Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/bijdragen0000davi

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(gevestigd te Utrecht)

DERDE SERIE

N°. 52

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE KLARISSEN EN TERTIARISSEN VÓÓR DE HERVORMING

KEMINK & ZOON
OVER DEN DOM TE UTRECHT
1927

BIJDRAGEN

TOT DE

Geschiedenis der Nederlandsche Klarissen en Tertiarissen vóór de Hervorming

UITGEGEVEN DOOR

DAVID DE KOK

KEMINK & ZOON
OVER DEN DOM TE UTRECHT
1927

BIJDRAGEN

TOT DE

Geschiedenis der Nederlandsche Klarissen
en Tertiarissen vóór de Hervorming

UITGEGEVEN DOOR

DAVID DE KOK

EERSTE AFDEELING.

Klarissen.

INLEIDING.

Gewoonlijk neemt men aan, dat de heilige Franciscus van Assisi drie geestelijke orden stichtte: die der Minderbroeders, die der Arme Vrouwen of Klarissen en de Orde van Boetvaardigheid, veelal de Derde Orde genoemd [1]). Zijn de Minderbroeders zeer bekend, S. Klara's volgelingen kent men vaak slechts uit Vondel's Gijsbrecht van Amstel, waarin zij het mooie kerstlied zingen:

> O Kerstnacht, schooner dan de daegen,
> Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
> Dat in uw duisternisse blinct,
> En wordt geviert, en aangebéden. Enz.

Toch verdient de geschiedenis dezer nonnen meer belangstelling, niet alleen omdat zij tot de groote Franciscaansche familie behooren, maar ook wijl zij in Nederland, om van België niet te spreken, verscheidene kloosters hebben gehad en na de Hervorming zelfs nooit uit ons vaderland geheel verdwenen zijn.

Het stichtingsjaar der orde stelt men meestal op 1212, daar de adellijke Klara Sciffi toen in den nacht van 18 op 19 Maart (daags na Palmzondag) het vaderlijk slot heimelijk verliet en zich bij haar arm geworden medeburger Franciscus aansloot. Van de monniken, die op den berg Subasio

---

1) Anders meent o.a. pater Pierre Mandonnet O. P. in Les Règles et le Gouvernement de l'Ordo de Poenitentia au XIIIe siècle, Paris 1902 (= fasc. IV van de Opuscules de critique historique).

woonden, kregen zij en haar eerste gezellinnen het kloostertje en de kapel San Damiano buiten Assisi, waar zij leefden volgens een eenvoudige en korte forma vivendi, door Franciscus opgesteld. Pauselijke goedkeuring was er niet, wat bij de vlotte uitbreiding der orde tot een eigenaardige ontwikkeling leidde. San Damiano heeft wellicht van kardinaal Hugolinus, den beschermheer der Minderbroeders, een stel meer practische statuten gekregen, terwijl andere kloosters den regel van S. Benedictus moesten onderhouden, al dan niet met het privilegium paupertatis of der gemeenschappelijke armoede, waardoor niet alleen de enkeling, maar ook de kloostervereeniging als zoodanig geen eigendom bezat, wat juist het kenmerkende van Franciscus' armoede-ideaal was. Het schijnt echter, dat San Damiano op den duur toch de oorspronkelijke forma vivendi in eere bleef houden. Hoe het ook zij, paus Innocentius IV poogde aan de verwarring een einde te maken en gaf daarom in 1247 een geheel nieuwen regel voor alle Klarissen zonder onderscheid. In dezen regel bepaalde de paus tot veler ongenoegen, dat de zusters voortaan wel aan de Minderbroeders onderworpen, maar niet tot paupertas in communi zouden verplicht zijn [1]). De verscheidenheid werd echter nog grooter, want niet alle kloosters aanvaardden Innocentius' regel. Bovendien stelde Klara zelf tegen het einde van haar leven een nieuwen regel op, die op 11 Augustus 1253, dat is twee dagen vóór haar dood, de pauselijke goedkeuring verkreeg [2]), en kwam Isabella, abdis van het klooster te Longchamps en zuster van koning Lodewijk IX van Frankrijk, in 1259 met een eigen regel voor haar „besloten Minderzusters", die de goedkeuring van paus Alexander IV verwierf [3]).

---

1) Deze regel is meermalen uitgegeven, o.a. in Seraphicae Legislationis Textus Originales, Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1897, blz. 49 vv. Over de verschillende regels schreef ik uitvoeriger in Sint Franciscus, jrg. 27, 1912, blz. 73 vv. Zie verder Zeitschrift für Kirchengeschichte, dl. XIII, 1893, blz. 181 vv.; Röm. Quartalschrift, dl. XVI, afl. 1 en 2; Wauer, Entstehung und Ausbreitung des Klarissenordens, Leipzig 1906.

2) Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 49 vv.

3) K. Eubel, Bullarium Franciscanum, dl. II, blz. 477 vv.

In 1263 greep paus Urbanus IV krachtig in door alle Klarissen tot een door hem ontworpen regel [1]) te verplichten. Voortaan zou de orde eenvoudig Orde van Sint Klara heeten, het recht hebben om eigendom te bezitten en aan de jurisdictie der Minderbroeders onttrokken zijn, welke laatste bepaling slechts tot 1296 geduurd heeft, toen paus Bonifacius VIII de visitatie wederom aan de Eerste Orde opdroeg. Ook paus Urbanus IV heeft geen blijvend succes gehad, want vele zusters bleven den regel van paus Innocentius IV volgen, zooals blijken zal. Niettemin wordt de regel van paus Urbanus door de meeste Klarissen tot heden toe onderhouden en worden zij dientengevolge Urbanisten genoemd.

In de vijftiende eeuw leden verschillende kloosterorden aan verslapping. In die der Minderbroeders ontstond als reactie de hervorming der Observanten onder leiding van Bernardinus van Siëna, Joannes van Capistrano en Jacobus van Marchia, hier te lande door toedoen van den vermaarden Jan Brugman. Den weeromstuit ziet men in de zusterorde van S. Klara, waaruit tot de Gereformeerde of Hervormde Klarissen, ook wel Klarissen van de Observantie genoemd, zóó veel nonnen overgingen, dat zij bij den aanvang der zestiende eeuw de meerderheid vormden [2]). Ook S. Koleta († 1447) stichtte een nieuwen tak, dien der Klarissen Koletienen, en schreef daarenboven de onderhouding van den regel voor, dien S. Klara had opgesteld en waaraan zij eenige bepalingen toevoegde. Deze constituties [3]), in 1434 door den generaal der Minderbroeders en in 1458 door paus Pius II goedgekeurd, werden ook door vele Hervormde Klarissen aanvaard. Over Konceptionisten en andere soorten Klarissen kunnen wij zwijgen, daar zij in ons land niet gewoond hebben.

Een beknopt, maar goed gedocumenteerd overzicht van de Nederlandsche Klarissen gaf het tijdschrift Sint Franciscus (jrg. 27, 1912) bij gelegenheid van het zevende

---

1) Bullarium Franciscanum, dl. I, blz. 509 vv.

2) H. Holzapfel, Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens, Freiburg im Breisgau 1909, blz. 653.

3) Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 99 vv.

eeuwfeest der Tweede Orde. Vóór de Hervorming hebben zij zeker kloosters gehad te Den Bosch, Haarlem, Delft, Veere, Brielle, Gouda, Wamel, Alkmaar, Amsterdam, Boxtel en waarschijnlijk te Gorinchem [1]). Van Heussen en latere geschiedschrijvers kennen nog Klarissenkloosters te Leiden, Dordrecht, Enkhuizen, Hoorn, Utrecht, Schiedam, Harderwijk en elders, maar „zoolang de handschriften van ons provinciaal archief (der Minderbroeders te Weert) geen woord ervan reppen, meen ik de losse en onderling verschillende beweringen van sommige schrijvers zoo maar niet voetstoots te mogen aanvaarden" [2]). Wat het klooster te Harderwijk betreft, kan ik mededeelen, dat er in het vrij omvangrijk archief dezer stad, aan welks ordening ik meewerkte op het Algemeen Rijksarchief te Den Haag, geen enkel stuk, ook niet in het Kerckenboek, te vinden is, dat op Klarissen betrekking heeft. De historici hebben de Grauwe Zusters van genoemde stad voor Klarissen aangezien. De duisternis in de geschiedenis der Nederlandsche Klarissen zal dan ook vooral ontstaan zijn door de verschillende namen, die men in stichtings-, gunst-, schenkings- en andere brieven gaf niet aan de zusters der Tweede, maar aan die der Derde Orde, zooals Grau ofte Claren Susters, Grauwe Susteren van de Eerste Ordre van S. Franciscus, Susteren van Sinte Claren van der Derde Oorde Sinte Franciscus en dergelijke meer. Deze laatste benaming b.v. lees ik in een gunstbrief van Dirick van Wassenaer d.d. 1454 Mei 25 aan Tertiarissen te Haarlem, die de heer C. J. Gonnet, zonder eenigen argwaan te koesteren, met de eerst later aldaar gevestigde Klarissen verwart [3]). Mr. S. Muller Fz. en zijn medewerkers mejuffr. E. de Clercq, jhr. mr. B. M. de Jonge van Ellemeet en mr. A. le Cosquino de Bussy hebben zich bij de samen-

---

1) Pater P. Schlager meldt ook slechts deze kloosters, behalve die te Veere en Gorinchem. Zie zijn Geschichte der Kölnischen Franziskaner-Ordensprovinz während des Reformationszeitalters, Regensburg 1909, blz. 10 v.

2) Sint Franciscus, t. a. p., blz. 101.

3) Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, dl. XVI, 1891, blz. 428. Zie ook de oorkonde op blz. 431 aldaar.

stelling van de Regesten van het Archief der Bisschoppen van Utrecht [1]) aan dezelfde fout schuldig gemaakt, toen zij het Caecilia-klooster een Klarissenklooster noemden [2]). Ten bewijze, dat dit klooster door besloten Tertiarissen bewoond werd, neem ik in dit werk drie oorkonden van bisschop Frederik van Blankenheim op.

Welken regel de Nederlandsche Klarissen volgden, zegt bovenaangehaalde feestaflevering van Sint Franciscus ons niet. De kloosters te Haarlem, Veere, Brielle, Gouda, Boxtel en Wamel vielen zeker onder de jurisdictie der Minderbroeders Observanten [3]), maar dit wil volstrekt nog niet zeggen, dat zij derhalve den regel van Urbanus IV onderhielden, waarvoor deze paters ijverden. Volgens de stichtingsbulle van paus Calixtus III moesten de zusters te Haarlem leven „juxta regulam ejusdem sanctae Clarae, per felicis recordationis Innocentium pontificem VIII (sic! lees: IV), praedecessorem nostrum, confirmatam" [4]). Van elders [5]) weten wij bovendien, dat de eerste nonnen aldaar Klarissen Koletienen waren, die onder leiding van Aleidis van Assendorff als eerste abdis uit Antwerpen kwamen. De Klarissen te Boxtel daarentegen volgden zeker den regel van Urbanus IV [6]). De handschriften trouwens, die eens aan Nederlandsche Klarissen behoorden, leeren ons overduidelijk, dat èn de regel van Innocentius IV èn die van Urbanus IV èn de constituties van S. Koleta hier onderhouden werden.

---

1) 3 deelen, Utrecht 1917—1919.

2) Zie de regesten 1682, 1689 en 1842. Hoewel het convent in regest 1336 terecht een Tertiarissenhuis genoemd wordt, maakt Mejuffr. M. I. van Soest, de verdienstelijke samenstelster van de Indices (Utrecht 1922), heelemaal geen onderscheid en plaatst alle regesten betreffende het Caeciliaklooster op: Clarissenklooster van St. Cecilia te Utrecht. Zie blz. 362.

3) Zie de nota aan het einde van het stuk, dat wij onder F. uitgeven.

4) Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, t. a. p., blz. 429 v.

5) Sint Franciscus, t. a. p., blz. 97.

6) Zie mijn zoogenaamden Inventaris van het Archief der Megensche Clarissen, nr. 39 (Bossche Bijdragen, dl. IV, 1921, blz. 91).

Na 1572 zijn bijna alle Klarissenkloosters geleidelijk verdwenen en vonden vele bewoonsters een toevlucht bij haar medezusters te Antwerpen. Het klooster te Den Bosch werd bij de reductie der stad in 1629 opgeheven, dat te Boxtel rekte aldaar zijn bestaan tot 1717 en heeft thans een voortzetting in dat te Megen [1]). Opmerkelijk is het, dat in het begin der zeventiende eeuw een nieuw convent dezer nonnen te Roermond verrees [2]), dat nu, vergis ik mij niet, als groot seminarie dienst doet en aan deze instelling wellicht een der handschriften, waarover aanstonds, heeft nagelaten, al dagteekent dit handschrift van de vijftiende eeuw.

***

De handschriften, waaraan ik de te publiceeren documenten ontleen, zijn de volgende: codex 133 G 1 van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, codex 607 en codex 608 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden en codex Op. Arch. Oct. I 48 van het Groot Seminarie te Roermond. Ik beschreef deze codices reeds tegelijk met een aantal andere, die eens aan Nederlandsche Klarissen behoorden of nog behooren, beknopt in Het Boek (1921, blz. 321 vv.) en uitvoerig in het Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis (nieuwe serie, dl. XVII, 1923, blz. 200—225), uit welke beschrijving ik hier het noodige overneem, terwijl ik voor de overige codices, die geen onbekende stukken van Franciscaanschen aard bevatten, den welwillenden lezer naar genoemde tijdschriften meen te mogen verwijzen.

Codex 133 G 1 van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage.

Deze codex (77 × 59 mm.) is van perkament, heeft 229 bladen en is in een bruin lederen zoogenaamden Lederschnittband gebonden, aan welks binnenzijde vermeld staat: Ex libris J. G. R. Acquoy. Vroeger behoorde

1) Sint Franciscus, t. a. p., blz. 140 vv. en 172 vv.

2) C. Thielmans, Den Eerste Regel van S. Clara, 's-Hertogenbosch 1617, blz. 123 v.

hij evenwel aan de Klarissen te Hoogstraten (België), want op het schutblad lees ik: Der Clarissen tot Hoogstraeten 1460. Mogelijk heeft hij of zij, die dit aanteekende, van elders geweten, dat deze codex in 1460 geschreven is, want genoemd jaartal kan niet op de Klarissen betrekking hebben, daar zij zich eerst omstreeks 1490 te Hoogstraten gevestigd hebben [1]).

De geheele codex is door eenzelfde fraaie en vooral duidelijke hand geschreven. De rubricae zijn in rood, maar de hoofdletters in blauw, dikwijls zeer mooi geteekend en zóó gelijkend op die van een te Megen berustend Klarissenhandschrift, dat beide wellicht door denzelfden persoon geschreven, althans geteekend zijn. Beider banden komen bovendien ook geheel overeen.

De inhoud is aldus:

1. (Fol. 1r.—12v.) Kalender.
2. (Fol. 14r.—37v.) Geestelijke Palmboom.

In dit ascetisch traktaatje worden de zeven takken van den palmboom met de vogels en bloemen er op beschreven; alles metaforisch.

3. (Fol. 38r.—53v.) Preek op Mt. XV, 21—28 en Mc. VII, 24—30 (geschiedenis van de Kananeesche Vrouw).
4. (Fol. 54r.—55v.) Gebed tot S. Franciscus, S. Klara en andere Heiligen.
5. (Fol. 56r.—78r.) Statuten van Kardinaal Arnoldus (1318 Maart 2).

Deze statuten, welker Latijnsche tekst is uitgegeven in Archivum Franciscanum Historicum, dl. XIII, 1920, blz. 129 vv., geven voorschriften betreffende visitatie der Klarissen Urbanisten door den generaal of provinciaal der Minderbroeders, verkiezing van een abdis, verhuizing naar

---

1) Schlager, t. a. p., blz. 11 vermeldt als stichtingsjaar van het klooster: 1490, Alva et Astorga, Indiculus Bullarii, I, nr. 9: 1489, Wadding, Annales Minorum, ad. ann. 1492 van het Reg. Pontif.: 1492. Codex 16495 van de Bourg. Bibliotheek te Brussel heeft: Hujus monasterii inchoatio ex bulla Innoc. VIII, Romae data 1494 Kal. Maji, quam refert Sedulius, colligi potest. Ik heb echter vergeefs bij Sedulius gezocht.

een ander klooster, vertrek wegens ziekte, opneming van novicen en conversbroeders.

6. (Fol. 78r.—89v.) Brief van het Kapittel der Provincia Alemanniae Superioris, in 1337 te Bern gehouden.

In dezen brief publiceeren broeder Rabanus, vicarius provincialis, en de definitores van het Kapittel gedeeltelijk een bulle van paus Benedictus XII. Deze bulle is te vinden in het Bullarium Franciscanum, dl. VI, blz. 40—42. De Analecta Franciscana, dl. II, blz. 165—167, vermelden den Latijnschen tekst van den brief, Hueber, Dreyfache Chronickh, kol. 1090 v., den Duitschen.

7. (Fol. 89v.—100r.) Statuten van Kardinaal Johannes Orsini (1268 Februari 13).

De Latijnsche tekst, welke gedateerd is: 1268 Februari 10 (IV° idus Febr.), is gedeeltelijk in Archivum Franciscanum Historicum, dl. V, 1912, blz. 48—50, en geheel ibidem, dl. XIII, 1920, blz. 100—105, afgedrukt.

8. (Fol. 100r.—147r.) Regel van paus Urbanus IV.

9. (Fol. 147r.—148v.) Zegen van S. Klara.

Den Latijnschen tekst vindt men in Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 282. Over de middelnederlandsche teksten schreef ik uitvoerig in Het Boek, t. a. p.

10. (Fol. 148v.—155v.) Statuten van de Vicarii Provinciales.

Uitgave dezer statuten geschiedt in dit werk.

11. (Fol. 156r.—190v.) Gulden Woorden van Broeder Aegidius van Assisi.

De Latijnsche tekst is uitgegeven door pater dr. L. Lemmens O. F. M., Dicta Beati Aegidii Assisiensis, Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1905, oude Nederlandsche in Den Wijngaert van Sinte Franciscus, Antwerpen 1518, fol. 354v.—362v., en door pater S. Schoutens O. F. M., Sommeghe guldenen woerde seer stichtich, die broeder Egidius ghesproeken heeft, Antwerpen 1904 (naar een handschrift van Jan van Roest).

12. (Fol. 191r.—212r.) Nederlandsche Vertaling van Tractatus de Arbore Caritatis.

Volgens de rubriek is S. Bonaventura de schrijver van dezen „boem der minnen", hetgeen de paters van Quaracchi

echter op goede gronden ontkennen. Zie S. Bonaventurae Opera Omnia, dl. X, Ad Claras Aquas 1902, blz. 29, nr. 97.

13. (Fol. 212v.—221v..) Preek op Mt. II, 20 (Kerstpreek).

14. (Fol. 222r.—222v..) Gebed tot S. Franciscus. Dit gebed komt niet voor onder de gebeden tot S. Franciscus, welke door pater Kruitwagen worden aangehaald in zijn Catalogus van de Handschriften en Boeken van het Bisschoppelijk Museum te Haarlem, Amsterdam 1913.

15. (Fol. 222v.—223v..) Gebed tot S. Klara.

16. (Fol. 223v.—224v..) Drie gebeden, waaraan 83 jaar aflaat verbonden zijn.

17. (Fol. 224v.—225r..) Gebed tot Jezus.

Codex 607 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

Deze codex (140 × 100 mm.) der vijftiende eeuw is van perkament, telt 44 bladen en heeft een papieren omslag van lateren tijd, op welks rug staat: Regule der Arme Susteren van St. Francisc. M(inder?) S(usteren?). Blijkens den inhoud heeft hij dan ook behoord aan Gereformeerde of Hervormde Klarissen, die den regel van Innocentius IV onderhielden. Hij is afkomstig uit de bibliotheek van D. C. en J. J. van Voorst (zie Catalogus-Van Voorst, nr. 221).

Het schrift is zeer net, ook dat op fol. 29vv., hetwelk van een andere hand is. De rubricae zijn in rood, de hoofdletters deels rood, deels blauw, terwijl eenige iets verlucht zijn.

De inhoud is aldus:

1. (Fol. 1r.—16v..) Regel van paus Innocentius IV.
2. (Fol. 16v.—17r..) Geestelijke Aansporing.
3. (Fol. 17r.—23v..) Testament van S. Klara.

De Latijnsche tekst staat o.a. in Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 273—280.

4. (Fol. 23v.—24v..) Zegen van S. Klara.
5. (Fol. 25r.—26r..) Privilegium Paupertatis in communi, door Innocentius IV verleend.

Den Latijnschen tekst vindt men o.a. in Firmamenta trium ordinum, dl. V, Parisiis 1512, fol. 5. Dit privilege moet men niet verwarren met dat van paus Gregorius IX, afgedrukt in Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 97 v. Vgl. Holzapfel, t. a. p., blz. 576.

6. (Fol. 26v.—27r.) Fragment van Statuten.

Dit fragment kan een beknopt uittreksel uit den regel van Innocentius IV zijn.

7. (Fol. 27r.) Professieformule volgens den regel van Innocentius IV.

Zie Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 113 en 308.

8. (Fol. 27 recto en verso.) Over den regel van S. Klara en de vier deugden, die God van de nonnen verlangt.

Is wellicht een fragment uit statuten.

9. (Fol. 29r.—44v.) Statuten.

Tot fol. 33v. gaat een eerste reeks bepalingen, waarna een tweede volgt. Op fol. 34r. heet de orde „die reformeerde oerden". Uitgave dezer statuten volgt in dit werk.

Codex 608 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

Deze codex (130 × 100 mm.) der vijftiende eeuw is van papier en heeft, behalve twee schutbladen, 168 bladen. De fraai bewerkte bruin lederen band is tamelijk afgesleten en mist de beide sloten. De inhoud zegt ons, dat ook deze codex aan Gereformeerde Klarissen behoord heeft, die den regel van Innocentius IV en bovendien de constituties van S. Koleta onderhielden.

De codex is door verschillende duidelijke handen geschreven; rubricae en hoofdletters zijn meestal in rood.

De inhoud is aldus:

1. (Fol. 1r.—28r.) Regel van paus Innocentius IV.
2. (Fol. 28r.—29v.) Zegen van S. Klara.
3. (Fol. 29v.—39v.) Testament van S. Klara.

4. (Fol. 39v.—41v.) Privilegium Paupertatis (van Innocentius IV).

5. (Fol. 41v.—48r.) Vereischten om in de Orde der Gereformeerde Klarissen opgenomen te worden.

Uitgave hiervan volgt in dit werk.

6. (Fol. 48r.—51v.) Plechtigheden der Professie.

7. (Fol. 52r.—115v.) Constituties van Willem van Casale, generaal der Minderbroeders (1434 September 28).

Het Latijnsche origineel vindt men in Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 103—170. Willem van Casale vervaardigde deze statuten op verzoek van S. Koleta. In dezen codex eindigen de constituties met de opmerking, dat kardinaal Julianus (de Cesarinis) tenzeerste met broeder Willem's voorschriften instemde, wat men niet in het origineel vindt. Julianus was van 1439 tot 1444 beschermheer der Minderbroeders. Zie Holzapfel, t. a. p., blz. 633. Zie over Willem van Casale en zijn verhouding tot de Klarissen Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 24vv. en Holzapfel, t. a. p., blz. 577.

8. (Fol. 115v.—117v.) Fragment uit het geschrift Ne in vinea Domini van paus Urbanus IV tegen simonie.

9. (Fol. 123r.—168r.) Kommentaar van S. Joannes van Capistrano op den Regel van paus Innocentius IV.

De uitgave van dezen kommentaar volgt in dit werk.

Codex Op. Arch. Oct. I 48 van het Groot Seminarie te Roermond.

Deze papieren codex heeft eenige bladen van perkament, meet 136 × 100 mm. (fol. 84—100 meten 130 × 95 mm.) en telt 189 bladen. Hoewel een moderne hand op den perkamenten omslag schreef: De Regel der Clarissen anno 1471, dateert de codex toch op zijn vroegst van ongeveer 1512, wijl op fol. 74r. de invoering der clausura te Boxtel wordt vermeld, wat omstreeks dit jaar geschied

is [1]). Ik ben geneigd te meenen, dat deze codex aan Klarissen Urbanisten heeft behoord, wijl hij den regel van paus Urbanus IV heeft, hoewel er ook de regel der Annuntiaten in voorkomt. Nochtans heeft het grootste deel van den inhoud niet op deze zusters van de Orde der H. Maagd betrekking. Wellicht was hij aanvankelijk voor deze nonnen bestemd (fol. 3—69), maar is deze bestemming tijdens het schrijven veranderd en werden fol. 69—176 dientengevolge volgeschreven met traktaten e. d. voor Klarissen.

Een mooie hand heeft den codex geschreven, doch fol. 174v.—176r. zijn in de lengte door een bijna onleesbare hand geschreven. De rubricae zijn in rood, de hoofdletters deels rood, deels blauw. Op fol. 1r. heeft een minder nette hand aangeteekend: Dese boeck is tot ghebruyck van die eerweerdige moeder abdisse, die eerste moeder van dese convente (te Boxtel?), ende sal worden bewaert voor alle die E. moeders, die naer volghen sullen, om haer te reguleren naer die ordinarien penitentien, die men schuldich is te hauden in desen clooster.

De inhoud is aldus:

1. (Fol. 3r.—62v.) Regel van Pseudo-Hieronymus.

Zie het origineel inter opera spuria S. Hieronymi in Migne's Patrologia Latina, dl. 30, kol. 391 vv.

2. (Fol. 62v.—63r.) Lofprijzing van de maagdelijkheid.

Deze laudes staan hier (met recht?) op naam van S. Hieronymus.

3. (Fol. 63v.—66r.) Regel van de Orde der H. Maagd of der Annuntiaten.

Deze regel is een vrije vertaling uit De tribus coronis et tribus ordinibus Beatae Mariae Virginis door pater Gilbertus Nicolai O. F. M., welk werk zonder plaatsnaam

---

1) Thielmans, Seraphische Historie, 2e stuk, blz. 342; Schutjes, Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch, dl. III, blz. 360; De Godsdienstvriend, dl. 82, 1859, blz. 27 en 201. Vgl. mijn zoogenaamden Inventaris van het Archief der Megensche Clarissen (Bossche Bijdragen, dl. IV, 1921, blz. 91 v.).

in 1645 is uitgegeven. Op blz. 253 vv. staat de regel. P. Gilbertus Nicolai is met de zalige Joanna van Valois de stichter der Annuntiaten. Zie Holzapfel, t. a. p., blz. 590. Deze nonnen hebben niets gemeen met de Klarissen.

4. (Fol. 66r.—68v.) Oorsprong van de Orde der H. Maagd.

Dit verhaal is eveneens een vrije vertaling van het Latijnsche origineel, te vinden in het aangehaalde werk van pater Gilbertus Nicolai op blz. 249 vv.

5. (Fol. 68v.—69r.) Aflaten van de Orde der H. Maagd.

6. (Fol. 69r.) Professieformule in dezelfde Orde.

7. (Fol. 69v.—74r.) Sluiting van een Klarissenklooster.

Uitgave hiervan geschiedt in dit werk.

8. (Fol. 74v.—75r.) De Psalmen Levavi oculos meos in montem en Magnus Dominus et laudabilis nimis.

Ik vermoed, dat zij moesten gezongen worden door de „priesters ende cleercken", die bij de sluiting tegenwoordig waren.

9. (Fol. 76r.—79v.) Antifonen met en zonder muziek, verzen en gebeden, behoorend bij de plechtigheden der professie.

Zie Thielmans, Den Eersten Regel, blz. 51.

10. (Fol. 80r.—82r.) Over de wijze van inkleeding.

11. (Fol. 82v.—83r.) Over de wijze van professie.

Wat op fol. 76r.—79v. (en 74v.—75r.?) staat, zal eigenlijk hier moeten volgen.

12. (Fol. 84r.—105v.) Regel van paus Urbanus IV.

13. (Fol. 106 recto en verso.) Zegen van S. Klara.

14. (Fol. 106v.—117v.) Statuten van Kardinaal Arnoldus (1318 Maart 2).

15. (Fol. 117v.—123v.) Brief van het Kapittel der Provincia Alemanniae Superioris, in 1337 te Bern gehouden.

16. (Fol. 123v.—129r.) Statuten van Kardinaal Johannes (1268 Februari 13).

17. (Fol. 129v.—134v.) Statuten van de Vicarii Provinciales.

18. (Fol. 134v.—141v.) Strafbepalingen van Broeder Hendrik van Rheinberg.

De uitgave hiervan geschiedt in dit werk.

19. (Fol. 141v.—155r.) Verschillende Ceremonies.

20. (Fol. 155v.—174r.) Geestelijk Tractaat.

Het wordt hier toegeschreven aan S. Bonaventura, doch de paters van Quaracchi hebben het niet opgenomen in de critische uitgave van S. Bonaventurae Opera Omnia.

21. (Fol. 174r.—176r.) Fragment uit een preek van S. Bernardus.

Het origineel luidt Sermo III in Ascensionem Domini, nr. 6, uitgegeven in Migne's Patrologia Latina, dl. 183, kol. 307.

De documenten, welke wij hier zullen publiceeren, gaf ik bij de beschrijving der handschriften reeds aan. Hierover thans wat meer.

A. *Statuten van de Vicarii Provinciales.*

Ik geef den tekst van codex 133 G I van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, terwijl ik de afwijkende lezingen van codex Op. Arch. Oct. I 48 van het groot seminarie te Roermond in voetnoten vermeld. In de handschriften 1, 2 en 4 van het Klarissenklooster te Megen vindt men deze statuten insgelijks, maar ik kon ze niet meer ter raadpleging krijgen, naar mij bleek. Indertijd heb ik wel uit codex 1 Megen de statuten afgeschreven en daarbij de lezing van de andere codices vergeleken, doch ik heb over dit afschrift niet meer de beschikking. Heel erg is dit echter niet, wijl het Haagsche handschrift en de Megensche codex van ongeveer denzelfden tijd dateeren en de beide andere Megensche van jonger datum zijn; bovendien herinner ik mij ten overvloede nog zeer goed, dat beider teksten niet dan in kleinigheden verschillen.

Wanneer zijn deze statuten opgesteld? Wij weten, dat een vicarius provincialis sedert 1443 optrad in de Keulsche

Minderbroedersprovincie, waartoe Nederland behoorde [1]). In 1517 had de groote scheuring in de Eerste Orde plaats en werden de vicarii provinciales zelfstandige ministri provinciales [2]). Het jaartal 1443 is dus de terminus a quo en 1517 de terminus ad quem. Wij kunnen beide termini evenwel dichter bij elkaar brengen, want het is alvast zeker, dat de statuten minstens eenige jaren na 1443 zijn opgesteld, toen reeds meer vicarii provinciales het bewind hadden gevoerd. Daar de voorlaatste bepaling over de penitencies van den mij overigens volkomen onbekenden broeder Sichmunt gaat en die van Hendrik van Rheinberg niet genoemd worden, is het misschien geoorloofd te besluiten, dat de statuten gegeven zijn vóór 1471, in welk jaar broeder Hendrik zijn strafbepalingen uitvaardigde.

B. *Statuten voor Klarissen, die den regel van paus Innocentius IV onderhouden.*

C. *Andere Statuten voor dezelfde Klarissen.*

Deze beide stellen statuten vond ik slechts in codex 607 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. Kunnen die onder B desnoods nog in de dertiende eeuw opgesteld zijn, die onder C zijn op zijn vroegst van de tweede helft der vijftiende eeuw, daar zij voor Gereformeerde Klarissen bestemd waren.

D. *Vereischten om in de Orde der Gereformeerde Klarissen opgenomen te worden.*

Deze vereischten vond ik slechts in codex 608 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Blijkens de rubriek zijn zij ontleend aan de generale statuten der Minderbroeders, welke statuten ik echter niet heb kunnen vinden. Ook deze bepalingen kunnen niet vóór de tweede helft der vijftiende eeuw vervaardigd zijn.

---

1) P. Schlager, Beiträge zur Geschichte der Kölnischen Franziskaner-Ordensprovinz im Mittelalter, Köln 1904, blz. 99 v. en 286 v.

2) Holzapfel, t. a. p., blz. 153 vv.

E. *Strafbepalingen van Broeder Hendrik van Rheinberg.*

Deze penitencies of strafbepalingen, die blijkens de rubriek door broeder Hendrik van Rheinberg (a Berca, van den Berghe) zijn opgesteld en op 31 October 1471 van kracht werden, vindt men in codex Op. Arch. Oct. I 48 van het groot seminarie te Roermond en in de codices 2, 3 en 4 van het Megensche Klarissenklooster. Ik geef den tekst van het Roermondsche handschrift en kon codex 2 Megen, gelijk ik reeds opmerkte, niet meer raadplegen. De tekst der beide andere Megensche handschriften komt niet in aanmerking, daar deze van veel jonger datum zijn.

Hendrik van Rheinberg was in 1467—1470, 1473—1476, 1482—1485 en 1488—1490 vicarius provincialis der Keulsche Minderbroedersprovincie. Op het kapittel, dat in 1474 onder zijn leiding te Amsterdam gehouden is, werden de eerste provinciale statuten voor de Nederlandsche Minderbroeders afgekondigd; pater Michael Bihl O. F. M. gaf ze uit in het Archivum Franciscanum Historicum, dl. VII, 1914, blz. 717 vv. Volgens het handschrift Libri rari et cari (archief van het Minderbroedersklooster te Weert, verzameling: De quibusdam conventibus et patribus), dat ook een Memoriale P. Henrici a Berka, ms. in 4°, vermeldt, werden deze provinciale statuten vroeger in het archief der Keulsche provincie bewaard. Hendrik stierf als vicarius provincialis den derden October 1490 te Gouda. Zie over hem Schlager, t. a. p., blz. 155—158; St. Schoutens, Antiquitates Franciscanae, dl. I, Hoogstratae 1906, blz. 15; Dezelfde, Arme Claren van Antwerpen, blz. 23 en 29; Rheinischer Geschichtsfreund, 1883, blz. 46.

F. *Sluiting van een nieuw Klarissenklooster.*

Het onder deze letter te publiceeren document, dat slechts in codex Op. Arch. Oct. I 48 van het groot seminarie te Roermond voorkomt, is kort na de invoering van de Observantie onder de Minderbroeders opgesteld (ongeveer midden vijftiende eeuw), zooals uit den tekst zelf en uit de nota na het explicit blijkt.

G. *Kommentaar van S. Joannes van Capistrano op den regel van paus Innocentius IV.*

Niet onbelangrijk is deze kommentaar, waarvan wij de vertaling slechts in codex 608 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden aantroffen. De bekende Capistrano, die in 1456 overleed, ijverde vurig voor het herstel der tucht zoowel in zijn Orde als in die der Klarissen en trachtte de Franciscaansche instellingen vooral in Duitschland en Polen te verbreiden [1]), „wenn er auch in der Gezetzgebung für sie (de Klarissen) keine glückliche Hand hatte", merkt pater Holzapfel [2]) op. Hij was dan ook buitengewoon streng en overlaadde de zusters in zijn kommentaar met geboden, die op zonde verplichten. Reeds in 1447 wraakte paus Eugenius IV bij breve Ordinis tui de opvattingen van den al te strengen Capistrano en verklaarde, dat de Klarissen niet tot 103, maar slechts tot vier geboden op zonde verplicht waren [3]). Toch schenen vele Klarissen, ook in onze streken, hardnekkig aan het gevoelen van hun heiligen medebroeder vast te houden, want nog in 1689 moest het definitorium van de Provincia S. Josephi in Comitatu Flandriae de nonnen ernstig aan de beslissing van paus Eugenius IV herinneren [4]).

Zeer lang is de kommentaar zelf van S. Joannes van Capistrano onbekend gebleven, totdat pater Lucius Núñez den Latijnschen tekst te Oxford vond [5]). Uit het incipit blijkt, dat de kommentaar in 1445 geschreven is, toen Capistrano vicarius generalis der Minderbroeders Obser-

---

1) Anonymus, Histoire abrégée de l'Ordre de Sainte Claire, dl. I, Lyon-Paris-Lille 1906, blz. 226.

2) T. a. p., blz. 653.

3) Wadding, Annales Minorum, ad annum 1447, nr. 4.

4) Het schrijven van het definitorium werd niet lang geleden nog afgedrukt in Regel van de Orde der H. Clara met de Constitutiën der Hervorming van de H. Coleta, Tilburg 1892, blz. 41—44. Dit werkje is niet in den handel.

5) Zie Archivum Franciscanum Historicum, dl. V, 1912, blz. 299 vv. Vgl. H. Coxe, Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae, dl. III: Codices Canoniciani, Oxonii 1854, kol. 476.

vanten was. Van een oude Italiaansche vertaling in handschrift publiceert genoemde pater t. a. p. slechts de opdracht „alla venerabile in Cristo madre et sorella et figliuola madonna Elisabetta.... dell' ordine di sancta Clara fedelissima sposa et del celebratissimo monastero del Corpo di Cristo di Mantova dignissima abadessa", welke opdracht in ons Nederlandsch handschrift niet voorkomt, en het laatste hoofdstuk, dat geheel met onzen tekst overeenstemt, behalve deze passage aan het einde: „Questo si e subdite et subjecte a piedi della sancta Romana Chiesa, stabile in fede catolica, poverta et humilita, osservando el sancto evangelio del nostro Signiore Yesu Cristo, el quale abiamo promesso fermamente d'oservare, seghuitando la humilita della dolcie madre di Yesu Vergine Maria gloriosa. Data a Perugia a di dic(i) assette d'Otobre nell' anno del pontificato del nostro Signiore Innocentio papa quarto anno decimo, cio nell' anno del Signiore nostro Yesu 1255. Nulli ergo omnino ecc." [1])

Ook bevat codex 1,84 van het college S. Isidorus te Rome den Latijnschen tekst van den kommentaar [2]). Aan de opdracht gaat deze nota in het Italiaansch vooraf: „Incomença la dechiaratione de R^do^ padre frate Johanne da Capistrano sopra la prima regula de sancta Chiara, la quale da papa Eugenio fo judicata troppo rigorosa, secondo che appare in una sua bolla. Quere a carta 291". In Italië kende men dus de breve Ordinis tui wel. Maar broeder Theodoricus van Zutphen schreef in 1507 een codex, die thans te Dorsten bewaard wordt [3]) en waarin hij den Latijnschen tekst van den kommentaar opnam. Deze eindigt evenwel: „Explicit declaratio super primam regulam sancte Clare per devotum patrem fratrem Johannem de Capistrano de mandato domini Eugenii pape 4^ti^ facta. Ad laudem Dei". Geen woord over de afwijzing door paus Eugenius, integendeel!

Wijl noch de oorspronkelijke tekst, noch de Italiaansche

---

1) Deze tekst is ontleend aan den regel van paus Innocentius IV, hoofdstuk 12.

2) Zie Archivum Franciscanum Historicum, dl. IX, 1916, blz. 445—447.

3) Zie Archivum Franciscanum Historicum, t. a. p., blz. 384.

vertaling tot dusver uitgegeven zijn, publiceeren wij de Nederlandsche overzetting, wat een aansporing voor de Franciscanologen Núñez, Lazzeri of Oliger moge wezen, om eindelijk den Latijnschen tekst uit te geven.

H. *Oorkonden betreffende het vermeende Klarissenklooster te Utrecht.*

Deze oorkonden ontleen ik aan een register van Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, dat op het Rijksarchief te Utrecht bewaard wordt en ten onrechte formulare en formulierboek is genoemd. Mr. S. Muller Fz. beschreef het in de inleiding van de Regesten van het Archief der Bisschoppen van Utrecht, dl. I, blz. IX en X. Na aandachtige lezing van deze oorkonden zal iedereen wel met mij besluiten, dat in Utrecht geen Klarissen gewoond hebben.

David de Kok.

A.

Statuten van de Vicarii Provinciales.

(fol. 148v.) Tot ter eeren Gods ende die bewaeringhe onser heiligher reghel soe hebben onse eerwaerdighe vaders die provinciael vicarien uut alle statuten dese nae- (fol. 149r.) ghescreven statuten bevolen met alderneersticheyt ende vlieticheyt te houden.

Item alle die susteren sullen oetmoedelijck ghehoersaem sijn ghelijck alsoe sy sculdich sijn haerder abdissen ende vicarissen nae haerder gheloeften ende regulen. Ende soe wat suster enen natuerlycken dach lanck onghehoersaem blijft, die sal op ter eerden eten, alsoe langhe totdat sy haer scult bekent voer dat convent. Ende blijft sy in haer onghehoersaemheyt seven daghen, soe sal men (fol. 149v.) se setten in dat disseplijnhuys. Ende blijft sy verhert seven weeken lanck, soe sal die abdisse alsulcken suster setten in den rechten kerker.

Item gheen suster en sal ghekerckert werden dan om sware openbare schandelycken saken, te weeten dat enich suster viel openbaer in oncuysheyt, quaet ghelove, ketterye oft desghelycken, oft dat enich suster stale yet dat merckelyck waer oft dattet dicwil gheschiede, oft als voergheseit is verhert in onghehoersaemheyt. Ende dat sal men alsoe verstaen: Wanneer enigher suster wert yet gheboden by cracht der heyligher ghehoersaemheyt tot drien maelen [1]) (fol. 150r.) yet te doen oft te laeten ende dat sy tot sulcker ghehoersaemheyt nae die redelycke verstandighe onderscheit der tijt vermaent oft gheboden wert ende dan daerenboven in die onghehoersaemheyt verhart als daerboven is ghescreven.

---

1) Hs. Roermond heeft niet: tot drien maelen.

Item soe welcker suster ghevonden wort in rechter sunderlingher eyghenscap, die sal derven alle die sacramenten der heyligher kercken ende men sal se begraven op dat onghewyde.

Item die susteren, die yet gheven oft ontfanghen sonder orlof der moeder abdissen, die sullen swaerlijck ghestraft werden, opdat sy den anderen een exempel sijn.

Item wat suster haer niet en (fol. 150v.) wil gheven onder die verdiende penitencie, mach men setten in dat disceplijnhuys uut raet des biechtvaders.

Item alle den tijmmer sal men te baeten coemen, opdat gheen schade en gheschiede.

Item gheen suster en sal professie doen, sy en can haer ghetyden by haer selven lesen.

Item gheen suster en sal ghenen brief seynden oft ontfanghen sonder orlof der abdissen, ende sy en sal se geender suster verhenghen, tensy dat sy tevoren alsulcken brieven selver hebbe ghelesen ende gheseeghelt. Die schijfsuster sal sorchfoudich sijn, dat sy ghenen brief uut den cloester gheve, sy en hebbe die yerst ghetoent der abdissen.

Item die susteren (fol. 151r.) en sullen niet lichtelijck aen dat spreeckvenster gaen op heilige daghen, als sy 't sonder schande moghen laten. Om gheens sprekens wil aen den spreeckvenster en sullen die susteren versuymen die ghetyden in den choer sonder orlof des biechtvaders, maer sy sullen met den yersten teeken opstaen ende te choer gaen [1]).

Item die susteren sullen ghesturven ende ghelaten sijn ende sedich van ghanghe, sonderlinghe op den dormpter. Alsoe als den susteren gheoerloft is van gracien te singen, soe en is hem niet gheoerloft anders dan dat verwect tot devocien ende liefde Gods.

Item die sus- (fol. 151v.) teren, die hem besluten in heymelycken verborghen hoecken, die sullen ontwijlt bliven enen dach lanck. Ende worden sy driemael daerin ghebreckelijck ghevonden, soe sullen sy XIIII daeghen

---

1) In hs. Roermond volgt: Item die abdisse oft die vicarisse oft die meestersse sullen by die kijnderen sijn, wanneer sy ghesien werden van haeren vrienden, eens des jaers oeck in bywesen des biechtvaders.

besloten bliven in dat disseplijnhuys. Ende alle die ander susteren sijn verbonden op die selve penitencie alsulcken suster te melden.

Item gheen suster, uutghenomen die dat officy bevoelen is, en is gheoerloft te spreecken aen dat sprecvenster noch aen der schyven met gheen personen gheestelijc oft weerlijck, al sijn (sy) oec van onsen brueders van onser observancien, sy en hebben altijt haer hoe- (fol. 152r.) rers by haer. Ende oeck en sullen die officiers sonder hoerers niet spreecken, wanneer die saeke haer eyghen persoen aengaet. Maer die susteren moeghen wel alleen spreecken met den provinciael aen dat biechtvenster met orlof der abdissen. Der susteren woerden met den weerlycken luyden sullen cort wesen ende gheestelijck. Selden oft weynich sullen sy vraghen nae weerlycken dinghen, maer nae dat gheestelijck is ende tot devocien verwecken mach.

Item die susteren sullen teminsten alle XIIII daghen eens biechten.

Item totten godtelycken dienste sullen hem die susteren vlietighen, die daertoe (fol. 152v.) gheordineert sijn. Die redelycke sake niet en ontsculdicht met neerstichcyt te comen in den choer voer dat beghinsel der ghetyden ende den Heer met bereyder herten dienen sonder clappen ende lachghen oft omlopende oghen, maer met rypen wackeren seden God loven in singhen ende lesen, ende bliven alsoe met sedicheyt ende aendacht totten eynde, ende sullen hem oeck hueden voer verlaten ende traghe manieren ende haer stemmen alwillens niet aftrecken, ende alle onrusticheyt ende tweedracht in den choer, in den dienste ganselijck te vermyden. Die susteren sullen meer ghekeert sijn tot inwendigher devocien dan tot uutwendighen ghebede, daer sy niet (fol. 153r.) toe verbonden en sijn.

Item die susteren sullen in den dormpter sijn korts nae dat luyden.

Item dat lesen in der tweeder tafelen blijft in 't ordineren der abdissen ende vicarissen. Ende alle die susteren sullen in den ghemeynen reefter eten, uutghenomen die siecken, die sal men dienen in susterlycker liefden.

Item die heymelycke dinghen des convents en sal men

den uutwendighen luyden niet openbaeren met woerden noch met brieven, op die peyne een jaer lanck beroeft te sijn van stemmen in dat capittel.

Item gheen suster en sal onder den ghodtelycke dienst eenighe boecken in die hant nemen (fol. 153v.) dan die haer alleen van node sijn haer sculdighe ghetyden uut te betalen, op die peyn beroeft te sijn van den selven boecken. Die susteren, die 't bevoelen sijn, die sullen die boecken corrigheren ende nyemant anders, op die peyn een souter te leesen.

Item dat swyghen sal ghehouden werden altijt nae der regulen ende aldermeest in den choer, in den dormpter, in den reefter ende in den cruysganck.

Item gheen suster en sal ondersuecken oft vraghen dergheender naemen, die se ghevisenteert heeft, op die peyn van 't disseplynhuys.

Item gheen suster en sal gaen in dat sieckhuys oft in anderen (fol. 154r.) steden, die verboeden sijn van der abdissen, uutghenomen die 't bevolen sijn, op die peyn drie daghen sonder wijl te gaen.

Item gheen suster en sal ledich wesen, maer die abdisse sal haer gheven te doen alsoe haer profytelijck dunct te wesen, oft die vicarisse, als sy niet teghenwoerdich en is. Wanneer die susteren wercken doen van cleynder arbeyt als naeyen ende spinnen oft desghelijcs, soe sullen sy swyghen van al datghene, dat gheen noot en is. Oeck sullen die susteren leeren te spreecken van noettruftighen dinghen, die heilich ende cort sijn. Altoes sullen sy begheren God aen te bidden met reynder (fol. 154v.) harten ende goeder ghedachten.

Item welcke suster wederspannich is in 't capittel, die sal men alsoe straffen, dat sy den anderen een exempel sijn, in dat disseplijnhuys XV daghen lanck.

Item die abdisse en sal die susteren niet belasten met onnutten persoenen ende sy en sal nyemant gheloven te ontfanghen sonder oerlof des visenteerders.

Item sy en sal oeck nyemant ontfanghen, die onder XV, noch boven ses ende XL jaeren sonder consent des vicarius oft commissarius. Ende diegheen, die men ontfanghen sal, die sal men tevoeren segghen die herdicheyt ende

strengheyt des ordens ende men sal se (fol. 155r.) ondervraeghen van den gheloeften.

Item is enighe suster, die nae ordeel des convents die orden niet nut en is, met dien sal men protestacie doen in haer novicyjaer, eer haer professydach comt, opdat sy totter orden niet verbonden en sy oft die orden tot haer.

Item boven alle dinck sullen die susteren bewaren, dat sy niet en doen dat teghen die X gheboden is, ende bewaren hem van die sonde, die in der regulen vermaent sijn, murmuracien, achterclap etc.

Item die pauselycke statuten ende des cardinaels [1]) ende die cerimonien sullen ghelesen werden ende ghehouden met dese voerscreven statuten [2]).

Item die pe- (fol. 155v.) nitencien, die gheset sijn van broeder Sichmunt, bliven in die handen der abdissen ende vicarissen.

Item alle die penitencien, die gheset werden van der abdissen oft vicarissen, bescreven oft onbescreven, die bliven in der ghenaden des vicarius ende sijns commissarius. Als die susteren bidden ende beteringhe aennemen, nochtans mach die abdisse met alre vryheyt die bescreven penitencien setten. Ende sy sal corrigeren die ghebreecken nae inhout der statuten, op die peyn afgheset te werden van haer officy.

Deo Gracias.

---

1) Blijkbaar zijn die van kardinaal Arnoldus bedoeld, uitgegeven in Archivum Franciscanum Historicum, dl. XIII, 1920, blz. 129 vv.

2) In hs. Roermond volgt: Item desghelijcks sal men houden die vermaninghe des visenteerders ende lesen se met den voerscreven statuten, bysonder die vermaninghen van den selven jaer.

B.

Statuten voor Klarissen, die den regel van paus Innocentius iv onderhielden.

(fol. 28r.) In een ygelicx daechsgetyde sal gheluyt worden die grote clocke, eerst een weynich voir een teyken, ende dan sal gelaten worden een bequaem onderval, opdat die susteren bequamelic mogen comen in die kercke sonder vertrec om hair herte te bereiden mit alle rypicheit, gelatenheit ende bewaeringe haerder ogen. Ende dan sel die selve clocke geluyt worden een weynich langer. Ende dese manier des ludens sel altijt gehouden worden, uutgenomen dat in den dubbelen feesten te vesper ende te metten sel die clocke driewerf geluyt werden lancsaem na grotenheit der feesten ende tuschen elcken luden sel gehouden worden een bequaem onderval.

Item totter primen sal men altijt twewerf luden. Desgelijc totter tercien, als si niet metter prime en wort gedaen, ende altijt sel men houden een bequaem onderval tuschen die twee teykenen.

Item na der tercien sel men eens luden ter missen, want des convents misse (fol. 28v.) sal alle dage eens betamelic lancsaem geluyt worden, eer men dat Introitus bestaet; ende als men ons Heeren lichaem opheft, so sal die grote clocke een weynich geluyt worden alleen in des convents misse.

Item totter maeltijt ende tot dat avonteten sal een cleyn clockgen altijt geluyt worden ende dan sel men een bequaem onderval houden, dat die susteren mogen vergaderen in die stadt voir den reventer, dair sel men lesen een De profundis voir alle gelovige sielen ende dan sel dat reventerclocxken een weynich geluyt worden van den dijsdienster. Ende als die susteren bina ingegaen sijn, so sel die selve clocke een weynich langer geluyt worden,

totdat die susteren gestaen sijn, ende dan sel die cantersse bestaen: Benedicite. Ende als die cantersse dat veers bestaen heeft, so sal die lesersse voirtgaen an dat leste deel des convents in dat middel, seggende: Jube domina (benedicere), ende met neygenden hoefden sal si horen die benedictie.

Item int eynde (fol. 29r.) van den eten so sal die moeder eerst een teyken doen mit hair messe op dat reventerclocxken ende dan sellen diensteren mit sommige van den jonxsten susteren opnemen van der tafelen ende dan sel die moeder weder dat clocxken een weynich weder op die een side luyden ende tehant sel die leserste spreken: Tu autem (domine, miserere nobis). Ende als dan die susteren gaen van den dijs, soe sal hair die moeder oprechten ende luden dat clocxken een weynich langer ende dan sel die cantersse dat veers anheffen. In der gracien sullen die susteren rechtop staen, dan als men seit: Retribuere, dan sullen si neygen. Ende als men die gracie sprect in den reventer na den avonteten, die susteren, die dair niet noottruftich en sijn om te dienen, die sullen swigende uutgaen.

Item totter collacien, die altijt sal gehouden worden des avonts in den reventer, als men vast, sel men eerst luyden die grote clocke tot een (fol. 29v.) teyken der completen ende dan sel men houden een bequaem onderval ende dan sel men luyden een cleyn clocxken totten reventer, also lange totdat alle die susteren, als 't mogelic is, vergaert sijn in den reventer, ende dan sel die moeder een teyken doen mitter hant opten dijs, ende so sel die leserste staen an dat eynde des reventers in dat middel, opheffende: Jube domina (benedicere). Ende dan sel die officiatrix antwoerden: Noctem etc. Ende dan sel die lesersse gaen ende bestaen te lesen. Ende als si een weynich gelesen heeft, soe sal si seggen: Benedicite. Ende die officiatrix sel antwoerden: Potum ancillarum suarum etc. Ende als die collacie gheeynt is, so sel die lesersse uut beveel van der moeder seggen: Fratres, ende dan sel die moeder bestaen: Miserere. Ende die susteren sellen gaen mit processie totten choer ende dan sel die grote clocke anderwerfve geluyt worden also lange, dat men

seit: Adju- (fol. 30r.) torium nostrum. Ende aldus sal men dan vervolgen dat Pater noster, die Confiteor ende voirt die compleet, ende dese maniere sal men houden altijt als men vast. Want als men niet en vast, so sullen die susteren comen totter completen als si comen totten anderen getyden.

Item totten tyden als die susteren slapen, als van Paeschen tot Onser Vrouwen Dach Nativitas, so sal dat cleyn clocxken geluyt worden van der leserse tehant als si ghegeten heeft, ende dan sellen alle die susteren in vreden sijn ende swygen, ende die niet slapen en willen, die sullen niettemin hair swygen houden.

Item wanneer die susteren sullen vergaderen totten capittel, als driewerf in der weke, so sel men een cleyn clocxken luden lancsaem op een syde ende dan sullen die susteren sonder vertrec allegader comen.

Item als die susteren in den choer vergadert sijn onder dat leste teyken, so sal die officiatrix een teyken (fol. 30v.) doen mit hair hant op die forme, ende is 't feriedach, so sullen (si) knyelen, mer is 't feestdach, so sullen si mit geneychden hoefden dat Pater noster spreken, ende als dat gesproken is, so doet die officiatrix noch een teyken ende dan staen si allegader rechtop, die officiatrix in hair stoel ende die ander susteren mitten aenschijn totten outair, ende also bestaet die officiatrix dat ambacht, ende als men comt tot Gloria Patri, so sullen hem alle die susteren een yeghen die ander hair hooft diep nederneygen, ende aldus sullen si oec neygen in die principael collecten als onder dat eerste in 't principael ambacht ende totter eerster collecten in 't ambacht van Onser Vrouwen, uutgenomen als 't feriedach is, so sullen si knyelen tot die voirseide collecten.

Item altijt als men dat capittel leest, sullen die susteren hem keren totten outair. Also sal men oec staen als men die ander collecten leest, uutghenomen als 't (fol. 31r.) feriedach is.

Item als men die psalmodie leest, so sel men altijt staen, uutgenomen dat ambacht voir die doden, dair men sit. Die lessen sullen gelesen worden in 't middel van den choer of anders dair bequamelicx gehoert worden mach.

Item die responsen ende die antiffenen sullen die susteren spreken in hair stoel, dair men genoech boeken heeft.

Item als men comt totten lessen, so sal die lesersse eyschen die benedictie mit geneychden hoefde tegen den outair ende die officiatrix sal hair die benedictie gheven mit gelycker stemmen, sittende sonder ..... [1]) als si gheeft die benedictie des evangelijs. Men sel oec mercken, dat onder Onser Vrouwen lof, van sinte Franciscus of van sinte Clara in der collecten tot haren naem, als 't feriedach is, so knielt men, anders so keert hair die susteren ende neyghen hair hoeft devotelic teghen malcanderen.

Item (fol. 31v.) men sel altoes neygen, al is 't oec ferie, tottet Pater noster in den preciosa na die prime, voir die lessen tot alle getyden ende stonden tusschen Paessen ende Pinxteren, ende oec onder die gracias sonder dat Pater noster in 't eynde van der gracien, dair men knyelt, als 't ferie is. In anderen stede totten Pater noster soe neycht men, is 't feest, ende men knyelt, is 't ferie. Dat Credo leest men gelijc dat Pater noster, dat dair voir gaet. Gelijc dat Pater noster so leest men oec die Confiteor ende preces mit Miserere, als 't dat brevier uutwijst. Als 't ferien sijn, sal men knyelende lesen, anders sel men rechtop staen.

---

1) Hier is een woord uitgekrapt. Mogelijk heeft er gestaan: *wyle* of *sonderlinge*.

C.

Andere Statuten voor dezelfde Klarissen.

(fol. 31v.) Dit sijn goede geestelicke ordinancien, dair hem een ygelic vlitelic toekeren sal.

In den eersten: te capittel, ten dische, totter collacien ende tot anderen tyden ende steden, dair die ghemeyn susteren worden geropen, so sullen si alle tesamen comen, si en (fol. 32r.) sijn bisonder onsculdicht, ende dair sel men silencium houden, want dat is een gemeen regel: Wair die ghemeente vergadert is, dair is silencium. Nochtants so en verbinden dese ordinancien niet tot sonden, tensi dat wi anders uut onse regel of uutter wet Gods of geboden ons oversten dairin gehouden waren. Grote perikel is 't nochtants gelegen in 't versmaden, wairom en sal die abdisse of die vicarisse, als disse niet tegenwoirdich en is, gheenre suster sparen, mer si sal een ygelic suster penitencie setten, als dat behoerlic is nae die grootheit der overtredinge. Ende in der straffinghe sel hair die moeder altijt oetmoedelic ende minlic hebben, mer waren die susteren wederspannich, soe hoert dair scarpe penitencie toe. Ende wanneer die abdisse of vicarisse hierin te slap ende versumelic hebben geweest, so sal men se accuseren in der visitacie voir die visitatores.

Die susteren sullen anmercken (fol. 32v.) totten eersten, dat gehoersaemheit beter is dan offerhande ende dat een cleyn, tamelic of goet werck in gehoersaemheit beter is dan menich groot werck uut eygen wille. Ten anderen sullen die susteren ansien, dat ghemeen goet altijt beter ende meerder te wegen is dan dat sonderlinge ende hoe 't gemeender is, soe 't godliker is, want die almachtich is, alle engelen ende heiligen ende salige menschen een gemeen goet ende verworp is. Hierom sal een goet geestelic mensche altijt willich sijn totter gemeenten als totten

choer, reventer, capittellen ende ander, dair die ghemeente geroepen wort. Ende die van officiewegen dat gemeen goet te ordineren hebben, verrichten ende te scicken hebben, sullen sorchvoudich sijn, dattet ter rechter tijt sijn voertganc hebbe; die hierin ruym eygen ende sonderlinge andacht versumelic ware, si des sekere, dattet ghewarich andacht en is, mer versumenis ende (fol. 33r.) meer een afkeer van Gode.

Item totten derden male sullen si mercken, dat gescreven staet doir den apostel Gods: Alle dingen sellen mit ordinancie onder u gescijen. Ende want oec die reformeerde oerden ghenoemt worden van ordinancienwegen, welc derin sijn meer dan in ander menschen. Oec spreect sinte Bernardus: Het en is God niet ontfanckelic alle dat goet, dat een mensche doet, als hi dat onderwege laet, dat hi sculdich is te doen. Hierom so suldi mercken die dingen, die hierna bescreven staen, ende mit vlite volbrengen, opdat gi overmits dese goede manieren ende eendrachticheit moecht worden versament ewelic.

Alle susteren, die om redelicke sake hairs officijs of sonderlinge gehoersaemheit of siecte niet onsculdicht sijn, sullen comen tot allen seven getyden ende missen. Ende die susteren, die lesen connen, die sellen dair vergadert bliven van anbeghin totten eynde. Die leeken- (fol. 33v.) susteren die sullen uutgaen in 't begin van den getyden, als Gloria Patri gelesen is. Oec sullen si comen tottet Magnificat ende Benedictus, mit alre devocien ende rijppicheit blivende, totdat die eerste collect gelesen ware, ende tot Te Deum laudamus sullen si uutgaen na Gloria Patri in 't begin van die Laudes. Hair stadt sel wesen beneden voir die ander susteren.

Item die susteren sullen gelijc lesen, lancsaem ende mit gelycken pausen, slectelic ende eersamelic na slechten of groten hoechtijtden, mer nochtant niet al te hoge, ende si sullen altijt volgen diegheen, die dat choer te regieren heeft. In den choer en sal men nijmmermeer curioselic op- of ommesyen meer dan van node is.

Item die costersse, die dairtoe geordineert is, sal dair neerstich sijn, dat si ordineerlic ende ter rechter tijt totten getyden te choer te luyden. Ende als die costersse dat

eerste teyken gheluyt heeft, so sullen dair alle die susteren comen te choir, gelijc hier- (fol. 34r.) voir gescreven staet. Ende si sullen dencken ende spreken in hair herte, hoe dattet een teyken des groten conincs is: Wi willen gaen ende brengen hem offerhande des lofs. Ende dairtoe sullen si neerstelick hair herte bereyden, want gemeenlic is dat die sake, dat wi cout ende laeu van den getyden gaen, want wi ons niet voir die getyden bereit hebben.

Item tot alle Onser Liever Vrouwen getyden sullen allen die susteren rechtop staen sonder aenlenen, tenwair dat si van crancheit niet ghedoen en konnen, mer tot alle Ons Heren getyden so mogen die susteren anlenen, sonder als men leest die ymmens, Magnificat ende Nunc dimittis. Ende wair dat sake, dattet den susteren te lastich wair aldus te staen, also dat hair hinderlic wair om hair getyden devotelic te betalen, so mogen si onder die psalmodie van Ons Heren getyden mit gebuerten sitten, also dat die syde, dair die officiatrix staet, sal eerst sitten, uut- (fol. 34v.) genomen [1]) die psalmen Laudate Dominum de celis, Laudate Dominum omnes gentes ende Quicumque vult, want onder dese psalmen sel men altijt staen.

Item als men dat officium van den doden doet, sullen alle die susteren sitten, uutgenomen Magnificat ende Benedictus, dair sullen si allegader rechtop staen. Oec sullen si staen, als men leest Laudate Dominum de celis. Mer in den vigilien van den feriendach nae d'antiffenen op Magnificat ende Benedictus, so sullen si knyelen al totten eynde, anders neycht men totten Pater noster ende ter eerste collecten.

Item tot allen getyden doir dat jair, als 't feestdach is ende oec in den feriedagen tusschen Paeschen ende Pinxteren, sal men neygen totten Pater noster, dat men sprect voir die getyden ende oec na die getyden; oec totten Pater noster ende Credo in Deum in den prime ende complete ende oec totten Pater noster in dat preciosa,

---

1) Het hs. heeft: sal eerst sitten uut dat ander choer sel eerst sitten, uutgenomen.

dat men seit na der primen, sel men altijt (fol. 35r.) neyghen, al wair 't oec ferie.

Item in al Onser Liever Vrouwen getyden totter eersten collecten neycht men ende totter ander staet (men) gekeert totten outair, totdat gesproken is Fidelium.

Item tot allen collecten, die dair principalic hoert tot Ons Heren getyden, sal men neygen tot Per Dominum ende dan keert men rechtop tegen dat outair.

Item totten begin van alle getyden staet men gekeert totten outair, totdat men comt an Gloria Patri, dair men neycht tot Sicut erat, ende also dicke als men seit Gloria Patri, sel men aldus neyghen. Desgelijc altijt tot dat leste verse van den ymnen ende tot Te ergo quaesumus in den Te Deum laudamus, welck veers sal men lancsaem lesen, want men dat sonderlinge ruert dat lyden ons Heren. Oec sal men neyghen tot die naem Jhesus, Maria, Franciscus, Clara. Ende dit neygen sel gescyen devotelic ende ghelycke diepe, also dat een ygelic suster ghemackelic hair hant mach leggen op hair knye. Ende die suster, die dair quame te choer, als men neygen soude, sal bliven staen neygen mitten choir ende (fol. 35v.) dan sel si voirtgaen.

Item tot die preces van den prime ende complete, als 't ferie is, sal men knyelen, anders sal men rechtop staen. In dat preciosa in den prime sal men altijt staen.

Item tot dat eerste Pater noster, al is 't feriedach, in den gracie, die men sprect in 't choer, sal men neygen, mer totten lesten sel men knyelen.

Item als men leest dat martirologium, so sellen die susteren gelijc sitten tot preciosa; dan sullen si opstaen. Totter collecten Dirigere et sanctificare sullen si hem keren totter outair totter absolucien, dair staen sy tegen malcander.

Item een ygelic suster, also verre als 't mogelic is, is sculdich des daechs een misse te horen, het en wair overmits een merckelicke sake, (dat si) wair geexcuseert, die si dair niet beteren en conde. Ende een ygelic suster sel sorchvoudich sijn, dat si des Sondaechs ende ander vierdaghe die hoechmisse horen, het en wair dat si sulcke sake hadde, overmits welcke si voir God wair excuseert.

Alle die susteren, die totten choergetyden ordineert sijn, sellen seer vlitelic lesen, also dat geen suster van moetwil- (fol. 36r.) le hair stemme en spaer. Merckende als men God in den orghelen loeft, so luyden tsamen die grote ende cleyne, also en sel hem nyemant excuseren, ic lese cleyn of qualic of ic moet cruus venie lesen. Mer si sullen alle tsamen malcander helpen, opdat die VII getyden mogen worden devotelic betaelt. Oec sal die abdisse ende ander officiesusteren, als si hair getyden mit dat choer niet en hebben gelesen, hair tijt also ordineren om hair getyden te betalen, dat si een misse devotelic, sonder getyden te lesen, mogen horen, het en si dat si om redelicke saken niet gebeteren conden. Ende opdat men die VII getyden reverentelic ende devotelic mach betalen, so en sal geen suster onder die getyde haer mit duy(t)schen boeken becommeren in geenre manier, noch oec die bladeren omslaen in anderen boeken of anders becommert wesen dan mit God van hemelrijck ende mit hair getyden.

Item van der collacien, die men hout, als 't vasteldach is, dair voir of geseit (fol. 36v.) is, so sal die dispensier sorchvoudich wesen, dat den dranc totter collacien, als si dat teyken metter groter clocke verneemt, bereit sijn ende dair sal hair, die ter tafelen te dienen is gescreven, (sorgen) dat men dairna niet wachten en derf. Desgelijc sullen si oec sorchvoudich wesen, dat ter maeltijt datgheen, datter gemeynlic dient als laken, sout, messen, broet ende dranc, dattet bereit si, eer die susteren gaen sitten.

Item die susteren, die ter collacien, ter tafelen of anderen gemeynten te laet comen, sullen na goeddunckeu der abdisse penitencie doen, ende men sal hair geen stadt na houden, mer als si laet comen, so sullen si oec beneden sitten, uutgenomen die stadt der abdis, welc sel ledich bliven voir hair of voir diegeen, die in der gheineente hair stadt sel bewaren.

Item als die officiatrix die tafel in den benedicite of den dranc in der collacie ghebenedijt, so sel si een cruys maken. Die collacie en sal niet langer dueren dan III of IIII Miserere. Des Vrydachs in der collacie sal men lesen in 't eynde voir Fratres die officien van der (fol. 37r.)

toecomende weeke; die sonderlinge officien, als 't majus duplex is, sel men lesen in 't eynder van der maeltijt op hair avont.

Item die costersse sal sonderlinge sorch dragen, dat si luyt totter getyden vroech of spade na goede manier ende ordinancie des convents, opdat den dienst Gods altijt mach ordineerlic ende devotelic betaelt worden.

Item van dat luden totten dormter, totten capittel of hoe men dat capittel houden sal, sal men doen na rade ende goetduncken der vaderen, sonderling die visitatores. Ende als men capittel houden sal, soe sal men luyden mit dat reventerclocgen alleen op een syde, een Miserere of De profundis lanc. Ende dan sellen die susteren sonder vertrec te capittel comen ende die abdisse en sel nyemant oerlof gheven van den capittel te bliven om enich werc of andersyet, wattet si, het en wair dat men alsulcken saken voir noch nae niet bescicken en mocht. In denselven capittel sal een ygelijc suster ledich sijn van hair hantwerc, horende die verma- (fol. 37v.) ninghe ende saken, die dair die moeder den susteren condicht. Ende als men die susteren dair wat vraecht, so sullen si na hair consciencie met alle reverencie ende oetmoedelic, simpelic met weynich woerden antwoerden. Ende als enige susterraet niet en wort volbracht van den heelen of meeste deel des convents, die sal si tevreden stellen sonder alle murmuracie of afterclap, het en wair tegen die geboden der heiliger kerc of tegen die regel van sinte Clara. In den capittel sullen die susteren hair gemeyn gebreken in 't gemeyn ende hair sonderlinge openbair gebreken in 't bisonder te kennen geven. Ende also sel oec die moeder eerst voir die gemeen gebreken gemeyn penitencie setten ende voir die sonderlinge gebreken sonderlinge penitencie setten een ygelic suster, bisonder na grootheid des gebrecks.

Item men sel altijt na deser manieren die dair noch niet professijt en sijn, hair scult laten voirspreken, also dat die professide susteren sullen bliven sitten, totdat die novicien (fol. 38r.) uut dat capittel sijn, want als die novicien hair penitencie hebben ontfangen, so sullen si uutgaen. Ende dan sullen die professiesusteren nedervallen ende spreken oec eerst hair failt in 't gemeyn ende

na een ygelic bisonder. Dese failt sal men spreken van swygen te breken, na veel ende lancheit dat gebroken hebben, van laet te comen totter gemeynte als totten choer, reventer, capittel ende ander steden, dair die gemeen susteren vergaderen, bovenal wair dat enich suster uut versumenisse oec sonder oerlof van die gemeente bleef. Oec sal men scult seggen in 't bisonder van confuys in den officie, dat een ygelic bevolen is, of sy 't selver bewaert heeft of bevolen een ander; oec enige lichtvaerdicheit, die dair gescyet in den gemeynte, sonderlinge in 't choer, sel men sonderlinge scult bekennen ende desgelijck van anderen gemeen gebreken. In den capittel sel geen suster van hair gebreken hair ontsculdigen of eniger maniren wederspreken, mer si sal hair penitencie oetmoedelic ontfangen, het en (fol. 38v.) wair dat yemant van swaren criminael saken ende gebreken wair besculdicht; dan mocht sulcke suster begeeren, dat si mochte spreken ende also na goetduncken ende oerlof hairer moeder hair onscult doen. In den capittel en sel geen suster spreken dan alleen die moeder, ende wat dair te vermanen ware, sal men heymelic der moeder te kennen gheven, ende die moeder sal hair susteren vermanen, dat si in den choer, totten choer ende tot allen anderen gemeyn officien, die hem bevolen sijn, willich ende sorchvoudich sijn.

Item als men ter tafelen luyt, so sellen alle die susteren, die redelicke saken of gehoersaemheit niet en onsculdicht, sonder vertrec comen, ende als die susteren vergadert sijn, sal men De profundis lesen, ende die dispensier ende dienarsse sullen sorchvoudich sijn, dat alle dinc tevoren bereit si, die totter tafelen horen, opdat met sedicheit ende stilheit mach spreken dat Benedicite ende sonder letsel mach horen dat lesse, dat men ter tafel leest. Ende na den eten sullen alle die susteren, die ten reventer geweest sijn, mitten (fol. 39r.) convent, die geen redelicke onscult en hebben, alle tegader devotelic mit processie gaen totten choer ende also mit andacht die gracie spreken, als dat ordinarium inhout.

Item opdat silencium in den natafel te bet mach gehouden worden, so sullen die susteren, die in der natafel

sullen eten, haestelick na der eerst tesamen sitten ende gelijc opstaen ende hair gracias lesen.

Item dat sel een gemeen regel wesen, dat alle susteren sullen ter gemeente comen, wairom dat sy niet sellen spreken sonder oerlof bisonder van der abdisse of vicarisse, als die abdisse niet tegenwoerdich en wair. Ende die den oerlof geweygert wairt en sel niet spreken, want na der heiliger regelen van sinte Clara die susteren sullen een stadich silencium houden. Die susteren, die dat niet en hielden, sal die moeder of die vicarisse sonder alle genade merckelicke penitencie setten, opdat si op een ander tijt mach hoeden. Die penitencie mach wesen ter eerste tafel op die aerde eten of wat desghelijcs, (fol. 39v.) wat die susteren hair scamen te doen. Ende een ygelijc sal hair sorchvoudelic hoeden van alle crigel van woerden of gelate tot hair moeder abdisse of vicarisse, mer altijt sel men se in eere ende reverencie hebben ende dat ter eeren ende ten love Ons Heren Jhesu Christi ende sijn XII apostelen, van welcke die Here selve sprect in den heyligen evangelio: Wie u hoert, die hoert my, ende wie u versmaet, die versmaet mi [1]). Dairom sel men altijt reverentelic horen ende ontfaen die vermaninge der moeder abdisse of vicarisse ende een ygelic suster sal hair moeder ontsien als hair vrouwe ende eren als hair moeder. Ende als een vrou mach si oec straffen den crigelen ende als een moeder goedertieren wesen den goeden, oetmoedigen ende willigen susteren. Sinte Pouwels seit: Die der macht wederstaet, die wederstaet God, want alle macht is van God [2]). Want dan die moeder van God heit macht ontfaen ende die susteren in den handen hair moeder hebben hair professie gedaen, seer sorchgelic waer 't, dat eenige suster wilde hair moeder wederstaen.

Item opdat alle dinc met ordinancie, vredelic ende devotelic mach gescyen, so sal men (fol. 40r.) die officien van den convent, bisonder van den choir, van den reventer bi weeken doen ende dese sal men scriven in een tafel, welc men des Vridaech in der collacien lesen sal. Dat

1) Luc. X, 16.
2) Rom. XIII, 1 en 2.

officium in den choer sel men also verwanderen, dat men op een weeke sel aenheffen dat officium op die een syde ende ter ander weke op die ander syde. Die officiatrix sel hair stat hebben op een eynde van den choir metten anschijn totten altair, bisonder als si yet leest, dat hair officium angaet. Mer als si die psalmodie leest metten ander susteren, so mach sy staen gelijc den ander susteren in den lesten stoel. Die cantrices sullen hair stat voir 't boec hebben ende die versiculatrices mogen staen op hair stat. Ghelijc dat men verwandert dat officium in dat choir, so sel men oec bi weeken verwanderen in den reventer.

Item altijt als majus duplex is, so sal die officiatrix (sijn), die der bisonder toe is gesciet, want men dan altijt een bisonderlinge tafel sal scriven. Dat officium van der metten ende vesper sal si bestaen op een pulpiter, dairtoe bereit in 't vorste van den choir naeste dat outair, ende die (fol. 40v.) versiculatrices sullen neven hair staen, an beyde syden hebbende barnde kerssen in hair hant. Ende dair sullen si beiden, tot Gloria Patri is geseit, ende dan sullen die versiculatrices hair kaersen neder setten voir dat outair op II candelaers, dairtoe bereit, ende dan sullen si alle drie hair hooft gelijc neygen tegen den altair ende also hair ommekeren ende gaen mit alregelatenheit op hair stat. Op hair stat sal altijt die officiatrix lesen die capittelen ende anheffen die antiffenen voir Magnificat ende Benedictus, ende altijt als 't dubbelt feest is, so sal die officiatrix in der metten ende vesper die collecten lesen op ten pulpter voir dat altair. Die collecten van den cleynen getyden sal die officiatrix altijt lesen op hair stat.

Item als 't majus duplex is, in der metten ende vespers sullen die versiculatrices, als 't die officiatrix die collecte leest opten pulpter voir den altair, neven hair staen, hebbende die barnde kaersen in hair hant, ende als dat leste Domine exaudi geseit is, so sal die officiatrix op hair stat gaen. Ende die cantrices ende (fol. 41r.) versiculatrices sullen tesamen dat Benedicamus spreken. Ende dese vier sullen oec dat Venite in der metten tesamen bestaen ende eynden, mer die psalmus Venite sullen si(bi)

boerten, twee ende twee elc een veers, lesen; oec sellen dese vier dat leste responsorium anheffen ende lesen dat veers ende Gloria Patri tesamen. Dat Deus in adjutorium in der lauden bestaet altijt die officiatrix in hair stoel.

Item dese manier sel men oec houden, als 't minus duplex is, uutgenomen dat men in 't begin van der vesper ende metten niet voir dat altair, mer die officiatrix heft an in hair stoel ende die kaerssen worden dan ontfunct in der lesten psalmus voir dat ymnus.

Item altijt als 't dubbelt feest is, oec semi duplex, die cleyn responsen, die versiculen ende collect na Benedictus ende Magnificat sel men lesen op dat pulpter voir den altair.

Item als 't majus duplex is, so sullen IX susteren bi buerten die lessen lesen; anders lesen III susteren elc III lessen.

Item altijt als 't majus duplex is of oec minus duplex, so sal dat heel choer die respons in der metten lesen ende die cantrices dat veers, wairom sullen die susteren die responsen tevoren oversien. Mer als 't (fol. 41v.) gheen majus of minus duplex feest en is, sien 't dan proper responsen als van Sonnendach, Cecilien, Lucien ende ander feesten, dair proper responsen sien, so sal die eerste cantrix dat respons opheffen ende die eerste versiculatrix sal dan lesen dat veers. Ende altijt als die responsen sijn uut commuyn der heiligen, sal die ander versiculatrix lesen dat veers.

Item als 't geen majus of minus noch semi en is, mer als 't solempne vigilie der doden is, sal men doen, of minus duplex wair (doir) dat Venite, die collecten ende Requiescant in 't middel van den choir te lesen, ende die versen van der responsoria ende die versiculen gelijc men doet in dubbelde feesten. Ende wair 't, dat yemant die boeken onreynlicken tractierde ende sy se in geen reverencie en hadde, die sal penitencie doen na die wille der abdissen.

Item waer 't dat die abdisse eenre suster beveelt enich werc te doen, bisonder die dat niet en doet ende wedersprect of onwillicheit of onwaerdicheit toent, die sal ter aerden sitten ende eten water ende broot ende noch (fol.

42r.) sware penitencie sal si doen, is 't dattet die abdisse goetdunct. Ende wair 't, dat enige suster rebel wair ende van hartnackicheit hair penitencie niet doen en wilde, die sel dubbelde penitencie doen ende derven al des toevals, dat die susteren genyeten, ende also lange als 't die abdisse goetdunct, sal si dat derven ende dairtoe correctie van die visitator.

Item so wie hem versumet in der regel of in der statuten, die bekenne hem selven ende belyde sijn scult ende ontfange penitencie na behoerlicke ordinancie, ende die 't niet en doet ende die 't van verkeertheit ende hartnachicheit laet, die sel dat beteren ende penitencie voir doen na die wille der abdisse ende visitator. Die susteren pinen die moeder ghehoersaem te sijn boven alle dinc, want ghehoersaemheit is een begin ende een oerspronck van alle geestelicken goet ende een duecht, die alle duechden in der herten brenget ende dairin behoedet, allen gebreken ende onduechden dodet ende verdruct; dairom sullen alle geestelicke menschen voir oghen hebben, dat si dairom vergadert sijn, dat si in minne ende (fol. 42v.) in eendrachticheit der seden ende des wille sijn in der vergaderinge ende boven alle dinc die duecht der gehoersaemheit minnen ende volbrengen. Want een oetmoedich gehoersamich mensche, die hem selven mit geheele herten overgegeven heeft ende hem alle die tijt sijns levens gaerne keren ende oetmoedelic bugen wil in doen ende in laten na die wille sijns oversten ende altijt bereit staet sijn eygen wille te laten ende die wille sijns overste te volbrengen, aldus is hi altoes verdienende, want slapende, wakende, sittende, gaende, arbeyende, rustende, etende ende vastende, biddende ende lesende of wat hi anders doet, so verdient hi sijn loen van God. Ende opdat die eendrachtige minne altijt in der harten gehouden ende vermeert worde, sal van buten ghelijcheit in der seeden pynen te houden. Ende voiral ende bovenal sullen die susteren setten die duecht der gehoersaemheit ende die in groter naersticheit behouden ende hair eygen wille (fol. 43r.) laten ende breken onder die wille van hair oversten, opdat si vercrigen mogen ende gewinnen mit ghehoersaemheit die ewige glorie, die den menschen over-

mits ongehoersaemheit verboert ende verloren heeft. Ende hierom opdat die susteren Gode eerlic ende hair selven salichlicken ende alle menschen stichtelic mogen leven, so sijn die goede seeden altijt an te dencken van buten, een yghelic suster pijn hair te sijn sedich in alle manieren, goedertieren in spreken ende sachtmoedich van binnen ende van buten bereit te lyden, dat u in dat cloester opvallen mach.

Item elc houde die goeder maniere ende minne dat silencium, want als die propheet seit: In swygen ende rusten sel u starcheit wesen. Dairom is ons verboden te spreken in die kercke, in die reventer, in die panden, die dairtoe gheordineert sijn, in alle slaepsteden, in die heymelicheit; sal men altijt silencium houden onder die getyden ende onder die misse ende alle heiligedaghen sel men silencium houden tot XII uren. (fol. 43v.) Ende altoes als men gebiecht heit ende ten heilige sacrament gaet, ende sonderlinge sal men silencium houden na compleettijt strengelic tot des anderen daechs, dat die prime gelesen is.

Item die hair laet verwinnen van traecheit ende slapen in der misse, die sel hair gebrec belyen voir die tafel voir al 't convent ende ontfaen hair penitencie, opdat si hair scamen ende op een ander tijt hair wacht.

Item elc pijn den anderen te werderen, wair hi mach, ende elc wacht hem van afterclap, want afterclappers God mishagen ende die mensche verdommelic. Uut afterclap comt haet ende nijt op onse evemensche, die wij eerst in groter weerden ende lieften hadden, die wi temael verliesen mit afterclap, want sinte Jacob seit: Die afterclappers slaen God in sijn hals, als die Joden deden.

D.

Vereischten om in de Orde der strenge Klarissen opgenomen te worden.

(fol. 42r.) Wy [1]) insetten ende ordinyren in den irsten, dat diegheen, die yemant ter orden sal ontfanghen, die sal sorchvoldichlick aenmercken ende naerstelick ondersoeken of vraghen, of diegheen, die men ontfanghen sal, een guet kersten mensche ys ende gheen dwaelinghe der ketteryen of wangeloeff onder haer en heeft, off si oec yemant verbonden ys mijt der echt, off yemant trow beloeft heft, off si oeck ys ghesont van licham ende van synnen, off si oec bereet ende guetwillich ys van ghemode die werlt myt al haer ghenoechten achter te laten ende Christum naeket ende bloet yn ghehorsamheit, aermode ende reynicheit na te volghen, off si oec ys een gheecht ende getrout kint, off si oec ys vry van schulden, (fol. 42v.) off si oec vry ys van condicien ende nyemant eygens, ende off si oec XVI jaer olt ys teminsten, off si oec yet besmet ys mijt enygher openbaer quader of oneerbaer fame of gheruchte, off si oec ghenoech gheleert is of bequaem tot eerbaren ende nutten arbeit der susteren of dat si van soedanigher condicien sie, dat van haer ontfangynghe grote stichticheit moecht komen onder die clerken ende leeken. Is dat si anders ontfanghen waer, men sal si nyet tot professie neemen sonder sonderlinghen orloff des generaels of provinciaels myt rade der discreten.

---

1) Oversten der Minderbroeders. De bepalingen zijn, blijkens aanteekeningen in het hs., ontleend aan generale statuten der Minderbroeders.

E.

Strafbepalingen van Broeder Hendrik van Rheinberg.

(fol. 134v.) Item hierna volghen peynen oft penitencien, die opgheset sijn van onsen eerwerdighen vader brueder Heynrick Bercka, oft yemant worde ghebreckelijck vonden in desen navolghenden punten. Ende dit waert ghegheven in den jare ons Heren MCCCC ende LXXI voer Alderheilighendach.

Tot den yersten male, wanneer een teyken gheschiet te comen te choore, ten dormpter, tot ghemeynen arbeyt, tot voetwasschen oft tot ander vergaderinghe, daertoe sullen hem alle die susteren terstont stellen te comen sonder vertreck ende neder legghen wat sy in handen hebben.

Item van te spade te choer comen.

Item wanneer enyghe suster te spade coemt te choore sonder redelicke sake, die sal op haer knyeen voer die tafel in den reefter lesen Miserere mei Deus, ende bekennen haer schult. Ende als sy tweemael nae malckander (fol. 135r.) te spade comen, soe sullen sy lesen V Pater noster in 't cruys. Ende die driemael na malckanderen te spade comen, sullen haer maeltijt opter eerden eten.

Item oft enighe suster seer dicwils te spade quame te choor, die sal swaerlijck ghestroeft worden, als dat sy draghe die wyle der novicien oft lese met blooten hoofde voer die tafel Miserere oft beroeven haer porsie, dat men haer niet en gheve dan broot ende bier.

Item van die susteren, die te spade tot De profundis comen.

Item die susteren, die te spade tot De prorundis comen,

die sullen De profundis voer die tafel lesen met uutgherecten armen ende spreken haer schult.

Item van ten cappitel te comen.

Item die susteren, die (te) spade comen totten cappittel, die sal lesen voer die tafelen V Pater noster. Ende die heel uutblyvet sonder orlof, die sal haer maeltijt eten opter eerden oft nemen een goede disciplyne van der abdissen. Ende soe wye dat ghewoenlijck dede, die sal soe ghecorrygeert worden, dat sy den anderen een exempel sijn.

Item van denghenen, die wederspreken oft onverdrachghelijck sijn in 't cappittel.

Item wat susteren onverdrachlijck oft wederkyvich is in dat cappittel oft anders in der ghemeynten wederspreckt, ende (fol. 135v.) die woerden oft vermanijnghen der moeder oft versmadelijck oft spottelijck haer antwoerden, die sullen gheset worden in dat disciplijnhuys. Ende men en sal se niet daeruut laten, voerdat sy oetmoedelijck haer schult bekent. Ende hiertoe sullen die raetsusteren raet gheven metten pater. Ende oft sy des niet en deden, mer bestonden te hijnderen doer murmureringhe oft heymelyke oorluysteringe, die sullen vortaen beroeft sijn van dat bevel, alsoe dat sy voortaen niet meer en sullen ghenomen worden tot raet te gheven. Ende daertoe sullen sy ghestraft worden, na dat die gebreken groot sijn.

Item van der heiliger ghehoersamheit.

Item als die moeder yet heet oft verbiet, daertoe sullen alle die susteren ghehoersam sijn sonder murmureren. Het en ware, dat enighe dat niet en mocht volbrenghen nae goeder consciencien, soe sal sy der moeder dat oetmoedelijck openbaren oft den pater. Sonder die ghewoenlijck onwillich waren oft alsoe verstoort altijt bewijsde, dat die moeder haer niet en dorste heeten oft verbieden, dat nochtans behoorlijck ende recht ware, alsulcke suster

sal swaerlijck ghestraft worden. Ende als die moeder also enighe suster heeft vermaent oft gheboden met be- (fol. 136r) scheydenheit drymael ende dan noch blijft onghehoersam, soe sal men die suster setten enen dach lanck in dat disciplijnhuys ende sy en sal niet uutghelaten worden, sy en wil haer hertelijck beteren.

Item van den ghemeynen wercke.

Item wanneer die susteren sijn vergadert in die ghemeynte, hetsy in den choor, dormpter, reefter, cappittel oft ghemeynen arbeyt, daer en sal gheen suster afgaen sonder orlof der moeder oft vicarissen oft, sijn sy niet teghenwoerdich, der ouster suster, die teghenwoerdich is. Ende die saeke, waerom dat sy moet uutgaen, sal sy haer openbaren. Ende doet enyghe suster hier teghen, die sal houden dry daghen haer silencyum, also dat sy met gheender suster spreken en sal dan met orlof der moeder, het en ware dan seer van noode, oft sy sal eten opter eerden oft nemen een disciplijn oft cussen die voeten der susteren.

Item van die servicialen.

Item oft enyghe van die servicialen onwillich waren in den arbeyt, die sy met recht doen souden, alsoe dat behoerlijck is, alsoe dat sy met stuericheit onruste maecten onder die susteren, die sal men setten in dat disciplijnhuys oft men sal se beroeven (fol. 136v.) van haren stemmen in dat cappittel offt twee- oft driemael eten opter eerden met blooten hoofde ende eten bier ende broet oft anders enyghe penytencie doen, die der abdissen goetdunckt.

Item van den heilighen sacrament ende biechten.

Item alle die susteren sullen alle VIII daghen eens biechten ghelijck dat in den statuten gheboden staet, ende nyemant en sal daeraf blyven sonder orlof des paters ende der moeder op die peyne des disciplijnhuys. Ende si sullen na ordynancien comen, die outste voer, uutghe-

nomen dat die moeder gaen mach als haer dat belieft. Mer gheen ander suster en mach haer ontschuldighen te comen in haer stacie sonder orlof ende dat om nootsaken aengaende den convente. Ende dan sal die suster voergaen, die naest haer hoort, mer is dat werck so, dat een ander voer haer doen mach, soe sal sy 't een ander bidden, die dat voer haer doe, ende comen in haer stacie biechten. Soe wye hierteghen doet, die sal sonder dispensacie eten opter eerden ende cussen der susteren voeten. Ende daerom sal een suster daertoe gheordyneert sijn, die die susteren hale na ordynancien. Als die ene in is, dat haer die ander tewyle bereyde oft bedencke. Ende als sy ghebiecht hebben, sullen sy gaen (fol. 137r.) ten heilighen sacramente altesamen, het ware dat yemant daeraf bleve met orlof der abdissen ende paters. Oeck mach die confessoer ende moeder somtijt dat tot penitencien voer openbaer ghebreken enyghen susteren setten, dat sy metten anderen niet en communyceren. Ende oeck mach die confessoer enighe heeten stille staen oft gaen, soe hem dat goetdunct. Ende daermede en sal hem nyemant becommeren oft ander ordelen [1]).

Item die biechtvader mach buyten der ghemeynre biechten enighe susteren by hem ontbieden ende spreken met haer van die salicheit hare sielen. Nochtans en sal dit niet van ghewoenten gheschieden, mer als den biechtvader van noode dunct ende dat wort bevolen sunder consciencien; ende men sal hem daerin betrouwen. Ende soe wat susteren daerom murmurerde oft verstoringhe maecte in 't convent oft der suster verweete, die sal merckelijk daerom ghestraft worden van den pater oft der moeder ende daeraf en sal nyemant vordel hebben, out of jonck.

Item van heymelike muterie tegen die overste.

Item oft enighe suster maecte enyghe muterye oft murmer teghen die pater (fol. 137v.) oft moeder in dat convent ende dat soe te onvreden maecte om wederstant

1) Doorgehaald zijn de volgende woorden: want dat hoert alleen den biechtvader toe.

te doene haren oversten, die sullen sonder alle ghenade gheset worden in dat disciplijnhuys oft in den kercker, daerna dat die ghebreken eysschende sijn.

Item die raetsusteren sullen hem hueden, als sy tesamen gheroepen sijn, dat sy malcanderen niet en verstoeren met onbehoorlyken woerden, ende aldermeest, dat sy die moeder met onbeleefden woerden niet en bedrueven, want Onze Here seet: Die u hoort, die hoort my, ende die u versmaet, die versmaet my [1]). Ende soe wye hier merkelyken teghen doet, te weten met ongheestelyken ende onbehoorlyken woerden oft tekenen, die sal eten opter eerden broot ende drincken bier ende cussen der susteren voeten ende belyden oetmoedelijck haer schult.

Item van die singhen in den choer.

Item soe wat susteren niet en woude singhen oft lesen uut verkeertheit, die sal van der moeder daertoe vermaent worden, ende eest dat sy haer niet en betert, soe sal men se setten in 't disciplijnhuys.

Item van niet te eten sonder orlof der moeder.

Item die susteren en sullen in gheender manyeren buyten tyden eten sonder orlof (fol. 138r.) der moeder. Ende niemant en sal na der gracien in den reefter comen eten oft drincken. Ende die dispencierster en sal gheender suster tot ongheorlofden tyden dat gheven. Ende soe wat suster hierteghen doen, die sullen drie maeltijt eten opter eerden ende eten broot ende drincken bier ende cussen die voeten.

Item hoe dat die susteren sullen slapen in haren habiten.

Item ghelijck in die reghel staet, dat die susteren sullen slapen in haer abijt, dat sal soe ghehouden worden. Soe wye ghevonden wort des niet doende, die sal totter naester

1) Luc. X, 16.

maeltijt sonder abijt eten opter eerden ende cussen die voeten ende nemen een disciplyne.

Item van dat spelen metten catten oft ander dierkens.

Item oft enyghe suster ghebreckelijck wort vonden, dat sy speelde metten catten oft anderen beestekens, alsoe dat sy se mede droeghen in den choor oft dormpter, reefter oft werchuys, die sal opter eerden eten water ende broot.

Item men sal wachten, dat die catten over tafel niet en comen in den reefter. Ende eest dat die dienersse dat versuymt, soe sal sy een porcie beroeft sijn dier maeltijt.

Item dat die susteren niet en sullen vraghen na den persoonen, die binnen sijn ghecomen.

Item soe wat susteren vraecht den portennerssen uut (fol. 138v.) lichtverdicheit, wat personen dat binnen sijn ghecomen, die sal een disciplyne nemen in dat cappittel ende houden haer sylencium VIII daghen, also dat haer niemant een woert toe en mach spreken.

Item van dat spreken onder den dienst Gods met uutwendighen persoonen.

Item onder den godlyken dienst en sullen die susteren niet spreken met haren vrienden oft ander luyden aen dat spreeckvenster. Ende nae inhout haerder regulen en sullen sy niet vraghen nae werlyken onnutten saecken, mer alleen spreken dat beterlijck ende noottorftich is. Ende soe wye daerteghen doet, die en sal binnen twee maenden met gheen uutwendich persoen spreken. Ende dat spreken en sal niet langher sijn dan een half ure aen der venster, het en waren sonderlinghe saken met orlof der abdissen.

Item dat sien boven aen den roester sal cort wesen, een vierendeel van der ure. Ende die moeder sal ordyneren susteren, die der werelt ghestorven sijn, tot hoererssen

boven ende beneden, die daer goet exempel moghen gheven [1]).

Item van die bewaringhe der schyven.

Item die schijfmeestersse sal met aldernersticheit (fol. 139r.) die schijf bewaren, ghelijck die reghel seet, dat sy niet en spreke daer dan dat nootorftich is ende dat aengaet haer officie. Ende doet sy anders, soe sal men se straffen ghelijck een ander suster, die alleen sonder orlof met yemant sprake. Ende dat is te verstane van allen uutwendighen personen gheestelijck oft werlijck. Ons brueders en sellen daer niet comen callen, al hadden sy hoorerssen, dan als 't van noode is ende dat spreeckvenster anders becommert ware met ander personen. Ende (die) vicarisse sal hierin haer houden ghelijck den anderen om goet exempel te gheven.

Item van den officien ende singhen in den choer, dat niemant dat sonder orlof laten en sal.

Item een yeghelijck suster sal doen dat officie, daer sy toe ghescreven wort, in den choor of eest dat sy 't niet ghedoen en kan, soe sal sy 't een ander bidden met orlof der moeder, ende soe wye dit versuymt, die sal V Pater noster lesen met uutgherecten armen voer die tafel ende bekennen haer schult.

Item oft enyghe susteren soe hooghe songhen, dat haer die ander niet volghen en mochten, die sullen sonder dispensacie eten opter eerden ende cussen der susteren voeten, al waer ('t) opten heilighen Paesdach.

Item van dat bewaren des h. sylencium.

(fol. 139v.) Die bewaringhe des heilighen sylencium is u van noode bovenal, want een gheestelijck mensche en

1) Het volgende voorschrift is doorgehaald: Item dat sien boven sal gheschien in bywesen des paters oft des outsten (brueder?) als hi niet thuys en is.

mach niet salich worden sonder bedwanck der tonghen, want sint Jacob seet: Die waent, dat hy gheestelijck is ende sijn tonghe niet en bedwinckt, diens gheestelijckheit is ydel [1]). Die moeder sal daerom metten pater nerstelijck toesien, dat sylencium nae der regulen ghehouden worde. Ende wanneer dat ghebroken wort, sullen sy dat swaerlycken straffen met disciplynen, met eten opter eerden water ende broot oft bier ende broot ende cussinghe der voeten ende ander veroetmoedinghe. Ende so wie merckelijck ghebreckelijck vonden wort in dit clappen ende hem niet en beterden, sullen berooft worden haerder wylen ende draghen een witte wyle ende daertoe enen rooden lap voer haer borst ghelijck een tonghe, oft beroeven der boecken, die sy hebben.

Item oft enighe suster ware, die ghewoenlijck haer schult niet en bekende van dat sylencium breken, die sal men setten in dat disciplijnhuys, dat sy daer leeren swyghen.

Item die soe ghewoenlijck haer sylencium breken, die sal men tot penytencien gheven te swijghen VIII daghen oft meer, dat sy met gheender suster spreken en mach oft nyemant (fol. 140r.) met haer op eender swaerder peynen. Ende hierin sal men mercken die swaerheit der misdaet ende daernae straffen, ende oeck mach men somtijts setten ghebet te lesen in der venyen.

Item alsulck clapperssen sullen oec ghestraft worden met onthoudinghen halver porcien, na dat die ghebreken sijn.

Item als die raetsusteren ghecoren sijn, hoe sy hem houden sellen onder malcanderen ende den anderen.

Item die raetsusteren sullen wesen reverenciael yeghen haer overste, mijnlijck met malcanderen, bermhertich haren medesusteren ende dien goet exempel ghevende. Ende wanneer sy tsamen sijn gheweest om raet te gheven, soe sullen sy hem nerstelijck bewaren, als sy scheyden, dat sy in den hoecken niet en breken haer swyghen twee

1) I, 26.

ende twee tesamen. Mer als die moeder van hem raet begheert, soe sal een yeghelijck met oetmoedicheit ende eerweerdicheit antwoerden, alsoe haer na God ende na goeder conciencien dunct nut sijn, met cortten woerden. Ende (soe) enyghe haer sylencium daerna braken, die sullen ghestraft worden ghelijck die ander voerscreven susteren ende meer, want sy hooren den anderen goet exempel te gheven.

(fol. 140v.) Item van den sylencium in den ghemeynen arbeyt.

Item als die susteren in den ghemeynen arbeyt sijn, sullen sy vlytelijck houden haer sylencium, op die peyne te lesen een VII psalm [1]) oft te eten opter erden. Ende soe wie van den susteren daer maecte spotterie oft lichtverdicheit oft yet vortbrochte, dat niet gheestelijck en ware, oft verstoeringhe maecte, die sal ter naester maeltijt opter erden eten water ende broot.

Item dat die susteren niet en sullen gaen in verboden plaetsen.

Gheen suster en sal gaen in dat sieckhuys oft ander verboden plaetsen oft ander steden, daer die susteren haer werck doen, sonder die dat bevolen is. Die hierin ghebrekelijck worde vonden, die sal berooft worden van haerder wylen oft eten opter erden, berooft sijnde half haer porcie.

Item van den susterliker liefden.

Waer 't dat yemant van den susteren soe verkeert waren, dat sy haer niet en wouden versuenen ende met malcanderen gheen officien en wouden doen oft oeck singhen in den choor, also dat men 't openbaer mocht mercken, dat sy hen met malcanderen niet lyden en mochten, die sal men verbyeden dat heilighe sacrament ende men sal

1) Blijkbaar zijn de zeven zoogenaamde boetpsalmen bedoeld.

se scheyden van der ghemeynten, (fol. 141r.) alsoe dat sy met haer (niet) en eten oft en drincken. Ende en wilden sy hem niet oetmoedelijck hieronder gheven, soe sal men se setten in dat disciplijnhuys, den anderen tot een exempel.

Item die susteren en sullen in gheender manieren malcanderen verwyten van wat vrienden dat sy sijn, oft die ghebreken, daer sy penitencie voer hebben ghedaen heymelijck oft openbaer, op die peyne dryemael te eten opter erden metten blooten hoofde, het en sy dat haer terstont berout ende bekenne haer schult.

Item dat niemant sonder orlof vleesch eten en sal oft soppen.

Oft yemant vonden wort van den susteren vleesch te eten sonder orlof oft soppen, die sullen eten water ende broot ter yerster maeltijt ende nemen een disciplyne van der moeder.

Item van die raetsusteren, hoe sy die scriften sullen lesen by haer.

Item een yeghelijck raetsuster sal by haer selven die reghel ende statuten temijnsten eens des jaers lesen, behalven die scrijften der jaerlijcscher visitatien, die moet yeghelijck by haer in dat scrift hebben ende dicwils overlesen om die te beteren ende teckenen die punten, die versuymt worden, ende brenghen se vort in den raet, opdat men se beter. Mer bovenal sullen sy sien, dat sy in die ghebreken onbegripelijc sijn.

F.

Sluiting van een nieuw Klarissenkloosters.

(fol. 69v.) Die ordinancie van een niewe sinter Claren cloester, hoe dat ghesloten wort.

Ten yersten mael soe sal daer een seker waerachtighe bulle sijn, van den paus ghegheven, die inhout die fundacie van dat nieuwe Clarencloester, ende oec moet men seker orlof hebben van den bisscop, daer 't cloester in 't bisdom staen sal, ende met vrede des prochiaens, als 't moeghelijc is, ende met consent des lantsheren ende der heren oft raet der stadt, daer 't cloester staen sal. Als 't cloester dan bequamelijc bereyt is om te besluyten na der manieren als der van sinte Claren toe behoert, soe sal dan die prelaet, abt oft deken, die een executoer is ghemaect van onsen heilighen vader den paus, als 't die bulle uutwiset, die daer alleen die macht af heeft te ghebieden, al dat aengaet tot den cloester te ontfanghen ende te besluyten. Die prelaet sal enen dach ordineren, als men dat cloester ontfanghen ende besluyten sal. Ende die prelaet ende executoer sal den provinciael vycarius (fol. 70r.) der Mijnrebroeders van der Observancien bevelen, dat hy by ghehoersaemheit ghebiede den susteren van sinter Claren der rechter Observancien te comen uut een Clarencloester om aen te nemen ende te funderen een nieuwe cloester van haer oerden, als ons heilighe vader die paus dat bevolen heeft na inhouden der bullen.

Als die besloten susteren van sinter Claren uut haer besloten cloester moeten gaen doer die ghehoersaemheit, soe sullen sy met groter eerweerdicheit ende liefden scheyden van haer lieve susteren. Ende die susteren, die uut moeten gaen totten anderen cloester, sullen haer soe nauwe wachten, dat men haer aenschijn niet aen en

schouwe van gheenen menschen. Oft sy van nootsaken moeten aenspreken oft antwoert gheven, eer sy weder in haer besloten slot sijn, dat sal gheschien cortelijck, als dat haer heilighe leven uutwijst. Die vycarius sal drie Minnebroeders van der Observancien altijt laten omtrent daer die susteren sijn van dat sy uuten cloester gaen, totdat sy weder besloten sijn in dat nieuwe cloester, daer die susters om uut haer besloten clooster ghegaen sijn met (fol. 70v.) ghebot des paus. Als die susters te waghen oft te scepe reysen, soe sellen sy haer soe heymelic houden, als 't moeghelijc is, verborghen voer die menschen. Die brueders, die by die susteren sijn in den weghe, sellen den susteren bestellen herberghe in gheestelike plaetsen oft eerlike huysen.

Die vycarius sal een bequamelike plaetse oft huys ordineren in die stadt, daer die susteren incomen sellen ende daerin blyven, totdat sy in 't nieuwe clooster besloten sijn. Die vycarius met die susters van sinte Claren sellen III oft vier meechden moeghen ontfanghen, die daer bequaem toe sijn, om metten susteren in 't nieuwe cloester te gaen ende aen te nemen dat prueveljaer van sinter Claren orden. Den dach, als 't cloester besloten sal worden, soe sellen die weerlike maechden comen by die susters ende die meecden sellen haer bequamelijck bereyden met costeliken cleederen, met blooten haere, met gulden croonen op haer hoeft, alsoft sy enen sterfeliken brudegom trouwen souden. Omdat sy den ghecruysten (fol. 71r.) Jhesum haer brudegom trouwen sullen, daerom sal een yeghelijc een crucifix met een wassen kerse van een pont niet bernende in haer hant hebben.

Als die susters ende maechden bereyt sijn om haer te laten besluyten, soe sal die executoer met den vycarius ende met sijn broeders van sijn clooster ende priesters ende clercken van der prochyekercken ende oerden met processien eerweerdelijc met sanghe, met gheluyt der clocken comen ten huyse oft plaetse, daer die Claren susteren sijn, ende halen se metter processien in der prochyekercken in den hoghen choer voer den hooghen outaer. Dan sellen die susteren ende maechden nederknyelen. In der processien sellen clerken ende priesteren

voergaen ende daernae die maechden, die men cleeden sal, metten heilighen cruce ende metten wassen kersen in haer handen. Ende voer haer sal men draghen haer gheestelijc habijt. Ende naest den meechden gaen die susters van sinte Claren, die men besluyten sal. Dan sellen die Minnebroeders nae volghen in der processien ende dan die vycarius metten executoer, abt oft deken, ende die prochiaen ende die heren van den ca- (fol. 71v.) pittel, ende dan sal volghen die dat clooster fundeert, metten heren van der stadt. Een broeder oft een ander sal die bulle, die inhout die fundacie van den clooster, bloot draghen tot in den choor opten hoghen outaer in der processien.

Als die processien in der kercken sijn, soe sal die misse begonnen worden van den Heilighen Gheest oft van Onser Liever Vrouwen met twee collecten, het een van sinte Franciscus, d'ander van sinter Claren. Die prelaet oft provinciael vicarius sal die misse doen met dyaken ende subdyaken. Ende die Minnebruеders moeghen die misse singhen, soe dat gheordineert sal worden van den priesters der kercken.

Van dat clooster te ontfanghen.

Als dat offertorium uut is van der misse, soe sal die executoer ende prelaet die bulle in sijn hant nemen ende segghen met luyder stemmen totten provinciael vycarius: Ic bevele u, broeder N., van onsen heilighen vader des paus weghen, dat ghi dit nieuwe clooster, dat men nu besluyten sal, daer dese bulle af inhout, dat ghi dat ont- (fol. 72r.) fanct onder u macht, als ghi prelaet sijt van sinter Claren oerden.

Dan sal die vycarius nedervallen ende cussen die erde als een ghehoersamich kijnt der heiligher kercken ende staen dan op ende vraghen den prelaet, hoe ende in wat manieren dat hi dat cloester ontfanghen sal. Dan sal die prelaet segghen als die bulle inhout. Dan sal die vycarius daer af nemen notarisen ende ghetuych ende ontfanghen dan die bulle in sijn hant ende toonen se dan den volcke, segghende cortelijc dat inhout der bulle, die onse heilighe

vader die paus N. verleent heeft aengaende den clooster, daer men die susteren, die daer teghenwoerdich sijn, in besluyten sal, ende segghen dan den volcke, dat die prelaet daer is in des paus' stede ende dat hi macht heeft hem te ghebieden dat aengaet dat clooster te ontfanghen. Hi sal den volcke segghen dat consent des bisscops ende toonen den brief des bisscops metten zeghel, hoe dat hi orlof ghegheven heeft tot dat clooster, ende condighen den volcke ander consenten, die den clooster van noode sijn om te besluyten, ende segghen cortelijck dat leven ende die reghel, die die susteren van sinter Claren houden, die men daerin besluyten sal.

Van die habijt te wien ende te cleeden.

Die vicarius sal die meechden cortelijck (fol. 72v·) wat goets segghen van die versmaetheit der werelt ende sal haer wyen ende haer gheestelijc habijt, als 't ghescreven is ende die maniere uutwijst. Ende hi mach die werlike meechden cleeden in teghenwoerdicheit ende behulp der abdissen. Die vycarius sal een deel van den meechden haer afscheren in die ghehoechinisse als ons heilighe vader Franciscus dede sinte Claren voer Onser Liever Vrouwen outaer. Daernae sal hi haer werlijc habijt uutdoen ende doen haer aen dat gheestelijc habijt ende een goude vingherlinck aen haer hant ende enen rosenhoet op haer hooft ende een heilich cruys in haer hant ende een bernende wassen kersse, ende dat choer altijt singhen als dat ghescreven staet in dat boeck, dat inhout dat cleeden der susteren. Dan sal die hoechmisse voert ghedaen worden, ende die professiesusters ende die ierste, (die) sijn ghecleet, sullen altesamen dat weerdighe heilighe sacrament ontfanghen in der missen.

Van sluyten des cloosters.

Als die misse uut is, soe sal die prelaet ende vycarius met die processie leyden totten nieuwen clooster om haer daer te beslui- (fol. 73r·) ten, als dat sinte Claren oerden uutwijst. Eest dat een clooster staet in den wech nae dat

nieuwe clooster te gaen, soe mach die processie doer des cloesterenkercke gaen. Daer sal men die susteren sanghe [1]) doer leyden, als dat bequalijck [2]) is. Daernae sal die prelaet gaen in der kerken van dat nieuwe clooster; daer sullen die susters allegader neder knyelen voer den hoogen outaer. Daer sal die prelaet metten vycarius ende ander brueders psalmen lesen: In exitu Israhel de Egipto etc.' met ander psalmen ende antiffenen ende collecten, ende ghebenedien dat nieuwe clooster. Daernae sal die prelaet ende vycarius die outste suster met haer mantel nemen ende leyden se voer die poerte des nieuwen cloosters, ende alle die ander susters sullen volghen. Dan sal die prelaet bevelen, dat alle menschen uuten clooster gaen, ende ghebieden op des paus' ban gheen mensche daer meer in te gaen dan na inhouwen der regulen van sinter Claren. Dan sal die prelaet ende vycarius ende twee broeders alle die susters, die gheprofessijt sijn, inleyden in 't slot, ten ewighen daghen gheslo- (fol. 73v.) ten, ende maken terstont een abdisse. Dan sal die prelaet met twee brueders staen by die besloten ende die vycarius sal die novicien leyden totter abdissen ende sy sal se onder haer ontfanghen in haer proeveljaer van sinter Claren orden.

Als die abdisse ende die ander gheprofesside susteren besloten sijn ende die ander susteren, die in haer prueveljaer sijn nae inhouwen der regulen, soe sal die prelaet metten vycarius ende ander twee broederen uuten slot comen ende dan sal die prelaet gaen staen voer die poerte des cloosters, dat hi besluyt, ende die toesluyten. Dan sal hi singhen: Clausa est janua, ende die ander sellen 't voleynden. Dan sal hi een cruce maken met sijnder hant over dat slot, nemende een slotel uut dat slot ende ghevende den vycarius provinciael der Mijnnebroederen der Observancien van des paus weghen N. Soe heeft voertaen die vycarius die macht van dat clooster, dat daer teghenwoerdich is ghesloten. Dan sal die vycarius beghinnen te singhen Te Deum laudamus, ende dan sullen

---

1) ganghe?
2) bequaemlijck?

die (fol. 74r.) priesters ende cleercken gaen, singhende tot in die kercke der susteren.

Deo gracias. Finis est.

In deser manieren sijn ghesloten Trier, Antwerpen, Haerlem, Vere, Briele, Goude, Hoechstraten, Machelen, Boxtel, Loeven ende Wamel.

G.

Kommentaar van S. Joannes van Capistrano op den Klarissenregel van paus Innocentius IV.

(fol. 123r.) Hier beghint die regel ende form des levens der orden der armer susteren van sancte Claren.

Ten eersten om wech te nemen alle twifelachticheit van der susteren harten ende consciencien, soe suldy weten, dat die susteren tot anders gheen raeden des ewangelijs verbonden en sijn dan die in der regel uutghesproken worden ghebidelic ofte verbidelick of deser ghelijc. Tot ander raet des heilighen ewangelijs en sijn sy niet meer verbonden dan ander kersten menschen, dan alleen soeveel als haer professie eyschende is, in welcken sy hem gheoffert hebben den Heer overmits den staet der volkomenheit (fol. 123v.) een offerhande ende een sacrificie. Die ander dinghen, die in der regel gheset sijn, dat gheen gheboden ofte verboden of deser ghelijck en sijn, die sellen sy hebben voer vermaninghe, verweckinge ende informacie, ghelijck als oeck van der Minrebroedersregel ghedeclariert is.

Ghi sult weten, dat in 't eerste capittel sijn drie gheboden, die gemeyn sijn allen geesteliken personen, als te leven in ghehoersamheit, sonder eyghendom ende in kuyscheit. Hier is oeck te mercken, dat die susteren meer schuldich sijn onderdanich te sijn den visitator dan der abdissen in 'tgheen dat sijn officie aengaet (fol. 124r.) bi der correxie der ghebreken, indien dat die visitatoer uut der forme des regels macht heeft, soewel op der abdissen als op haer ondersaeten. Oeck daeromme, want dat Ie capittel seit, dat die susteren schuldich sijn altijt te obedieren sinte Franciscus' naevolghers, daer die naevolghers

sinte Franciscus voergheset worden den abdissen, die sinte Claren naevolgers sijn.

Op dat anderde capittel.

Dat anderde capittel heeft XVIII gheboden. Dat Ie is, dat die abdisse sculdich is te ondervraeghen alder susteren raet (fol. 124v·), alls sy een ontfanghen sullen.

Dat IIe ghebot is, als sy consent heeft van dat meeste deel der susteren van een te ontfanghen, soe sel die abdis die naerstelick examinieren of doen examinieren van den kersten ghelove ende van den sacramenten der heiligher kercken, als die regel seit: tot daer toe, niet wederstaende etc. Hier is te mercken, als waer dat saeck, dat man of wijf gelijck beloefden ewighe reynicheit te houden by macht des biscops, op welcke belofte sy een openbaer instrument sullen doen maecken, omdat sy beide in (fol. 125r·) een oerde gaen moeghen, ende daer en is gheen macht aen welck van hem beiden dat eerst in een oerden gaet. Ja, al woude d'een in der werlt bliven mit die voerseide belofte, die ander mach nochtans vrielick in een oerden professie doen, als dat geestelicke recht seit dist. XXVII, q. II Agatosa ende c. Si quis conjugatus ende c. Sunt qui dicunt, Extravag. De conversione conjugatorum c. Conjugate [1]).

Item waer die man out, soe mocht men lyden, dat hy in der werlt bleef, also verre als hy reynicheit beloeft hadde, als dat recht seit: Extr. de conversis (fol. 125v·) conjugatis, c. Cum sis [2]). Nochtans sal men anmerken, wat die ander derteghen seit, opdatter geen suspicie en wasse der onsuwerheit onder den anderen.

Item 't is oeck te mercken, dat die regel seit van der outheit, want nae des oerdens constitucien soe is verboden te ontfangen die boven XL jaer out sijn, tenwaer dan een merckelicken persoen, van welcker ontfanginghen die

---

1) Decretum Gratiani, p. II, causa XXVII, quaest. II, can. XXI, XXII, XIX; Decretal. Gregorii IX, lib. III, tit. XXXII, cap. V.

2) Decretal. Gregorii IX, lib. III, tit. XXXII, cap. IV.

clergie ende dat gemeen volck redelicken gesticht mocht werden.

Dat IIIe gebot is, dat men diegheen, die men ontfanghen sal, neerstelick die regel exponier.

Dat IIIIe gebot is: is 't saec, dat (fol. 126r.) si bequaem schijnt, soe sal men haer segghen dat woert des heilighen ewangelijs, dat si gaen ende vercoep alle dinck.

Dat Ve gebot is: is 't saec, dat si raets vraecht van den susteren, hoe si haer guet delen sal, soe sal die abdis ende die susteren haer senden tot enighe discreten personen, die God vresen, bi welcker raet si haer guet den armen geven sal. Uut welcken openbaer is, dat men die persoen senden sal om raet tot persoenen van eenre andere staet.

Dat VIe ghebot is, dat haer die abdisse ende die susters wachten, dat si hem niet en onderwijnden van haeren (fol. 126v.) tytelicken guede der susteren, die men ontfanghen sal. Mer is 't saec, dat si vrilic ende willichlick yet wilde geven den cloester als een aelmisse oft sy 't enen anderen cloester gave, dat mach die abdisse ende die susteren ontfanghen, aengesien die nodrufticheit ende maticheit haeres volcomenen staets. Want als 't blict uut der declaracien des paeus Clemens die Ve op die regel der Minrebroderen in desen punten, sancte Franciscus' meninghe was puer heilich ende volcomen, dat diegeen, die totter oerden quamen om God te dienen, dat men se (fol. 127r.) ontfanghen soude sonder haer guet oft raden van haeren gude om hem dat an te legghen, die alsoe volcomen staet beloeft hebben.

Dat VIIe gebot is, dat men se rontom sceren sal, ende en heft si geen haer, soe sal men een sceyken maken na der formen.

Dat VIIIe ghebot is, dat si die werlicke cleder uut doen sal. Als dit gedaen is ende (si) des oerdens habijt anheft, soe is haer geoerloft te hebben III rocken of min mit enen mantel.

Dat IXe gebot hoert der abdissen toe, als dat si deser verwerf III rocken ende enen mantel.

Dat Xe (fol. 127v.) gebot is: als si ontfanghen is, soe sal si besloeten sijn ende uuten cloester niet gaen sonder

nutte, redelicke, openbaer ende merckelicke saec. Hier wort die abdisse instruiert, dat si niemant oerlof en geve buten dat cloester te gaen dan als gheruert is, ende dat bi raet ende consent van haeren discreten of bij 't meestedeel van hem.

Dat XIe gebot hoert der abdissen toe, als dat si die tot professie ontfanghe, als haer proveljaer om is ende si bequaem is, welcke bequaemheit redelicken te oerdelen is bi raet (fol. 128r.) ende consent alder proffesider susteren of dat meestedeel, overmits der abdissen ende der voergenoemder discreten susteren. Die abdisse, discreten ende alle die ander susteren sullen neerstelicken aenmercken, dat si niemant en ontfanghen, die beswaert (is) mit outheit, krancheit, sotheit, mit quaden gheruchte oft ghemerct mit enen quaden leven, mit quaden vermoden, mit ketterie, mit enighe condicien der eyghelheit of belast mit scult of in sentencien des bans, tensi dat si yerste daervan absolviert sijn nae den previle- (fol. 128v.) gien, die der oerden gegeven sijn, welc men oec in der absolucien te kennen gevet, (want) waer 't saec, dat si weder in die werlt gingen, dat si oec weder in die sentencie vielen.

Van der outheit derghenen, die men ontfanghen sal.

Item dat si niemant beneden XII jaren en ontfanghen ende bi mynen raet beneden XVII jaren tot professien, want si den last des ordens voer dese tijt nau tamelick draghen moghen noch naetuerlick die moyelicheden der begheerten als kinder te wijnnen dan nae XII jaren ghelijck een ander, die ondersocht is, ende daerom (fol. 129r.) en ontfinck die erwerdighe moder suster Colleta van Vrancrijck geen tot professie dan die in haer XVIII jaren ginck temijnsten. Ick raed oec, dat men niemant en ontfanghen (sal) voer clerc boven XV jaren, tenwaer dat si tevoren redelick gheleert waer ende dat si den dienst Gods lichtelicken leren mocht. Ende en ontfanghet niemant tot professien voer clerck, tensi dat si den godlicken dienst by haer selven lesen can of redelic mitten anderen in

't ghemeyn, of men sal se tot professien ontfanghen voer leec, of men sal se houden als (fol. 129v.) novicia, tot sy 't officium can.

. Dat XIIe gebot hoert toe dergeenre, die professie doen wil, als dat si ghelove die form der regel ewelick te houden. Dese ghelofte sal aldus gheschien, als dat si mit ghebuychden knyen, mit ghevouden handen, besloten in der abdissen handen, belovende mit claere stemmen, segghen:

Hoe men die proffessie of ghelofte doen sal.

Ick, suster N., gelove God almachtich, der heiligher maget altijt Marie, den apostelen sancte Peter ende sancte Pauel, sancto Francisco, sancte Claren ende alle heilighen (fol. 130r.) ende u, moder, alle die tijt mijns levens te houden dat leven der armer susteren van sancte Claren, overmits denselven sancte Franciscum derselver sancte Clare gegeven ende overmits den heer Innocencius die IIIIe paeus confirmeert, the leven in ghehoersamheit, sonder eygendom ende in reynicheit, houdende dat beslot. Ende dan sal die abdisse, die se ontfanct, segghen: Ende ic, mijn alreliefste suster, is 't saec dat ghi dit houdet, soe gheloef ic u dat ewighe leven. Ende dan sal men se ontfanghen in een kussen des vreden ende van dier tijt voert, als haer hovet ghescoren (fol. 130v.) is, en sal si haer vlechten niet laten wassen. Nochtans is 't saec dat iemand ontfanghen worde tot professien onder den naem der dienersche, dese mach bi ghebot der abdissen of bi haeren oerlof buten 't cloester gaen, dat si daerom niet gheoerdelt sal sijn overtredersche des beslots.

Dat XIIIe ghebot is, dat men se binnen haer proveltijt niet wilen en sal, dat is te segghen na die gewoente des oerdens en sal men den novicien dat swarte wiel niet opsetten, noch bi der abdissen, noch bi den anderen nonnen, noch bi hem (fol. 131r.) selven, want dat swarte wiel behoert alleen den professiden susteren te draghen. Die reden is, want dat habijt der professider susteren sal onderscheiden sijn van den novicien, als 't recht seit

Extr. Qui clerici vel voventes ..... [1]) Die novicien sullen een witte wiel draghen al haer tijt doer. Si moghen oec mantels dragen —— die cleyne mantelkens sal men verstaen scapuliers of caproens — —.

Dat XIIIIe ghebot is, dat die abdisse sal die susteren versien van clederen als haer dunct, dat hem noet is nae gedaente der personen, der plaetsen, des tijts ende coude landen, dat is te verstaen nae haer vermoghen.

(fol. 131v.) Item tot dat woert, dat die regel seit: die jongen susteren, die in 't cloester ontfanghen sijn, daerop en segghe ic anders niet dan ic voer geseit heb, als dat men se in 't cloester niet en ontfanghe beneden XII jaer ende tot professie beneden XVII jaer, al schijntet uut die woerden der regel, dat men se oec jongher totten habijt ontfanghen mach, mer niet tot professie voer haer wettelicke tijt. Ick oerdel beter, als ic geseit heb. Ic raed ende vermaen, dat men bi den clederen, huven ende wielen of doecken houden behoerlicke eerbaerheit ende matelicke armode, alsoewel (fol. 132r.) in der formen, dat is in 't maecsel, als in der costelheit ende in der verwen, als dat men schuwen alle curioesheit, overvlodicheit, costelheit ende subtijlheit. Die verve der clederen, sonderling der opperster, en sal niet costelick sijn, mer alleen natuerlic, ende voer haer gordel een groeve henneppe corde sullen al die susteren draghen in een teiken der saligher penitencien.

Dat XVe gebot is, dat die abdisse sal sorchvoudelicken den novicien een mesterse versien van den alregeleerdsten des cloesters.

Dat XVIe gebot hoert toe der meestersche, die alsoe geset is van der abdissen, als dat si die (fol. 132v.) novicien neerstelicke sal informiren in heiligher conversacien, in eerbaerlicken seden na der formen van sancte Claren regel.

Dat XVIIe gebot is, dat men in der examinacien ende ontfanginghe der susteren, die daer dienen buten 't cloester,

---

1) Decretal. Gregorii IX, lib. IV, tit. VI. — In het handschrift volgt: de. rege. epel. (de regularibus expellendis?). Ik heb dit decreet onmogelijk thuis kunnen brengen.

houden sal die form, die men holt in den anderen susteren. Ende dese dienerschen moghen scoen draghen.

Dat XVIIIe ghebot is, dat geen vrou haer woninghe in den cloester maken sal, tensi dat si ontfanghen is na der formen uwer professien, als die devote vermaeninghe ons heiligen vaders sancte Franciscus inhelt, dat alle die susteren gecledet sullen sijn mit snoden clederen uut (fol. 133r.) mijnnen des alreheilichsten armen kints, datter in snoden doeken gevonden was ende in die kribbe gheleit ende doer die minne sijns alreheilichsten moders.

Op dat IIIe capittel.

Dat IIIe capittel heft ses geboden. Dat I^e^ is, dat die susteren, die gheleert sijn, sullen doen den godlicken dienst, nae gewoenten der Minrebroders sonder sanck, want si mogen breviers hebben.

Item die redelicke oersaeck sal men verstaen, of een suster sieck of blint waer of desghelijc, dat si niet gelesen en conde.

Dat IIe gebot is van dengenen, die geen letteren en connen, dat si lesen XXIIII Pater noster, ende dese sullen voer den doden (fol. 133v.) lesen VII werf Pater noster mit requiem voer die vesper ende XII voer die metten alleen op die tijt, als die geleerde sculdich sijn dat officium voer den doden.

Item als een suster sterft binnen 't cloester, soe sullen die gheleerde seggen et heel officium van den doden na der Minrebroders ordinancie; die ongeleerde sullen L Pater noster lesen, als die regel seit.

Dat IIIe gebot is van den vasten. Indien dat die regel seit, dat die susteren sullen altoes vasten, daer men uut die strencheit verstaet, dat dese vasten sal ghestadigh sijn van dage tot dage, ende al is 't saeck, dat die regel geen tijt uut en neemt dan Kersdach, 't is (fol. 134r.) nochtans oec te verstaen van alle Sondaghen, in welcke niet geoerloft en is te vasten. Ende op die tijt, als die susteren niet en vasten, soe sullen si nochtans vastelicke spijs eten.

Item mitten jongen, dat is die beneden XXIIII jaer sijn, mitten siecken ofte crancken van ouden ende mitten

diennerschen buten den cloester mach die abdisse dispencieren. Hier is te mercken, dat die dispensacie sal altijt gheschien om een goddienstighe, redelicke ende rechtverdighe saec; anders mach et bet een wrede dissipacie hieten dan een dispensacie. Die dispen- (fol. 134v·) sieren sal, moet discreet ende cloec sijn, dat si wijslicken denck die condicien der personen ende die saken, die comen mogen, alsoe dat si niet en dispensiert om dat minste guet, dat dat meeste daerom achter wert geset, opdat si een getrou ende een wise dispensierster sy. Die abdis sal dan by raet der discreten aenmercken die machte, complexie ende wasdom, alsoewel der anderen susteren, van wat outheit sy sijn, als der jonghen, opdat wanneer 't in gueder maenieren (fol. 135r·) sijn mach, dat sy stadelicken vasten, dat sy 't hem late doen, ende die dat stadelick niet doen en moghen, dat sy die mit guedienstigher dispensacie twiewarf daechs vastelicke spijs laet eten, of als 't die abdis ende discreeten guet duncket ende noot, dat sy den siecken molcken, eyeren ende desghelijcs. Daerom seit die regel: In der tijt des oepenbaerlicken noots soe en sijn die susteren niet schuldich (fol. 135v·) te vasten lichamelicken. Openbaer noet sal men verstaen om reden der outheit, dat is gemienlick boven XL jaer [1]) ende beneden XX jaer, of om reden der siecheit, of om reden des swaren arbeits, die men nyet verbye en mach ende niet ghedoen en kan ende daertoe vasten mede, of om ghebreck der lijftochten, of om die diere tijt.

Dat IIIIe ghebot is, als dat alle die nonnen teminsten XII warf biechten des jaers by oerloeve der abdissen.

Dat (fol. 136r·) Ve is, dat die susteren in haren biechte niet en mengen ander woerden dan die totter biecht ende salicheit harer zielen behoeren. Die saeck dees verbots is, als opdattet sacrament der puerheit niet verwandelt en warde in onpuerheit ende, daer men salicheit der zielen ghevet, dat daer niet en groye die verdoemenis. Het is seer sorchlick, dattet werck den vuere genaecke ende op 't werck dan te willen slapen, veel sorchlicker is 't (fol. 136v·) mannen ende vrouwen voel klappinge te hebben.

1) Wellicht een verschrijving voor LX aer.

Dat VIe gebot is, als dat die susteren sovenwarf des jaers sullen communicieren. Ick rae nochtans, dat sy alle maens communicieren, alsoeverre als die consciencie niet tegens en staet.

Op dat IIIIe capittel.

Dat IIIIe capittel heft XX geboden. Dat I^e^ is, als dat die susteren in 't kiesinghe der abdissen schuldich sijn te houden die wettelic- (fol. 137r.) ke forme. Die wettelicke form is te mercken in drien. Ten eersten als dat se vrye si uut haeren vryen eyghen wil nae ingeven des Heiligen Geests ende wechghedaen alle vrese, ghisten, haet, nijt ende heimelicke minne, als dat een ygelick suster vryelicken, puer ende simpelicken die kiesen mach, die haer dunckt nae Gode ende rechte consciencie waerdich ende nut te sijn in dat regiment ende sorghe des cloesters, alsoewel in tijtlicken dyn- (fol. 137v.) gen als in geesteliken dijnghen. Ten anderen mael dat dese kiesinge si persoenlick, dat is als dat die persoenen, die kiesen sullen, stemmen hebben in dat koer als diegheen, die professie gedaen hebben, heimelick of openbaer, ende sijn boven XII jaer ende sijn niet in den banne of suspendiert en sijn of dat si anders geen hinder en hebben overmits den rechten nae der outheit. In deser manieren sal dese kiesinghe voertgaen — — als kan men in die een niet gedoen, soe (fol. 138r.) sal men in die anderde of in die derde maeniere voertgaen — —. Die eerste manier is als overmits een gemeen ingeven, dat is als alle die stemmen eendrachtelick op een suster vallen. Die anderde maniere is overmits een ondervraginge, dat is als wanneer die susters vergadert sijn, die stemmen hebben, soe sullen sy III susteren ordineren, van welcken die een scrieven kan, ende dese drie sullen eenen ygelicken suster vragen, wie dat sy kieset. (fol. 138v.) Ende sy sullen alsoe sijn, als dat sy malkander sien, mer niet hoeren mogen. Ende als sy dan alle die stemmen vergaedert hebben, soe sullen sy se lesen in 't openbaer, ende is daer yemant, die een stem hevet boven die helft, die sal men verstaen gekoeren te sijn. Die derde manier is overmits een tsaemenlovinghe,

dat is als wanneer sy in dese twie maenieren niet en konnen overdraeghen, soe koemen die susteren thesaemen ende kiesen een suster (fol. 139r.) of meer, ende beter meer als IIII of V dan een alleen, ende geven hem haer stemmen, so wie dat dese IIII of V kiesen, daer sijn sy altsaemen mede tevreden; ende is 't tevoer ghesproken, als dat sy een uut hem vieren of vyfen kiesen moghen, soe moeghen sy een van hem kiesen, is 't niet tevoren bescheiden, soe en mogen sy oec van hem luyden geen kiesen. Ende in deser manieren mogen sy oeck kiesen een persoen van eenen ander (fol. 139v.) kloester, mer het is nochtans beter ende tamelicker, als dat sy van haers selfs kloester een kiesen.

Ten derden mael sal dese elexie wetlick sijn, als dat die persoen, die ghekoren is, dat sy werdich genoech ende bequaem sy, die men mit geenre uutneminghe verwerpen en mach, die die minne Goeds hevet totten zielen, die haer bevolen sijn.

Dat IIe gebot is, als dat die nonnen sullen haestelicken den generael of provinciael procurieren, (fol. 140r.) opdat hy se informiere tot een eendrachticheit ende gemenen profijt in der elexie, dat is dat die vicarius daer tegenwoerdich sijn sal of een, die hi daertoe ordiniert.

Dat IIIe gebot is, dat si niemant kiesen en sullen dan die professijt is openbaerlick, als die regel seit: dat men se niet gehoersam sijn en sal, sy en is professijt.

Dat IIIIe gebot is: als die abdisse ghestorven is, dat men een ander kiesen, so men eerst mach, opdat die scaepen niet en blieven sonder herder.

(fol. 140v.) Dat Ve gebot is: waer 't saeck dat die abdisse onnut ende onbequaem waer den susteren, soe mogen si na der formen, soe si eerst mogen, een ander kiesen.

Dat VIe gebot is, dat die abdisse haer officium vervolgen sal mit heilicheit ende rechtverdicheit, opdat si voer God mit bliscappen reden geven mach van haer cudde, die haer bevolen is.

Dat VIIe gebot is, dat die abdisse sal haer pynen meer voer the sijn in doechden ende heilighen zeden dan in den (fol. 141r.) officie, opdat die susteren, van haeren exempel verwecket, haer meer obedieren uut minnen dan uut vresen.

Dat VIIIe gebot is, dat die abdisse geen heymelicke lijfde tot yemant sonderlinghe en sal toenen, opdat die anderen niet en conden scandalisiert (worden).

Dat IXe gebot is, dat die abdisse die bedructen ende getemptierden vertroesten sal.

Dat Xe gebot is, dat die abdisse sal oeck sijn die laetste vercolinghe des toevluchts, der ver- (fol. 141v.) sterckinghe ende der vermakinge den getribuleerden, want gebreecket bi haer die baet der goder vermaninghen, die crancken, onlydsamen ende getemptierden mochten vallen in die ongeneselicke siecheit der mistroesticheit.

Dat XIe gebot is, dat die abdisse sal in allen dingen die gemeente volghen, als si gesont is.

Dat XIIe gebot is, dat der abdissen vicarisse of staethoudersche sal oec dat gemeyn alsoe volgen.

Dat XIIIe gebot is, dat die (fol. 142r.) abdisse eens ter weken tenminsten capittel houden sal, in welcken si ende alle die susteren hem selven beschuldighen sullen oetmoedelicken van openbaren ghebreken ende versumelheden.

Dat XIIIIe gebot is, dat die abdisse in 't capittel sal vertrecken mit alle den susteren van profijt ende eerbaerheit des cloesters.

Dat XVe gebot is, dat si geen swaer schult maken en sal dan bi consent der susteren ende om merkelicke noet, dat is of om der sieken wil, om susteren te cleden, of dattet (fol. 142v.) dier tijt waer om lijftocht. Ende als si mit sulker noet gedwonghen werden, soe mogen si bi haeren procurator scult maken.

Dat XVIe gebot is, dat die abdisse ende die ander susteren geen scat of ander dinc te verwaeren en sullen nemen in 't cloester, opdat daer geen scandalisacie af en coem of 't verdorve of verginge ende opdat sy uut sulker kijf niet in een quaet gerucht en comen.

Dat XVIIe gebot is, dat alle die officiers sullen gecoren worden (fol. 143r.) van allen den susteren des cloesters.

Dat XVIIIe gebot is, dat men teminsten VIII van den alrediscreesten des cloesters sal kiesen om raet te geven.

Dat XIXe gebot is, dat die abdisse altijt nae deser discreten raet sal voertgaen.

Dat XXe gebot is, dat als 't den susteren guet ende

nutte dunct, dat si die officiers ende discreten mogen afsetten ende ander kiesen in haer stede. Ick raed ende oerdel 't guet te sijn, dat men alsoewel die abdisse als die ander officiers tot allen drien jaren min of meer (fol. 143v.) versetten, soe 't den susteren voer den gemenen oerbaer des cloesters ende salicheit der zielen nut dunct. Daer mogen oec meer discreten wesen, als 't der abdissen ende der anderen susteren guet duncket.

Op dat viefte capittel.

Dat Ve capittel is van 't swigen ende hevet XVI geboden. Dat Ie gebot is, dat die susteren swiegen sullen van completentijt totter tercie des anderen dages, uutgenomen diegene, die buten 't cloester dienen.

Dat IIe gebot is, dat si in der kerken ende dormter swigen sullen.

Dat IIIe (fol. 144r.) gebot is, dat si in den reventer, als si eten, swigen sullen, oec in die ander tafel. Nochtans moghen si altijt ende in allen steden, dat noet is, fluusteren mit corten woerden.

Dat IIIIe gebot is, dat die susteren sonder oerlof der abdissen of haer vicarisse in 't spreechuus of voer die tralie niet spreken en sullen.

Dat Ve gebot is: al hebben si oerlof van der abdissen of haer vicarisse, dat si nochtans niet spreken en sullen, daer en sijn twie susteren bi, die 't hoeren.

Dat VIe gebot is, dat si voer die tralie niet (fol. 144v.) gaen en sullen, daer sijn teminsten III bi van den discreten, die daertoe geset werden van der abdissen.

Dat VIIe gebot is, dat die abdisse ende haer vicarisse oeck dese voirscreven manier holden sullen in den spreken.

Dat VIIIe gebot is, dat men seer selden oerlof geven sal voer die tralie te spreken.

Item al is 't saek, dat die regel hier niet en seit van der rolle of schijf, ick seg ende declarier, dat men altijt twe susteren set die rol te verwaeren, die ant- (fol. 145r.) werden mogen tot dat hem moten mach tesamen of elc bisonder, als 't hem nut duncket. Die rol sal soe gemaect sijn, dat men van binnen niet uutsien en mach noch van

buten insien ende datter niemant daer uut- of incoemen mach.

Dat IXe gebot is, dat men niemant oerlof en geve voer die poerte te spreken.

Dat X^e gebot is, dat men voer die tralie een dueck maken sal.

Dat XIe gebot is, dattet veynstergen ende die tralie wel vast sijn mit een besloten doer ende yseren (fol. 145^v.) sloeten.

Dat XIIe gebot is, dat men den eenen slotel der abdissen laten sal ende den anderen der costersche.

Dat XIII gebot is, dat die doer sal altijt besloeten blieven anders dan als men 't woert Goeds doet of den godlicken dienst of om saken, die voer geroert sijn.

Dat XIIIIe gebot is, dat geen suster voer der sonnen of na der onderganc voer die tralie yemant spreken sal.

Dat XVe gebot is, dat men den binnensten doec in 't spreechuus nijmmermeer af en doe.

Dat XVIe gebot is, dat (fol. 146^r.) niemant in sinte Martens vasten [1]) of in die grote vasten in 't spreechuus en spreke meer dan den priester in der biecht of tot ander groter noetsaec. Dit laet ic nochtans in der abdissen voersienicheit of haer vicarisse, of 't noet werde, dat een suster oec mit enen anderen spraec dan mitten priester, behouden der formen, die voer geseit is van den spreken. Ghi sult weten, dattet swighen mit waerachtigher paciencien een volmaecte wapen is tegen den duvel te (fol. 146^v.) verwinnen ende een welbesloeten cammer om alle die doechden te verzwaren, een sterke muur om te beschermen die stat des vreden ende des geesteliken getijmmers. Ende 't is oec een seker bewaringhe alle der goder werken; daerom swiget ende verblijt u, want Ysaias seit: Dat werck der rechtverdicheit sal wesen vrede ende swigen is een hirde der rechtverdicheit ende een ewighe sekerheit.

Op dat seste capittel.

Dat VIe capittel is, dat die susteren geen eygendom

1) Duurt van Allerheiligen tot Kerstmis.

(fol. 147r.) ontfanghen en sullen, ende 't hevet twe geboden. Dat Ie is, dat die abdisse of die susteren geen besittingen of eygendom ontfanghen en sullen bi hem selven of bi een ander persoen oft oec geen dinck, dat men redelick eygendom hieten mach, dan alveel eerden als dat cloester eyschet ende enen hof voer haer noettruft.

Dat IIe gebot is, dat men dat lant, dattet cloester anhanget, niet bouwen en sal dan tot enen hof om noettruft der susteren des cloesters, als gheseit is.

Op dat VIIe capittel.

(fol. 147v.) Dat VIIe capittel is van den maenier des arbeits ende 't hevet V geboden. Dat Ie, dat die susteren, dien God gracie gegeven heft te arbeiden, die sullen na der tercietijt getrouwelic ende devotelic arbeiden in alsulken arbeit, die daer behoert totter eerbaerheit ende gemenen oerbaer. Hier is te merken, dat sunte Franciscus ende sancte Claren meninghe was die ledicheit uut te sluten, want ledicheit hevet veel quaet geleert.

Item oec, dat den arbeit nyet sijn en soude in oneerbaer (fol. 148r.) of ydel werc, datter geestelicheit niet en betaemt.

Dat IIe gebot is, dat si alsoe niet en arbeiden, dat si den geest der heiligher bedinghen uutdoen, dienwelc alle ander tijtlicken dinghen dienen sullen.

Dat IIIe gebot is, dattet geen, dat die nonnen werken of doen, dat sullen si der abdissen in 't capittel te kennen geven of haer vicarisse voer alle die susteren. Ende dat is wel redelic, want die abdisse als haer alre moder sorge dragen moet voer hem ende schuldich is voer hem allen voer God reden te geven. Dat is properlic in 't gemeen te le- (fol. 148v.) ven, dat men al dat hem aencomt gemeenlic der principael moeder toeteikene.

Dat IIIIe gebot is: waer 't saec, datter enige almissen om noettrufte der susteren werde gesent, dat sal men desgelijc der abdissen of haer vicarisse to schicken ende te kennen geven, ende die abdisse of haer vicarisse sullen 't in 't capittel alle den susteren seggen, opdat si daervoer bidden in 't gemeen.

Dat Ve gebot is, dat al datter abdissen tehande coemt

of haer vicarisse, dat sal men bi raet van den discreten voer 't gemeyn (fol. 149r.) oerbaer den susteren discretelic ende trouwelic deilen, als hem dunct, dat een ygelic noet is na dat sijn condicie ende sijn noettrufticheit eyschet.

Op dat VIIIe (capittel).

Dat VIIIe capittel is, dat hem die susteren niet en sullen aproprieren, ende van den sieken susteren, ende 't heft XII geboden. Dat Ie gebot (is), dat hem die susteren niet eygens toescrieven en sellen, noch huus, noch hof, noch geenderleye dinck.

Dat IIe gebot is, dat die daer God in armoden ende oetmoedicheit dienen, dat si ghe- (fol. 149v.) trouwelic om almissen senden sellen.

Dat IIIe gebot is, dat geen suster brief senden en sellen sonder oerlof.

Dat IIIIe gebot is, dat sy niet en mogen ontfangen sonder oerlof.

Dat Ve gebot is, dat die susteren niet geven en sullen buten den cloester sonder der abdissen oerlof.

Dat VIe gebot is, dat sy mit allen niet hebben en moten, dat hem die abdisse niet en hevet gegeven of doen geven.

Dat VIIe gebot is: als eenre nonnen yet gesent wort van haer ouders of van ander (fol. 150r.) vrienden om een sonderlinge eerbaer saec, dat sal haer die abdisse discretelick gunnen, is 't saec dat sy 't behoeft, of 't eenre ander, die 't behoeft, minlic deilen; al waer 't oec een geltalmisse, dat sal die abdisse bi raet der discreten behoevenden susteren deilen.

Dat VIIIe gebot is van den sieken susteren, als dat die abdisse ende die ander susteren sculdich sijn sorchvoudig, minlic ende barmhertich na horen vermoghen den sieken susteren te raden ende te hulpen te comen (fol. 150v.) in haere noetrufticheit ende dienen, als sy wouden, dat men hem deden, of si in sulker siecten waeren.

Dat IXe gebot is: als een suster coenlick haeren noet geopenbaert heeft, soe is een ygelicke suster sculdich vlitelic ende minlic te doen al dat si mach om haer

geestelicke suster te voden, alsoewel in geestelicken dingen als in lichamelicken dingen.

Dat X^e^ gebot is, dat die sieken sullen liggen op gevolden sacken, ende die 't (fol. 151r.) behoeven, mogen op culten liggen ende wullen socken dragen.

Dat XIe gebot is, dattet den sieken geoerloft is, als si gevisentiert werden, enige goede woerden kortlic (te) antwerden, dat is te verstaen, oec of si van uuterlicken menschen gevisentiert werden, dien geoerloft is in 't beslot te comen. Ick raed nochtans ende vermaen, dat die sieken anders niet en spreken dan in maenieren, als voer geseit is. Ick meyne, dat die abdisse bi ra- (fol. 151v.) de der discreten (oerlove) des wijnters socken te dragen in couden landen; desgelijc seg ic oec van den oerkussen, alsoe verre als den discreten nutte duncket.

Dat XIIe gebot is, dat die ander susteren, die gesont sijn, niet spreken en sullen mitten genen, die alsoe in 't cloester comen etc.

Op dat neghende capittel.

Dat IXe capittel is van der penitencien, die men den susteren setten sal, en 't hevet XIII geboden. Dat I^e^ gebot is, dat een suster, die (fol. 152r.) doetlicken sondiget ende twe of drie reysen vermaent is ende haer niet en betert, sal penitencie doen na der regel of swaerder, duncket der abdissen ende discreten goet.

Dat IIe gebot is, dat die abdisse ende die susteren den Heer voer haer bidden, dat hi haer herte verlichte tot penitencien.

Dat IIIe gebot is, dat haer die abdisse ende die ander susteren wachten sullen, dat si hem niet en verstoren, dat is alsulke tornicheit ende verstoernis- (fol. 152v.) se, die sonde waer. Mer toerne, als totter rechtverdicheit hoert, is doechtlick ende verdienstlic.

Dat IIIIe gebot is, dat die suster, die een ander suster saec gegeven heft der scandalisacien of der toernicheit, sal terstont niet alleen haer oetmodelicken nederwerpen voer die voeten der ghescandalisierder suster, vergiffenisse biddende, mer si sal oec bidden, dat si den Here voer haer bidde, dat hy 't haer vergeve.

Dat Ve gebot is, dat die suster, die vertoernt (fol. 153r.) is, minlic ende ganselic vergeve, dat haer misdaen is.

Dat VIe gebot is, dat die susters buten geen lange merren en maken, tensi noetsaeck.

Dat VIIe gebot is, dat die alsoe dinen, eerbaerlicken wanderen.

Dat VIIIe gebot is, dat si niet veel en spreken, opdat diegeen, die haer sien, daerin gesticht mogen sijn.

Dat IXe gebot is, dat die susteren hem wachten sullen, dat si geen suspect geselscap of raet mit yemant houden.

Dat Xe gebot is, (fol. 153v.) dat si geen kinder heffen en sullen.

Dat XIe gebot is, dat si geen rumoren of vreemde onnutte merren in 't cloester onder den susteren en brengen.

Dat XIIe gebot is, dat si oec niet buten seggen en sellen, dat men binnen 't cloester duet of seit, daer iemant in gescandalisiert mocht sijn.

Dat XIIIe gebot is, dat die abdisse bi raet der discreten sal desen dienresche penitencie setten.

Op dat Xe capittel.

Dat Xe capittel is van der correxie der susteren ende 't hevet VII (fol. 154r.) geboden. Dat Ie is, dat die abdisse sal haer susteren vermanen, visitieren ende corrigieren, dat is te seggen, dat si se sal vermanen, dat si niet en misdoen, ende verwecken se tot enen goden leven na der formen der regel ende als een wacker hirde. Soe sal sy nerstelick vernemen ende ondervragen van den seden ende 't leven der susteren, ende vijnt si iemant gebreclic, die sal si oetmodelic ende minlic corrigieren. Ende alsoe sal die abdisse leven, (fol. 154v.) dat si den anderen een guet exempel sy, want het is heilich die anderen hevet te regieren, dat si in haer selven wise, hoe die ander in 't huus Gods wanderen sullen.

Dat IIe gebot is, dat die abdisse niet gebiden en sal den susteren dat tegen haer conciencie waer of tegen die form der regel.

Dat IIIe gebot is, dat die susteren der abdissen vastelic onderdanich sijn sullen in allen, dat si den Here geloeft

hebben ende het niet en si tegen haer ziel, ende der professie denckende, dat sy (fol. 155r.) niet eenre simpelre vrouwen en obedieren, mer Jhesus Christus ende sijnre glorioser moder.

Dat IIIIe gebot is, dat die abdisse sal den susteren geselsam sijn ende haer lijdsamlick horen ende discretelic, dat is bescheidelic ende godertierlick, antwoerden ende sal haer geen vrou rekenen, mer een dienstdeern, want si is een dienstdeern Christi, ende daerom sal si den anderen dienreschen, die daer dienen in den huus des Heren, een ondermarte sijn ende die- (fol. 155v.) nen in geestelicken ende lichamlicken dingen getroulic nae haer vermogen.

Dat Ve gebot is, dat voert die susteren sullen hem wachten, al is 't saec, dat daer woerden der verwreckinge voer gaen ende vermaninghe, want alsoe veel als hovaerdie ende ydel glorie een werck der dootlicker sonden in hem besluyten, soe veel te mere moten hem die susters als een verbot daervoer wachten.

Dat VIe gebot is, dat die susteren altijt (fol. 156r.) onderlinghe houden sullen die enicheit der minnen, dewelck is een bant des volkomenheits, dat is te seggen, als dat sy malkander minnen sullen, so ons Christus gemint heft ende hevet hem selven gegeven in een sacrificie ende offerhande voer ons in een roeck des sueticheits, want, als die apostel seit, die sijn eenen kersten mensche minnet, die heft die wet vervollet, ende die minne sijns eenen kersten mensche en werket (fol. 156v.) geen quaet; daeromme is dan minne die volheit des wets. Ende in dese woerden warden besloeten die geboden ende verboden ende die dese twie gelijck sijn. Ende hierom seit dieselfde apostel: Dat eynde des gebots is minne uut purer harten, dat is sonder dolinge, uut gueder consciencien, dat is sonder haet ende berispinge, ende uut ongeveynsder geloven, dat is sonder traecheit als dat sy haer geloof bewysen mitten wercken, want dat ge- (fol. 157r.) loef sonder werck is doet. Daerom minnet malkanderen, verdraget ende eert u onderlinge, soe vervuldi die wet Christi.

Dat VIIe gebot is besloten onder den woerden: die schinen verdienstlic te sijn, nochtans verboden, alsoe verre als men die wetenheit begeert tegen die dispocicien Gods

ende tegen die redelicke scout der rechtverdiger gehoersamheit. Want indien dat wetenheit een gave is des Heiligen Geests, soe en mach men se niet krigen boven die wille (fol. 157v.) Gods. Ende daerom sancte Franciscus vermaende ons, broders ende susters, verboet die curioesheit, vermetelheit boven die godlicke wil ende redelicke dispocicie om scrifte te leren, seggende: Die niet geleert en sijn, en sullen niet sorchvoudich sijn te leren, dat sal blieven in die dispocicie der oversten, dien si hem selven trouwelic als God bevolen hebben, ende daerom al is 't saec, dat hi verbiet die niet geleert en sijn, dat si niet sorgen sellen te leren, hi en ver- (fol. 158r.) biedet nochtans niet te leren, is 't saec dattet hem haer overste gebiedet ende want enen igheliken wert gegeven die openbaringhe des Heilighen Geests tot sijnre nutticheit. Want soe wert gegeven overmits den geest 't woert der wijsheit, dat is bekenninge der ewiger dingen, anderen 't woert der wetenheit, dat is der eertscher dingen. Ende sonder dese doerluchtede bekenninge mogen wi behouden werden. Daerom die geen let- (fol. 158v.) teren weten, en sijn niet verboden te studieren, mer si sullen aenmercken, dat si boven alle dinck begeren sullen te hebben den geest des Heren ende sijn heilige werc altijt God te bidden. Salich sijn sy, die vervolch liden om die waerheit. Alle dese voergenoemde sijn noet ter salicheit. Want, als sinte Peter [1]) seit, overmits veel lidens moten wi gaen in 't rycke Gods, mer mit lijdsamheit suldi u ziel besitten, want al arbeit sal sijn (fol. 159r.) loen verwachtende sijn. Want alle castijnge in deser tijt en scijnt geen blyscap, mer druc; ende hier sal 't sijn vruchte geven. Een ackerman verwachtet die costel vrucht der erden ende hi verdraget lydelick veel daerom, soe lange hi die tydige vruchten ontfanct. Hierom sijt verduldich ende vestiget u herten, want die toecomst ons Heren naket.

Op dat ellefte capittel.

Dat XIe capittel is van der doerwachtersche ende 't

1) Dezen tekst vond ik niet bij Petrus.

hevet X geboden. (fol. 159v.) Dat Ie gebot is, dat si rijp ende discreet si ende redelicker outheit. Bi minen oerdel tot dien officie waer bequaem boven XL jaren; nochtans is dit mer te laten in der abdissen ende discreten oerdel van der rypicheit, outheit ende discrecie der doerwachtersche ende haere geselle.

Dat IIe gebot is, dat die doerwachtersche in een open celle des dages sitten sal sonder dore ende dat als 't tijt dunct.

Dat IIIe gebot is van haer geselle, dat si, also verre (fol. 160r.) als 't mogelic si, alsulke condicie hebben als die doerwachterse, dat is, dat si bequaem si, opdat, als 't noet si, dat si dat officie doen mach.

Dat IIIIe gebot is van der doren, dat sy wel vast si verwaert mit tween versceyden yseren sloten.

Dat Ve gebot is van den slotelen, dat die abdisse den enen bewaer ende die doerwachterse den anderen. Ende als 't voergeseit is, die slotelen sullen twierley sijn, dat men mitten enen (fol. 160v.) niet opdoen en mach sonder den anderen.

Dat VIe gebot is, dat men die poerte altijt besloten houden sal des dages sonderlinge mit enen sloetel, ende nummer en sal men se sonder wachtinge laten, dat is te verstaen offet geviel, dat men se op moste doen. Want des nachtes sal se altijt mit twe slotelen besloten sijn ende dat is besloten, indien, dat die regel seit, dat si wachten sullen, dat si nummer open (fol. 161r.) en sta dan etc.

Dat VIIe gebot is, dat men die doer nummer opdoen en sal dengenen, die daer ingaen willen anders dan die 't geoerloeft is van den paeus of na der regel van den cardinael. Dat is nochtans anders van den paeusen geordiniert, want Gregorius die IXe, die bi sancte Franciscus protectoer ende here van Hostië was, heft verboden allen ende een ygelick op die peen des bans, (fol. 161v.) dat niemant in u cloester come anders dan na der regel. Die paeus Martinus die Ve heft verboden den cardinael, den generael ende provinciael, dat si niemant oerlof en geven anders dan die regel inhelt als welke personen geoerloft is in 't cloester te gaen. Die paus Eugenius die IIIIe heft se desgelijcx te banne gedaen ende reserviert die absolucie den stoel van Romen, alsowel op die susteren ende die

se in (fol. 162r.) laten, als op dengenen, die daer ingaen, uutgenomen die die regel uutnemt ofte die van den stoel van Rome oerlof hebben daerin te gaen. Uut welc die personen sijn, dien geoerloft is somtijt daer in te comen, dat declariert Urbanus die IIIIe paeus, seggende: Daer werden uutgenomen van nicht in 't cloester te comen die medecijnmeyster om saecken der groter siecten ende die later, die die aderen laet, als 't noet is. Ende dees en sal men nochtans niet inlaten dan mit bequaem (fol. 162v.) ende eerbaer geselscap van den gesijn des cloesters, ende dese en sullen hem niet van malcanderen scheiden binnen 't cloester.

Item die uut occasie des brants of om 't cloester binnen te vermaken of die quamen om 't cloester te beschermen of die susteren van yemants moyelicheit of om enige perikel te hulpe te comen of oec enigerley behoefticheit, dat men buten 't beslot niet doen en mach. Ende dese sullen, also vroe als si gedaen hebben, weder uutgaen. (fol. 163r.) Noch geen vreemt persoen en sal binnen 't beslot eten of slapen.

Dat VIIIe gebot is, dat als 't noet is, dat yemant binnen 't beslot gaen moet, dat men dien niet innelaet voer der sonnen, noch daerin bliven na der sonnen.

Dat IXe gebot is, dat als 't noet is yemant binnen te laten om enich werck te doen, so sal die abdisse sorchvoudich ende naerstich sijn, dat si bequaem susteren sette aen die poert, die alleen inlaten diegeen, die 't werck doen ende niemant anders in geender manieren.

(fol. 163v.) Dat Xe gebot is, dat als 't dus noet is yemant binnen te comen, dat hem die susteren wachten neerstelicken, dat si niet gesien en werden van dengenen, die daer binnen comen, dat is te verstaen, uutgenomen die siecken, daer die medicus of die later toe comt, ende die susteren, die daerbi geordiniert sijn te wesen, ende oec die susteren, die se inlaten ende brengen se bi den siecken. Ende want hem een (yegelic) oec wachten moet van alle quade specie, soe sullen (fol. 164r.) hem die abdisse ende alle die susteren seer wachten, dat si dese lude niet curioeslick aen en syen, want als Jeronimus seit, 't en is niet geoerloft aen te sien, dat men niet begeren en moet, want dat oge des basiliscus is van den maechden Christi

voer venijn te houden. Si sullen hem dan neerstelicken wachten, dat si noch man noch vrou in en laten anders dan als voer geseit is, alsoe verre als si in die sentencie des bans niet vallen en willen.

(fol. 164v.) Op dat twallefste capittel.

Dat XIIe capittel is van den visitatoer ende 't heft ses geboden. Dat Ie is, dat die susteren sullen altijt hebben enen eerbaren visitatoer, bequaem, guet ende heilich van seden, van der Minrebrodersoerden.

Dat IIe gebot hoert den visitatoer toe, als dat hi alsoewel corrigier in 't hoeft als in den anderen leden die ghebreken, die gedaen sijn tegen die forme der professie.

Dat IIIe gebot is: als hi visentieren wil, dat hi stae in een openbaer plaets, daer hi (fol. 165r.) van den anderen gesien mach werden, naedien dat hi mit enen ygelicken spreken moet datter visitacien raect. Ick raed nochtans, vermaen ende ordinier, dat dese visitacie gescie nerstelic ende minlic voer die tralie sonder in 't beslot te comen, tenwaer datter yemant in die kerker waer te setten ende dattet daer niet geschicket en waer, die visitatoer en quaem daerin om te beschicken. Ende waer 't ymmer noet, dat hi binnen quaeme, soe soude hi ende sijn gesel elck een choercleet (fol. 165v.) aendoen ende wachten hem, dat sy vaneen niet en gingen, ende mit alrematicheit ende eerbaerheit haestelicken die rechtverdicheit te vervullen in desen. Die anderen, die hi the corrigieren vijnt, behalven dese, die sal hi voer die tralie haer penitencie setten. Ende is 't dan noot, so mach hi dat cleet of dat bort van der tralie laten doen. Geen ander tijt en sal men dat afdoen, mer men sal 't altijt toe laten blieven.

Item eens des jaers sal hi visitieren mit alreneerstichеit ende vrese Gods ende matichеit, als 't betaemt, (fol. 166r.) ende expedieren hem soe geringe als hi mach.

Item geen suster en sal mitten commissarius enige brieven seynden, enigen broder of ander personen, of geen ontfanghen; die haer gheseynt werden, die abdisse of haer vicarisse en hebben se yeerst besien ende voer twe discrete susteren gelesen. Noch geen suster en sal enighe gaven

geven of seynden of van enige persoen yet ontfangen dan bi oerlof der abdissen of haer vicarisse. Ende geen suster en vermeet haer by gehoersamheit mit eni- (fol. 166v.) gen broder ons oerdens te spreken dan in tegenwoerdicheit des vicarius in den tyden als hi visitiert of als si biechten anders dan voergeseit is, als datter twe susteren bi sijn etc. Ende die hiertegen doen, sal men scarpelic corrigieren.

Dat IIIIe gebot hoert den capellaen toe, als dat hi niet binnen en come sonder geselle, dat is te verstaen, dat die capellaen oeck biechtvader is. Mer daer die capellaen geen Minrebroder en is noch biechtvader, die en mach niet binnen comen dan om onversien (fol. 167r.) brant of ander perikel, soe voergeseit is, mer als die capellaen der nonnen confessoer is, so mach hi in der uuterster noet mit enen bequamen gesel, die hem toe gescicket is in 't capittel, binnen comen, welcke confessoer men sal kiesen in 't provinciael capittel van den alre outsten, rijpsten, besten ende exemplaersten van alle onse geselscap, die tot dien officie nut is. Alsoewel als sijn gesel als hi dan incomt, so sullen si mit choercleder of alven ende domieten ende mitten stole gecleet (fol. 167v.) sijn ende si sullen altijt bieen sijn, dat si malcanderen sien mogen, wat si doen. Ende hi sal hem expedieren die sacramenten te geven ende die commendacie te doen, so hi in goder manieren yeerst mach gaen. Ander tijt sal die confessoer binnen comen, als hi die uutvaert ende misse in die butenste capel volcomen doen mach. Om dat graf te graven, kunnen 't die susteren selve niet (en) doen, soe sel die abdisse bi raet der discreten versien van bequaem personen daertoe.

Dat Ve gebot is, dat die suste- (fol. 168r.) ren sullen die selven protectoer ende corrigiere hebben, die den Minrebroders van den paeus gegeven is.

Dat VIe gebot is, dat die susteren sonder middel ondergeworpen sijn den voten der roemscher heiliger kercken, als die regel seit.

AMEN.

Hier endijt die declaracien op sancte Claren regel Capestranus.

H.

Oorkonden betreffende het vermeende Klarissenklooster te Utrecht.

Bisschop Frederik van Blankenheim staat toe, dat de Augustijnen te Redinchem aan de Tertiarissen van het Caeciliaklooster te Utrecht een jaarlijksche rente van tien Engelsche nobels verkoopen en daarvoor acht morgen land in de buurschap Honswijc verbinden.

(fol. 70r.) Fredericus Dei gratia episcopus trajectensis dilectis nobis in Christo priori et conventui monasterii in Redinchem ordinis sancti Augustini nostre dyocesis salutem et sinceram in Domino caritatem. Commoditati vestre et dicti monasterii favorabiliter annuentes vobis, ut ministre et sororibus domus sancte Cecilie in civitate nostra trajectensi tercii ordinis sancti Francisci redditus annuos decem nobilium anglicanorum vendere et pro illis annatim per vos exsolvendis octo nigera terrarum in vicinio de Honswijc situata, ad vos et dictum vestrum monasterium spectantes, eisdem ministre et sororibus impignorare valeatis, vobis tenore praesentium concedimus facultatem, proviso quod pecunie ex hujusmodi venditione provenientes in uberiores usus dicti vestri monasterii per vos convertantur, super quo vestras conscientias oneramus. Nostrarum testimonio litterarum (etc.). Datum etc. (Tusschen 1393 en 1423.)

Bisschop Frederik van Blankenheim verbiedt onder straffe van excommunicatie aan de besloten Tertiarissen van het Caeciliaklooster te Utrecht zooveel nieuwelingen op te nemen, dat het aantal kloosterbewoonsters meer dan 36 bedraagt.

(fol. 134v.) Fredericus Dei gratia episcopus trajectensis dilectis nobis in Christo ministre et sororibus ordinis de

poenitentia sancti Francisci ad sanctam Ceciliam trajectensem, auctoritate nostra ordinaria perpetue inclusis, salutem in Domino sempiternam. Cura pastoralis officii nobis injuncti expostulat, ut personas, que variis strepitibus hujus mundi abjectis se Christi servitiis arcius in solitudine (fol. 135r.) mancipare desiderant, in hujusmodi laudabili proposito faveamus. Et quia omnia, que a Deo sunt, in numero, pondere et mensura ordinata sunt, vobis paternali sollicitudine consulimus et in Domino exhortamus, immo sub pena excommunicationis infligende si secus, quod absit, feceritis, vobis praecipiendo mandamus, quatenus in personis, juxta formam ordinationis vestre vobiscum recipiendis, numerum triginta sex personarum perpetuis temporibus numquam excedatis, ne propter loci artitudinem et necessariorum penuriam aut aliqua alia inconvenientia, que propter multitudinem contingere possint, sera poenitentia subsequatur. Nostrarum testimonio litterarum (etc.). Datum anno Domini millesimo quadringentesimo decimo ipsa die beate Lucie Virginis. (1410 December 13.)

Bisschop Frederik van Blankenheim bericht aan het Caecilia-klooster bij de Neude, dat van S. Maria bij de kapel „Ad Vineam" in Oudella, beide binnen, en dat van Jerusalem, buiten Utrecht's muren gelegen, dat Elsa, weduwe van Gotscalc van Winsen, burger van Utrecht, voor den tijd van vijf jaren telkens met goedvinden van de moeder en in bijzijn van een zuster het slot mag ingaan om aan haar devotie te voldoen, doch niet om een andere reden.

(fol. 77r.) Fredericus Dei gratia episcopus trajectensis dilectis et devotis nobis in Christo sororibus trium devotarum congregationum, videlicet beate Cecilie apud Nuedam, beate Marie apud capellam ad Vineam in Oudella infra et in loco dicto Jherusalem extra muros civitatis nostre trajectensis salutem in Domino sempiternam. Nam noveritis, quod nos ad humilem et devotam petitionem Else, relicte quondam Gotscalci de Winsen, civis trajectensis, eidem licentiam contulimus et conferimus per praesentes, ut ipsa et se secunda causa devotionis et non alias domos vestras clausas possit introire et vobiscum ea, que ad

emendationem vite et salutem anime ipsius facient, conferre et ut vos eidem Else praedicte clausuras vestras aperire et secum in spem praemissorum conferre licite valeatis vobis et cuilibet vestrum ac dicte Else totiens quotiens magistre cujuslibet congregationum vestrarum videbitur expedire licentiam impertimus, constitutionibus et aliis statutis per nos in contrarium editis non obstantibus quibuscumque, super quibus quoad dictam Elsam dumtaxat vobiscum et secum in hac parte dispensamus praesentibus tamen post quinquennium proximum minime valituris. Nostrarum testimonio litterarum (etc.). Datum anno Domini M°CCCC° vicesimo nona mensis Maji.

TWEEDE AFDEELING.

Tertiarissen.

INLEIDING.

Is er veel gepubliceerd over de kongregatie van Windesheim, welker kloosters den zoogenaamden regel van S. Augustinus volgden, men weet betrekkelijk zeer weinig van het kapittel van Utrecht [1]), eene kongregatie van mannen- zoowel als vrouwenkloosters, die den regel der Franciscaansche Derde Orde onderhielden en hoofdzakelijk in het bisdom Utrecht gelegen waren. Pastoor Coppens noemt het kapittel zelfs niet eens in de tweede vermeerderde uitgave van zijn Algemeen Overzicht der Kerkgeschiedenis van Noord Nederland van de vroegste tijden tot het jaar 1581 (Utrecht 1902. Op blz. 334 vindt men alleen een vage aanduiding). Reeds lang had dit kapittel mijn aandacht, totdat mej. dr. S. Drossaers door de uitgave van den inventaris van het Delftsche Sint-Barbara-Klooster [2]) mij op onbekende stukken wees, die thans aan het archief der Oud-Bisschoppelijke Klerezij behooren. En nu eenmaal voor goed aan het snuffelen, vond ik meer handschriften, waarover straks, want wij moeten eerst iets over het ontstaan van de reguliere Derde Orde in het algemeen en van het Utrechtsche kapittel in het bizonder zeggen.

---

1) Door paus Clemens VII in een bulle van 1529 April 28 ook „capitulum Brabantiae ac Zelandiae" genoemd. Zie Brom, Archivalia in Italië, III, nr. 1960. Of zou hier de kongregatie van Zepperen bedoeld zijn? De Zeeuwsche kloosters behoorden echter tot Utrecht.

2) De Archieven van de Delftsche Statenkloosters, 's-Gravenhage 1917, blz. 231, nrs. 7 en 8.

Behalve de Orden der Minderbroeders en der Klarissen, stichtte S. Franciscus ook een godsdienstig genootschap voor leeken, al dan niet gehuwd, dat in 1221 reeds een regel had [1]). Spoedig echter begon deze Derde Orde zich tot een reguliere kongregatie te ontwikkelen, zoodat men in de veertiende eeuw als het ware geen wereldlijke Tertiarissen meer aantreft, tenzij men de talrijke begijnen en begarden, die, kerkrechtelijk gesproken, geen kloosterlingen zijn [2]), zoodanig wil noemen. In de bulle Nimis patenter [3]) van 26 Mei of 25 Juni 1227 maakt paus Gregorius IX reeds onderscheid tusschen Tertiarissen, levend in hun eigen huis, en Tertiarissen, die zich in de eenzaamheid terugtrekken, terwijl wij met zekerheid weten, dat ruim vijftig jaar later reguliere Tertiarissen in Italië en tegen het einde der dertiende eeuw ook in Duitschland woonden [4]). Nog vóór het einde dezer eeuw hielden reguliere Tertiarissen een generaal kapittel, dat speciaal aan Hugolinus Medici van Ferrara dank bracht, wijl hij de pauselijke goedkeuring van den regel verkregen had [5]). Hier is de regel bedoeld, welke in de bulle Supra montem (1289 Augustus 18) van Nicolaus IV is opgenomen, ontelbare malen is overgeschreven en gedrukt [6]), en tot 30 Mei 1883 van kracht is gebleven voor de wereldlijke Tertiarissen. Daar deze regel èn voor de reguliere èn voor de wereldlijke Tertiarissen gold, hadden eerstgenoemden bovendien statuten, waarin hun levenswijze nauwkeuriger omschreven was.

De beoefening van de christelijke barmhartigheid was de geliefkoosde bezigheid, die trouwens door den regel was voorgeschreven. Weldra organiseerden zich de meeste

---

1) Uitgegeven door Paul Sabatier, Regula Antiqua Fratrum et Sororum de Poenitentia seu Tertii Ordinis Sancti Francisci, Paris 1901 (= fasc. I van de Opuscules de critique historique), en door L. Lemmens in het Archivum Franciscanum Historicum, dl. VI, 1913, blz. 242 vv.

2) Zie b.v. Clementinae, lib. III, tit. XI.

3) Bullarium Franciscanum, dl. I, blz. 30; Potthast, nr. 7919.

4) Ik schreef hierover in De Katholiek, dl. 146, 1914, blz. 157 vv.

5) Archivum Franciscanum Historicum, dl. II, 1909, blz. 63.

6) Beste editie in Epitome Bullarii Franciscani, blz. 302 vv. en Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz. 77.

kloosters tot geheele kongregaties om zieken te verplegen e.d. Men had in Italië de Lombardische kongregatie, in België die van Zepperen en die der Grijze Zusters, ook Celle- en Margarethazusters genaamd, die in 1413 goedgekeurd werd [1]). Holland kende het „Kapittel van Utrecht", dat aldus genoemd is, omdat de meeste kloosters binnen het oude bisdom Utrecht lagen [2]). De bulle Iis quae divini cultus [3]) van 18 Januari 1401, waarbij paus Bonifacius IX verlof gaf tot de stichting van het Utrechtsche kapittel, bevat merkwaardige dingen. De verschillende levenswijzen in de van elkaar onafhankelijke kloosters waren niet bevorderlijk voor vrede en eendracht, waarom de paus bepaalde, dat de oversten der broeders en zusters iemand uit hun midden tot algemeenen overste zouden kiezen, die met de personen, door elk klooster daartoe afgevaardigd, jaarlijks een algemeene vergadering (kapittel) zou houden „met de volledige macht om besluiten te nemen, te verbeteren en te hervormen". Ieder lid der kongregatie kreeg verlof, geen bevel echter, om de plechtige belofte van zuiverheid af te leggen, waarover later twist ontstond, totdat paus Martinus V in de bulle Quia personas [4]) verklaarde, dat de broeders en zusters door deze plechtige belofte gelijk waren aan de leden der eigenlijke kloosterorden. Opmerkelijk is het, dat ook deze tak der Franciscaansche Derde Orde in geen enkel opzicht aan de Minderbroeders werd onderworpen en het kapittel uit zijn eigen midden een priester tot visitator kon kiezen, geheel in overeenstemming met de regels van 1221 en 1234 [5]),

1) Bullarium Franciscanum, dl. VII, blz. 471. Zie de statuten in het Archivum Franciscanum Historicum, dl. IV, 1911, blz. 720 vv.

2) De kloosters te Nijmegen en Holtmeer bij Batenburg lagen in het diocees Keulen, dat te Haren bij Megen, hetwelk waarschijnlijk tot het kapittel behoorde, in dat van Luik. Zie over het laatstgenoemd klooster Bossche Bijdragen, dl. I, 1917—1918, blz. 311, n. 1.

3) Bullarium Franciscanum, dl. VII, nr. 340.

4) Deze onuitgegeven bulle volgt hierachter.

5) Uitgegeven door Wadding, B. P. Francisci Assisiatis Opuscula, Antverpiae 1623, blz. 223 vv. Vgl. Mandonnet, Les Règles et le Gouvernement de l'Ordo de Poenitentia au XIIIe siècle, Paris 1902, blz. 206 vv. en 237 vv. (= fasc. IV van de Opusc. de crit. historique).

doch in tegenspraak met de bulle Unigenitus (1290 Augustus 8) van Nicolaus IV [1]). Als in de zestiende eeuw het recht van visitatie aan de Minderbroeders wordt gegeven, verzet het kapittel zich op z'n hevigst daartegen, zooals uit de te publiceeren stukken blijken zal [2]).

Of het kapittel nu in 1402 of 1403 reeds een algemeene vergadering hield, betwijfelen wij, daar de ons bekende statuten van de jaarlijksche generale kapittels eerst in 1427 aanvangen. Toch gelooven wij niet, dat in dit jaar pas het eerste kapittel is gehouden, omdat er in de bepalingen van 1427 niet gerept wordt van het bizondere feit, dat de eerste jaarlijksche vergadering dan eindelijk gehouden wordt: de besluiten van 1427 volgen blijkbaar onmiddellijk op thans nog onbekende bepalingen van vorige vergaderingen. Bovendien vindt men in de handschriften een reeks punten van de generale kapittels, die, wellicht bij elkaar gebracht om een gemakkelijk overzicht te hebben, 'n enkel besluit vermelden, dat vóór 1427 reeds moet genomen zijn, wijl wij het in de bepalingen van 1427 en volgende jaren niet vinden.

De regel, welken al de reguliere Tertiarissen moesten onderhouden, was de reeds genoemde van 1289, dien paus Nicolaus IV in de bulle Supra montem goedkeurde. Deze was echter voor mannen en vrouwen in de wereld opgesteld, waarom het kapittel van Utrecht naast dezen regel een stel kloosterstatuten had, die practisch meer het leven van de broeders en zusters regelden dan de wetgeving van 1289 deed. In 1521 beproefde paus Leo X echter eenheid te brengen onder de zeer vele reguliere Tertiarissen door hun een nieuwen regel te geven, welke feitelijk naar bepalingen van vroegere pausen als Joannes XXIII, Sixtus IV, Alexander VI, Martinus V en anderen [3]) vervaardigd

---

1) Bullarium Franciscanum, dl. IV, blz. 167.

2) Zie voor de ontwikkeling der reguliere Derde Orde in het algemeen Holzapfel, Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens, Freiburg im Br. 1909, blz. 674 vv. en de daar aangehaalde litteratuur.

3) Zie Bullarium Franciscanum, dl. VII, nrs. 460 en 715; Wadding, Annales Minorum, ed. 2a, dl. 14, blz. 256. De regel van Leo X is afgedrukt in Seraphicae Legislationis Textus Originales, blz 287.

was. De voornaamste bepalingen luidden: verplichting om de drie kloostergeloften van gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid af te leggen, invoering van de clausura in de vrouwenkloosters en onderwerping aan de Minderbroeders. Een weerklank van deze bepalingen vinden wij misschien in de volgende besluiten van de algemeene kapittels, in 1523 en 1524 gehouden: In conventibus sororum nulla soror eligatur in ministram, quae expresse non voverit tria vota substantialia ..... Minores non debent audire confessiones sororum nec sermonem facere nec ante cancellos cum sororibus loqui, nisi adfuerit una vel duae sorores, ordinatae per superiores. Aldus rebelleerde het kapittel van Utrecht tegen den paus! Het was trouwens in 1428 reeds onder de Minderbroeders gesteld, aan wie onze Tertiarissen zich evenmin als de buitenlandsche stoorden, zoodat paus Eugenius IV zich in 1431 gedwongen zag het besluit van zijn voorganger in te trekken.

De regel van 1289 en de statuten van het kapittel zijn in 1914 nog uitgegeven door H. J. Barnouw [1]), die echter deels nutteloos, deels zeer gebrekkig werk heeft geleverd, wat ik elders reeds aantoonde [2]). Het komt mij dus gewenscht voor deze statuten in een eenigszins korteren Nederlandschen tekst opnieuw uit te geven. Wanneer zijn zij opgesteld? In de kapittelbesluiten van 1530 is van statuten sprake, in die van 1562 van herziene statuten. Nu kan ik niet zeggen, dat Barnouw's Latijnsche tekst, die de drie beloften heeft, van 1562 en mijn Nederlandsche tekst van 1530 zou dateeren, maar wel is het mogelijk, dat de door Barnouw uitgegeven statuten eerst na 1523 zijn opgesteld, wijl toen, zooals we zagen, de belofte van zuiverheid volstrekt nog niet algemeen werd afgelegd, ondanks een kapittelbesluit van 1488, laat staan de andere beloften. Mijn tekst moet dan ouder zijn, omdat de professieformule slechts „eewige reynicheyt" noemt, maar

---

1) In Kerkhistorische Opstellen van het Gezelschap S. S. S., 's-Gravenhage 1914, blz. 76 vv.

2) De Katholiek, dl. 148, 1915, blz. 218 vv. Zie ook Neerlandia Franciscana, dl. III, 1920, blz. 137 vv.

geen kloosterlijke gehoorzaamheid en armoede, juist in overeenstemming met de oprichtingsbulle van 1401. Een andere hand heeft echter op fol. 12v· van het door mij geraadpleegde handschrift de professieformule bijgevoegd, zooals die bij Barnouw voorkomt [1]).

Boven schreven wij, dat paus Leo X de onderhouding van de clausura algemeen voorschreef. Vroeger was zulks al meermalen gedaan, ook voor afzonderlijke kloosters. Zoo voerde bisschop Frederik van Blankenheim den 22sten November 1422 te Gouda de clausuur in [2]). Onder dezen bisschop scheen de tucht trouwens verslapt — en dat zoo kort na de oprichting van het kapittel — want in 1418 gaf hij aan alle Tertiarissenkloosters van zijn bisdom verlof, om den zoogenaamden regel van S. Augustinus aan te nemen en een afzonderlijke kongregatie te vormen [3]). Zeker hebben kloosters van deze concessie gebruik gemaakt, o.a. Vredendaal buiten Utrecht [4]), maar omgekeerd gingen in die tijden ook kloosters, die een anderen regel onderhielden, tot de Franciscaansche Derde Orde over.

Wat de opheffing betreft, men leest, o.a. bij Brom en Hensen [5]) en in de Oudheden en Gestichten van het Bisdom van Deventer (dl. I, blz. 601), dat zulks op 2 November 1567 of 3 Juli 1568 door paus Pius V geschied is. Dit moet evenwel goed verstaan worden. Pius V heeft eenvoudig op krachtdadiger wijze beproefd, wat zijn voorgangers niet tot stand konden brengen: aanneming van den kloosterregel, dien Leo X had afgekondigd, en herstel van de tucht door afzetting van de algemeene oversten, in wier plaats de generaal der Minderbroeders Observanten trad. Deze moest de reformatie van Pius V invoeren, waartoe hij nieuwe visitatoren uit zijn eigen orde koos. Dat dit alles hier niet gelukt is en het kapittel in

---

1) T. a. p., blz. 92, noot 2.

2) Muller, Regesten van het Archief der Bisschoppen van Utrecht, reg. 2312 (dl. II, blz. 110).

3) Muller, t. a. p., reg. 2031 (dl. II, blz. 63).

4) Muller, t. a. p., reg. 2075 (dl. II, blz. 70).

5) Romeinsche Bronnen voor den Kerkelijk-Staatkundigen Toestand der Nederlanden in de 16e eeuw, Den Haag 1922, blz. 190.

zijn vroegere organisatie bleef voortbestaan, zal uit de te publiceeren besluiten der jaarlijksche algemeene vergadering blijken, die nog in 1575 te Utrecht werd gehouden [1]). De paus heeft het kapittel niet opgeheven, maar het is ten gevolge der tijdsomstandigheden verdwenen, wijl 't eene klooster na het andere uitstierf of gesaeculariseerd werd. Zoo had het beroemde Sint Barbara te Delft in 1580 blijkens een officiëel stuk [2]) nog maar 22 nonnen, welk aantal, althans volgens Boitet [3]), in 1597 tot veertien geslonken was. In 1585 had Sint Agatha aldaar nog 45 nonnen, Sint Ursula 23 nonnen [4]).

***

Gaan wij nu over tot de beschrijving der handschriften, die door ons geraadpleegd zijn. Pro memorie noemen wij eerst

Codex 173 van de Universiteitsbibliotheek te Utrecht,

dat vroeger aan het Karthuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht behoorde en op fol. 125v.—127v. de bulle Supra montem heeft. Overigens bevat dit lijvige handschrift niets, wat voor de geschiedenis der Nederlandsche Tertiarissen eenig belang heeft. Zie Catalogus Codicum Manu Scriptorum Bibliothecae Universitatis Rheno-Trajectinae, ed. 1887, blz. 53—55; ed. 1909, blz. 20—21. — De Nederlandsche tekst van genoemde bulle komt o.a. voor in codex 175 G 63 van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. Zie Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Regiae, vol. I: Libri Theologici, blz. 293.

---

1) Zie over de wrijvingen tusschen de Minderbroeders en het kapittel in 1570 en 1571 o.a. J. J. Dodt van Flensburg, Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenissen, dl. II, Utrecht 1839, blz. 102 vv.

2) Archief van genoemd klooster, nr. VIII, 26 (Algemeen Rijksarchief). Zie voor het aangenomen jaartal 1580 Drossaers, t. a. p., blz. 556, nr. 12.

3) Beschrijving der stad Delft, Delft 1729, blz. 379.

4) Archief van de Ontvangers der Kloosters binnen en buiten Delft, aangesteld door de Staten van Holland, nr. 85 (Algemeen Rijksarchief).

Codex VIII, 4 van de Oud-Bisschoppelijke Klerezij.

Dit handschrift (214 × 150 mm.), afkomstig van het Delftsche St. Barbara-klooster (zie Drossaers, t. a. p.), is van de 16e eeuw, heeft twaalf bladen van papier en bevat alleen den Nederlandschen tekst van de statuten, die wij straks laten volgen. Op de voorzijde van den omslag lezen wij: Statuten van de derde oorde van poenitencie.

Codex VIII, 5 van de Oud-Bisschoppelijke Klerezij.

Dit handschrift (158 × 107 mm.), eveneens van het genoemde klooster te Delft afkomstig (zie Drossaers, t. a. p.), is van de 16e eeuw en heeft, behalve een omslag van perkament, 82 bladen van papier. Op de achterzijde van den omslag lezen wij: Statuta, en daaronder: Statuta Capitulorum Generalium tertii ordinis sti Francisci de poenitentia. Na zes onbeschreven bladen volgen vijftig bladen, die de kapittelbesluiten van 1427 tot en met 1570 bevatten, waarna nog 26 bladen blank zijn; wellicht waren zij gereserveerd voor volgende kapitteluitspraken. De besluiten van 1427 tot en met 1548 (fol. 1—47v.) zijn door een zeer mooie hand geschreven, terwijl verschillende slordige handen de rest hebben bijgevoegd.

Codex 133 G 3 van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.

Wat den inhoud van dit handschrift betreft, stippen wij het volgende aan, dat voor de geschiedenis der Nederlandsche Tertiarissen belang heeft:

1. (Fol. 1r.—7v.) Bulle Supra Montem.
2. (Fol. 10r.—21r.) Statuta.
3. (Fol. 21v.) Bulle Apostolicae Sedis van paus Bonifacius IX (1402 September 23.)

Deze bulle is uitgegeven in het Bullarium Franciscanum, dl. VII, nr. 424.

4. (Fol. 22r.—29v.) Forma celebrandi capitulum generale.

5. (Fol. 30r.—39v.) Statuta.

Deze statuten zijn door het generaal kapittel, in 1562 te Amsterdam gehouden, goedgekeurd. Zie het desbetreffend besluit hierachter.

6. (Fol. 40r.—59v.) Statuta capituli generalis.

Zijn de kapittelbesluiten van 1427 tot 1548.

7. (Fol. 60r.) Appendix statutorum ab anno 1562 ad annos deinceps subsequentes.

Twee blanke bladen.

Overbodig op te merken, dat wij voor de uitgave der kapittelbesluiten den tekst uit codex VIII, 5 van de Oud-Bisschoppelijke Klerezij verkiezen, wijl deze, hoewel ook eerst met het jaar 1427 aanvangende, volledіger is. Dit handschrift vermeldt bovendien ook de kapittels, waarop geen besluiten genomen zijn, wat het Haagsche handschrift niet doet.

8. (Fol. 62r.—64r.) Verslag van het kapittel in 1574, dat echter in het overigens betere handschrift van het Delftsche Sint-Barbara niet voorkomt. Dit verslag laten wij volgen achter de kapittelbesluiten.

9. (Fol. 66r.—71r.) Puncta in capitulo generali ordinata.

10. (Fol. 72r.—74v.) Puncta per capitulum ter approbata ab anno 1474 et deinceps.

11. (Fol. 76r.—79v.) Puncta ordinata in capitulo generali.

Dergelijke puncta, als in de drie laatste rubrieken vermeld, komen ook in andere handschriften voor, zij het in andere volgorde, en zijn m. i. tot eigen practisch gebruik aan de officiëele kapittelbesluiten ontleend. Tot staving van ons gevoelen zullen wij hierachter onder C het een en ander uit deze punten mededeelen.

12. (Fol. 80r.—87v.) Forma visitandi conventus.

13. (Fol. 88r.—91r.) Conventus fratrum et sororum ordinis tertiae regulae s. Francisci de poenitentia nuncupati, in civitate et diocesi trajectensi vitam in communi ducentium. Anno 1570.

De hier vermelde lijst vindt men afgedrukt bij Lindeborn en zijn vertaler Van Rijn [1]). In ons handschrift staat nog op een bijgebonden papiertje van dien tijd aangeteekend: Tempore concilii generalis basiliensis, quod celebratum est anno 1439, erant ordinis tertiae regulae s. Francisci de poenitentia conventus 70 et tria millia conventualium, wat de schrijver van het juist geciteerde boek als 't ware letterlijk heeft overgenomen (blz. 253; bij Van Rijn, dl. I, blz. 593).

14. (Fol. 92r.—111v.) Privilegia fratrum et sororum loco tertii ordinis s. Francisci de poenitentia nuncupati.

Deze privileges, door verschillende pausen en bisschoppen aan de Franciscaansche Derde Orde in het algemeen en aan het kapittel van Utrecht in het bizonder verleend, vindt men ook weer in andere handschriften. Lindeborn (blz. 252) en met hem Van Rijn (dl. I, blz. 593) weten ons mede te deelen, dat deze privileges „te Amsterdam door den druk gemeen zijn gemaakt in het jaar 1562". Vergeefs heb ik naar dit werkje gezocht in Moes en Burger [2]), die toch wel de beste kenners der oude Amsterdamsche drukken zijn. Ten overvloede wendde ik mij nog tot dr. Burger zelf en tot pater B. Kruitwagen, die echter niets van genoemde uitgave wisten. Laatstgenoemde schreef mij: „Voor een vruchtbaar onderzoek zou het op de allereerste plaats noodig zijn, op eenige wijze te achterhalen, welke de juiste titel van het drukwerk kan zijn geweest. Mocht zulks gelukken, dan komt er licht een exemplaar voor den dag". Maar Lindeborn en Van Rijn geven, helaas, nòch titel nòch naam van den uitgever. Ik vermoed evenwel, dat de privileges toch gedrukt zijn, niet in boekvorm en voor den handel, maar uitsluitend ten eigen behoeve en misschien op een folioblad (in plano), zooals ook toen meer gebeurde, welk blad dan, op karton geplakt, in de cellen, gastenkamers en refter werd gehangen ter gemakkelijke raadpleging.

1) Historia sive notitia episcopatus Daventriensis, blz. 253—258; Oudheden ..... Deventer, dl. I, blz. 594—601.

2) De Amsterdamsche Boekdrukkers en Uitgevers in de zestiende eeuw. 4 deelen. 1896—1915.

Maar ook is het mogelijk, dat deze uitgave een herdruk is van het boekje, waaraan mej. M. E. Kronenberg onlangs haar volle aandacht schonk [1]). Ik bedoel het geschriftje, dat geen titelblad heeft, maar wel dit „merkwaardig" [2]) colophon: Expliciunt privilegia fratrum et sororum tercii ordinis s. Francisci de penitencia nuncupati. Impressa Amstelredam per me fratrem Heynricum de Oudewater Canonicum Regularem extra Scoenhoviam in den Hem pro nunc socium in regali oppido Amstelredamensi ad Sanctemoniales(!) op tspoy. Anno MCCCCC et XII. Deze postincunabel in 4° van 16 bladen, die behalve in het colophon ook in den tekst vele zetfouten heeft en evenmin vermeld is door Moes en Burger, behoort aan het gemeentelijk archief van Zutphen, is 't eenig bekende exemplaar ter wereld en bevat in beknopten vorm verscheidene stukken van pausen, Utrechtsche bisschoppen en zelfs van twee Hollandsche graven, waarvan eenige onbekende ter bestemder plaatse in dit boek worden opgenomen.

Voor de verdere beschrijving van het Haagsche handschrift verwijs ik naar den geciteerden catalogus, blz. 295.

Codex 132 G 44 van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.

Dit handschrift bevat o.a. het volgende:

1. (Fol. 1r.—13r.) Statuta.

Deze zijn door Barnouw (t.a.p.) uitgegeven.

2. (Fol. 13v.—15r.) Bulla papae Urbani quarti: Ne in via Domini..... Datum Romae apud Sanctum Petrum secundo nonas Aprilis pontificatus nostri anno primo (1261 April 4).

3. (Fol. 71r.—77r.) Puncta in capitulo generali ordinata.

Deze puncta zijn door een andere hand geschreven en later bijgebonden.

---

1) Het Boek, jg. XV, 1926, blz. 7—14.

2) Zie Het Boek, jg. XIV, 1925, blz. 243 v., t.a.p. en blz. 117 aldaar.

Zie de verdere beschrijving van dit handschrift in den geciteerden catalogus, blz. 295.

Codex 77 M I F 2 van de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam.

Dit handschrift van 213 × 148 mm. is geschreven op papier en behoorde eens, evenals het volgende, aan W. Moll. Zie zijn Kerkgeschiedenis van Nederland vóór de Hervorming, II^{II}, blz. 99, noot 2.

Römer gebruikte voor zijn Geschiedkundig Overzigt van de kloosters en abdijen in de voormalige graafschappen van Holland en Zeeland (blz. 505, noot 1) niet dit handschrift van Moll, dat wel de statuten, maar niet de kapittelbesluiten heeft. Moll identificeerde de statuten met de kapittelbesluiten. Welk handschrift Römer dan wel gebruikt heeft? Wellicht een, dat ik niet ken, want het komt mij onwaarschijnlijk voor, dat hem het manuscript der Oud-Bisschoppelijke Klerezij ten dienste stond.

Het volgende is voor ons van belang:

1. (Fol. 39$^{r.}$—43$^{v.}$.) Bulle Supra montem.
2. (Fol. 43$^{v.}$—54$^{r.}$.) Statuta fratrum et sororum ordinis sancti Francisci de penitentia.

Deze statuten zijn gelijkluidend aan die van het vorige handschrift.

3. (Fol. 54$^{r.}$—59$^{v.}$.) Puncta in capitulo generali ordinata.
4. (Fol. 60$^{r.}$—61$^{v.}$.) De loco et ministris Campi sancti Johannis (prope Vollenhove).

Dit gedicht is door een geheel andere hand geschreven. J. C. van Slee gaf het uit [1]) in het Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom van Utrecht (dl. XXXVI, blz. 87 vv..)

Zie de verdere beschrijving van dit en het volgende handschrift bij Mendes da Costa, Bibliotheek der Universiteit van Amsterdam. Catalogus der Handschriften, dl. II, blz. 105—106.

---

1) Lees in regel 22 voor documenta: communis en in den laatsten regel voor de puntjes: crescunt.

Codex 76 M I C 6 van de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam.

Op het derde schutblad van dit vijftiend' eeuwsche handschrift (305 × 223 mm.) heeft W. Moll geschreven: Copijboek van het Tertiarissenconvent Ysendoorn te Zutphen. Het lijkt mij wel belangrijk, wijl het o.a. eenige onuitgegeven pauselijke bullen bevat in extenso en niet slechts overzichtelijk, zooals in codex 133 G 3 van Den Haag. Ook geen enkel der in dit hs. opgenomen bisschoppelijke stukken vindt men aangegeven bij Muller, Regesten van het Archief der Bisschoppen van Utrecht, Utrecht 1917—1919.

De inhoud is aldus:

1. (Fol. 1r.—4r.) De officiaal der Utrechtsche curie vidimeert in 1414 de bulle Supra montem.

2. (Fol. 4r.—5r.) Fredericus, bisschop van Utrecht, vidimeert in 1400 de bulle Ad ea quae divini cultus van Bonifacius IX.

Uit deze bulle, die op 26 September 1399 gericht is aan de fratres en sorores van S. Franciscus' Derde Orde in de stad en het bisdom Utrecht en waarbij hun, een gemeenschappelijk leven leidend, verleend wordt eigen kapellen te hebben, mag men opmaken, dat er vóór 1401 toch al eenige band tusschen de Tertiarissen aldaar bestond. De bulle volgt hierachter onder D.

3. (Fol. 5v.—7r.) De officiaal der Utrechtsche curie vidimeert in 1414 de bullen van Bonifacius IX, Hiis quae divini cultus augmentum, d.i. de reeds genoemde oprichtingsbulle van 1401, en Apostolicae Sedis aequitas van 23 September 1402, uitgegeven in het Bullarium Franciscanum, dl. VII, nr. 424.

4. (Fol. 7r.—10v.) Everardus Foeck, deken van Sint-Salvator te Utrecht, vidimeert in 1414 de bullen van Johannes XXIII, Pastoralis officii, uitgegeven in het Bullarium Franciscanum, dl. VII, nr. 1315, en Hodie dilectis filiis. Met een transfix d.d. 28 September 1414 van Fredericus, bisschop van Utrecht.

5. (Fol. 11r.—14r.) Oorkonden van Fredericus, bisschop van Utrecht, ten gunste van de broe-

ders en zusters der Derde Orde. Zie deze oorkonden hierachter onder E.

6. (Fol. 14r.—19v.) Acte van notaris Hermannus Lutkehus van 26 Mei 1419 betreffende den vermaarden Matthaeus Grabow O. P., die tegen het kapittel van Windesheim en de Tertiarissen te velde trok, waarom hij door Antonius, kardinaal van Aquileja, veroordeeld werd.

Het omvangrijke stuk is uitgegeven door Hermann Keussen in de Mittheilungen aus dem Stadtarchiv von Köln, dl. XIII, 1887, blz. 33 vv., en door Paul Fredericq, Corpus Documentorum Inquisitionis haereticae pravitatis neerlandicae, dl. II, 1896, blz. 399 vv.

7. (Fol. 20r.—28r.) Acte van denzelfden notaris van 22 October 1419 betreffende denzelfden Matthaeus Grabow.

In hoofdzaak is dit stuk een herhaling van het vorige, doch met dit verschil, dat de herroeping van Grabow (Fredericq, t. a. p., blz. 226) hier in de acte zelf voorkomt.

8. (Fol. 28v.) Bulle Quia personas van Alexander IV. Zie hierachter onder D.

9. (Fol. 28v.—29r.) Bulle Nimis patenter van Alexander IV. Zie hierachter onder D.

10. (Fol. 29r.) Bulle Pia desideria van Alexander IV. Zie hierachter onder D.

11. (Fol. 29r.—29v.) Bulle Cum dilecti filii van Alexander IV. Zie hierachter onder D.

12. (Fol. 29v.) Bulle Intentos cultui divino van Alexander IV, waarbij voorrechten tijdens het interdict aan de poenitentiebroeders van Duitschland gegeven worden.

In 1246 kregen ook de Lombardische poenitentiebroeders deze voorrechten. Eubel, Epitome Bullarii Franciscani, nr. 402.

13. (Fol. 29v.—30r.) Bulle Cupientes cultum van Bonifacius VIII (1295 Juli 11), uitgegeven door Eubel, t. a. p., nr. 2027.

14. (Fol. 30r.) Bulle Cum a nobis petitur van Urbanus V. Zie hierachter onder D.

15. (Fol. 30r.—30v.) Bulle Ex parte dilectorum van Urbanus V. Zie hierachter onder D.

16. (Fol. 33r.—36v.) Statuten, gelijkluidend aan die, welke Barnouw uitgaf.

17. (Fol. 37r.—38v.) Puncta in capitulo generali ordinata.

18. (Fol. 41r.—41v.) Oorkonde van Zwederus, bisschop van Utrecht, waarvan de uitgave hierachter onder E volgt.

19. (Fol. 41v.—44r.) Zwederus, bisschop van Utrecht, kondigt op 10 Februari 1431 de bullen Promptum et benevolum en Quia personas van Martinus V af, beveelt het in die bullen voorgeschrevene te onderhouden en schrijft tevens voor, dat de kloosters der Tertiarissen aan den pastoor, in wiens parochie zij wonen, jaarlijks in het octaaf van Paschen vier „loet" zuiver zilver of de waarde ervan zullen betalen.

Deze beide bullen zijn door Delprat uitgegeven in het Kerkhistorisch Archief van Kist en Moll, dl. IV, 1866, blz. 59 vv.

***

Achtereenvolgens geven wij thans:

A. *De Statuten.*
B. *De Kapittelbesluiten.*
C. *Iets uit de puncta in capitulo generali ordinata.*
D. *Pauselijke Bullen.*
E. *Bisschoppelijke Oorkonden.*
F. *Grafelijke Oorkonden.*

A.

Dit sijn dije statuten der broederen ende der zusteren, dije in dije stadt ende in 't gestichte off bisdom van Utrecht een gemeen leven leijden.

(Inleiding.)

Dije gloriose confessoir Cristi sinte Franciscus heeft een insetter van drije ooirdenen geweest als der minnebroederen, sinte Claren ende der broederen ende susteren van der derden ooirdene, dije van penitencij geheten is, welcke ooirden die paeus Nijcolaus dije vierde geconfirmeert heeft ende van veel andere paeussen geproeft ende verclaert ende mit previlegien gestadicht is, daer menigerhande staet van menschen na wijsen ende na ordinancien der heijliger kercken onder gehoirsamicheijt in leven mogen ende verdienen dat eewige leven. Ende want gelijckheijt der zeden van buten vrede ende eendrachticheijt maickt, daerom sel men dese nageschreven ordinancien overal in al onse huijsen houden.

Van den gemeenen capittel.

Dije overste minister sal mitten per- (fol. 1v.) sonen, dije elck huijs daertoe schicken (sal), alle jaers nae inhout onser privilegien gemeen capittel houden ende macht hebben te setten ende te corrigeren ende te confirmeren, dat den personen der ooirden behulpelick wesen mach den regel te bet te houden, daer nochtans nijemant in verbonden en zal wesen tot eeniger scout der zonden, mer totter penitencien te doen, die men hem daervoer zetten sal.

Een ijgelick, dije geset wort totten gemeenen capittel, sal eerst spreecken mitten personen sijns huijs, off slj ijet weten daer nut aff waer te spreecken int gemeene capittel, ende dat sal hij in eenre cedulen teijckenen.

Een ijgelick zije daer nauwe toe, dat hij dije heijmelijcke dingen des capittels niet en openbare, ende so wije dat hem daerin versuijmde, dije sal men dat laten beteren na dat dije zaeck is.

Ende alst gemeen capittel gedaen is, so sal een ijgelick der dooden namen bescreven nemen ende doen se int gemeen lesen, als hij thuijs coempt. Ende dan sal men rechtevoert lesen den psalm De profundis met den gebeden, dije daertoe hooren, ende behalven dit sal een ijegelick priester twee zielmissen des jaers lesen, een des Manendaechs na der octaven van Dertien- (fol. 2r.) dach ende noch een des Manendaechs na der octaven des heiligen Sacramentsdach voer die zielen, zonderlinge dergeenre, dije van dien jaer gestorven zijn. Ende dije dat nijet van staden en zijn, dije mogen beijden tot des anderen of des derden daechs. Dije, welcke lesen connen, sullen des Sonnendaechs vigilie van negen lessen daervoer lesen, ende dije niet lesen en connen, vijftich pater noster ende also veel requiem aeternam tot elcker tijt voerschreven.

Van der visitacien.

In den name der heijliger onversceijdenre drievoudicheijt sal men alle jaer eens ten minsten, om die heijlige devocie onser huijse te bet staende te houden, so sal men elck huijs na der regel visiteren, daer een van den ministers bij den visiteerder zal wesen. Wij raden, datter geen van den huijsen eenen anderen visiteerder kiesen sal dan hem dat gemeen capittel toesciet.

So wanneer die personen des huijs, dat men visiteren sal, vergadert zijn ende haer minister daerbij is, so sal hem dije visiteerder een vermaninge der duechden doen, dat sij bij haren eersten opset bliven, dat sij hooren den minister reve- (fol. 2v.) rentie te bewisen. Ende als hij hem dije maniere van der visitacien onderseijt heeft, sal hij haer gebieden van Gods wegen ende van des gemeen capittels wege, dat een ijgelic van den minister, van malcander ende van alle den staet des huys, daer hem om gevraecht wort ende hem wroegens off verbeteringe waer-

dich dunct, claerlijcken op te antwoerden, ende dat in geenre wijs om lief of om leet, noch van vresen, noch van minnen en verswige, opdat dije huijsen in duechden ende in devocien te bet staende mogen blijven. Men salder nauwe toenen, dat men nijemant schult op en legge, die men niet claerlijcken proveren en mach. Dije visiteerders sullen hen oock wachten, dat sij elcken geest niet en gelooven ende nijemant met quade vermoeden en voirdelen.

Eerst sal men vragen, off dije ministerse tenich heijmelic verbant heeft gemaickt mitten personen des huijs eenige dingen te verbergen. Voert van haer versuimenis, off sij dije gebreecken wel corrigeert, off sij ijet vleijsschelick off waerlick is, off sij den personen des huijs goet exempel voerdraecht na der oorden te leven, off sij dije statuten des capittels wel doet houden, off zij ijet roeckeloos is in haer wanderinge, off sij andere (fol. 3r.) devote menschen, die van der ooirde niet en zijn, ijet vriendelick is in der gemeenre minnen, hem bij te staen in raet ende in daet so waer zij 't behoven, ende off sij met den personen des huijs ende buten den huijse, ten sonderlinge met den cureijten ende met den prelaten, na der regel vrede pijnt te houden. Dan sal men vragen, hoe dat gemeen huys tevreden is, off dije personen haer ooirde wel houden, off sij dije ministerse wel onderdanich zijn ende haer reverencije bewisen, off sij in den capittel dije gebreecken niet genoech vermanen, off sij dije berispinge van haren gebreecken wel connen dragen, off sij int gemeen eeten, off sij alle int gemeen leven, off sij voer den ghemeenen ooirbaer, alst tijt is, ende niet voer hem selven getrouwelick mitten handen plegen te arbeijden. Voert soe sal men vragen, off dat huijs met eeniger schult beswaert is ende hoeveel, ende off sij ijemants dingen op geloovt hebben genomen te houden. Ende waert dat ijemant van de ministerse off van andere personen des huijs ijet wist, dat wroegens off beteringe waert, waer daer hem niet om gevraecht en worde, dat sal sij den visiteerder ende sijn gesellen int heijmelijck te kennen gheven.

Voer alle dinck sal men in der visitacien vernemen, hoe des biechtvaders wande- (fol. 3v.) ringe is metten

susteren, opdat men den schade ter tijde schutte. Ende om dit ende desgelijck te bet te voirhoeden, soe sal dije biechtvader ten lesten uut gaen, ende dan zal dije visiteerder met sijn anderen geselle van vier off van vijff susteren off meer, elc bijsonderlinge, vernemen, hoe dat hij hem in alle dingen heeft, maer sien nochtans nauwer toe, dat dije persoon des biechtvaers in sijnre eeren ende in sijnen goeden geruchte sonder openbaer merckelijcke saicken onder dije susteren nijet vermindert en wort.

Na der visitacien sal dije visiteerder bij rade sijnre ghesellen dije merckelicste gebreecken, alst hem nut off noot dunckt altoes, beschrijven ende die sal men alle jaer opten Kerssavont ende opten Goeden Vrijdach ende in der naester visitacien voir dat ghemeen convent lesen ende schrijven dan een nieu van nieus ende dije oude ghebreecken, daerin dije niet gebetert en sijn. Voirt so wat cost dije visiteerder seijt dije hij om der huijsen wille gedaen heeft, dije hij visiteert, in redelijcker maten nochtans daer sal elck huijs, na dattet gelegen is, sijn aendeel aff betalen en in geenre wijs en moet die visiteerder van den huijse, dien (fol. 4r.) hij visiteert, eenige gaven off cleijnoden off eenigerhande dingen, cleijn ofte groot, ontfangen off ijemant van zijnre wegen. Oock en moet hij gheen geestelijcke miede van hem eijsschen, ende sien daertoe, dat sij meer vrede in den huijse affter hem laten dan sij daer vonden. Ende die personen, dije gevisiteert zijn, sullen den visiteerder bidden, dat hij sijn macht te dispenseren ijemant bevele, dije daer blijft, want hij licht binnen lange daer niet weder en coempt. Voert sal men in alle huijsen naerstelick vermanen, dat sij haer prevelegien soberlijck gebruijcken ende wijcken liever een luttel off dadingen dan dat sij hem tegens haer prochipapen met hardicheden versetten.

Ende wantet in onsen huijsen overall nijet alleens gelegen is, so sal dije visiteerder bij rade des ministers ende des biechtvaders van der manieren des spreechuijs ende van den inganck des biechters [1]) totten susteren ende der

1) Eerst stond er: biechtvaders.

zusteren tot den priester- off der broederenhuijs ende van dije huijsen te sluijten des avonts ende van den swigen ende van ootmoedicheijt des habijts in costelicheit ende in verwen saten ende ordineren na gestande des huijs ende na dien dat dije personen zijn van des gemeen ca- (fol. 4v.) pittels wegen, als hem dunct dattet best dient, dat dije ooirden staende blijven. Ende waer hij gebreck vint, dat zal hij naerstelijck pijnen te beteren.

Van den minister.

In den gemeenen capittel elck schrickeljaer sal men den oversten minister kijesen, ten waer dat hij binne dije tijt storve off afgeset worde. Ende desgelijcxs sal men dije ander ministers in der visitacien kiesen ende binnen dijer tijt nijet af te setten, tensij bij des oversten ministers goetdencken ende dergeenre, dije hij daerbij neempt. Ende in den susterhuijsen sal dije minister ende dunctet den minister ende den zusteren goet, soe sall dije biechtvaer oock int kijesen stem hebben. All dije gemeene personen sullen den minister in reverencije hebben ende dije minister sal hem weder een goet exempel voirdragen in allen dingen. Eenige groote saicken des huijs en sal hij buijten rade des convents nijet doen.

Van den procuratoer.

In conventen, daert noet is, mach die minister bij rade des convents eenen procuratoer kijesen, dije hem in alle dinghen (fol. 5r.) bijstae ende sonderlinge in uutwendiche dingen, dije renten in te manen ende anders dat daer te besorgen is bij des ministers rade.

Van dengenen, die de ziecken bewaert.

Na der regule is dije minister voer dije ziecken schuldich te sorgen. Ende want hij selve met veel ander dingen becommert moet wesen, so sal hij dat een bevelen, die 't bewaert. In de sterften sal men den ziecken nauwe waernemen.

Van dengenen, die de cleederen bewaert.

Dije de cleederen bewaert, sal daertoe sijen, dat het linnen ende wollen ende pelsen nijet verroeckeloest en werden ende dat men daer geen curioesheijt in en heeft. Die priesterenrocken sullen op dije voeten slaen ende also wijt wesen, dat men se gadelijck aen mach trecken. Haer mantelen mogen wat bet dan halff ront wesen ende heel ende een hant breet corter dan dije rock. Der clercken cleedinghe sullen een goede hant breet corter wesen dan der priesteren. Der leecken cleederen sullen noch een goede hant breet corter wesen dan der clercken ende haer (fol. 5v.) mantelen voerop gesneden ende halff ront.

Der zusteren cleedingen sullen wesen als gemeenlijcke der devoter vrouwen cleedinge zij, maer dije mouwen hele ende dije mantelen voer gelesschet ende haer caproenen sonder timpe. Ende der zusteren caproenen sullen nu voertaen graeu wesen. Dije geen professij gedaen en hebben, sullen aen elcke mouwe eenen geluschden cnoop hebben. Ende sonderlinge sal men in der costelicheijt ende in der verwen des laickens den regel nauwe waernemen.

In den huijsen, dije voer dat jaer ons Heeren duijsent vierhondert ende twaleff aengenomen sijn, en sal men nijemant cleeden anders dan na der ooirden wijse, mer met dengenen, die men noch aennemen sal, mach men goedertierlick lijden overmits armoede twee jaer lanck, te reeckenen van den dage, dat men elck huijs eerst cleedt.

Van den bewaerder der boecken.

Dije bewaerder der boecken sal haer alre naem daerin geschreven hebben ende sien daer also toe, dat sij nijet en verderven, ende hebben se ooc alle in een ceeltgen geschreven. Geen boeck en moet hij buijten der stede leenen, daer sij wonen, sonder des ministers oorloff ende sien daer ooc toe, dat sij terechte gecorrigeert worden. Men sal geen boec- (fol. 6r.) ken laten schrijven, dije vreemde wise hebben in woerden off daer dwalinge in staet off dije nijet wel overgeset en sijn.

Van den personen, die men ontfangen sal.

Om alrehande scade ende confusie te verhoeden, die de sommige, dije van onser ooirden schijnen te wesen ende woest achterlande loopen der ooirdene van penitencien, diewil gedaen hebben ende noch doen, so en sal men nijemant totter ooirden ontfangen, hij en sij tenminsten een jaer lanck in een vergaderinge wel besocht. Men sal se, boven dat in dije regel staet, nauwe mercken, off sij goederhande sijn, off sij sachtmoedich zijn, off sij bequaem haers ommegancks zijn ende off sij wel berispinge mogen lijden. Want wouden sij onberechtelick wezen, so most men se na der regel uter geselscap werpen, ende off sij oock onder dat geselscap haer leven meijnen te leijden. Mer van eenen priester off van eenen anderen sonderlinge nutten persoon mach men bij rade des gemeens capittels anders doen.

Nijet lichtelijck en sal men jonge kinderen binnen haer XV jaeren totter ooirden ontfangen, ende geschiedet so, so en sullen sij geen professij sonder consent des gemeen capittels (fol. 6v·) doen.

In geenre wijs en sal men ijet van dengenen eijsch(en), die men cleedt. Ende dede dat ijemant, dije en soude nijet meer minister wesen. Na den eersten proveljaer sal dijegeen comen, dije gecleet wil wesen, ende knijelen voer den minister. Ende als hij hem gevraecht heeft, wat sijn begeerte is, sal hij seggen: Ick begeer dije ontfermherticheijt Gods, u geselscap ende dije ooirde van penitencien. Dan sal men hem voer alle diegeen, dije daer tegenwoerdich sijn, vragen, off hij uut eeniger oorden gegaen is, off hij ijemants eijgens is, off hij ijemandt sijn trou heeft gegeven, — — want alsulcke luden en ontfangen wij nijet om saiken wille buijten sonderlingen oorloff des gemeen capittels ende des bisscops consent — — voert off hij mit eeniger lasten verbonden is, off hij eenige heijmelijcke siecten heeft, off ijemant met reden op hem clagen mach en off hij met sijn evenmensche ijet gaende heeft. En is hij van alle desen vrij, so sal men hem dije herdicheijt deser oerden claerlijcken onderseggen ende sonderlinge, dat hij alle onrecht goet weder moet geven.

Blijft hij dan volherdende ende hoept (hij), dat hij van der goedertierenheijt Gods ende overmits der broederen gebet alle dit volbrengen wil, so sal dije minister seggen: Onze Heer God dije moet u alle dese dingen geven te vol- (fol. 7r.) brengen, opdat ghij totten eewighen leven moecht comen. Ende van Gods wegen ende van onser wegen ontfangen wij dij ende geven u onse broederscap. Ende seggen hem voert, dat hij binnen den jaer, eer hij professie doet, vrijlicken weder uut mach gaen. Oock oft also geviel, dat hij der geselscap niet en genoechde, so mach men oorloff geven. Al ist saecke, dat een ijgelick minister in sijnen stede geset is metten persoon te cleeden, nochtans want S. Franciscus, onse heijlige vader, vermaent, dat men dije priesters bovenall eeren sal, so sal een ijgelick minister, dije geen priester en is, eenen anderen minister, die hem naest woont ende dije priester is, daertoe nooden, als men ijemant cleeden sal in dien huijse, die hem bevolen zijn, ende dije minister, die genoodt wort, en sal nijet vertrecken te comen sonder redelijcke zaicken. Opdat een ijgelijck sijn harte te bet vestige op dije stede, daer hij woent, ende om te scutten twist ende stoet onder dije huijsen onser ooirden, so is eendrachtelick geordineert, dat geen huijs des anderen huijs personen ontfangen en sal, tenwaer dattet gemeen capittel om een redelijcke saicke daer consent toe gave. Sonderlinge en sal men gene personen uut husen, die onbesloten zijn, annemen in huijssen, die besloten zijn.

Van der professien.

Nijemant en sal professij doen, eer sijn proveljaer uut is, het en waer bij den gemeenen capittel ende tensij oock, dat hij wil (fol. 7v.) na onse privilegien eewige reijnicheijt loven.

Dit is die forme van der professien.

Ick N. belove hoochlijck ende openbaerlijck onsen Heere God ende u, minister, na inhout onser privilegien eewige reijnicheijt mijns lichaems ende alle dije geboden Gods

te houden ende genoech te doen alst betaemt van mijn gebreecken, dije ick tegen die manijer des levens van penitencien, dat sinte Franciscus ingeset heeft ende dije paeus Nicolaus dije vierde geconfirmeert heeft, off tegen dije statuten ons gemeens capittels doen mochte, na des visiteerders wille als ick daertoe vermaent worde.

Ende dese professij sal men mit een bernende waskaers opt altaer offeren ende dat altaer cussen.

Van den capittel om scult te houden.

Opdat dije broederen ende dije zusteren allen onvrede mogen scuwen ende nederleggen ende opdat men die onberechtelijck sijn kennen mogen ende uten geselscap doen, off sij hem niet beteren en wouden, so sal men eens ten veertien nachten des vrijdaechs capittel houden off daechs daervoer off na, daer dije biechtvader, al en waer hij van der ooirde nijet, over dije ander reijse, dat is eens ter maent, bij mach wesen, als hij des vermaent wort, opdat hij te bet tgestant van den huijse ende van den personen (fol. 8r.) weten mach. So wanneer men capittel houden wil, so sullen alle dije personen des convents van den outsten eerst in ordinancien bij den minister comen sitten. Ende daer en sal nijemant dan een teffens mit corte slechte woerden spreecken ende die dat capittel hout. Dije jonxste sal eerst comen ende beschuldigen hem selven, daer hij gebreckelick in geweest heeft. Ende als hij nijet meer van hem selven te seggen en weet, so sal hij al dije ander ootmoedelycke bidden, dat sij hem zijn gebreecken vermanen willen. Dan sal dije dat capittel hout hem te kennen geven, dat hij weet; daernae dije outste van den huijse ende alsoevoert, soe wije ijet op hem te seggen weet. Nijemant en sal van hem selven off van eenen anderen heijmelijcke dingen, die ter biechten toe hooren, voirtbrengen, mer dat openbaer is, ende dat selve nochtans niet uut passien off uut vermoeden, mer uut rechter minnen. Ende nadijen dat een ijgelick zijn gebreecken zijn, so sal hem dije minister daer penitencij voer setten. Terwile dat men capittel hout, en sal nijemant tegen den anderen spreecken noch

geenderhande materien voirtbrengen van dije tot den capittel dienen. Ende daer sal een ijgelick hem voer hoeden, dat hij geenrehande dingen, dat in den capittel geschiet, andere menschen condich en maicken, dije tot den capittel nijet en hooren.

Van de discipline.

Opten avont der geboorten ons Heeren, opten Pijnxter-avont, op onser Vrouwen (fol. 8v.) Assumptionis avont ende des Goeden Vrijdaechs sullen dije broederen ende zusteren alle jaer ootmoedelijcken discipline nemen.

Dit sijn dije gebreecken, daer men se om uut den huijse mach setten.

Soe wije stadelijcken een willich [1]) waer off dije nijet gehoersamich en woude wezen off dije dicwils dat werck met hartneckicheijt nijet doen en wouden, dat hem dije minister beveelt, off had ijemant alsulcke wanderinge off geselscap off schijn met eenige ongelijcke personen, daer quaet geruchte off merckelijck quaet vermoeden aff quame, ende hem na der vermaninge nijet beteren en woude, off dije van onzuijverheden berucht worde off dije dicwil sonder wetlijcke off kenlijcke saicken des nachts buten den huijse bleve, dije soude men den visiteerder na der regel aenbrengen om uter geselscap der broederscap te setten ende maicken dan dat alle den geselscap openbaer, dat is te verstaen, dat men alsulcke personen na inhout des briefs ons heeren des bisschops van Utrecht in banden houden sal of in cameren sluijten off anders daermede doen, als den visiteerder ende den minister bij besceijdenre broederen raet goet dunct. Ende hijertoe mogen sij dije wereltlijcke macht te hulpen eijsschen.

(fol. 9r.) Van den swigen.

Opdat men dije getijden na der regule te bet ende te

1) Moet blijkbaar zijn: onwillich.

devotelijcker houden mach, so sal men, off het en eijsschede nootdrufticheijt, voir die zevende ure ende een wile voirdat men des avonts slapen gaet ende over tafel, als men leest, silentium houden, uutgenomen dije minister ende dije den gasten dienen, het en waer dat sij uutwendich werck deden off dat hem dije minister oorloff gave te spreecken. So wije sonder oorloff over tafel spreect, dije sal lesen drije pater noster. Mer tot allen tijden mogen sij met corte woerden vragen ende antwoirde geven. Boven dit mach dije visiteerder bij rade des ministers ende des gemeenen convents dese insettinge van den swigen in elck huijs verminderen off vermeeren elcx jaers, naedattet in elcken huijse gelegen is.

Van totter tafelen te gaen ende van der dispensacien van den eten.

Wanneer der eens ten eten geclopt is, so sal een ijgelic sijn hantwerck laten staen ende bereijden hem, dat hij totten anderen cloppen rechtevoert ter tafelen comen mach.

Ende want dije personen deser ooirdens ghemeenlick haer nootdruft met haren arbeijt plegen te winnen, so sal dije visiteerder, off dije hij sijn macht bevolen heeft, in allen abstinencien, vasten ende hardicheden (fol. 9v.) der regulen mildelijck met hem dispenseren.

Wanneer der eenich vierdach opten manendach coemt, so ist geoerloeft vleijsch te eten.

Van den dormpter.

Achter dije tijt, dattet slapenstijt is, so sal hem een ijgelick alsoe hebben, dat hij den anderen in zijn slapen niet hinderlijck en zij. Heeft hij snoot op te staen, hij stae alzoe op, dat hij dije ander nijet en moeije.

Als dije compleet gelesen is ende men gemeenlick slapen gaet, en sal nijemant sonder oorloff ijet lange daernae waicken.

Van totten heiligen sacrament te gaen.

Al seijt die regel van driewarven des jaers ten heijligen

sacramente te gaen, nochtans sal hem —— om dije innicheijt te bet staende te houden —— een ijgelick daertoe scicken te gaen op dese hoochtiden: Dertiendach, s. Agnietendach, alle onse Vrouwedagen, s. Pietersdach in den winter [1]) off op den eersten Sonnendach in de vasten, te halffvasten, Paesschdach, Meijdach [2]), ons Heeren Hemelvaertsdach, Pinxters- (fol. 10r·) dach, h. Sacramentsdach, S. Marie Magdalenendach, s. Michielsdach, Alreheijligendach, s. Katerijnendach, Kersdach, Kermisdach [3]) ende der patronendagen, alst also tepas coemt. Mer dije minne hevet dicker daertoe te gaen, dije sal daerin doen na zijn biechtvaders raet ende na goeder gewoenten alsoe dat dije devocie daeraff wasse ende dat dije waerdicheijt ende reverencie niet en verminre.

Van dengenen, die uutgesent worden.

So wije uutgesent wort ende buijten te doen heeft, en sal nijet lichtelick buijten zijnre herbergen eten ende in geenre wijs daerbuijten slapen, het en waer in geestelijcker luijden huijse. Ende (sij) sien daertoe, dat sij in den huijse, daer sij comen, geen onvrede en maicken noch en spreecken, daer murmureringhe tegen den minister oft onder den personen comen mochte. Ende nijet lichtelijck en sal men broederen ende sonderlinghe zusteren alleen uutsenden, uutgenomen dengenen, dije ambochten hebben. Oock sullen sij daer naerstelick toesien, dat sij geen nieuwe maren van der werelt thuijs en brengen, dije nijet nut noch geen noot en sijn te weten.

Van den spreeckhuijse.

Men sal geen huijs van nieus totter (fol. 10v·) ooirde ontfangen dan bij goetduncken des gemeen capittels, ende het en hebbe oock een spreeckhuijs, ende het en sij den-

---

1) Is 22 Februari, feestdag van S. Petrus-Stoel (tegenwoordig 23 Februari).

2) Is 1 Mei.

3) Is feestdag van de konsekratie der kerk.

genen, dije daerin wonen, eewelick vast gemaict. Nijemant en sal buten der were, daer hij woent, gaen sonder ooirloff. Ende ginge ijemant uut sonder oorloff ende nijet weder en quame als hij na des rechts wijs vermaent waer, daer sall dije overste minister bij rade twee off drije ministers tegen voirtvaren na inhout ons privilegijs, dat wij van den paeus hebben, beginnende aldus: Apostolicae sedis, ende hierna in duijtsch overgeset is, off anders voirtvaren. Ende dunctet hem dienen, so sullen sij hierin des bisschops ende des visiteerders raet te hulpe nemen.

Men sal oock nijemant sonder merckelijcke nootsaicke oorloff geven te gaen eten buten den huijse off des nachts die ziecken buijten den huijse te waicken.

Van totter metten te gaen.

Alrehande schade, dije daerin vallen mochten, sijn redelijcke zaicken genoech, waerom dat dije broederen ende zusteren ontscout hebben, dat sij des nachts nijet te metten en sellen gaen.

(fol. 11r.) Van dat dije goeden algemeen sullen wesen.

In allen vergaderinghen sal men int gemeen eten van den gemeenen leven. Ende al mogen sij van der regule wel eijgen goet hebben, nochtans sullen sij dije renten ende al dat daeraf coemt ende alle tijtbaer have mit malcanderen deelen ende brengen se int gemeen sonderlinghe, want onse privilegien op gemeen leven gefondeert zijn.

Ende want wij met alle menschen, so verre alst in ons is, vrede sijn schuldich te houden, soe sal een ijgelick mit sijnen goede te ordineren also bescheijdelick voirtvaren totter meester eeren Gods off sij moghen dat hem nijemant met reden daeraen verargeren mach noch vertoornen.

Ende opdat men dije regule ende dese tegenwoordighe statuten te bet houden moghen, soe sal men se vierwerff des iaers overlesen; mer in der tegenwoirdicheijt der-

geenre, dije van onsen opset nijet en sijn, en sal men se nijet lesen.

Op fol. 11v. volgt de vertaling van de bulle Apostolicae sedis, door Bonifacius IX 23 September 1402 gegeven aan de broeders en zusters van Franciscus' Derde Orde in de stad en het bisdom Utrecht. Zie Bull. Francisc., dl. VII, nr. 424.

Op fol. 12v. staat deze professieformule, geschreven door een andere hand: Ick N. love God van hemelrijck, onser liever Vrouwe, sinte Francisco te houden alle die geboden Gods, ewige reijnicheit mijns lichaems, int gemeen te leven sonder eijgenscap ende u, minister in der tijt, gehoorsaemheit na de derde regel sinte Francisci, ende genoech te doen alst betaemt van mijnen gebreken, die ick wegens die regel voirscreven ende statuten ons gemeens capittels doen mocht, na onse visitierers ende ministers wil, als ick daertoe vermaent worde.

Zie blz. 92v. en 110v. van dit boek.

B.

Kapittelbesluiten.

(fol. 1r.) Ordinata in capitulo generali anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo septimo:

Fratres vel sorores, recipiendi ad professionem, debent per quinquennium prius cohabitare fratribus vel sororibus, inter quos debent recipi. Si vero qualitas personarum exegerit, aliquem vel aliquam ante tale tempus recipi, hoc tamen non fiet sine consensu capituli generalis vel privati.

Item quod habitus ordinabitur prout ante certos annos concordatum est [1]).

Statutum est, quod de cetero nullus conventus dabit titulum alicui ordinando sine consensu capituli generalis vel privati.

Haec sequentia in privato capitulo ejusdem anni circa festum Ex- (fol. 1v.) altationis sanctae crucis instituta sunt:

Item conventus sororum non includentur, nisi habito prius consensu patrum, ad hoc emissorum vel deputatorum.

Item conventus sororum confessores caveant intrare et exire conventus sororum post occasum solis sine lumine aperto.

Item nemo extravagantium investiatur in ordine per aliquem nostri capituli.

De anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo octavo et nono nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo in privato capitulo in festo Exaltationis sanctae crucis sta-

---

1) Deze bepaling ontbreekt in codex 133 G 3 van de Kon. Bibl. te Den Haag, dien wij voortaan Hs. H. noemen.

tutum, quod sorores discurrentes compellantur et excommunicentur expensis conventus, ubi sunt professae; an expediat, movebitur in caritate.

Anno Domini millesimo quadringente- (fol. 2r.) simo tricesimo primo (haec ordinata sunt):

Forma et modus eligendi diffinitores in capitulo generali per quatuor electores eligentes [1]) diffinitores. Minister generalis dicit: Ego nomino in electorem diffinitorum N. et tres seniores eum sequentes similiter dicunt: Ego nomino etc. Quatuor autem taliter nominati secedunt ad partem et eligunt octo diffinitores et unus eorum vice omnium nominat eos in communi audientia dicens: Ego pro me et collegis meis eligo in diffinitores capituli nostri generalis N. et N.

Item in visitatione confessor non assistat visitatoribus in domo propria.

Item in capitulo conventuum laici non proclamabunt in sacris constitutos et stallum habebunt hujusmodi (fol. 2v.) ante laicos et clericos.

Eodem anno Domini (millesimo quadringentesimo) tricesimo primo in privato capitulo circa festum Exaltationis sactae crucis (haec ordinata sunt):

Item de cetero fratres ordinis in conventibus competenter litterati promovebuntur ad sacros ordines per consilium duorum deputandorum per capitulum generale vel privatum una cum consilio sacerdotum conventus eorumdem.

Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo haec ordinata sunt in Cantate [2]):

Item quod sorores non leviter mittantur ad nundinas et hoc si fiat, cum sororibus fiat.

Item nec mittantur cum viris ad labores extraneos solae.

Item nec sorores vigilent in domibus (fol. 3r.) saecularium solae.

---

1) Hs. H. omittit: electores eligentes.

2) Zondag Cantate is de vierde Zondag na Paschen, die toen op 19 Mei viel.

Item habeatur major custodia famulorum inter sorores.

Item quod rebelles sorores in et extra conventum corrigantur secundum arbitrium et diffinitionem [1]) visitatorum.

Item qui non venerit ad capitulum, solvet duplicem portionem, nisi scribat capitulo excusationem suam rationabilem.

Item qui tarde venerint ad capitulum, solvent menglinum vini vel ad terram (prosternabunt?) vel capient disciplinam.

Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tertio Dominica Cantate haec ordinata sunt in capitulo generali:

Item capitulares capituli generalis eligent octo diffinitores in causis arduis determinandis.

(fol. 3v.) Item pro laicis ad confraternitatem receptis legentur viginti quinque pater noster tantum.

Item in quolibet conventu fiet camera pro incarcerandis vel includendis.

Anno eodem in festo Exaltationis sanctae crucis per privatum capitulum (haec ordinata sunt):

Item quod sorores non debent exire conventum propter paupertates parentum sine licentia.

Item nullus confessor dabit sororibus disciplinam neque audiet fieri.

Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto Dominica Cantate haec ordinata sunt:

Item generalis minister in capitulo assumet sibi octo de senioribus fratribus ordinis et duos sine ordine pro punctis examinandis et definiendis.

(fol. 4r.) Item quaecumque sororum alicujus conventus turbationem extra conventum contra confessorem fecerit, subjacebit correctioni capituli generalis; ante omnia non visitabit fenestram locutorii post excessum.

Item in professione non fiant convivia ultra statuta.

Item fratres vel sorores habentes redditus resignabunt

---

1) Hs. H. omittit: et diffinitionem.

fructus conventui; si secus fecerint et sibi reservaverint vel alteri amicorum vel amicarum dederint, manebunt novitiae usque ad emendationem et determinationem capituli generalis.

Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto Dominica Cantate haec ordinata sunt in capitulo generali:

Item nullus confessor sororum habe- (fol. 4v.) bit locutorium nec rotulam in camera sua.

Item nomina defunctorum ea tantum debent scribi nominatim fratrum, sororum, familiarium, parentum et confraternitatem participantium, aliorum autem simul.

Item nemo in publico capituli generalis aliquem litigando inculpabit, sed praeveniendo caritative in privato admonebit.

Item in eodem anno in festo Exaltationis sanctae crucis ordinata sunt haec in conventu sancti Pauli (in Amsterdam) quae sequuntur:

Item causae, emergentes medio tempore, reserventur capitulo generali vel privato.

Item capitulum privatum erit de cetero in Amsterdam in conventu fratrum sancti Pauli et capitulum generale in diversis locis.

Item nullus instituatur minister nisi (fol. 5r.) per capitulum generale, sed non includuntur conventus fratrum.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexto haec in generali capitulo ordinata sunt:

Item nullus confessorum habeat introitum ad conventum sororum nisi per viam publicam.

Item confessores resignent claves domus sororum ad arbitrium visitatorum.

Item visitatores quod habeant auctoritatem ex parte capituli disponendi cuncta conventus inter sorores.

Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo ordinata sunt haec:

Ordinatum, quod hi libri removendi sunt de conventibus,

scilicet textus Veteris Testamenti, Apocalypsis, et de cetero fratres et sorores non facient bre- (fol. 5v.) viaria teutonicalia scribi; et si quis frater aut soror contrarium fecerit tenendo aliquem librum predictorum apud se secrete, conventu ignorante, ille vel illa corrigendus vel corrigenda erit, et non conventus.

Item non loquentur sorores festivis diebus cum extraneis, nisi a longe venerint, ad fenestras.

Ordinata in privato capitulo per diffinitores anno (millesimo quadringentesimo) tricesimo septimo quo supra circa festum Exaltationis sanctae crucis:

Item quod confessores sororum, deinceps eligendi ad certum tempus, cohabitabunt aliis confessoribus probatis vel separatim a domibus sororum manebunt secundum dictamen et ordinationem capituli generalis vel privati.

(fol. 6r.) Statutum est, quod in visitatione fratres vel sorores possent confiteri alicui visitatorum vel illi seu illis, quibus visitatores commiserint.

Item statutum est, quod pueri vel puellae non recipientur nisi ad minus annum duodecimum attigerint et quod non profiteantur, nisi annum decimum quintum habuerint. Capitulum revocavit et cassavit ut infra (recipiatur et profiteatur).

Item sicut prius ordinatum est, quod confessori non patebit aditus ad sorores nisi per publicam plateam, ita jam est statutum, quod nec confessor neque aliqua persona ecclesiastica sive saecularis habebit claves de inclusorio sororum inclusarum sive de domibus sororum non inclusarum (fol. 6v.), nec e converso aliqua soror habebit claves de domo confessoris, nisi tantum mater habere posset unam clavem de domo confessoris, quam ad tempus committere posset uni sorori provectae aetatis non inclusae, scilicet propter hospites intromittendos vel alias causas necessitatis seu notabilis utilitatis occurrentes.

Item sorores profugae capitulo subjicere moneantur, ut redeant ad conventus suos. Si autem noluerint, coerceantur suo tempore per procuratorem capituli et hoc expensis conventus, a quo recesserint.

Item prius statutum, quod rebelles capitulo generali

corrigentur secundum judicium capituli generalis vel privati. Et nunc superadditur, quod si corrigi noluerint, absolvantur ab officio et abscindantur.

(fol. 7r.) Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo in Exaltatione sanctae crucis nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono celebratum fuit capitulum in Haerlem in domo sancti Anthonii. Ordinata sunt haec:

Item diffinitores eligentur de anno in annum, qui speciales causas tractabunt.

Item quicumque ad capitulum generale personaliter non accesserit, mittat eidem capitulo presenti pro absentia sua unum florenum renensem et unum alterum florenum renensem [1]) in bona computatione pro expensis capituli; alioquin in conventu ipsius nec visitatio nec professio nec inclusio fiet donec praedicta pecunia soluta fuerit.

(fol. 7v.) Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo ordinata sunt haec in capitulo generali:

Item quod nullus confessor per se corriget sorores nec adstabit ministrae corrigenti.

Item nullae investitiones aut professiones fient in conventibus, ubi profugae seu apostatae exiverint, et in illis conventibus aliarum civitatum, ubi moram traxerint, cessabunt praedicta, nisi auxilium dederint conventibus praedictis ad revocationem apostatarum nec plures personas ibi acceptent.

Item in singulis capitulis generalibus, collatione facta, fiet vocatio singulorum confessorum per nomina et cognomina et solvent expensas seu contributiones per capitulum computatas seu ordinatas, et non comparentes solvent (fol. 8r.) capitulo duos florenos renenses pro correctione absentationis [2]).

---

1) Hs. H. omittit: et unum alterum florenum renensem.

2) Hs. H.: pro absentia.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo primo (haec ordinata sunt):

Item nullus confessor absolvetur a conventu suo nec propter meritum nec demeritum ejus sine consensu capituli generalis, nisi provideatur a conventu suo.

Item de cetero non discent sorores cantum nec cantabunt in ecclesiis parochi [1]) nec legent latinum nec loquentur.

Item in conventibus sororum non fiet cantus nisi in solemnibus festis et tunc vocabunt tres viros probos et non ultra ad cantandum; et si velint pluries cantare, possunt cum mutuo adjutorio inter se. Qui secus fecerit, solvet capitulo scudatum toties quoties (fol. 8v.) hoc contigerit.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo (haec ordinata sunt):

Item compellantur conventus ad recipiendum profugas suas.

Item omnes profugae compellantur ad proprios conventus.

Item singuli patres ostendant in capitulo generali sua puncta, quae volunt ibi determinari et decidi, in scriptis.

Item confessoribus decedentibus fiant stipendia spiritualia pro his etiam non habentibus ordinem, prout fieri solet fratribus et sororibus professis. Insuper habeant tres missas pro defunctis.

Anno Domini millesimo quadrigentesimo quadragesimo tertio (haec ordinata sunt):

Item quod singuli patres sint solliciti (fol. 9r.) adhibere exactam diligentiam ad reducendum suas profugas ad proprium conventum infra hunc et proximum capitulum privatum; alioquin denunciandi sunt procuratori fiscali ad puniendum.

Item singuli conventus habeant regulam et statuta in latino et illa secum apportent in proximo capitulo generali aut sufficiens testimonium sub poena floreni renensis.

Item in singulis civitatibus aut villis, ubi aliquis con-

---

1) Hs. H. omittit: parochi.

ventus fuerit, sint copiae privilegiorum nostrorum et puncta ordinata in capitulis generalibus sub eadem poena.

Item fiet semel in quolibet mense anni missa defunctorum pro fratribus et sororibus ordinis nostri defunctis, (fol. 9v.) benefactoribus et confraternitatem habentibus.

Item minister generalis habebit auctoritatem conferendi confraternitatem his, qui petunt.

Item nullus confessor accipiat dona sive munuscula ab aliqua sorore, ministra ignorante.

Item nullus confessor sororum habebit claves ad ingressum sororum.

Item statutum (est), quod ad proposita in capitulo generali vel privato nullus respondebit nisi interrogatus.

Item volentes aliqua proponere in capitulo generali vel privato ostendant proponenda sua scriptis.

Item in omnibus domibus nostris servetur brevior modus includendi in clausura tam in investitione quam professione.

(fol. 10r.) Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto (haec ordinata sunt):

Item nulla investitio aut professio vel visitatio celebrabitur in aliqua domo, nisi prius solverit contributionem.

Item confessores non admittant mulieres ad mensam in domibus suis, ubi habitant.

Item minister fratrum in Vollenhoe et minister in Amsterdam et minister in Leijdis et minister in Haerlem sument unum clericum pro socio, quando pergunt ad capitulum generale.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto (haec ordinata sunt):

Item nullus conventus transferatur absque consensu capituli generalis. Quod si aliquis conventus contrarium egerit, (fol. 10v.) acriter corrigatur et omnis contractus inde factus nullius valoris erit aut momenti [1]).

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto nihil.

---

1) Hs. H. omittit: aut momenti.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo (haec ordinata sunt):

Item bullae originales maneant in loco et nullibi concedantur.

Item scribantur transsumpta bullarum, quae nullibi concedantur nisi ad certum terminum et cum cautione unius nobilis.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo fuerunt haec subscripta statuta:

Item minister generalis habebit deinceps auctoritatem mittendi ad singulos conventus singillatim unam sororem (fol. 11r.), quam ad annum quilibet conventus tenebitur hospitare et post hoc in proximo capitulo generali praetendere causam legitimam, si noluerint eamdem observare.

Item generalis minister scribet singulis conventibus profugas habentibus auctoritate capituli generalis, quod repetant profugas suas infra certum terminum; alioquin procedatur contra talem conventum inobedientem per procuratorem fiscalem.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo nono (haec ordinata sunt):

Item de cetero postquam patres et confessores venerunt ad capitulum generale, si tunc aliquis eorum accusaretur super excessu, ille statim (fol. 11v.) procidet ad genua et cum mansuetudine audiet culpam suam et spondere debet de excessu emendam. Est approbatum per tria capitula generalia et erit pro statuto.

Item recepti et recipiendi confessores sub capitulo generali stabunt ordinationi et dictamini diffinitorum anni praesentis, qui desuper deliberare debent.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo in capitulo generali, quod celebrabatur Leijdis in Valle sancti Jheronimi Dominica Cantate, (haec ordinata sunt):

Item quicumque confessor vel ministra, etiam portaria sororum tertii ordinis inclusarum intromiserit in clausuram sine legitima causa personam saecularem cujuscumque sexus, jejunabit semel per diem in pane et aqua to- (fol.

12r.) ties quoties admiserit. Et facient diligens scrutinium visitatores desuper, si aliquis vel aliqua praefatorum praevaricati fuerint et poenitentiam super excessu non egerint.

Item visitatores singulorum conventuum sub capitulo nostro audient confessiones singularum sororum anno bisextili. Et si quis confessorum vel matrum contravenerit, corrigatur a visitatoribus vel a capitulo.

Item conventus sororum tertii ordinis sancti Francisci de poenitentia habebunt fenestras, coram quibus loquentur cum extraneis in locutorio per interstitium; hoc jam secundo approbatum et [1]) statutum est.

Anno Domini millesimo quadringen- (fol. 12v.) tesimo quinquagesimo primo in capitulo generali, Leijdis in Valle sancti Hieronimi celebrato, fuerunt haec subscripta instituta:

Capitulum ordinavit, quod visitatores ad omnes conventus sororum tertii ordinis sancti Francisci diocesis Trajectensis et circiter et si, quod absit, aliquis dictorum conventuum causas efficaces contra eosdem visitatores allegare et proponere voluerint, quas quidem causas ab eisdem sororibus proponendas, si eidem visitatores perimere nequiverint coram probis viris, in eo casu placet capitulo, ut visitatio differatur et non alias.

Item de consensu communi patrum in generali capitulo statutum est, quod usque ad annum Domini millesimum quadringentesimum (fol. 13r.) sexagesimum secundum proxime subsequentem non recipietur aliquis conventus sororum sub capitulo.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo in capitulo generali, Amsterdammis celebrato in conventu fratrum ibidem, fuerunt haec subscripta instituta:

Item dominus minister generalis supportatus est ab omni onere visitationis, nisi ipse visitare voluerit; sed in quibus visitare non poterit, potest substituere quemcumque voluerit.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio (haec ordinata sunt):

---

1) Hs. H. omittit: approbatum et.

Item nulla domus emittet sorores propter eleemosinas requirendas, nisi habito prius consensu et sigillo (fol. 13v·) ministri generalis. Et hujusmodi eleemosinae reponentur integraliter ad manus ministri generalis, qui eas habet distribuere secundum singulorum conventuum indigentias et necessitates.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto (haec ordinata sunt):

Item districte innovatum est statutum illud, videlicet quod nullus fratrum aut sororum, extra conventus suos missorum, debeat divertere nisi in hospitiis devotorum, si quae fuerint, maxime ne quovismodo dormiat ex eisdem.

Item confessores sororum non admittent mulieres ad mensam suam.

Item hoc anno concorditer [1]) ordinatum est, quod nullibi locorum, profugas soro- (fol. 14r·) res habentium, fiet acceptatio sive investitio vel etiam professio personarum, donec reduxerint sororem vel sorores profugas conventui suo incorporatas vel nisi habuerint expressum consensum capituli generalis vel privati; quod si secus quidquam temptatum fuerint, ministra illius conventus ex tunc ministratum amittet.

Item pro sororibus, emissis pro legitima causa ex quocumque conventu, ordinatum est, quod talis potest confiteri tempore congruo alicui confessorum loci illius, in quo fuerit, et si petierit, etiam ab eodem sacram suscipere eucharistiam.

Item fiat tantum investitio, professio et inclusio in singulis domibus ordinis (fol. 14v·) nostri semel in anno.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto (haec ordinata sunt):

Item ordinatum est, quod cantus frequentia aut raritas fiet secundum arbitrium visitatorum in conventibus sororum secundum qualitates et circumstantias locorum aut conditionum et ista possunt moderari secundum visita-

1) Hs. H. omittit: concorditer.

torum discretionem usque ad visitationem proxime subsequentem.

Item concorditer [1]) ordinatum est, quod unusquisque conventus sororum, habens sorores profugas, revocabit easdem infra certum terminum, tali conventui per ministrum generalem aut visitatores adsignandum. Quod si hujusmodi conventus sicut praemittitur non fe- (fol. 15r.) cerit, ex tunc procurator fiscalis capituli nostri aut alius ab hujusmodi conventibus requirendus expensis domus illius dumtaxat, ex qua tales discurrerint, reducet easdem via juris vel etiam imploratione brachii saecularis praenotatas profugas expensis conventus illius, ex qua tales exiverint.

Item minister generalis omni anno de cetero celebrabit capitulum privatum in festo Exaltationis sanctae crucis Amsterdammis et in eodem advenient semper diffinitores capituli generalis anni illius. Nihilominus minister generalis advocare potest ad capitulum praefatum quoscumque voluerit, qui etiam venire tenentur.

(fol. 15v.) Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto (haec ordinata sunt):

Item anno praenotato unanimiter [2]) conclusum est, quod si qui conventus fuerint nolentes obedire determinationibus capituli et in conclusionibus causarum in eodem decisarum et in observatione statutorum, tales non gaudebunt privilegiis ordinis seu capituli nostri, donec de contumacia satisfecerint condigne et obtemperaverint capitulo.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo ordinatum est unanimiter [2]) in capitulo generali, quod singuli confessores, habentes litteras certificationis a conventibus suis, debent easdem exhibere (fol. 16r.) visitatoribus in proxima visitatione perlegendas. Insuper reportabunt visitatores hujusmodi copiam talium litterarum capitulo generali vel privato examinandas et approbandas.

---

1) Hs. H. omittit: concorditer.
2) Hs. H. omittit: unanimiter.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono (haec ordinata sunt):

Item capitulum ordinavit, quod absentantes se a capitulo, legitima causa non pretensa et capitulo non satisfacto per alium vice eorum pro contributione solvenda, illa domus non visitabitur nec fiet ibi investitio nec professio, nisi duplici portione erogata in condignam emendam.

(fol. 16v.) Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo (haec ordinata sunt):

Item tertio conclusum est, quod quicumque patrum se absentaverit a capitulo generali, solvet duplicem portionem, nisi rationabilem causam excusationis scripserint et nisi contributionem miserint; nec in domibus illorum patrum fiet aliquis actus ordinis, visitationis sive investitionis vel professionis aut inclusionis, usque dum satisfecerint capitulo. Quod si aliquis ministrorum in talibus domibus aliquos actus ordinis exercuerit, pro eis ipse solvet.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo (haec ordinata sunt):

(fol. 17r.) Item diffinitum est, quod ubicumque manus vel violentia saecularis se opposuerit dictaminibus capituli generalis vel privati vel ordinationibus visitatorum, quod in eisdem domibus non fiet acceptatio personarum nec investitio nec professio in ordine et hoc sine dispensatione, nisi saeculares a praedictis, scilicet capitulo generali vel privato vel visitatoribus, in dictaminibus vel ordinationibus acquieverint.

Item quicumque confessorum se non conformant ceteris patribus in moribus et habitu, absoluti sunt ab auctoritate regiminis.

Item in privato capitulo anni (millesimi quadringen-

tesimi) sexagesimi secundi [1]) ordinatum est, quod confessores inclusarum sororum non intrent clausuram, (fol. 17v.) nisi a ministra cum una sibi adjuncta intra committantur et per easdam inducantur et educantur nec ab eisdem separentur, donec egrediantur [2]).

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio (haec ordinata sunt):

Item visitatores de cetero non incipient visitare in aliquo loco antequam convocentur omnes confessores civitatis illius et tractetur de concordia caerimonialium [3]) et concorditer ordinent [4]) et observent quod videtur eis pro ordinis conservatione expedire.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto (haec ordinata sunt):

Item statutum, quod nulla persona habebit aliquam proprietatem vel (fol. 18r.) proprios redditus et si aliquis vel aliqua in hoc culpabilis fuerit nec se emendare voluerit, in conventu illo non fiet visitatio nec aliquis actus ordinis, donec proprietatem resignaverit.

Item conclusum est unanimi consensu patrum, quod ex nunc in antea capitulum generale servabitur [5]) de anno in annum in diversis locis et quicumque tunc praesentes advenerint, pro contributione dabunt unum florenum renensem, sed absentes unum leonem aureum effectu aliter destinabunt. In anno vero bisextili omnes patres conveniant ad capitulum generale et quicumque tunc absentes fuerint, dabunt pro absentia unum leonem aureum (fol. 18v.) et pro contributione unum florenum renensem, nisi propter certas ac rationabiles causas plus foret exponendum pro contributione juxta capituli generalis concordem arbitrationem.

---

1) Hs. H. heeft geen jaartal.

2) Hs. H. heeft: sibi adjuncta intromittantur et per easdem educantur, donec egrediantur.

3) Hs. H.: ceremoniarum.

4) Hs. H.: ordinetur.

5) Hs. H.: conclusum, quod post hoc capitulum generale servabitur.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto (haec ordinata sunt):

Item bis determinatum est, quod quilibet conventus habebit carcerem intra annum. Qui non habuerit, accusabitur a visitatoribus, et confessor et ministra jejunabunt in pane et aqua cervisia decem feriis sextis et decem feriis quartis.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto celebratum fuit capitulum generale in conventu sanctae Mariae in Bethlehem prope Trajectum (in quo haec ordinata sunt):

(fol. 19r.) Item fiet deinceps diligens scrutinium a visitatoribus in visitationibus de introitu saecularium personarum et injungatur poenitentia transgressoribus superius expressa in anno (millesimo quadringentesimo) quinquagesimo, prout videbitur visitatoribus expedire.

Item si fuerint superiores et subditae in poenitentia, injuncta a visitatoribus, contumaces et negligentes reperti sint, tunc deinceps advisati stabunt correctioni capituli generalis et non visitatorum.

Item decretum est, quod in conventibus sororum inclusarum non erunt claves, quibus possunt ad extra januae aperiri.

Item diffinitum est, quod venerabilis dominus noster generalis de cetero habebit socium ubi libet in reisa (fol. 19v.) et in subsidium illius ac expensarum in domo sua ab advenientibus faciendarum ordinatum est sibi pro se et suo socio una quota utpote sexdecim florenos renenses; nihilominus tamen singulariter denunciatus ab aliquo conventu, ille conventus sibi satisfaciet pro se et socio suo hoc attento, quod quasvis alias expensas computabit capitulo nostro ex parte ejusdem capituli faciendas, sed singulariter domus solvet secundum statuta ut prius.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo bisextili celebratum est capitulum generale in

Amsterdammis ad sanctum Paulum apud fratres (in quo haec ordinata sunt) [1]):

(fol. 20r.) Item de cetero dominus noster generalis reservabit medietatem pecuniarum aut contributionum capituli generalis et aliam medietatem reservabunt procuratores. Et si quas reijsas fecerit sive pro singularibus conventibus sive pro totius ordinis aut privilegiorum conservatione, tunc minister generalis conscribet exposita pro singulis causis et faciet computationem coram diffinitoribus et procuratoribus super hujusmodi expositis. Et ipsi diffinitores cum procuratoribus discernent, quis quid solvet, an scilicet capitulum generale vel singuli tales conventus ut praemissum est et ipsi simul expetent ad solvendum ab illis, qui tenentur prout convenit (fol. 20v.) ad discretionem.

Item ipsi procuratores facient computationem similiter ut praemissum est coram diffinitoribus; bis determinatum est capitulariter.

Decretum est anno praecedenti secundum praecedentem annum bisextilem de contributione et absentiis solvendis hoc adjecto, quod si confessor sit inunctus aut delibis in tantum quod [2]) si proximus confessor conventus nostri idipsum senserit ad conscientiam suam quod sit excusabilis excusetur.

Item si pestilentia fuerit in conventu hujusmodi, tunc confessor sit excusatus.

Item si alia aliqua causa legitima per aliquem de patribus nostris tunc capitulo nostro generali insinuata aut propter impedimentum viae dilata, sed tamen quo citius evenerit generali (fol. 21r.) ministro aut procuratoribus aut visitatoribus illius conventus insinuanda sit, tunc talis confessor cum suo conventu excusatus.

Item quod si adhuc aliqua alia causa supervenerit, quae hic non est inserta, sed tamen capitulo nostro praesentata aut praesentanda, stet illa causa dictamini diffinitorum. Istud solum intelligendum est de anno bisextili.

---

1) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel te Amsterdam gehouden is.

2) Hs. H. heeft: Item decretum de contributione et absentiis solvendis, quod inuncti et debiles sunt excusabiles vel.

Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo nono servatum est capitulum in Trajecto in conventu sororum ad sanctam Mariam in Trajecto in Bethlehem. Prorsus nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo celebratum fuit capitulum generale in Haerlem in domo sancti Anthonii ordinis nostri (in quo haec ordinata sunt) [1]:

Iste modus servabitur deinceps in (fol. 21v.) administrandis [2] ferculis et potibus tempore capituli generalis: Sabbato in coena dabuntur ova et duo fercula piscium elixata et assata ex marinis piscibus vel fluvialibus secundum quod haberi possunt juxta ritum et situm loci et non propinabitur vinum in coena, sed dumtaxat cervisia hamburgensis cum communi conventus. Item Dominica die dabuntur tria fercula carnium, scilicet primo lardum, teutonice sculderen [3], 2° carnes bovinae et ovinae salite recentes, 3° assata juxta genus suum. Item Dominica die in prandio et coena dabitur patribus vinum; tribus menglinum Hollandiae unum et generali (ministro) unum menglinum pro se [4]. (fol. 22r.) Item in coena dabuntur duo fercula, scilicet elixata et assata frigida, quae remanserunt in meridie, et carnes recentes ovinae cum herbis viridibus decoctae. Item secunda feria in prandio fiat ut in Dominica in prandio in ferculis et vino. Item semper unus procuratorum aderit in administratione mensae ad videndum et ordinandum de necessariis, prout videbitur expedire.

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo primo celebratum fuit capitulum generale in Rodenburch prope Leijdis domo conventus et ordinis nostri [5] (in quo haec ordinata sunt):

Item conclusum est per patres de communione sororum,

---

1) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel te Haarlem gehouden is.

2) Hs. H.: in Aemsterdammis (!).

3) Hs. H.: schouderen.

4) Hs. H.: Item Dominica in prandio et coena tribus patribus mengelinum Hollandiae et generali mengelinum unum pro se.

5) Hs. H. omittit: in Rodenburch .... nostri.

quod fiat secundum statuta nostra et in quadragesima de quindena in quindenam [1]).

(fol. 22v.) Item conclusum est per patres, quod sorores profugae residentes ubique, quod earum conventus debent admoveri quatenus revocent illas sorores; alias causa deponetur apud vicarium.

Item conclusum, quod sigillum conventus non debeat uni committi neque etiam soli confessori, sed sub tribus clavibus servabitur, quas tres distinctae personae habebunt.

Item visitatores facient scrutinium de tertia clave, quis illam habere debeat.

De statuto capituli, scilicet quod antequam attingerint annum duodecimum, puellae non debent recipi ad conventum ibidem ad commanendum, conclusum est per patres capituli, quod si quis secus fecerit, solvet pro poena capitulo nostro libras grossorum [2]). Quod si fortes instantiae (fol. 23r.) fiant ab amicis, remitti debent ad capitulum, ut ibi proponant et instantiam faciant.

Conclusum est per capitulum omnium patrum, quod nullus ministrorum vel ministrarum quocumque tempore, etiam in anno bisextili, destitui debet a regimine sine rationabili causa, quam fratres et sorores praetendere debent visitatoribus, antequam eligant.

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo servatum fuit capitulum generale in Amsterdammis in conventu fratrum sancti Pauli. Nihil [3]).

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio celebratum fuit capitulum generale in Campo sancti Johannis prope Vollenhoe in conventu fratrum tertii ordinis sancti Francisci de poenitentia [4]) (in quo haec ordinata sunt):

---

1) Hs. H. heeft: Conclusum est, quod sorores adibunt sacram communionem de quindena in quindenam.

2) Hs. H. heeft: libram magnam.

3) Hs. H. vermeldt op dit jaar niets.

4) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel in het klooster bij Vollenhove gehouden is.

(fol. 23v.) Item conclusum est tertio, quod sorores non debent communicare in quadragesima, nisi de quindena in quindenam, aliis vero temporibus secundum statuta [1]).

Item conclusum est per capitulum generale, quod de cetero singuli patres presentes in capitulo dicent et petent veniam de omissis; et si aliquis admonitus fuerit de suis defectibus, recipiet hoc in charitate. Et si qui absentes fuerint, eorum defectus recitabuntur in communi coram patribus, si aperti fuerint; sed si occulti fuerint defectus, scribentur eis per visitatores.

Item conclusum est per capitulum generale, quod unum autenticum registrum de transsumptis erit in Campo sancti Johannis juxta Vollenhoe et unum erit in (fol. 24r.) Delft ad sanctam Agatham et unum Amsterdammis apud fratres domus sancti Pauli sub ista conditione, quod quicumque conventus nostri capituli habet necessitatem utendi aliquo illorum registrorum, reponet ad locum sex florenos renenses, quousque reportet registrum ad locum suum; quod si per eum perditum fuerit, ille conventus respondebit capitulo nostro generali.

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto celebratum fuit capitulum generale in Delft ad sanctam Agatham per ministrum generalem dominum Thomam, patrem capituli (Campi?) sancti Johannis [2]) (in quo haec ordinata sunt):

Item conclusum est per capitulum generale, quod nullus patrum debet eligi in diffinitorem capituli generalis, nisi prius fuerit capitularis ad quatuor annos.

(fol. 24v.) Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto celebratum fuit capitulum generale in Campo sancti Johannis prope Vollenhoe [3]) (in quo haec ordinata sunt):

Item conclusum est per capitulum generale, quod si

---

1) Hs. H. laat dezen zin weg.

2) Hs. H. omittit: per ministrum .... sancti Johannis.

3) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel in het klooster bij Vollenhove gehouden is.

sunt aliqui de patribus, non habentibus ordinem, si possunt procurare conventum fratrum ordinis nostri, in quo recipiantur ad ordinem, possunt ibi profiteri et stare sub obedientia ministri illius conventus.

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto celebratum fuit capitulum generale Amsterdammis ad sanctum Paulum [1]) (in quo haec ordinata sunt):

Diffinitum est, quod in domibus inclusis sorores professae non inclusae habeant loca sua secundum tempus professionis earum cum inclusis.

(fol. 25r.) Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo (haec ordinata sunt):

Item nullus conventus celebrabit electionem matris aut patris per saeculares tamquam per inquisitores, sed omnia facient per patres ordinis.

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo (haec ordinata sunt):

Item nullus confessor fratrum vel sororum deponatur sine consensu capituli generalis vel privati.

Item de cetero licebit sacerdotibus deferre aperta mantella, si voluerint.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo primo nihil.

(fol. 25v.) Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo (haec ordinata sunt):

Diffinitum est per patres, quod de cetero in domibus visitandis, in quibus fuerint centum sorores, venient ad

1) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel te Amsterdam gehouden is.

audientiam quinquaginta; si octoginta, triginta; si minus viginti, quinque et non plures tempore visitationis [1]).

Item visitatores intimabunt conventibus visitandis, quod de cetero conformabunt se sorores in habitu, ita quod deferant habitum, in quo professae sunt.

Item decretum fuit per capitulum generale, quod revelans secreta capituli aliquibus, qui non fuerint de gremio, amittet vocem suam, et nihilominus causae convictus praesentabit se capitulo, petendo culpam suam et offerendo capitulo duplicem portionem. Quicumque vero depre- (fol. 26_{r}) henderit illum revelantem, habebit dimidiam contributionem revelati.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo tertio celebratum fuit capitulum generale in Campo sancti Johannis prope Vollenhoe. Nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo quarto celebratum fuit capitulum generale Amstelredammis ad sanctum Paulum [2]) (in quo haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod de cetero singuli conventus mittent quatuor litteras nominum defunctorum ad capitulum generale.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod de cetero nullus habebit excusationem de collatione facienda, et ille, cui imposita fuerit, pronunciabit eam ex scripto et die (fol. 26^{v}) praecedente pronuntiationis praesentabit collationem in scriptis venerabili ministro generali et aliquibus patribus, pro voluntate ipsius venerabilis generalis ministri eligendis, corrigendam, disponendam, breviandam, refiniendam; et de cetero fiet collatio in domo capitulari.

Item statutum est, quod in conventibus fratrum ante cellas eorumdem sacerdotum et clericorum observabitur silentium et in ambitibus, ubi corpora fratrum sunt sepulta.

---

1) Hs. H.: si minus 25 et non plures tempore visitationis.

2) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel te Amsterdam gehouden is.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo sexto (haec ordinata sunt):

Item in anno (millesimo quadringentesimo) octuagesimo statutum est, quod licebit sacerdotibus deferre aperta mantella; jam statutum, quod licebit in eisdem mantellis profiteri.

Item sorores extra conventum non incedant (fol. 27r.) sine mantellis.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo (haec ordinata sunt):

Jam tertio conclusum est per capitulum et habebitur pro statuto, quod de cetero investiendi et profitendi profiteantur tria vota substantialia religionis juxta forman subscriptam [1]).

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo (haec ordinata sunt):

Forma professionis haec est: Ego, frater N. [2]), promitto solemniter omnipotenti Deo, beatae Mariae virginis et beato Francisco me omnia praecepta Dei servaturum, continentiam corporis et sine proprio victurum, et tibi ministro pro tempore existenti obedientiam secundum tertiam regulam beati Francisci, ac satisfacturum de transgressionibus, quas contra praedictam (fol. 27v.) regulam et statuta capituli nostri generalis admisero, cum interpellatus ad visitatoris et ministri extitero voluntatem.

Item statutum, quod nulla persona de cetero debet recipi, nisi profiteri parata sit secundum formam praescriptam.

Item propter pericula animarum reverendissimo domino episcopo Trajectensi exposita, diffinitum est, quod visitatores audient singularum personarum volentium confessiones et nolentes praesentabunt se visitatoribus et alio tempore non reddant se difficiles ad admittendum alios confessores, non tamen quoscumque, sed praeponantur eis duo vel tres ex patribus et eligatur ex eis unus.

---

1) Hs. H. heeft deze bepaling niet, maar zet alles van 1488 onder 1487, aldus beginnend: Hoc anno statutum, quod futuro anno forma professionis erit haec:

2) Hs. H. omittit: frater.

Item sorores de cetero desiderantes pro [1]) se contare provideant sibi de temporalibus quod sibi sint sufficientes et si de post gravatae fuerint, capitulum non respondebit.

(fol. 28r.) Conclusum est anno (millesimo quadringentesimo) septuagesimo primo, quod nullus ministrorum vel ministrarum quocumque tempore, etiam in anno bisextili, destitui debet a regimine sine rationabili causa, quam fratres et sorores praetendere debent visitatoribus, antequam eligant; jam additum est, quod si contempserint, voces hujusmodi contemnentium erunt ut nullae, quamdiu manserint contemnentes.

Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono (haec ordinata sunt):

Item nullus minister habet auctoritatem aliquem vel aliquam investiendi seu etiam profitendi quam sub forma professionis in praeterito anno conscripta sub poena privationis a ministerio.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo (fol. 28v.) nonagesimo primo (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod inquiratur, an possit impetrari a sede apostolica, quod si quis vel quae manus violentas injecerit in se, quod possit sepeliri sine requisitione ordinarii — — quod generalis haberet censuras — — quod possit fieri accessus ad quoscumque catholicos episcopos pro ordinibus suscipiendis.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio nihil.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto (haec ordinata sunt):

---

1) In den tekst staat per.

Item statutum est, quod de cetero nullus patrum acceptabitur, nisi paratus fuerit medio juramenti sui promittere in manu ministri generalis se observaturum ac observari facturum regulam, statuta (fol. 29r.) seu ordinationes capituli nostri generalis, quantum in ipsis est, ac non daturum occasionem, consilium, auxilium vel favorem per se vel alios, directe vel indirecte seu quovis quaesito ingenio vel colore ad transferendum vel alienandum aliquem conventum nostri tertii ordinis sancti Francisci de poenitentia, quantum in ipsis est.

Item diffinitum est, quod si dominus generalis extraordinarie obierit, quod tunc conveniant ad locum istum minister in Campo sancti Johannis cum duobus sibi adjunctis ministris et minister in Holtmeer cum duobus sibi adjunctis ministris, et habebunt plenariam potestatem cum ministro hujus domus committendi et eligendi unum ministrum generalem cum plenaria potestate usque ad futurum capitulum et possint convicinos convocare, si voluerint, ex- (fol. 29v.) pensis propriis et conventus iste providebit de sumptibus expensis capituli.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto (haec ordinata sunt):

Item statutum capituli anno praeterito, quod nullus patrum acceptabitur, iterum confirmatum est par capitulum generale anno (millesimo quadringentesimo) XCV; hoc idem statutum per tria capitula praeterita iterum [1]).

Item statutum est par capitulum generale, quod ministri fratrum semper erunt praesentes in diffinitione cum diffinitoribus.

Item statutum est in capitulo, quod de cetero visitatores in cartis suis derelinquendis in visitationibus nominent se et scribant: frater Henricus N. et frater Petrus N., visitatores etc.

Item statutum, quod in conventibus fratrum sacerdotes nominent se mutuo frater Petrus, frater Henricus more aliorum religiosorum.

---

1) Hs. H. heeft deze bepaling niet.

Anno Domini millesimo quadringente- (fol. 30r.) simo nonagesimo sexto (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod visitatores intimabunt conventibus, quod providebunt sibi de juvene, qui posset ministrare ad missam et ad mensam.

Item quod nullus conventuum debet vendere redditus annuales sive vitales absque licentia visitatorum.

Item diffinitum est, quod nulla soror inclusa sive non inclusa debet comedere cum extraneis amicis saecularibus ante fenestram et in camera hospitum nec intra nec extra, et si quae contrafecerit, erit novitia per annum et non visitabit fenestram locutorii. Etiam pater nec mater potest dispensare desuper et si contrafecerint, jejunabunt per diem in pane et aqua.

Anno Domini millesimo quadringente- (fol. 30v.) simo nonagesimo septimo (haec ordinata sunt):

Item conclusum est per diffinitores capituli, quod quando obitus venerabilis patris ministri generalis denunciatus fuerit capitulo, tunc unusquisque conventus faciet pro eo sicut pro fratre aut sorore conventus illius.

Item diffinitum est, quod omni anno finita collatione immediate debent legi parva statuta capituli generalis.

Item diffinitum est, quod fratres aut sorores non vigilabunt amplius in domibus saecularium apud infirmos aut infirmas. Etiam de cetero non ibunt ad exequias defunctorum et ad oblationes cum saecularibus in ecclesiis parochialibus.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo (haec ordinata sunt):

Item statuta capituli generalis, ordinata (fol. 31r.) per diffinitores anno (millesimo quadringentesimo) XCVII iterum anno praesenti confirmata sunt per omnes patres capituli et renovata et admissa [1]).

Item diffinitum est, quod quicumque se non presentaverit in secunda feria in prandio et solverit contributionem suam, habebitur pro absente et solvet absentiam suam sicut

1) Hs. H. heeft deze bepaling niet.

absentes secundum statuta capituli, nisi habita rationabili causa et petita licentia et obtenta et contributione soluta.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo nono nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo primo (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod patres de ordine possunt deinceps facere actus ordinis in conventibus propriis, videlicet investitionis, professionis et inclusionis.

Item non fiet aliquis actus ordinis (fol. 31v.) in domibus, quae non solverunt contributionem, et ministri facturi actus ordinis in hujusmodi domibus sunt suspensi ab officio usque ad solutionem restantiarum.

Item diffinitum est, quod in conventibus virorum nostri capituli in Coena Domini debent omnes sacerdotes communicare.

Anno Domini millesimo quingentesimo secundo (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod solum tempore necessitatis patres de ordine possunt exercere actus ordinis investitionis, professionis et inclusionis in propriis domibus.

Anno Domini millesimo quingentesimo tertio nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo quarto (haec ordinata sunt):

Item ordinatum est, quod de cetero nemo de saecularibus sacerdotibus recipietur ad capitulum, nisi paratus sit incedere continue in capuciis.

(fol. 32r.) Item ordinatum est, quod qui non potest venire ad capitulum, debet excusationem per litteras demandare per se scribendo vel per alium et mittere contributionem; quod si non fecerit, luet poenam, ut habetur in statutis.

Anno Domini millesimo quingentesimo quinto nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo sexto servatum est capitulum generale in Campo sancti Johannis prope Vollenhoe [1]) (in quo haec ordinata sunt):

Item diffinitum est juramentum quod continetur anno millesimo quadringentesimo XCIIII de cetero debet fieri forma sequenti, scilicet quod patres de post acceptandi per capitulum generale sint parati praestare juramentum in manibus ministri generalis, quod ipsi debeant observare et exhibere diligentiam quantum in ipsis est, ut inferiores sui (fol. 32v.) observent regulam, statuta et ordinationes capituli generalis et non alienent conventus suos ab ordine nostro seu obedientia capituli nostri nec dabunt ad hoc occasionem, consilium aut auxilium aut favorem per se vel alios, directe vel indirecte vel quovis modo quaesito, colore aut ingenio.

Iterum innovatum est, quod nemo recipietur in confessorem nisi velit se conformare in habitu et incediat capuciatus, et qui in antea in capuciis recepti sunt, etiam incedant in capuciis.

Anno Domini millesimo quingentesimo septimo servatum est capitulum generale ad sanctum Paulum in Amsterdammis. Nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo octavo bisextilis (haec ordinata sunt):

Diffinitum est, quod pro negligentia de (fol. 33r.) litteris missis pro defunctis quilibet sacerdotum ordinis et capituli legat quadries in anno, scilicet circa tempus quatuor temporum, unam missam, et clerici, sorores et laici, scientes legere, toties vigilias novem lectionum, non vero scientes legere, quinquaginta pater noster et totidem Ave Maria cum Requiem aeternam ad singula.

Ordinatum est, quod de cetero mittentur duae litterae defunctorum, una scilicet ad Campum [2]) sancti Johannis et alia Trajectum, aliae vero duae litterae manebunt in Hollandia.

---

1) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel in het klooster bij Vollenhove gehouden is.

2) Hs. H.: capitulum (!).

Anno Domini millesimo quingentesimo nono nulla diffinitio.

Anno Domini millesimo quingentesimo decimo (haec ordinata sunt):

Diffinitum est, quod scribentur quatuor (fol. 33v.) eccerpta privilegiorum nostrorum expensis communibus, quorum unum remanebit in Campo sancti Johannis, secundum in Amstelredammis ad sanctum Paulum, tertium in Monte sanctae Mariae in Holtmeer, quartum in Trajecto ad sanctam Caeciliam, ut singuli patres possint habere recursum.

Item diffinitum est, quod recipietur poena per ministros, antequam faciant actum ordinis in conventibus, de absentia, scilicet medium florenum renensem aureum eo quod non scripserunt excusationem.

Anno Domini millesimo quingentesimo undecimo (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est et statutum, quod post festum omnium Sanctorum proxime futurum non fient actus ordinis in investien- (fol. 34r.) do, profitendo et includendo in aliquo conventu ordinis nostri, nisi prius confessor provisus fuerit de famulo aut capellano serviente ad missam et ad mensam; et confessor non habeat claves de introitu ad sorores, et prohibetur ministris et aliis fratribus ordinis, ne praesumant exercere aliquem actum ordinis in conventibus propriis aut alienis, nisi diligentia facta certificati fuerint, quod confessor sit provisus de famulo aut capellano, ut praemittitur, et non habeat claves de introitu ad sorores.

Anno Domini millesimo quingentesimo duodecimo bisextilis (haec ordinata sunt):

Item non fiet depositio superiorum (fol. 34v.) secundum statutum ut prius nisi allegatis causis rationabilibus; et procedent visitatores prout discretioni eorum videbitur expedire.

Item si alicui personae nostri ordinis, in alium conventum etiam nostri ordinis transpositae sive translatae, aliqua bona immobilia haereditario jure advenerint, tunc fructus illorum bonorum manebunt conventui, quamdiu

persona eadem vixerit ibidem, sed ea mortua aut etiam ea vivente ad conventum proprium reversa, etiam bona illa revertentur et perpetuo manebunt apud conventum, ubi professa fuerat. Et si bona mobilia in quantitate notabiliter magna fuerint, tunc stabitur determinationi capituli generalis.

(fol. 35r.) Anno Domini millesimo quingentesimo decimo tertio (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est secundo et tertio, quod non fiet depositio superiorum nec electio admittetur, nisi prius allegatis rationabilibus causis etiam in anno bisextili. Et si personae contempserint allegare causas, ex tunc voces hujusmodi contempnentium erunt nullae [1]).

Item statutum, quod de cetero singulis annis procuratores capituli generalis facient computationem coram diffinitoribus.

Anno Domini millesimo quingentesimo decimo quarto (haec ordinata sunt):

Item tertio [2]) institutum est, quod in conventibus, quorum locutoria non habent cancellos, superiores ita disponent, ut hujusmodi cancelli infra duos (fol. 35v.) menses proxime futuros parentur, quibus paratis et in loco suo positis sorores loquentur ante hujusmodi cancellos; et quae hoc contempserint, non loquentur infra annum cum amicis et aliis extraneis. Et superiores diligentiam suam faciant, ut ita fiat sicut praemittitur. Quod si negligentes in hujusmodi fuerint, ex tunc nulli actus ordinis fierent in hujusmodi conventibus.

Item capitulum praecipiendo mandat singulis superioribus capitulo subjectis, ut diligenter defendant et defendi faciant jura suorum conventuum.

Item innovatum et statutum, quod ex discretione et consilio ministri generalis mitti potest ad quemlibet conventum una persona, quam conventus ille hospitare (fol. 36r.) tenebitur ad annum et de expensis hujusmodi personae stabitur discretioni visitatorum aut capituli generalis.

---

1) Hs. H. heeft deze bepaling niet.

2) Hs. H. omittit: tertio.

Item tertio institutum, quod quicumque se de cetero absentaverit a capitulo, non habens legitimam causam descriptam in statutis, solvet pro poena absentiae suae unum florenum renensem aureum, cujus quarta pars applicabitur usibus ministri generalis, reliquae tres partes servabuntur ad usum capituli generalis. In anno bisextili observabitur de absentibus, ut prius in statutis ordinatum est.

Anno Domini millesimo quingentesimo decimo quinto nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo decimo sexto bisextili (haec ordinata sunt):

Item jam tertio diffinitum est, quod in conventi- (fol. 36v.) bus fratrum etiam anno bisextili, quando electio ministri celebrabitur, ex tunc omnes patres confessores illius conventus convocabuntur, qui una cum fratribus domus habebunt eligere ministrum; sed si fratres domus velint pacifice continuare ministrum, ex tunc non est necesse convocare patres confessores.

Item admissum est, quod sacerdotes et clerici capucia nigra cum timpis deferre possint.

Item nullus conventus in permutationibus ecclesiarum et beneficiorum fidejussionem, cautionem vel promissionem faciet super pensione aliqua alicui assignanda absque specifico consensu capituli generalis.

Item etiam [1]) in aliis rebus et negotiis superiores (fol. 37r.) et conventus pro aliis non fidejubebunt absque expresso consensu capituli generalis.

Anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo (haec ordinata sunt):

Item juxta antiquam consuetudinem in electione ministri vel ministrae in singulis conventibus unusquisque visitatorum habebit duas voces, non obstante antiquo capitulo de ministro, ubi canitur, quod id fieret de consilio sororum.

Item visitatores et ministri nullam habebunt auctoritatem

1) Hs. H.: ecclesia (!).

faciendi aliquem actum ordinis in aliquo conventu, etiam conventu proprio, nisi conventus prius solverit contributionem.

Anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo nihil.

(fol. 37v.) Anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod de cetero tempore minutionis sive recreationis in conventibus sorores in praesentia saecularium non exercebunt ludos historiales, etiam si fuerint honesti sive sancti.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo bisextili (haec ordinata sunt):

Item diffinitum est, quod si aliqua persona nostri ordinis translata ad aliquem conventum pro regimine vel alias non regimine ad conventum proprium propter demerita reversa fuerit, ex tunc persona illa erit novitia, nullam habens vocem in capitulo et aliis usque ad revocationem visitatorum. Et de hujusmodi demeritis cognoscent et determinabunt diffinitores capituli generalis vel ipsi visitatores.

Item pro defunctis nostri ordinis vel qui domibus nostri ordinis praefuerunt aut ibidem habitantes defuncti sunt, in refectorio aut alibi recitatis facient fratres et sorores singulares orationes, ad minus Miserere cum De profundis secundum commodiorem et discretam dispositionem aut ordinationem superiorum.

Item quicumque contributionem in capitulo per se vel alium non solverit, dabit pro poena leonem aureum et nullus actus ordinis celebrabitur in conventu, nisi prius de contributione et poena hujusmodi plenarie cum effectu (fol. 38v.) satisfactum fuerit.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo primo nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo secundo (haec ordinata sunt):

Item nullus conventus nostri ordinis movebit aliquam actionem contra alium conventum etiam nostri ordinis coram quocumque judice ecclesiastico vel sacculari; quod si inter se super aliquo differentiam vel controversiam habuerint, illam movebunt coram capitulo et diffinitoribus et si concordari poterunt, bene quidem, sin autem, de licentia capituli movebunt causam differentiae coram conservatore nostro solo et nullo alio judice. Contrafacientes incident in poena sex florenorum (fol. 39r.) aureorum renensium de pondere [1]) ad usum capituli.

Item districte injungit capitulum singulis visitatoribus, ut diligenter inquirant de statu conventuum quoad facultates, an conventus divites, mediocres sive pauperes sint censendi secundum determinationem capituli, scilicet qui habuerint quinquaginta libras grossorum monetae Flandriae [2]), divites, qui vero viginti quinque, mediocres, qui autem infra viginti quinque libras, ut praemittitur, habuerint, pauperes censebuntur.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo tertio (haec ordinata sunt):

Item in conventibus sororum nulla soror eligatur in ministram, quae expresse non voverit tria vota substantialia.

(fol. 39v.) Item statutum, quod in conventibus de cetero ubi duo fratres germani vel duae sorores germanae fuerint, senior habebit vocem in capitulo et non junior; sed ubi pro nunc hujusmodi fratres vel sorores ambo habuerint vocem, illam obtinebunt ad vitam.

Item capitulum diffinivit, quod confessor sanctae Mariae in Horn Cornelius sepeliendo Agatham sororem professam dicti conventus secundum tria vota substantialia in loco profano extra cimiterium consulte et bene fecit, quia constabat eamdem sororem in vita saepius, etiam breviter ante mortem, diligenter a superioribus dicti conventus praemonitam fuisse super proprie- (fol. 40r.) tate sua, de qua suspecta habebatur, ut eam dimitteret ac se emendaret

---

1) Hs. H. omittit: de pondere.

2) Hs. H.: 50 libras magnas.

et semper constanter negabat. Mortua autem habebat penes se pecunias et alia, quae secrete absque ulla licentia detinuit. Districte etiam injungit capitulum singulis capitularibus, ut cum suis subditis in similibus casibus ita agant.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo quarto diffinitum est, quod Minores non debent audire confessiones sororum nec sermonem facere nec ante cancellos cum sororibus loqui, nisi adfuerit una vel duae sorores ordinatae per superiores.

Item visitatores facient in omnibus conventibus inquisitionem de (fol. 40v.) libris et scriptis Lutheri et aliis similibus.

Item nulla sororum profitebitur, nisi fecerit testamentum.

Item matres facient juramentum sicut patres antequam confirmentur et quod non alienabunt conventum nec dabunt occasionem alienandi nec agere contra statuta et ordinata per capitulum.

Item quilibet conventus habebit carcerem infra annum; quod si non fieret, nulla sororum visitabit collocutorium ad loquendum cum nullo adventante.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo quinto (haec ordinata sunt):

Item nemo profiteatur ante annum decimum octavum absque speciali (fol. 41r.) licentia capituli.

Item nullus conventus acceptabit aliquam personam, quae matrimonium contraxit vel contraxisse dicitur.

Item jam tertio diffinitum est, quod capitulum districte praecepiendo mandat omnibus et singulis personis nostri ordinis, quod nullos libros seu scripta Martini Lutheri penes se habeant, detineant et legant, sed eos et ea rejiciant et comburant. Et desuper visitatores diligenter inquirant. Quod si aliqui post admonitionem in hujusmodi rebelles fuerint et se non emendaverint, superiores ab officio amoveantur [1]), caeterique fratres et sorores carceri mancipentur.

---

1) Hs. H.: Item jam tertio diffinitum est de libris Lutheri, (quod) rebelles superiores ab officio amoveantur.

(fol. 41v.) Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo septimo (haec ordinata sunt):

Item capitulum unanimiter conclusit, quod si saeculares aliqui molirentur inducere ac etiam coartare nos ad deserendum et relinquendum conventus nostros, ex tunc jure et justitia fortiter resistemus communibus expensis capituli.

Item festa, deposita per praepositum Westfrisiae, etiam erunt deposita in conventibus nostris; in depositis vero per ordinarium conformabunt se conventus nostri ecclesiis parochialibus [1]).

Item jam tertio diffinitum est, quod biblia ac etiam Novum Testamentum, ante aliquot annos impressa, juxta mandatum imperiale non legentur nec detinebuntur in conventibus sororum.

(fol. 42r.) Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo octavo nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo nono (haec sunt) ordinationes capituli generalis:

Placuit domino ministro generali cum diffinitoribus, quod visitatores eo tempore, quo iterum visitaverint, omnia gravamina et statuta ordinariae visitationis et etiam indulta, quibusdam conventibus in dispendium nostrorum privilegiorum per dominum reverendissimum data seu concessa, removeant, annullent et cassent, et pro cassatis et annulatis habeantur.

Statuit idem capitulum generale, quod si causae aliquae emerserint infra annum, quae commode usque ad capitulum futurum nequaquam possint differri, ex (fol. 42v.) tunc minister generalis convocabit ad se patres duos ex oppido Amsterdammensi et duos ex Haerlem, item duos ex Delft et similiter ex Haga Comitis, qui sicut praemittitur congregati illas causas habent decidere ac determinare, ac si in capitulo generali determinatae fuissent.

---

1) Vgl. Oudheden en Gestichten van Amstelland, Noord-Holland en Westvriesland, dl. II, blz. 336.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo (haec sunt) ordinationes capituli praesentis:

Diffinitum est per capitulum generale, quod omnes patres et confessores sororum habebunt apud se regulam, statuta et puncta in capitulo generali prius ordinata, et hoc praesenti anno ante futurum capitulum. Quod si aliquis contrarium fecerit et praefata regulam, statuta et puncta praedicta non habuerit, propter suam (fol. 43r.) inobedientiam solvet capitulo nostro in anno futuro unum leonem aureum.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo primo (haec sunt) ordinationes capituli praesentis:

Decretum est per capitulum, quod quicumque modo non solverint restantias contributionis, in anno futuro solvent duplicem portionem.

Renovatum est hoc antiquum statutum, scilicet quod ad proposita in capitulo generali nullus respondebit, nisi interrogatus; quod si quis contrarium fecerit aut clamorosa verba protulerit, solvet incontinenter capitulo unum florenum currentis monetae.

Diffinitum est, quod de cetero nullus habebit excusationem de collatione (fol. 43v.) facienda, et ille, cui imposita fuerit, pronuntiabit eam ex scripto et die praecedente pronuntiationis praesentabit collationem in scriptis venerabili generali ministro et aliquibus patribus, pro voluntate ipsius venerabilis generalis ministri eligendis, corrigendam, disponendam, breviandam, refiniendam; et de cetero fiet collatio in domo capitulari.

Districte praecepit capitulum generale omnibus conventibus, quod proprietarios fratres et sorores proprietarias, peculia ad manus suorum superiorum non libere resignantes, extra cimiterium in loco non sacro, sed profano sepeliantur.

Tertio jam diffinitum est et uniformiter conclusum per ministrum generalem et per (fol. 44r.) omnes diffinitores, quod cuncti conventus nostri ordinis abstinebunt ab esu carnium secundum regulae nostrae tenorem a festo divi Martini usque ad nativitatem Salvatoris Christi.

Jam tertio conclusum est per capitulum generale, quod

si ordinarius sive ejus vicarius vel quicumque alii, cujuscumque dignitatis et conditionis fuerint, conarentur impedire nostra privilegia in magno vel in parvo, ex tunc capitulum generale faciet contra eosdem fortem resistentiam expensis capituli generalis.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo secundo celebratum est capitulum generale in conventu Campi sancti Johannis prope Vollenhoe [1]) (in quo haec ordinata sunt):

Renovatum est illud antiquum statutum, quod visitatio cujuslibet conventus (fol. 44v.) semel ad minus exerceatur in anno, nisi propter rationabiles causas pluries foret facienda. Nunc autem additur, quod si visitatores conventus sibi assignatos ex sua negligentia visitare — — nisi suadente rationabili causa — — omiserint, pro quolibet conventu non visitato solvent capitulo nostro unum florenum renensem. Videant etiam conventus, ut visitatores suos benigne suscipiant et expensas, per eosdem factas juxta statuta nostra, ipsis debite persolvant.

Decretum est per capitulum generale, quod scilicet fratres profugi et sorores recipi quidem debent in conventibus suis ea tamen conditione, ut tot annis in carcere inclusi et inclusae detineantur quot videlicet annis per mundum vagabundi (fol. 45r.) et vagabundae fuerunt, ut secundum mensuram delicti — — sicut scriptum est — — fiat et plagarum modus.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo tertio Amsterdammis ad sanctum Paulum [2]) (haec sunt) ordinationes capituli generalis:

Conclusum est per capitulum generale, quod si vicarius impedire conaretur sororum inclusionem, etiam in causa visitationis et audiendae confessionis, ex tunc capitulum generale fortem contra eumdem faciet resistentiam expensis capituli generalis.

---

1) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel in het klooster bij Vollenhove gehouden is.

2) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel te Amsterdam gehouden is.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quarto ordinatum est per capitulum et per diffinitores, quod nullus conventus accipiet aliquem in patrem et confessorem, qui sit alterius ordinis; quod si quispiam contrarium fecerit, non fiet aliquis actus ordinis in conventu illo.

(fol. 45v.) Item renovatum est jam tertio per capitulum generale, quod si vicarius episcopi mitteret falcem suam in messem nostram licentiando et dispensando cum subditis nostris, fortiter resistemus ei expensis capituli generalis.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quinto nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo sexto bisextili nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo septimo decretum est per capitulum, quod patres seu confessores [1]) conventuum diligenter habebunt suos admonitos, ut benigne hospites, praecipue nostri ordinis, recipiant et humaniter tractent.

Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo octavo nihil.

(fol. 46r.) Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono statutum est in diffinitorio, quod patres saeculares non debent recipere professiones sororum sine licentia ministri generalis.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo bisextili haec ordinata sunt:

De clausura procedendum est contra rebelles, maxime in patres non consentientes de confessore habendo quod tunc omnes conveniant; si noluerint confiteri, saltem se ostendant.

Statutum est, quod nullus conventus debet profugas aut inclusas cujuscumque ordinis vagantes recipere ad introitum conventus.

---

1) Hs. H. omittit: seu confessores.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo primo (fol. 46v.) diffinitum per diffinitores, quod si alicui conventui de magistratibus obtrudatur profana persona virorum aut mulierum, debeat eis resisti expensis capituli generalis.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo celebratum est capitulum generale in civitate Gouda in conventu sanctae Catharinae [1]) (in quo haec ordinata sunt):

Item statutum est in capitulo generali, quod omnes patres in clausura nostrae religionis semper invigilent, quia janitori praecepit —— secundum Marcum —— ut vigilet.

Conclusum est per diffinitores, quod insolitae exactiones possunt resisti nomine capituli et non expensis.

Diffinitum, quod saeculares patres non facient aliquem actum ordinis, nisi petita licentia et obtenta a ministro generali aut ejus vicario.

(fol. 47r.) Annus (millesimus quingentesimus) quadragesimus tertius vacuit a celebratione capituli generalis propter frequentes bellorum tempestates.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto celebratum est capitulum generale Amsterdammis in conventu sancti Pauli. Nihil. Bisextilis.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto diffinitum est per capitulum generale, quod nullus patrum admittet aliquam sororem inclusam sive non inclusam ad mensam suam in domo sua ad edendum aut recreandum ad vitandum ex hoc majus periculum.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo septimo nihil.

---

1) Hs. H. vermeldt niet, dat het kapittel te Gouda gehouden is.

(fol. 47v.) Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo octavo bisextili statutum (est) per capitulum, quod omnes patres saeculares aut requirant viciniorem patrem aut suscipiant professionem hoc anno ad revocationen patris generalis.

Renovatum est illud antiquum statutum, quod Cantica canticorum, biblia ac etiam Novum Testamentum, ante annos aliquot impressa, non legentur juxta mandatum imperiale nec detinebuntur in conventibus sororum [1]).

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono nihil.

Anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, anno nimirum gratiae et jubileo, (fol. 48r.) quarta Maji celebratum est capitulum generale in oppido Delfensi in coenobio virginum S. Agathae, virginis et martyris. Nihil.

Anno Domini XVc quinquagesimo primo celebratum est capitulum generale Amsterodami. Nihil.

Anno Domini XVc quinquagesimo secundo admodum magnifice celebratum est capitulum generale in conventu Bethlemitico extra Trajectum. Nihil.

Anno Domini XVc 53 celebratum est capitulum generale Amsterodami. Nihil.

(fol. 48v.) Anno Domini XVc quinquagesimo quarto celebratum est capitulum generale Amsterodami. Nihil.

Anno Domini 1555 celebratum est capitulum generale in Rodenburch extra Leijden. Nihil.

Anno Domini 1556 celebratum est capitulum generale Amsterodami. Nihil.

---

1) Hier volgt in Hs. H.: Finis. Op fol. 60r. staat: Appendix statutorum ab anno 1562 ad annos deinceps subsequentes. Er is echter geen enkel besluit van 1562 tot 1574 in dit handschrift te vinden. Zie hierachter blz. 157 vv.

Anno Domini 1557 Amsterodami.

Anno Domini 1558 Amsterodami.

Anno Domini 1559 Amsterodami.

(fol. 49r.) Anno Domini 1560 Delphis in coenobio divae Barbarae ubi, quia r(everendus) p(ater) noster generalis dominus Joannes ab Horenburch defunctus erat, electus est in patrem g(eneralem) frater Gerardus, pater conventus s. Catharinae in Zutphania. Praeterea nihil.

Anno Domini 1561 Amsterodami.

Anno Domini 1562 Amsterodami, ubi tum statuta renovata et publicata in definitorio approbata sunt.

Anno Domini 1563 Amsterodami nihil.

(fol. 49v.) Anno 1564 Trajecti apud Bethleemitas hoc capitulum extenditur ad annum (15)66.

Anno 1565 non est celebratum capitulum.

Anno 1566 Amsterodami.

Anno 1567 propter obortos Goesicarum tumultus non est celebratum capitulum.

Anno 1568 Amsterodami statutum de revocandis apostatis renovatum est. Item capitulum privatum.

Anno 1569 Alcmariae Int Jonghe Hof statutum de absentibus a capitulo eodem anno evocantur aliquot patres Trajectum propter bullam Minoritarum.

(fol. 50r.) Anno 1570 capitulum, quod Delphis celebratum apud divam Ursulam fuisset, triginta novem patribus ibidem congregatis, prohibitum fuit per generalem sub poena excommunicationis, ne celebraret idque a f(ratre) Luca, commissario apostolico et confessario d(omini) ducis Alvani etc. Nihil.

Eodem anno 9a Julii aliud capitulum auctoritate dicti domini commissarii in conventu Bethleemitico juxta Trajectum indictum. Idem capitulum, in diem 23 Julii prorogatum, celebratum est praesidente domino Luca ab Alvaro, commissario apostolico et confessario ducali, cum domino Pippino, ministro generali, fratri Florentio et aliis guardianis etc. Aderant ibi patres 68, nempe 14 fratres et 54 sacerdotes fratres.

(Finis.)

Uit codex 133 G 3 der Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage [1]).

(fol. 62r.) Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, Dominica a festo Paschae quarta, quam nos Cantate [2]) vocamus, celebratum est capitulum generale per venerabilem patrem Guilielmum de Horssen, generalem ministrum, in conventu sancti Nicolai Trajectensis ac caeteros patres ibidem capitulariter congregatos.

Summam missam cantavit v(enerabilis) p(ater) n(oster) generalis. Administrantes in officio diaconatus et subdiaconatus fuerunt fr(ater) Gerardus Johannis ab Aecken, pater Alcmariensis, fr(ater) Johannes a Gorsuel, pater in Oudewater. Dominus ac magister Bartholdus habuit hoc anno orationem, et antequam pronuntiabat suam orationem, generali ministro eam excutiendam exhibuit. Missam pro defunctis cantavit fr(ater) Gerardus ab Aecken supradictus.

Hi patres hoc anno admissi et recepti sunt in confessores et rectores domorum capituli nostri generalis, qui maternis litteris publice laudati et a vicinioribus patribus approbati, consueto solemni juramento praestito ad manus ministri generalis, in collegas capituli assumpti sunt:

D(ominus) Jacobus Johannis, pater in Abcou, Leijdis.

D(ominus) ac magister Arnoldus Ess, pater s. Caeciliae Ultrajectensis, qui cum solitum pro more antiquo in prae-

---

1) Wat nu volgt, is in het Haagsche hs. door een andere hand geschreven.

2) 9 Mei 1574.

sentia v(enerabilis) p(atris) n(ostri) generalis una cum suis consiliariis atque confessoribus permisit praenominatos ad hujusmodi officium, dans eisdem auctoritate apostolica et capituli generalis plenam potestatem, ut possint in eisdem conventibus verbum Dei praedicare, sororum eorumdem conventuum confessiones audire, poenitentias salutares, quibus opus fuerit, imponere, eisdem absolutionis beneficium impendere, aliaque omnia et singula facere et procurare tam in spiritualibus quam tempora- (fol. 62v.) libus, quemadmodum eorumdem conventuum patres sui praedecessores facere seu procurare soliti sunt ac debuerunt.

Definitores anno praeterito electi:

fr(ater) Johannes ab Horssen, pater s. Pauli Amsterodamensis;

fr(ater) Gerardus Johannis ab Aecken, pater Alcmariensis;

Dominus Paulus Japhaeus, pater Ursulae Delphensis;

Dominus Gerardus Petri, pater Catharinae Hornensis, qui nominarunt infrascriptos:

fr(ater) Johannes a Coesvelt, pater in Oudewater;

Magister Johannes Nivenius, pater in Bethleem extra Trajectum;

Dominus Christianus Crucius, pater s. Barbarae Delphensis;

Magister Bartholdus, pater s. Gertrudis Hornensis, ac v(enerabili) p(atri) n(ostro) generali delectos praesentarunt, et praesentati atque admissi a notario capituli inscripti atque eorum nomina publice proclamata sunt, qui definitores sunt octo, et deberent esse religiosi quatuor et totidem saeculares patres, per quod definitores omnia ardua et dubia, querelae et gravamina capituli nostri definiuntur atque deciduntur.

Renovatum est, quod non venientes ad capitulum solvent symbolum duplicatum, nisi se per literas aut alium patrem capitularem debite legitimeque excusaverint.

Proposita in capitulo generali semper clauso servanda sunt pectore, si tamen talia fuerint, quae ad publicas aures non deferri vel utilitas exigit aut suadet honestas; qui vero silentio tenenda revelasse deprehensus fuerit, juxta modum culpae puniatur legitime.

Cunctis igitur quae proposita sunt determinatis et scripto diligenter commendatis omnibus congregatis scriba et notarius capituli sicut fuerint definita in publico recitet absque contradictione tenenda.

Expensae, quae fiunt pro communi, solvantur de communi; quae privata domo, solvat illa domus.

Allen die saecken ende querelen opcomende het gemein capittel, soe die gedaen zijn ende noch gedaen sullen worden, die sullen be- (fol. 63r.) taelt worden van allen die conventen, onsen generalen capittel subject, elcx nae die qualiteit ende waerde van haerder gueden.

Generale capitulum duxit committendum sigillum capituli generali ministro, ea tamen conditione, quod generalis minister eodem nunquam utetur in bonis divendendis, oppignorandis, alienandis et aliis contractibus, necnon causis et negotiis conventus capituli nostri generalis concernentibus, nisi in praesentia, voluntate et accedente consilio unius definitoris et unius aut duorum patrum vicinorum.

Ordinatum est, quod fiet visitatio et diligens scrutinium in conventibus in Weesop, Luciae Amsterodamensis, Mariae Harlemensis et aliorum conventuum, qui singulariter et specialiter visitationibus et reformationibus per visitatores ad hoc deputatos seu deputandos per capitulum sedulo et discrete inquiretur de omnibus negotiis, debitis, quaerelis et gravaminibus ante dictos conventus convenientibus.

Gesloten ende geaccordeert int capittel generael, dat voortan die dienstmachden van die paters slaepen sullen in die convente op den dormter ofte op een andere plaetse buiten die patershusen daertoe dienende oft bequaem zijnde.

Gesloten ende geaccordeert, dat voortan die conventen van onse capittel niet meer persoonen en sullen aennemen dan zij bequamelick onderhouden en kennen; juxta concilium Tridentinum.

Statutum est, quod virgines corruptae post hoc d seniorum capitulum non admittantur, sed tamquam inhabiles tam activa quam passiva voce careant, hoc est, ne matres eligere aut ipsae vel ejusmodae in matres eligi

possint, nisi summa necessitas — — quae legem non habet — — aliter suadeat aut admitti cogat aut aliter visitatoribus rationabili ex causa visum fuerit.

Op huden den thienden Maij anno XVC LXXIIII smanendaechs nae Cantate in definitorio sijn gepasseert ende geapprobeert alle alsulcke rekeninge van die pater ende mater van Bethleem aengaende alle oncosten gedaen int proces op ende tegens die (fol. 63v.) Minnebruers soe binnen Romen als binnen Utrecht, waerof den ontfanck bedraecht in als eens ter summe drie dusent acht hondert twee ende twintich karolus gulden vier stuvers van XL groten vlaems de gulde; ende hier tegens beloept het utgeven in als oeck een ter summe drie dusent ses hondert tachtich karolus gulden; blijft bij den buijdel in gereede penningen onder die mater van Bethleem hondert twee ende veertich karolus gulden vier stuvers, waerof de mater van Bethleem die lopende rente van desen toecomende tijt betaelen sal, al welcke verscoote penningen betaelt sullen worden bi die conventen van onsen capittele, een ijgelick nae die qualite ende gelegentheit haerder guederen, welcke guederen (zij) gehouden sullen zijn in goeder trouwen aen te brengen sonder eenige dissimulatie.

Postremo universi a generali ministro de munda religione servanda, de professione et ordinis disciplina fideliter et ubique exequenda, de pace et charitate ac benevolentia ad omnes, de pervigili sollicitudine circa subditos caeterisque generaliter, quae et honestati religionis congruunt et saluti expediunt animarum, commoniti. Eodem inchoante Confiteor unanimiter diximus.

Haec decreta sunt anno Domini 1574 Trajecti in conventu s. Nicolai in capitulo generali Dominica a festo Paschae quarta omnibus patribus, qui hujus temporis 15 ferme numero aderant, publice praelecta et distincte proposita, postridie ejus diei in definitorio, ut vocamus, unanimiter approbata et legitime pro veteri nostra consuetudine confirmata sunt.

(fol. 64r.) [1] Anno Domini 1575 Dominica a festo Paschae

---

1) Wat op dit folium staat, is door een andere hand geschreven.

4ª, hoc est Cantate [1]), celebratum est capitulum generale per honorabilem virum et patrem Guilhelmum de Horssen, generalem ministrum, in conventu s. Caeciliae Trajectensis ac caeteros patres ibidem capitulariter congregatos. Summam missam cantavit v(enerabilis) p(ater) generalis. Administrantes in officio diaconatus et subdiaconatus fuerunt fr(ater) Gerardus Joannis ab Aecken, pater Alcmariensis, (et) fr(ater) Joannes Coesvelt, pater in Oudewater. Dominus Christianus Crucius, pater Barbarae Delphensis, habuit orationem, hoc anno latinam, publice in ecclesia conventus s. Caeciliae supradictae. Missam pro defunctis cantavit fr(ater) Gerardus ab Aecken supradictus.

---

1) 1 Mei.

C.

Iets uit de Puncta ordinata in capitulo generali.

Hs. 133 G 3 Den Haag heeft een afdeeling: Puncta ordinata in capitulo generali. Dergelijke uittreksels uit de kapittelbesluiten vinden wij ook in hs. 132 G 44 Den Haag en in de beide Amsterdamsche handschriften. Om een denkbeeld van deze punten te geven en om tevens haar of hem, die ze met de kapittelbesluiten zelf wil vergelijken, te doen zien, dat beide niet steeds met elkaar kloppen, geven wij er enkele.

Aan de vier genoemde handschriften ontleenen wij dan:

Unusquisque conventus fratrum et sororum celebret aut celebrare faciet infra octo dies ante Cantate unam missam de sancto Spiritu. Sorores legant horas de sancto Spiritu, eodem tempore attendentes et orantes profectum ordinis (fol. 66r., 71r., 54v. en 37v.).

Mantella sororum nequaquam subtus fiant cum pellibus agninis vel cujuslibet alterius generis. Tunicae sororum congruae sint longitudinis, ita quod non tangant terram (fol. 68v., 74r., 55r. en 37r.).

De beide Haagsche handschriften en codex 77 M 1 F 2 Amsterdam hebben o.a.:

Nullatenus praetermittatur, quin fiat diligens inquisitio in visitatione de vestibus et peplis sororum, quia timendum est, quod successive vestimenta earum praetendent proprietatem (fol. 67v., 72v. en 57r.).

Non mittantur sorores cum viris ad labores extraneos solae (fol. 69v., 75v. en 58v.).

De volgende bepalingen vond ik slechts in hs. 133 G 3 Den Haag en hs. 76 M I C 6 Amsterdam:

Item sorores infirmae et tempore pestilentiarum non emittantur ex clausura pro curatione, sed eis domi provideatur (fol. 77v. en 37v.).

Item quilibet minister pro termino suo habebit copias et transsumpta bullarum (fol. 77v· en 37v·).

Deze bepaling vond ik in de Haagsche handschriften en in codex 77 M I F 2 Amsterdam:

Item quod sorores non debent exire conventum propter paupertates parentum sine licentia.

Alleen hs. 76 M I C 6 Amsterdam heeft o.a. deze voorschriften:

Item celebrandum est de caetero capitulum in Aemsterdam in profesto Exaltationis sanctae crucis, sed generale capitulum Sabbatho ante Cantate (fol. 37v·).

Item sorores tempore recreationis non attentabunt inutilia et inconsueta contra bonos mores (fol. 37v·).

Item quod nulla domus recipiatur ad capitulum generale sub protectione, nisi primo habeat privilegia et concordiam cum curatis (fol. 38r·).

Aldus zou ik kunnen voortgaan. Ik volsta nog alleen met de opmerking, dat in een andere afdeeling van hs. 133 G 3 Den Haag een uittreksel voorkomt: Puncta per capitulum ter approbata ab anno Domini 1474 et deinceps, *waarin ik lees op fol. 72r·—72v·:* Conclusum est per capitulum anno Domini 1486, septimo et octavo, quod de caetero fratres investiendi et profitendi, similiter et sorores, vovebunt tria substantialia vota; et nulla persona debet recipi, nisi profiteri parata sit secundum formam praescriptam.

Vgl. de resp. kapittelbesluiten, blz. 118, 119, 128 en 138.

D.

Pauselijke Bullen.

Paus Alexander IV verklaart aan de overheden van Frankrijk en Duitschland, dat de poenitenciebroeders vrij van krijgsdienst zijn en daarover niet lastig gevallen mogen worden.

(1256 Mei 13.)

(fol. 29r.) Alexander, episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis universisque advocatis, scultetis, consulibus, rectoribus et consiliariis civitatum et castrorum regni Francie et Alamanie (!), ad quos iste littere pervenerint, salutem et apostolicam benedictionem. Cum dilecti filii fratres penitentie seculum quemadmodum reliquerint, ut possint Domino in contemplationis arce placere, decet eos ab hiis, que eorum contemplationi sunt obvia vel que reprehensioni subjaceant, penitus abstinere. Quocirca universitatem vestram rogandam et exhortandam per apostolica vobis scripta districte precipiendo mandantes, quatenus cum eosdem a sede apostolica, ut in exercitu armatorum ire non teneantur, generaliter sit indultum, eos qui sunt (fol. 29v.) sub vestris jurisdictionibus constituti occasione hujus super hoc nullatenus molestetis nec permittatis ab aliquo, quantum in vobis fuerit, aliqualiter molestari, cum alias in hiis, que ad salutem animarum suarum non impediunt, onera non evitent preces ad mandatum nostrum taliter impleturi, quod proinde vobis accrescat cumulus mercedis eterne, nosque devotionem vestram possimus dignis in Domino laudibus commendare. Datum Laterani III idus Maji pontificatus nostri anno secundo.

Paus Alexander IV beveelt de aartsbisschoppen en bisschoppen, dat zij de privileges der poenitenciebroeders beschermen tegenover hen, die ze willen schenden.

(1256 Mei 14.)

(fol. 28v.) Alexander, episcopus, servus servorum Dei,

venerabilibus fratribus universis archiepiscopis et episcopis, ad quos iste littere pervenerint, salutem et apostolicam benedictionem. Quia personas religiosas majori prosequi favore debemus, qui devotioni placere student, divino famulatu libenter sibi illa paterna solicitudine procuramus, per que ipsorum religio laudabile suscipere valeat auctore divino incrementum. Cum utique sicut dilecti filii fratres de penitentia nobis exponere procuraverunt, quod a nonnullis, qui nomen Domini recipere in vacuum non formidant, molestias multiplices patiantur, nos volentes eis contra insolentiam et conatus malignantium providere, universitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus prefatis fratribus contra perversorum audatiam favoris praesidio efficaciter assistentes non permittatis ipsos ab aliquibus vestris subditis contra indulta privilegiorum apostolice sedis indebite molestari, molestatores hujusmodi per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Datum Laterani II idus Maji pontificatus nostri anno secundo.

Paus Alexander IV, vernomen hebbende, dat stadsbestuurders van Frankrijk en Duitschland krijgsdienst, eedsaflegging en openbare diensten eischen van de poenitenciebroeders, beveelt de aartsbisschoppen en bisschoppen dezer landen deze broeders in bescherming te nemen, die nochtans tot belastingbetaling uit bezit verplicht zijn.

(1256 Mei 14.)

(fol. 28v.) Alexander, episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis per Franciam et Alamaniam *(sic!)* constitutis salutem et apostolicam benedictionem. Nimis patenter divine patientie probatur abusor, qui ad Deum converti volentibus obicem interjacet tarditatis eisque inexcusabiliter convincitur adversari, qui conversos ad ipsum avertere gestiens eis laqueum injicit captionis vel perditionis vel persecutionis, ipsos molestiis inquietat tamquam Pharaonis imitans vestigia, qui corde indurato nonnisi plagis percussus filios Israël exire permisit Egiptum et egressos tandem seva tyrannide persequi non cessavit, donec ipse cum suis in aquis validis meruit suffocari, posteris relinquens exemplum, ut ex simili culpa

similis deberet formidari vindicta. Sane ad audientiam nostram noveritis pervenisse, quod nonnulli de partibus vestris, novissima sua providere memorantes, derelictis seculi vanitatibus, penitentiam in corde contrito et humiliato spiritu agere in domibus propriis vel alibi statuerunt, et ut retribuentes misere filie Babilonis retributionem quam retribuit ipsa eis promisse beatitudinis premium felicius et facilius assequantur, castigare corpus proprium et in servitutem redigere concupiscunt. Sed rectores et potestates civitatum vel locorum, in quibus tales Domini servi degunt, non attendentes, quod nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, et sponsa lotos pedes abnuit inquinare ab eis, ut ipsos sequantur et exerceantur in armis, juramenta extorquere contendunt et ad recipienda et exequenda publica officia moliuntur, qui etiam illos, qui ad agendam penitentiam secretos petiere (fol. 29r.) recessus, ad propria revocantes, ipsis nova onera et exactiones imponunt alias inhonorando ipsos, quos tamquam Dei amicos deberent modis omnibus honorare. Quia igitur interest nostra Dei viros in religionis proposito confovere, fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus hujusmodi penitentes, dum tamen onera, in quibus ratione bonorum suorum tenentur, agnoscant, a prenominatis gravaminibus servantes immunes, ipsos eorum occasione non permittatis in hiis vel aliis temere molestari, quibus posset eorum pium propositum impediri, molestatores hujusmodi per censuram ecclesiasticam compescendo. Datum Laterani II idus Maji pontificatus nostri anno secundo.

Paus Alexander IV schrijft aan de poenitenciebroeders van Frankrijk, dat zij tot geen publieke of private wereldlijke diensten, die tegen hun door den H. Stoel goedgekeurde constituties of privileges indruischen, gehouden zijn.

(1256 Juni 23.)

(fol. 29r.) Alexander, episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis fratribus de penitentia per regnum Francie constitutis salutem et apostolicam benedictionem. Pia desideria devotorum eo debemus benigno favore prosequi, quo in ipsis gloria et animarum salus noscitur contineri.

Cum itaque vos, sicut accepimus, hujus mundi vanitatibus derelictis, adhuc existentes corporaliter in terrenis, jam mente in celestibus habitare ac secularia propter Deum abnegare solicite studeatis, nos devotionis vestre favorem in tam pio proposito fovere solicitudine paterna volentes, ut non teneamini recipere publica vel privata officia secularia, quocumque nomine censeantur, contra constitutiones vestras, apud sedem apostolicam approbatas, vel contra indulgentias aut privilegia seu litteras vobis ab eadem sede concessas, vobis auctoritate presentium indulgemus. Nulli ergo etc. Datum Anagnie IX kalendas Julii pontificatus nostri anno secundo.

Paus Urbanus V, vernomen hebbende, dat geestelijken zoowel als leeken, die goederen in pacht hebben van de broeders der Derde Orde te Tienen, den cijns weigeren te betalen, beveelt den deken van genoemde plaats de klachten te onderzoeken en, mochten zij juist zijn, de genoemde geestelijken en leeken tot betaling te dwingen.

(1367 Januari 4.)

(fol. 30r.) Urbanus, episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio decano ecclesie sancti Germani in Thenismonte leodiensis diocesis salutem et apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum ministri et fratrum domus de Thenismonte tertii ordinis sancti Francisci de penitentia nuncupati leodiensis diocesis nobis extitit intimatum, quod nonnulli clerici et ecclesiastice persone tam religiose quam seculares etiam in dignitatibus et personatibus, necnon duces, comites, barones, nobiles, milites et alii laici leodiensis civitatis et diocesis, qui domos, possessiones, vineas, terras, prata, pascua, piscarias, nemora, molendina, grangias, jura, jurisdictiones et nonnulla alia bona immobilia ab eisdem ministro et fratribus sub annuo censu seu redditu tenent, censum seu redditum hujusmodi dictis ministro et fratribus ut tenentur exhibere non curant, quamquam iidem clerici et ecclesiastice persone, duces, comites, barones, milites, nobiles et laici domos, possessiones, vineas, terras, prata et alia bona predicta pacifice possideant et quiete ac fructus cum integritate percipiant eorumdem, (fol. 30v.) propter quod

dictis ministro et fratribus grave imminet prejudicium dicteque domui non modicum detrimentum. Cum autem ex parte ipsorum ministri et fratrum super hiis ad nos habitus sit recursus, discretioni tue per apostolica scripta mandamus, quatenus si est ita, clericos, personas, duces, comites, barones, nobiles, milites et laicos supradictos, quod censum seu redditum hujusmodi dictis ministro et fratribus exhibeant integre, ut tenentur monitione premissa per censuram ecclesiasticam appellatione remota previa ratione compellas, proviso ne in terras ducum, comitum, baronum, nobiliumque predictorum interdicti sententiam proferas, nisi a nobis super hoc mandatum receperis speciale. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gratia, odio vel timore subtraxerint, censura simili, appellatione cessante, compellas veritati testimonium perhibere. Datum Avinionie II nonas Januarii pontificatus nostri anno quinto.

Paus Urbanus V bericht aan de broeders der Derde Orde te Diest, dat de H. Stoel al hun eigendommen, die zij thans of in de toekomst bezitten, onder zijne bescherming neemt.

(Tusschen 1362 September 28 en 1370 December 19.)

(fol. 30r.) Urbanus, episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis ministro et fratribus domus de Dieste tertii ordinis sancti Francisci de penitentia nuncupati leodiensis diocesis salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod justum est et honestum, tam vigor equitatis quam ordo exigit rationis, ut id per solicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum, eapropter vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, personas vestras et locum, in quo sub communi vita degitis, cum omnibus bonis, que in presentiarum (?) rationabiliter possidetis et in futurum justis modis prestante Domino poteritis adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, specialiter autem decimas, prata, pascua, nemora, possessiones et alia bona vestra sicut ea omnia juste et pacifice possidetis, vobis et per vos eidem domui auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, salva in predictis decimis moderatione concilii generalis. Nulli ergo etc.

Paus Bonifacius IX geeft aan de broeders en zusters der Derde Orde in de stad en het bisdom Utrecht verlof kapellen te hebben, uit hun midden een biechtvader te kiezen, die hun de H. Kommunie mag uitdeelen, behalve op Paaschdag en in stervensgevaar, en een lid van een goedgekeurde Orde tot visitator te nemen.

(1399 Sept. 26.)

(fol. 4r.) Bonifatius, episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Ad ea, que divini cultus augmentum conspiciunt, libenter intendimus illaque favoribus prosequimur oportunis. Exhibita siquidem nobis pro parte dilectorum filiorum fratrum et dilectarum in Christo filiarum sororum ordinis sancti Francisci de penitentia nuncupati in civitate et diocesi trajectensi commorantium petitio continebat, quod in nonnullis locis seu domibus, in quibus in communi vita sub observantia ejusdem ordinis degant, nondum capelle nec oratoria sunt erecta. Nos igitur attendentes, hujusmodi fratres et sorores ad audiendum qualibet die missam, si commode poterunt, auctoritate regule obligari, devotis ipsorum in (fol. 4v.) hac parte supplicationibus inclinati, ut liceat cuilibet ex conventibus hujusmodi presenti et futuro earumdem civitatis et diocesis in oratorio honeste et congrue adaptato licet non consecrato habere altare portatile cum debitis reverentia et honore, super quo possit missa et alia divina offitia a quocumque presbitero ydoneo sine juris alieni praejuditio cum pulsatione tamen campane facere celebrari, ac persone ex hujusmodi conventibus pro tempore presbiterum ydoneum et discretum in suum eligere confessorem, qui eis, quotiens fuerit oportunum, confessionibus ipsorum diligenter auditis, pro commissis debitam eis absolutionem impendat et injungat penitentiam salutarem, nisi forsan talia sint, propter que sedes apostolica sit merito consulenda, quodque hujusmodi confessor vel alius, per eos ad hoc eligendus, personis eorumdem conventuum, quotiens devotio exegerit, festo Pasche et articulo mortis exceptis, in eorum oratorio ecclesiastica sacramenta ministrare valeat, juribus tamen parochialium ecclesiarum et cujuslibet alterius in omnibus semper salvis, et quod unum alicujus approbate religionis professorem ad hoc sufficientem et

ydoneum in eorum visitatorem et informatorem eligere possint et valeant, quibuscumque constitutionibus apostolicis necnon statutis et consuetudinibus dicti ordinis et aliis contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate apostolica tenore presentium de speciali gratia indulgemus. Quocirca venerabili fratri nostro episcopo trajectensi per apostolica scripta mandamus, quatenus ipsos fratres et sorores de dicto ordine pro consequendo affectu solerti cura confovere studeat, nec ipsos in premissis quomodolibet molestare permittat, molestatores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum concessionis et mandati infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Rome apud sanctum Petrum VI kal(endas) Octobris pontificatus nostri anno decimo.

Paus Johannes XXIII schrijft aan de kerkelijke overheden van Sint Martinus te Emmerik, Sint Salvator en Sint Marie te Utrecht, dat hij gunsten aan de broeders en zusters der Derde Orde in de stad en het bisdom Utrecht verleend heeft, en beveelt te zorgen, dat genoemde broeders en zusters ongestoord van deze gunsten genieten kunnen.

(1414 Maart 31.)

(fol. 8v.) Johannes, episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis sancti Martini embricensis trajectensis diocesis et beate Marie prepositis ac decano sancti Salvatoris trajectensium ecclesiarum salutem et apostolicam benedictionem. Hodie dilectis filiis fratribus et dilectis in Christo filiabus sororibus ordinis sancti Francisci de penitentia nuncupati in civitate et diocesi trajectensi in communi sub regulari observantia degentibus litteras nostras concessimus in hec verba: Johannes, epicopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam etc. Et sic finis: Datum Bononie II kalendas Aprilis pontificatus nostri anno quarto (*1414 Maart 31*). Nos igitur cupientes, quod prefate nostre littere cujusvis temerarie impugnationis secluso obstaculo illibate observentur plenumque sortiantur effectum, discretioni

vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum per vos vel alium seu alios prefatis fratribus et sororibus in premissis oportune et efficacis defensionis auxilio auctoritate apostolica assistentes non permittatis eos contra approbationis, confirmationis, constitutionis, ordinationis, declarationis, adjectionis, voluntatis et litterarum nostrarum hujusmodi tenorem quomodolibet molestari vel indebite impediri, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, non obstantibus omnibus supradictis aut si aliquibus communiter vel divisim a dicta sit sede indultum, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Datum Bononie II kalendas Aprilis pontificatus nostri anno quarto.

Paus Alexander VI (1492—1503) schrijft voor aan de broeders en zusters der Derde Orde in de bisdommen Keulen en Utrecht, dat zij niemand beneden achttien jaar, na een vol jaar proeftijd en na aflegging van de drie kloostergeloften kunnen aannemen; verder geeft hij voorschriften aangaande kleeding, getijden, ongehoorzame en vagabondeerende leden, arbeid, hebben van kerkhof, kapel met klokkentoren, opdragen van het misoffer, biecht, eventueele nieuwe statuten en kloosters, stelt hen, wat privileges c. d. betreft, gelijk met de Predikbroeders en Minderbroeders en geeft ten slotte nog bepalingen aangaande het kloosterslot en de getijden.

N.B. De tekst is ontleend aan het op blz. 98 besproken boekje, fol. 11v.—13v.

(Datum ontbreekt.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei etc. Ad perpetuam rei memoriam. Ad ea quae circa statum regularium personarum quarumlibet etc.

Hic Alexander VI concedit fratribus et sororibus tercii ordinis sancti Francisci coloniensis et trajectensis dyocesuum, quod nemo ad illius professionem recipiatur, nisi anno probationis finito etatis esset decem et octo annorum et tria substancialia religionis vota profiteretur expresse; quod ultra habitum, a regula ordinatum, scapu-

lare, cordam et capucium longum deferre possint; quod dicti ordinis sacerdotes et ceteri, in sacris ordinibus constituti, horas canonicas juxta ritum romane curie dicere possint; quod minister, in capitulo generali electus, plenam habeat facultatem fratres et sorores dicti ordinis inobedientes, vagabundos et delinquentes de eorum inobedientia, criminibus et delictis puniendi et corrigendi, etiam, si opus esset, per carceres.

Item quod fratres et sorores, ad laborandum habiles et potentes, temporibus suis juxta ministri et magistre ordinationem pro communi utilitate laborare debeant.

Quodque in domibus et locis sibi dedicatis cimiterium, capellas cum campanili et campanis construere et consecrare, missas et alia divina officia submissa et etiam alta voce in illis celebrare et decantare seu celebrari et decantari facere ac in hujusmodi capellis et ante earum constructionem et consecrationem in eorum domibus sub clausura honesta eucharistie et extreme unctionis sacramenta ac altare in loco honesto et decenti in eorum ac aliis domibus secularibus, etiam in castris, ubi eis videtur expedire, portatile necnon etiam liberam in eorum capellis et cimiteriis, canonica hiis, quibus spectaret, salva portione, sepulturam habere possint.

Quod minister pro tempore electus hujusmodi fratrum et sororum eorumque familiarium, servitorum et commensalium et etiam per se secularium personarum, dummodo ad secularium confessiones audiendas presentatus et receptus esset, confessiones, totiens quotiens opus esset, audire eosque in omnibus casibus, exceptis apostolice sedi reservatis, absolvere ac eis penitentiam injungere et super jejuniis, abstinenciis, austeritatibus et aliis observantiis eorum ordinis dispensare et illa in alia devotionis opera commutare possit.

Quod etiam ab omnium dominorum secularium jurisdictione, correctione, coarctione omnino exemti essent nec per eos ad aliqua subsidia, gabellas, pedagia nec alias quascumque exactiones ipsis persolvendas sub excommunicationis pena quoquismodo (*lees:* quovismodo) compelli possint. Sed quod ipsi religiosi de singulis eorum ordinem, bona, capellas, loca, domos eorumque et suorum

familiarium, servitorum et commensalium personas crimina, excessus, delicta quomodolibet tangentibus, refectiones et reperationes et commutationes dictarum domorum aut novarum constructionem, erectionem concernentibus in capitulo generali omnimodam dispositionem, correctionem, punitionem et suorum privilegiorum conservatores indicaturam et decisionem haberent.

Quod in eorum capitulo nova statuta et ordinationes pro bona et honestate ordinis ipsorum juxta temporum qualitatem et hominum mutabilitatem concedere et predicta seu alia quecumque statuta, postmodum ordinata vel statuenda, in toto vel in parte, prout eis visum fuerit expedire, in melius reformare possent, que pro tunc ac si pro nunc auctoritate apostolica ordinata et confirmata forent, omnimodam vim et potestatem (*er staat:* ptantem) haberent.

Quod domos et conventus, quos in futurum sub predictis eorum regula, statutis et modis vivendi erigi, construi contigerit, predictis statutis et de novo, ut prefertur, ordinandis uti, frui et gaudere possint.

Quod etiam omnibus et singulis graciis, concessionibus et indulgentiis ac peccatorum remissionibus, immunitatibus, exemtionibus, facultatibus, privilegiis et indulgentiis spiritualibus et temporalibus, qualiacumque essent, tam a jure quam ab homine quomodolibet fratrum Predicatorum et Minorum ordinibus ac illorum domibus per summos pontifices concessis et in posterum concedendis quavis auctoritate, ac si ipsis nominatim et expresse concessa forent, uti, frui et gaudere possint plenarie, inhibendo locorum ordinariis sub interdicti ingressus ecclesie et suspensionis a regimine, suarum ecclesiarum et rectoribus parochialium ecclesiarum ac aliis quibuscumque sub excommunicationis late sentencie penis, ne personis quibuslibet ecclesiasticis vel secularibus aliquid inhiberent, reciperent, ordinarent vel statuerent, quominus professores predicti ordinis graciis eis concessis libere uti possint.

Quod etiam nullus, cujuscumque dignitatis, status, gradus, preeminentis ordinis vel conditionis foret, conventus et domos fratrum dicti tercii ordinis absque apostolice sedis et eorum visitatoris et ministri licentia speciali etiam cum

cause cognitione ipsis et ceteris qui foret evocandi, evocatis alienare seu transferre possit sub excommunicationis pena, quam contrafacientes incurrunt.

Quod in quibuscumque bonis ex hereditatibus parentum suorum succedere et illa ad illorum usum ac domorum et conventuorum(!) suorum convertere et applicare ac hujusmodi bona coram quibuscumque judicibus ecclesiasticis per procuratorem prosequere et defendere possint.

Quod etiam liceat sororibus dicti ordinis domos et conventus suos ad debitam clausuram juxta juris communis dispositonem posse coartare et sub perpetua clausura vivere et permanere.

Quod ante diem, circa tamen diurnam lucem, missas celebrare et celebrari facere possint, presertim hyemali tempore.

Quod divinum officium preter ordinarium(!) consuetunde (*lees:* consuetudinem) nonnullis ipsius ordinis sancti Francisci et aliis suis peculiaribus sanctis seu patronis, quotiens occurrerint, dicere possint.

Item concedit fratribus et sororibus ordinis predicti dictarum dyocesuum, ut quamdiu secundum regularia instituta dicti tercii ordinis vixerint et sub obedientia generalium ministri et capituli permanserint, hujusmodi graciis et privilegiis predictis uti, frui et gaudere possint.

E.

Bisschoppelijke Oorkonden.

Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, beveelt aan alle geestelijken van zijn bisdom hen, die de privileges van de broeders en zusters der Derde Orde schenden, te vermanen, dat zij binnen negen dagen het onrecht herstellen; mochten dezen zulks weigeren, dan moeten zij voor den rechterstoel van den bisschop of zijn officiaal gedaagd worden. Bovendien beveelt hij de privileges der genoemde broeders en zusters te eerbiedigen en deelt hij mee, wat gedaan moet worden, zoo een hunner zich misdragen heeft.

(1408 Mei 25.)

(fol. 11r.) Fredericus, Dei gratia episcopus trajectensis, universis et singulis provisoribus, decanis, ecclesiarum rectoribus, vicariis seu eorum loca tenentibus caeterisque presbiteris et clericis nostrarum civitatis et diocesis trajectensium, ad quos praesentes nostrae litterae pervenerint, salutem in Domino. Cum auctoritate et commissione sedis apostolicae necnon ordinaria nostra solicitudine pastorali (et) debita providentia personas fratrum ac sororum de ordine poenitentium, quem beatus Franciscus instituit, teneamur in suis observantiis regularibus defendere ac fovere, idcirco nos, praemissorum intuitu personarum ejusdem ordinis paci et quieti providere volentes, vobis universis et singulis sub poena suspensionis praecipiendo mandamus, quatenus singuli vestrum, ad quos praesentes nostrae litterae pervenerint, ad requisitionem dictorum fratrum vel sororum communiter vel divisim universos et singulos, quos ipsi vobis nominaverint, contra privilegia et libertates eos in suis personis vel rebus aut super donatis eisdem vel legatis seu qualitercumque debitis praesumpserint injurias irrogare aut ipsos in suis locis per potationes inquietare aut alias insolentias quomodolibet

perturbare, quum et quoties fueritis requisiti, auctoritate nostra efficaciter moneatis, ut infra novem dies post vestram monitionem, quorum tres pro primo, tres pro secundo et residuos tres pro tertio et peremptoris termino assignamus, eisdem passis injuria satisfaciant ac reddant eis debita, quae tenentur, nisi aliquis vel aliqui praedictorum injuriatorum causam prendere voluerint, quare ad praedicta minime teneantur, ad quam praetendendam citetis eum vel eos, ut compareant coram nobis Trajecti, si ibidem praesentes fuerimus, alioquin coram officiali nostro ad diem et horam competentes, quos praedicti fratres elegerint eorum procuratori super obitiendis rationabiliter responsuris et juri, prout debuerint parituris. Diem autem et horam citationis et nomina citatorum vel citati nobis litteratorie intimetis. Praeterea quod fratribus et sororibus ejusdem ordinis concessimus et concedimus per praesentes ex gratia speciali ut, cum opportunum eis visum fuerit, possint unam missam quolibet die dumtaxat submissa voce sine cantu etiam tempore interdicti, dummodo causam vel occasionem non dederint interdicto, in eorum domibus coram se per presbiteros idoneos super altari portabili consecrato facere celebrari, vobis simili modo mandamus, ut hanc gratiam a nobis factam, cum ab eis requisiti fueritis, publicetis. Postremo cum personae saepedicti ordinis communi et concordi consensu libere per arbitrium proprium sine contradictione qualibet se constrinxerint, ut bona sua, quae ejusdem ordinis vel status domibus sua libera voluntate pro communi eorum utilitate contulerint, eidem communitati libere maneant nec eis viventibus vel morientibus ab aliquo alio valeant usurpari. Et si qua hujusmodi personarum inobedientiam increverit contumacem vel, quod absit, manifeste (fol. 11v.) deliquerit committendo furtum rei notabilis vel lapsum carnis notorium vel peccando alias, unde infamia gravis et scandalum publicum oriretur, ita ut accedente judicio discretorum enormis judicetur excessus, et si majoris partis fratrum vel sororum illius domus accedat consensus, talis persona ipso facto communione societatis et cohabitationis in illa domo, in qua habitando hujusmodi delictum commisit, habeatur indigna et omnis participationis, quam

in domo illa et area ac rebus aliis communibus ibidem habuit, sit privata. Si qua etiam hujusmodi persona temeritate propria ab eadem sine licentia sui superioris expressa discessit, illi nunquam de caetero ad eamdem domum pateat aditus revertendi, sed ab illa penitus sit exclusa, proviso quod illae personae, quae ex causis praenarratis sic a domibus, quas inhabitabant, expulsae fuerint, in aliis non suspectis domibus ad peragendam poenitentiam etiam aptis et congruis collocentur, ne materiam habeant evagandi et ne de ipsorum malitiis videantur commodum reportare. Fratres et sorores ejusdem ordinis, ut praemittitur, concorditer arbitrati sunt, ut hujusmodi collatio fiat ipsorum propriis sumptibus et expensis, maxime cum habere proprium ipsorum statui non repugnet. Nos arbitria hujusmodi honesta, rationabilia ac salubria judicantes, ipsa tenore praesentium approbamus et auctoritate praemissa duximus confirmanda, volentes et statuentes illa perpetuae habere robur firmitatis. Si qua autem personarum praedictarum recusaverit vel neglexerit praedicta servare, decanus christianitatis vel visitator aut minister eorumdem praedicto loco viciniores teneantur tales auctoritate nostra cogere ad observantiam praemissorum. In quorum omnium robur et testimonium sigillum nostrum duximus praesentibus apponendum. Datum Trajecti anno Domini millesimo quadringentesimo octavo mensis Maji die vicesima quinta.

Jo. Hondertmarck [1]).

Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, geeft verlof aan de ministers van de broeders en zusters der Derde Orde met dwang op te treden tegen hardnekkige onderdanen.

(1406 Augustus 29.)

(fol. 11v.) Fredericus, Dei gratia episcopus trajectensis, dilectis nobis in Christo ministris et fratribus ac sororibus ordinis sancti Francisci de poenitentia nuncupati in civitate ac diocesi nostris trajectensibus in communi vita degentibus tam praesentibus quam futuris salutem in Domino sempiternam. Dignum reputamus et congruum, ut eos, quos timor Dei a malo non revocat, ecclesiastica(e)

1) Zie Muller, Regesten, dl. II, nrs. 1838, 1840 en 2623.

saltem coerceat severitas disciplinae. Cum igitur secundum formam vivendi (fol. 12r.) dicti ordinis ministri manifestas fratrum et sororum culpas visitatori denuntiare debeant puniendas, ne igitur personae dicti ordinis poenitentiam ab ipso visitatore pro publicis excessibus, si quos contra statuta regulae emiserint, imponendam facultatem habeant recurandi, concedimus, quod si quis ex personis dicti ordinis post trinae admonitionis instantiam hujusmodi poenitentiam prompta humilitate recipere et efficaciter recusaverit adimplere, liceat ministro ejus, qui pro tempore fuerit, de ipsius visitatoris et discretorum fratrum aliquorum consilio hujusmodi personam, etiam si a suo conventu aufugerit, capere et in vinculis aut in camera clausa auctoritate ordinaria tenere, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis, donec suum humiliter confessa reatum de suo excessu et contumacia ad visitatoris satisfecerit voluntatem et de ipsius emendatione spes verosimiliter habeatur. Praesentibus post nostram revocationem minime valituris. Nostrarum testimonio litterarum (etc.). Datum anno Domini millesimo quadringentesimo sexto feria secunda post beati Severini.

Jo. Hondertmarck.

Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, schrijft aan de pastoors en kapelaans van zijn bisdom, wat zij moeten doen ten opzichte van zusters der Derde Orde, die haar klooster onwettig verlaten, haar gewaad afleggen of op andere wijzen misdoen.

(1408 Mei 25.)

(fol. 12r.) Fredericus, Dei gratia episcopus trajectensis, universis curatis ac eorum vicariis et capellanis, per nostram diocesim constitutis, salutem in Domino. Vobis omnibus et cuilibet vestrum in his scriptis sub poena suspensionis firmiter praecipientes mandamus, quatenus si quandoque, quod absit, contingat, quod aliqua seu aliquae sororum tertii ordinis de poenitentia, per beatum Franciscum confessorem instituti, de suis conventibus seu communitatibus in nostra diocesi recesserint seu etiam temerarie habitum suae religionis contra voluntatem suorum visitatorum et magistrorum deposuerint vel quae

saecularium vel suspectorum hominum consortiis immiscuerint vel quae in illis, quae ad statum suum pertinent, inobedientes praedictis scilicet visitatoribus et magistris, trina monitione praehabita, facto congruo intervallo, perseveraverint requisiti per praefatos visitatores et magistros, accedatis ubi propter hoc accedendum fuerit et moneatis hujusmodi sorores rebelles et contumaces, ut infra triduum ad obedientiam redeant suorum, ut praemittitur, visitatorum. Quod si non fecerint, ex tunc ipsas sorores, quas non facientes, quod dictum est in his scriptis, excommunicamus, excommunicatas publice in vestris ecclesiis nuntietis. Quod si nec sic earum quaesiverint(?) contumacia praedominari, ex tunc apostatae suis praebendis claustralibus penitus (fol. 12v·) sint privatae. Illae autem, quae a cohabitatione non diverterint, sed nihilominus vixerint insolenter et monitae et excommunicatae, ut praemittitur, noluerint suum reatum dignis fletibus emendare, de communitate sororum tamquam morbidae et infectae expellantur sine spe redeundi. Et si visitatorum et magistrorum ac curatorum sollicitudo ad earum correctionem non suffecerit, ex tunc judicibus saecularibus, cujuscumque fuerint conditionis vel quovis nomine censeantur, sub poena excommunicationis districte praecipientes mandamus, ut ad solum Deum et salutem animarum respicientes, omni excusatione postposita, quandocumque per dictos visitatores et magistros fuerint requisiti toto posse et conamine pio studio fideliter dictis sororibus assistant, ut omnia praescripta in suo robore maneant inconvulsa et contumacia ac rebellio dictarum sororum juris frenis legitime refrenetur. Datum Trajecti anno Domini millesimo quadringentesimo octavo mensis Maji die vicesima quinta.

Jo. Hondertmarck.

Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, heeft vernomen, dat sommige broeders en zusters der Derde Orde zonder verlof hunner ministri hun klooster verlaten hebben, en geeft den ministri verlof hun ongehoorzame onderdanen te kerkeren en, zoo zij niet tot inkeer komen, aan den wereldlijken arm over te geven.

(1414 Juli 26.)

(fol. 12v·) Fredericus, Dei gratia episcopus trajectensis,

dilectis nobis in Christo ministris et fratribus ac sororibus ordinis sancti Francisci de poenitentia nuncupati in civitate et diocesi nostris trajectensibus in communi vita degentibus tam praesentibus quam futuris salutem in Domino sempiternam. Dignum reputamus et congruum, ut eos, quos timor Dei a malo non revocat, ecclesiasticae saltem coerceat severitas disciplinae. Cum autem sicut exhibita nuper pro parte dictorum fratrum et sororum quaerela continebat, nonnulli ex dictis fratribus et sororibus post suam professionem absque ministrorum suorum consensu seu licentia de suis conventibus et domibus recesserunt et habitum suae religionis dimiserunt ac quidam ex ipsis saecularium et suspectorum hominum consortiis se immiscuerunt, quod vergit in praefati ordinis praejudicium non modicum et irrisum, et quidam eorum etiam in dictis domibus et conventibus permanentium suis superioribus obedire et de delictis ipsorum poenitentias eis impositas adimplere ac per ipsos suos superiores corrigi prout debent contumaciter recusaverunt in animarum suarum periculum et scandalum Christi fidelium plurimorum. Nos igitur praemissis insolentiis et aliis quibuscumque in posterum possibilibus contingere, prout ex nostro pastorali officio ad hoc urgemur, volentes quantum secundum Deum possumus obviare, ne si eas impune transire permitteremus, aliis daretur occasio delinquendi (fol. 13r.) et similia attemptandi, concedimus et auctoritate nostra ordinaria volumus per praesentes, quod illi ex fratribus et sororibus hujusmodi, qui post regularem professionem hujusmodi per eos emissam propria temeritate sine ministrorum suorum expressa licentia, exceptis casibus a jure seu regula dicti ordinis sancti Francisci permissis, domos suas vel conventus hujusmodi exiverint vel de caetero exire praesumpserint vel suis superioribus juxta regularem observantiam hujusmodi obedire contempserint, per eosdem superiores carceribus mancipari et usque ad satisfactionem condignam, prout personarum et facti qualitas exegerit, sub convenienti disciplina eisdem carceribus detineri possint et debeant. Quod si superiorum praedictorum sollicitudo ad eorum correctionem et carceris mancipationem ad detentionem, ut praemittitur, non suffecerit, ex tunc

omnibus et singulis judicibus saecularibus ac civitatum, oppidorum, villarum ac aliorum locorum rectoribus, potestatibus et communitatibus ac personis quibuscumque in nostra diocesi constitutis cujuscumque status vel conditionis fuerint aut quovis nomine censeantur sub poena excommunicationis districte praecipientes mandamus, ut ad solum Deum et salutem animarum respicientes omni excusatione postposita quandocumque per ministros seu superiores et fratres ac sorores praedictos fuerint requisiti toto posse et conamine ipsis assistant, ut omnia et singula praemissa firmiter adimpleantur ac debitae executioni demandentur, ut praedicti rebelles et inobedientes per corporum suorum detentionem per eosdem judices, potestates, rectores et communitates saeculares in suis districtibus prout ad ipsos et ipsorum quemlibet pertinet faciendam, si ad hoc fuerint invocati ad conventus et domos suas praedictos redire ac ad obedientiam debitam et regularem observantiam compellantur et ad eosdem libere reducantur. Harum nostrarum testimonio litterarum (etc.). Datum anno Domini millesimo quadringentesimo quarto decimo mensis Julii die vicesima sexta.

Jo. Hondertmarck.

Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, verklaart, dat de broeders en zusters der Derde Orde kunnen erven gelijk alle wereldsche priesters en leeken en dat hun nalatenschap omgekeerd aan hun wettige erfgenamen rechtens toekomt.

(1407 October 27.)

(fol. 13r.) Fredericus, Dei gratia episcopus trajectensis. Ad universorum notitiam deducimus per praesentes, quod quia inter subditos nostros dissensiones, lites et disturbia saepius sunt exorta ex eo quod quidam ignari juris et laicali simplicitate praesumunt, quod fratres et sorores ordinis de poenitentia sancti Francisci per Nicolaum papam quartum approbati in bonis haereditariis parentum et aliorum propinquorum amicorum suorum decedentium propter professionem ordinis antedicti factam succedere non debeant neque possint. (fol. 13v.) Nos vero omnibus dissensionibus et litigiis occasione praedictae simplicitatis et ignorantiae inter subditos nostros emergentibus obviare

volentes, dignum reputantes veritati in his et in aliis similibus prohibere testimonium publice protestamur et de consilio jurisperitorum nobis in hoc communicato declaramus per praesentes, quod fratres et sorores ordinis de poenitentia sancti Francisci praedictam portionem haereditariam per mortem parentum suorum aut aliorum amicorum eis attingentem pro personis suis in quibus ipsi sicut alii laici et saeculares presbiteri de jure succedunt, licite et cum omni jure, cum abdicationem proprietatis non habeant, petere, acceptare et adire possint et debeant omni modo et forma ac si dictum ordinem non acceptassent. Similiter vero e converso cum bona fratrum et sororum praedictorum per acceptationem et professionem saepe dicti ordinis de poenitentia sancti Francisci cum eis sicut in aliis religionibus non mortificantur, legitimi haeredes eorumdem fratrum et sororum in quibuscumque bonis et rebus suis post mortem ipsorum relinquendis pleno jure succedunt in eisdem haereditatemque hujusmodi adire possint si voluerint et acceptare. Nostrarum testimonio litterarum (etc.). Datum anno Domini millesimo quadringentesimo septimo in vigilia Simonis et Judae apostolorum.

Jo. Hondertmarck.

N.B. Onmiddellijk volgt op deze oorkonde de Nederlandsche vertaling ervan.

Sweder van Kuilenburg, bisschop van Utrecht, verleent aan de broeders en zusters der Derde Orde verschillende gunsten en geeft voorschriften betreffende de clausura in de huizen der zusters.

(1430 Maart 21.)

(fol. 41r.) Swederus, Dei gratia episcopus trajectensis, dilectis nobis in Christo ministris, fratribus et sororibus ordinis sancti Francisci de poenitentia nuncupati et eorum confessoribus, per nostram diocesim trajectensem humiliter Deo servientibus, tam praesentibus quam futuris utriusque sexus salutem in Domino sempiternam. Ut vos et successores vestri in singulis vestris conventibus praesentibus et futuris oratoria, cimiteria et altaria erigere, habere et

conservari ac vestra familiarium, continuorum, commensalium et hospitum vestrorum ibidem decedentium et sepulturam suam illic eligentium corpora inibi sepeliri, et ut in dictis oratoriis seu locis congruis reverenter ad hoc adaptatis etiam in altaribus portatilibus missas et alia divina officia cantando vel legendo cum compulsatione campanae celebrare et per quoscumque presbiteros idoneos celebrari facere, quodque vos et successores vestri, familiares et hospites praedicti presbiterum idoneum vel presbiteros idoneos in confessorem vel confessores eligere, qui auditis diligenter vestris et illorum confessionibus vos et illas ab omnibus peccatis, etiam nostrae ordinariae potestati jure, privilegio aut consuetudine specialiter reservatis, cuncta(?) pro modo culpae poenitentia salutari absolvere, vota etiam minora in pietatis opera commutare, generali etiam revocatione non obstante, vobisque ac illis eucharistiae et unctionis extremae sacramenta ministrare verbumque Dei praedicare, toties quoties fuerit opportunum, possit et possint eaque in locis decentibus et congrue adaptatis etiam non consecratis conservare necnon tempore interdicti, nostra ordinaria vel inferiorum nostrorum auctoritate lati vel ferendi, dummodo interdicto hujusmodi causam non dederitis aut aliquis vestrum seu illorum non dederit, januis clausis submissa voce divina officia celebrare vel celebrari ac praedicta corpora sepeliri facere possitis, possint et alter vestrum possit, domosque et conventus fratrum et sororum praefatorum in domos spirituales erigimus resque et bona ad easdem domos spectantes praesentia et futura sub protectione beati Martini confessoris patroni nostri tenore praesentium suscepimus et ex nunc in antea ecclesiastica libertate et tuitione debere gaudere decernimus, vendere et alienare ac in meliores et utiliores usus earumdem domorum convertere licite et libere valeatis, valeant ac valeat vobis et successoribus vestris ac presbiteris hospitibus praedictis. Auctoritate nostra cuilibet tamen curatorum, sub quo vel quibus degetis, degueritis vel deguerint, portionem tantam, prout juris semper salva, per praesentes misericorditer indulgemus. Insuper ut hujusmodi sorores ordinis praefati cum suis familiaribus, si arctioris vitae succensae desiderio

proposuerint sub clausura perpetua Christo Domino famulari elegerintque, ut inibi a procellosis hujus mundi fluctibus et publicis plenius segregatae spectaculis in sanctae conversationis studio contemplationis dulcedini liberius et quietius vacaturae prorsus lasciviendi opportunitate semota Altissimo valeant corda et corpora sua in omni sanctimonia conservare, eapropter venerabilibus ac religiosis viris prioribus canonicorum regularium et ministro generali praefati ordinis de poenitentia vel alteri eorum pro tempore in nostra diocesi degentibus vel degenti nostra auctoritate ordinaria committimus et mandamus, quatenus praedictas sorores praesentes et futuras in qualibet domo usque ad numerum quinquaginta personarum vel tot ex eis quot de bonis a Deo sibi collatis vel procurandis ac de operibus manuum suarum poterint commode sustentari per unius anni spatium, quod eis pro anno probationis assignamus, in antedictis domibus eadem auctoritate diligenter includant seu alter eorum includat, ut sic medio tempore hujusmodi clausurae experiantur rigorem, ne unde spiritualis profectus quaeritur propter inexperientiam salutis dispendium subsequatur. Et si infra annum probationis hujusmodi vel eo (fol. 41v·) revoluto omnes vel earum aliquae exire voluerint, liberum eis concedat egressum. Si vero post annum permanere perpetuo includi elegerint inclusorio prout moris est per ipsos vel ipsum, benedico easdem in nomine Domini. Auctoritate nostra hac vice dumtaxat includunt seu alter eorum includit perpetuo inibi Domino servituras, nec ulli earum sive etiam quarumcumque personarum ejusdem ordinis quondam inclusarum seu includendarum deinceps quacumque occasione pateat egressus, nisi causa tam rationabilis supervenerit, propter quam minister generalis pro tempore praefatus ipsis sive alicui earum egrediendi licentiam merito largiretur. Et quoties in antea ipsis inclusis ac aliis ad quos spectat visum fuerit aliquam vel aliquas in futurum cum ipsis de novo debere includi rectori pro tempore suarum domorum praedictarum secundum formam praefatam auctoritatem concedimus includendi, praecipientes nihilominus eidem rectori earum pro tempore existenti et districte committimus injungendo, ut pervigili

sollicitudine super ipsas inclusas pervigilet de illicitis, si quae commiserint vel si insolentes fuerint auctoritate nostra corrigendo et si pertinaces, quod absit, extiterint, illis ad quos secundum regulae institutionem et apostolica indulta et nostra spectare poterit, denunciet citius puniendas. Insuper auctoritate nostra ordinaria praefatis fratribus et sororibus cum suis familiaribus et hospitibus ac confessoribus eorumdem utriusque sexus, ut omnibus et singulis privilegiis, ipsis et eorum cuilibet a summis pontificibus, a nobis et nostris praedecessoribus necnon a curatis suarum ecclesiarum parochialium pro nunc et in antea concessis et in posterum concedendis, libere uti de speciali gratia quantum in nobis est indulgemus, decernimus et approbamus ac ex certa scientia per praesentes declaramus. Nostrarum testimonio litterarum (etc.). Datum anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo mensis Martii die vicesima prima.

Rudolph van Diepholt, bisschop van Utrecht (1433—1456), beveelt aan alle geestelijken van zijn bisdom om op Zon- en feestdagen de apostaten der Derde Orde bekend te maken en de gelooviger te gelasten met deze afvalligen geen omgang te houden; voorts moeten zij ervoor zorgen, dat baljuws, schouten en overige wereldlijke rechters de apostaten gevangen nemen en brengen naar de aangewezen kloosters ter beoefening van boetvaardigheid.

David van Bourgondië, bisschop van Utrecht (1456—1496), heeft dit bevelschrift opnieuw afgekondigd.

N.B. De tekst is ontleend aan het op blz. 98 besproken boekje, fol. 9r.—10r.

(Datum ontbreekt.)

Rodolphus, Dei gratia episcopus trajectensis, universis et singulis provisoribus, decanis, ecclesiarum rectoribus, curatis, vicecuratis, capellanis, presbyteris, clericis nobis subditis etc.

Hic Rodolphus, episcopus trajectensis, singulis predictis in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis late sentencie ac quinquaginta scudatorum antiquorum monete regis Francie penis stricte precipiendo mandat,

quatenus requisiti singulis diebus dominicis et festivis, totiens quotiens oportunum fuerit, in ecclesiis suis publice denuncient et declarent omnes et singulas personas dicti ordinis professas, conventus suos absque licentia expressa temere exeuntes et apostatantes, quas minister generalis pro tempore suis litteris patentibus illis duxerit nominandas, sententia excommunicationis majoris, a qua nonnisi per summum pontificem vel ministrum generalem pro tempore, preterquam in mortis articulo, absolvi poterunt, ipso facto juxta indulta apostolica dicto ordini concessa fore et esse irretitas, precipiendo eas ab omnibus Christi fidelibus arctius evitari, in carum presentia divina nullatenus celebrando. Et si hujusmodi persone, dictas sentencias et denuntiationes non formidantes, a rebellionis audacia resipiscere et ad conventus suos obedientiamque suorum superiorum redire minime curaverint, ex tunc singulis predictis in virtute sancte obediencie et sub penis antedictis mandat, ut omnibus balivis et scultetis ceterisque judicibus secularibus, sub quorum ditionibus ipsas personas degere contigerit, sub pena excommunicationis auctoritate ordinaria precipiant et mandent, quatenus ipsi, omnis excusationis aut dissimulationis mora postposita, dictas personas rebelles corporaliter capiendo captasque firmiter detinendo ac eas ministris dicti ordinis aut eorum nuntiis, litteras ipsorum desuper habentibus, ad loca ab eisdem assignanda et ad eorum voluntatem adducendo et tradendo et carceribus sub convenienti disciplina mancipando ad conventus, unde exierant, et regularem observantiam et ad debitam obedienciam suorum superiorum redire compellant, ipsosque ministros seu illorum nuncios ad conventus suos seu alia loca, ubi hujusmodi rebelles ad condignam penitenciam arceri poterunt, conducere vel reducere curent liberos atque securos. Et non permittant, quod bona hujusmodi apostatarum ad usus carumdem quovismodo deveniant, sed pocius ad suos conventus, unde exierint.

(Datum ontbreekt.)

David de Burgundia, Dei et apostolice sedis gratia episcopus trajectensis, universis et singulis ecclesiarum

rectoribus, curatis, vicecuratis, capellanis, presbyteris et clericis nobis subditis etc. Ex officii pastoralis nobis ab alto commissi etc.

Istud privilegium domini David de Burgundia idem est cum privilegio domini Rodolphi predicto et concordat cum eo quasi de verbo ad verbum, exceptis clausulis duabus, videlicet: Quod omnibus et singulis utriusque sexus hominibus tam ecclesiasticis quam secularibus infra dyocesim trajectensem constitutis conjunctim et divisim in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis et quinquaginta scudatorum antiquorum monete regis Francie penis dictus dominis David inhibet et inhiberi per dictos curatos, rectores et alios predictos precipit, ne ipsi, cum pro parte ministri generalis vigore hujusmodi litterarum requisiti fuerint, dictas personas apostatantes in suis domibus, hospiciis, possessionibus sive custodiis recipere seu quomodolibet hospitare presumant, non obstantibus privilegiis quibuscumque surrepticie acquisitis per eumdem dominum David non examinatis et admissis.

David van Bourgondië, bisschop van Utrecht, bevelt de broeders en zusters der Derde Orde als ware regulieren en hun kloosters als religieuze huizen te beschouwen.

N.B. De tekst is ontleend aan het op blz. 98 besproken boekje, fol. 10v.—11r.

(1471 December 28) [1]).

David de Burgundia, Dei et apostolice sedis gratia episcopus trajectensis, universis et singulis Christo fidelibus tam presentibus quam futuris etc. Commisso nobis pastorali officio etc.

Hic David de Burgundia, episcopus trajectensis, universis et singulis tam ecclesiasticis quam secularibus ei subditis in virtute sancte obediencie districte precipiendo mandat, quatenus ministros, fratres et sorores tercii ordinis sancti Francisci ac ipsorum domos et conventus universos, infra dyocesem trajectensem constitutos, juxta indulta et privilegia, eis a domino Bonifacio IX, Johanne XXIII et

1) Zie voor dezen datum Muller, t. a. p., dl. III, nr. 4120.

Martino quinto concessa, pro veris religiosis et ecclesiasticis in judicio et extra ac alias ubilibet habeant, teneant, reputent, tractent atque ab aliis, quantum in eis fuerit, haberi, teneri, reputari et tractari faciant et permittant realiter et cum effectu, quibusvis machinationibus aut circumventionibus sinistris non obstantibus.

F.

Grafelijke Oorkonden.

Willem, graaf van Holland enz., beveelt aan de baljuws, schouten en andere bestuurders de broeders en zusters, die zonder oorlof hun kloosters verlaten of apostateeren, gevangen te nemen en terug te voeren naar hun kloosters en verklaart, dat zij, die dit bevel niet uitvoeren, zich schuldig maken aan majesteitschennis.

Jan, graaf van Holland, geeft een bevelschrift uit, dat met bovenstaand haast woordelijk overeenstemt.

N.B. De tekst is ontleend aan het op blz. 98 besproken boekje, fol. 10r. en v.

(Datum ontbreekt.)

Wilhem, by der ghenaden Gods palensgrave op ten Rijn, hertoch in Beyeren, grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant etc.

Hic Wilhelmus, palatinus Reni, comes Hollandie et Zeelandie, precipit omnibus balivis, scultetis et aliis officialibus, in terris et dominiis suis constitutis, ut ad requisitionem ministrorum seu superiorum fratrum et sororum tercii ordinis sancti Francisci juxta apostolica et episcoporum trajectensium indulta, dictis ministris, fratribus et sororibus concessa, fratres et sorores, qui temere sine suorum ministrorum seu etiam superiorum licentia expressa conventus suos exierint sive ab ordine apostataverint, arripiant et capiant et captos in suis conventibus sive etiam aliis locis ipsis intimandis tradant et assignent ad mancipandum hujusmodi apostatas carceribus pro condigna inibi, ut meruerunt, agenda penitencia. Dictos autem balivos et alios supradictos haec ita facere recusantes seu ne fieret impedientes ipso facto crimen lese majestatis incurrisse declarat. Item concedit ministris et superioribus liberam licenciam fratres et sorores, pertinaciter obedire contemnentes, in conventibus, ubi haec fiunt, arripiendi,

capiendi et captos ad inibi agendam penitenciam condignam, prout facti et reatus qualitas exegerit, detinendi.

(Datum ontbreekt.)

Johannes, by der genaden Gods palensgrave op ten Rijn, hertoch in Beyeren, soon van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant etc.

Istud privilegium idem est cum privilegio domini ducis Wilhelmi et concordat cum eo quasi de verbo ad verbum.

REGISTER VAN PERSONEN.

Acquoy, J. G. R.: 10.
Aegidius van Assisi: 12.
Agatha, zuster te Hoorn: 148 v.
Alexander IV, paus: 6, 91, 101, 164, 165, 166, 171.
Alva: 157.
Alva et Astorga: 11.
Antonius, kardinaal van Aquileja: 101.
Arnoldus, kardinaal: 11, 17, 28.
Assendorf, Aleidis van: 9.

Barnouw, H. J.: 92, 93, 98, 102.
Bartholdus, pater te Hoorn: 157, 158.
Benedictus, Sint: 6.
Benedictus XII, paus: 12.
Berca, Hendrik a: zie i.v. Rheinberg.
Berghe, Hendrik van den: zie i.v. Rheinberg.
Bernardinus van Siëna: 7.
Bernardus, Sint: 18, 34.
Bihl, M.: 20.
Boitet, R.: 94.
Bonaventura, Sint: 12, 18.
Bonifacius VIII, paus: 7, 101.
Bonifacius IX, paus: 90, 95, 100, 116, 169, 187.
Brom, Gisbert: 88, 93.
Brugman, Jan: 7.
Burger, C. P.: 97, 98.
Bussy, A. le Cosquino de: 8.

Caecilia, Sint: 42.
Calixtus III, paus: 9.
Casale, Willem van: 15.
Clemens VII, paus: 88.
Clercq, mej. E. de: 8.
Coesvelt, Johannes — pater te Oudewater: 158, 161.
Coppens, pastoor: 88.
Cornelius, biechtvader der Tertiarissen te Hoorn: 148.
Costa, Mendes da: 99.
Coxe, H.: 21.
Crucius, Christianus — pater van S. Barbara te Delft: 158, 161.

David van Bourgondië, bisschop van Utrecht: 185, 186, 187.
Delprat, G.: 102.
Dodt van Flensburg, J. J.: 94.
Drossaers, mej. S.: 88, 94, 95.

Ellemeet, B. M. de Jonge van: 8.
Elsa, weduwe van Gotscalc van Winsen: 86, 87.
Ess, Arnoldus — pater te Utrecht: 158.
Eubel, K.: 6, 101.
Eugenius IV, paus: 21, 22, 81, 92.

Florentius, frater: 157.
Foeck, Everardus – deken van Sint Salvator te Utrecht: 100.

Franciscus van Assisi: 5, 6, 11, 13, 32, 36, 59, 66, 68, 75, 80, 81, 89, 103, 110, 111, 116, 138, 178.
Fredericq, Paul: 101.
Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht: 9, 23, 85, 86, 93, 100, 175, 177, 178, 179, 181.

Gerardus, pater te Zutphen: 156.
Gerardus Johannis ab Aecken, pater te Alkmaar: 157, 158, 161.
Gerardus Petri, pater te Hoorn: 158.
Gilbertus Nicolai: 16, 17.
Gonnet, C. J.: 8.
Gotscalc van Winsen, burger van Utrecht: 86.
Grabow, Matthaeus: 101.
Gregorius IX, paus: 14, 81, 89.
Guilhelmus de Horssen, algemeene overste van het kapittel van Utrecht: 157, 161.

Hensen, A. H. L.: 93.
Heussen, H. F. van: 8.
Hieronymus, Sint: 16, 82.
Holzapfel, H.: 7, 14, 15, 19, 21, 91.
Hondertmarck, J.: 177, 178, 179, 181, 182.
Hueber, F.: 12.
Hugolinus, kardinaal: 6.

Innocentius IV, paus: 6, 7, 9, 13, 14, 15, 22, 29, 62, 66.
Innocentius VIII, paus: 9, 11.
Isabella, abdis: 6.

Jacobus, apostel: 44, 53.
Jacobus Johannis, pater te Abcou: 157.
Jacobus van Marchia: 7.
Jan, graaf van Holland: 190.
Johanna van Valois: 17.
Johannes XXIII, paus: 91, 100, 170, 187.
Johannes van Capistrano: 7, 15, 21—23, 62, 84.
Johannes a Gorsuel, pater te Oudewater: 157.
Johannes ab Horenburch, algemeene overste van het kapittel van Utrecht: 156.
Johannes ab Horssen, pater te Amsterdam: 158.
Julianus de Cesarinis, kardinaal: 15.

Keussen, H.: 101.
Kist, N. C.: 102.
Klara, Sint: 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 17, 22, 32, 36, 59, 66, 75.
Koleta, Sint: 7, 9, 14, 15, 65.
Kronenberg, mej. M. E.: 98.
Kruitwagen, pater B.: 13, 97.

Lazzeri, S.: 23.
Lemmens, L.: 12, 89.
Leo X, paus: 91, 93.
Lindeborn: 97.
Lodewijk IX van Frankrijk: 6.
Lucas ab Alvaro, apostolisch kommissaris en biechtvader van Alva: 156 v.
Lucia, Sint: 42.
Luther, Maarten: 149.
Lutkehus, Hermannus — notaris: 101.

Mandonnet, Pierre: 5, 90.
Marcus, evangelist: 154.
Martinus, Sint: 183.
Martinus V, paus: 81, 90, 91, 102, 187.
Medici, Hugolinus — van Ferrara: 89.
Moes, E.: 97, 98.
Moll, W.: 99, 100, 102.
Muller Fz., S.: 8, 23, 93, 100, 177, 188.
Nicolaus IV, paus: 89, 91, 111, 181.
Nivenius, Johannes — pater in het klooster Bethlehem buiten Utrecht: 158.
Núñez, L.: 21, 23.

Oliger, L.: 23.
Orsini, Johannes — kardinaal: 12, 17.
Oudewater, frater Heynricus van: 98.

Paulus, apostel: 40, 66.
Paulus Japhaeus, pater te Delft: 158.
Petrus, apostel: 66, 80.
Pharao: 165.
Pippinus, algemeene overste van het kapittel van Utrecht: 157.
Pius II, paus: 7.
Pius V, paus: 93.

Rabanus, vicarius provincialis: 12.
Rheinberg, Hendrik van: 18, 19, 20, 46.
Roest, Jan van: 12.
Römer, R. C. H.: 99.
Rudolph van Diepholt, bisschop van Utrecht: 185, 187.
Rijn, H. van: 97.

Sabatier, Paul: 89.
Schlager, P.: 8, 11, 19, 20.
Schoutens, S.: 12, 20.
Schutjes: 16.
Sedulius, H.: 11.
Sichmunt, broeder: 19, 28.
Slee, J. C. van: 99.
Soest, mej. M. I. van: 9.

Thielmans, C.: 10, 16, 17.
Thomas, algemeene overste van het kapittel van Utrecht: 135.

Urbanus IV, paus: 7, 9, 12, 15, 16, 17, 82, 98.
Urbanus V, paus: 101, 167, 168.

Vondel: 5.
Voorst, D. C. van: 13.
Voorst, J. J. van: 13.

Wadding, L.: 11, 21, 90, 91.
Wassenaer, Dirick van: 8.
Wauer: 6.
Willem, graaf van Holland: 189, 190.

Zutphen, broeder Theodoricus van: 22.
Zweder van Kuilenburg, bisschop van Utrecht: 102, 182.

REGISTER VAN PLAATSEN EN ZAKEN.

N.B. Voorzoover noodig, hebben wij achter sommige trefwoorden K. of T. geplaatst, ter aanduiding of het trefwoord op Klarissen dan wel op Tertiarissen betrekking heeft.

Aalmoes aan Klarissen: 75 v., 84.
Aalmoes, zusters mogen niet zonder toestemming van den algemeenen overste uitgaan om een — te vragen (T.): 127.
Aalmoes, bestemming ervan (T.): 127.
Aantal kloosters en religieuzen van het kapittel van Utrecht in 1439: 97.
Abdis (K.): 24, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 60, 62, 65, 66, 67, 69, 71 v., 73, 74, 75, 76, 77, 78 v., 81, 82, 83, 84.
Aderlater mag in een Klarissenklooster komen: 82.
Afgevaardigden naar het generaal kapittel (T.): 103.
Aflaten van de Orde der H. Maagd: 17.
Afstand van goederen door hen, die tot de Klarissenorde toetreden: 64.
Afzetting van oversten (T.): 134, 139, 144, 145, 149.
Algemeene overste (T.): 90, 103, 107, 115, 118, 119, 125, 126, 131, 132, 133, 137, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 150, 151, 153, 157, 158, 159, 172, 184.
Algemeene oversten der Tertiarissen worden afgezet: 93.
Annuntiaten: 17.
Apocalypsis mag niet in een kloosters van het kapittel van Utrecht bewaard worden: 120 v.
Apostaten (T.): 115, 122, 156, 177, 178 v., 185—187, 189 v.
Arbeid, een zuster alleen verrichte geen — met mannen (T.): 118, 162.
Arbeidsplicht der Klarissen: 75.
Arbeidsplicht der Tertiarissen: 172.
Archief der Gemeente Zutphen: 98.
Arme kloosters van het kapittel van Utrecht: 148.
Arme Vrouwen, Orde der: 5.
Armoede, belofte van (K.): 74 v., 76.
Armoede, belofte van (T.): 92.
Armoede, wegens — der ouders mogen de zusters het klooster niet verlaten (T.): 163.
Armoede in gemeenschap (K.): 6, 13.

Augustijnen te Redinchem verkoopen een jaarlijksche rente aan de Tertiarissen van het Caecilia-klooster te Utrecht: 84.
Avondeten (kollatie) bij de Klarissen: 29 v., 37 v., 39, 40, 73.

Begarden: 89.
Begrafenis in ongewijde aarde (K.): 25.
Begrafenis in ongewijde aarde wegens schending van de belofte van armoede (T.): 148 v., 151.
Begijnen: 89.
Beloften, aflegging van de drie — voorgeschreven (T.): 138, 139, 163, 171.
Besloten kloosters van het kapittel van Utrecht: 110, 117, 121, 125, 136. Zie ook i. v. kloosterslot.
Besloten Minderzusters: 6.
Besloten Tertiarissen: 9, 130, 141.
Bestraffen van Tertiarissen in het algemeen kapittel: 125.
Bewaarder van de kleederen (T.): 108.
Bezoek aan Klarissen: 51 v.
Bibliothekaris (T.): 108.
Biechten, wijze van — door de Klarissen: 48 v., 69.
Biechten, zusters, die om wettige reden buiten het klooster verblijven, mogen — bij iederen priester (T.): 127.
Biechtkamer (T.): 106 v.
Biechtplicht der Klarissen: 26, 48 v., 69.
Biechtvader der Klarissen: 25, 49, 74, 84.
Biechtvader der Tertiarissen: 105 v., 107, 111, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 138, 143, 144, 146, 151, 153, 157, 183, 185.
Biechtvader mag slechts langs den openbaren weg het zusterklooster ingaan (T.): 120, 121.
Biechtvader mag de zusters niet straffen of de moeder daarbij behulpzaam zijn (T.): 122.
Biechtvader mag geen geschenken van de zusters aannemen (T.): 124.
Biechtvader mag geen vrouwen aan zijn tafel noodigen (T.): 124, 127.
Biechtvader, Tertiarissen mogen uit hun midden een — kiezen: 169.
Biechtvenster (K.): 26.
Biergebruik (T.): 133.
Boeken van Luther verboden (T.): 149.
Boete, geldelijke (T.): 119, 122, 123, 134, 142, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 158, 185 v., 187.
Boetedoening bij de Klarissen: 38, 40, 42, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55. Zie ook i. v. domus disciplinae, kerker en strafbepalingen.
Boetedoening voor openbare vergrijpen (T.): 178. Zie ook i. v. kerker.
Borgstelling (T.): 146.
Breve Ordinis tui van paus Eugenius IV: 21, 22.

Brevier, leden van het kapittel van Utrecht mogen geen — in de moedertaal hebben: 121.
Brief, ontvangen en verzenden van een (K.): 25, 76, 83.
Broederkloosters van het kapittel van Utrecht: 107.
Broederschap van de Derde Orde kan de algemeene overste aan iedereen verleenen: 124.
Buitenzusters bij de Klarissen: 66, 67 v., 69, 73, 78.
Bullen, pauselijke (T.):
Ad ea quae circa statum (tusschen 1492 Augustus 11 en 1503 Augustus 18) van Alexander VI: 171—174.
Ad ea quae divini cultus (1399 September 26) van Bonifacius IX: 100, 169 v.
Apostolicae sedis aequitas (1402 September 23) van Bonifacius IX: 95, 100, 115, 116.
Cum a nobis petitur (tusschen 1362 September 28 en 1370 December 19) van Urbanus V: 101, 168.
Cum dilecti filii (1256 Mei 13) van Alexander IV: 101, 164.
Cupientes cultum (1295 Juli 11) van Bonifacius VIII: 101.
Ex parte dilectorum (1367 Januari 4) van Urbanus V: 101, 167 v.
Hodie dilectis filiis (1414 Maart 31) van Johannes XXIII: 100, 170 v.
Iis quae divini cultus (1401 Januari 18) van Bonifacius IX: 90, 93, 100.
Intentos cultui divino (tusschen 1254 December 12 en 1261 Mei 25) van Alexander IV: 101.
Ne in via Domini (1261 April 4) van Urbanus IV: 98.
Nimis patenter (1227 Mei 26 of Juni 25) van Gregorius IX: 89.
Nimis patenter (1256 Mei 14) van Alexander IV: 101, 165 v.
Ordinis tui (1447) van Eugenius IV: 21, 22. N.B. Deze bulle betreft Klarissen.
Pastoralis officii (tusschen 1410 Mei 17 en 1415 Mei 29) van Johannes XXIII: 100.
Pia desideria (1256 Juni 23) van Alexander IV: 101, 166 v.
Promptum et benevolum (tusschen 1417 November 11 en 1431 Februari 20) van Martinus V: 102.
Quia personas (1256 Mei 14) van Alexander IV: 101, 164 v.
Quia personas (tusschen 1417 November 11 en 1431 Februari 20) van Martinus V: 90, 102.
Supra montem (1289 Augustus 18) van Nicolaus IV: 89, 91, 94, 95, 99, 100, 111.
Unigenitus (1290 Augustus 8) van Nicolaus IV: 91.
Bullen, origineele tekst der — en afschrift ervan worden niet uitgeleend (T.): 125.
Bullen, iedere minister moet afschrift van de pauselijke — hebben (T.): 163.

Bijbel, nieuwe vertaling van den — is verboden lektuur (T.): 150, 155.

Capitulum (kongregatie) Brabantiae ac Zeelandiae (T.): 88.
Cellezusters: 90.
Censurae (T.): 139.
Clausura. Zie i.v. kloosterslot.
Commissarius der Klarissen: 27, 28, 83.
Conservator van het kapittel van Utrecht: 148.
Cijns, die moet betaald worden aan de Tertiarissen te Tienen: 167 v.

Daggetijden (K.): 29.
Definitoren (T.): 125, 128, 132, 135, 140, 141, 147, 148, 151, 153, 154, 156, 160.
Definitoren voor ernstige zaken (T.): 119, 122, 158.
Derde Orde: 5, 8, 88, 89, 93, 97, 98, 103, 125, 126, 168, 187, 189.
Derde Orde ontwikkelt zich tot een reguliere kongregatie: 89.
Dienstboden der paters (T.): 159.
Dispensatie in het vasten (K.): 68 v.
Domus disciplinae (K.): 25, 26, 27, 48, 49, 53, 54.
Doodenboek (T.): 120.
Dormitorium (K.): 25, 26, 27, 38, 44, 48, 51, 73.
Dormitorium (T.): 113.

Eed, pater en oversten moeten — afleggen, dat zij het klooster niet zullen vervreemden enz. (T.): 140, 143, 149.
Eenheid in de caerimonies (T.): 130.
Eigendom hebben is geoorloofd (T): 177.
Eigendom, Tertiarissen hebben geen persoonlijk, maar gemeenschappelijk: 115, 119 v., 130.
Eigendom der Tertiarissen te Diest staat onder bescherming van den H. Stoel: 168 v.
Erfenis (T.): 144 v.
Erfenis, Tertiarissen mogen — van hun ouders en anderen aanvaarden: 174, 181 v.
Exemptie van al de goederen (T.): 173 v.

Feestdagen (K.): 31, 32, 35, 36, 44.
Feestdagen, dubbele — (festa duplicia) bij de Klarissen: 29, 38, 41, 42.
Feestdagen, afgeschafte — door den praepositus van West-Friesland en door den bisschop: 150.
Feria bij de Klarissen: 31, 32, 35, 36.
Festum duplex minus (K.): 42.
Festum semiduplex (K.): 42.
Forma vivendi der Klarissen: 6.
Franciskaansche instellingen in Duitschland: 21.
Franciskaansche instellingen in Polen: 21.

Gasten, ontvangst van — in een Tertiarissenklooster: 153.
Gastendienaar (T.): 113.
Gastenkamer (T.): 141.

Gebeden tot
S. Franciscus: 13, 32.
Jezus: 13.
S. Klara: 13, 32.
Gebeden met aflaten: 13.
Gebeden voor overledenen (T.): 104, 119, 147.
Geboden, op zonde te onderhouden (K.): 21.
Geboden te onderhouden volgens Johannes van Capistrano (K.): 62—84.
Gebreken, straf voor openbare (K.): 49.
Gedrag, hoe het — buiten het klooster moet zijn (T.): 114, 127.
Geestelijk traktaat, toegeschreven aan S. Bonaventura: 18.
Geestelijke Palmboom: 11.
Geestelijken van het kapittel van Utrecht: 118.
Geheimen van het kapittel (vergadering) moeten bewaard worden (T.): 104, 112, 137, 158.
Geheimen van een Klarissenklooster: 26 v., 78.
Gehoorzaamheid, belofte van (K.): 24, 33, 43 v., 47 v., 62 v., 78 v.
Gehoorzaamheid, belofte van (T.): 92.
Gehuwden kunnen geen Tertiaris worden: 149.
Gemeenschappelijk leven (T.): 115.
Gemeenschappelijke arbeid (K.): 54.
Gemeenschappelijke goederen (K.): 33 v.
Geneesheer mag in een Klarissenklooster komen: 82.
Generaal kapittel (vergadering) van het kapittel van Utrecht: 90, 91, 94, 103 v., 107, 123, 124, 136, 141, 146.
Generaal kapittel, hoe het — moet gehouden worden (T.): 96.
Generaal kapittel te Amsterdam in 1562 (T.): 96.
Generaal kapittel zal telken jare in een andere plaats gehouden worden (T.): 120, 130.
Generaal kapittel, houden van een — in 1570 verboden (T.): 156 v.
Generaal kapittel, verslag van het — in 1574 te Utrecht gehouden (T.): 157—160.
Generaal kapittel moet voortaan in Amsterdam gehouden worden (T.): 163.
Generaal kapittel van reguliere Tertiarissen: 89.
Generaal der Minderbroeders: 11, 45, 71.
Geprofeste Klarissen: 38, 60.
Gereformeerde Klarissen: 7, 13, 14, 15, 19, 34, 45.
Geschillen moeten aan het generaal kapittel en de definitoren of aan den conservator worden voorgelegd (T.): 148.
Geschonden nonnen (T.): 159 v.
Geschriften der jaarlijksche visitatie moeten de raadzusters bij zich dragen (K.): 55.
Getijden bij de Klarissen: 25, 26, 27, 32, 34—37, 39, 41 v., 44, 52, 68.
Getijden, kleine (K.): 41.

Getijden van S. Caecilia (K.): 42.
Getijden van S. Lucia (K.): 42.
Getijden van O. L. Vrouw (K.): 31, 35, 36.
Getijden voor de overledenen (K.): 31, 35, 42, 68.
Getijden van den Zondag (K.): 42.
Getijden, Tertiarissen mogen de — van de Heiligen hunner Orde en van de patronen hunner kloosters bidden: 174.
Geuzen, optreden der — verhindert het houden van een generaal kapittel (T.): 156.
Gezel (socius) van den algemeenen overste van het kapittel van Utrecht: 131.
Gezel (socius) van den biechtvader (K.): 84.
Grauwe zusters: 8.
Groot seminarie te Roermond: 10, 15.
Grijze zusters: 90, 108.
Gulden woorden van broeder Aegidius: 12.

Habijt (T.): 107, 117, 137. Zie ook i.v. kleeding.
Handschriften van Nederlandsche Klarissen: 10—18.
Handschriften van Nederlandsche Tertiarissen: 95—102.
Hervormde Klarissen. Zie i.v. Gereformeerde Klarissen.
Honswijc, buurschap: 85.
Hooglied is verboden lektuur (T.): 155.
Hoogmis op Zon- en Feestdagen (K.): 36.

Inkleeding (K.): 17, 59.
Inkleeding (T.): 108, 109 v., 142.
Inkleeding geschiede slechts eens per jaar (T.): 127.
Inkleeding, in welke kloosters de — niet kan geschieden (T.): 122.
Inkleeding verboden (T.): 129, 130, 144.
Inkomsten, jaarlijksche (T.): 141.
Inkomsten, Tertiarissen mogen eigen — hebben: 130.
Interdikt, tijdens — mogen kerkelijke diensten gehouden worden (T.): 183.
Intrede, vereischten voor de (K.): 11 v., 15, 16.

Jurisdiktie der Minderbroeders over de Klarissen: 7, 9, 58 v., 60, 62 v., 83.
Jurisdiktie der Minderbroeders over de Tertiarissen: 90, 92, 93.
Jurisdiktie der reguliere kanunniken over de Tertiarissen: 184.

Kap (K.): 67.
Kap der priesters en clerici (T.): 146.
Kapel, Tertiarissen mogen eigen — met klokketoren hebben: 100, 169, 172, 182 v.
Kapelaan der Klarissen: 84.
Kapittel (vergadering) bij de Klarissen: 27, 31, 38 v., 47, 48, 51, 72, 75.

Kapittel (vergadering) der Minderbroeders te Amsterdam (1474): 20.
Kapittel (vergadering) der Provincia Alemanniae Superioris: 12, 17.
Kapittel (vergadering) om de veertien dagen te houden in de kloosters van het kapittel van Utrecht: 111 v.
Kapittel (kongregatie) van Utrecht: 88, 90, 91, 93 v., 97.
Kapittelbesluiten van het kapittel van Utrecht: 92, 94, 95, 96, 98, 99, 102, 117—161.
Kardinaal-Beschermheer der Klarissen: 81, 84.
Kardinaal-Beschermheer der Minderbroeders: 6, 15, 84.
Katten in een Klarissenklooster: 51.
Kerker (K.): 24, 49, 83.
Kerker (T.): 112, 119, 131, 149, 152, 172, 180, 186, 187.
Kerkhof, Tertiarissen mogen eigen — hebben: 172, 182 v.
Kinderen mogen door de Klarissen niet opgeheven worden: 78.
Klarissen: 5, 6, 7, 8, 15, 21, 89, 103.
Klarissen Koletienen: 7, 9.
Klarissen in Nederland: 7—10.
Klarissen van de Observantie: 7, 56.
Klarissen Urbanisten: 7, 11, 16.
Kleeding der clerici (T.): 108.
Kleeding der Klarissen: 64, 67, 68.
Kleeding der leekebroeders (T.): 108.
Kleeding der priesters (T.): 108.
Kleeding der Tertiarissen: 171 v.
Kleeding der zusters (T.): 108, 162.
Klok, luiden van de — vóór de getijden, de maaltijden, onder de mis enz. (K.): 29—31, 34, 37, 38, 39, 57.
Klok, luiden van de (T.): 169.
Klooster Nieuwlicht bij Utrecht (Karthuizers): 94.
Kloosters van Klarissen in
Alkmaar: 8.
Amsterdam: 8.
Antwerpen: 9, 10, 20, 61.
Boxtel: 8, 9, 10, 16, 61.
Brielle, 8, 9, 61.
San Damiano buiten Assisi: 6.
Delft: 8.
Dordrecht: 8.
Enkhuizen: 8.
Gorinchem: 8.
Gouda: 8, 9, 61.
Haarlem: 8, 9, 61.
Harderwijk: 8.
's-Hertogenbosch: 8, 10.
Hoogstraten: 11, 61.
Hoorn: 8.
Leiden: 8.
Leuven: 61.
Longchamps: 6.
Mantua: 22.
Mechelen: 61.
Megen: 9, 10, 16, 18, 20.
Roermond: 10.
Schiedam: 8.
Trier: 61.
Utrecht: 8, 9. Zie verder i. v. Utrecht, S. Caecilia (T.).
Veere: 8, 9, 61.

Wamel: 8, 9, 61.
Kloosters van Minderbroeders in
Amsterdam: 20.
Gouda: 20.
Rome, S. Isidorus: 22.
Weert: 20.
Kloosters van Tertiarissen in
Abcoude: 157.
Alkmaar: 157, 158, 161.
Alkmaar, Int Jonghe Hof: 156.
Amsterdam: 96, 124, 128, 150, 155, 156, 163.
Amsterdam, S. Lucia: 159.
Amsterdam, S. Paulus: 120, 126, 132, 134, 135, 136, 137, 143, 144, 152, 154, 158.
Amsterdam, op het Spui (Tertiarissen?): 98.
België: 90.
Bethlehem buiten Utrecht: 131, 133, 155, 156, 157, 158, 160.
Brabant: 88.
Delft: 150.
Delft, S. Agatha: 94, 135, 155.
Delft, S. Barbara: 88, 94, 95, 96, 156, 158, 161.
Delft, S. Ursula: 94, 156, 158.
Diest: 168.
Duitschland: 89.
Gouda: 93.
Gouda, S. Catharina: 154.
's-Gravenhage: 150.
Haarlem: 124, 150.
Haarlem, S. Antonius: 122, 133.
Haarlem, S. Maria: 159.
Haren bij Megen: 90.
Holland: 143.
Holtmeer bij Batenburg: 90, 140, 144.
Hoorn, S. Catharina: 158.
Hoorn, S. Gertrudis: 158.
Hoorn, S. Maria: 148.
Italië: 89, 90.
Sint-Janskamp bij Vollenhove: 99, 124, 134, 135, 137, 140, 143, 144, 152.
Jerusalem buiten Utrecht (Tertiarissen?): 86.
Keulen (bisdom): 171.
Leiden: 124, 157.
Leiden, Sint-Hieronymusdal: 125, 126.
Nijmegen: 90.
Oudewater: 157, 158, 161.
Rodenburch bij Leiden: 133, 155.
Tienen: 167.
Utrecht (bisdom): 90—94, 96, 97, 100, 102, 116, 126, 169, 170, 175.
Utrecht (stad): 100, 116, 143, 169, 170, 171.
Utrecht, S. Caecilia: 8, 9, 23, 84, 85—87, 144, 158, 161.
Utrecht, S. Maria bij de kapel Ad Vineam (Tertiarissen?): 86.
Utrecht, S. Nicolaus: 157, 160.
Vredendaal buiten Utrecht: 93.
Weesp: 159.
Zeeland: 88.
Zutphen, S. Catharina: 156.
Zutphen, Ysendoorn: 100.
Kloosters, die tot Franciscus' Derde Orde overgaan: 93.

Kloosters van het kapittel van Utrecht tot religieuze huizen verheven en onder bescherming van Sint Maarten gesteld: 183.
Kloosters der Tertiarissen zijn religieuze huizen: 187 v.
Kloosters van het kapittel van Utrecht moeten jaarlijks vier loot zilver aan den pastoor der parochie betalen: 102.
Kloosters mogen niet meer personen opnemen dan zij onderhouden kunnen (T.): 159, 184.
Kloostergang, waar de dooden begraven worden (T.): 137.
Kloosterpoort, hoe de — gesloten moet zijn (K.): 81.
Kloosterslot (clausura) bij de Klarissen: 81—84.
Kloosterslot (clausura) bij de Tertiarissen: 86 v., 92, 93, 124, 125 v., 127, 129, 130, 142, 144, 152, 153, 154, 174, 183 v.
Kommentaar van Johannes a Capastrino op den regel van paus Innocentius IV (K.): 15, 21—23, 62—84.
Kommunie, te — gaan (K.): 49, 70.
Kommunie, verbod om de — te ontvangen (K.): 54 v.
Kommunie, dagen, waarop de leden van het kapittel van Utrecht de — moeten ontvangen: 113 v.
Kommunie, de zusters moeten in den vastentijd (Quadragesima) om de veertien dagen te — gaan (T.): 133 v., 135.
Kommunie, op Witten Donderdag moeten alle priesters te — gaan (T.): 142.
Kommunie, de leden van het kapittel van Utrecht mogen een eigen biechtvader kiezen, die hun steeds de — uitreikt, behalve op Paschen en in stervensgevaar: 169.
Kompleten bij de Klarissen: 30, 35, 44.
Konceptionisten: 7.
Koncilie van Basel (1439): 97.
Kongregatie van Lombardije (T.): 90.
Kongregatie van Windesheim: 88, 101.
Kongregatie van Zepperen: 88, 90.
Konstituties van S. Koleta: 7, 9, 14.
Konstituties van Willem van Casale: 15.
Kontributie te betalen door de biechtvaders op het generaal kapittel (T.): 122.
Kontributie te betalen door de kloosters (T.): 124, 130, 141 v., 142, 146 v., 151.
Konventsmis (K.): 29, 34.
Konversbroeders bij de Klarissen: 12.
Koor (K.): 25, 26, 27, 29, 30, 31, 39, 41, 46, 48, 50, 51, 52, 54.
Koorboeken (K.): 42.
Koortafel van feestdagen (K.): 41.
Koortafel van de week (K.): 41.
Koorzusters (K.): 37, 65, 68.
Kruinschering (K.): 64, 66.
Kruisgang van een Klarissenkloosters: 27, 44.

Kwaadspreken, de Klarissen moeten zich voor — wachten: 44.

Latijn, zusters zullen geen — lezen of spreken (T.): 123.
Lauden bij de Klarissen: 42.
Leekebroeders in het kapittel van Utrecht: 118.
Leekezusters (servitiales) bij de Klarissen: 34, 48, 66, 68.
Lezeres in het koor (K.): 32.
Liefde, beoefening der zusterlijke (K.): 79.
Lof van O. L. Vrouw (K.): 32.
Lijfskastijding (T.): 112.
Lijfskastijding, biechtvader mag aan de zusters geen — geven (T.): 119.
Lijkdienst voor overleden biechtvaders (T.): 123.

Maagdelijkheid, lofprijzing van de — door S. Hieronymus: 16.
Maaltijden tijdens het generaal kapittel (T.): 133.
Magister (T.): 178, 179.
Mantel der onbesloten zusters (T.): 138.
Mantel der priesters (T.): 136, 138.
Mantel der zusters (T.): 162.
Margarethazusters: 90.
Markt, zusters worden niet om kleinigheden naar de — gezonden (T.): 118.
Martyrologium bij Klarissen: 36.
Metten bij de Klarissen: 29, 41, 42.
Middagmaal bij de Klarissen: 29 v., 39.
Minderbroeders: 5, 6, 7, 9, 18 v., 20, 45, 52, 62, 64, 68, 83, 89, 90, 91, 92, 103, 149, 160.
Minderbroeders moeten geen geestelijken arbeid in de zusterkloosters verrichten (T.): 149.
Minderbroeders Observanten: 7, 9, 20, 21, 26, 56, 57, 58, 60, 93.
Minderzusters: 13.
Minister (T.): 104, 105, 107, 109, 110, 112, 113, 115, 120, 129, 140, 144, 146, 163, 177, 178, 180, 181, 186, 189.
Minister gesuspendeerd (T.): 142.
Ministra (T.): 122, 125, 126, 127, 130, 131, 141, 146, 148, 149.
Ministra moet de drie beloften hebben afgelegd (T.): 148.
Mis, verplichting om dagelijks de — te hooren (K.): 36.
Mis van den H. Geest, elk klooster van het kapittel van Utrecht moet binnen acht dagen vóór Zondag Cantate een — doen opdragen: 162.
Mis voor overleden Tertiarissen moet iedere maand eens gelezen worden: 124.
Missen en gebeden voor een overleden algemeenen overste (T.): 141.
Missen en gebeden voor overledenen (T.): 143.
Misdienaar (T.): 141, 144.
Moeder (K.): zie i.v. abdis.
Moeder (T.): zie i.v. ministra.

Nachtgetijden, vrijstelling tot deelname aan de (T.): 115.
Nalatenschap der Tertiarissen komt aan hun wettige erfgenamen toe: 181 v.
Natafel (K.): 39 v.
Nieuw Testament, nieuwe vertaling van het — is verboden lektuur (T.): 150, 155.
Nederigheid door de Klarissen te beoefenen: 79 v.
Novicen, aanneming van (K.): 12, 15, 27, 38, 45, 57, 63 v., 65, 66, 67.
Novicen moeten minstens twaalf jaar oud zijn (K.): 65, 67.
Novicen, uitzetting van (K.): 28.
Novicenmeesteres (K.): 67.

Officiatrix (K.): 30, 31, 32, 35, 37 v., 41, 42.
Onbesloten kloosters van het kapittel van Utrecht: 110, 121.
Onbesloten zusters (T.): 136, 141.
Ongehoorzame Klarissen, straf voor: 49 v.
Ongehoorzame Tertiarissen, straf voor: 178, 179, 180, 188 v.
Onthouding van vleesch enz., dispensatie van (T.): 113.
Oorkonden van Utrechtsche bisschoppen (T.): 100, 102, 175—188.
Oorkonden van Hollandsche graven (T.): 189 v.
Oorlog verhindert het houden van een generaal kapittel (T.): 154.
Opname van hen, die tot een andere Orde behooren, is verboden (T.): 153.
Opnemen, voorwaarden tot het — van een klooster in het kapittel van Utrecht: 114 v., 163.
Opstandige Klarissen, straf voor: 43, 49 v.
Opstandige Tertiarissen: 119, 121 v., 131, 153, 179.
Opstandige Tertiarissenkloosters: 128.
Orde van Boetvaardigheid: 5, 95, 97, 103, 109, 126, 134, 140, 169, 175, 177, 180, 181, 182.
Orde der H. Maagd: 16, 17.
Oud-Bisschoppelijke Klerezij, archief en handschriften van de: 88, 95, 96, 99.
Oud Testament mag niet in een klooster van het kapittel van Utrecht bewaard worden: 120 v.
Overledenen, namen van — mede te deelen aan het generaal kapittel (T.): 137.
Overlijden, bericht van — te zenden (T.): 143.

Pastoors, geen klooster, dat in onmin leeft met de —, worde onder bescherming van het kapittel van Utrecht gesteld: 163.
Pater van een Klarissenklooster: 47, 48, 49, 53.
Pater van een Tertiarissenklooster: 136, 140, 141, 143, 151, 153, 154, 155.
Pater mag geen zuster aan zijn tafel noodigen (T.): 154.
Pest in de kloosters (T.): 132.
Pest, tijdens het heerschen van

de — worden zieke zusters in het klooster verpleegd (T.): 162.
Poenitenciebroeders van Duitschland: 101, 164—167.
Poenitenciebroeders van Frankrijk: 164—167.
Poenitenciebroeders van Lombardije: 101.
Portierster (K.): 51, 80 v.
Portierster (T.): 125.
Portierster, assistente van de (K.): 81.
Postulanten moeten minstens vijftien jaar oud zijn (T.): 109.
Preek van S. Bernardus: 18.
Priesterkloosters van het kapittel van Utrecht: 107, 140.
Prima bij de Klarissen: 29, 32, 35, 36, 41.
Privaat kapittel (T.): 124, 129, 136.
Privaat kapittel worde te Amsterdam gehouden (T.): 120, 128.
Privileges (K.): 65.
Privileges (T.): 97, 98, 110, 115, 123 v., 132, 144, 164—167, 170 v., 172—174, 182—185.
Privileges, alle bepalingen, die in strijd zijn met de — moeten afgeschaft worden (T.): 150.
Privileges, handhaving van de — tegen bisschoppen en anderen (T.): 151 v., 153.
Privileges, geen klooster worde onder bescherming van het kapittel van Utrecht gesteld, tenzij het eerst — hebbe: 163.
Privileges, Tertiarissen genieten alle — der Minderbroeders en der Predikbroeders: 173.
Privileges, sober gebruik van de (T.): 106.
Privilegium paupertatis (K.): 6, 13, 14, 15.
Proces tegen de Minderbroeders (T.): 160.
Procesvoering, wijze van (T.): 148.
Procurator (K.): 72.
Procurator (T.): 107, 121, 132, 133, 145.
Procurator fiscalis (T.): 123, 125, 128.
Proefjaar (K.): 65, 66.
Proefjaar (T.): 109, 110, 184.
Proefjaar, om tot het — toegelaten te worden, moet men minstens twaalf jaar oud zijn (T.): 121, 134.
Professie (K.): 15, 17, 25, 40, 65, 67.
Professie (T.): 129, 130, 135 v., 142, 144, 149.
Professie kan niet gedaan worden, voordat men vijftien jaar oud is (T.): 121.
Professie kan niet gedaan worden, voordat men achttien jaar oud is (T.): 149, 171.
Professie, wie de — wil doen, moet eerst vijf jaren met de broeders of zusters samengewoond hebben (T.): 117.
Professie, in welke kloosters de — niet kan gedaan worden (T.): 122.
Professie slechts eens per jaar (T.): 127.
Professieformule (K.): 14, 66.

Professieformule in de Orde der H. Maagd: 17.
Professieformule (T.): 92 v., 110 v., 116, 138.
Provincia (Fratrum Minorum) S. Josephi in Comitatu Flandriae: 21.
Provinciaal der Minderbroeders: 11, 26, 45, 71.

Raadzusters (discreten) bij de Klarissen: 45, 50, 53 v., 55, 65, 69, 72, 73, 76, 77, 78, 81, 83.
Rechten, de oversten moeten de — der kloosters verdedigen (T.): 145.
Rector (T.): 157 v., 184 v.
Refter (K.): 26, 27, 29, 30, 39, 40, 41, 44, 48, 50, 51, 73.
Refter (T.): 147.
Refterierster (K.): 37, 39, 50.
Refterklokje (K.): 25, 30, 38.
Regel der Annuntiaten: 16.
Regel van S. Augustinus: 88.
Regel van S. Augustinus, alle Tertiarissen in het bisdom Utrecht krijgen verlof den — te aanvaarden: 93.
Regel van S. Benedictus: 6.
Regel van paus Innocentius IV (K.): 6, 9, 13, 14, 22, 62.
Regel van Isabella: 6.
Regel van S. Klara: 6, 7, 22.
Regel der Klarissen moet door de raadzusters minstens eens per jaar gelezen worden: 55.
Regel der Minderbroeders: 62, 64.
Regel van Pseudo Hieronymus: 16.
Regel (van 1221) der Tertiarissen: 89, 90.
Regel (van 1234) der Tertiarissen: 90.
Regel (van 1289) der Tertiarissen: 89, 91, 92, 103, 111.
Regel (van 1521) der Tertiarissen: 91, 93.
Regel en statuten moeten viermaal per jaar voorgelezen worden, maar niet in tegenwoordigheid van vreemden (T.): 115 v.
Regel, ieder klooster moet den Latijnschen tekst van den — hebben (T.): 123.
Regel van paus Urbanus IV (K.): 7, 9, 12, 16, 17.
Rekreatie in de zusterkloosters (T.): 147, 163.
Register van afschriften (T.): 135.
Rol van een Klarissenklooster: 73 v.
Rouwdiensten in de parochiekerk (T.): 141.
Rijke kloosters van het kapittel van Utrecht: 148.

Sakramenten, onthouding van de (K.): 25, 54 v.
Schuldbekentenis in het openbaar (T.): 135, 137.
Schijf van een Klarissenklooster: zie i. v. rol.
Schijfzuster (K.): 25, 52.
Silentium in een Klarissenklooster: 27, 31, 32, 39, 40, 44, 48, 51, 52 v., 54, 73 v., 77.
Silentium (T.): 107, 112 v., 121, 137.

Silentium te onderhouden door de buitenzusters (K.): 78.
Sleutels van besloten kloosters (T.): 131.
Sleutels van het huis des biechtvaders mogen aan een bejaarde zuster gegeven worden (T.): 121.
Sleutels der zusterkloosters mogen niet in handen van de biechtvaders of anderen zijn (T.): 120, 121, 124, 144.
Sluier (K.): 32, 67.
Sluier, witte — gedragen door de novicen (K.): 67.
Sluier, zwarte — gedragen door de geprofesten (K.): 66.
Sluier, berooving van den (K.): 25, 27, 53, 54.
Sluiting van een Klarissenklooster: 17, 20, 56—61.
Sokken, dragen van — in koude landstreken geoorloofd (K.): 77.
Spreekkamer (K.): 73, 74.
Spreekkamer (T.): 106 v., 114 v.
Spreekvenster (K.): 25, 26, 51, 52, 73, 74, 83.
Spreekvenster (T.): 119, 121, 141, 145, 149.
Spreekvenster in de zusterkloosters (T.): 126.
Statuten van kardinaal Arnoldus (K.): 11, 17.
Statuten van kardinaal Johannes Orsini (K.): 12, 17.
Statuten van Klarissen: 6, 55.
Statuten van Klarissen, die den regel van paus Innocentius IV onderhouden: 19, 29—32, 33 44.
Statuten moeten voorgelezen worden (K.): 28.
Statuten moeten door de raadzusters minstens eens per jaar gelezen worden (K.): 55.
Statuten van de vicarii provinciales (K.): 12, 18 v., 24—28.
Statuten, generale — der Minderbroeders: 19, 45.
Statuten van het kapittel van Utrecht: 91, 92, 95, 96, 98, 99, 102, 103—116.
Statuten, ieder klooster moet den Latijnschen tekst van de — hebben (T.): 123.
Statuten, herziene — van het kapittel van Utrecht: 156.
Statuten, kleine — van het kapittel van Utrecht: 141.
Stem in het kapittel (K.): 48.
Stem in het kapittel (T.): 145, 146, 147, 148, 159.
Stichting van een Klarissenklooster: 56—61.
Straf voor hen, die zich van het kapittel verwijderen (T.): 129.
Strafbepalingen van broeder Sichmunt (K.): 19, 28.
Strafbepalingen voor Klarissen: 38, 40, 42 v., 44—55, 77 v.

Tafeldienaar (T.): 141, 144.
Tafellezeres (K.): 30, 31.
Tafelzuster (K.): 29, 30, 37, 39, 51.
Tertia bij de Klarissen: 29.
Tertiarissen, reguliere: 89.
Tertiarissen, wereldlijke: 89.
Tertiarissen, wereldlijke — in de

veertiende eeuw als 't ware uitgestorven: 89.
Tertiarissen, bestrijding van de: 101.
Tertiarissen zijn regulieren: 187 v.
Testament van S. Klara: 13, 14.
Testament moet vóór de professie gemaakt worden (T.): 149.
Toespraak in het algemeen kapittel (T.): 141.
Toespraak, niemand kan zich verontschuldigen van het houden van een (T.): 137, 151.
Tooneelstukken (ludi historiales) mogen door de zusters niet opgevoerd worden in bijzijn van wereldlijke personen (T.): 147.
Tractatus de Arbore Caritatis: 12.
Tucht, herstel der — in de Klarissenorde: 21.
Tucht, verslapping en herstel der — in de Tertiarissenkloosters: 93.
Tuin van een Klarissenklooster: 75.
Tunica der zusters (T.): 162.

Uitgaan, zusters mogen niet — wegens armoede harer ouders (T.): 119.
Uitzetting uit het kapittel van Utrecht: 112.
Utrecht, bisdom: 88, 90.

Vagabond kan het ordekleed niet ontvangen (T.): 117.
Vagabondeerende zusters moeten geëxkommuniceerd worden (T.): 117 v.
Vagabondeerende Tertiarissen: 152, 172, 177, 180.
Vagabondeerende leden van andere Orden kunnen niet in het kapittel van Utrecht opgenomen worden: 153.
Vasten (K.): 68 v., 74.
Vasten als straf (T.): 131, 141.
Vasten, dispensatie van het (T.): 113.
Verbetering van onvolmaakte zusters (K.): 78.
Verdacht gezelschap, Klarissen moeten zich wachten voor: 78.
Verhuizing naar een ander klooster (K.): 11.
Verkiezing van een abdis (K.): 11, 70 v., 73.
Verkiezing van een abdis van een nieuw Klarissenklooster: 60.
Verkiezing van een algemeenen overste van het kapittel van Utrecht: 140, 156.
Verkiezing van definitoren (T.): 118, 158.
Verkiezing van oversten (T.): 136, 145, 146, 148.
Verkiezing van den pater (T.): 136.
Verkoop van kloosters toegestaan (T.): 183.
Versiculatrices (K.): 41, 42.
Verzet van het kapittel van Utrecht tegen den vicarius van den bisschop: 152, 153.
Verzet tegen burgerlijke overheden (T.): 154.
Verzet tegen hen, die Tertiarissen pogen te bewegen het klooster te verlaten: 150.

Vespers bij de Klarissen: 29, 41, 42.
Vicarii provinciales worden ministri provinciales: 19.
Vicarius der Klarissen: 27, 28.
Vicarius generalis: 21.
Vicarius provincialis: 57, 58, 59, 60, 71, 84.
Vicarius provincialis der Keulsche Minderbroedersprovincie: 18, 20.
Vikares van de Klarissen: 24, 26, 27, 28, 32, 40, 48, 52, 72, 73, 74, 75, 76, 83, 84.
Visitatie (K.): 83 v.
Visitatie (T.): 96, 104—107, 118, 121, 136 v., 162.
Visitatie gelast in 1574 (T.): 159.
Visitatie geschiede ieder jaar (T.): 152.
Visitatie, recht van — aan de Minderbroeders verleend (T.): 91.
Visitatie verboden (T.): 129, 130.
Visitatie, uitstel van (T.): 126.
Visitator (K.): 27, 28, 38, 43, 55, 62, 83 v.
Visitator (T.): 90, 93, 104—107, 112, 113, 118, 120, 121, 126, 129, 130, 131, 134, 135, 137, 140, 141, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 159, 160, 177, 178, 179.
Visitator en biecht der Tertiarissen: 126, 138.
Vlaanderen, Minderbroeders in: 21.
Vleesch, onthouding van — van S. Maarten tot Kerstmis (T.): 151.
Voortvluchtige Tertiarissen: 121, 122, 123, 125, 127, 128, 134.
Voorzangeres (K.): 30, 41, 42.
Vrede, Tertiarissen moeten den — bewaren met de pastoors en de prelaten: 105, 106.
Vrouwen, die ouder dan zestig jaar zijn, kunnen geen Klaris worden: 63 v.

Waardigheidsbekleedsters in een Klarissenklooster: 72, 73.
Wereldlijke arm, hulp van de — bij bestraffing van Tertiarissen: 178, 179, 180 v., 186 v., 189 v.
Wereldlijke arm, verzet van de — tegen de Tertiarissen: 129.
Wereldlijke priesters, die toetreden tot het kapittel van Utrecht: 142.
Werkhuis (K.): 51.
Werkzusters (K.). Zie i. v. leekezusters.
Wetenschap, niet door de Klarissen te beoefenen: 79 v.
Wijding van het habijt (K.): 59.
Wijding van een nieuw Klarissenklooster: 60.
Wijdingen, ontvangen der — van iederen bisschop (T.): 139.
Wijngebruik (T.): 133.

Zachtmoedigheid (K.): 44.
Zedigheid (K.): 44.
Zegel van het kapittel van Utrecht: 134, 159.
Zegen van S. Klara: 12, 13, 14, 17.
Zieke zusters, zorg voor (K.): 76 v., 82.
Zieke zusters, zorg voor (T.): 162.
Ziekenbezoek (K.): 77.

Ziekenhuis van een Klarissenklooster: 26, 27, 54.
Ziekenverpleger (T.): 107.
Ziekenverpleging (T.): 115, 118, 141.
Ziekte, vertrek uit het klooster wegens (K.): 12.
Zielemissen, het lezen van (T.): 104.
Zingen in het koor (K.): 26, 37, 50, 52, 54.
Zingen in het koor (T.): 127 v., 172, 176.
Zingen, op de hooge feestdagen mag er in de zusterkloosters door drie mannen gezongen worden (T.): 123.
Zonden tegen de belofte van armoede (K.): 25.
Zuiverheid, belofte van — kan ook door gehuwden worden afgelegd (K.): 63.
Zuiverheid, belofte van — bij de leden van het kapittel van Utrecht: 90, 92, 110 v.
Zusterklooster, geen — mag van 1451 tot 1462 in het kapittel van Utrecht opgenomen worden: 126.
Zusterkloosters (T.): 107, 120, 123, 126, 127, 128.

OPMERKING.

Lindeborn (t.a.p., blz. 256) en Van Rijn (Oudheden ... Deventer, dl. I, blz. 599) noemen, in tegenstelling tot het door ons gebruikte handschrift, het klooster Rodenburch bij Leiden Roomburch en Romenburch. Zie hierboven blz. 133 en 155.

Afwijkend ook van het door ons gebruikte handschrift plaatsen beide schrijvers (blz. 258 en blz. 601) het klooster Int Jonghe Hof te Weesp. Zie hierboven blz. 156.

INHOUD.

EERSTE AFDEELING: KLARISSEN.

		Blz.
	Inleiding.	5—23
A.	Statuten van de Vicarii Provinciales	24—28
B.	Statuten voor Klarissen, die den regel van paus Innocentius IV onderhielden	29—32
C.	Andere statuten voor dezelfde Klarissen	33—44
D.	Vereischten om in de Orde der strenge Klarissen opgenomen te worden.	45
E.	Strafbepalingen van Broeder Hendrik van Rheinberg .	46—55
F.	Sluiting van een nieuw Klarissenklooster	56—61
G.	Kommentaar van S. Johannes van Capistrano op den Klarissenregel van paus Innocentius IV	62—84
H.	Oorkonden betreffende het vermeende Klarissenklooster te Utrecht	85—87

TWEEDE AFDEELING: TERTIARISSEN.

	Inleiding.	88—102
A.	Statuten van het Kapittel van Utrecht	103—116
B.	Kapittelbesluiten	117—161
C.	Iets uit de Puncta ordinata in capitulo generali . . .	162—163
D.	Pauselijke Bullen	164—174
E.	Bisschoppelijke Oorkonden	175—188
F.	Grafelijke Oorkonden.	189—190

Register van Personen . . . . . 191—193
Register van Plaatsen en Zaken . . . . . 194—210
Opmerking 211

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(gevestigd te Utrecht)

DERDE SERIE

N°. 55

BESCHEIDEN AANGAANDE DE HERVORMING DER TUCHT IN DE ABDIJ VAN EGMOND IN DE 15e EEUW

KEMINK & ZOON N.V.
OVER DEN DOM - DOMPLEIN 2 - UTRECHT
1930

BESCHEIDEN AANGAANDE DE HERVORMING DER TUCHT IN DE ABDIJ VAN EGMOND IN DE 15E EEUW

UITGEGEVEN DOOR CHR. S. DESSING

KEMINK EN ZOON N.V. - OVER DEN DOM - DOMPLEIN 2 - UTRECHT
1930

DE HERVORMING DER TUCHT IN DE ABDIJ VAN EGMOND IN DE 15e EEUW.

Voorwoord.

De 15e eeuw is ook voor de abdij van Egmond een der meest bewogene doch tevens belangwekkende perioden geweest in de geschiedenis van haar bestaan. Het is alleszins verklaarbaar door de omgeving en de omstandigheden, waarin de bewoners der abdij leefden en verkeerden, dat op den duur een verslapping van den religieusen geest en der tucht niet kon uitblijven. Maar eveneens is het te begrijpen, dat in de 15e eeuw, de eeuw van kloosterhervormingen niet het minst ook in ons vaderland, de oogen der groote hervormers van die dagen gericht waren op wat daar in de aloude abdij gistte en broeide. Of en in hoeverre de volgelingen van Geert Groote of de ijverige hervormers uit de kloostervereeniging van Windesheim of van het kapittel van Sion daarop eenigen invloed hebben uitgeoefend, daaromtrent is ons weinig bekend. Doch wel weten wij met zekerheid, dat in den loop der 15e eeuw verschillende malen een poging is aangewend, om in de abdij van Egmond de blijkbaar zoo hoog noodige hervorming der tucht tot stand te brengen, en hoe die pogingen ten slotte op het eind der 15e eeuw het gewenschte gevolg hebben gehad. In zijn „Chronicon Egmundanum seu Annales Regalium Abbatum Egmundensium"[1]) bespreekt J. a Leydis eenige dezer pogingen respectievelijk in cap. LXXI bldz. 95 en in cap. LXXX bldz. 113, terwijl hij in cap. XC en XCII het uitvoerig relaas geeft van de totstandkoming der reformatie.

Slechts gedeeltelijk waren tot nu toe bekend de bronnen, waaruit J. a Leydis heeft geput voor de beschrijving van zijn hervormings-relaas en de daaraan voorafgegane pogingen, een leemte welke hierom te bejammeren viel, omdat het bezit van officieele bescheiden ongetwijfeld een juister en beter inzicht zou kunnen

[1]) Wij gebruikten de door Ant. Matthaeus bewerkte Latijnsche uitgave, Lugd-Bat. apud Fred. Haaring 1692.

geven in deze zoo hoogst gewichtige gebeurtenis in de geschiedenis der abdij.

Het is schrijver dezes mogen gelukken deze leemte grootendeels aan te vullen, nadat hij reeds verscheidene jaren geleden in de bibliotheek van het Groot Seminarie te Warmond mocht ontdekken een tot nu toe onbekende en onuitgegeven kroniek betreffende de abdij van Egmond uit het laatste decennium der 15e eeuw. Deze kroniek behelst een uitvoerig verhaal van het verloop der reformatie van de tucht in de abdij, opgesteld door niemand minder dan den man, die toen tijdelijk het bestuur over de abdij had. Na de kroniek gecopieerd en bestudeerd te hebben, vond ik bij onderzoekingen in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage een aantal origineele documenten, welke op de in de kroniek vermelde gebeurtenissen betrekking hadden.

Toen eenmaal de belangstelling voor dit onderwerp was gewekt en mij bovendien was gebleken, dat ook betreffende de verschillende pogingen, welke in den loop der 15e eeuw reeds waren aangewend, om de tucht in de abdij van Egmond te hervormen, verscheidene belangrijke documenten tot nu toe niet waren gepubliceerd, meende ik goed te doen ook deze aan een nader onderzoek te onderwerpen en te bestudeeren. En zoo kwam ik tot de slotsom, dat het ongetwijfeld zijn nut kon hebben voor een juiste kennis dezer belangrijke aangelegenheid, om al deze documenten, welke betreffen de diverse pogingen tot reformatie der tucht in de abdij van Egmond in den loop der 15e eeuw, daarbij gevoegd het uitvoerig relaas der eindelijke totstandkoming dezer hervorming op het eind der 15e eeuw, te zamen vereenigd te publiceeren.

Een voorstel in dien geest, aan het oordeel van het Bestuur van het Historisch Genootschap te Utrecht onderworpen, mocht een gunstig onthaal ontvangen. En zoo achten wij ons gelukkig aan de beoefenaars onzer vaderlandsche kerkgeschiedenis te kunnen aanbieden een verzameling documenten betreffende de abdij van Egmond, welke naar wij vertrouwen aanspraak mag maken op de onverflauwde belangstelling onzer historici in deze aloude stichting.

Wij zullen ons bij deze uitgave in hoofdzaak bepalen

tot een critische bespreking der gepubliceerde documenten. Slechts waar dit voor den samenhang noodig is zullen wij, en dan nog maar kort, den inhoud van sommige documenten bespreken, vooral bij onze inleiding op het eerste gedeelte dezer bronnenpublicatie. Mogelijk hopen wij later elders gelegenheid te hebben de in de verschillende documenten vervatte gegevens uitvoeriger te bespreken, ofschoon wij dit bij voorbaat reeds aan meer bevoegden zouden willen zien toevertrouwd.

Hierboven gaven wij reeds terloops aan de bronnen, waaraan de hier volgende documenten zijn ontleend. Het voornaamste document onzer publicatie, de bovenvermelde kroniek met een viertal bijbehoorende documenten, welke op het hervormingsverhaal betrekking hebben, berust in de bibliotheek van het Bisschoppelijk Seminarie te Warmond. De overige documenten zijn ontleend aan het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, en wel aan het Cartularium van Egmond en de verzameling charters der abdij van Egmond.

Chronologisch-historisch dienen we ze te rangschikken tot vijf verschillende perioden:

I. De poging tot hervorming der tucht onder abt Gerard van Ockenbergh in het jaar 1421.
II. De poging tot hervorming der tucht onder abt Willem van Mathenes in het jaar 1450.
III. De poging tot hervorming der tucht onder denzelfden abt in het jaar 1453.
IV. De verschillende pogingen tot hervorming der tucht in de jaren 1471, 1475 en 1487.
V. De totstandkoming der reformatie onder abt Jordaan van Driel in de jaren 1490—1495.

I.

De poging tot hervorming der tucht onder abt Gerard van Ockenbergh in het jaar 1421.

Inleiding.

De hierop betrekking hebbende documenten zijn ontleend uitsluitend aan het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, en wel aan het cartularium van Egmond, fol. 100—114 vo., benevens een enkel charter uit de daar aanwezige verzameling charters der abdij van Egmond.

Terwijl tot nu toe zoowel de kroniek en de annalen alsook de goederenlijst van het cartularium door onze historici aan een degelijk wetenschappelijk en critisch onderzoek zijn onderworpen [1]), is tot nu toe weinig of geen aandacht geschonken aan de laatste folia, van fol. 100 ro. van het cartularium af. Dr. A. Hulshof, die in den zooeven aangehaalden Jaargang der Bijdragen en Mededeelingen op bldz. 40—82 het zaakregister van het cartularium heeft uitgegeven, zegt in zijn inleiding tot deze uitgave op bldz. 44 over de zoo even genoemde folia het volgende: „Fol. 100a—114a *handelen over twisten tusschen de abdij en de heeren van Egmond;* daarop volgen *over hetzelfde onderwerp* nog een aantal losse stukken, niet gefolieerd en samen 26 beschreven bladen van uiteenloopend formaat, welke eerst in het laatst der XVe of in het begin der XVIe eeuw zijn bijgebonden" [2]).

Al aanstonds kunnen wij als resultaat van een nauwgezet onderzoek vaststellen, dat de beteekenis van den inhoud der folia 100—114 vo. verder gaat dan een simpele twist of verdeeldheid tusschen de beide Egmonder grootheden.

Welke is de eigenlijke inhoud van de folia 100—114 van het cartularium? (Eenige der daarop volgende losse

---

[1]) Zie o.a. Bijdr. en Mededeel. van het Hist. Genootsch., dl. XXXV, bldz. 1—39, Amsterdam 1914.

[2]) De cursiveering is van schrijver dezes. Dat de losse folia, ten getale van 28, waarvan 2 blanco, *niet* over hetzelfde onderwerp handelen, hopen wij hierna nog nader aan te toonen.

stukken zullen wij later nog behandelen.) Niets meer of minder dan het nagenoeg volledig canoniek-rechterlijk dossier, samengesteld door de zaakgelastigden van abt Ger. v. Ockenbergh, om zijn zaak bij het pauselijk hof te verdedigen, hem vrij te pleiten van de tegen hem en zijn abdij ingebrachte beschuldigingen, en daardoor de voorgenomen reformatie der abdij te verhinderen. Dat dit inderdaad de juiste inhoud is van dit gedeelte van het cartularium, blijkt reeds overtuigend uit de titels, zooals en voorzooverre het cartularium die aangeeft bij de achttien afdeelingen of hoofdstukken, waaruit het dossier bestaat, en welke wij hier eerst laten volgen.

1. Informacio pro reverendo patre domino Gerardo de Ockenbergh abbatis monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis contra visitacionem in eius absencia in monasterio de Egmonda pretextu cuiusdam bulle factam. *(fol. 100 ro.—102 ro.)*

*2. De bulle van paus Martinus V, waarbij deze aan een commissie opdracht geeft de abdij te visiteeren en zoo noodig te reformeeren. *(fol. 102 ro.—103ro.)* [1])

3. Protestacio sive appellacio. *(fol. 103 ro.— 104 ro.)*

4. Instrumentum appellacionis. *(fol. 104 ro.—105 vo.)*

5. Procuratorium ad impetrandum. *(fol. 105 vo.—106 ro.)*

6. Procuratorium ad agendum. *(fol. 106 ro.—106 vo.)*

7. Copia missive scripte venerabili viro magistro Johanni Wachtendonck in Romana curia procuratori. *(fol. 107 ro.)*

*8. Relaas der gewelddadigheden door den rentmeester der abdij Jan Bertholomeeszoon in en buiten de abdij bedreven. *(fol. 107 vo.—108 ro.)*

*9. Een opsomming van hetgeen abt Ger. v. Ockenbergh heeft gedaan voor den stoffelijken bloei der abdij. *(fol. 108 ro.—108 vo.)*

*10. Het protest der monniken tegen de visitatie en voorgenomen reformatie, aan de pauselijke commissarissen aangeboden. *(fol. 108 vo.—109 ro.)*

---

[1]) De met een sterretje gemerkte gedeelten hebben geen opschrift in het cartularium.

11. Responsio. *(fol. 109 ro.—109 vo.)*
12. Dit is die brief die meester Heinric Scatter sende heren Wouter Dircs zoen ende heren Willem Simons zoen. *(fol. 109 vo.)*
13. Litera domini abbatis ad conventum. *(fol. 110 ro.)*
14. Sequitur informacio mittenda alicui ex specialibus amicis. *(fol. 110 ro.)*
15. Litera ad curiam mittenda cum instrumento si habeatur. *(fol. 110 vo.)*
*16. Notarieel protest der monniken tegen de visitatie door de pauselijke commissarissen, en het antwoord van deze laatsten op het protest der monniken. *(fol. 111ro.—112 vo.)*
17. Commissio. *(fol. 113 ro.—114 ro.)*
18. Signatura. *(fol. 114 ro.)*

Na deze opsomming van de verschillende documenten uit het dossier willen wij eerst de aandacht vestigen op de samenstelling er van, op de rangschikking en volgorde, waarin de stukken in het cartularium zijn afgeschreven. En dan meenen wij vooreerst te kunnen aannemen, dat de compilator van het cartularium bij de rangschikking dezer documenten niet vrij te pleiten is van een zekere willekeurigheid, althans wat betreft de historische volgorde der gebeurtenissen. Wel heeft hij de logische volgorde niet geheel verwaarloosd, zooals vooral hieruit blijkt, dat hij aan de Informacio de eerste, aan de Conclusio en de daarbij aansluitende Signatura de laatste plaats heeft gegeven. De Informacio immers vormt blijkens den inhoud het voornaamste document uit het dossier, wijl het in hoofdzaak een gedragslijn aangeeft voor de zaakgelastigden van abt Ger. v. Ockenbergh, hoe zij diens zaak bij de Romeinsche curie moeten voordragen en verdedigen. De documenten 2 tot en met 16 meenen wij te kunnen beschouwen als de bewijsstukken en bijlagen van de Informacio. De in deze documenten verstrekte en verwerkte gegevens en inlichtingen hebben gediend voor het samenstellen van de aan de curie gerichte suppliek, welker inhoud de Commissio geeft, terwijl tenslotte de Signatura het antwoord van de curie bevat op de suppliek.

Uitgaand van de veronderstelling eener logische rang-

schikking der verschillende documenten van het dossier, schijnt ons de conclusie niet ongegrond, dat de compilator van het cartularium zich bij het afschrijven heeft gehouden aan de volgorde, waarin de stukken zijn bijeen gebracht door den zaakgelastigde van den abt; aan hem zou dan moeten worden geweten de boven veronderstelde willekeurigheid, althans voorzoover betreft de volgorde der bewijsstukken van zijn dossier. Dat daarin immers een zekere willekeur heerscht, blijkt overtuigend uit den inhoud dier documenten.

Het meest bevreemdend en eenigszins raadselachtig lijkt ons het feit, dat twee documenten van het dossier tweemaal daarin zijn opgenomen. Dit betreft n.l. het onder 10 en 11 vermelde protest der monniken tegen de visitatie der pauselijke commissarissen, en het antwoord van laatstgenoemden op dit protest. Beide documenten, welke in het cartularium respectievelijk op fol. 108 vo. en fol. 109 ro. eerst afzonderlijk zijn opgenomen, vinden wij gecombineerd terug op fol. 111 ro.—112 vo. (hiervóór aangegeven onder no. 16). En terwijl op de eerst genoemde folia beide documenten zonder meer worden afgeschreven, zien wij beiden op fol. 111 ro—112 vo. te zamen opgenomen in één notarieele akte. Merkwaardig is nu, dat de origineele notarieele akte van het protest der monniken, welke voor ons bewaard is gebleven en berust in het Algemeen Rijksarchief, niet tevens bevat het antwoord der pauselijke commissarissen. Het is echter bovendien zeker, dat er ook is opgesteld één officieele notarieele akte, waarin beide, zoowel het protest der monniken alsook het antwoord der pauselijke commissarissen te zamen zijn opgenomen. Dit blijkt vooreerst uit het afschrift, hetwelk het cartularium daarvan geeft op fol. 111 ro.—112 vo. Dit wordt vervolgens bevestigd door dezen passus, welken wij lezen op fol 109 vo. van het cartularium, onmiddellijk na het daar eindigende afschrift van het antwoord der visitatoren. Wij lezen daar n.l.: „Ende wy hebben een instrument begeert ende genomen super *quesitis et responsis*". Uit dezen zin toch blijkt naar onze meening duidelijk, dat de monniken verzocht en verkregen hebben, dat zoowel van hun protest en verzoeken aan de visitatoren, als van het antwoord van laatstgenoemden een officieele notarieele akte zou

worden opgesteld. De bedoeling hiervan is duidelijk, zooals wij trouwens hierna nog zullen zien, om n.l. van deze officieele akte een authentiek afschrift toe te zenden aan den zaakgelastigde van den abt te Rome en dit als bewijsstuk aan zijn dossier toe te voegen.

Daarom lijkt het ons eenigszins raadselachtig, waarom bovendien het protest zoowel als het antwoord daarop nog afzonderlijk in het cartularium zijn opgenomen. Bovendien kunnen wij hier dan nog de vraag stellen, waarom de monniken van hun protest nog afzonderlijk een notarieele akte hebben doen opstellen, en waarom zulks niet afzonderlijk is gedaan door de visitatoren wat betreft hun antwoord aan de monniken. En ten slotte: waarom is deze notarieele akte van het protest der monniken niet als zoodanig, d.w.z. in den officieelen vorm, in het cartularium opgenomen, doch wel de door hen aan de visitatoren voorgelegde vraagpunten?

Wellicht moeten wij het antwoord op deze vragen aldus reconstrueeren. Zoodra aan de monniken de komst der visitatoren bekend was, hebben zij hun vraagpunten op schrift gesteld. En om aan hun gezamenlijk optreden meer klem bij te zetten en daaraan een officieel karakter te geven, hebben zij het noodig geoordeeld de door hen gestelde vragen vast te leggen in een notarieele akte en hebben zij deze aan de commissarissen voorgelegd. Nadat hun door de visitatoren het antwoord op hun protest was gegeven, zullen zij van dezen hebben geeischt, om het belang en het gewicht zoowel van hun protest als van het daarop gegeven antwoord, dat beide gecombineerd zouden worden opgenomen in een notarieele akte, om bij het te voeren proces te kunnen dienen als bewijsstuk. De visitatoren, die daartegen geen bezwaar zullen hebben gemaakt, zullen het toen overbodig hebben geacht ook aan hun antwoord afzonderlijk nog een officieel karakter te geven door er een notarieele akte van te laten passeeren. De mogelijkheid is echter niet uitgesloten, dat de visitatoren hun antwoord ook wel notarieel hebben laten vaststellen, maar dat dit stuk niet aan de abdij is afgegeven, doch onder hen is blijven berusten.

Ook al is deze voorstelling van zaken de juiste, dan is daarmede nog niet opgelost de vraag, waarom de com-

pilator van het cartularium het protest der monniken en het antwoord der commissarissen eerst elk afzonderlijk, en later in de notarieele akte gecombineerd heeft afgeschreven. Of dit alleen is toe te schrijven aan een zekere willekeur, willen wij hier niet bevestigen noch ontkennen. Het meest aannemelijke lijkt ons, dat hij het dossier heeft afgeschreven in den vorm en in de volgorde der stukken, zooals hij het in het archief der abdij heeft aangetroffen, zonder zich rekenschap te geven van dit eigenaardige feit.

Na eerst nog de aandacht te hebben gevestigd op de minder nauwkeurige wijze, waarop de compilator van het cartularium de protest-akte der monniken heeft gecopieerd, zooals wij ter plaatse in de bijlage nog zullen verantwoorden, willen wij thans de afzonderlijke documenten van het dossier bespreken. Voor het geregeld en historisch verloop dezer eerste reformatie-poging achten wij het gewenscht af te wijken van de volgorde der verschillende documenten, zooals het cartularium deze geeft, en ons te houden aan de tijds- en rangorde der achtereenvolgende feiten en gebeurtenissen.

Het eerst komt dan in aanmerking de bulle van paus Martinus V, uitgevaardigd te Florence den 15en Januari 1421, waarbij hij de visitators benoemt en hun taak en opdracht nader omschrijft. Als commissarissen belast met de visitatie en reformatie der abdij van Egmond werden bij dit pauselijk schrijven benoemd de abt der St. Jacobs-abdij te Luik, de proost van de Praemonstratenser abdij te Zuetendale en de deken der St. Livinuskerk te Zierikzee. Wij meenen te mogen aannemen, dat dit drietal door hertog Jan van Beieren, op wiens verzoek de bulle werd verkregen, aan den paus als reformatoren is voorgedragen, wijl wij geen enkele andere reden noch aanwijzing hebben kunnen vinden, waarom de keuze van den paus juist op bovengenoemde personen zou zijn gevallen.

Omtrent het afschrift der bulle, zooals dit in het cartularium is weergegeven, moeten wij op de eerste plaats opmerken, dat wij den indruk hebben gekregen, dat de origineele bulle niet met de vereischte nauwkeurigheid is afgeschreven. Immers er komen enkele passages in

voor, waarvan de zin min of meer onduidelijk en zelfs duister is, zooals o.a. reeds in den aanhef der bulle het geval is met den tusschenzin „per prepositum gubernari monasteriorum" en den daarop volgenden onsamenhangenden volzin. In het bijzonder moeten wij de aandacht vestigen op de bij de bulle gemaakte kantteekeningen. Deze kantteekeningen zijn afkomstig van een der vrienden en beschermers van den abt te Utrecht, zooals wij hierna nog zullen aantoonen. Zeker althans zijn deze kantteekeningen niet gemaakt door een der monniken van Egmond, zooals overtuigend blijkt uit de derde kantteekening, waarin het vermoeden wordt uitgesproken, dat alle drie de commissarissen bij de visitatie zijn tegenwoordig geweest. Deze bemerking nu kan niet gemaakt zijn door een der monniken, die bij de visitatie tegenwoordig is geweest, wijl uit de notarieele akte van het protest der monniken tegen de visitatie blijkt, zooals wij hierna nog zullen zien, dat slechts twee der commissarissen de visitatie hebben verricht. Bovendien vinden wij deze kantteekeningen meer of minder uitvoerig terug in de voor de procuratoren van den abt bestemde Informacio, welke wij hierna nog zullen bespreken, en waarbij wij op deze kantteekeningen nog nader zullen terugkomen.

Ingevolge de hun door den paus verstrekte opdracht begaven zich twee der drie genoemde commissarissen — de proost van Zoetendaal schijnt verhinderd te zijn geweest — naar de abdij van Egmond, alwaar zij den 18en of 19en Juni aankwamen. Op laatstgenoemden datum althans werd hun door de toen in de abdij aanwezige monniken een notarieele akte van protest overhandigd. In deze akte verzochten de aanwezige monniken aan de pauselijke commissarissen vooreerst, dat dezen hun medewerking zouden verleenen voor den terugkeer in de abdij van den abt en de andere monniken, die uit vrees voor den heer van Egmond waren gevlucht. Op de tweede plaats verzochten zij de commissarissen, dat dezen Jan Jan Bertholomeeus' zoons zoon [1]) zouden ontzetten uit

[1]) Op fol. 107 vo. heet deze rentmeester Jan Bertholomeeszoon, terwijl hij op fol. 108 vo. wordt genoemd Jan Jan Bertholomeeus' zoons zoon.

zijn ambt van rentmeester en uit de andere ambten, welke hij bekleedde, na van hem rekening en verantwoording gevorderd te hebben van zijn gevoerd beheer, en van hem op te eischen de boeken en bescheiden, welke hij onder zijn berusting had. Tevens verzochten zij de commissarissen, om in overleg met het convent andere monniken te belasten met de ambten, welke de outrouwe rentmeester bekleedde. Daarna herinnerden zij de visitatoren aan de wandaden, welke Jan Jan Bertholomeeus' zoons zoon in de abdij bedreven had, en die zij in het kort opsommen. En zij vroegen tenslotte op een van hooghartigheid niet vrij te pleiten toon aan de visitatoren, of het soms op hun last en bevel was geschied, dat de ontrouwe rentmeester de abdij in dezen tijd zooveel overlast had aangedaan.

Over de hier vermelde wandaden van den rentmeester staan ons vijf verschillende bronnen ten dienste.

1°. De gegevens hieromtrent verstrekt door de nog te bespreken Informacio.
2°. Die, welke zijn uiteengezet in het instrumentum appellacionis van abt Ger. v. Ockenbergh.
3°. De gegevens verstrekt door het onder no. 8 vermelde document uit het cartularium [1]).
4°. Het protest der monniken.
5°. De gegevens verstrekt door J. a Leydis in cap. LXX van zijn Chronicon.

Volgens deze bronnen zou er driemaal een aanslag zijn gepleegd op de abdij door Jan B. en zijn handlangers. De eerste zou hebben plaats gehad naar aanleiding van het ontslag van Jan B. als rentmeester en de benoeming van den prior Jan Halewijnsz in diens plaats, zooals document no. 8 van het cartularium alsook J. a Leydis uitdrukkelijk aangeven. De tweede zou zijn geschied daags na het vertrek van den prior uit de abdij, zooals de Informacio en het instrumentum appellacionis vermelden. De derde eindelijk had plaats kort vóór de aankomst van de pauselijke commissarissen in de abdij, zooals blijkt uit het protest der monniken. Wij kunnen echter

[1]) Wie de samensteller is van dit rapport over het ergerlijk gedrag van Jan B. blijkt uit geen enkel gegeven. Vermoedelijk is het opgesteld door den prior der abdij Leonius de Campo.

als zeker aannemen, dat de feiten vermeld door document no. 8 van het cartularium en door J. a Leydis, alsmede die welke de Informacio alsook het instrumentum appellacionis mededeelen, identiek zijn, zooals uit de respectievelijke berichten duidelijk blijkt. Deze eerste aanslag op de abdij heeft plaats gehad naar aanleiding van het ontslag van den rentmeester, hetwelk mogelijk kort vóór dien was afgekomen, doch tevens onmiddellijk na het vertrek van den prior. Want deze heeft ongetwijfeld het gevaar zien aankomen, hetwelk hem bedreigde, en zich door een overhaaste vlucht op 11 April 1420 daaraan onttrokken. Dienzelfden dag reeds begonnen volgens J. a Leydis de geweldenarijen jegens de abdij en het convent. — De tweede aanslag op de abdij geschiedde een jaar later, n.l. op 7 Juni 1421, kort vóór de visitatie der pauselijke commissarissen.

Den verderen inhoud van dit gedeelte van het protest over de gewelddadigheden van den rentmeester en zijn aanhangers gaan wij voorbij, en wij wijzen alleen op het merkwaardige feit, dat J. a Leydis in zijn Chronicon met geen enkel woord melding maakt van het aandeel van den afgezetten rentmeester in deze wandaden. Alleen willen wij nog enkele opmerkingen maken betreffende de tweede bezetting der abdij, welke plaats had in het jaar 1421 en wel, zooals blijkt uit de laatste alinea van het protest der monniken „des Saterdaghes na Bonifacii". Op dien dag kwam Jan Bertholomeeusz. met dienaren van den schout, „die ghewapent waren", in het koor der kerk en eischte van den subprior de sleutels der abdij. Toen deze zulks weigerde en zeide, dat hij ze zonder toestemming van het convent niet wilde geven, liet Jan B. hem die met geweld ontnemen. Met den schout van Haarlem en zijn dienaren ging Jan B. „mit loothameren ende zwairden", en hield de monniken langen tijd op de slaapzaal gevangen. Het valt ons in deze berichten aanstonds op, dat deze bezetting der abdij door Jan B. geschiedde onder gewapend geleide van *den schout van Haarlem* en diens rakkers. Wij zouden toch hebben verwacht, dat heer Jan van Egmond deze gelegenheid zou hebben benut, om zelf gewapenderhand de abdij te bezetten. Waarom gaat Jan B. hem nu voorbij en bedient hij zich van de hulp van den schout van Haar-

lem? Vooreerst is het mogelijk, dat Jan van Egmond toen door andere aangelegenheden bezig gehouden en niet in zijn kasteel aanwezig was, en dat hij daarom den schout van Haarlem belast had met de bezetting der abdij. Niet onmogelijk is ook de veronderstelling, dat Jan van Egmond met voorbedachten rade zich niet aan deze onderneming heeft willen wagen, om daardoor niet den schijn op zich te laden, dat eer- of heerschzuchtige bedoelingen bij hem hadden voorgezeten, toen hij den abt en de monniken bij Jan van Beieren aanklaagde en dezen had weten te bewegen, de visitatie en reformatie der abdij bij den paus aan te vragen. Meer nabij de waarheid dunkt ons echter de veronderstelling, dat Jan B. den schout van Haarlem ter hulp heeft geroepen, om aan zijn optreden en onderneming meer gezag en kracht bij te zetten, het gezag n.l. van den hertog van Beieren zelven. Het is n.l. vrij zeker, dat deze bezetting der abdij geschiedde met het oog op de naderende komst der pauselijke commissarissen. De bezetting immers had plaats op Zaterdag na het feest van den H. Bonifacius, Dit feest, hetwelk wordt gevierd op den 5en Juni, viel in dat jaar op Donderdag, zoodat dus de bezetting der abdij geschiedde op 7 Juni. Wanneer wij nu weten, dat de visitatoren den 18en of 19en Juni in de abdij kwamen, dan voelen wij al aanstonds het verband tusschen de bezetting en de visitatie. Wij meenen daarom te mogen aannemen, dat Jan B. vernomen had, dat omstreeks dezen tijd de pauselijke commissarissen in de abdij zouden aankomen. Om nu te voorkomen, dat de monniken misschien den visitators den toegang zouden weigeren, om hen aldus te beletten zich van hun pauselijke opdracht te kwijten, zal hij tijdig de abdij hebben willen bezetten. En om voor deze onderneming zich te verzekeren van de noodige macht en het noodige gezag, zal hij de hulp hebben ingeroepen van den schout van Haarlem, al of niet in lastgeving of met goedkeuring van hertog Jan van Beieren. Wij achten het geen beletsel voor deze veronderstelling, dat de abdij werd bezet reeds geruimen tijd vóór de aankomst der commissarissen. Want vooreerst kan Jan B. geweten hebben, dat de komst der visitatoren in de abdij omstreeks dezen tijd was te verwachten. En daarom zal hij, om de boven aangegeven

reden, tijdig afdoende maatregelen hebben willen nemen, opdat dezen zich ongehinderd van hun opdracht konden kwijten. Vervolgens achten wij het volstrekt niet onmogelijk, gezien de mentaliteit der monniken ten opzichte van de visitatie en reformatie der abdij, dat de commissarissen zich inderdaad reeds vóór dien tijd aan de abdij hadden vervoegd, om haar te visiteeren, doch door de monniken waren afgewezen en zich den toegang tot de abdij zagen afgesloten. En hierin zou dan hertog Jan van Beieren of Jan van Egmond een van hun standpunt rechtmatige aanleiding hebben gevonden, om thans reeds bijtijds en gewapenderhand de abdij te doen bezetten, om zoo een herhaling te voorkomen van hetgeen bij de eerste komst der commissarissen was geschied. Wij leggen er echter den nadruk op, dat dit slechts veronderstellingen zijn, waarvoor wij in de bescheiden geen zekere aanwijzingen hebben, en die wij dan ook voor beter geven. Doch wel opmerkelijk in verband hiermee is de vraag, welke de monniken aan het slot van hun protest tot de pauselijke commissarissen richtten, of het n.l. op hun bevel was geschied, dat in dezen tijd een dergelijke overlast aan de abdij en de monniken werd aangedaan. Deze vraag wijst er toch wel op, dat er eenig verband moet hebben bestaan tusschen de bezetting der abdij door Jan B. en den schout van Haarlem en de visitatie der pauselijke commissarissen. Daarop wijst eveneens de verklaring van de monniken, dat zij langen tijd op de slaapzaal zijn gevangen gehouden. Want vermoedelijk heeft de bezetting der abdij geduurd, totdat de commissarissen in de abdij waren aangekomen en zich van hun opdracht hadden gekweten, dat is dus ongeveer 14 dagen.

Nadat bovengenoemd protest namens de monniken door den notaris was voorgelezen, vroegen de pauselijke commissarissen, of alle aanwezige monniken en ieder hunner afzonderlijk met den inhoud daarvan accoord ging. Alle monniken beantwoordden deze vraag bevestigend, behalve de in den aanvang van het protest genoemde Nicolaas Helmer, en wellicht bij monde van hem ook Jacob van Boechorst. Dezen immers behoorden met Gijsbert van Vliet tot de aanhangers van den afgezetten rentmeester Jan B. Deze nu antwoordde aan de visita-

toren, dat hij niet bereid was in te staan voor de waarheid van den inhoud van het protest, daarop althans geen eed te willen doen, noch ter bevestiging daarvan de H. Communie te willen ontvangen, voor en aleer de rekening en verantwoording van Jan B. was onderzocht. Eerst als dit was geschied, en het dan zou blijken, dat de rentmeester zich aan wanbeheer had schuldig gemaakt, eerst dan zou hij den verlangden eed willen afleggen. En hij gaf als reden van zijn merkwaardige houding het volgende op: *„Quia modo esset aliter deliberatus quam fuerit tempore concepcionis huiusmodi cedule"*. Aanstonds na deze verklaring van hun medebroeder, welke blijkbaar een geweldige consternatie verwekte onder de andere monniken, eischten verschillenden hunner van de pauselijke commissarissen, dat de naam van Nicolaas Helmer om zijn zonderlinge houding uit het protest zou worden geschrapt. Op dezen eisch gaven de visitatoren ten antwoord, dat zij eenigen tijd zich wenschten te beraden over het antwoord, hetwelk zij zouden geven op het voorgelezen protest en de daarin vervatte verzoeken.

Twee dagen later, den 21en Juni 1421, gaven de visitatoren aan de monniken het hun toegezegde antwoord. Wat betreft het eerste verzoek der monniken, den terugkeer van hun abt te helpen bevorderen, was het aan de commissarissen blijkbaar niet onbekend, dat zoowel de abt zelf alsook de monniken vroeger reeds pogingen daartoe hadden aangewend, doch daarin niet waren geslaagd, of om een of andere reden die pogingen hadden opgegeven. Dit althans meenen wij te mogen opmaken uit de inleiding tot hun antwoord op het eerste verzoek der monniken, waar de visitatoren zeggen: „quod vos ipsi ..... vias aliquas de diligencia per vos et ipsum de redeundo facta medio tempore inchoatas aut saltem conceptas et excogitatas, vobis ..... aperiatis". Wanneer de monniken aldus eerst zelf opnieuw ernstige pogingen in het werk zouden stellen, en alle beschikbare middelen aanwenden, om hun abt te doen terugkeeren, dan zouden de commissarissen hen daarin met alle geoorloofde en geschikte middelen ter zijde staan. Eveneens verklaarden zij zich bereid, in verband met het tweede verzoek der monniken, hun medewerking te verleenen tot den terugkeer van de monniken die de abdij waren ontvlucht,

En daarom gelastten zij aan de monniken gezamenlijk en ieder hunner afzonderlijk, op straffe van excommunicatie en suspensie, om binnen drie dagen aan de visitatoren of aan een of twee hunner schriftelijk op te geven de namen van de afwezige monniken en van ieder hunner, alsook de plaatsen, waar dezen vertoefden, of althans waarschijnlijk zich ophielden. Op het derde verzoek der monniken om het ontslag van Jan B. als rentmeester en uit de andere ambten, die hij bekleedde, en in-de-plaatsstelling van andere monniken, gaven de commissarissen ten antwoord, dat zij den rentmeester gelast hadden zich gereed te houden, om hun, zoodra zij daartoe gelegenheid hadden, rekenschap af te leggen van zijn gevoerd beheer. Daarmee beoogden zij een onderzoek naar den persoon en de wettigheid van zijn ambtsvervulling. Van den uitslag van dit onderzoek zou afhangen hun oordeel over zijne handhaving in de ambten welke hij bekleedde. Van de mededeelingen der monniken omtrent het levensgedrag, de wandaden en geweldenarijen van Jan B. verklaarden zij nota te hebben genomen. Eindelijk voegden de commissarissen daaraan toe, dat zij bereidwillig het oor zouden leenen, wanneer de monniken nog meer klachten hadden in te brengen tegen hem of tegen wien der monniken ook, en dat zij al hun best zouden doen „ut cuncta debito tramite procedant et felici fine terminentur".

Omtrent het resultaat der visitatie van de pauselijke commissarissen weten wij vooreerst met zekerheid, dat zij volgens de hun verstrekte lastgeving een schriftelijk rapport aan den paus hebben uitgebracht. Dit rapport is echter niet voor ons bewaard gebleven. Eveneens zal later blijken, dat het eigenlijke doel der visitatie, n.l. de hervorming der tucht in de abdij, niet is bereikt, en vermoedelijk hoofdzakelijk wel als gevolg van de staatkundige verwikkelingen en troebelen dier dagen in onze gewesten.

Wij moeten hier thans nog een enkel woord wijden aan het merkwaardig schrijven van deken Henricus Scatter van Zierikzee, waarvan het cartularium op fol. 109 vo. het afschrift geeft onder het opschrift: „Dit is die brief, die meester Heinric Scatter sende heren Wouter Dircs zoen ende heren Willem Simons zoen". Al aanstonds

trekt het de aandacht, dat de brief, welke geen datum aangeeft noch plaats van waaruit hij is geschreven, gericht is niet aan den prior of het gezamenlijk convent, maar aan twee der monniken, wier namen het opschrift vermeldt. Wat hiervan de reden is geweest blijkt uit het in den brief vermelde feit, dat beide monniken aan den deken een schrijven hadden gericht over de in den brief van den deken aangeroerde aangelegenheid. Doch hiermede is weer niet verklaard, waarom juist deze twee monniken dienaangaande den deken hadden geschreven, al is het waar, dat een van beiden ten nauwste betrokken was in de zaak waarover het ging. Immers blijkens den aanhef van den brief van den deken had hij, vermoedelijk tijdens zijn visitatie der abdij, met den prior en genoemde monniken een onderhoud gehad, waarin de laatstgenoemden hem verzocht hadden zijn goedkeuring te hechten aan de aanstelling van Willem Simonsz. tot keukenmeester der abdij. Als tegenprestatie hadden zij den deken beloofd, dat het convent zou geven „Boudijn Jan Bartolomees soens soen een commissie ende bevelinge, dattet hem stade dede in den renten te ontfangen, om u beter reetscap te doen". Hoewel de juiste beteekenis van dezen zin ons niet recht duidelijk is, meenen wij toch daaruit te mogen opmaken, dat het convent beloofd had, op voorstel wellicht van de pauselijke commissarissen, aan Boudijn Jan B., misschien een broeder van den door den abt afgezetten rentmeester, mandaat en opdracht te geven, hen te helpen [1]), om de renten en pachten der abdij voor zijn broeder in ontvangst te nemen, om zoo aan het convent beter rekenschap te kunnen afleggen van het gevoerde beheer. Wij meenen daaruit te mogen opmaken, dat de visitatoren betreffende een der kardinale punten van de klachten der monniken, het wanbeheer van den rentmeester, een compromis-voorstel hebben gedaan, volgens hetwelk de afgezette rentmeester in zijn *waardigheid* zou blijven gehandhaafd, terwijl zijn *ambt* zou worden waargenomen door diens broeder Boudijn, zoolang totdat uit de afgelegde rekening en verantwoording zou blijken, of eerstgenoemde zich al of niet aan wanbeheer

[1]) „Stade doen" beteekent volgens Verdam-Verwijs i.v.: usui esse, prodesse, commodo esse, helpen, van nut zijn, baten.

had schuldig gemaakt. Met dit voorstel schijnt het convent accoord te zijn gegaan onder voorwaarde, dat Willem Simonsz. benoemd zou worden tot keukenmeester, hetgeen de visitatoren hadden goedgevonden. — „Dairmede die handt ende amministracie gesloten uwen abt, als wair hy selver tegenwoirdich geweest ende u allen mede". Wij kunnen aan deze woorden geen andere verklaarbare beteekenis geven dan door ze, ondanks den langen tusschenzin, welke vooraf gaat, in verband te brengen met het zooeven vermelde compromis-voorstel. De deken bedoelt dan hiermede naar onze meening, dat door de aanvaarding van dit voorstel het door Boudijn Jan B. uitgebrachte rapport over het gevoerde beheer van den rentmeester dezelfde rechtskracht zou hebben, als wanneer dit rapport was uitgebracht in tegenwoordigheid van den abt en de andere monniken. Ofschoon nu de monniken „mit gueden instrumenten", dus blijkbaar in den vorm eener notarieele akte, beloofd hadden met dit voorstel genoegen te nemen, schijnen zij na het vertrek der visitatoren aan deken Scatter geschreven te hebben, dat zij hun belofte wel wilden houden, doch onder voorwaarden, welke in strijd waren met de aan de commissarissen door den paus verstrekte opdracht en volmachten. Bovendien was hun schrijven gesteld in hoogst oneerbiedigen en hooghartigen toon en beleedigend tevens voor de commissarissen. De twee met name genoemde monniken worden hiervoor hoofdzakelijk door den deken aansprakelijk gesteld: „Niet dat ic u beiden dairin ticht geve mer sy sijn wel onder den hoop die dat wel segghen konnen, ende meer dincs dairtoe dat beter beswegen wair". De deken waarschuwt hen dan onder bedreiging met de strengste kerkelijke straffen, dat zij zich niet zullen vermeten iets te ondernemen tegen de aan de visitatoren door Rome gegeven opdracht. En wijl de monniken zich niet hebben gehouden „des my toegeseyt was", daarom trekt de deken bij dezen de hun gedane concessie in, „soe ontware ic u die saken, dair ic op die tijt toe gaf consent om beters willen". En hij besluit zijn schrijven met de ernstige vermaning: „Ic wilde meer wijsheyt ende devocie in u luden werkten, het soude den goidshuus meer profijt doen. God sy met u".

Abt Ger. v. Ockenbergh, die reeds in 1419 uit vrees voor zijn belagers de abdij had moeten ontvluchten en een veilige schuilplaats te Utrecht had gevonden, schijnt omstreeks half April van het jaar 1421 zekere berichten te hebben ontvangen omtrent de voorgenomen visitatie en reformatie zijner abdij. Den 29en April althans van dat jaar protesteerde hij openlijk ten overstaan van notaris en getuigen tegen de beschuldigingen, welke tegen hem waren ingebracht en beriep zich ter verdediging zijner rechten op den Heiligen Stoel, zooals de „protestacio sive appellacio" op fol. 103 ro—104 ro. van het cartularium uitvoerig aangeeft. En nadat hij eenmaal vernomen had, dat inderdaad de visitatie door de pauselijke commissarissen had plaats gehad, vernieuwde hij dit protest en appèl nog uitvoeriger in een notarieele akte den 11en Juli 1421, het „instrumentum appellacionis" van fol. 104 ro.—105 vo., evenals het eerste appèl gepasseerd ten huize van Joannes Theoderici, kanunnik van de domkerk te Utrecht en proost der domkerk van Roermond. Vooral in deze akte verdedigt hij zich uitvoerig tegen de voorgenomen reformatie der abdij. Hij wijst daarbij ook met nadruk op het feit, dat hij „propter guerras et potenciam emulorum suorum presertim dicti domini Joannis de Egmond" gedurende twee jaren reeds te Utrecht verblijf houdt en genoemde stad niet durft verlaten uit vrees voor zijn belagers, zoodat hij bij de visitatie niet tegenwoordig heeft kunnen zijn en zoodoende dit protest en appèl aan de pauselijke commissarissen niet kenbaar heeft kunnen maken. Daarom protesteert hij op deze plaats en langs dezen weg tegen de inbreuk, welke op zijn rechten is gemaakt, en beroept zich daartegen op de bescherming van den Heiligen Stoel. — Nog in dezelfde maand, den 29en Juli, deed hij passeeren voor notaris Ghisebertus Peregrini en getuigen een „procuratorium ad impetrandum" (cartularium fol. 105 v.—106 ro.) en een „procuratorium ad agendum" (cartularium fol. 106 ro.—107 ro.), bij welke akten hij aanstelde vijf procuratoren, om zijn zaak te Rome voor te dragen en te verdedigen, n.l. Conradus Ludekingh, Johannes Wever, Johannes Wachtendonck, Tilmannus Coningh, „in Romana curia procuratores", en Johannes de Aderkem, vicarius perpetuus van St. Pieter te

Utrecht, wier volmachten en bevoegdheden hij nader aangaf en uitvoerig omschreef.

Na deze volgens de bepalingen van het toenmaals geldende kerkelijk recht noodzakelijke voorbereidende akten, werd aan de hand van de door den abt verstrekte gegevens en de werkelijke feiten opgesteld een uitvoerige memorie ten dienste van de zaakgelastigden van den abt te Rome, welke het cartularium fol. 100 ro.—102 ro. geeft onder den uitvoerigen titel: „Informacio pro reverendo patre domino Gerardo de Ockenbergh abbate monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis contra visitacionem in eius absencia in monasterio de Egmonda pretextu cuiusdam bulle factam". Zij bevat, behalve een uiteenzetting van de feiten en gebeurtenissen, welke aanleiding gaven tot het uitvaardigen der pauselijke bulle, de benoeming der commissarissen en de door dezen gehouden visitatie, een handleiding en gedragslijn voor de procurators omtrent de wijze, waarop zij de zaak van den abt in Rome moeten voordragen en verdedigen. Vooreerst moeten zij onderzoeken, of de paus, aangezien in de bulle is bepaald, dat de visitatoren een schriftelijk rapport moeten indienen bij den paus, voor deze aangelegenheid een commissie van onderzoek heeft benoemd. Indien dit het geval is, moet de procurator deze commissie of anders den paus nauwkeurig inlichten omtrent den werkelijken loop der gebeurtenissen, zooals deze in de hierbij verstrekte gegevens is uiteen gezet. Want daardoor kan worden voorkomen „ne subdole idem dominus abbas ad instanciam emulorum suorum pretextu dicti processus laqueatur, *quia ad hoc dicta bulla censetur extorta*". Vervolgens moeten zij nauwkeurig onderzoek doen naar den inhoud van bedoeld rapport der visitatoren, vooral of daarin ook vermeld staat, dat het convent aan de visitatoren verzocht heeft den terugkeer van den abt te willen helpen bevorderen, omdat dit verzoek zeer pleit ten gunste van den abt en in het nadeel van zijn vervolgers. En daarom moeten zij copie vragen van dit rapport, alsook een „terminus pro excusacione", d.w.z. een behoorlijken tijd om het rapport te onderzoeken, om de daarin eventueel vervatte aanklachten en beschuldigingen te kunnen weerleggen en verdedigen. Eindelijk moeten de procurators ook

verzoeken, „si videbitur", d.w.z. als het hun goeddunkt, of ook wel, als zij er eenig resultaat van verwachten, „*intimacio processus ad partes*". En hiermede wordt, naar wij meenen, bedoeld dat de procurators er op moeten aandringen, dat aan beide partijen, dus ook aan den abt en zijn beschermers, inzage worde verstrekt van het rapport der gehouden visitatie. Dat dit de bedoeling is van de gecursiveerde woorden, meenen wij duidelijk te mogen opmaken uit de reden, welke de Informacio zelve aangeeft voor dit verzoek: „ex quo dominus abbas non fuit citatus nec absens per contumaciam sed propter metum qui est notorius".

Deze uitvoerige Informacio werd zoo spoedig mogelijk, vermoedelijk reeds den 1en of 2en Augustus 1421 [1]) naar Rome gebracht tegelijk met de noodige bewijsstukken, welke wij hiervoor reeds behandeld hebben. Dit dossier ging vergezeld van een begeleidend schrijven, waarvan het cartularium op fol. 107 ro. de copie geeft onder het opschrift: „Copia missive scripte venerabili viro magistro Johanni Wachtendonck in Romana curia procuratori". Deze brief is van de hand van Petrus de Mera, deken van het kapittel van St. Pieter te Utrecht, die o.a. als getuige optrad bij het protest en appèl van abt Ger. v. Ockenbergh, en is gericht aan den procurator bij het pauselijk hof te Rome Johannes Wachtendonck. In dit schrijven wijst deken de Mera den procurator er op, dat hij den paus of dengene, die in diens naam de zaak behandelt, moet inlichten „de statu patrie ac parcialitate", daarbij echter rekening moet houden met den aan den hertog van Beieren verschuldigden eerbied door er op te wijzen, dat deze verkeerd is ingelicht en opgestookt door de tegenstanders van den abt. Want de paus zal misschien niet licht te bewegen zijn, om tegen den zin „intencio" van den hertog in te gaan, „contendendum". Eindelijk verzoekt hij hem nog te willen bewerken, dat de reden van het appèl en de geheele aangelegenheid van den abt wordt behandeld niet in een *geheim* consistorie, waarin meestal de aangelegenheden van abdijen en praelaturen

[1]) Dezen datum meenen wij te mogen aannemen op grond van het feit, dat het begeleidend schrijven van Petrus de Mera is gedateerd op 1 Augustus.

worden behandeld, maar in een *openbaar* consistorie. En dit zal hem niet moeilijk vallen, omdat de zaak van den abt door een commissie wordt onderzocht. Dezen zin althans meenen wij te mogen geven aan den betreffenden passus in den dekenalen brief: „attamen quia petitur commissio cause non est magna vis que commissio securius possit obtineri in consistorio publico ad finem quod traheretur negocium de consistorio secreto". De beslissing daaromtrent laat de deken echter over aan het beleid en inzicht van den procurator en den advocaat, „quorum industriis committuntur expediri".

Naar aanleiding van dit schrijven willen wij hier nog de vraag beantwoorden, door wie(n) de Informacio is opgesteld en van wiens hand de kantteekeningen zijn, welke in het cartularium bij de pauselijke bulle zijn gemaakt. Want dat beiden van een en dezelfde hand zijn lijkt ons vrij zeker door de sterke overeenkomst welke er bestaat tusschen deze korte kantteekeningen en de meer uitvoerige verwerking daarvan in de Informacio. En naar onze meening moeten wij beiden toeschrijven aan den deken van St. Pieter, Petrus de Mera, zoo al niet uitsluitend als auctor intellectualis, dan toch als voornaamste bewerker van of medewerker aan de samenstelling er van.

Wij meenen ons tot deze conclusie gerechtigd door het feit, dat deze een begeleidend schrijven voegde bij de Informacio, waartoe hij zich als auteur der Informacio min of meer verplicht en tevens ook gerechtigd achtte. Ook de vorm en inhoud van den brief wijzen daarop niet onduidelijk. Absolute zekerheid verstrekken de bescheiden ons niet dienaangaande.

Uit het schrijven van deken de Mera blijkt, dat als voornaamste verdediger van den abt te Rome is opgetreden Joh. Wachtendonck, daarin bijgestaan door Tilmannus Coningh. Aan de hand van de hun toegezonden bescheiden hebben beiden vermoedelijk medegewerkt aan het samenstellen der „Commissio", fol. 113 ro—114 ro. van het cartularium, de suppliek aan den paus, waarin de procurators de aangelegenheid van abt Ger. v. Ockenbergh bij de curie voordragen en verdedigen en verzoeken aan een der kardinalen opdracht te geven deze zaak, alvorens een beslissing te nemen, aan een degelijk onderzoek te onderwerpen. Uit den geheelen inhoud van het

stuk blijkt, dat de zaakgelastigden zich stipt hebben gehouden aan de hun gegeven instructies.

Deze suppliek had het door den abt en zijn vrienden gewenschte gevolg, zooals de „Signatura", fol. 114 ro. van het cartularium, zeer in het kort aangeeft. Immers bij endossement werd door den pauselijken secretaris aan den procurator bericht, dat door den paus met het onderzoek dezer aangelegenheid was belast kardinaal De Branchaciis. Aan dezen werd volmacht verleend om bij edict de reformatoren te dagvaarden, en de geheele zaak verder te behandelen: „et procedat in omnibus *preterquam in appellacionis articulo quatenus excesserint fines mandati*". Welke de juiste beteekenis en strekking is dezer clausule, is ons niet recht duidelijk. In de suppliek was ook ter kennis gebracht van den paus, dat de abt van Egmond tegen de visitatie appèl had aangeteekend en zich daarbij beroepen had op den Heiligen Stoel. Daaraan was toegevoegd het verzoek, om dit appèl en de redenen er van ook ter onderzoek aan den kardinaal op te dragen. Dit laatste nu schijnt de paus te willen uitsluiten *omdat*, ofwel *in zooverre*, „quatenus", dit appèl en de redenen daarvan vielen buiten de grenzen van de volmachten, van het mandaat van de procurators, „excesserint". Wat de paus dan voor had met deze uitzonderingsbepaling, wordt ons niet duidelijk, noch door den samenhang, noch uit het verdere verloop der gebeurtenissen. Misschien wilde de paus dit bewuste punt der aangelegenheid van den abt, wellicht om het gewicht der zaak zelve, ten onderzoek voorleggen in een geheim consistorie, om na een aldaar genomen beslissing hierin nader te voorzien. Zekerheid hieromtrent verschaffen de bronnen ons echter niet.

Wij moeten hier ook nog de aandacht vestigen op de twee brieven uit het dossier, waarvan het cartularium op fol. 110 ro. en vo. de copieën geeft. De eerste heeft tot opschrift: „Sequitur informacio mittenda alicui ex specialibus amicis", en uit den inhoud blijkt dat het schrijven afkomstig is van een der procuratores van den abt, vermoedelijk van Joh. Wachtendonck. Eveneens blijkt uit den inhoud duidelijk, dat de brief is gericht aan de monniken van Egmond, doch dan blijkens het opschrift „alicui ex specialibus amicis", dus aan een be-

trouwbaren en verknochten aanhanger van den abt. Wie hiermede wordt bedoeld, meenen wij te mogen opmaken uit vorm en inhoud van den tweeden brief. Deze heeft in het cartularium tot opschrift: „Litera ad curiam mittenda cum instrumento si habeatur", en is ongetwijfeld van de hand van Petrus de Mera, en bevat het antwoord op het zooeven vermelde schrijven van den procurator te Rome. De brief van deken de Mera eindigt met dezen merkwaardigen zin: „Et huiusmodi requisicio et responsio facte sunt mense", waarbij in margine is aangeteekend: „ponatur tempus". De bedoeling hiervan is blijkbaar, dat ten behoeve van den procurator te Rome moet worden ingevuld de datum, waarop het protest der monniken is uitgebracht, en het antwoord der commissarissen daarop is gegeven. En hieruit meenen wij deze gevolgtrekking te mogen maken. De brief van den procurator aan de monniken van Egmond is door hen doorgezonden naar Utrecht aan Petrus de Mera, „alicui ex specialibus amicis". Zijn schrijven heeft hij op zijn beurt eerst naar Egmond gezonden, opdat de monniken van den inhoud konden kennis nemen, om dan tevens den gevraagden datum in te vullen en het door den procurator verlangde instrumentum requisicionis et responsionis daarbij in te sluiten.

Tenslotte moeten wij nog even de aandacht vestigen op de opsomming, welke fol. 108 ro.—108 vo. geeft van hetgeen abt Ger. v. Ockenbergh gedaan heeft voor den stoffelijken bloei der abdij. Deze staat van dienst van den abt zal vermoedelijk wel zijn opgesteld door een der monniken, mogelijk door den prior Leonius de Campo, om als bewijsstuk te dienen voor den ijver, waarmede de abt steeds de stoffelijke belangen van zijn abdij en haar bewoners had behartigd. — Dat abt Ger. v. Ockenbergh de beste verwachtingen heeft gekoesterd omtrent een voor hem gunstigen afloop van het proces te Rome, blijkt wel uit zijn schrijven van 26 Augustus 1421 aan zijn monniken te Egmond, waarvan het cartularium op fol. 110 ro. de copie geeft onder het opschrift: „Litera domini abbatis ad conventum". Wat den inhoud van dit schrijven betreft achten wij alleen vermeldenswaard de mededeeling van den abt, dat hij ook in Keulen vrienden en aanhan-

gers had, die hem bij de verdediging van zijn rechten met raad en daad ter zijde stonden. Wie hiermede worden bedoeld, hebben wij echter uit gebrek aan nadere gegevens hieromtrent niet kunnen navorschen.

Ondanks zijn goede verwachtingen, heeft de abt toch niet den triumf van zijn recht mogen beleven. Zooals J. a Leydis in cap. LXXI van zijn Annales mededeelt, stierf Ger. v. Ockenbergh den 8en Maart 1424 te Utrecht „in angustiis et exulatione". Maar ook zijn tegenstanders bereikten hun doel niet, wijl de door hen voorgestane reformatie niet tot stand kwam. Want wij meenen te mogen aannemen, dat Rome de aangelegenheid van den abt en de reformatie der abdij wel zal hebben onderzocht, maar dat men daar om verschillende redenen, voornamelijk wel uit politieke beweegredenen, „propter parcialitates", met het oog op de staatkundige verwikkelingen in onze gewesten, deze aangelegenheid niet heeft willen pousseeren, doch sleepende gehouden heeft in afwachting van rustiger tijden, te meer wijl Rome destijds de handen vol had met moeilijkheden en verwikkelingen in eigen omgeving. „Quare et totum negotium fuit omnino dissipatum", zooals J. a Leydis t.a.p. zijn verhaal dezer eerste hervormingspoging besluit.

(Folio 100 ro.) INFORMACIO PRO REVERENDO PATRE DOMINO GERARDO DE OCKENBERGH, ABBATE MONASTERII EGMONDENSIS ORDINIS SANCTI BENEDICTI TRAIECTENSIS DIOCESIS, CONTRA VISITACIONEM IN EIUS ABSENCIA IN MONASTERIO DE EGMONDA PRETEXTU CUIUSDAM BULLE FACTAM.

Primo animadvertendum, quod bulla, cuius tenor infra scribitur, super inquisicione de statu dicti monasterii Egmondensis facienda, censetur obtenta ad instanciam illustris principis domini Jo(annis) de Bavaria, pretendentis statum difformem dicti monasterii et eius personas in concubinatu et alias inordinate vivere, ac ipsius abbatem et priorem claustralem de dicto monasterio in fugam conversos, sic quod propterea devocio Christi fidelium ad dictum monasterium lentescit etc., prout in ipsa bulla continuatur.

Item sciendum, quod huiusmodi bulle pretextu abbas sancti Jacobi Leodiensis, et prepositus in Zuetendale, ac decanus ecclesie sancti Livini de Zerixee, Traiectensis diocesis, dictum monasterium Egmondense visitarunt, abbate et dicto priore eiusdem monasterii non per contumaciam, sed propter iustum metum, ut infra dicetur, absentibus, et ad huiusmodi visitacionem non vocatis neque citatis. In qua tamen visitacione, ut ipse dominus abbas intellexit, conventus Egmondensis requisivit et peciit ab ipsis visitatoribus, quatenus dignarentur cooperari et dare modum, quod eorum abbas cum pace ad suum monasterium Egmondense possit redire, et ibidem secure residere, quia tunc sperarent et eciam vellent vivere secundum eorum regulam. Et super huiusmodi requisicione pro parte dicti conventus datur petitum publicum instrumentum.

Et licet dominus noster per bullam predictam committere videatur reformacionem in temporalibus et spiritualibus, tam in capite quam in membris, iuxta constituciones apostolicas super hiis editas, ac statuta regularia, et consuetudines laudabiles dicti monasterii

Egmondensis etc., tamen qualis reformacio facta fuerit ipse dominus abbas ignorat. Sed quia in fine dicte bulle cavetur, quod visitatores *sub eorum sigillis* [1]) processum visitacionis in scriptis redactum sub eorum sigillis clausum debeant sedi apostolice intimare, ad finem quod dominus noster papa inde instructus, quid ulterius in premissis agendis extiterit, consulcius agere valeat: pro parte predicti domini abbatis Egmondensis petitur, quatenus inquiratur, si dominus noster deputaverit in hoc negocio commissarios, ad quos si qui fuerint, alioquin ad dominum nostrum accedatur informando eum ex infrascriptis, obtinendo desuper, vel super appellacione eiusdem domini abbatis noviter interposita causam committi, vel alias provideatur super tuicione status et honoris domini abbatis predicti, prout videbitur expedire, taliter preveniendo et providendo, ne subdole idem dominus abbas ad instanciam emulorum suorum pretextu dicti processus laqueatur, quia ad hoc dicta bulla censetur *(fol. 100 vo.)* extorta, et eo intencius inquirendum est pro processu huiusmodi visitacionis, quia sepius cameraliter examinari et eius vigore procedi consuevit.

Ad ostendendum igitur dictam bullam non zelo reformacionis dicti monasterii, sed pocius causa invidie et in oppressionem prefati domini abbatis obtentam fore, sciendum est, quod prefatus reverendus pater dominus G(erardus) abbas fere XVIII annis dicti monasterii abbas extitit, et interim ac usque ad tempus sui recessus de dicto monasterio, de quo infra dicetur, se et dictum monasterium laudabiliter rexit in spiritualibus et temporalibus, concubinatus et alios excessus, si qui per personas dicti monasterii fiebant, debite corrigendo. Quodque eciam suo tempore in eodem monasterio cultus divinus et populi devocio continue et taliter viguerunt, quod dux Wilhelmus pie memorie, frater prefati domini Jo(annis) de Bavaria ceterique nobiles patrie Hollandie annuatim et sepius dictum monasterium causa devocionis visitare consueverunt. Qui quidem cultus et devocio, postquam

[1]) De cursief gedrukte woorden, welke een weinig verder worden herhaald, staan hier vermoedelijk niet op hun plaats en zijn wellicht foutief tweemaal overgeschreven.

idem dominus abbas ex iusto metu coactus est recedere de dicto monasterio, ibidem notabiliter tepuerunt et decreverunt et quasi penitus evanuerunt. Causa enim recessus dicti domini G(erardi) abbatis fuit ista.

Nam apud dominum Jo(annem) de Bavaria predictum est quidam nobilis, vocatus dominus Jo(annes) dominus de Egmonda, qui aliquot temporibus presertim tempore, quo idem dominus abbas de dicto monasterio recessit, et ante et post fuit prout adhuc est unus de supremis consiliariis prefati domini Jo(annis) de Bavaria: qui et eius progenitores temporibus retroactis semper quesierunt usurpare seu occupare, prout usurparunt et occuparunt bona dicti monasterii, quibus idem dominus abbas tempore suo pro posse resistebat. Quinymmo tempore dicti domini ducis Wilhelmi ab eodem domino Jo(anne) de Egmonda nonnulla bona recuperavit. Sic quod propterea dictus dominus Jo(annes) de Egmonda continue citra prefatum dominum abbatem et sibi faventes capitali odio persecutus est et persequitur. In tantum quod ad statim, postquam idem dominus Jo(annes) de Egmond ut consiliarius prefati domini Jo(annis) de Bavaria in Hollandia inceperat dominari vel potestatem habere, idem dominus abbas primo et deinde dominus Jo(annes) Aelwini, tunc claustralis prior dicti monasterii, preavisati fuerunt, quod nisi a monasterio Egmondensi recederent, per fautores dicti domini Jo(annis) de Egmond interficerentur. Et ne tantum malum eveniret, dictus dominus abbas recessit primo, scilicet in vigilia Philippi et Jacobi apostolorum anno Domini M.CCCC.XIX. Et deinde ipse dominus prior predictus similiter recessit, et ad statim in crastino recessus ipsius domini prioris *(fol. 101 ro.)*, scilicet XII die mensis Aprilis anni Domini milesimi CCCC.XX. plures laici, quorum aliqui fuerunt fautores, familiares vel adherentes dicti domini Jo(annis) de Egmond, per quandam fenestram aule abbacie dicti monasterii cancellis ferreis bene munitam, per eosdem violenter cum malleis aut aliis eorum instrumentis confractam, media nocte intraverunt. Et mox in camera super aulam abbacie situata accedentes, ibidem duos servitores dicti domini abbatis invenerunt, quorum unum occiderunt et alium semivivum relictum percusserunt et vulneraverunt; dein-

de recedentes super cameram dicti domini abbatis, duos ex monachis dicti monasterii graviter et enormiter vulneraverunt, et ibidem ex cistis et scrineis dicti domini abbatis violenter effractis cum eorum instrumentis plura bona et clenodia rapuerunt consimiliter de eadem camera, scilicet quandam infulam preciosis gemmis ornatam, pulcra ornamenta, bonos libros, item tunicas, togas, pannum etc. Item ex alia camera eiusdem abbacie ceperunt IX paria lintheaminum, item LIII mensalia, item LX pulvinaria, item plures lectos, item omnia utensilia coquine. Item deinde vero recedentes super dormitorium, hostium camere prefati prioris violenter aperuerunt, quem querentes eciam ibidem et non invenientes eius clenodia consilimiter rapuerunt. Que omnia supradicta bona et clenodia dictorum dominorum abbatis et prioris cum pluribus aliis hic non inscriptis et ab eisdem malefactoribus a dicto monasterio deportatis, exceptis pluribus et diversis aliis dampnis, eidem monasterio ab ipsis pro tunc illatis, ascendunt bene ad valorem mille florenorum auri de camera et ultra. Qui quidem laici post premissa impuniti apud dominos Jo(annem) de Bavaria et Jo(annem) de Egmond seu in eorum presencia continue visi sunt et videntur conversari, de huiusmodi sacrilegio dampnabiliter se iactantes, de quibus omnibus est publica fama.

Et sic patet, quod non ex negligencia dictorum abbatis et prioris, sed propter causas predictas ex personis prefatorum dominorum Jo(annis) de Bavaria seu Jo(annis) de Egmond et suorum adherencium provenientes, in dicto monasterio populi devocio lentescit et cultus divinus decrevit. Que quidem devocio et cultus divinus tempore quo dictus abbas in dicto monasterio resedit, ibidem solempniter viguerunt et adhuc vigerent, si ibi pacifice residere possit, prout id eciam elici potest ex hoc, quod conventus instanter peciit a dictis visitatoribus, quatenus operam darent, quod eorum abbas predictus cum pace ad dictum monasterium redire et ibidem residere possit, prout supra tactum est.

(fol. 101 vo.) Item sciendum, quod prefatus dominus abbas tempore suo bona dicti monasterii non solum con-

servavit, sed quamplura alienata, presertim a dicto domino Jo(anne) de Egmond iniuste occupata, recuperavit. Sic quod propterea idem dominus Jo(annes) de Egmond eo intencius ipsum dominum abbatem persequitur, et ob id dictam pretensam bullam, ut creditur, in personam prefati domini Jo(annis) de Bavaria impetrari consuluit vel ordinavit. Que quidem bulla nequaquam impetrata fuisset, si prefatus dominus abbas bona ut predicitur non recuperasset, vel si de adherentibus dicti domini Jo(annis) de Egmond fuisset. Quare ipsa bulla non zelo reformacionis, sed causa invidie et propter parcialitatem, que de presenti, proch dolor, viget, est obtenta. Super quo debet dominus noster reddi intentus in tantum, quod non acceleretur aliquis processus in preiudicium dicti domini abbatis, qui omni tempore paratus erit per se vel alios de quibuscunque obiectibus se excusare. Et si qui, quod absit, excessus contra eum in curia confingerentur, petatur intimacio de illis, que non debet denegari ex quo dominus abbas ad videndum processum visitacionis fieri citatus non est.

Item sciendum, quod post recessum dicti domini abbatis prefatus dominus Jo(annes) de Bavaria de consilio, assensu et informacione dicti domini Jo(annis) de Egmond et quorundam aliorum, instituit et ordinavit preter et contra consensum ac voluntatem abbatis et conventus, (atque in ipsorum maximum preiudicium et gravamen) [1]) quendam monachum dicti monasterii Egmondensis, qui a duobus annis proxime transactis omnes fructus abbacie Egmondensis levavit, prout adhuc de presenti levat, quos idem monachus non ipsi domino abbati vel eius conventui, sed ut dicitur predicto domino Jo(anni) de Egmond et quibusdam aliis de curia dicti ducis Bavarie communicavit et communicat. Et ista eciam censetur potissima causa, quare populi devocio et divini cultus diminucio evenerit.

Item licet plura alia pro dictis dominis abbate et priore possint allegari, tamen illa ex quo veritas ex premissis

[1]) Het tusschen haakjes geplaatste gedeelte is in het HS. door dezelfde hand in margine geschreven.

considerari potest obmittuntur. Unde prout videbitur ex premissis fiat excusacio et defensio pro dominis abbate et priore predictis. Et cum processus inquisicionis super visitacione fuerit presentatus domino nostro vel commissariis in curia, diligenter perquiratur de eius tenore: presertim si contineatur in eo, qualiter conventus requisierit visitatores, quatenus darent operam, quod abbas possit cum pace redire etc. quia hoc multum videtur facere pro intencione abbatis et contra persecutores suos, item petatur copia et terminus pro excusacione etc. Et si videbitur, petatur intimacio processus visitacionis ad partes, ex quo dominus abbas non fuit citatus, nec absens per contuma *(fol. 102)* ciam sed propter metum, qui est notorius.

Item est advertendum, quod pro parte domini abbatis mittuntur duo procuratoria. Unum ad impetrandum et contradicendum et ad excusandum, cuius procuratorii vigore adversus crimina, si que proposita reperiantur, excusaciones proponi et super eis intimacio ad partes peti et procurari potest. Et isto tantum utendum est, verumptamen quia secundum extendit se ad causas etc. devolutas, et ad illas in quibus procedi possit ex officio vel absque citacione domini abbatis, illud non est exhibendum nisi ob insufficienciam primi procuratorii, et pro defensione status domini abbatis necessarium foret ipsum exhibere.

Item sciendum, quod dominus G(erardus) abbas semper fuisset contentus intendere reformacioni dummodo visitacioni potuisset interesse. Et de ea semper stabit contentus dum eius statui per eam iniuste non fuerit preiudicatum.

Martinus episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis abbati sancti Jacobi Leodiensis et preposito in Zuetendale per prepositum gubernari monasteriorum, ac decano ecclesie sancti Livini de Zerixee Traiectensis diocesis, salutem et apostolicam benedictionem. Inter curas multiplices quibus occurrencium rerum negociorumque

varietatibus obsidemur, illam attencius amplectimur, per quam regulares ordines et loca iugi sanctimonie dedita prout congruere prospicimus in spiritualibus et temporalibus prosperitatis optate dirigantur eventu. Unde efficacis ad id sollicitudinis studium instruere cupimus et provisionis occurrere remedio salutaris, ne ordines et loca ipsa apostolice, quod absit, providencie destituta consilio periculose deformacionis attingant obprobrium, sed labentis cursu temporis continuum dante Domino in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiant incrementum. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilecti filii nobilis viri Johannis ducis in Bavaria, cuius progenitores fundatores monasterii sancti Adalberti Egmondensis, Romane ecclesie immediate subiecti, ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis extiterunt, peticio continebat, quod monasterium ipsum religionis inibi scissure comminante dispendio, adeo desolacionis et deformacionis opprobrio subiacere noscatur, quod ipsius facultatibus et bonis, detestabilibus illius monachorum, concubinas et ex eis gradientes super terram fovencium, vita et regimine aliisque variis criminibus et excessibus, quibus dampnabiliter se immiscere non verentur, et alias inordinatis *(fol. 102 vo.)* mediis distraccioni subiacentibus, modernis abbate et claustrali priore dicti monasterii ab eo in fugam [1] conversis, propter quod Christi fidelium ad dictum monasterium causa devocionis lentescit concursus, tepescit devocio, minuiturque in eis divinus cultus ac religionis observancia spernitur, quamplurima inibi exinde [2]) oriuntur scandala, in monasterii et religionis

[1]) In margine is hier genoteerd: attende ad causam fuge.

[2]) In margine is hier het volgende genoteerd: Non propter factum abbatis, sed propter tyrannidem et sacrilegia adversus abbatem et in monasterio Egmondensi commissa. Nam ex ordinacione domini Jo(annis) de Egmond, supremi consiliarii domini Jo(annis) de Bavaria, ipse dominus abbas de dicta sua abbacia et de eius fructibus tenetur expulsus et spoliatus. Et similiter plures monachi, qui propter metum et tyrannidem dicti domini Jo(annis) de Egmond in ipso monasterio non audent residere, maxime cum ipse dominus Jo(annes) de Egmond fecit dictum monasterium de pluribus rebus et clenodiis ac ornamentis eciam sacratis violenter spoliari, ac duos monachos vulnerari et unum familiarem ipsius

predicte vilipendium, et eorundem excedencium animarum periculum et scandalum plurimorum. Et nisi monasterio predicto in quo loci ordinario occasione subiectionis huismodi ministerium visitacionis non assistit congrue super hiis provisionis ope consulatur, deteriores passim illi ac ipsius personis succedent eventus, id quod gravia in spiritualibus et temporalibus sustinebit verisimiliter detrimenta.

Nos igitur, quorum interest super hiis nostre vigilancie partes solicicius impertiri, volentes ut premissis succisis per optatum visitacionis et reformacionis presidium ea proveniant, ut intendantur que ad Dei laudem et gloriam ipsorumque fundatorum animarum remedium, huiusmodi religionis augmentum pariant, statumque salubrem solident monasterio ac personis memoratis, discrecioni vestre, de qua in hiis et aliis specialem in Domino fiduciam obtinemus, per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus vos [1]) vel duo vestrum ad monasterium predictum personaliter accedentes, et solum Deum pre oculis habentes, auctoritate nostra inibi visitetis, inquiratis de et super premissis omnibus et singulis ac eorum circumstanciis universis, de statu monasterii predicti et observancia regularibus eiusdem vos diligenter informetis, ac omnia et singula que per visitacionem et inquisicionem huiusmodi tam in spiritualibus quam in temporalibus, in capite et in membris huismodi reformacione, correccione et emendacione noveritis indigere, eadem auctoritate reformetis, corrigatis et emendetis iuxta constituciones apostolicas super hiis editas, necnon et instituta regularia et consuetudines laudabiles monasterii et ordinis predictorum, et circa eas corrigatis, emendetis, statuatis et ordinetis prout secundum Deum et constituciones, instituta et consuetudines antedicta et alias vestre consciencie ad salubrem statum dicti monasterii

---

domini abbatis interfici. Item idem dominus Jo(annes) de Egmond omnes fructus dicti monasterii levari et illos non pro cultu divino, sed prophane et prout sibi placet exponi facit, sic quod propterea devocio et cultus divinus, qui ab olim ibi fuerunt, iam disparuerunt.

[1]) In margine is hier het volgende genoteerd: creditur, quod omnes tres commissarii visitacioni interfuerint.

eciam in eisdem spiritualibus et temporalibus videbitur expedire. Et nichilominus quecunque correcta et emendata, statuta et ordinata per vos circa reformacionem huiusmodi faciatis auctoritate predicta firmiter observari, contradictores [1]) per censuram ecclesiasticam et alia iuris remedia iuxta constituciones, instituta et consuetudines predicta compescendo, testes autem qui fuerint *(fol. 103 ro.)* nominati si se gracia, odio vel timore subtraxerint censura simili compellatis veritati testimonium perhibere, non obstantibus constitucionibus apostolicis necnon statutis, consuetudinibus monasterii et ordinis predictorum iuramento, confirmacione apostolica vel quacunque firmitate alia roboratis, ceterisque contrariis quibuscunque. Seu si monasterio, ordini, abbati et personis prefatis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a dicta sit sede indultum, quod aliquos preter et contra eis concessa privilegia seu indulta ad eos visitandum vel alias admittere minime teneantur, abbas quoque et persone ad id compelli vel excommunicari, seu ipsi ac monasterium huiusmodi interdici seu suspendi non possint per literas apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mencionem. Et quibuslibet eciam apostolicis privilegiis, exempcionibus et indulgenciis generalibus vel specialibus quorumcunque tenorum existant per que presentibus non expressa vel totaliter non inserta vestre iurisdiccionis explicacio in hac parte valeat quomodolibet impediri, que quo ad hoc ipsis nolumus aliquatenus suffragari. Ceterum [2]) informacionem in huiusmodi visitacione et in-

[1]) In margine is hier genoteerd: Attendendum videtur et ponderandum, quod visitacio et inquisicio tempore presenti non videntur fieri potuisse, quia abbas et alii non fuerunt citati, et si citati fuissent, non poterant interesse ex quo locus monasterii non erat eis tutus. Et cum hoc erat notorium, commissarii inde certificati debuissent merito supersedisse.

[2]) In margine is hier genoteerd: Propter hanc clausulam videtur quod dominus noster vel commissarii si qui sint in curia avisentur, ne vigore talis processus contra statum domini abbatis aliquid innovetur. Ex quo abbas non est in culpa desolacionis monasterii, nec ad visitacionem etc. citatus est, neque illi interesse potuit propter metum etc. Et quod petatur processus intimari ipsi

quisicione super criminibus et excessibus huiusmodi per vos habendam et in scriptis redactam sub vestris sigillis inclusam ad presenciam apostolice sedis quantocicius intimare curetis, ut hiis instructi ulterius in premissis quid agendum extiterit consulcius agere valeamus. Datum Florencie XVIII Kalendas Februarii pontificatus nostri anno tercio.

Protestacio sive Appellacio. [1])

Coram vobis venerabilibus viris ac notario et testibus hic astantibus: Ego G(erardus) de Ockenbergh, abbas monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, sancte sedi apostolice immediate subiecti, propono et dico, quod licet dudum ad abbaciam eiusdem monasterii canonice promotus et eius pacificam possessionem assecutus fuerim, ipsamque abbaciam et meipsum, citra tamen omnem iactanciam, in spiritualibus et temporalibus per plures annos in ipsa abbacia, cessante iusto metu, personaliter residendo, laudabiliter gubernaverim, eiusque bona diligenter conservarim et alienata recuperaverim pro posse, tamen decem diebus nondum transactis a quadam vaga relacione didici famari, me de contrario a quibusdam meis persecutoribus seu eorum instancia apud sanctissimum dominum nostrum dominum Martinum papam quintum, licet contra veritatem, fore diffamatum in tantum, quod idem dominus noster quasdam literas apostolicas cum deputacione quorundam pretensorum iudicum ad inquirendum et procedendum contra me et statum meum, ac super abbacia predicta necnon iure et possessione michi in ea competenti et eorum occasione *(fol. 103 vo.)* debuit emisisse. Et quia de huiusmodi pretensis literis et processu, si quis earum pretextu forsitan habitus sit, nullam aliam noticiam habeo, quam ex huiusmodi fame vaga relacione percepi, dicteque litere quatenus alique appareant et processus si quis habitus sit fuerint salva eorum nullitate extorte, non zelo Dei et iusticie, sed

---

domino abbati cum transmissione copie, ut si quid contra eum actum foret inde se possit excusare, ne indefensus condempnetur.

[1]) Dit opschrift staat, evenals de drie volgende, in het HS. in margine.

pocius causa invidie et ad dolosam et falsam subordinacionem et informacionem capitalium persecutorum meorum ad iudices mihi, ut presumo, suspectissimos et loca michi non tuta, presertim infra loca subiecta dicioni seu regimini illustris principis domini Jo(annis) ducis Bavarie, vel suorum fautorum, coram quibus et in quibus nec personaliter nec aliquis alius pro me comparere presumit vel audet propter iustum corporis metum, qui cadit in constantem, maxime cum propter eundem metum michi vel alteri pro me extra civitatem Traiectensem a pluribus temporibus citra comparere, non fuit prout nec est tutum. Sic quod ob hoc quicunque iudices et loca extra ipsam civitatem et in partibus ipsius domini ducis vel amicorum seu fautorum suorum pro huismodi pretensis inquisicione et processu factis vel fiendis forsitan deputati, michi fuerunt et sunt incompetentes.

Quare ne sic capciose et innocenter laquear, me statumque meum necnon ius et possessionem michi in dicta abbacia competentes, et ipsam abbaciam ac totum negocium principale predictorum et cuiuslibet eorundem, omnesque michi adherentes et adhesuros subicio protecioni sedis apostolice, coram qua pro me ac super statu, abbacia, possessione et iure prefatis tempore oportuno paratus sum quibuscunque prout iustum foret respondere, de quo ac quod interim alias pretextu earundem pretensarum literarum assertarum nichil contra me attemptetur solempniter protestor, et nichilominus pro confortacione dicte protestacionis eique inherendo omnibus melioribus modo, iure, via, causa et forma, quibus possum et debeo, a dictis pretensis literis et iudicibus ac processu earum pretextu habito fortassis vel habendo, et quibuscunque gravaminibus que exinde recolligi poterunt et oriri, propter prefatas et alias causas racionabiles loco et tempore oportunis allegandis, contra iudices et persecutores prefatos in processu presentis negocii specificandos et quoscunque alios sua communiter vel divisim interesse putantes, ad dominum nostrum papam ac sedem predictas in hiis scriptis provoco et appello ac apostolos primo, secundo et tercio, ac instanter, instancius et instantissime michi dari peto, si quis sit qui michi eos dare possit aut velit, subiciens me ut supra. Et protestor de renovando, emendando, corrigendo et declaran-

do huiusmodi protestacionem et appellacionem, ac alias protestaciones et appellaciones de novo si opus foret faciendas, interponendas, et de insinuacione earundem illi vel illis quibus hoc fieri debet tempore et loco congruis *(fol. 104 ro.)*, necnon de maiori specificacione premissorum, cum eorum veram noticiam habuero.

Interposita est hec appellacio sive protestacio anno Domini M°. CCCC°. vicesimo primo, mensis Aprilis die penultima, hora quinta post meridiem vel quasi. Acta sunt hec Traiecti in domo inhabitacionis venerabilis et circumspecti viri domini Jo(annis) Theoderici canonici maioris ecclesie Traiectensis, necnon eciam prepositi Ruermundensis Leodiensis diocesis, in camera sua cubiculari, sita infra emunitatem maioris ecclesie supradicte, presentibus ibidem venerabilibus et circumspectis viris dominis Petro de Mera, decano sancti Petri, Jo(anne) Theoderici canonico maioris ecclesie, et Ludolpho Backer perpetuo vicario sancti Salvatoris Traiectensium ecclesiarum. Et ego etc. notarius.

Instrumentum appellacionis.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo vicesimo primo indiccione decima quarta, mensis Julii die undecima hora vesperarum diei eiusdem vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Martini divina providencia pape quinti anno quarto, in mei notarii publici ac testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia personaliter constitutus reverendus in Christo pater ac dominus dominus Gerardus de Ockenberghe, abbas monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis [1]) diocesis sancte sedi apostolice immediate subiecti, habens et tenens in manibus suis quandam papiri cedulam scriptam, notam seu formam appellacionis, provocacionis, apostolorum peticionis, et quedam alia in se continentem, quam venerabili et circumspecto viro domino Jo(anni) Theoderici canonico maioris ecclesie Traiectensis ac preposito Ruermundensi ad legendum et recitandum con-

[1]) Er staat: Triaiectensis.

tradidit. Qua cedula per dictum dominum Jo(annem) canonicum et prepositum alta et intelligibili voce lecta et recitata, supradictus dominus abbas appellavit, provocavit, apostolos peciit, protestatus fuit et quedam alia fecit prout in eadem appellacionis cedula plenius continebatur, cuius quidem cedule tenor sequitur et est talis:

Gerardus abbas monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, sancte sedi apostolice immediate subiecti, melioribus modo, iure, causa et forma, quibus potest et debet, proponit et dicit, quod temporibus quibus ipse eidem monasterio prefuit et absque iusto metu preesse potuit, ipsum monasterium laudabiliter in spiritualibus et temporalibus rexit, sic quod ibi cultus divinus continue et solempniter viguit, et propterea ibidem populus devocionis causa persepe confluere solebat, bonaque dicti monasterii non solum conservavit, sed eciam iniuste occupata notabiliter recuperavit. Quodque deinde, scilicet de anno Domini millesimo quadringentesimo decimo nono quodam domino Johanne nominato de Egmond, illustris principis domini Jo(annis) de Bavaria supremo consiliario, contra eundem dominum Gerardum abbatem, eo quod nonnulla ipsius monasterii bona per ipsum dominum Jo(annem) de Egmond occupata recuperaverat, seviente, atque ipsum et sibi *(fol. 104 vo.)* adherentes capitali odio persequente: idem dominus G(erardus) abbas primo et deinde dominus Johannes Aelwinus tunc prior claustralis et nonnulli monachi dicti monasterii propter iustum metum corporis se a dicto monasterio absentarunt, animo ad illud tranquillitate vigente redeundi, ad quod tamen citra huiusmodi eorum recessum redire non audebant, eo quod paulo post recessum dicti domini prioris, videlicet de mense Aprili die duodecima anni millesimi quadringentesimi vicesimi, nonnulli laici in favorem et de voluntate dicti domini Jo(annis) de Egmond predictum monasterium violenter et manu armata subintrarunt et dictos abbatem et priorem ibi non invenientes, quemdam Symonem Johannis laycum servitoremque dicti abbatis interfecerunt, et duos monachos vulneraverunt, cameras-que abbatis et prioris earum seris effractis accedentes, inde res, clenodia et bona plurima ad eosdem dominos

abbatem et priorem pertinencia asportarunt sacrilegium committentes, dictique sacrilegi post et ante visi sunt et videntur hodie impune et libere in patria Hollandie et apud dominos Jo(annem) de Bavaria et dominum de Egmond conversari. Et quod deterius est iam fere duobus annis proxime transactis fructus abbacie et conventus dicti monasterii de mandato dicti domini Jo(annis) de Egmond levati atque iuxta eius voluntatem prophane et non ad honorem seu utilitatem abbatis et conventus et monasterii predictorum dispensati fuerunt et dispensantur, in tantum quod plures monachos dicti monasterii de eodem propter indigenciam vagari oportuit et oportet, unde ibidem regularis disciplina necnon cultus divinus prout antea solebat non potuerunt neque possunt observari; quare populi devocio, que tempore presencie dictorum dominorum abbatis et prioris ad dictum monasterium habebatur, et cultus divinus qui ibidem solempniter peragi solebat, omnino evanuerunt. Et quamvis in patria Hollandie et diocesi Traiectensi fuerit et sit publica vox et fama atque pro notorio habeatur, quod predicta presertimque difformacio et inordinacio, si que sint in dicto monasterio seu eius personis propter que populi devocio ad dictum monasterium lentescit et cultus divinus diminutus fuerit, non ex culpa dominorum abbatis et prioris predictorum, sed ex causis prenarratis evenerunt, tamen super visitacione et reformacione dicti monasterii eiusque capitis et membrorum ad dominos abbatem sancti Jacobi Leodiensis ac prepositum in Zuetendale et decanum sancti Livini in Zerixee dicte diocesis Traiectensis dicitur extorta quedam pretensa commissionis bulla, qua ipse dominus G(erardus) abbas quasi culpabilis defectuum predictorum censetur sanctissimo domino nostro fuisse denunciatus licet contra veritatem. Et licet eciam idem dominus G(erardus) abbas et plures monachi non per contumaciam sed propter premissa et alias propter iustum metum a dicto monasterio *(fol. 105 ro.)* absentes fuerunt, tamen ut famatur iidem abbas sancti Jacobi ac prepositus et decanus, eiusdem pretense bulle pretextu, prefatis domino G(erardo) abbate et monachis ad hoc non vocatis, dictum monasterium visitarunt et alia fecerunt in preiudicium dicti domini G(erardi) abbatis et suorum adherencium. Unde cum huius-

modi pretensa bulla, si de qua legitime constiterit, fuerit cum veritatis oppressione et falsitatis expressione ac alias contra Deum, et plus capcionis et invidie quam reformacionis et iusticie zelo extorta, et precipue extorta fuerit in hoc tempore quo iidem dominus G(erardus) abbas et monachi sibi adherentes visitacioni predicte in dicto monasterio secure interesse non potuerunt, ad finem quod sine defensione et alias temere circumveniri et gravari possint ad voluntatem persecutorum suorum, prout circumventi et gravati timentur, licet de facto et iniuste: propterea prefatus dominus G(erardus) abbas pro se, sibi adherentibus et adherere volentibus a dictis pretensis commissariis ac visitacione, reformacione, eorumque pretenso processu, salva eorum nullitate, quam idem dominus G(erardus) abbas prosequi vult in quantum contra se vel eius statum aut contra sibi adherentes faciant, ac quibuscunque aliis gravaminibus inde coniunctim vel divisim recolligibilibus, ad prefatum dominum nostrum et eius sanctam sedem apostolicam in hiis scriptis provocat et appellat, ac apostolos primo, secundo et tercio, ac instanter, instancius, instantissime sibi dari petit, si quis sit qui eos sibi dare [1]) potest et velit, asserens medio suo iuramento desuper prestito, quod propter guerras et potenciam emulorum suorum, presertim dicti domini Jo(annis) de Egmond et suorum adherencium et alias propter iustum metum a duobus annis proxime preteritis continue citra civitatem Traiectensem, in qua infra eosdem annos resedit prout residet, exire non audebat neque audet, sic quod visitacioni predicte, quatenus ad eam vocatus fuisset, interesse nec presentem appellacionem dictis pretensis commissariis insinuare et desuper apostoles petere non potuit neque potest. De quo et de emendacione, declaracione et correccione predictorum solempniter protestatur. Et cum ad illum punctum superius in appellacione expressatum legendo pervenit, et apostolos primo, secundo et tercio ac instanter, instancius, instantissime sibi dare petit, supradictus dominus G(erardus) abbas apostolos peciit primo, secundo et tercio ac instanter, instancius, instantissime sibi dari expetivit. Cui domino G(e-

[1]) In het HS. is hier „possit" doorgehaald, welk woord beter in den zin past.

rardo) abbati sic appellanti et apostolos petenti nemo aliquod verbum respondit.

Super quibus omnibus et singulis dictus dominus G(erardus) abbas appellans sibi fieri peciit a me notario publico subscripto unum vel plura publica instrumenta. Acta fuerunt hec Traiecti in domo inhabitacionis dicti domini Jo(annis) Theoderici canonici et prepositi superius memorati, sita infra emunitatem ecclesie Traiectensis, anno, indiccione, mense, die hora et pontificatu predictis, presentibus ibidem venerabili et circumspecto viro domino Jo(anne) Theoderici, canonico maioris ecclesie Traiectensis ac preposito Ruermundensi, ac discretis viris Nicolao de Adrichem et Petro dicto Loys *(fol. 105 vo.)* laicis Traiectensis diocesis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Et ego Ghisebertus Peregrini, presbyter Traiectensis diocesis, publicus imperiali auctoritate ac ordinaria admissione notarius premissis appellacioni, provocacioni, apostolorum peticioni omnibusque aliis et singulis etc.

Procuratorium ad impetrandum.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo vicesimo primo indiccione decima quarta, mensis Julii die vicesima nona, hora completorii diei eiusdem vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Martini divina providencia pape quinti anno quarto, in mei notarii publici ac testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia personaliter constitutus reverendus in Christo pater ac dominus dominus Gerardus de Ockenberge, abbas monasterii sancti Adalberti Egmondensis, ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, sancte sedi apostolice immediate subiecti, omnibus melioribus modo, via, iure, causa et forma quibus potuit, fecit, constituit, creavit et solempniter ordinavit suos veros, legitimos et indubitatos procuratores, actores, factores et negociorum suorum gestores ac nuncios speciales et generales, ita quod specialitas generalitati non deroget nec econtra, videlicet venerabiles viros magistros Conradum Ludekingh, Johannem Wever, Johannem Wachtendonck et Tilmannum Coningh in Romana curia procuratores, ac Johannem de Aderkem perpetuum vicarium in ecclesia sancti Petri Traiectensis, et quemlibet eorum

in solidum, ita quod non sit melior condicio occupantis, sed quod unus eorum inceperit, alter eorundem prosequi mediare valeat et finire, ad impetrandum quascunque literas iusticiam vel graciam continentes pro se vel dicto suo monasterio, necnon ad contradicendum quibuscunque literis contra eum vel eius monasterium in Romana curia vel per audienciam contradictarum super quibuscunque negociis et per quoscunque impetratis et impetrandis, necnon iudices et loca earundem literarum recusandum, ipsaque *(sic)* iudices et loca suspecta et causas suspicionis allegandum, probandum et prosequendum, necnon in loca et iudices concordandum caucionesque necessarias et propterea obligaciones oportunas faciendum et iuramentum seu iuramenta necessaria in animam constituentis prestandum, necnon crimina et obiectus, si qui in Romana curia contra prefatum dominum abbatem proponerentur vel allegarentur aut sub manu publica exhibita reperirentur, eis communicari et prefato domino abbati, antequam super eis ad ulteriora procederetur, intimari petendum et desuper persecuciones necessarias faciendum, atque causas excusacionis adversus huiusmodi pretensa obiectus et crimina allegandum *(fol. 106 ro.)* et si opus foret huiusmodi causas probandum et prosequendum et alias faciendum prout in premissis foret necessarium, cum potestate unum vel plures procuratores loco sui substituendi et onus procuracionis huiusmodi reassumendi, et generaliter omnia alia faciendi, que idem constituensmet facere posset, si premissis interesset. Promisitque idem dominus constituens ratum et gratum habere quidquid per huismodi suos procuratores vel eorum substitutos coniunctim vel divisim actum, dictum vel gestum fuerit, ac de iudicio sisti et iudicatum solvi sub ypotheca bonorum suorum.

Super quibus peciit idem dominus constituens sibi unum vel plura fieri instrumenta. Acta fuerunt hec Traiecti in domo habitacionis venerabilis viri domini Joannis Theoderici prepositi Ruermundensis et canonici Traiectensis, sita infra emunitatem ecclesie Traiectensis, anno, indiccione, mense, die, hora et pontificatu predictis, presentibus ibidem discretis viris Petro Franckonis et Nicolao de Aderkem laicis Traiectensis diocesis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Procuratorium ad agendum.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo vicesimo primo indiccione decima quarta mensis Julii die vicesima nona hora completorii diei eiusdem vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Martini divina providencia pape quinti anno quarto, in mei notarii publici ac testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia personaliter constitutus reverendus in Christo pater ac dominus dominus Gerardus de Ockenberge, abbas monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, sancte sedi apostolice immediate subiecti, omnibus melioribus modo, via, iure, causa et forma quibus potuit, fecit, constituit, creavit et solempniter ordinavit suos veros, legitimos et indubitatos procuratores, actores, factores et negociorum suorum gestores ac nuncios speciales et generales, ita quod specialitas generalitati non deroget nec econtra, videlicet venerabiles viros magistros Conradum Ludekingh, Johannem Wever, Johannem Wachtendonck et Tilmannum Coningh, in Romana curia procuratores, ac Johannem de Aderkem perpetuum vicarium in ecclesia sancti Petri Traiectensis, et quemlibet eorum in solidum, ita quod non sit melior condicio occupantis, sed quod unus eorum inceperit alter eorundem prosequi mediare valeat et finere, ad agendum et defendendum in quibuscunque causis et negociis statum et personam dicti domini constituentis quovismodo concernentibus ad Romanam curiam legitime devolutis *(fol. 106 vo.)* et eciam in illis causis in quibus in eiusdem constituentis et status sui preiudicium ex officio ac sine devolucione aut ipsius constituentis vocacione in curia predicta procedi possit, atque huismodi causas et nullitates, iniquitates et iniusticie quorumcunque processuum contra ipsum dominum constituentem fortassis per quoscunque et quovismodo factorum vel habitorum, atque eciam appellaciones pro parte dicti constituentis a nonnullis processibus seu inquisicione contra eum ex iusto metu absentem et non citatum noviter, ut dicitur, habitis prosequendum, necnon libellum seu libellos, posiciones, articulos, iura, instrumenta, testes, excepciones, replicaciones, triplicacio-

nes, excusaciones, crimina, obiecciones et alia probacionum et defensionum genera offerendum, exhibendum, proponendum et producendum quociens expedierit et prosequendum: et ex adverso similiter oblatis exhibitis, propositis et productis contradicendum et contra ea excipiendum quociens opus foret, litem seu lites contestandum, calumpnie et alterius cuiuscunque generis iuramentum prestandum, et ex adverso contestari, prestari et alia quecunque fieri videndum, declarandum concludendum, necnon sentenciam et sentencias tam interlocutorias quam diffinitivas ferri petendum, obtinendum, audiendum et videndum, ac ab eis et quibuscunque gravaminibus illatis vel inferendis appellandum appellacionesque huiusmodi et eciam partis adversae appellaciones prosequendum, iudicem et iudices impetrandum, et ex adverso impetratos recusandum, causasque recusacionis seu suspicionis allegandum et prosequendum et in illos concordandum, expensasque litis taxari petendum et exigendum, beneficium absolucionis simpliciter vel ad cautelam petendum obtinendum, caucionesque de stando iuri et alias necessarias prestandum cum potestate unum vel plures procuratores loco sui substituendi et onus procuracionis huismodi reassumendi, et generaliter omnia alia faciendi, que idem constituensmet facere possit si premissis interesset. Promisitque idem dominus constituens ratum et gratum habere quidquid per huiusmodi suos procuratores vel eorum substitutos coniunctim vel divisim actum, dictum vel gestum fuerit ac de iudicio sisti et iudicatum solvi sub ypotheca bonorum suorum.

Super quibus peciit idem dominus constituens sibi unum vel plura fieri instrumenta. Acta fuerunt hec Traiecti in domo habitacionis venerabilis viri domini Johannis Theoderici prepositi Ruermundensis et canonici Traiectensis, sita infra emunitatem ecclesie Traiectensis, anno, indiccione, mense, die, hora et pontificatu predictis, presentibus ibidem etc., ut in anteprecedenti procuratorio.

(fol. 107 ro.) COPIA MISSIVE SCRIPTE VENERABILI VIRO MAGISTRO JOHANNI WACHTENDONCK IN ROMANA CURIA PROCURATORI.

Honorabilis magister Jo(annes). Factum reverendi

patris domini Gerardi abbatis Egmondensis placeat habere recommendatum ipsum prout utilius videbitur dirigendum. Nam interim quod ipse vel alius suo nomine propter iustum corporis metum, provenientem ex tirannide quorundam capitaliter eum prosequencium in partibus Hollandie, comparere non audebat, ex procuracione emulorum suorum pretextu cuiusdam bulle in monasterio Egmondensi quedam visitacio facta est in absencia dicti abbatis et plurium monachorum ex iusto metu absencium et eciam ad hoc non vocatorum. Et licet dominus abbas de reformacione contentus esset cum eidem tempore suo diligenter intendebat, tamen ex quo visitacio ipsa ordinacione emulorum suorum processit, timet quod non ipsa reformacio sed pocius ipsius domini abbatis destitucio queratur, sic quod illius timore idem dominus abbas infra decendium a tempore noticie ab ipsa visitacione salva eius nullitate, que prout videbitur prosequenda est, appellavit prout hec omnia ex informacione et appellacionis instrumento lacius concipietis. Et ne capciose seu cautelose preveniamini, quia non directe sed capciose contra ipsum dominum abbatem proceditur, videtur avisandus dominus noster vel commissarius si quis sit, de statu patrie ac parcialitate seu de causis quare dominus abbas est absens etc. prout informacio dictat, et si videtur tucius possit causa appellacionis committi vel negocium in consistorio proponi, semper deferendo honori domini ducis in Bavaria, scilicet quod ipse male informatus et per emulos abbatis instigatus etc. quia dominus noster fortassis non cito moveretur ad contendendum contra intencionem ducis: attamen quia petitur commissio cause non est magna vis que commissio securius possit obtineri in consistorio publico, ad finem quod traheretur negocium de consistorio secreto, in quo negocia abbaciarum et prelaturarum sepius expediri solent, prout hec vobis et advocato, quorum industriis committuntur exprediri, clarius per inquisicionem solertem constabuntur. Alia non occurrunt nisi quod me vobis recommendo, petens quod vobis sit gratum, si Tilmannus Coningh, cui desuper scribo, vos aliquociens in hac materia sollicitet. Valete feliciter. Scriptum Traiecti die prima Augusti. Vester P(etrus) de Mera.

(fol. 107 vo.) Eerst her Jan Bertholomeeszoon was rentemeester van des abts weghen van Egmondt drie vierendel jaers, ende die abt hem onboet, dat hy hem sijn dienst verdroeghe overmits dwasen saken, die hi hantijrde, ende hy mede onboet dat hy rekennen soude ende besceyt doen voer den prioer ende senioers binnen een vernoemden tijt, des hi niet doen en woude noch en dede. Ende doe set mijn heer die abt her Jan Aelwijn tot enen rentemeester. Ende doe seyde her Jan Bertholomeeszoon: „Sel her Jan Aelwijn rentemeester wesen, dat sel hem „sijn lijf costen." Ende doe screef heer Bertholomeeszoon aan Wis Gerytzoon: „Als her Jan A(elwijn) coemt tot „Harghen, so slaten doet: ic sel u daer of ontheften." Ende doe gaf Wis of sende heren Heinric Pieterz. den brief, ende her Heinric onboet her Jan A(elwijn) ende waerden [1]). Ende dit punt roerende van Wissen heb ic her Jan die provisoer hoeren verslaen voer gheestelike lude ende voir wairlike ende seyde openbaer, dat hy dat waer woude maken. Ende doe toech her Jan B(ertholomeeszoon) van huys ende quam weder, ende doe quamen neghen gesellen hem cort na, die veel tempeest dreven in den cloester [2]). Eerst doe seylden sy onse wintmolen en lieten se om lopen sonder coern, omdat sy barnen soude. Ende doe quamen dese neghen gesellen ende namen onsen portijr sijn cleder int porthuys daer sy henghen, die hem stonden bet dan voir dertich pont, ende dese cleder vercoften sij hier int lant. Ende dese gesellen venghen ende iagheden luden binnen onse cloester, ende dese ontfenc her Jan B(ertholomeeszoon) vriendelike, ende ghinc daermede teren in den cloester ende des nachts mede in den dorp. Ende doe quamen dese gesellen op die selve nacht, ende zochten her Jan A(elwijn) in sijn boomgaert, ende sloeghen sijn huys op ende namen sijn bedden ende ander dinghen daer sy gadinghe in hadde, ende doe voer her Jan B(ertholomeeszoon) des selve daghes daermede banckenteren op die zee, daer hi veel besprec of hadde after sijn regghe. Ende doe quamen dese neghen gesellen des ander nacht in den cloester, ende sloeghen op tralien ende doeren ende slo-

[1]) „ende waerden" beteekent hier: „en waarschuwde hem."
[2]) In margine is hierbij genoteerd: „Nota de maledicto."

ten bet dan vijftich ende namen dat sy wouden, ende sloeghen dien voirsz. portijr doot ende namen hem an die kant van vijf nobel die hi had in een doese in sijn boesem, ende quetsten twee van onsen preesteren. Ende her Jan B(ertholomeeszoon) had desen portyr leet, om dat hi mijn her den abt boetscap gebracht soude hebben, als dat hi niet nut en wair, dat hi rentemeester wesen soude, ende daer om so ghift men hem grote *(fol. 108 ro.)* sculde van desen jammerliken moert.

Ende voert doe dese goede gecoft waren ende betaelt, daer die summe of liep hondert cronen ende dertich, doe voer her Jan B(ertholomeeszoon) mit sijn twie gesellen, her Jacob van der Boeckorst ende her Claes Helmer, ende met dese neghen gesellen voersc. bancketeren drie daghe lanc nacht ende dach, daer sy groete scennijs of hadden after haren regghe.

Ende voirt so ghinc her Jan B(ertholomeeszoon) sonder oerlof doer den dorp in waerliken clederen met een vorc over sijn hals daer hi bekent wort, ende ghinc tot een onorbaer huys.

Ende voert so wort hi op enen nacht sonder orlof gegrepen bi sinen hals tot dien voirsz. huys van tween goede knapen, als Simon Lottijns ende Jacob van Grieken, ende hadden dese 't cloester niet lief gehad, sy souden hem groete confuys gedaen hebben.

Ende voirt so wil ic daer misse op doen, dat her Jan B(ertholomeeszoon) nie bieghet en sprac binnen jaer ende dach.

Ende voert so heeft her Jan B(ertholomeeszoon) een blockist vol goets uten cloester doen dreghen ende voeren, die de prior ende convent gaerne besien hadden, daer hi onhoersinnich in was, tgeghen den prior ende convent. Ende die prior seyde hem sijn orlof weder, ende doe sprac her Jan B(ertholomeeszoon) tot sinen knecht: „Nym een paert ende rijt tot die gesellen voersz. ende „sey hem, dat my die prior gheen oerlof en wil gheven." Doe was die prior vervaert ende seyde: „Trouwen ic en „wil niet doet gesleghen wesen. Vaert dat u God ge„leyde, cet."!

Vc. nobel morghen ghelt, XIIc. cronen van een segghen tot Scoonhoven.

Dit heeft heer Gheryt van Ockenbergh die abt van Egmond, sint dat hi abt geworden was, doen maken: Eerst de hy die kerke paveyen, twee grote glaes in der kerke maken; die twee tornen heeft hy doen hoghen ende crucen opsetten ende die kerke doen stoppen ende vermaken ende sodieren, dat veel cost van tin ende loet, van arbeytsloen. Voert so heeft hy an dat huys te Harghen doen vermaken ende een nye kamer aen doen maken van steen, die kostelic is hier te lande; ende voirt so heeft hy een wintmolen doen maken ende een orsmolen opmaken, die veel goets costen; oec so heeft hy die buyrtorn doen hoghen ende die clocken dairin doen hanghen, dat oec veel coste; oec so heeft hy onse grote clocken doen verhanghen ende in den toern doen *(fol. 108 vo.)* nye balken ende solleren, dat oec veel gecost heeft. Voert soe heeft hy dit grote munster eerlic houden staende ter tijt toe dat hy verdreven geweest heeft met onrecht. Ende voert so heeft hy meer verpleyt ende onkost gehadt om tgoodshuys te helpen dan die ander abt binnen vier ende twintich iaren dede vertimmeren, ende dit sel hy wel waer maken. Oec so vertimmerde hy in den Poel meer dan hondert cronen. Oec heeft hy doen hoghen dat huys, dat after die kamer staet, ende al die balken daertoe doen maken, dier noch legghen in die loeds. Ende voert alle die scone bedden ende hoir toebehoren heeft hy al vernuut ende verbetert. Ende voert had hy meer lindwaets dan voer sijn tijt ye was in der abdyen tot een mael. Voert so heeft hy meer ghelts om God gegheven dan men van ye abt wist, dach over dach, was hy thuys, was hy buten.

Item in den Poel heeft hy die noertpoort doen maken ende een turfhuys ende een stienen waterput. [1])

Dit sijn die punten, die wy prior ende subprior ende alle dieghene, die residentes sijn, uutgenomen heer Ghijsbrecht van Vliet ende heer Jan Jan Bartholomees z.z., als Fredericus Nagel, Gerardus Baec, Walterus Theoderici, Johannes de Gouda, Voppo Jo., Helyas de Alcmade, Willelmus Symonis, Nycolaus Jacobi, Nycolaus Helmer, Willelmus Busch, Ja. Eelman, Ja. Boechurst,

[1]) Deze alinea is met een verwijzing hier ingevoegd.

Willelmus Hey, Hugo Bloot, Arnoldus Hamerth, Willelmus Berghen, begerende sijn op desen heeren den abt van Sinte Jacobs, den deken van Zericzee ende den proest van Suetendael, ende antwoirde van denselven:

Eerst zo begeren wy, dat dese voirscr. heren weghe daertoe sueken willen ende hair beste dairtoe doen, dat onse heer die abt van Egmonde mit rusten in sijn cloister comen ende bliven mach ende dat regieren na Goids recht, alst best oirbair is; want hy onse hoeft is ende wy sijn lede ende wy sonder malcander gheen groten oirbair noch profijt doen en moghen.

Item soe begeren wy, dat desen voirs. heeren onse medebrueders van den convent oic helpen willen, dat sy mit rusten in hair cloister comen, soe mogen wy dan te samen onse abt ende dat convent na der oirden ende regel doen, dat best gedaen is.

Voirt want heer Jan Jan Bartholomees soens soen onnut ende onorbairlic is tot die rentenmeesterscap ende tot allen anderen officiën, die hy nu bewairt, dat wy wair maken willen mit onsen eeden of dat heilighe sacrament dairop nemen, soe begeren wy, dat desen voirs. heren heer Jan voirs. ofsetten willen van die rentemeesterscap ende van allen anderen officiën, ende andere van den convent *(fol. 109 ro.)* dairtoe setten willen, die dair nut ende oirbair toe sijn, by rade van den convent, ende dat heer Jan voirs, die registeren van al den goeden nederlegghe ende overlever ende rekeningen ende bewisingen doe van allen sijn ontfanc ende uutgeven.

Item des Saterdages na Bonifacii quam heer Jan voirs. int choer mit des scouten knechts van Hairlem, die gewapent waren, ende eyschte van den subprior die slotelen van den cloister, dair hem die subprior op antwoirde, dat hy se niet geven en woude buten tconvent. Doe dede heer Jan voirs. den subprior houden van twee knechts ende hiet den derden, dat hi den subprior die slotelen benemen ende offsniden soude, als hi dede. Voirt so ghinc heer Jan voirs. mit den scout van Hairlem ende sijn knechten mit loethameren ende zwairden ende helden dat convent tyegen haren wil lange tijt op den dormiter; hierof begeren wy te weten van den voirs. heren, of sy heer Jan voirs. gehieten ende bevolen hebben den convent op desen voirs. tijt alsulke overlast te doen.

Responsio.

Ad primum. Incipiens: Eerst begeren wy etc. Respondemus quod vos ipsi, quos biennio et ultra azephalos pastor dereliquit, vias aliquas de diligencia per vos et ipsum de redeundo facta medio tempore inchoatas aut saltem conceptas et excogitatas, vobis pro animarum vestrarum salute et monasterii reformacione utiles aperiatis, optime parati sumus et erimus, ut abbas vester venire valeat ad monasterium, vobis assistere viis et modis omnibus licitis et oportunis.

Ad secundum. Incipiens: Item soe begeren wy etc. Respondemus, quod parati sumus confratres vestros absentes revocare ad monasterium. Et ut presens reformacio, ad quam tendimus, paraciorem Deo prosequente habere valeat expedicionem, vobis et cuilibet vestrum sub excommunicacionis in singulos et suspensionis a divinis in conventum vestrum penis, quas nisi feceritis que mandaverimus, ferimus in hiis scriptis, auctoritate apostolica districte precipiendo mandamus, quatenus infra tres dies, quorum unum pro primo, alium pro 2°. et tercium pro 3°. et peremptorio termino ac terna et canonica monicione premissa assignamus, omnium et singulorum confratrum vestrorum absencium nomina et loca, in quibus degunt vel eosdem degere verisimiliter creditis, nobis aut duobus vel uni nostrum in scriptis presentare curetis.

Ad tercium. Incipiens: Voirt want her Jan etc. Respondemus vobis, quod auditis querelis vestris contra fratrem Joannem antedictum sibi (*sic*) mandavimus, ut registra conventus colligeret atque ad raciones sue administracionis faciendas se pararet, ut in proximo nobis dum ad hoc vacare poterimus computum reddat de receptis et expositis, cuius computus finis personam et lega *(fol. 109 vo.)* litatem suam examinabit si utilis fuerit necne. Et secundum hoc de officiis que tenet poterimus secundum Deum et racionem utiliter providere.

Ad quartum et ultimum. Incipiens: Item des Saterdages etc. Respondemus vobis, quod hec et alia contra eundem fratrem Joannem per vos preposita intelleximus.

Et si que plura contra eundem vel eciam contra quemcunque alium ex vobis reformacione et correccione digna sciveritis, libenter audiemus et operam dabimus, ut cuncta debito tramite procedant et felici fine terminentur.

Ende wy hebben een instrument begeert ende genomen super quesitis et responsis.

DIT IS DIE BRIEF, DIE MEESTER HEINRÌC SCATTER SENDE HER WOUTER DIRCS ZOEN ENDE HER WILLEM SIMONS ZOEN.

Geminde vriende. Soe gy mit uwen prior lestwerf mit my spraect, dat ic u consenteren wilde te hebben enen cokenmeester als heren Willem Simon zoen, ende des soe soude u convent geven Boudijn Jan [1]) Bartolomees soens soen eene commissie ende bevelingen, dattet hem stade dede in den renten te ontfangen om u beter reetscap te doen, ende want ic verneme, dat ghy des niet doen en wilt, tensy in sulker vormen, als my dairof die copie gesendt is, die onredelic is ende versmadelic is der bullen van visitaciën ende reformaciën ons heylichs vaders des pawes, die den eerwairdighen in Gode den abdt van sinte Jacobs, den proest van Zuetendael ende my gesent is, dairmede die hant ende amministracie gesloten uwen abt, als wair hy selver tegenwoirdich geweest ende u allen mede, ende om deser zaken wille soe is u allen bevolen ende enen ygeliken bisonder op den penen, in derselver bullen begrepen, gehorsamich te sijn onsen luden ende te doen wes wy u bevelen souden, des ghy mit gueden instrumenten belvet hebt te doen, als u dat wel mach gehuegen. Soe ist, dat my zeer vreemde heeft, dat ghy sulke boesheyt in der herten hebt ende mitten monde uutspreect, seggende dat ghy van den abdt, den proest ende my niet en hout, ende vorder u beroemt, dat hierna een ander tijt comen sal mit anderen dadingen, sulken woirden volgende. Niet dat ic u beyden dairin ticht geve, mer sy sijn wel onder den hoop die dat wel segghen konnen, ende meer dincs dairtoe, dat beter beswegen wair. Soe ist dat ic u late weten, nadien dat ghy

---

[1]) Een herhaling van den naam Jan is hier doorgehaald.

mijnre commissiën wel onberen moghet, menende u wel te behelpen sonder my, so siet dat gy geen dinc en doet, dat der commissiën, van Romen ons gegonnen, tegens dragende (is), also lief als ghy die peenen ende fulminaciën niet incurreren en wilt. Ende want ghy my niet en hout des my toegeseyt was, soe ontware ic u die saken, dair ic op die tijt toe gaf consent om beters willen. Ic wilde meer wijsheyt ende devocie in u lieden werkten, het soude den goidshuus meer profijt doen. God sy met u.

(fol. 110 ro.) Litera domini abbatis ad conventum.

In Christo fratres predilecti. Cum semper pro conservacione et defensione bonorum et iurium monasterii Egmondensis necnon ad correccionem morum personarum eiusdem monasterii pro posse laboraverim et adhuc laborarem, si apud vos absque metu corporis possim residere, clare patet bullam visitacionis invalidam et capciosam, quia narrata in ea omni carent veritate in tantum quod processus eius pretextu habitus et habendus viribus non subsistit. Quare ad cautelam ex consilio peritorum hic et Colonie existencium nuncium cum necessariis ad prosequendum causam nullitatis, iniquitatis et iniusticie huiusmodi processus necnon causam apellacionis ex superhabundanti pro defensione iuris mei et monasterii predicti interposite dudum destinavi et taliter providi, quod in brevi spero contra oppressiones hodiernas vobis bona nova relevaminis et subsidii nunciare. Quare pio et solito amore motus vos intime exhortor, quatenus ad modicum tempus pacienciam sustineatis atque humiliter et sincera devocione divina in dicto monasterio et alia que ad regulam nostram pertinent, laudabiliter observetis et continuetis, quia indubie huiusmodi violencie sedacionem via iuris vel facti in brevi percipietis. Nam in dies desuper de curia Romana nova sum percepturus. Preterea requestus super reduccione mei ad monasterium apud visitatores factos recommendo, quia utique, si causa metus propter quem absens sum, cessaret, ad dictum monasterium prout teneor pro reformacione reformandorum incontinenti redirem, sic quod audacter requisicioni seu requestui huiusmodi insistere poteritis. Altissimus vos feliciter conservet. Scriptum ipso die Severini.

Sequitur informacio mittenda alicui ex specialibus amicis.

Quia relatu aliquorum percepimus, quod super requisicione ultimo facta petivistis et suscepistis publicum instrumentum, vellem quod duo desuper haberetis instrumenta, ad finem quod unum mihi transmittere possitis, vel si ipsum instrumentum haberem hic, facerem inde transsumptum fieri, sic quod quilibet nostrum super huiusmodi requisicione haberet instrumentum, quare ipsum huc transmittatis quantocicius poteritis. Preterea cum bulla dictat, quod visitatores omnes vel duo ex eis ad monasterium personaliter accedere, et inibi visitare, inquirere et reformare, ac sedi apostolice quantocicius gesta per eos intimare debent, quod iam saltem quoad visitacionem factum est, et sic functi officio, videtur quod unus per se nihil iuris precipiendi vel visitandi habeat. Item super gravaminibus et iniuriis vobis illatis, et super mala ministracione, de presenti non videtur aliud faciendum nisi quod de hoc protestemini, semper insistendo regule et laudabilibus consuetudinibus monasterii, ac monachos rebelles, si qui sint, quatenus iuxta consuetudines et regulam huiusmodi se regant, ministracionem et racionem faciant, sepius requirendo, et si secus fecerint, de rebellione protestando.

(fol. 110 vo.) Littera ad curiam mittenda cum instrumento si habeatur.

Honorabiles amici. Plura alias in informacione pro domino meo abbate contexta, nunc sub breviloquio ad profectum ipsius domini abbatis casu fortuitu deducta denuncio fore. Nam prout in instrumento publico in brevi transmittendo edocebitur, postquam visitatores monasterium Egmondense diligenter visitarunt, et nullam causam nisi iustum metum absencie contra dictum dominum abbatem invenirent, et ob id ad propria remeare vellent, conventuales dicti monasterii inter cetera requisierunt eosdem visitatores, quatenus darent modum, ut eorum abbas cum monachis iusti metus causa absentes, cum pace et securitate in dicto monasterio residere possint, ipsi sperarent eorum monasterium regi debere iuxta regulam, ad quam

tenentur. Prefati visitatores super huiusmodi requisicione in effectu responderunt, quod iidem conventuales desuper aperirent modos, ipsi visitatores in hoc eis assistere vellent viis et modis oportunis. Ex qua responsione elicitur clare, quod ipsi visitatores ex eorum visitacione non reperirent ipsum dominum abbatem culpabilem de hiis, de quibus ex obtentu bulle videtur apud papam delatus, quia si talem eum reperissent, non respondissent velle cooperari ad reduccionem ipsius domini abbatis. Quare eciam elicitur ipsam bullam subrepticiam et non zelo iusticie, sed ex invidia extortam. Et hec pro tanto volui vobis significare, quod si opus esset quare[1]) instrumentum huiusmodi responsionis ita cito non veniret, quatenus de hac materia pro defensione dicti domini mei abbatis excipiatis vel proponatis seu deducatis prout videbitur expedire. Et huiusmodi requisicio et responsio facte sunt mense[2]).

(fol. 111 ro.) In nomine Domini Amen. Anno a nativitate eiusdem millesimo quadringentesimo vicesimo primo indictione quartadecima mensis vero Junii die decima nona hora vesperarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Martini divina providencia pape quinti anno quarto,[3]) in reverendi ac religiosi patris domini Reyneri Dei paciencia abbatis monasterii sancti Jacobi Leodiensis ordinis sancti Benedicti, necnon[4]) *venerabilis et circumspecti viri et domini* magistri Heinrici Scatter decani ecclesie sancti Livini Zerixensis Traiectensis diocesis, commissariorum et visitatorum super inquisicione et reformacione monosterii sancti Adalberti Egmondensis eiusdem ordinis sancti Benedicti dicte Traiectensis diocesis per dictum dominum

---

[1]) In het HS. staat: „qua*rum*", maar de zin vraagt hier: „qua*re*".

[2]) In margine is hierbij genoteerd: „ponatur tempus".

[3]) De origineele, in het Rijksarchief berustende akte op perkament, voorzien van handteekening en merk van den notaris, welke hier verder aangeduid wordt onder de letter A, heeft hier: „in venerabilium et circumspectorum dominorum religiosi patris „Reyneri cet."

[4]) Bij A. ontbreekt het cursief gedrukte gedeelte.

nostrum papam, una cum honorabili et[1]) religioso viro domino preposito monasterii in Zuetendale ordinis Premonstratensis predicte Traiectensis diocesis pro tunc absente, specialiter deputatorum, meique notarii publici subscripti ac testium infrascriptorum ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum presencia personaliter constituti discreti et religiosi viri domini sive fratres Leonius de Campo prior, Willelmus Screvel subprior, Fredericus Naghel, Walterus Theoderici, Voppo Johannis, Helyas de Alcmade, Willelmus Simonis, Nicolaus Jacobi, Nicolaus Helmer, Willelmus de Buscho, Jacobus Eelman, Jacobus de Boechorst, Willelmus Hey, Hugho Theoderici, Arnoldus de Hamert et Willelmus de Berghe, monachi professi monasterii Egmondensis supradicti, asserentes se eciam circa negocia infrascripta habere voces et consensus religiosorum virorum Gerardi Baeck et Johannis de Gouda commonachorum et confratrum suorum in dicto eorum monasterio residencium, sed ibidem ex certis causis tunc non comparencium, quandam papyream supplicacionis cedulam in vulgari lingua conscriptam supradictis duobus dominis commissariis sive visitatoribus humiliter porrexerunt, cuius cedule tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Dit sijn die punten, die wy her Lyonis prior[2]) ende subprior ende alle dieghene die residentes sijn uutghenomen her Ghijsbrecht van Vlyet ende her Jan Jan Bertolmeeus' zoens zoen, als Fredericus Naghel, Walterus Theoderici, Voppo Johannis, Helyas de Alcmade, Willelmus Simonis, Nicolaus Jacobi, Nicolaus Helmer, Willelmus Busch, Gerardus Baeck, Johannes de Gouda, Jacobus Eelman, Jacobus Boechorst, Willelmus Hey, Hugho Theoderici, Arnoldus Hamert et Willelmus Bergen, begherende sijn op onsen heer den abdt van sinte Jacobs, den deken van Zierixzee ende den proest van Zuetendael ende andwoird van denselven. Eerst begheer wy an den voirscreven heren, dat sy weghe dairtoe zueken

---

[1]) Bij A. ontbreekt: „honorabili et".

[2]) In het hiervóór bldz. 48 afgedrukte protest ontbreekt „her Lyonis."

willen ende hair best dairtoe doen, dat onse heer die abdt van Egmond met rusten in sijn cloester comen ende bliven mach ende dat regieren na *(fol. 111 vo.)* Goids recht alst best oirbair is, want hy onse hoeft is ende wy sijn lede ende wy zonder malcander gheen groten oirbair noch profijt doen en moghen. Item so begheren wy, dat sy dese voirscreven heeren onse medebroeders van den convent oic helpen willen, dat sy met rusten in hair cloister comen. Soe moghen wy dan te samen die abdt ende dat convent na der oirden ende reghel doen dat best ghedaen is. Voirt want her Jan Jan Bertolmeeus' zoens zoen onnut ende onoirbairlic is tot die rentemeesterscap ende tot allen anderen officiën, die hi nu bewairdt, dat wy wair maken willen mit onsen eeden of dat heilighe sacrament dairop nemen, soe begheer wy an den voirscreven heeren, dat sy her Jan voirscreven ofsetten willen[1]) van den rentemeesterscap ende van allen anderen officiën, ende andere van den convent dairtoe setten willen, die dair nut ende oirbair toe sijn, by rade van den convent, ende dat her Jan voirscreven die registeren van allen goeden nederlegghe ende overlever ende rekeningen ende bewysingen doe van allen sijn ontfanc ende uutgheven. Item des Saterdaghes na Bonifacii quam her Jan voirscreven[2]) int choer mit des scouten knechts van Hairlem, die ghewapent waren, ende eyschte van den subprior die slotelen van den cloister, dair hem die subprior op andwoirde, dat hy se niet gheven en woude buten convent[3]). Doe dede her Jan voirscreven den subprior houden van twie knechts ende hiet den derden, dat hy die slotelen den subprior benemen ende ofsniden soude als hi dede. Voirt so ghinc her Jan voirscreven mit den scout van Hairlem ende sijn knechten mit loothameren ende zwairden ende helden dat convent tyeghen haren wil langhe tijt op den dormitor. Hierop[4]) begheer wy te weten van den voirscreven heren, of sy her[5]) Jan voir-

---

[1]) Het eerste afschrift heeft hier: „soe begeren wy, dat desen voirs. heren heer Jan voirs. ofsetten willen, enz."

[2]) A. heeft hier „voirseyt".

[3]) A. heeft hier „tconvent".

[4]) A. heeft „hier of".

[5]) A. heeft „heren".

screven ghehyeten ende bevolen hebben den convent op desen voirs. tijt alsulke overlast te doen.

Qua quidem cedula per antedictos dominos commissarios seu visitatores recepta, et per me notarium publicum subscriptum michi per ipsos ad perlegendum tradita, alta et intelligibili voce ibidem perlecta, interrogati per eosdem dominos commissarios singuli monachi suprascripti, an omnes et singuli suum preberent in dicta cedula contentis assensum, responderunt omnes quod sic, excepto solo fratre Nicolao Helmer monacho antedicto, qui respondit se nolle simpliciter subire iuramentum seu sumere corpus Christi secundum modum in predicta cedula descriptum, sed vellet quod prius audiretur computus fratris Johannis filii Johannis Bartholomei reddituarii dicti monasterii, commonachi sui in antedicta cedula specaliter nominati. Quo computu *(fol. 112 ro.)* audito et diligenter examinato si tunc prefatis dominis commissariis et conventui videretur, quod *idem frater Johannes in suis officiis* [1]) male administrasset, tunc ipse bene vellet jurare seu alias facere sicuti in eadem cedula continetur et non alias [2]), quia modo esset aliter deliberatus quam fuit tempore concepcionis huiusmodi cedule. Et incontinenti plures de monachis supradictis dixerunt se velle nomen eiusdem fratris Nicolai commonachi sui ex ipsa cedula propter suam singularem excepcionem deleri et prius insertum seu notatum in eadem non fuisse. Quibus vero expeditis domini commissarii seu visitatores sepedicti responderunt se velle postea aliquali deliberacione prehabita memoratis dominis priori et subpriori cum ceteris [3]) commonachis suis super pretacte sue cedule contentis responsum dare in scriptis.

Super quibus omnibus et singulis suprascriptis domini sive fratres prior et subprior ceterique sui confratres sepedicti a me notario publico subscripto publicum vel publica sibi confici pecierunt instrumentum seu instrumenta ad dictamen cuiuscunque sapientis in meliori forma. Acta fuerunt hec Egmonde in quadam camera abbacie supradicti monasterii paucis gradibus a terra

---

1) Bij A. ontbreekt het cursief gedrukte gedeelte.

2) A. voegt hier nog bij „neque aliter".

3) A. heeft „ceterisque".

elevata, sub anno indiccione mense die hora et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem et astantibus honorabilibus et circumspectis viris magistris Heynrico de Pyro preposito ecclesie sancti Cuniberti Coloniensis presbytero et Wittone Simonis de Zerixee licenciato in legibus et bachalario in decretis aliisque fidedignis testibus ad premissa testificandum vocatis specialiter et rogatis[1]).

Deinde vero anno indiccione et pontificatu suprascriptis predicti mensis Junii die vicesima prima hora primarum vel quasi, venerabiles et circumspecti domini abbas prepositus et decanus commissarii seu visitatores suprascripti religiosis fratribus priori ac subpriori ceterisque monachis supradictis super contentis in prefata eorum vulgari cedula sub quadam privata cedula latine conscripta concorditer responderunt, cuius cedule tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Ad primum incipientes: Eerst begheer wy etc. Respondemus, quod vos ipsi quos biennio et ultra achephalos pastor dereliquit vias aliquas de diligencia per vos et ipsum de redeundo facta medio tempore inchoatas aut saltem conceptas et excogitatas vobis pro vestrarum animarum salute et monasterii reformacione utiles aperiatis, optime parati sumus et erimus ut abbas vester venire valeat ad monasterium vobis assistere viis et modis omnibus licitis et oportunis.

Ad secundum incipientes: Item soe begheren wy etc. Respondemus, quod parati sumus confratres vestros absentes revocare ad monasterium et ut presens reformacio ad quam tendimus paraciorem Deo prosequente habere valeat expedicionem vobis et cuilibet vestrum sub excommunicacionis in singulos vestrum et suspensionis a divinis in conventum vestrum penis, quas nisi feceritis que mandaverimus, ferimus in hiis scriptis, apostolica auctoritate districte precipientes mandamus *(fol. 112vo.)*, quatenus infra tres dies quorum unum pro primo, alium pro secundo et tercium pro tercio et peremptorio termino ac trina et canonica monicione premissa assignamus, omnium et singulorum confratrum vestrorum absencium nomina et loca, in quibus degunt vel eosdem

[1]) Het hierna volgende gedeelte tot aan „Et ego Bernardus Johannis cet." ontbreekt geheel bij A.

degere verisimiliter creditis, nobis aut duobus vel uni nostrum in scriptis presentare curetis.

Ad tercium incipientes: Voirt want her Jan etc. Respondemus vobis, quod auditis querelis vestris contra fratrem Johannem antedictum sibi mandavimus, ut registra conventus colligeret atque ad raciones sue administracionis faciendas se pararet ut in proximo nobis dum ad hoc vacare poterimus computum reddat de receptis et expositis, cuius computus finis personam et legalitatem suam examinabit si utilis fuerit necne. Et secundum hoc de officiis que tenet poterimus secundum Deum et racionem utiliter providere.

Ad quartum et ultimum incipientes: Item des Saterdaghes etc. Respondemus vobis, quod hec et alia contra eundem fratrem Johannem per vos proposita intelleximus, et si que plura contra eundem vel contra quemcunque alium ex vobis reformacione et correccione digna sciveritis, libenter audiemus et operam dabimus, ut cuncta debito tramite procedant et felici fine terminentur.

Super quibus omnibus et singulis tam domini commissarii quam prior et monachi supradicti a me notario publico subscripto publicum vel publica sibi hincinde confici pecierunt instrumentum aut instrumenta ad dictamen cuiuscunque sapientis in saniori forma. Acta fuerunt hec in loco capitulari monasterii Egmondensis sepedicti anno indiccione mense die hora et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem mecum et astantibus honorabilibus et circumspectis viris magistris Heynrico de Pyro et Wittone Simonis supradictis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Bernardus Johannis clericus Traiectensis diocesis publicus imperiali auctoritate et ordinaria approbacione notarius, quia premissis omnibus et singulis[1]) dum sic ut premittitur agerentur et fierent una cum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi et audivi, ideo hoc presens publicum instrumentum per alium me aliis arduis occupato negociis fideliter scriptum manuque[2]) mea propria subscriptum[3]) exinde confeci

[1]) Bij A. ontbreekt „et singulis".

[2]) A. heeft „manu".

[3]) A. heeft „subscribens".

et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi rogatus in testimonium omnium et singulorum [1]) premissorum atque requisitus.[2]) *(fol. 113 ro.)*

Commissio. [3])

Beatissime pater. Exponitur s(anctitati) v(estre) pro parte devoti oratoris vestri Gerardi abbatis monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, et dicitur quod, licet ipse dominus Gerardus abbas temporibus videlicet fere XVIII annis, quibus dicto monasterio prefuit et absque iusto metu preesse potuit, ipsum monasterium in spiritualibus et temporalibus laudabiliter rexerit, sic quod in eodem cultus divinus continue et solempniter viguit, et propterea populus ibidem devocionis causa persepe confluere solebat, prefatusque dominus abbas bona dicti monasterii non solum conservaverit, sed eciam iniuste detenta notabiliter recuperavit. Quodque deinde videlicet de anno Domini Mo. CCCCo. XIXo. quodam domino Johanne nominato de Egmond, armigero, illustris principis domini ducis in Bavaria supremo consiliario, contra dictum dominum abbatem, eo quod nonnulla ipsius monasterii bona per ipsum dominum Johannem de Egmond occupata recuperaverat seviente, atque eundem dominum abbatem et sibi adherentes capitali odio persequente, idem dominus abbas primo et deinde dominus Johannes Aelwinus tunc prior claustralis et nonnulli monachi dicti monasterii propter iustum metum corporis se a dicto monasterio absen-

---

[1]) Bij A. ontbreekt „et singulorum".

[2]) Wij hebben hier alleen verantwoord de afwijkingen in den tekst van beide documenten. De vele afwijkingen in de schrijfwijze van woorden en eigennamen meenden wij achterwege te mogen laten. In dorso van A. is nog genoteerd: Instrumentum quoddam super quibusdam punctis in cedula papyrea a conventu Egmondensi visitatoribus porrectum. Anno MCCCXXI.

[3]) Dit woord is vermoedelijk later maar door dezelfde hand boven aan de bladzijde geplaatst.

tarunt, animo ad illud tranquillitate vigente redeundi, ad quod tamen citra huiusmodi eorum recessum redire non audebant, eo quod paulo post recessum dicti domini prioris, videlicet de mense Aprilis anni Domini Mi. CCCCi. XXi. nonnulli laici in favorem et de voluntate dicti domini Johannis de Egmond armigeri monasterium predictum violenter et manu armata subintrarunt, ac dictos dominos abbatem et priorem ibi non invenientes, quemdam Simonem Johannis laicum servitorem dicti abbatis inhumaniter interfecerunt, et duos monachos vulneraverunt, camerasque abbatis et prioris earum seris effractis accedentes, inde res, clenodia et bona plurima ad eosdem dominos abbatem et priorem pertinencia asportarunt sacrilegium committentes, dictique sacrilegi post et ante visi sunt et videntur hodie impune et libere in patria Hollandie, et apud dominos Johannem de Bavaria et Johannem de Egmond predictos conversari. Et quod deterius est iam duobus annis vel circa proxime transactis fructus, redditus et proventus abbatis et conventus dicti monasterii de mandato, ut creditur, dicti domini Johannis de Egmond levati atque iuxta eius voluntatem prophane et non ad honorem seu utilitatem abbatis et conventus ac monasterii predictorum dispensati fuerunt, in tantum quod plures monachos dicti monasterii de eodem propter indigenciam vagari oportuit et oportet, unde ibidem regularis disciplina necnon cultus divinus prout antea solebat non potuerunt neque possunt observari, quare populi devocio que tempore presencie dictorum dominorum abbatis et prioris ad dictum monasterium habebatur, et cultus divinus qui ibidem solemniter peragi solebat omnino evanuerunt. Et quamvis, pater s(ancte), in Hollandie patria et diocesi Traiectensi fuerit et sit publica vox et fama atque pro notorio habeatur, quod premissa et presertim difformacio et inordinacio, si que sint in dicto monasterio seu eius personis, propter que populi devocio ad dictum monasterium lentescit et cultus divinus diminutus fuerit, non ex culpa dominorum abbatis et prioris predictorum, sed ex causis prenarratis evenerunt, et nichilominus super visitacione et reformacione dicti monasterii eiusque *(fol. 113 vo.)* capitis et membrorum, ad dominos abbatem sancti Jacobi Leodiensis et prepositum in Zuetendale et decanum sancti Livini in Ze-

rixe dicte diocesis Traiectensis ut dicitur extorta quedam pretensa commissionis bulla, qua prefatus dominus abbas et plures monachi non per contumaciam sed propter premissa et alias propter iustum metum a dicto monasterio absentes fuerint, tamen ut famatur idem abbas sancti Jacobi ac prepositus et decanus eiusdem pretense bulle pretextu, prefatis dominis Gerardo abbate et monachis ad hoc ut creditur dictum monasterium non vocatis, visitasse et alia fecisse dicuntur in preiudicium dicti domini abbatis et suorum adherencium, unde tamen huiusmodi bulla, si de aliqua legitime constiterit, cuius tenorem s(anctitas) v(estra) dignetur presentibus habere pro expressis, fuerit et sit cum veritatis oppressione et falsitatis expressione, ac alias contra Deum et plus tipo capcionis et invidie quam zelo reformacionis et iustitie extorta et precipue practicata fuerit in hoc tempore, quo iidem domini Gerardus abbas et monachi sibi adherentes pretense visitacioni predicte in dicto monasterio secure interesse non potuerunt, ad finem quod sine defensione circumveniri et gravari possint ad voluntatem persecutorum suorum, prout circumventi et gravati timentur licet de facto et iniuste. Quare prefatus dominus Gerardus abbas pro se ac sibi adherentibus et adherere volentibus a dictis pretensis commissariis ac reformacione, visitacione eorumque pretenso processu salva eorum nullitate, quam idem dominus Gerardus prosequi intendit in quantum contra se et eius statum aut contra sibi adherentes faciant, ad s(anctitatem) v(estram) et sanctam sedem apostolicam legitime appellavit. Supplicatur igitur e.s. [1]) humiliter pro parte dicti domini Gerardi abbatis quatenus (dignetur) [2]) causam et causas appellacionis seu appellacionum huiusmodi ac negocii principalis earundem, necnon nullitatis, iniquitatis et iniusticie, dictarum pretensarum reformacionis, visitacionis et inquisicionis et aliorum inde secutorum tociusque pretensi processus in hoc negocio ut pretenditur habiti tam coniunctim quam divisim

---

[1]) e.s. = eidem Sanctitati. Zie ook blz. 63.

[2]) Het tusschen haakjes geplaatste woord ontbreekt echter in het hs.

committere alicui ex reverendissimis in Christo patribus et dominis dominis sancte Romane ecclesie cardinalibus audiendas, cognoscendas, decidendas et fine debito terminandas cum omnibus et singulis suis emergentibus incidentiis, cum potestate citandi supradictos pretensos commissarios, omnesque alios et singulos sua communiter vel divisim interesse putantes in Romana curia et extra et ad partes quociens opus erit et per edictum publicum in eadem curia et extra in locis circumvicinis affigendi, si ipsi domino abbati ad dictos citandos pro huiusmodi citacione exequenda tutus non pateat accessus. Et quia predicta pretensa bulla visitacionis non zelo reformacionis sed tipo invidie et propter parcialitates maximas, que proch dolor in illis partibus vigent, creditur extorta, prefatusque dominus abbas propter dictum iustum metum, qui est notorius, a duobus annis proxime preteritis citra civitatem Traiectensem, in qua infra eosdem annos resedit prout residet, exire non audebat neque audet, sic quod visitacioni predicte, ad quam eciam non creditur *(fol. 114 ro.)* citatus neque per contumaciam absens fuisse, interesse nequivit, dignetur e.s. eidem reverendissimo patri domino cardinali in eventum, quo aliquis pretensus processus visitacionis pretextu dicte pretense bulle factus conspectui s(anctitatis) v(estre) vel alicui commissario seu aliquibus commissariis super hoc deputatis fuerit presentatus, committere et mandare, ut ante omnia ipsum pretensum processum extra dictam curiam et ad partes intiment et notificent dicto domino abbati, qui de et super quibuscunque pretensis obiectibus, excessibus et criminibus sibi forsitan impositis vel imponendis paratus est omni tempore se defendere et excusare; ymmo idem dominus abbas semper fuisset contentus intendere reformacioni, dummodo visitacioni potuisset interesse, ac eciam de ea contentus stare, dummodo ipsius statui non fuerit per eam iniuste preiudicatum, premissis omnibus et singulis iuribusque et constitucionibus apostolicis stilo palacii causarum apostolici. Et si forsan causa et cause huiusmodi non sint ad dictam curiam legitime devolute neque in ea de iuris necessitate tractande seu finiende, aliisque in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque.

Signatura.

De mandato domini nostri pape audiat reverendissimus pater dominus cardinalis de Branchaciis, citet eciam per edictum reformatores et procedat in omnibus preterquam in appellacionis articulo quatenus excesserint fines mandati. *(fol. 114 vo.)*

II.

De poging tot hervorming der tucht onder abt Willem van Mathenes in het jaar 1450.

Inleiding.

J. a Leydis is in zijn berichten over deze poging tot hervorming, n.l. in cap. LXXX van zijn Annales, zeer verwarrend. Hij begint n.l. met de mededeeling, dat hertog Philips van Bourgondië in het jaar 1450 toestond, dat de abt van het St.-Maximinusklooster te Trier visitatie zou verrichten in de abdij van Egmond. En een weinig verder in hetzelfde hoofdstuk beweert hij, dat Willem van Egmond in het jaar *1451* van paus *Martinus V* een bulle wist te verkrijgen, om uit kracht van deze de abdij te hervormen en Willem van Mathenes met eenige andere monniken uit de abdij te verdrijven. En deze zelfde bewering herhaalt hij in bijna dezelfde bewoordingen aan het begin van cap. XC. Zelfs voegt hij er hier nog aan toe, dat kardinaal Nicolaas van Cusa bij open brief aan Willem van Egmond daartoe opdracht zou hebben gegeven. Willem van Egmond, zoo voegt J. a Leydis hier aan toe, bereikte tijdens zijn leven zijn doel niet, deels tengevolge van de macht en invloed van de abten van Egmond, deels tengevolge van de toen heerschende partijschappen.

Al aanstonds valt ons op de onjuistheid der berichten van J. a Leydis waar hij zegt, tot tweemaal toe, dat de bulle van deze reformatie-poging is uitgevaardigd door paus *Martinus V*; deze toch was reeds den 20sten Februari 1431 overleden. Dat ook de beweringen van J. a Leydis, welke wij zoo juist hebben aangestipt, niet overeenkomen met de werkelijke historische feiten, zal uit het verder verloop onzer bronnenpublicatie overduidelijk blijken.

Deze tweede poging tot hervorming der tucht in de abdij van Egmond, welke tevens beoogde een hervorming der tucht in de abdij te Rijnsburg, kwam thans van een geheel andere zijde dan de eerste in 1421, n.l. niet van den

heer van Egmond, nog veel minder, zooals J. a Leydis beweert, van hertog Philips van Bourgondië, doch van den prior van het buiten Delft gelegen klooster Sion, het hoofdklooster van het daarnaar genoemde kapittel van Sion of Hollandsche kapittel der Reguliere kanunniken van den H. Augustinus[1]), zooals uit het hierna te bespreken plakaat van Philips van Bourgondië blijkt.

De bronnen voor deze tweede hervormingspoging zijn ontleend aan de bibliotheek van het Seminarie te Warmond, n.l. de bulle van paus Nicolaas V en het plakaat van Philips van Bourgondië[2]), en aan het Algemeen Rijksarchief, n.l. een notarieele akte van 27 September 1450 uit de verzameling charters der abdij van Egmond, een los stuk uit het cartularium tusschen fol. 114 en 115, alsmede een bulle van paus Nicolaas V van 1 Juli 1451.

Reeds Dr. Schotel heeft in zijn monographie over de abdij van Rijnsburg de bulle van paus Nicolaas V gepubliceerd[3]), terwijl Ds. E. B. Swalue reeds in 1841 een uitvoerige studie wijdde aan het plakaat van hertog Phi-

---

[1]) Over dit klooster en het kapittel van Sion zie o.a.: Dr. J. G. R. Acquoy: „Het klooster te Windesheim en zijn invloed", dl. II, blz. 33 vlg.; J. C. v. Slee: „De kloostervereeniging van Windesheim", blz. 278—284; Dr. R. C. H. Römer: „Geschiedkundig overzicht van de kloosters en abdijen in de voormalige graafschappen Holland en Zeeland", dl. II, blz. 363 vlg.

[2]) Van deze bulle evenals van het plakaat van hertog Philips zijn de voor beide abdijen bestemde origineelen bewaard gebleven. Die van Egmond berusten in het Algemeen Rijksarchief, en hebben door vocht aanmerkelijk geleden. De Rijnsburgsche exemplaren berusten in de bibliotheek van het Seminarie te Warmond, en zijn zeer goed geconserveerd. Deze gebruikten wij voor onze publicatie. Op dit Rijnsburgsche exemplaar is door een 15e eeuwsche hand boven den tekst het volgende geschreven: Deze bulle is crachtelois gemaickt myt priuilegien die die cloisteren van Egmonde ende van Rynsburgh dair off hebben.

[3]) Dr. G. J. Schotel: „De Abdij van Rijnsburg", blz. 60 vlg. Vergel. ook de monographie van Maria Hüffer: „De adellijke vrouwenabdij van Rijnsburg 1133—1574", Nijm.-Utr. 1923, blz. 132 vlg. Vooral naar laatstgenoemd werk verwijzen wij voor deze tweede hervormingspoging wat betreft de abdij van Rijnsburg, welke wij uit den aard der zaak hier buiten beschouwing laten.

lips[1]), hetwelk hij t.a.p. ook afdrukte. Ofschoon deze beide documenten dus reeds vroeger gepubliceerd zijn, hebben wij gemeend ze voor de volledigheid van het geheel opnieuw af te drukken, om tevens eenige correcties aan te brengen in de afdrukken van Schotel en Swalue.

Met de visitatie der beide abdijen werd door paus Nicolaas V — en niet Martinus V, zooals J. a Leydis foutief opgeeft — belast abt Johannes van de nabij Trier gelegen St.-Maximinus-abdij. Dat hij zich inderdaad van zijn opdracht heeft gekweten — althans heeft willen kwijten — en voor dat doel naar Holland is gereisd, weten wij uit de bovenvermelde akte van 27 September 1450. Bij deze akte, gepasseerd voor notaris Theodericus de Oyen, in het klooster van den H. Hieronymus, genaamd „Roma", op het Rapenburg te Leiden[2]), protesteert Johannes Nycolai, priester van het diocees Utrecht en procurator van den abt en het convent van Egmond, tegenover abt Henricus van de abdij Syloe in het diocees Munster, den gevolmachtigde van den abt van Trier, namens zijn principalen tegen de voorgenomen visitatie en reformatie der abdij, en beroept zich namens hen op de bescherming van den Heiligen Stoel. — Wij moeten even stilstaan bij den bijzonder merkwaardigen inhoud van dit appèl. Het protest begint met te kennen te geven, dat de abt van Trier geen enkel recht heeft om tegen den abt en het convent van Egmond op te treden krachtens de pauselijke bulle, wijl deze is verkregen „a malivolis et dictorum abbatis et fratrum inimicis et persecutoribus atque pacis emulis non zelo iusticie sed typo malicie et ex odii fomite"[3]), en derhalve subreptitie en obreptitie van geen waarde is. Daarom had abt Johannes zich niet in deze aangelegenheid moeten mengen, maar den abt en de monnikken van Egmond in rust en vrede laten voort-

---

[1]) E. B. Swalue: „De abdijen van Egmond en Rijnsburg enz., Ned. Arch. v. Kerkgesch., dl. XII, blz. 363—470.

[2]) Zie over dit klooster, dat ook was aangesloten bij het kapittel van Sion, o.a. Dr. Römer a.w., blz. 433—435.

[3]) Zooals boven reeds is aangegeven werd de bulle verkregen door bemiddeling van den prior van het klooster Sion te Delft. Wel eenigszins zonderling lijkt ons dan ook deze bewering van het appèl.

leven „in solita visitacione ordinis sancti Benedicti, ad quam" — zooals er merkwaardig genoeg aan werd toegevoegd — „grate et fraterne recipiendam et efficaciter adimplendam prout decebit se semper obtulerunt et hodie offerunt iuxta determinacionem capituli provincialis ordinis predicti vel deputatorum et deputandorum ab eodem". Desondanks, zoo vervolgt de procurator, was abt Johannes nog verder gegaan en had den abt en het convent bedreigd met kerkelijke straffen en censuren en met het ter hulp roepen van de wereldlijke macht. Hieraan vooraf gaat echter een vrij lange tusschenzin, waarvan wij den juisten omvang en beteekenis niet goed kunnen doorgronden. Wij lezen daar n.l.: „Vos tamen venerabilis domine abbas quibuscumque oblationibus honestis, iustis et sanctis quantum ad actum visitationis, inquisitinis et correctionis huiusmodi sufficientem et de quibus si fraternam caritatem ad dominos abbatem et conventum atque insigne monasterium prelibatum gereretis animum contentum merito habuissetis et haberetis non obstantibus quibuscunque cum quadam importunitate occasionis pocius pro causa sumpta quam iuris equitate pensata contra eosdem dominos abbatem et fratres plurimas persecutiones passos necdum ab illis per vos aut quemlibet alium liberatos gravamina gravaminibus accumulando ..... ulterius processistis et procedere voluistis", etc. Wij meenen de volgende verklaring te kunnen geven. Blijkbaar wordt hier gedoeld op een aanbod, een soort compromis-voorstel, dat de abt en de monnikken van Egmond hebben gedaan aan den abt van Trier, hetwelk voor dezen laatsten, „si fraternam caritatem" etc., een voldoende waarborg had kunnen zijn, dat op andere wijze het door hem beoogde doel van verbetering der tucht in de abdij zou bereikt worden. Doch abt Johannes zal niet alleen daarop niet zijn ingegaan, wijl hij zich verplicht achtte de hem door den paus opgedragen taak te vervullen, maar hij zal juist in de omstandigheden en toestanden, welke hij in de abdij en haar omgeving aantrof, een rechtsgrond te meer hebben gezien, om met nog meer ernst en krachtdadig, desnoods met behulp van de wereldlijke macht, zijn plan door te zetten. Van welken aard die omstandigheden en toestanden waren, wordt ons vermoedelijk aangegeven door

de geciteerde woorden „plurimos persecutiones passos ..... gravamina gravaminibus accumulando", waarmede zij den abt van Trier verwijten, dat hij, in plaats van hen uit die moeilijkheden te redden, deze nog kwam verzwaren met zijn bedreigingen. Wij houden het voor zeker, dat hier gedoeld wordt op de oneenigheden, welke langen tijd gaande waren tusschen den abt en den heer van Egmond over de incorporatie van de parochiekerk en de kerk van Egmond aan Zee bij de abdij, waarover J. a Leydis spreekt t.a.p. cap. LXXX, en welke oneenigheden eerst in 1451 werden beëindigd en bijgelegd. Onmogelijk achten wij het niet, dat de abt van Trier bij zijn bezoek aan Egmond [1]) reeds met den heer van Egmond onderhandelde over een gewelddadig optreden tegen de abdij en de monnikken, om zich van zijn opdracht te kunnen kwijten. — Om al deze genoemde redenen, zoo besluit de procurator, beroept hij zich uit naam van zijn principalen „sentiens se per premissa indebite gravatus ac timens per ea plus posse gravari" op den paus en den Heiligen Stoel.

Na de akte van appèl te hebben aangenomen, gaf abt Henricus, na een kort beraad, het volgende antwoord: „Feria quinta proxima in festo Remigii veniatis Delfft ad domum sororum beate Barbare [2]) apud dominum abbatem sancti Maximini, ipse enim erit ibi tunc presens, et tunc per ipsum aut per me dabuntur vobis ibidem apostoli". Of dit inderdaad is geschied, is ons niet bekend, wijl daaromtrent geen nadere gegevens voor ons zijn bewaard. Wel kunnen wij aannemen, dat de abt van Trier alles in het werk stelde, om de reformatie in beide abdijen door te zetten.

Dit blijkt overtuigend uit het verzoekschrift, hetwelk uit naam der abdijen van Rijnsburg en Egmond den 25en November 1450 werd gericht aan Philips van Bourgondië, en waarvan wij een copie vonden op een los folio tusschen fol. 114 en 115 van het cartularium. Door wien dit verzoekschrift is opgesteld, blijkt niet uit den inhoud.

---

[1]) Zooals wij reeds aanstipten, is de abt van Trier wel in Holland geweest; of hij echter ook in Egmond, en met name in de abdij is geweest, daaromtrent hebben wij geen enkel zeker gegeven.

[2]) Zie over dit klooster o.a. Dr. Römer a.w., dl. I, blz. 586—588.

Wel wordt aan het eind van het document vermeld, dat de copie van het verzoekschrift aan den kanselier van den hertog is overhandigd „per me Albertum de Enchusen"[1]). In dit schrijven verzoeken de abt en de abdis van beide abdijen den hertog te willen bewerken, dat de paus de door hem uitgevaardigde bulle annulleere, „ac predicta monasteria in solita pace et tranquillitate absque huiusmodi visitacione permanere ..... roboret et confirmet". Merkwaardig is voorts nog de motiveering van hun verzoek, de vrees n.l. dat de beide abdijen door een eventueele visitatie en reformatie „in desolationem et ruinam magis cedere et tendere viderentur quam ad debitam reformationem ordinis et regularum et discipline, attento quod in huiusmodi visitationibus *quamplures visitatores ad proprium commodum magis quam communem utilitatem monasteriorum studium suum adhibent et laborem*".

Ook dit verzoekschrift heeft er blijkbaar toe bijgedragen, dat hertog Philips zich verplicht achtte in deze aangelegenheid in te grijpen, om zijn gezag tegenover vreemdelingen te handhaven. Daartoe vaardigde hij, doch eerst den 4en Mei 1451, het boven reeds vermelde plakaat uit, waarbij hij aan al zijn ondergeschikten en onderzaten in Holland en Zeeland beval niet toe te laten, dat de abt van St. Maximinus, „offte yemande anders, die uut crachte van den voirscreven bulle des gelasst off gemachticht wair *ende in onsen lande ende heerlicheden niet geseten wesende*" de abdijen van Egmond en Rijnsburg zou lastig vallen met visitatie, reformatie „off andere nyeuwicheden". Dat was de voornaamste grief van den hertog, dat de paus n.l. de opdracht tot visitatie en reformatie van beide abdijen had gegeven aan een *vreemdeling*, i.c. den abt van Trier. Uit den inhoud van het plakaat immers blijkt, dat Philips niet direct-gekant was tegen de visitatie en reformatie. Want alvorens zijn plakaat uit te vaardigen, had Philips den abt van Trier voorgesteld, om in zijn plaats met die opdracht te belas-

[1]) In een op het Algemeen Rijksarchief aanwezige notarieele akte uit het jaar 1438 vonden wij vermeld „Albertus Volkeri de Enchusa clericus Traiectensis dyocesis publicus imperiali auctoritate notarius".

ten den abt van St. Bavo te Gent of diens prior, ofwel den abt van Oudenborch. Doch de abt van Trier wilde op dit voorstel van den hertog niet ingaan; en daarom had Philips geschreven aan den prior van het klooster Sion bij Delft, *„by wiens vervolge die voirseyde bulle geïmpetreert is"*, dat deze zijn invloed zou aanwenden bij den abt van Trier, om de bulle te doen casseeren of over te leveren in handen van den stadhouder van Holland, Zeeland en Friesland. Toen deze en nog andere pogingen, om de visitatie der beide abdijen te verhinderen, faalden, bleef den hertog geen ander middel over, dan bij plakaat de voorgenomen visitatie en reformatie uitdrukkelijk te verbieden, zoolang deze althans door een niet-onderzaat zou geschieden.

Dat dit gestrenge plakaat van den machtigen Bourgondiër zijn uitwerking niet zou missen, is begrijpelijk. Dit blijkt ten overvloede uit de bulle, welke de paus korten tijd later, n.l. 1 Juli 1451 uitvaardigde. Jammer genoeg is dit document door vocht ernstig beschadigd, zoodat de inhoud er van slechts gedeeltelijk is te ontcijferen. Zooveel echter blijkt er wel uit, dat de paus, althans gedeeltelijk, gezwicht is voor den aandrang van Philips van Bourgondië. Bij genoemde bulle werd door den paus een commissie van drie personen benoemd, n.l. de deken van St. Pieter te Gent, van St.-Martinus te Keulen en een van Luik, om de aangelegenheid der visitatie en reformatie der abdijen van Egmond en Rijnsburg aan een nieuw onderzoek te onderwerpen. Naar onze meening handhaaft echter de paus in deze zijn eenmaal gegeven opdracht aan den abt van Trier, hij geeft geen nieuwe opdracht tot visitatie van beide abdijen aan een der door hertog Philips voorgestelde kerkelijke waardigheidsbekleeders; de paus vergenoegt zich slechts met het instellen van een commissie van onderzoek, waarbij hij de onderdanen van den hertog niet voorbij gaat.

In verband met deze tweede reformatie-poging moeten wij ook een enkel woord wijden aan het bezoek van den kardinaal-legaat Nicolaas van Cusa aan de abdij van Egmond, welk bezoek plaats had in de eerste helft van September 1451. J. a Leydis deelt daaromtrent mede, t.a.p. cap. LXXX, dat Willem van Egmond in laatstgenoemd jaar van paus Martinus V (sic!) een bulle wist

te verkrijgen om de abdij te hervormen en abt Willem van Mathenes uit de abdij te verdrijven. „Insuper", zoo vervolgt hij, „quidam Cardinalis Cusa nomine, qui ad Hollandiam visitandam venerat, etiam ad hoc plurimum laborabat", zoodat zelfs reeds het gerucht ging, dat Jacob van Poelgeest, abt van St.-Paulus in Utrecht, abt van Egmond zou worden, om de abdij te hervormen. En in cap. XC voegt J. a Leydis nog hieraan toe, dat Nicolaas van Cusa bij open brief aan Willem van Egmond opdracht gaf de abdij te hervormen. Wat het eerste feit betreft weten wij zeker, dat J. a Leydis zich vergist heeft, wijl de heer van Egmond de bewuste bulle ter reformatie van de abdij van den paus heeft weten te verkrijgen niet in 1451, maar, zooals wij straks nog zullen zien, in 1453. Vervolgens kunnen wij moeilijk aannemen, dat Nicolaas van Cusa een dergelijke opdracht, als boven vermeld, aan Willem van Egmond zal hebben verstrekt. Vooreerst toch zou een dergelijk geruchtmakend feit niet onbekend zijn gebleven aan Frederik van Heilo, die er in zijn kroniek met geen enkel woord melding van maakt [1]). En vervolgens achten wij zulks moeilijk overeen te brengen met het diplomatieke beleid van den kardinaal-legaat, die zich maar niet voetstoots zal hebben laten beïnvloeden door den heer van Egmond, te meer wijl hem allicht niet onbekend zal zijn geweest de houding van hertog Philips en het door dezen in zijn scherp plakaat ingenomen standpunt bij de hervormings-poging van het vorig jaar [2]). Wel kunnen wij ons heel goed voorstellen, dat Willem van Egmond geen pogingen onbeproefd zal hebben gelaten, om in deze op Nicolaas van Cusa invloed uit te oefenen, hem zijn hulp en steun bij zijn hervormingspoging met milde hand aan te bieden. Doch een tactische fout, als J. a Leydis den kardinaal-legaat toeschrijft, achten wij vrijwel buitengesloten. Van de berichten, die J. a

[1]) Zie hierover: J. C. Pool: „Frederik van Heilo en zijn geschriften", Amsterdam 1866, en Maria Hüffer, a.w., blz. 135 vlg.

[2]) Wij achten het zelfs niet onmogelijk, dat het betreffende plakaat van Philips van Bourgondië nog verhaast is door het gerucht van de aanstaande visitatie-reis van den kardinaal-legaat naar onze gewesten, en dat het plakaat dus ook zijdelings tegen Nicolaas van Cusa gericht was.

Leydis dienaangaande mededeelt, kunnen wij dus alleen dit voor zeker houden, dat Nicolaas van Cusa, zooals wij trouwens hierna nog zullen zien, alle moeite en ijver in het werk heeft gesteld, om in de abdij van Egmond de noodige hervormingen tot stand te brengen. Dat echter de visitatie van den kardinaal-legaat, evenals deze tweede poging tot hervorming der tucht weinig of geen verbetering in den toestand der abdij heeft gebracht, zullen wij hierna nog meermalen gelegenheid hebben op te merken. Trouwens evenals in 1421 hebben ook in 1450-51 de staatkundige toestanden er toe medegewerkt, om iedere hervormingspoging, zelfs met onverdachte bedoelingen begonnen en met den grootsten ijver en voortvarendheid doorgezet, tot mislukking te doemen, te meer wijl deze afstuitte op den altijd door een of ander voorwendsel bedekten onwil van den abt en de monnikken. „Et sic res sopita mansit" moeten wij hier met J. a Leydis besluiten.

Nicolaus episcopus servus servorum Dei, dilecto filio abbati monasterii sancti Maximini extra muros Treverenses salutem et apostolicam benediccionem. Iniunctum nobis desuper quo universis orbis astringimur ecclesiis et monasteriis apostolice servitutis officium sedula nos instancia perurget earum iugiter intendere profectibus et ut ille necnon ipsarum ministri votive direccionis ope fruantur, a detrimenti quoque subleventur incomodis, nostri libenter interponimus ministerii partes. Cum itaque, sicut nuper ad nostrum fidedignis relatibus pervenit auditum, monachorum in Egmunda et monialium in Rynszburch, ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis monasteria, immediate sedi apostolice subiecta, in dicionibus [1]) dilecti filii nobilis viri Philippi ducis Burgundie illustris consistencia a regulari observancia regule sancti Benedicti antedicti multum ceciderint, ita quod parva aut nulla regularis a pluribus annis citra ibidem viguit neque viget observancia, sic quod sancte reformacionis officio noscantur plurium indigere. Nos quorum interest oportunum super hiis amminuculum provisionis adhibere volentes, tibi aut alteri prefati ordinis prelato sive religioso per te deputando quociens tibi videbitur monasteria in Egmunda et in Rynszburch huiusmodi visitandi ac reformationis officium in illis omnibus, que circa observanciam regularem ac divinum cultum inibi et alia ibidem oportuna sive profutura fuerint auctoritate apostolica impendendi, ac super abbatis de Egmunda et abbatisse in Rynszburch necnon religiosorum monasteriorum predictorum excessibus et delictis inquirendi, illaque iuxta sanctiones canonicas necnon regularia dicti ordinis instituta puniendi et corrigendi, ac ipsos abbatem et abbatissam ac religiosos monasteriorum de Egmunda et Rynszburch si sic reformatio deposcet regimine et administratione prefatorum monasteriorum suspendendi, necnon ut regularis inibi deinceps observancia vigeat disponendi, statuendi et ordinandi, necnon alia et singula que in premissis et circa ea quomodolibet necessaria vel

[1]) Schotel drukt t.a.p. foutief af: indictionibus.

oportuna fuerint faciendi, disponendi et exequendi, plenam ac liberam concedimus tenore presencium facultatem, mandantes[1]) tibi et apostolica auctoritate districtius precipientes, ut secundum iam dictam et concessam facultatem visitatorum officium in prefatis monasteriis de Egmunda et Rynszburch per te aut alios eiusdem ordinis reformatos exercere non obmittas, invocato etiam ad hoc si opus fuerit auxilio brachii secularis, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac monasteriorum et ordinis predictorum iuramento confirmacione apostolica vel quavis alia firmitate roboratis statutis et consuetudinibus ceterisque contrariis quibuscunque, aut si abbati, abbatisse et religiosis prefatis vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab eadem sit sede indultum, quod aliquos preter et contra eis concessa previlegia sive indulta ad visitandum vel alias admittere minime teneantur, dictique abbates, abbatisse ac religiosi vel alii ad id compelli aut suspendi vel excommunicari seu ipsi vel dicta monasteria interdici non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem et quibuslibet aliis privilegiis, exemptionibus ac indulgentiis generalibus vel specialibus quorumcunque tenorum existant, per que presentibus non expressa vel totaliter non inserta predictorum abbatis, abbatisse et religiosorum explicatio iurisdictionis in hac parte valeat quomodolibet impediri, que quoad hoc alicui nolimus aliquatenus suffragari. Nulli ergo omnino (?) hominum liceat hanc paginam nostre concessionis et mandati infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignacionem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnacionis dominice millesimo quadringentesimo quinquagesimo, decimo septimo kalendas Julii pontificatus nostri anno quarto.

Perkament met aan rood- en geelzijden koorden uithangende looden bulla van paus Nicolaas V. (Bibl. Semin. Warmond.)

[1]) Schotel drukt hier foutief af: mandatis.

Handteekeningen: Jo de Collis, *rechts op de plica;* Petrus de Noxeto *rechts,* Ugolinus A. de Nepe *links onder de plica.*

In dorso: Registrata apud me Petrum de Noxeto.

XIIIIc XLII (sic!) Paus Nicolaus ordineert visitateurs over Egmonde en Rynsburg.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo indictione tercia decima mensis Septembris die vicesima septima hora vesperorum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Nycolai divina providencia pape quinti anno quarto, in reverendi in Christo patris domini Heynrici abbatis monasterii in Syloe ordinis sancti Benedicti Monasteriensis dyocesis meique notarii publici subscripti ac testium infrascriptorum ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum presencia personaliter constitutus providus et discretus vir magister Johannes Nycolai, presbyter Traiectensis dyocesis procurator et eo nomine ut asseruit venerabilium dominorum abbatis et fratrum conventus monasterii Egmondensis predicti ordinis dicte Traiectensis dyocesis, habens et tenens in manibus suis quamdam papiri cedulam notam seu formam appellationis, provocationis, apostolorum peticionis et alia in se continentem, quam ibidem animo appellandi, provocandi, apostolos petendi et recipiendi ac alia in dicta cedula contenta faciendi in medium exhibuit et produxit ac procuratorio nomine quo supra ad legendum et recitandum in manibus suis habuit et tenuit, cuius quidem cedule tenor sequitur et est talis:

Licet vobis venerabili in Christo patri et domino domino Johanni abbati monasterii sancti Maximini extra muros Treverenses, aut vobis reverendo in Christo patri domino Heynrico abbati eiusdem ordinis in Syloe in hac parte surrogato, virtute quarundam pretensarum litterarum apostolicarum notorie surrepticiarum et obrepticiarum falsitateque suggesta et veritate subpressa contra venerabiles dominos abbatem et fratres conventus monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis dyocesis immediate sedi apostolice subiecti et exempti

a malivolis et dictorum abbatis et fratrum inimicis et persecutoribus atque pacis emulis non zelo iusticie sed typo malicie et ex odii fomite exortarum nullum competierit seu competat ex tenore litterarum pretensarum huiusmodi diligencius perspecto super dominos abbatem et fratres predictos visitandi, inquirendi seu corrigendi officium, ut idipsum eciam luce clarioribus racionibus suis loco et tempore proponendis atque deducendis coram iudice patebit competenti, de quo eciam deducendo clare atque probando iidem domini abbas et fratres expresse protestantur. Et preterea non debueritis virtute huiusmodi litterarum assertarum notorie surrepticiarum et obrepticiarum vos de officio huiusmodi intromisisse seu intromittere, quinymmo ab eodem vos abstinuisse et abstinere ipsosque abbatem et fratres in solita visitatione ordinis sancti Benedicti, ad quam grate et fraterne recipiendam et efficaciter adimplendam prout decebit se semper obtulerunt et hodie offerunt iuxta determinationem capituli provincialis ordinis antedicti vel deputatorum et deputandorum ab eodem, in pulchritudine pacis dimisisse et dimittere. Vos tamen venerabilis domine abbas quibuscumque oblationibus honestis, iustis et sanctis quantum ad actum visitationis, inquisitionis et correctionis huiusmodi sufficientem, et de quibus si fraternam caritatem ad dominos abbatem et conventum atque insigne monasterium prelibatum gereretis animum contentum merito habuissetis et haberetis non obstantibus quibuscunque, cum quadam importunitate occasionis pocius pro causa sumpta quam iuris equitate pensata contra eosdem dominos abbatem et fratres plurimas persecutiones passos necdum ab illis per vos aut quemlibet alium liberatos gravamina gravaminibus accumulando pretextu dictarum pretensarum litterarum que nullius roboris vel momenti existunt ulterius processistis et procedere voluistis, penas et censuras ecclesiasticas necnon auxilium brachii secularis eisdem dominis abbati et fratribus comminando et alias facientes prout pretenditis vigore litterarum huiusmodi quas quantum pro institutione presentis appellationis et non alias faciant hic repetit et pro insertis haberi vult, vos potuisse atque posse nulliter licet et de facto vel saltem inique nullitate omnium per vos actorum et agendorum in hoc negocio,

et vestris reverenciis semper salvis. Idcirco syndicus et procurator ac eo nomine dominorum abbatis, fratrum et conventus predictorum, sentiens se et dictos dominos suos per premissa indebite gravatos ac timens per ea plus posse praegravari a vobis domino abbate predicto aut a vobis in hac parte surrogato dictisque vestris pretensis processu et comminationibus ac quibuscumque vestris monitonibus citationibus et mandatis factis et fiendis ceterisque gravaminibus ex premissis quomodolibet colligibilibus illatis vel inferendis ad sanctissimum in Christo patrem et dominum nostrum dominum Nycolaum divina providencia papam quintum eiusque sanctam sedem apostolicam in hiis scriptis provocat et appellat apostolosque primo, secundo, tercio ac instanter, instancius et instantissime desuper sibi dari petit et requirit, subiciens et submittens se et dictos dominos suos suaque et eorum bona protectioni, defensioni et tuitioni domini nostri pape predicti et sue apostolice sedis, ac protestans de huiusmodi appellatione insinuanda et effectualiter prosequenda tam contra vos dominum abbatem sancti Maximini predictum quam quoscumque alios, prefatos dominos abbatem et fratres conventus monasterii predicti Egmondensis premissarum pretensarum litterarum vigore et pretextu quovismodo perturbantes seu turbaturos etc., salvo tamen iure addendi, minuendi, mutandi, corrigendi etc. ut moris est et stilus.

Cumque procurator predictus nomine quo supra dictam cedulam appellationis legere et recitare inciperet, dominus abbas prefatus eam pro lecta et recitata habuit et haberi voluit. Quo facto procurator predictus nomine quo supra appellavit, provocavit ac apostolos primo, secundo et tercio instanter, instancius et instantissime a prefato domino abbate si eos dare posset et vellet sibi dari petiit et postulavit et alia fecit que in dicta cedula continentur. Cui sic appellanti et apostolos petenti dominus abbas predictus respondit petendo copiam appellationis. Qua quidem copia appellationis per dictum procuratorem sibi statim tradita, idem procurator immediate ipsam appellationem procuratorio quo supra nomine eidem domino abbati publicavit, intimavit et insinuavit necnon apostolos primo, secundo et tercio instanter et instancius et instantissime ab eodem domino abbate si

eos dare posset et vellet sibi dari petiit et postulavit. Cui sic appellacionem insinuanti et apostolos petenti mox idem dominus abbas respondit petendo modicam deliberationem. Qua quidem habita respondit in hec verba: „Feria quinta proxima in festo Remigii veniatis „Delfft ad domum sororum beate Barbare apud dominum „abbatem sancti Maximini, ipse enim erit ibi tunc pre„sens, et tunc per ipsum aut per me dabuntur vobis ibi„dem apostoli". De et super quibus omnibus et singulis procurator prefatus nomine quo supra petiit sibi fieri a me notario publico subscripto unum vel plura publicum seu publica instrumentum seu instrumenta in meliori qua fieri poterunt forma. Acta fuerunt hec Leydis in domo sororum beati Jeromini dicta „Roma" sub anno, indictione, mense, die, hora et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem honorabilibus et discretis viris dominis Francone Nycolai canonico ecclesie sancti Pancratii Leydensis, Johanne Johannis Baldewini, presbyteris dicte Traiectensis dyocesis, et Wilhelmo de Oestgeest laico opidano Leydensi testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Theodricus de Oyen clericus Traiectensis dyocesis publicus imperiali auctoritate necnon ordinaria admissione notarius, quia premissis appellacioni, provocacioni, apostolorum petitioni et appellacionis insinuacioni omnibusque aliis et singulis superius descriptis dum sic ut premittitur fierent et agerentur unacum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, idcirco hoc presens publicum instrumentum manu alterius me aliis legitime prepedito negociis fideliter scriptum exinde confeci, subscripsi, publicavi et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi in testimonium veritatis omnium et singulorum premissorum rogatus et requisitus.

T. Oyen.

Notarieele akte op perkament met merk en handteekening van den notaris. (Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.)

ÍLLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO DOMÍNO DUCÍ BOURGONDIE, BRABANCIE ETC.

Serenissime princeps. Cum alias sanctissimus in Christo pater et dominus dominus Nicolaus papa modernus quamdam commissionis bullam abbati sancti Maximini extra muros Treverenses pro tempore existenti officium visitandi, disponendi, reformandi et suspendendi tociens quociens sibi placuerit in capite et in membris monasteria vestra parcium Hollandie, videlicet monachorum in Egmonda et sanctimonialium in Reynsburch ordinis sancti Benedicti, cum invocacione ad hoc si opus fuerit auxilii brachii secularis in se continentem transmisit et direxit, que pretensa surrepticia commissio per falsam narracionem emulorum monasteriorum predictorum impetrata, si suum sortiri debeat effectum, iam dicta monasteria a vestris inclitis progenitoribus comitibus Hollandie pie et devote dotata, fundata et erecta cum suis privilegiis et exempcionibus in desolacionem et ruinam magis cedere et tendere viderentur quam ad debitam reformacionem ordinis et regularum et discipline, attento quod in huiusmodi visitacionibus quamplures visitatores ad proprium commodum magis quam communem utilitatem monasteriorum studium suum adhibent et laborem. Verum, serenissime princeps, quia iam dicta monasteria vestra in Egmonda et Reynsburch a tricentis annis citra in pulchritudine pacis et bono regimine absque huiusmodi visitacione, tribulacione et aliarum novitatum invencione sub defensione et protectione inclitorum progenitorum vestrorum principum Hollandie die noctuque secundum regulam et ordinem sancti Benedicti Domino Deo sedulum exhibuerunt famulatum, prout alia forsan monasteria eiusdem ordinis in territoriis vestris situata hactenus fecerunt, cupientes igitur predicti humiles vestri oratores et devoti abbas et abbatissa monasteriorum predictorum per promocionem vestre magnifice dominacionis in solita pace et tranquillitate permanere, eandem inclitam et serenam dominacionem cum omni humilitate et genuflectione deprecantur et exorant, quatenus modis conveniencioribus ad hoc inveniendis dominum apostolicum predictum vestris literis et scriptis informare et inducere dignemini et velitis, ut predictam bullam com-

missionis per aliam patentem bullam suam casset et annullet, ac predicta monasteria in solita pace et tranquillitate absque huiusmodi visitacione permanere prout a tricentis annis citra ut premittitur fuerunt, roboret et confirmet.

Copia supplicacionis date et exhibite domino cancellario domini ducis Burgondie per me Albertum de Enchusen ipso die et festivitate sancte Katherine virginis, et concordat cum originali.

In dorso: Detur domino abbati in Egmonda.

Uit het Cartularium van Egmond, op een los fol. tusschen fol. 114 en 115.

Phillips by der gratien Goids hertoge van Bourgongen, van Lothryc, van Brabant ende van Lijmburch, graeve van Vlaanderen, van Arthois, van Bourgongen, palatijn van Henegou, van Hollant, van Zeelant ende van Namen, mercgrave des heyligen rijcx, heer van Vrieslant, van Salins ende van Mechelen, doen condt allen luyden, hoe dat wat tijts geleden eerwairdige die abt van Egmonde ende abdysse van Reynsborch elcx van hoiren ende hoiren goidshuys ende convents wegen ons te kennen doen geven hebben, dat onsse heylige vader die paues van Romen, overmits dat him angebracht was, dat zy ende hoiren conventen hoir regulair observantie mit allen offlieten ende dair na him niet en regierden, by zynen bullen den abt van sinte Maximijns cloister buyten Triere gecommitteert ende bevolen heefft, den voirseyden cloisteren te visiteren ende reformeren, in capite et in membris te corrigeren ende suspenderen ende tot allen tyden als him dat gelieven zal alles te doen off by anderen prelaten vander selver oirdene, die by him dair toe geset souden worden, te doen doen dies him in dat officium vander visitatie ende reformatie behoeflich soude wesen, oick mede die wairlicke hant tot zijnre hulpen dair van te mogen anroepen, gelijc van als voirder verhailt stont by derselver bullen dairoff ons die copie gethoont wort, die welke was vander date zeventhien

dagen voir kalendas Julii int jaer duysent vierhondert ende vijftich. Die voirseyde abt ende abdisse voirt te kennen gevende, hoe niet tegenstaende dat van des onse heylige vader die paeus van Romen van hoiren regimende als boven angebrocht is die contrarie wairachtich, ende oick sulke manieren van visitatie ende reformatie onbehoirlicke nyewicheyt ende op himluden nye geschiet noch verhenget en wair, nochtans die voirseyde abt van sinte Maximijn na volgende tinhouden van den voirscreven bulle up himluyden ende hoiren goidshuysen procederen ende voirtvaren wouden, versoeckende oitmoedelicken, alsoe by saligen onsen voirvorderen graven ende gravinnen van Hollant hoiren voirseyden goidshuysen ende cloisteren mit den goeden dair toebehoerende gefondeert ende gedoteert sijn, die oick alsoe wail als hoiren personen onder onser salvegairde, protectie ende bescermenisse staen, dat wij himluden ende hoiren goidshuysen tiegens die voirseyde onbehoirlicke nieuwicheden mit behoirlicker remedien voirstaen ende bescudden wilden. Ende is wail wair hoe wel dat wy tgestant van hoiren regymente, hoire observantie inder wairheyt anders vernamen dan onse heylige vader die paeus voirseyt na dat wy by zynen bullen verstaen dair off angebrocht geweest is, dat overmits tvoirseyde versoecke ende oick omdat onse meyninge is geen visitatie noch reformatie up den voirseyden van Egmonde ende van Reynsburch te gehengen van den voirscreven abt van sinte Maximijn noch van nyemande uut crachte vander voirseyder bulle des last off macht hebbende, die in onsen lande ende heerlicheden niet geseten en sijn, wy doe om ymmer genouch te doen den selven abt van sinte Maximijn onse meyninge dair van gescreven hebben, ende voirt gepresenteert hebben indien hem geliefde intstuck vander voirseyder visitatie ende reformatie te committeeren ende te machtigen eerwairdigen den abt van sinte Bave bynnen onser stadt van Gendt off zynen prior aldair ofte alle van der selver oirdine wesende eerwairdigen den abt van Oudenborch [1]) oick in onsen lande van Vlaenderen wie him dair van best genoegen soude, dat wy dan dien des gerne verhengen wouden.

[1]) Swalue heeft t.a.p. foutief gelezen: Oudenbosch.

Mer die voirseyde abt van sinte Maximijn heefft dat alsoe niet willen doen, alsoe dat wy dair om na dier tijt gescreven hebben anden prior van der regulieren tot Syon omtrent onser stede van Delff, by wiens vervolge die voirseyde bulle geimpetreert is, dat hy anden abt van sinte Maximijn voirscreven soe veel doen woude, dat die selve bulle gecasseert offte onsen lieven ende getruwen stedehouder generael onser landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, den heere van Lannoy, gelevert worde. Insgelijcx oick by anderen van onser wegen den voirseyden abt seluer gescreven geweest is twelcke als wy inder wairheyt verstaen hebben oick alsoe niet heeft mogen gebueren, ende hebben wy mitsdien by onsen brieven van messive geteykent mit onser hant onsen voirseyden stedehouder voirt gescreven ende bevolen, dat hy geen visitatie, reformatie, noch enigerhande nyeuwicheyt upten voirseyden van Egmonde ende van Reinsburch en soude laten gescien vanden abt van sinte Maximijn voirscreven noch van eenige ander buten onsen lande ende heerlicheden geseten, die uut crachte van der voirseyder bulle des gelast off gemachticht wair. Mer want wy vernemen, dat al dies niet jegenstaende die voirseyde abt van sinte Maximijn nochtans in meyninge is mitter voirseyder visitatie ende reformatie opten voirseyden van Egmonde ende van Reinsborch noch voirt te vaeren off te doen voirtvaren na zijnre gelieften. Ende die van Egmonde ende van Reinsborch dit aldus gehoirt hebbende nu weder van nyeus te kennen doen geven hebben, dat byden abt van sinte Maximijn in dier voegen ende contrarie onsen scryven ende bevele hunluden ende hoiren cloisteren wail moeyenisse ende zwaricheyt gebueren mochte in tyden als onse voirseyde stedehouder, wien wy als boven beveel dair van gedaen hebben, absent onser landen van Hollant wair, des zy verduchtende zijn dan inden selven onsen lande die beste remedie noch hulpe dair tegens niet te vinden, overmits dien noch als boven oitmoedelicken versoeckende, dat om himluden dair in te versien ende te bescudden, wy mit onsen openen brieven uuthangende bezegelt eenen ygelicken binnen den onsen inder bester formen dair van scryven ende beveel doen wouden. Soe ist dat dair omme navolgende onsen voirseyden scryven ende die behoirlicheyt

van onser salvegairde ende protectie voirscreven wy allen onsen baenridzen, ridderen, knapen, bailiuwen, drossaten, castelleynen, scouten, burgermeesteren, scepenen, boden, officieren, dienaren ende ondersaten overal in onsen lande van Hollant, Zeelant ende Frieslant, die desen onsen brieve off dair van vidimus autentick gethoont off gecondicht sal worden ende ygelicken van hun bysonder ombieden ende bevelen mit rechten ernste, indien die voirseyde abt van sinte Maximijn offte yemande anders, die uut crachte van den voirscreven bulle des gelast off gemachticht wair ende in onsen lande ende heerlicheden niet geseten wesende, tot eniger tyt hun onderwinden wouden den voirseyden van Egmonde ende van Reinsburch offte enige van hun off hoiren goidshuysen hieren boven mit visitatien, reformatien off andere nyeuwicheden eenichsins te moeyen off te bezwaren, dat zy dan dies niet en gehengen noch geschien en laten, mer tot vermaninge ende versoecke van die van Egmonde ende van Reinsborch voirscreven off hairen gewairden dyeners mit alle behoirlicke hulpe ende voirsienicheden van onser wegen dat beletten ende zoe vele doen, dat dies genen voirtgange en hebbe ende die selve van Egmonde ende van Reinsborch dair van oick ongemoeyet ende onbezwairt bliven, sonder des te laten off dair van gebreclick te wesen in eniger wijs up also lieve wy hem zijn, want wijt alsoe gedaen willen hebben. Ende hebben wy des te oirconde onsen segel hier an doen hangen up den vierden dach van Meye int iaer ons Heeren duysent vierhondert een ende vijfftich.

By mynen here den hertoge ter relacie van den stedehouder ende rade van Hollant

N. de Cleve notarius.

Perkamenten charter met aan een halve plica uithangend zeer geschonden zegel in rood was van Philips van Bourgondien. (Bibl. Semin. Warmond.)

PAUS NICOLAAS V BELAST DE DEKENS VAN ST. PIETER TE GENT EN ST. MARTIJN TE KEULEN, OM TE HOOREN EN TE BESLISSEN OMTRENT HET APPEL INGEBRACHT DOOR DEN ABT WILLEM EN HET CONVENT VAN EGMOND TEGEN JOHANNES ABT VAN ST. MAXIMIJN NABIJ TRIER, WELKE ZOO BEWEERD WERD OP GROND VAN SUBREPTIEVE BRIEVEN TER INQUISITIE VAN HET KLOOSTER VAN EGMOND HAD GEPROCEDEERD. [1])
1 JULI 1451.

Nicolaus episcopus servus servorum Dei dilectis filiis decanis ..... (Leodiensis) Gandensis et Coloniensis ecclesiarum salutem et apostolicam benedictionem ..... abbas et conventus monasterii in Egmunda ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis sedi apostolice immediate subiecti ..... quod licet ipsi nulla ..... Johannes abbas monasterii sancti Maximini extra Muros Treverenses ..... et puniendis abbatis et conventus .... presentacionis huiusmodi pretextu abbatem et conventum supradictos .... sub penis et sententiis in iure expressis coram eo .... ipsas penas et sententias in nostris litteris contentas .. .. abbas et conventus predicti coram eodem abbate sancti Maximini .... excipiendo prepositum quod .... ex eo surreptionis vicio subiacerent .... in illis se eorum monasterii sedi apostolice subiectione .... multiplici surreptionis vicio subiacerent prout erant .... abbas de huiusmodi ..... non ..... nec debebat ..... dictus Johannes abbas .....

[1]) Aldus het betreffende regest van het Rijksarchief.

contra visitationem ..... abbas et conventus predicti ad sedem appellarunt eandem. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus quatenus vocatis qui fuerint vocandi et debitis hincinde propositis quod iustum fuerit appellatione remota decer ..... quod decrev(eritis) per censuras ecclesiasticas ..... firmiter observari testes autem qui fuerint nominati si se gracia odio vel munere subiecerunt censura simili appellatione cessante (?) compellatis novum testimonium perhibere. Quodsi non omnes hiis exequendis poteritis interesse duo aut unus vestrum ea nihilominus exequantur [1]). Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo kalendis Julii pontificatus nostri anno quinto.

In dorso: MCCCCLI pro abbate Egmondensi contra abbatem Treuerensem super visitatione monasterii Egmondensis.

Pauselijke bulle op perkament, zeer beschadigd; de looden bulle ontbreekt. (Verzameling charters van Egmond, Algemeen Rijksarchief.)

[1]) Uit dezen zin blijkt, dat er behalve de twee bovengenoemde dekens van Gent en Keulen nog een derde persoon door den paus moet zijn belast met dit onderzoek. Ik meen nog te hebben kunnen ontcijferen „Leodiensis", maar kan het niet zeker verantwoorden.

III.

De poging tot hervorming der tucht onder abt Willem van Mathenes in het jaar 1453.

Inleiding.

De bronnen voor deze derde poging zijn ontleend aan het Algemeen Rijksarchief, en wel een bulle van paus Nicolaas V, alsmede twee brieven van hertog Philips van Bourgondië afgeschreven op fol. 117 ro.—118 vo. van het cartularium.

De bulle is gericht aan den abt der St. Jacobs-abdij te Luik, die vermoedelijk als visitator der abdij aan den paus was voorgedragen door Willem van Egmond, die de bulle had uitgelokt. Een der voornaamste redenen, welke blijkbaar den heer van Egmond aanleiding heeft gegeven tot deze nieuwe poging tot hervorming der tucht, meenen wij te mogen zien in het door de bulle vermelde feit, dat de kardinaal-legaat Nicolaas van Cusa, die bij zijn visitatie der abdij in 1451 moeite noch kosten had gespaard, om de monnikken tot een stipter onderhouden van de kloosterregels te brengen, er niet in geslaagd was, „eorum causante rebellione ac supersticiositate", eenige verbetering in de tucht aan te brengen; ja zelfs „vitam eorum quam prefato cardinali apud eos manente emendare *simulaverant* eo abinde recedente servare non curarunt". Van den verderen inhoud dezer bulle verdient nog het meest onze aandacht, dat de paus het verzoek van Willem van Egmond daarom vooral zal hebben toegestaan, omdat hij zich bij den paus had aangediend als advocaat en beschermer van de abdij.

Dit laatste feit schijnt vooral de ergernis van Philips van Bourgondië te hebben gewekt. Dit blijkt uit het schrijven van den hertog aan Willem van Egmond, waarvan het cartularium van Egmond op fol. 117 ro.—vo. de copie geeft. De tijd, waarop deze brief is geschreven, is ons niet met zekerheid bekend, aangezien in de copie de datum ontbreekt. Zooals wij aanstonds zullen zien, heeft Philips van Bourgondië over deze zelfde aangelegenheid een schrijven aan den paus gericht in de maand

Augustus 1453. Het vermoeden ligt dus voor de hand, dat hij ofwel gelijktijdig, ofwel reeds vóór dien tijd zijn schrijven aan Willem van Egmond heeft gericht. Gelijk wij reeds opmerkten was het groote bezwaar van Philips tegen het optreden van den heer van Egmond vooral hierin gelegen, dat hij aan den paus had voorgegeven, „dat voirscreven goidshuus van Egmond binnen uwer heerlicheden gelegen ende ghi voecht deszelven zijn soudt". Doch daarbij had Willem van Egmond verzwegen en niet verklaard, „hoe dat voirscr. goidshuus by onsen voirvaderen graven ende gravinnen van Hollant gefundiert ende van haren patrimoniën gesticht is geweest, wairby ons alleen gebuert ende toebehoirt ende onsen erven ende nacomelingen graven ende gravinnen van Hollant die eere ende trecht van patronaitscip in denselven goidshuus, dwelke niet en is in uwer heerlicheit gelegen mair is uwe heerlichede van Egmonde uuyt den graefscip van Holland van eerstmails gesproten ende den goidshuus verleent geweest dairaff uwe vaderen dieselve heerlichede geworven ende vercregen hebben ende ghi die te leen houdende zijt". Daardoor gevoelt zich de hertog te kort gedaan in en beroofd van zijn uitsluitend recht op de abdij. Daarom beveelt hij ook den heer van Egmond zich met deze aangelegenheid niet verder in te laten en den abt van Luik te gelasten den abt en het convent van Egmond ongemoeid te laten, „want ons dat niet danckelic wesen en soude mer meinen dairinne te versien ter bewairnissen van onser heerlicheit ceren ende rechte van onsen patronaitscip". Philips van Bourgondië eindigt ten slotte met den wensch uit te spreken, dat Willem van Egmond in deze den hertog alle reden zal geven, „opdat wij uwer billix tevreden sijn ende bliven mogen ende ons geen noet en zy anders dairop te versien".

De vorm, waarin, en de toon, waarop dit schrijven is gesteld, laat niet den minsten twijfel over aan de gezindheid van den hertog. In het optreden van den heer van Egmond zag hij een inbreuk op zijn aloude rechten op de abdij, een miskenning ook van zijn gezag als leenheer; en een dusdanig optreden van een ondergeschikten vasal kon hij onder geen enkel voorwendsel dulden. Terwijl bij de vorige poging tot hervorming der tucht in

de abdij van Egmond het verzet van Philips van Bourgondië zich hoofdzakelijk grondde op het feit, dat een vreemdeling zich mengde in de zaken van zijn gewesten, hier verzette hij zich tegen eenzelfde poging, om zijn recht als advocaat der abdij te handhaven [1]). Vandaar zijn krachtig optreden tegen den heer van Egmond.

Doch hiermede stelde de hertog zich niet tevreden, blijkbaar omdat hij meende te moeten vreezen, geleerd door de ervaring in 1451 opgedaan bij de houding van den abt van Trier, dat zijn dreigend schrijven den abt van Luik niet zou verhinderen, om de hem door den paus gegeven opdracht te volvoeren. Vandaar dat hij kort nadien zich met een verzoekschrift tot den paus zelven wendde, om hem in kennis te stellen van de aanmatiging van den heer van Egmond en op grond daarvan de intrekking verzocht van de aan den abt van Luik verstrekte volmachten ter visitatie en reformatie van de abdij.

De copie van dit hertogelijk schrijven geeft het cartularium fol. 117 vo.—118 vo. Zooals wij hierboven reeds vermeldden, is het schrijven uitgevaardigd in Augustus 1453; de juiste datum echter is in het schrijven niet ingevuld. De hertog zet in dit schrijven aan den paus uiteen, dat „ex collacione dictorum predecessorum meorum dominus Wilhelmus de Egmonda consanguineus meus dominium temporale ville et terre de Egmonda a predicta ecclesia sancti Adalberti in feodum more predecessorum suorum obtineat et abbati ecclesie prefate homagium desuper prestitit ac fidelitatis iuramentum". Desniettegenstaande had hij den abt en de monnikken bij den paus aangeklaagd „subiungens quod monasterium predictum sancti Adalberti infra suum dominium temporale constitueretur ipseque advocatus eiusdem existeret subticendo tamen fidelitatem qua ipsi ecclesie astrictus est". Onder dit voorwendsel had Willem van Egmond

[1]) Vergel. voor deze merkwaardige kwestie over de advocatuur van de abdij o.a. Dr. M. de Jong Hzn.: „Egmond in den loop der XIIe eeuw" in „Historische opstellen opgedragen aan Prof. Dr. H. Brugmans ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als hoogleeraar aan de Universiteit van Amsterdam", Amsterdam 1929, in het bijzonder blz. 158 vlg.

van den paus voor den abt van Luik de opdracht weten te verkrijgen, de abdij van Egmond te visiteeren en zoo noodig te reformeeren. Wijl echter „ius et honor patronatus in dicta ecclesia abbaciali ..... michi soli et in solidum competere et pertinere dinoscitur", en derhalve het recht om zich in een eventueele reformatie te mengen „mea specialiter incumbit", daarom kan de hertog in geen enkel opzicht genoegen nemen met de aan den abt van Luik verstrekte opdracht. Daarom verzoekt hij den paus vooreerst zoowel de uitgevaardigde bulle te herroepen, alsook aan Willem van Egmond en den abt van Luik te verbieden op grond daarvan iets te ondernemen tegen de abdij. Bovendien verzoekt hij den paus aan hem en zijn opvolgers het uitsluitend recht te verleenen, om, zoo dikwijls zulks noodig mocht blijken, een of meer prelaten te verkiezen, om de abdij te visiteeren en de gewenschte hervormingen aan te brengen. Daarmede immers, zoo besluit de hertog, zal de paus aan de abdij en het convent den besten dienst bewijzen, „ac me meosque successores honorabit in eam complacenciam quamplurime singularem ex qua me votis apostolicis ex debito facient amplius obnoxium et obligatum".

Wij kunnen het wel voor zeker houden, dat dit ernstig schrijven te Rome diepen indruk zal hebben gemaakt en zijn uitwerking niet gemist zal hebben. Daaraan moet het dan ongetwijfeld ook worden toegeschreven, dat ook thans de visitatie der abdij geen verderen voortgang heeft gehad en evenmin een hervorming van de tucht is tot stand gekomen.

Nicolaus episcopus servus servorum Dei, dilecto filio abbati monasterii sancti Jacobi Leodiensis salutem et apostolicam benedictionem. Ad ecclesiarum et monasteriorum omnium statum salubriter dirigendum iuxta pastoralis officii debitum intendentes ad reformationem et correctionem illorum que deformata censentur ac personarum divinis officiis deditarum, ut Deo acceptabiles et populo christiano exemplares fructus reddant, solicitudinis nostre partes adhibemus. Sane pro parte dilecti filii nobilis viri Wilhelmi de Egmond, dilecti filii nobilis viri Arnoldi ducis Gelrie germani, nobis nuper exhibita petitio continebat, quod cum in opido Egmondensi Traiectensis diocesis eidem Wilhelmo temporali ditioni subiecto quoddam notabile in honorem et sub vocabulo sancti Adalberti monasterium ordinis sancti Benedicti eiusdem diocesis existit, in quo illius monachi tam in capite quam in membris non monasticam sed secularium potius ac dissolutarum personarum ad instar vitam dissolutam ducere, incontinentie quoque vicio laborare dinoscuntur. Et sicut eadem peticio subiungebat licet dilectus filius noster Nicolaus titulo sancti Petri ad vincula presbyter cardinalis tunc in partibus illis apostolice sedis legatus laboribus et expensis non parcendo monasterium predictum sedi apostolice immediate subiectum visitandi causa accedens illos eorum causante rebellione ac supersticiositate ad observationem regule ipsius sancti Benedicti quam professi sunt ac illam iuxta primevam ipsius institutionem effectualiter servarent, reducere minime potuit, quinymo vitam eorum, quam prefato cardinali apud eos manente emendare simulaverant, eo abinde recedente servare non curarunt in animarum suarum periculum, ordinis vilipendium et scandalum plurimorum; unde monasterium ipsum tam in capite quam in membris visitacionis ac reformacionis officium exposcit salutare. Quare pro parte ipsius Wilhelmi, qui ipsius monasterii, ut asserit, advocatus et protector existit nobis fuit humiliter supplicatum, ut super hiis oportune providere paterna diligentia curaremus. Nos igitur ad quos pertinet super hoc adhibere nostre vigilantie curas

huiusmodi supplicationibus inclinati discretioni tue per apostolica scripta mandamus, quatinus ad monasterium ipsum quociens opus fuerit aut alias per ipsum Wilhelmum eiusque successores eiusdem monasterii pro tempore advocatos sive procuratores requisitus fueris personaliter accedens in illo tam in spiritualibus quam temporalibus necnon in capite et in membris debite reformationis officium auctoritate nostra impendere ac solicite exercere procures. Nos enim ut ex huiusmodi visitationis et reformationis directione salubri fructus proveniant ampliores, tibi omnes et singulas dicti monasterii personas cuiuscumque etiam status vel conditionis fuerint illorum culpis et demeritis exigentibus prout id expedire cognoveris reformandi illasque ac eorum quamlibet iuxta criminum et excessuum per eas perpetratorum qualitatem et exigentiam sanctiones quoque canonicas et regularia dicti ordinis instituta ipsorumque monasterii et personarum statui commoditati et indemnitatibus congruere perspexeris corrigendi penisque debitis percellendi, rebelles quoque et inobedientes eorum dignitatibus et officiis quibus preesse censentur penitus privandi ac distituendi et illorum loco alios ad hoc utiles et ydoneos inibi ponendi et instituendi, et ne quod absit a scandalis, incontinentiis ac dissoluta vita huiusmodi resipuerint de quibuscumque cum cura et sine cura beneficiis ecclesiasticis ad abbatis ipsius monasterii illiusque conventus predictorum collationem, provisionem, presentationem seu quamvis aliam dispositionem communiter vel divisim spectantibus et pertinentibus cum vel si vacaverint eadem auctoritate providendi et de illis etiam disponendi aliaque omnia et singula in premissis et circa ea necessaria quomodolibet et oportuna faciendi, exequendi et ordinandi, contradictores quoslibet et rebelles quocienscumque et quandocunque expedierit per censuram ecclesiasticam et alia iuris remedia appellatione postposita compescendo, plenam et liberam tenore presentium concedimus facultatem, invocato etiam ad hoc si opus fuerit auxilio brachii secularis, non obstantibus quibuscumque exemptionibus specialibus vel generalibus monasterio, ordini ac personis huiusmodi communiter vel divisim sub quacunque forma vel expressione verborum a sede apostolica concessis, necnon aliis constitutionibus

et ordinationibus a predecessoribus nostris Romanis pontificibus quocunque modo editis, que tue possunt in hac parte iurisdictioni aut potestati eiusque libero exercitio quomodolibet obviare, seu si abbati et conventui aut ordini prefatis vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab eadem sit sede indultum, quod monasterium ipsum visitari aut prelati ac alie inibi consistentes persone amoveri vel corrigi seu etiam ad iudicium trahi aut suspendi vel excommunicari seu ipsi necnon monasterium huiusmodi interdici non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, et qualibet alia dicte sedis indulgentia generali vel speciali cuiuscumque tenoris existat per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam tue iurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri, que quo ad hoc ipsis nolumus aliquatenus suffragari. Volumus autem quod de nominibus et cognominibus personarum quibus dignitates et officia ceteraque cum cura et sine cura ecclesiastica beneficia huiusmodi conferes necnon diebus collationum huiusmodi gentes camere seu collectorem aut succollectorem fructuum et proventuum camere predicte debitorum in illis partibus deputatum quantocius certificare procures. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio idibus Maii pontificatus nostri anno quarto.

Handteekeningen: Links onder de plica: P. de Legendorff: *rechts onder de plica:* Pe. de Noxeto: *op de plica:* Ja. de Viterbo.

In dorso: Registrata in camera apostolica. Bulla reformationis monasterii Egmondensis impetrata a Wilhelmo domino de Egmonda 14LIII.

Perkamenten charter met aan twee vlaskoorden uithangende looden bulla van den paus: Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

(fol. 117 ro.) Lieve geminde neve ende getruwe. Tonser kennissen is gecomen hoe dat ghi onlanx leden overmits zekeren anbrengen dwelke van uwen wegen geschiet soude sijn an onsen heiligen vader den paeus groetlike ten laste van den eerwairdigen vader in Gode den abt ende van den gemenen religieusen des convents van sinte Aelbrechts goidshuus tot Egmonde, ende sonderlingen dat die voirscreven religieuse onduechdeliken leven souden, dat voirscreven goidshuus van Egmond binnen uwer heerlicheden gelegen, ende ghi voecht deszelven zijn soudt, swigende ende niet verclarende, hoe dat voirscr. goidshuus by onsen voirvaderen graven ende gravinnen van Hollant gefundiert ende van horen patrimonien gesticht is geweest, wairby ons alleen gebuert ende toebehoirt ende onsen erven ende nacomelingen graven ende gravinnen van Hollant die eere ende trecht van patronaitscip in denselven goidshuus, dwelke niet en is in uwer heerlicheit gelegen, mair is uwe heerlichede van Egmonde uuyt den graefscip van Holland van eerstmails gesproten ende den goidshuus verleent geweest, dairaff uwe vaderen dieselve heerlichede geworven ende vercregen hebben, ende ghi die te leen houdende zijt. Nochtan soe hebdi overmits uwen anbrengen voirscreven geworven eene commissie van onsen voirscreven heiligen vader den paeus voir u ende uwen nacomelingen heeren tot Egmonde te mogen kiesen enige prelaten geestelick off wairlick tvoirscreven goidshuus te reformieren ende vele nyewicheden dairinne te bedriven, ende is die zake bevolen den eerwairdigen abt van sinte Jacobs binnen Ludijck, dairmede wy ende onsen nacomelingen graven ende gravinnen van Holland onsen rechten heerlicheit ende kennissen van patronaitscip, die ons in denselven goidshuus billicx gebuert, beroeft wesen soude ende tgoidshuus in toecomenden tyden groetelick gequetst ende vermindert, als ons by der copie van der supplicacie dairop gemaict ende getekent als wy verstaen ende anders geloefflike voircomen is, des ons zonderlinge van u verwondert ende kennens niet tevreden gesijn. Wairomme lieve ende geminde neve ende getruwe wy, die onsen rechte heerlicheit ende eere in deser saken verwaren ende besorgen willen, ende overmits soedanige anbrengen off wervinge die niet en meinen te

laten verkorten vorder dan sy van ouden haircomen geweest zijn, dairmede ghi oick billicx tevreden wesen soudt, scriven an u, begeren ende seer eernstelike bevelen, dat ghi van den nyewicheden voirscr. afflaet geheel ende al ende den voirscreven abt van sinte Jacops te Ludijck desgeliken doet afflaten ende den abdt van Egmonde mit sinen religiosen ongemoeyt laet bliven sonderling onder tdecsel van der commissien voirscreven aff anders diergeliken u eenige reformacie aff andere kennissen off nyewicheden in onsen goidshuus van Egmonde voirgenoemt te onderwinden off by den voirscreven abt te laten onderwinden, want ons dat niet danckelic wesen en soude, mer meinen dairinne te versien ter bewairnissen van onser heerlicheit eeren ende rechte van onsen patronaetscip ende *(fol. 117 vo.)* oick te verlichtenissen, rusten ende vreden van onsen goidshuus van Egmond voirscreven ende der religieusen desselven als wy ondervinden souden nut ende oirbair wesen. Mer by alsoe dat ghi anders enige merckelike gebreken hebt an onsen goidshuus ende religieusen van Egmonde voirscreven, soe moechdi die mit recht anspreken ende volgen, hetsy voir ons ende onsen raden off voir anderen hoeven ende uwen gelegenen rechten ten steden dair dat geboeren sal als van onsen halven na gelegenheit der saken, wy sullen u partyen gehoirt goet ende onvertogen recht gairne doen gescien. Hierinne wilt doen soe wy u toegetruwen, opdat wy uwer billix tevreden sijn ende bliven mogen, ende ons geen noet en zy anders dairop te versien. Lieve geminde neve ende getruwe, God sy mit u. Gescreven.

Onsen lieven geminden neve ende getruwe raed ende kamerlinck den heer van Egmond.

Cartul. van Egmond, fol. 117 ro./vo.: Rijksachief, Den Haag.

Premissa humillima et devotissima recommendacione usque ad vestre sanctitatis optata pedum oscula beatorum etc. Sanctissime pater et beatissime domine mi. Gravi querimonia reverendi in Christo patris dilecti et fidelis

consiliarii mei abbatis religiosorumque virorum prioris et conventus monasterii beati Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis dyocesis ad meam notionem perlatum est et deductum, quod licet dicta ecclesia abbacialis Egmondensis per predecessores meos clare memorie Hollandie et Zeelandie comites et comitissas ab antiquissimo tempore de propriis eorum patrimoniis fundata et dotata fuerit, et ex successione dictorum predecessorum et progenitorum meorum michi tamquam Hollandie comiti solum et in solidum ius et honor patronatus pariterque eiusdem ecclesie protectio ac defensio competat et pertineat, et ex collacione dictorum predecessorum meorum dominus Wilhelmus de Egmonda miles, dominus temporalis loci de Egmonda, consanguineus meus dominium temporale ville et terre de Egmonda a predicta ecclesia sancti Adalberti in feodum more predecessorum suorum obtineat, et abbati ecclesie prefate hommagium desuper prestiterit ac fidelitatis iuramentum, nichilominus tamen sicut predicti exponentes a fidedignis perceperunt, memoratus dominus Wilhelmus hiis diebus abbatem et religiosos prefati monasterii incontinencie vicio aliasque vite dissolucione laborare denunciavit vestre sanctitati, subiungens quod monasterium predictum sancti Adalberti infra suum dominium temporale constitueretur, ipseque advocatus eiusdem existeret, subticendo tamen fidelitatem, qua ipsi ecclesie astrictus est, et quod michi soli et in solidum competat ius et honor patronatus in eadem. Cuius quidem sinistre delacionis sive denunciacionis pretextu idem dominus Gwilhelmus quandam commissionem apostolicam surrepticie obrepticieque impetrasse dicitur reverendo patri abbati monasterii sancti Jacobi Leodiensis eiusdem ordinis directam, qua sanctitas vestra sibi successoribusque suis tamquam eiusdem monasterii advocatis prelatos aliquos seculares vel regulares prefatorum abbatis et conventus sancti Adalberti culpis et demeritis aut dissoluta eorum vita exigente quocies opus erit requirendi illos visitandi, corrigendi, reformandi, rebelles quoque et inobedientes eorum dignitatibus et officiis privandi et deponendi atque alios loco ipsorum ponendi et instituendi eciam sub censura ecclesiastica necnon privacione dignitatum, privilegiorum et indul-

torum eidem monasterio et ordini quavis auctoritate concessorum aliisque penis et sentenciis *(fol. 118 ro.)* quas contravenientes incurrant ipso facto, et nisi ab huiusmodi incontinenciis et vita dissoluta religiosi supradicti resipuerint de quibuscunque cum cura vel sine cura beneficiis ecclesiasticis ad eorum collacionem provisionem, presentacionem seu quamvis aliam disposicionem communiter vel divisim spectantibus personis ydoneis de concilio et assensu dictorum prelatorum providendi ac de illis ordinandi et disponendi licenciam et facultatem auctoritate apostolica concessisset, prout in supplicacione desuper signata, cuius copiam michi oblatam examinari feci, ista videntur plenius contineri. Qua de re, pater beatissime ac sanctissime domine mi, mirari non sufficio nec de predicta sinistra informacione, quod a prefato domino Wilhelmo ipsius monasterii vasallo processerit singulis consideratis possim ullatenus contentari.

Quia igitur, pater beatissime, ius et honor patronatus in dicta ecclesia abbaciali sancti Adalberti Egmondensis ex successione legitima predecessorum meorum prefatorum michi soli et in solidum competere et pertinere dinoscitur, et propterea de reformacione predictorum religiosorum, si forsan aliqua indigeant. sollicitum esse vel alias honori atque utilitati ipsius monasterii consulere et providere mea specialiter incumbit, ius vel interesse in hiis pendere aut vendicare, unde predictam commissionem subrepticiam obrepticiamque in iuris mei patronatus preiudicium admittere nullo modo possem, beatitudinem vestram iam scribere institui quam humilius devociusque ut possum obsecro et exoro, quatenus premissis consideratis et mature perspectis subrepticiam et obrepticiam commissionem supradictam cum omnibus inde subsecutis cassare, revocare et annullare dictoque domino Wilhelmo de Egmonda necnon abbati sancti Jacobi Leodyensis et quibuscunque aliis in ea parte quomodolibet delegatis vel subdelegatis iudicibus sive executoribus, ne pretextu illius aut similium quidquam innovent vel attemptent in preiudicium ecclesie necnon abbatis et religiosorum prefatorum, penitus interdicere et prohibere dignemini ipsis et cuilibet eorum silencium desuper perpetuum imponendo. Quinymo michi vestre

sanctitatis et apostolice sedis obsequentissimo filio meisque successoribus Hollandie comitibus et comitissis, quibus racionis, fundacionis ac iuris patronatus honor ille in solidum debetur eximere et pro perpetuis futuris temporibus de speciali gracia et ex certa sciencia eligendi videlicet tociens quociens opus fuerit, demeritis prefatorum religiosorum quod absit vel alias utilitate necessaria predicti monasterii ita exigente, unum vel duos prelatos notabiles predicti ordinis ex meis aut successorum meorum prefatorum patriis seu dicionibus, qui adiunctis sibi aliquibus ecclesiasticis notabilibus de concilio meo aut successorum meorum prefatorum pro tempore in talibus expertis et ad hoc specialiter committendo, monasterium sancti Adalberti supradictum visitare et religiosos ipsius in capite et in membris reformare, ac omnia et singula que divini honoris et cultus incremento monastice ac regulari discipline animarum saluti eiusdemque monasterii utilitati necessaria et oportuna viderint in eodem monasterio statuere et ordinare, rebelles ac inobedientes compellere de beneficiis predictis in casum et eventum pretactum disponere atque alia omnia et singula que dicto domino Wilhelmo in ea parte concessa fuerant temporibus congruis libere facere et exercere valeant, plenam et liberam predictam auctoritatem concedere et impertiri dignetur licenciam et facultatem bullas apostolicas in uberiori forma desuper expediri mandando. Hec siquidem faciendo, pater beatissime, sanctitas vestra monasterio predicto provide consulet ac me meosque successores honorabit in eam complacenciam quamplurime singularem, ex qua me votis apostolicis ex debito facient amplius obnoxium et obligatum beatissimam clemenciam vestram *(fol. 118 vo.)* ad ecclesie sue sancte felicissimum regimen prospere dirigere et feliciter conservare dignetur. Cuius eadem vices gerat in terris Altissimus in longevum. Ex opido nostro Insulensi die ..... mensis Augusti.

Cartul. van Egmond fol. 117 vo.—118 vo.: Rijksarchief Den Haag.

IV.

De verschillende pogingen tot hervorming der tucht in de jaren 1471, 1475 en 1487.

Inleiding.

De bronnen voor deze hervormingspogingen bepalen zich tot 4 pauselijke bullen, berustend in het Algemeen Rijksarchief, waarvan twee uitgevaardigd zijn door paus Sixtus IV, respectievelijk 25 Augustus 1471 en 22 Augustus 1475, de twee andere door paus Innocentius VIII en wel beide den 29en November 1487.

De eerste bulle van paus Sixtus IV is gericht aan den bisschop van Doornik. Op verzoek van den abt en het convent van Egmond zelf aan zijn voorganger op den pauselijken troon, paus Paulus II, had deze laatste den bisschop van Doornik bij besluit van 29 Juli 1471 opdracht en de noodige volmachten verleend, om de abdij van Egmond te visiteeren en naar de behoefte der omstandigheden te reformeeren. Onverwacht echter kwam de paus te overlijden, nog vóórdat de bulle was verzonden. Vandaar dat paus Sixtus thans de door zijn voorganger verleende opdracht vernieuwt en van volle kracht verklaart.

De tweede bulle van paus Sixtus IV is gericht aan den abt van Egmond zelven, n.l. aan Gerard van Poelgeest. Behalve het merkwaardige feit, dat de paus thans aan den abt van Egmond zelven de plicht oplegt, om een grondige hervorming van de tucht onder de monniken van zijn abdij aan te brengen, willen wij alleen nog aanstippen, dat de paus in zijn bulle er den abt aan herinnert, dat hij reeds tot tweemaal toe „in forma brevis" de monniken vaderlijk had vermaand hun ergerlijke levenswijze te verbeteren, doch dat zij zich daaraan niets hadden laten gelegen liggen, maar voortgegaan waren zich aan de ergste overtredingen van de kloosterregels schuldig te maken „adeo ut nisi oportune occurratur de ipsius monasterii in spiritualibus et temporalibus .... desolatione totali tempore succedente possit verosimiliter dubitari". Vandaar dat de paus den

abt opdraagt met vaderlijke gestrengheid de tucht onder zijn monniken te herstellen en daartoe zoo noodig andere monniken uit reeds hervormde kloosters der Benedictijner orde naar Egmond te doen overplaatsen.

Van de twee bullen van paus Innocentius, beide van 29 November 1487, is de eene gericht aan den abt en het convent van Egmond zelve. Dezen hadden den paus verzocht, om te ontkomen aan het gevaar, dat andere kloosters hadden moeten doorstaan, dat zij door de visitatoren „sub colore reformacionis spoliata et depauperata fuerunt", hen uitsluitend te willen onderwerpen aan de visitatie van den abt van St.-Pieter te Gent. Des te gereeder staat de paus dit verzoek toe, wijl het volgens zijn schrijven was ondersteund door een gelijkluidend verzoek van aartshertog Maximiliaan. Tegelijkertijd vaardigde de paus een bulle uit gericht aan den proost van St.-Jan te Utrecht en den deken van het kapittel der O. L. Vrouwe-kerk te Utrecht, waarin hij hen in kennis stelde van bovengenoemde opdracht aan den abt van St.-Pieter te Gent, en hun gelastte zorg te dragen, dat de abt en het convent van Egmond in het vervolg door geen andere visitatoren zouden worden lastig gevallen.

Ofschoon uit deze bullen niet rechtstreeks blijkt, dat er in genoemde jaren 1471, 1475 en 1487 opnieuw pogingen zijn aangewend om een hervorming van de tucht in de abdij door te voeren, toch kunnen wij veilig de conclusie maken, dat dit inderdaad wel het geval zal zijn geweest. Maar het vermoeden ligt voor de hand dat de abt en de monniken de eer aan zich zelven hebben willen houden, en zelf bij den paus een visitator hebben aangevraagd, om zoodoende den schijn aan te nemen, dat zij zelven niet vijandig stonden tegenover een hervorming der tucht, doch om daarmede dan tevens aan iederen vreemden indringer den pas af te snijden, en hun oude levenswijze voort te zetten.

Sixtus episcopus servus servorum Dei venerabili fratri episcopo Tornacensi salutem et apostolicam benediccionem. Rationi congruit et convenit honestati, ut ea que de Romani pontificis gratia processerunt licet eius superveniente obitu littere apostolice super illis confecte non fuerint suum consequantur effectum. Dudum siquidem felicis recordationis Paulo pape II predecessori nostro pro parte dilectorum filiorum abbatis et conventus monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis exposito, quod alias nonnulli nobiles et barones volentes prefatos abbatem et conventum vexare, nonnullos tunc expressos visitatores, inter quos abbatem monasterii sancti Maximini extra muros Treverenses dicti ordinis, tam a Johanne XXII quam Nicolao V Romanis pontificibus predecessoribus nostris impetraverant, prout in singulis eorundem predecessorum litteris plenius contineri dicebatur. Et deinde ipse abbas sancti Maximini videns officium visitationis huiusmodi non ex amore et caritate sed potius ex odio et rancore processisse, recepta procuratione a prefatis abbate et conventu sancti Adalberti recesserat et in eadem expositione subiuncto eidem Paulo predecessori, quod dictum monasterium sancti Adalberti fuerat tunc prout erat sedi apostolice immediate subiectum et eius exemptio non debebat ei esse damnosa sed potius fructifera, unde pro parte abbatis et conventus monasterii sancti Adalberti predictorum eidem Paulo predecessori humiliter supplicato, ut eis in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaretur, idem Paulus predecessor volens indemnitati dicti monasterii sancti Adalberti de remedio providere oportuno huiusmodi supplicationibus inclinatus, sub dato videlicet quarto kalendas Augusti pontificatus sui anno secundo tibi sine alicuius preiudicio aut alteri prelato sive religioso per te deputando, quotiens tibi videretur monasterium predictum sancti Adalberti visitandi et reformationis officium in illis omnibus, que circa observantiam regularem ac divinum cultum inibi et alia ibidem oportuna forent eadem auctoritate impendendi, et super abbatis et religiosorum

dicti monasterii sancti Adalberti excessibus et delictis inquirendi illaque iuxta sanctiones et regularia instituta dicti ordinis puniendi et corrigendi, necnon omnia et singula que in premissis et circa ea quomodolibet necessaria et oportuna forent faciendi, disponendi, ordinandi et exequendi plenam et liberam prefata auctoritate licentiam concessit et eciam facultatem, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac monasterii sancti Adalberti et ordinis predictorum iuramento, confirmatione apostolica vel quacunque firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus contrariis quibuscunque, aut si abbati et conventui dicti monasterii sancti Adalberti vel quibusvis aliis communiter vel divisim a sede apostolica foret indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari non possent per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Ne autem de concessione huiusmodi, pro eo quod ipsius Pauli predecessoris littere apostolice eius superveniente obitu confecte non fuerunt, valeat quomodolibet hesitari, ipsique abbas et conventus sancti Adalberti illarum frustrentur effectu, volumus et apostolica auctoritate decernimus, quod concessio predicta perinde a dicta die quarto kalendas Augusti sortiatur effectum, ac si super illa ipsius Pauli predecessoris littere confecte fuissent prout superius enarratur, quodque presentes littere ad probandum plene concessionem predictam ubique sufficiant nec ad id probationis alterius adminiculum requiratur. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnacionis dominice millesimo quadringentesimo septuagesimo primo octavo kalendas Septembris pontificatus nostri anno primo.

Handteekeningen: links onder de plica, L. Mancini, S. Dele, P. Bernardi, Maffelis; *rechts* L. Grifus: *rechts op de plica,* M. Millinus.

In dorso: Registrata apud me L. Grifum.

Episcopo Tornacensi 1471 de visitacione Egmundensi.

Perkament met aan een dubbel vlaskoord afhangende looden bul van paus Sixtus IV. — Verzameling charters der abdij van Egmond. Rijksarchief, Den Haag.

Paus Sixtus IV geeft aan den abt van Egmond, Gerard van Poelgeest, opdracht, om de verslapte tucht in zijn abdij te herstellen, de wederspannige monniken met kerkelijke straffen tot reden te brengen en zoo noodig andere monniken uit hervormde abdijen naar Egmond over te brengen. 22 Augustus 1475.

Sixtus episcopus servus servorum Dei dilecto filio Gerardo abbati monasterii Egmundensis Traiectensis diocesis: salutem et apostolicam benedictionem. Inter curas multiplices quibus occupati tum rerum negotiorumque varietatibus trahimur illam attentius amplectimur per quam monasteria et alia regularia loca jugi sanctimoniae dedita prout congruere prospicimus in spiritualibus et temporalibus prosperitatis optatae dirigantur (e)ventu [1]). Unde efficacis ad id solicitudinis studium instituere cupimus ne monasteria et loca ipsa apostolicae quod absit providentiae destituta consilio periculosae deformationis attingant opprobrium sed labentis cursu temporis cum exquisito statu prospere continuum d . . e [2]) Domino in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiant incrementum. Cum itaque sicut plurimorum fidedignorum relatione accepimus tuo monasterio Egmundensi ordinis sancti Benedicti Traiectensis d(iocesis) Romanae ecclesiae immediate subjecto sine tuo defectu divinus cultus non debite pangatur et de dilapidatione ac alienatione bonorum ipsius monasterii et de di(lect)orum filiorum illius monachorum incontinentia suspi(cio) (ad)modum gravis habeatur ipsique monachi nostris monitis paterno more per binas litteras nostras in forma brevis eisdem monachis directas minime acquieverint sed quod deterius est regulari norma deposita pass(im) secularibus negotiis se implicantes quae regularium sunt pro posse fugiant et propria possideant sitque alias ipsum monasterium in spiritualibus et temporalibus multipliciter def(ormatum) ac cessante inibi reg(ulari) observantia d(icti) ordinis et divini cultus

---

[1]) De tusschen () geplaatste gedeelten waren alleen door gissing aan te vullen.

[2]) De opengelaten gedeelten waren onleesbaar geworden.

debi(ta) celebratione fidelium devotio ad illud continuo diminuatur aliaque exinde quamplurima eidem monasterio mala succedant cum religionis opprobrio et a(nim)arum periculo ac propterea monasterium predictum diversimode deformatum celeri provisione indigere dinoscatur adeo ut nisi oportune occurratur de ipsius monasterii in spiritualibus et temporalibus huiu(smodi) desolatione totali tempore succedente possit verosimiliter dubitari. Nos igitur quorum interest super hiis nostre vigilantie partes solertius impertiri tibi (de cuius) religione continentia integritate et devotio(ne) (cert)am audivimus relationem per apostolica scripta committimus et mandamus quatinus assumptis tecum aliquibus probis eiusdem et alterius ordinis regu(laris) observantiae viris de quibus tibi videbitur sol(um) (Deu)m pre oculis habens predictos monachos ut propria que possident in manibus tuis resignent suisque portionibus abusive prebendis nuncupatis renuntient (vel) abdicent ac alia vota religionis observent (comp)ellere dictique monasterii profcssos novitios presbyteros ac oblatos in communi refectorio in cibo et potu secundum regulam dicti sancti Benedicti ac statuta et constitutiones predicti ordinis iuxta regionis qualita(tem) benigne et caritative more pii patris tractare fovere et nutrire ipsumque monasterium alias in spiritualibus et temporalibus ac omnia et singula que in illo correctionis seu reformationis officio indigere nove(ris) iuxta regularia dicti ordinis instituta corrigere et reformare et ne quisquam ut(rius)que sexus personarum nisi eiusdem ordinis vel alterius reformatae vitae profes(us) fuerit vel de expresso consensu et licen(tia) (t)ua (seu) abbatis ipsius monasterii pro tempore existentis sub excommunicationis pena monaster(ium) predict(um) ingrediatur prohibere auctoritate nostra procures. Nos enim..... officium huiusmodi imp..... exercendi ac alios monachos reformatos eiusdem ordinis de suis monasteriis ad idem (mona)sterium E(gmondens)e transferendi necnon monachos ipsos mo(naste)rii E(gmondensis ac) eorum quemlibet pro suis crimi(ni)bus et excessibus ac prout illi exegerint iuxta canonicas sanctiones et instituta regularia corrigendi pe(nis)que debitis percellendi et ut huiusmodi observantie se subiciant ac in ea..... persistant et

ne seculares personas ipsum monasterium Egmundense intrare permittant ac presertim per censuram ecclesiasticam et quaevis alia oportuna iuris remedia compellendi ac omnia alia et singula quae in p(remissis) et circa ea necessaria ..... oportuna fuerint faciendi disponendi ac exequendi plenam et liberam tenore presentium auctoritate nostra predicta concedimus facultatem non obstantibus statutis et consuetudinibus monasterii Egmondensis et ordinis predictorum iuramento confirmatione apostolica vel quacumque firmitate alia ..... contrariis quibuscunque aut si monachis et ordini predictis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a sede apostolica indultum existat quod aliquos praeter et contra eis concessa privilegia fu.....d..... ad visitandum vel alias admittere non teneantur dictique monachi vel alii ad id compelli aut suspendi vel excommunicari seu ipsi vel eorum monasteria interdici non possint per litteras ap(ostolicas) non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem et quibuslibet aliis (cu)m apostolicis privilegiis exemptionibus et indulgenciis (gene)ralibus vel (speci)alibus quorumcunque tenorum existant per que pres(enti)bus non expressa vel totaliter non inserta tue iurisdictionis explicationi valeat in hac parte quomodolibet impediri que quoad hoc noluimus alicui suffragari. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominicae millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto undecimo Kalendas Septembris pontificatus nostri anno quarto.

G. Pele
(onder plica)

L. Grifus
(onder plica)
pro computis N. de Tongues
(op de plica)

In dorso: Abbati monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis Romane ecclesie immediate subiecti committitur per hanc bullam reformatio eiusdem monasterii ac (correctio) et punitio monachorum illius.

Registrata apud me L. Grifum.

Pausclijke bulle, zeer door vocht geschon-

den; de looden bulla ontbreekt, alleen een gedeelte vlaskoord is overgebleven. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BULLE VAN PAUS INNOCENTIUS VIII, WAARBIJ DE PAUS DEN ABT EN HET KLOOSTER VAN EGMOND OP HUN VERZOEK VERGUNT VAN ALLE ANDERE DAARTOE BENOEMDE VISITATEURS BEVRIJD TE BLIJVEN, EN TOT EENIGEN VISITATEUR DEN TEGENWOORDIGEN ABT VAN ST. PIETER TE GENT TE HEBBEN.
29 NOVEMBER 1487.

INNOCENTIUS episcopus servus servorum Dei dilectis filiis abbati et conventui monasterii sancti Adalberti Egmondensis Romane ecclesie immediate subiecti ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis: salutem et apostolicam benedictionem. S(acre) religionis sinceritas sub qua mundanis abiectis illecebris devotum et sedulum exhibetis Domino famulatum non indigne promeretur, ut ea vobis et monasterio vestro favorabiliter concedamus, per que in illo quietius degere valeatis prout in Domino conspicimus salubriter expedire. Sane pro parte vestra nobis nuper exhibita peticio continebat, quod vos qui caritate et devotionis zelo moti arctiorem viam sanctitatis arripere cupientes regularibus institutis vestri ordinis sancti Benedicti vos conformastis mores et statuta dicti ordinis rite observando et divinis ferventer inherendo beneplacitis plurimum dubitatis per visitatores vestri monasterii in futurum exemplo nonnullorum aliorum monasteriorum eiusdem ordinis q(ue) (per) eosdem visitatores sub colore reformationis spoliata et depauperata fuerunt gravari posse nisi vobis desuper per nos oportune provideatur. Quare pro parte vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut monasterium ipsum ac vos et pro tempore existentem abbatem eiusdem visitationi, correctioni, punitioni, reformationi abbatis monasterii sancti Petri Gandensis ordinis predicti Tornacensis diocesis committere et subiicere, et quod per eundem abbatem et non alium de cetero perpetuis futuris temporibus visitari possitis et debeatis statuere et ordinare, et ab aliorum visitatorum quorumlibet visitatione, correctione,

punicione et reformacione prorsus eximere et totaliter liberare, eisdemque visitatoribus ne de cetero de vobis et dicti monasterii vestri sancti Adalberti et illius pro tempore abbatis ac membrorum eiusdem vestri monasterii visitatione nullatenus se impediant sub censuris ecclesiasticis inhibere aliasque vobis et monasterio vestro predicto in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur qui ad ea per que quarumlibet presertim regularem vitam ducentium personarum statui et animi tranquillitati, ut altissimo quiecius famulari valeant providere libenter intendimus, vos et singulares personas conventus huiusmodi a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis si quibus quomodolibet innodati existitis ad effectum presentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes et absolutos fore (censentes) vestris huiusmodi ac dilecti filii nobilis (viri) Maximiliani archiducis et Hollandie comitis, qui ut asseritur ad dictum monasterium quod ab eius predecessoribus Hollandie comitibus fundatum et dotatum et in illis partibus illius ordinis unicum et insigne existit specialem gerit devocionis affectum, nobis super hoc humiliter supplicantis supplicationibus inclinati, vos et monasterium vestrum sancti Adalberti huiusmodi et illius pro tempore abbatem et conventum visitationi, correctioni, punitioni et reformationi moderni et pro tempore existentis abbatis dicti monasterii sancti Petri Gandensis auctoritate apostolica tenore presentium committimus et subicimus ac supponimus, quodque per alium quam per eundem abbatem dicti monasterii sancti Petri Gandensis de cetero perpetuis futuris temporibus visitari non possitis vel debeatis dicta auctoritate statuimus et ordinamus ac aliorum visitatorum quorumlibet visitatione, correctione, et reformatione eadem auctoritate prorsus et omnino eximimus et totaliter liberamus eisdemque visitatoribus ne de cetero de vestra et dicti monasterii vestri sancti Adalberti et conventus ac membrorum huiusmodi visitatione ullatenus se intromittant sub censuris ecclesiasticis per contrafacientes incurrendis dicta auctoritate districtius inhibemus irritumque exnunc decernimus et inane quicquid per eos contra inhibitionem

nostram huiusmodi contigerit attemptari non obstantibus premissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon monasterii sancti Adalberti et ordinis predictorum iuramento confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus necnon dictis visitatoribus quos hactenus habuistis concessis facultatibus, privilegiis et litteris apostolicis quibus illa ac si de verbo ad verbum inser(erent)ur presentibus pro expressis habent(es) quoad hoc hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre absolutionis, commissionis, subiectionis, suppositionis, statuti, ordinationis, exemptionis, liberationis, inhibitionis, constitutionis et derogationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo tercio kalendas Decembris pontificatus nostri anno quarto.

St. de Perusia H. Bagarothus.

Perkamenten charter; de looden bulla ontbreekt, slechts een gedeelte der rood-geel zijden koorden is aanwezig. Het stuk is gedeeltelijk door vocht beschadigd. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

PAUS INNOCENTIUS VIII VERKLAART, DAT DE VISITATIE EN REFORMATIE DER ABDIJ VAN EGMOND ALLEEN EN UITSLUITEND GESCHIEDEN MAG DOOR DEN TEGENWOORDIGEN ABT VAN ST. PIETER TE GENT, BEVEELT ALLE OVERIGE VISITATEURS ONDER KERKELIJKE CENSUUR DE ABDIJ ONGEMOEID TE LATEN, EN STELT HAAR TEN OPZICHTE VAN DIT PRIVILEGIE ONDER DE BESCHERMING VAN DEN PROOST VAN ST. JAN EN DEN DEKEN VAN O. L. VROUW TE UTRECHT.
29 NOVEMBER 1487.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis preposito sancti Johannis et decano beate Marie

Traiectensium ecclesiarum ac officiali Traiectensi, salutem et apostolicam benedictionem. Hodie monasterium sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis Romane ecclesie immediate subiecti et dilectos filios illius abbatem et conventum visitationi, correctioni, punitioni et reformationi dilecti filii moder(ni ac pro) tempore existentis abbatis monasterii sancti Petri Gandensis dicti ordinis Tornacensis diocesis commisimus, subiecimus et supposuimus, ac quod per alium quam eundem abbatem dicti monasterii sancti Petri Gandensis extunc de cetero perpetuis futuris temporibus visitari non possent vel deberent statuimus et ordinavimus, et ab aliorum visitatorum quorumlibet visitatione, correctione, punitione et reformatione prorsus et omnino eximus et totaliter liberavimus ac eisdem prioribus visitatoribus ne de cetero de dictorum monasterii sancti Adalberti et illius abbatis et conventus visitatione ullatenus se intromitterent sub censuris ecclesiasticis per contra facientes eo ipso incurrendis inhibuimus cum irritanti decreto eorumque secus contingeret attemptari, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum per vos vel alium seu alios statutum, ordinationem, exemptionem et inhibitionem ac omnia et singula premissa ubi, quando et quotiens expedire cognoveritis solemniter publicantes et dictis abbati et conventui monasterii sancti Adalberti in eisdem premissis efficacis defensionis presidio assistentes faciatis auctoritate nostra commissionem, submissionem et supposicionem ac statutum et ordinationem, exemptionem et inhibitionem ac omnia et singula premissa inviolabiliter observari ipsosque monasterium sancti Adalberti et illius abbatem et conventum statuto, ordinatione, exemptione et inhibitione ac aliis premissis libere uti potiri et gaudere, non permittentes eos contra eorundem nostrarum litterarum apostolicarum tenorem quomodolibet impediri seu eciam molestari, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, non obstantibus omnibus que in dictis litteris voluimus non obstare, seu si eisdem prioribus visitatoribus vel quibusvis aliis communiter vel divisim a sede apostolica indultum existat quod in-

terdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo tertio kalendas Decembris pontificatus nostri anno quarto.

G. Borattus
Jo Nilis

P. de Castello
J. de Castello
C. Auxtus

H. Bagarothus

Perkamenten charter met aan een vlaskoord uithangende looden bulla van Paus Innocentius VIII. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

V.

De tot stand koming der reformatie onder abt Jordaan van Driel in de jaren 1490—1495.

Inleiding.

Hiermede zijn wij gekomen aan het laatste, maar tevens ook het meest belangrijke en meest omvangrijke deel dezer bronnenpublicatie. Immers wij beschikken hier over een hoogst belangrijke bron, een tot nu toe onbekende en onuitgegeven kroniek, loopende over de jaren 1490—1495, waarin een omstandig verhaal wordt gegeven van het verloop en de verwikkelingen welke zich voordeden bij de tot stand koming der reformatie van de tucht in de abdij van Egmond, welke eindelijk haar beslag kreeg door de keuze van abt Hendrik van Wittenhorst in 1495. De belangrijkheid van dit handschrift wordt nog verhoogd door het groote aantal origineele documenten, notarieele akten van overeenkomsten en verdragen, welke bewaard zijn gebleven in de verzameling charters van het Algemeen Rijksarchief en eenige uit de bibliotheek van het Bisschoppelijk Seminarie te Warmond.

Deze kroniek werd in 1843 door het genoemde Seminarie aangekocht uit de bekende handschriften-collectie van de verzamelaars K. v. Alkemade en P. v. d. Schelling. Zij was ingenaaid bij een collectie origineele bescheiden en diverse aanteekeningen van de hand van K. v. Alkemade betreffende de abdij van Egmond [1]).

Het handschrift bestaat uit 13 bladen klein folio, 21 × 30 c.M. groot, gevormd door twee katernen, waarvan het eerste een quatern is, waaraan het eerste blad ontbreekt, echter zonder verlies van tekst, het tweede een half sextern. De bladen zijn gemerkt met een oude

---

[1]) Bibl. Sem. Warmond, Sign.: 93 G / 33.

Voor het eerst is deze kroniek vermeld door Maria Hüffer a.w. blz. 177, nadat schrijver dezes haar op dit HS. opmerkzaam had gemaakt, hoewel het voor deze vrouwen-abdij geen enkele bijzonderheid bevat.

hand van 1 tot 11, terwijl de bladen 12 en 13 blanco zijn. Het watermerk van het eerste katern bestaat uit het bij De Stoppelaar[1]) plaat XIV no. 8 nader omschreven wapen, terwijl dat van het tweede katern is de t.a.p. bij plaat IX no. 11 beschreven Eenhoorn.

De kroniek heeft tot opschrift: „Processus reformatinis monasterii Egmondensis que incepit anno Domini MCCCCXCo primo compilatus per Theodericum Buschman pro tempore prepositum in reformationem". Als auteur der kroniek wordt hier dus aangegeven Theodericus Buschman, de man, die door de visitatoren der abdij van Egmond na de afzetting van Jordaan van Driel als proost tijdelijk werd belast met het beheer en het bestuur van de abdij en het convent, totdat de omstandigheden het noodig of wenschelijk zouden maken een nieuwen abt te verkiezen. Dat de proost inderdaad de kroniek op schrift heeft gesteld, blijkt bovendien niet alleen uit den vorm en inhoud der kroniek, maar meenen wij ook bevestigd te zien door de laatste alinea van fol. 10 vo. van de kroniek, waar wij de volgende verklaring lezen door den schrijver zelf aan het aanvankelijk slot zijner kroniek toegevoegd: „*Hec per prepositum prime reformacionis collecta* omnium melius senciencium correctioni subduntur corrigenda, quamvis verisimile est quod alicui melius de his possit constare qui ab inicio reformacionis usque in finem hec iuvit practicare".

Het schrift van den samensteller der kroniek is tamelijk onregelmatig, grootendeels zelfs zeer klein geschreven en daardoor somwijlen niet gemakkelijk te lezen. Hij maakt gebruik van de toenmaals in Latijnsche handschriften algemeen gebruikelijke afkortingen. Ofschoon aan den aanhef van zijn kroniek een zekere rhetorische sierlijkheid niet ontbreekt, verheft zich in het verloop van zijn verhaal de taal en stijl niet boven het middelmatige en vertoont de fouten en gebreken van de meeste kronieken en geestelijke tractaten der 15e eeuw. Wel spreekt uit zijn verhaal een vurige en heilige ijver voor de hervorming der tucht, waaraan hij volijverig mede-

[1]) Mr. J. H. de Stoppelaar: „Het papier in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen inzonderheid in Zeeland", Middelb. 1869.

werkte, een alleszins verklaarbare afkeer en weerzin van de misstanden, welke hij in de abdij aantrof, zijn teleurstelling ook over de tegenwerking, welke hij en zijn aanhangers ondervonden van hun tegenstanders in het doorvoeren van de hervorming der verwaarloosde tucht. Bijzonder treft ons nog het feit, dat hij in zijn kroniek herhaaldelijk een parallel weet te trekken tusschen de geschiedenis van het Joodsche volk in diens strijd tegen de hen omringende heidensche volkeren, en den strijd, welken zijn partij heeft te voeren tegen de bestrijders der reformatie.

Voor de bespreking van den inhoud der kroniek meenen wij te kunnen volstaan met een korte opgave van den inhoud. De kroniek begint met een uitgebreide inleiding, welke de folia 1 tot en met 3 ro. geheel in beslag neemt. De schrijver geeft daarin een schildering van den innerlijken toestand der abdij, van de verwaarloozing der tucht en het levensgedrag der abten en monniken vóór het tot stand komen der reformatie. Wanneer deze beschrijving niet was gegeven door een onverdachten getuige, zou men bij het lezen onwillekeurig den indruk krijgen, dat wij hier te doen hebben met een chronique scandaleuse van een der meest verbitterde tegenstanders van het klooster- en monnikenleven. Want de toestanden, zooals deze hier door den schrijver worden weergegeven, zijn inderdaad verbijsterend en beschamend tevens voor den religieusen geest van de abten zoowel als der monniken van de abdij van Egmond in de 15e eeuw. — Deze inleiding wordt door den schrijver op fol. 2 vo. onderbroken door een korte beschrijving van den opstand van het Kaas- en Brood-volk in 1491. Daaromtrent deelt hij geen nieuwe gegevens mede dan alleen het tot nu toe onbekende feit, dat ook de abdij van Egmond ternauwernood is ontkomen aan de woede der opstandelingen.

Op fol. 3 vo. begint de schrijver dan zijn eigenlijk verhaal met de mededeeling van het verkrijgen der reformatie-bulle door graaf Jan van Egmond en de aankomst in de abdij van de door den paus benoemde visitatoren, n.l. abt Adam der St.-Martinus-abdij te Keulen en abt Antonius van de St.-Ludgerus-abdij te Werden, als plaatsvervanger van den abt van St.-Pantaleon te Keulen, die verhinderd was. Achtereenvolgens beschrijft hij

dan uitvoerig het verder verloop der gebeurtenissen, de vele verwikkelingen en moeilijkheden, de intriges van den kant der tegenstanders van de reformatie, tot het eindelijk tot stand komen der reformatie definitief na de abtswijding van abt Henricus van Wytenhorst, den opvolger van Jordaan van Driel, die in 1494 [1]) te Breda was gestorven.

Tot zoover schijnt oorspronkelijk de kroniek te hebben geloopen. Wij meenen dit te kunnen opmaken uit het feit, dat op fol. 10 vo. de kroniek door een lijn is afgesloten, na de boven reeds vermelde aanteekening, waarin het auteurschap van Theodericus Buschman nader is bevestigd. Eerst later heeft de auteur aan zijn kroniek nog een hoofdstuk toegevoegd, fol. 11 ro. en vo., waarin hij een korte beschrijving geeft van den veranderden en verbeterden toestand der kloostertucht en van den religieusen geest onder den nieuwen abt.

Met Theodericus Buschman — ook wel genaamd Busman en Bosman — als samensteller der kroniek hebben wij zeker een onverdachten getuige voor de betrouwbaarheid en waarheid der toestanden en feiten, welke hij in zijn kroniek mededeelt. Het geheele verloop toch der reformatie heeft hij van het begin af aan, d.i. van af 4 Februari 1491, den dag zijner komst in de abdij, tot aan haar bekroning met de verkiezing van abt Hendrik van Wytenhorst — of Wittenhorst — geheel medegemaakt en zelf daarin een eerste en voorname rol gespeeld. Toch meenen wij te moeten aannemen, dat de vrome proost in zijn ijver voor het goed recht der zaak, welke hij voorstond en behartigde, niet geheel is vrij te pleiten van overdrijving vooral in zijn beschrijving van den toestand, welke vóór zijn komst in de abdij heerschte. Wij willen daarvoor uit de vele voorbeelden van die overdrijving er slechts twee kiezen. Op fol 1 vo. schrijft hij: *„Vix enim est in memoria hominum aliquem illic abbatem mortuum naturali morte,* sed pocius aut sedentes adhuc in mensa aut sedentes super cloacam aut decum-

[1]) Joes a Leydis geeft in zijn Annales cap. XCII als overlijdensjaar van Jord. v. Driel het jaar *1493*. Doch uit onze kroniek, alsook uit eenige hier achter volgende bijlagen blijkt, dat hij pas in *1494* is overleden.

bentes in lecto, *omnes tamen vino estuantes finem sic accepisse*". En niet alleen overdreven, maar ook met de christelijke liefde moeilijk overeen te brengen dunkt ons deze enorme bewering van den schrijver, al debiteert hij ze dan ook op gezag van een ander, op fol. 2 ro.: „Rem referam quam referente michi quodam venerabili patre audiveram. Ait namque suspirans cum gemitu: relatum michi, inquit, est per quamdam personam que hoc opinor in revelacione acceperat *quod a ducentis aut circiter annis pene nullus in Egmunda sit monachus salvatus usque in presens,* tempus denotans quando reformacio introducebatur". En dat ook de proost deze meening was toegedaan blijkt hieruit, dat hij de gewraakte bewering staaft door er op te wijzen, dat gedurende genoemd tijdsverloop de monniken steeds proprietarii zijn geweest, zooals blijkt uit de door hen nagelaten testamenten en de daaruit gevolgde gerechtelijke processen en oneenigheden met de abten. Het lijkt ons overigens wel verklaarbaar, dat de proost tot een dergelijke overdrijving is gekomen in het weergeven van toestanden, welke hij niet had medegemaakt, door hetgeen hij met eigen oogen zag van de monniken, die hij noodgedwongen onder zijn bestuur in de abdij moest dulden, en van wier ergerlijk levensgedrag hij ook eenige feiten mededeelt. En dat deze laatste door den proost te veel zijn aangedikt, kunnen wij moeilijk aannemen.

Dat de schrijver overigens, afgezien van eenige overdrijving, geloof verdient, moeten wij aannemen alleen reeds op grond van het feit, dat hij zulk een belangrijk en werkzaam aandeel heeft gehad in het tot stand komen der reformatie, zoodat hij dus alleszins op de hoogte was van de feiten en gebeurtenissen, zooals die zich in den loop der jaren 1491—1495 hebben afgewikkeld. Dit wordt trouwens bestigd door de bewaard gebleven officieele bescheiden, welke op dit hervormingsverhaal betrekking hebben en door hetgeen J. a Leydis in cap. XC—XCII van zijn Annales over deze hervorming bericht. Wij achten het zelfs niet uitgesloten, dat J. a Leydis de gegevens voor zijn berichten over deze reformatie aan onze kroniek ontleend heeft.

De opschriften, welke wij alle boven de verschillende gedeelten der kroniek hebben geplaatst, zijn in het HS.

meerendeels geplaatst in margine, of in de blanco-gedeelten tusschen de alinea's. Slechts wanneer de ruimte zulks toeliet, hetgeen alleen het geval was op de ro.- of vo.-zijde van een nieuw folio, zijn de opschriften ook geplaatst boven de respectievelijke gedeelten van de kroniek, n.l. de volgende:

Processus reformationis cet., fol. 1 ro.

Quomodo Johannes dominus de Egmonda impetravit bullam cet., fol 3 vo.

Quomodo abbas Jordanus prohibuit cet., fol. 6 ro.

De arbitrali compositione cet., fol. 8 ro.

De morte Jordani cet., fol. 9 vo.

De Henrico de Wytenhorst cet., fol. 11 ro.

Dit geeft ons reeds een aanwijzing voor het feit, dat deze op- en randschriften niet zijn van de hand van den kroniekschrijver doch eerst later door een andere hand aan de kroniek zijn toegevoegd. Trouwens het schrift der kroniek vertoont een opvallend verschil met dat der opschriften en kantteekeningen. En een zekere aanwijzing, dat deze laatste door een andere hand zijn geschreven, kunnen wij zien in het feit, dat de schrijver der opschriften het woord „reformatio" en andere woorden met den uitgang „tio" steeds schrijft met een *t*, terwijl de proost voor dezen uitgang steeds een *c* gebruikt, behalve wanneer aan dezen uitgang een c voorafgaat, b.v. „correctio", in welk geval hij ook *t*io schrijft. Bovendien schrijft de proost altijd „Egm*u*nda", terwijl de andere steeds „Egm*o*nda" schrijft. Ook verdient het opmerking, dat de schrijver der opschriften, voorzoover deze in margine staan, met een teeken verwijst naar het betreffende gedeelte van den tekst der kroniek.

Tenslotte nog een enkel woord over het groot aantal bijlagen, welke hier achter zijn afgedrukt en die, zooals wij reeds opmerkten, de beteekenis en geschiedkundige waarde der kroniek niet weinig verhoogen. Immers deze officieele documenten plaatsen de feiten niet zelden in een nog scherper licht, en bovendien geven zij meermalen nog historische bijzonderheden, welke de kroniek niet vermeldt. De meeste dezer documenten berusten in het Algemeen Rijksarchief. Alleen de in de bijlagen VII, XV, XIX, XXI en XXV afgedrukte documenten berusten in de bibliotheek van het Seminarie te Warmond, terwijl dezelf-

de bibliotheek ook nog bezit een 16e eeuwsche copie van het in bijlage X en XXIV afgedrukte origineel. Van deze laatste documenten hebben wij zelf een korte inhoudsopgave gevoegd aan het hoofd van elke bijlage. Voor de documenten uit het Rijksarchief hebben wij wat betreft de inhoudsopgave ons gehouden aan de ficheering van den inventarisator der verzameling charters der abdij van Egmond. Slechts van een enkele hebben wij ons een kleine wijziging veroorloofd, welke wij noodzakelijk achtten voor een juiste en volledige weergave van den inhoud van het betreffende document [1]).

Voor het overige hebben wij gemeend bij deze uitgave der kroniek zoowel als der bijlagen ons te moeten onthouden van een bespreking der daarin vervatte gegevens, feiten en toestanden, ons beperkend tot de vereischte critische aanteekeningen, waar de tekst zulks vereischte.

---

[1]) De in bijlage I afgedrukte bulle van paus Innocentius VIII werd het eerst gepubliceerd door Dom W. v. Heteren in de Bijdr. v. d. Gesch. v. h. Bisdom Haarlem, dl. XXX, blz. 28—33. Verschillende gedeelten heeft de uitgever echter oningevuld moeten laten, door de onduidelijkheid van het origineel, hetwelk hij gebruikte. Bovendien bevat zijn afschrift nog verschillende onnauwkeurigheden. Daarom, alsmede ter volledigheid onzer publicatie, drukken wij het document hier nogmaals af naar een door twee notarissen gecollationeerde copie der bulle als transfix gehecht aan de akte van overeenkomst tusschen de abten-reformatoren en de monniken der abdij van Egmond. Bij de Haagsche documenten was bovendien nog een tweede notarieele afschrift der bulle, geinsereerd in de akte, waarbij de visitatoren abt Jordaan van Driel uit zijn ambt hebben ontzet en Theodericus Buschman als proost der abdij aanstelden. Wij geven aan den voet der betreffende bijlage de afwijkende lezingen van het afschrift van Dom v. Heteren (aangeduid met *H.*) en het afschrift in laatst genoemde akte (aangeduid met *C.*).

(fol. 1 rº.) PROCESSUS REFORMATIONIS MONASTERII EGMONDENSIS, QUE INCEPIT ANNO DOMINI MCCCCXC PRIMO, COMPILATUS PER THEODERICUM BUSCHMAN, PRO TEMPORE [1]) PREPOSITUM IN REFORMATIONEM.

Van een ander reformatie siet den cronijck van Holland div. 12 cap. 6. [2])

Ut opitulante altissimi gracia ad cunctorum presencium simul et futurorum noticiam pervenire possit que et quanta gesta sint circa reformacionem egregii monasterii Sanctissimi Adalberti Egmundensis, quantum ingenii mei obscuritas atque ariditas lingue necnon memorie exiguitas retinere potuisset, fideliter pandam. Ut autem reformacionis huius ad plenius causam [3]) intelligere valeamus, necesse reor significatum huius termini reformacionis attendere. Constat namque fundatorum seu formatorum hoc est instituencium fuisse principale intentum, ut ex collatis tam magnificis donariis videlicet possessionum, terrarum, hereditatum et iurium atque dominiorum debere fieri opus persanctum, Deo acceptum, salutare animabus cunctisque Christi fidelibus edificatorium. Hinc est quod privilegia, conservaciones atque tuiciones per sollicitacionem principum, comitum atque regum magnificorum a sede sancta apostolica impetrata sunt eo videlicet pacto, quod in loco prefato sic fundato et dotato regula sancti Benedicti per monachos inibi degentes inviolabiliter debeat observari, ne forte condicione tali minime servata viderentur privilegia concessa [4]) cassari.

---

[1]) Het HS. is op deze plaats zeer onduidelijk. Aanvankelijk heeft hier gestaan „primo", doch dit is later veranderd, vermoedelijk in het boven aangegeven „pro tempore".

[2]) Deze zin is door een andere en latere hand geschreven. Gedoeld wordt hier op de reformatie in het jaar 1129 door abt Wouter. Zie J. a Leydis, Annales cap. XX.

[3]) In het HS. staat: „causa".

[4]) In het HS. staat: „concesse".

Sed heu, quam misere actum est, ut non iam dicere sit de inhabitantibus tam sanctum et egregium cenobium: „Isti sunt semen cui benedixit Dominus" sed pocius plangendum et lamentandum: „Cecidit corona capitis nostri, ve nobis quia etc." et illud: „Incrassatus est dilectus et calcitravit etc." Secundum enim gloriam primeve puritatis multiplicata est ignominia inhonestatis et tocius dedecoris, ut ubi primum populi christiani ad virtutum studia accendebantur corda torpencia per sancte conversacionis studia, iam proch dolor omnibus prestatur dissolucionis exemplum et scandali plurima occasio non modicaque peccati ruina fitque peccatorum sentina que edificacionis fuerat instituta nutricia. In tantum enim deformacio invaluerat, ut vix vestigium aliquod relinqueretur sanctitatis, sed e contrario hec inveniebantur scelera non mediocriter florere: superbia, luxuria, avaricia, gula, invidia, et cetera. Ut autem non stomachando hec me referre(quis)[1]) estimet, credat testimoniis plurimorum, que credibilia facta sunt nimus. Nam cum abbas, qui Christi vices in monasterio teste beato Benedicto gerere videatur, quando ipsius vocatur prenomine, debuisset tantum alios precessisse regularibus disciplinis quanto aliis prelatus extiterat eminencia dignitatis, non solum non se ad regularia instituta refrenavit, sed nec suos subiectos a transgressionibus non satis cohercuit. Abbas namque pompositate nimia se extulit in equorum apparatu, sellarum decore nimio ceterarumque vanitatum studiis, ut ei vix non iam milites sed nec vix barones equipararentur, immemor paupertatis promissi, quo se ad summam omnium rerum abdicacionem iureiurando astrinxerat illo salvo, quod dispensacio rerum ei non autem dissipacio credita fuerat, (solum ad edificacionem et non in destructionem) [2]).

Sed de avaricia quomodo possem culpare illos, qui tanta prodigalitate pollebant, ut ad explendas sue voluptatis insolencias tocius monasterii substancia plerumque non sufficiebat [3]). Non tamen hospicio suscipiebantur

[1]) Het tusschen () geplaatste woord is in het HS. blijkbaar uitgevallen.

[2]) De tusschen () geplaatste zin is later aan het HS. toegevoegd.

[3]) Bij deze alinea staat in margine genoteerd: Nota bene.

pauperes peregrini religiosi aut alii quique egentes, quibus recreandis nimirum regularis institucio exacte satis providit potissimum ubi facultas suppetebat. Sed heu non tales nominati suscipiebantur hospicio, sed et a quampluribus ipse audivi religiosis [1]) maxime de reformata vita, quod petentibus post divinorum celebracionem denegebatur refeccio. Unusquisque enim monachorum quod ipse sibi parari fecerat extraneis hoc impertiri denegabat, sed pocius domesticis suis videlicet servitoribus seu concubinis dabat. Si tamen aliquis ab his susceptus hospicio fuisset, non hoc intuitu Dei aut honestatis agebatur, sed ad hunc confluebant singuli summo studio, ut talem potacionibus nimiis obruere, ymmo ut verius fatear suffocare possent satagebant. Viderer nimirum exorbitanter ista recitare si non pene omnium narracione quosdam per eos compulsos in tantum, ut subitanee nimia ingurgitacione prefocati miserabiliter sint perempti, ut pariter vita presenti et futura defungerentur. Non solum autem hoc, sed et quidam abbates prefati monasterii sic se potacionibus obruerunt, ut a mensa quam nimirum vomitu repleverant surgentes, alius super latrinam sedens, alius ad lectum plurimorum clientum manibus portatus miserabiliter subito ebulicione nimia suffocati expirassent. [2])

(fol. 1 vo.) Novi et quemdam sacerdotem per ipsos qui ceteris preesse et prodesse debuerant inductum per spem lucri scilicet mutuande pecunie, ut tot sibi prenominatas calices exhauriret et sic tantam pecunie summam consequeretur, qui promissis provocatus et illectus tot calices bibit, quod pre nimia ebrie(ta)te humoribus nares et os replentibus suffocaretur, et ita factum est, ut promissa pecunia simul et vita caruerit. Heu, heu! quam periculosus huius sacerdotis exitus, qui cum famosus concubinarius ymmo infamus semper extitisset, puta qui solum se de hoc iactanter extolleret, quod in sacerdocio ultra quadraginta proles generasset. Iam ecce quali fine terminatur, quam formidolosus ymmo desperabilis obitus, ubi racio sopita quod male egerat dolere minime noverat! [3])

---

[1]) In het HS. staat hier: regios.

[2]) In het HS. staat: exprassent.

[3]) In het HS. staat bij deze alinea in margine: Nota bene.

Audiveram a quodam viro genere preclaro, qui mihi personaliter ista que dicam oretenus retulit sibi contigisse. Quodam inquit tempore ego accessi devocionis gracia ad monasterium prefatum in die Coene Domini, ut confessus absolutusque graciam indulgenciarum ibidem consequerer, sicut undique illo die homines illuc confluunt hac de causa. At ubi abbas me presentem audivit per suos satellites, quorum numerosum possedit gregem, me ad se accersire fecit meque amice suscepit. Cumque post aliquamdiu confabularemur precepit afferri malevisetum, exhortans ut vel parum pro confortacione stomachi accipere vellem. At ubi me hoc recusare cerneret ipse prius fecit quod me faciendum suasit; tandem victus prece exemploque provocatus pregustare cepi, sicque paulatim pocula poculis iunguntur, ut non solum iam stomachus confortatus videretur, sed immemores sacri temporis, arrepti propositi et christiane religionis, que ad compassionem dominice passionis tunc temporis permaxime parsimonie compunctionisque studet, in tantum nos illo sacro die vino implevimus, ut nec unus alteri verbum pre ebrietate proferre potuisset. Ecce tali die tale opus a talibus, proch pudor! Pensari potest quid de amborum famulis ageretur, quando ipsorum dominos sic ingurgitari plaudebant. Hoc namque summa humanitas atque pietas illic estimabatur, si quem vel quos nimiis potacionibus obruere potuissent; et non solum hec abbas sed et omnes monachi perficere summopere studebant. Et hec consuetudo adeo erat famosa, ut a quampluribus ipse audierim, quia eciam ipsi qui validi potatores erant horrebant ad locum istum venire videlicet propter nimios excessus potuum. Unde crebro agebatur, quod hi qui convenerant aut mortui aut pene exanimes aliorum manibus amoverentur. Vix enim est in memoria hominum aliquem illic abbatem mortuum naturali morte, sed pocius aut sedentes adhuc in mensa aut sedentes super cloacam aut decumbentes in lecto, omnes tamen vino estuantes finem sic accepisse. Pensare quisque debet qualem consuetudinem gesserunt subditi quando tali exemplo viderant precedere rectorem, ut Gregorii verbis utar: „Pensate, inquit, quid de grege agitur, quando lupi pastores sunt". Vidi ego eciam postquam hec sancta reformacio erat introducta, quum erant

quidam de antiquis illis monachis commanentes quadam necessitate eo quod unde alias viverent non haberent, hi pene frequenter aut quotidie tantis potacionibus se mutua exhortacione exercebant, ut aut remanerent in scamnis aut in pavimento totis noctibus non prevalentes ad repausandum lectos adire. Vidissetis eos plerumque iacere in ecclesia quandoque in dormitorio aut certe in aliis locis tanto vomitu ceterisque immundiciis obvolutos, ut turpe esset eciam loqui.[1])

Cum Paulus dicat: „Nolite inebriari vino in quo est luxuria", pensandum qualis continencia fuerit in venere, quando bac(c)hus dominabatur in ventre[2]). Pudet me multa de his recitare, nec quidem expedit singulorum facta edicere, ne videar detractioni operam dare. Sed quorum fama fuerit sic notoria, ut prolium educacio facti sit evidens signum, opus michi non est probacione ulteriori. Id tamen quod a fidedignis audivi referam. Cum enim tempore quoque de talibus detestandis viciis sermo inter quosdam detestantes haberetur, unus cuius et nomen et officium plurimi agnoscunt intulit quasi abhominando facie in rugas retorquens: „Heu, inquit, qualia quantaque novi illic contigisse mala et turpia et execrabilia, que nefas sunt vel cogitare vel dicere, ubi nec sacratus locus, nec consortum pluralitas, nec temporis qualitas ponderabatur! Mirum est, inquit idem, quod locus ille propter illa que illic novi contigisse a Deo non sit igne ut Sodoma consumptus". Ecce qualis fama! Novi plura huiusmodi ex certis relacionibus quibus merito adhibenda esset fides: que utinam falsa fuissent! Satis sit de his dictum[3]).

(fol. 2 ro.) Ut autem de singulis viciis singulorum sileam, ad queque graviora generalia stilum vertam. Est verbum sancti Augustini dicentis: „Sicut non inveni meliores his qui in religione profecerunt, ita deteriores non repperi his qui in religione semper defecerunt". Verbum hoc presenti materie congrue aptatur. Quamvis siquidem posset aliquis inter istos inveniri qui quamdam exterioris vite honestatem preferret, ut saltem ma-

---

[1]) Bij deze alinea staat in margine genoteerd. Nota bene.

[2]) In het HS. is hier doorgehaald „in omnibus".

[3]) Bij deze alinea staat in margine genoteerd: Nota.

nifestis luxuriis minus notatus existeret, qualiter tamen in occulto ageretur possem exemplo comperto satis detegere: sed melius reor silencio pretereundum. Sed qualis illic virtus inveniri poterit, ubi omnium malorum semper virens radix germinavit? Quale [1]) potest esse meritum operis his qui gaudent pessimo vicio proprietatis? Aut quomodo superedificabitur lapis spiritualis edificii, ubi non subsistat soliditas fundamenti? Fundamentum religionis, ut ita loquar, tribus columnis sustentatur, videlicet morum conversione, obediencia, paupertate, quarum si una subtrahitur necesse est ut totum edificium labatur. Sed quomodo super isto quisque edificat, ubi [2]) constat quod horum nullum [3]) fixe manebat? Que namque esse potuit paupertas, ubi regnat proprietas? Aut qualis obediencia subditorum, ubi pene semper invenitur materia inter conventum contra abbatem iurgiorum? Aut que est morum conversio, ubi pocius manifestissime cernitur maxima perversio? Quomodo vitatur vicium incontinencie, ubi tam impudens mulierum consorcium infamium queritur et habetur? [4])

Et quum, ut dicit scriptura, „qui in sordibus est sordescat adhuc, et peccator cum in profundum malorum venerit contempnit", quam vera sentencia ista sit ex his perpendi lucide valet. Constat siquidem, quod anno Domini MCCCCoLI reverendissimus pater et dominus Nycolaus Cusa cardinalis et legatus de latere missus sit a sancta sede apostolica ad regiones istas ad salutem plurimorum. Hic reverendissimus pater personaliter locum (de quo sermo) accessit, prospexit, visitavit atque ut anormulam vitam quam ibidem reppererit funditus everteret per censuras ecclesiasticas sub formidolosis maledictionis et excommunicacionis penis mandavit tam abbati quam monachis, ut propria resignarent aliaque substancialia regularia observarent. Hec apostolica auctoritate qua prefulgebat per bullas, quas vidi, manibus tenui et legi, observari mandavit contraque venientes temerarie

---

[1]) In het HS. staat hier: qualis.

[2]) Dit woord is door een latere hand ingevoegd, terwijl hier is doorgehaald „quando".

[3]) In het HS. is hier doorgehaald „quia".

[4]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota.

ipso facto excommunivacit excommunicatosque denunciari voluit. Fateor bullam quidem vidi, sed obedicionis eius nullum vestigium repperi.

Ex his perpendi apte potest, quod sic semper in tam horribilibus censuris perstiterunt viventes et morientes. Nam quomodo in fine vite huius mali peniteat, quod in vita nunquam displicebatur? Aut quando quisque sperat veniam, quando absque timore quotidie exaggerat culpam? Quid horribilius dici aut cogitari potuit, quam excommunicatum existere et quotidie divinis mysteriis deservire? O quam horrendum est in huiusmodi vita consistere, ubi nemo de salute cogitat nec perdicionis periculum perpendit! Simul eciam hoc subiciam, quod non solum ex aliquorum relatu ipsorum audivi, quod in multis iam preteritis annis vix unus repertus sit, qui ad mortem proximans saltem signa attricionis et si non contricionis ostenderit, aut qui quam perdite vixerit cogitans emendacionis vite reditum sompniaverit, nisi forte tali contricione moverentur iam morte propinqui quomodo de concubinis prolibusque disponeretur, ut bona derelicta ad ipsorum devenirent usus, quod ego ipse coram positus vidi et audivi. Ymmo quod detestabilius sonat hec quidam monachus moriens dixisse fertur, quando moneretur per aliquem circumstantem, ut factorum suorum penitere debuisset et interrogaretur, an ne de suis sceleribus doleret, ille qua potuit virtute respondit: „Unum, inquit, hoc doleo, quod draco iste (abbatem suum estimans) pecunias meas habebit". Ecce qualis contricio malorum!

Alius autem quem novi dum pestilencia percussus ad finem properaret et a confessore moneretur super confessionem, ille famulum suum advocans aureos quos repositos habuit sibi deferri mandavit eosque sepe manibus revolvens hoc tandem suo confessori respondit: „Estimas me illico moriturum"? Ille ut religiosus et salutem eius querens dixit: „Certe domine in brevi moriemini". Ille hoc audiens cum gravi suspirio respondit: „Ex intimo cordis mei dolore contristor me debere mori". De confessione aut contricione criminum parum cogitans post paululum expiravit.

Alium quemdam audivi dixisse coram astantibus et suadentibus de suscepcione reformacionis: „Ego, aye-

bat, pocius vellem eciam in perpetuum a Deo separari, quam me subdere illis capuciatis" (monachos reformatos ita vocans). Hic ut ex relacione veridica didici tabernarius fuit habens quamdam sociam cum qua more coniugum vitam communem duxit. Idcirco non ab re quod sic alienata mente, ut supra dictum est, loquebatur, testante Salvatore de illo qui uxorem duxerat qui ait: Non possum ad convivium Dei venire, (et sic non immerito ab omnipotente repudiabitur, qui consorcium proborum in tantum abhominabatur) [1]).

Rem referam quam referente michi quodam venerabili patre audiveram. Ait namque suspirans cum gemitu: Relatum michi, inquit, est per quamdam personam, que hoc opinor in revelacione acceperat, quod a ducentis aut circiter annis pene nullus in Egmunda sit monachus salvatus usque in presens, tempus denotans quando reformacio introducebatur. Sed ut assercio hec verior videatur ex eo probatur, quod a tali tempore et amplius semper illic monachi proprietarii fuerunt, pro ut lucide ex scriptis testamentorum per ipsos factorum et processuum iudicialium intelligitur, ubi pene continua concertacio cernitur inter abbatem et conventuales [2]).

Ecce qualis religio, ubi pro obediencia fuit contencio, pro paupertate proprietas, pro morum conversione lusus et dissolucio, pro castitate incontinencia, pro sobrietate ebrietas, pro humilitate arrogancia. Et hec quidem in summo gradu pene ab omnibus agebantur, pro ut non solum ex auditu, sed experiencia certissima reperimus (et quotidiana consuetudine vidimus) [3]).

(fol. 2 vo.) Ecce in quam longinquam regionem dissimilitudinis abierat decus religionis, utique omnem substanciam male dilapidans, a Deo suo fornicans, vertens dorsum ad vocantem se et non faciem, ymmo more procacis meretricis erubescere nescierunt. Cum siquidem laus vera usque modo illius primitive ecclesie ubique preconizatur, quod „omnium credencium erat cor unum

---

[1]) Het tusschen () geplaatste gedeelte is later aan het HS. toegevoegd.

[2]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota bene.

[3]) De tusschen () geplaatste woorden zijn later aan het HS. toegevoegd.

et anima una in Domino et erant eis omnia communia nec dicebat aliquis suum aliquod esse, etc.", que verba utique legifer noster salubriter in regula nostra inseruit addiciens verbum terribile his, qui promissa observare non curaverint dicens de quolibet talium: „Si, inquit, aliter fecerit, quod absit, sciat se ab eo dampnandum quem irridet". O si sanctus Benedictus dixisset: sciat se ab eo iudicandum! spes forte licet falsa mansisset transgressoribus posse iudicium variari, sed quando ait: dampnandum, iam quid fiet agnovit. Sanctus Benedictus abbatibus strictissime indicit ne aliquomodo permittant hoc nequissimum vicium peculii in monasterio vel in minimis rebus subsistere prenoscens, quod radix omnium malorum sit talis possessio rerum potissime in monachis, quum ut sapiens dixit pecunie obediunt universa. Si ergo adest possessio rerum consequenter omnia concupita de facili conquiruntur; mille siquidem occasiones ad peccandum habet pecuniam possidens, ubi monachus paupertate preditus intactus perdurat.

Conclusio.

Ex iam predictis liquido patet quam sit deviatum a primitiva illa formata institucione religionis, uti cautum est in concessione privilegiorum, quod huiusmodi privilegia largiuntur monachis regulam sancti Benedicti illibate servantibus. O servantibus! O illibate! Quis iam non videat quam necessarium sit postquam a tali illibata formacione et fundacione deventum fuerit ad talem miserrimam deformacionem non denuo ad pristinam reformacionem fieri debere? Ociosus terminus ille ymmo impertinens reformacionis, si de tam dedecora deformacione minime constaret. Merito omnis homo qui dolet super contricionem Ioseph, qui non sua sed que sunt Ihesu Christi querit habet anhelare saltem votis et si non factis, ut sacer locus sacre a sacris incolatur, ut efficiatur Christi bonus odor locus aptus ad suscipiendum rorem celestem, que nisi in vasis mundis reservari minime poterit.

Circa hec tempora quando hec sancta reformacio inchoabatur multa incommoda pariter concurrebant. Nam sedicio magna et quasi generalis concitata fuerit populi frisonici in Kennemaria clamantis et tumultuantis contra principes, titulum litis assumentes quod vellent pugnare pro caseo et pane. Fuitque tantus insultus populi ut nullum vellent audire qui aliqua racio(na)biliter suggerere vellet, sed suscitaverunt aliquos mechanicos fatuos iuvenes, quos capitaneos posuerunt et primores civitatum contumeliose propellentes ipsorum domos invaserunt cuncta pro beneplacito agentes et devastantes. Ex his, ut relacione veridica didicimus, quidam prece et precio inducti spoponderunt monasterium Egmundense iam per reformatos occupatum evacuare et preposito occiso alios expellere vacuos. Nec latuit prepositum huiusmodi consilium statutum, sed confidens in Domino mansit in loco firmus. Cumque iam die quadam expediti Alcmariam egrederentur, ut que conceperant contra Egmundam proficerent iamque semel et iterum prius a cepto revocati fuissent, sed iam nunc absque fallor efficaciter procederent effrenata volutate, obvium habuerunt quemdam civem predicti opidi, quo tenderent requisivit. Responderunt ut capuciatos illos de abbacia eicerent et que paraverant victualia asportarent. Cui ille quasi divinitus inspiratus dixit: „Si inquit, ceperimus contra Deum et suos non prosperabitur opus nostrum. Rogo revertamur et illos monachos dimittamus". Illi autem quasi furiosi nequaquam reversuros dicerent nisi saciati fuissent. Alter respondit: „Ego, inquit, vobis propinabo tres aut quatuor tonnas cervisie et cessetis ab hoc opere". Sic prece et promissis provocati redierunt. Deus rependat viro illi vicem in celestibus! Qui eciam post paucos dies cum aliis circa Heemskerc interfectus periit. Fuit eciam tunc temporis caristia bladorum non parva totam terram graviter deprimens, sed et pestilencia grandi comitabatur; in quibus omnibus omnipotens Deus nos intactos servavit non tamen sine gravaminibus et molestiis.

Quomodo autem prefata sedicio ortum et processum sed et finem accepit non necessarium hic ad longum inserere putavi. S(t)ulta enim et irracionabilis incho(a)cio, furiosa et presumptuosa progressio, lamentabilis et

miserabilis terminacio. Nam capitaneos vidi pene omnes capitibus amputatis rotis impositos, et ex populo congregato magnam multitudinem prostratam, primo circa He(em)skerc[1]) ubi passim sicut percudes interfecti per agros iacuerunt. In Beverwyc iam prius pene omnes prostrati iacuerunt aut vinculis constricti captivi ducti fuerunt. Tandem postquam civitatem Harlem invaserunt interfectis quibusdam cum sculteto et burgimagistris insani ad Leyden magno exercitu cum impetu festinaverunt atque audacter congressi omnia ad vota se habere putaverunt. Sed cum comes Egmundensis cum satellitibus pridie opidum Leydense ingressus tuendi gracia forcius restitit adversus civitatem venientibus et in fugam cunctos convertit cesis pluribus; sed pius comes videns in fugam conversos a cede cessari iussit. Sicque lis terminatur. Hec breviter inserui, cum series geste rei magnam narracionem posceret.

(fol. 3 ro.) Omnipotens Deus cuius opus misericordia volens his malis finem imponere, qui in multa paciencia sustinet vasa ire in interitum ipsorum, iam diebus istis misericordia sua ineffabili ostendit opus pietatis et[2]) clemencie. Qui mirabilis est in omnibus factis suis antiquam illam Ysrahelitarum historiam renovans, quos secundum promissa dum inducere debuisset in terram optimam, hoc tamen nisi completis iniquitatibus incolarum perfecisse reperitur, atque illo tunc non in arcu et sagitta sed in manu sua valida hostium deiecit acies hoc solum mandans, ut more belligerancium arma arriperent, re autem vera tantum in Domino sperantes inimicorum victores existerent. Sic vincitur Amalechus, sic Iherico prosternitur, sic denique totum bellum perficitur fitque ut hi qui terram incoluerant maxima rerum opulencia paceque securi iam aut interficiuntur aut sub tributo redacti dura premuntur servitute. Cur hoc? Quia cum bona terre comedissent in reprobum sensum conversi Deum omnium largitorem aut ignoraverint aut gracias non egerint. Hec enim ibi sic se habuerunt; hic autem quomodo actum sit audiamus.

---

[1]) De tusschen () geplaatste letters onbreken in het HS.
[2]) In het HS. is hier doorgehaald „misericordie".

Cum enim omnipotenti Deo placuisset misericordiam prestare loco pro reverencia suorum electorum, quorum illic sacrosancta reservantur corpora et nomini suo glorioso laudem dari in perpetuum, excitavit quorundam voluntates ac desideria, ut excogitarent de remedio quo locus ille sacer et egregius posset aliquando a tam dampnabili et infami abysso [1]) ad laudabilem, Deo acceptum et Christi fidelibus edificatorium statum reformari, magnum arbritantes Deo prestare obsequium si quomodo locum et gentem inimico humani generis iam deditos Creatori restituere potuissent, sicut revera sacrificium peracceptum est Deo zelus animarum. Inmittuntur quidam ad visitandum locum ut moris et iuris est, sed suspicientes hii ne forte iniquum aliquid molirentur hi, qui in loco morabantur, adhuc a loco distantes premittunt nuncium, qui referat domino abbati loci quemadmodum assunt vererandi patres ad visitandum, experiri volentes qualiter se habere vellet in ipsorum suscepcione. Abbas vero astute et callide tale ipsis visitatoribus remandat responsum, videlicet non sibi displicere visitacionem eorum, sed cum habeat monachos severos qui omnibus modis abhorreant visitari timere, ne forte ipsis patribus inferant incommoda a quibus se fatetur eos prohibere minime posse. Ex his patres illi perpendentes, quod absque periculo illuc esse non possent, dimittunt actum visitacionis et illico vacui ad sua reverteruntur.

Fiunt post hec processus iudiciarii adversus dictos dominos abbatem et monachos agente procuratore capituli coram conservatore condempnantur abbas monachique. Tandemque iusticia mediante exigitur sentencia excommunicacionis, sed obsistunt quidam missi procuratorio nomine postulantes inducias ad certum terminum promittentes bona fide inducturos suos dominos ad obtemperandum. Ymmo ait quidam: „Fit ipsis iniuria eo quod servent vota substancialia ultra que cogi de iure non possunt". Quod quam verum esset iuramentum quidam venerabilis pater zelo Dei accensus respondit: „Quomodo dicitis illos servare vota substancialia quan„do constat aperte, quod sint omnes proprietarii, inconti-

[1]) In het HS. staat „abussu".

„nentes semper quoque adversus suum abbatem conten-
„dentes. Ymmo abbas ipse testatus est visitatoribus, quod
„non posset suos monachos cohibere quum timeat si illuc
„advenirent per monachos iniuriose acti cogerentur cum
„contumelia reverti, etc.". Non obstantibus talibus probacionibus evidentibus nichilominus perstabant hii procuratores eciam contestantes per sacra Dei evangelia taliter se habere quomodo ipsi allegaverant. Sed quales mittentes tales missi. Abbas siquidem bis, ter quater quinquies prescito capitulo iuramento ad sancta iuravit se de talibus et talibus corrigere ante talem et talem terminum, sed semper periurus nec unquam attentavit melioris vite vias aggredi sed anormala infamisque semper in dies accrevit vita. Sed quam severissime ille qui cuncta cernit ultus est in illis utrisque dolens expertus sum. Nam uterque videlicet abbas et unus illorum procuratorum tam horrenda morte interierunt a Deo percussi, ut scil. uterque illorum percussus (a)poplexia atque subitanea pena perculsi nec unum quidem verbum post hoc loqui potuissent et ut arbitror quamvis aliquot diebus sic muti iacuissent nec signo nec nutu se penitere vel confiteri intimaverunt, sed absque confessione, sacramentorum percepcione vitam hanc excesserunt. Utinam alia vita perfruantur! Similiter de prefatis monachis quosdam mori cognovi sed non confessi et absque sacramentis similiter occubuerunt. Qui mos pene ad memoriam communem omnibus morientibus hic fuit consimilis, (quod utique quam sit detestandum cunctis patet.) [1])

(fol. 3 vo.) Quomodo Johannes dominus de Egmonda impetravit bullam reformationis monasterii Egmondensis.

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo generosus ac illustris dominus Johannes comes Egmundensis spiritu Dei tactus interius, preteritorum commissorum penitens atque quorundam suggestionibus instigatus quorum Deus tetigerat corda, qui dolebant super contricionem Ioseph, ad sanctam romanam sedem mittit

[1]) De tusschen () geplaatste zin is in het HS. doorgehaald.

supplicans apostolico pontifici committi causam reformacionis prefati monasterii quibusdam venerabilibus dominis abbatibus, ut a tam anormala conversacione ad regularia statuta servanda reducantur inhabitantes sicque in capite et in membris iam penitus a religionis tramite errantibus debita maturitate de novo instituantur aut certe si incorrigibiles et obstinati in suis perversis moribus reperti fuerint per censuras ecclesiasticas coarceantur, ymmo tandem iusticia mediante a suis dignitatibus officiis et locis dimoveantur aliique religiosi de vita et observancia regulari loco amotorum inducantur, honesta tamen provisione unde eiecti iam sustentari possint assignata aliaque prout necesse huiusmodi actioni foret concederentur. Favet apostolicus pie postulacioni, cuncta prout fuerant proposita concessit vicesque suas venerabilibus patribus abbatibus sanctorum Martini et Pantaleonis Coloniensis commisit fideliter exequendum. (Copia bulle hic inseratur) [1]).

Cumque talis bulla iam adesset prefatus illustris comes Egmundensis, presens terrarum Hollandie, Zelandie et Frisie ex parte illustrissimi principis Philippi ducis Burgundie [2]) etc., convocatis sibi in hac parte faventibus quorum parvus tunc extiterat numerus, capit consilium quid facto opus sit, quomodo caucius cuncta prospiciantur ne aditus pateat evadendi quominus res concepta optatum consequatur effectum. Concluditur ut quantocius pro illis commissariis mittatur atque onus commissionis ipsis impositum intuitu religionis Deique timoris ac honoris exequatur.

At ubi prefati venerandi patres audiunt, stupent novitatem ammirantur si quomodo actum sit, ut dominus ille tantis mundialibus negociis implicatus huic rei sic operam dederit, quomodo, inquam, is qui socius fuisset mense illius, cooperator [3]) indecencie, modo se prebet cor-

---

[1]) De tusschen () geplaatste zin is door een andere hand later bijgevoegd. Het afschrift van de bulla is echter niet aan het HS. toegevoegd. Zie Bijlage I.

[2]) In margarine is door een andere en latere hand bijgevoegd: „iunoris sive regis Castelle".

[3]) In het HS. is hier doorgehaald „sociusque", waarvoor in de plaats in margine geschreven is „cooperator".

rectioris vite auctorem. Quis non stuperet tante rei novitatem? Quis non formidet eum prece vel precio corrumpendum ut a cepto desistat, qui nuper alter ego abbatis fuerat? Inter hec dubia ad mentem venire poterat, quomodo olim gens Ysrahelitica in Babilonia exigentibus demeritis abducta postmodum miserante Altissimo exitatoque spiritu Ciri regis Persarum contra omnem spem reducta sit ad sua cum gloria et leticia, an forte hic spiritus hunc modo comitem instigaverit. Dubii tamen patres illi venerandi revolvunt cuncta que evenire possunt perpendentes, quod si cepta perficere nequiverimus turpiter delusi cum scandalo revertemur, quod si recusaverimus illuc venire ammodo de illius loci reformacione spes omnis auferetur; vertetur utique tunc in hostem qui modo se propugnatorem pollicetur. „Causa, inquiunt, Dei est, obediencia sancta urget, salus fratrum trahit, comitis studium provocat. Auxilium Dei sperantes aggrediamur, satagamus et si ex Deo est absque ambiguitate optatum sorcietur effectum". Premittunt nuncium ad ipsos directum, ut nunciet comiti adventum ipsorum [1]). Cumque venerabilis pater sancti Pantaleonis prepeditus esset loco sui venerabilis dominus Werdenensis a venerabili patre sancti Martini pro collega assumitur. Sic proficiscuntur festinantes zelo Dei accensi, caritate inflammati, quam nec poterat obruere tunc maxima inclemencia aeris, algoris nimietas nec viarum discrimina. Salutem quippe confratrum perpendentes sui ipsius penitus oblivisci crederentur, potissime ille venerabilis senex abbas sancti Martini, qui multorum monasteriorum reformator iam pene ad decrepitam etatem devenerat et tamen ob salutem animarum Deo acquirendarum ad currum cum lecto se portari fecerat pluribus obvolutus pannis forciorem ipse seipso se exhibens ne tam salubri operi deesse contingeret. Sic iter facientes quam crebro replicant mirabilem huius comitis animum, qui ut leo nullum solebat formidare occursum. Grandia effecisse in hostes notum fuerat, videlicet quomodo Dordracum principibus terrisque se opponentem cunctisque ut habeciam[2]) inaccessibilem paucis cum comitibus

[1]) In het HS. is hier doorgehaald „patrum".

[2]) „Habecia" beteekent hier: *haven.*

lucido die intraverit, oppugnaverit, vicerit stupentibus archiduce cunctisque audientibus. Similiter quomodo illum de Bredenro, qui diuturno bello Hollandiam molestaverat, adierit navigio, debellaverit atque prostraverit. Hisque similibus per prefatum comitem peractis confidebant eciam modo per Dei adiutorium de isto negocio triumphare posse precipue quando proprio id proposito non rogatus per patres ultro attentaverit.

(fol. 4 ro.) Cumque negocii huius fama saltem per suspicionem ad aures domini abbatis prelata fuisset attonitus ille preoccupaverat fugam cunctaque non solum preciosa, ut puta vasa aurea et argentea quorum pondus permagnum extiterat, verum pene cuncta mobilia ac suppellectulem cunctam secum de monasterio asportavit sagaciter sibi providere volens, ut si res in litem verterentur haberet quo se contra adversarios posset defendere et dona his qui eum tueri possent elargiri omnimode confidens, quod in fine omnia per huiusmodi media recuperare potuisset minime perpendens, quod contra Deum nulla cogitacio prudencie nec bellorum agilitas effectum unquam fuerit consecuta victorie, quodam seipsum refocillans solacio rumoris, scilicet quod olim fuerat similiter attemptata reformacionis inquietudo sed post aliquamdiu detentam inductionem novitatis ad pristinum denuo labebatur vite modum, sic nunc quoque fieri non ambigebat non perpendens, quod forte tunc necdum iniquitates Amorreorum complete extiterant, at nunc omnipotens Deus mala completa iudicaret, prout exitus rei inspicientibus declaravit aperte.

Ut autem omnipotentis Dei dignacio in isto negocio lucesceret vocati sunt per patres quidam fratres, qui dum cuncta pro voto evenissent loco amotorum monachorum possessionem caperent, quibus merito verba apostoli dici potuissent dicentis: „Videte vocacionem vestram fratres, „quia non multi sapientes, non multi fortes, non multi „nobiles, sed que stulta sunt mundi elegit Deus ut con„fundat sapientes etc.", quod revera de his ad literam videri erat. Nam ut de ceteris taceam assumunt unum quem preficere monasterio intendebant, qui notus quidem ipsi(s) erat facie et nomine, cuius eciam famam vite approbatam habebant, sed cuius nacionis aut condicionis aut genealogie penitus ignorabant, hoc solum rumor

asperserat, quod hollandinus nacione esset. Ut enim obloquentibus nulla pateret detractionis aditus non hunc de aliquo monasterio ipsorum commissariorum sed alieno satis assumpserunt. Similiter et fratres quos illuc inducerent non secum asportavere, sed pocius de vicinioribus monasteriis reformatis elegerunt, ut per hec omnibus patesceret, quia non que sua sed que Ihesu Christi sunt quererent [1]).

De adventu commissariorum. [2])

Cum ergo iam sepedicti commissarii ad Hagam non sine gravi molestia advenissent, gravisus est de illorum adventu comes illustris huius negocii sollicitator quasi magnum aliquid ei accrevisset, statimque advocatis advocandis precepit accelerari iter ne quid in contrarium per quoscumque moliretur. Et ut negocio quasi tempus alluderet improviso accidit, ut illuc procederent ad perversam corrigendam actionem, quo Saulus a Domino prostratus in melius Paulus erigitur; sed non ita isti correpcionem suscipiunt quomodo ille, qui persecutor prosternitur sed vas electionis elevatur. Nam correpcionem digne sufferens non contradicit, non repugnat, non recalcitrat, sed ad percucientem se toto cordis intuitu convertitur et se paratum ad quecunque imponenda pollicetur dicens: „Domine quid me vis facere?" Sed isti quid? Num debita cum reverencia suscipiant qui se salvare venerant? Nequaquam sed clauditur aditus, introitus prohibetur et vix eciam in adiacente villa quis invenitur qui tam reverendos patres salvo salario velit hospicio colligere, nimirum illorum monachorum societate magis delectati quorum marsubiis alebantur. Mittuntur qui dicant adesse visitatores et petunt intromitti, ut cum eis maturius loquantur. Renuunt illi allegantes se absque abbatis sui consensu neminem intromittere ad huiusmodi negocium posse. Denuo mittuntur qui requirunt ipsos auctoritate apostolice sedis ut aditum patefaciant, quo minus prepediti commissa possint execucioni demandare. Sed neque sic recipiunt aut assensum

[1]) In margine staat bij deze alinea: „Nota".

[2]) In het HS. is hier doorgehaald: ad Egmondam.

prebent sed insimul conspiracionem faciunt, ne quis ipsorum quovismodo acquiescat consiliis eorum. Dirigunt venerandi patres et domini nuncium dignum et ydoneum cum mandato citacionum ad abbatem requirendo ipsum, ut ad monasterium regrediatur videatque que ibi sint peragenda. Sed renuit tumidus indignum arbitratus propter ipsos debere molestari.

De captura irreformatorum.

Cumque hec aliquamdiu peragerentur et in suis pertinaciis persisterent confidentes tali se modo legatos posse abicere, ut videlicet tedio victi a ceptis animum revocarent minime suspicantes, quod per hec rete necteretur quo ipsi venirent illaqueandi. Ordinatur interim consistorium, adest procurator provincialis capituli, coram presidente contumaciam accusat rebellium petens adversus eosdem sibi de remedio provideri. Tandem dictante iusticia sentencia datur in contumaciam ipsorum vocatorum, monitorum et non comparencium excommunicacionis, interdicti ac suspensionis prout ideo dictaverat. Demum cum nec sic territi periculum animarum formidantes sed indurassent aures nec audirent vocem corripientis in porta: invocant auxilium brachii secularis ut rebelles, qui nec Deum timere nec saluti prospicere curant, violenta manuum iniectione coarceantur. Adest generosus comes Egmundensis non solum ad mandata apostolica paratus, sed Dei zelo permotus avide siciens operis huius se prestare participem, non tamen absque pavore iussa patrum perficere satagens metuens manus in clerum mittere, non nesciens scriptum: „Nolite tangere christos meos". Spondet se paratum ad imperata perficiendum ubi primum qui iubent manus iniciunt capiendum, ne ipse arguatur sacrilegii si non iussus quempiam ipsorum contingere violenter ausus fuisset. *(fol. 4 vo.)* Accedunt igitur simul tam patres commissarii quam comes prefatus necnon plures alii religiosi et religiosarum domorum rectores, verum eciam doctores utriusque facultatis videlicet sacre theologie professores duo et utriusque iuris doctor prior[1]) domus

[1]) In het HS. staat „doctore priore".

Carthusiensium Delfensis qui huius negocii cooperatores et incentores pro maiore parte fuere [1]).

Cumque tali comitiva ad ecclesiam accessissent reputantes, si forte ad cor ipsorum consilium salutis pervenire posset, illi iam missam solempnem canere ceperunt immo reboare pariterque in organis canere, ut vel sic possent voces incantancium ut aspides surde obturatis auribus non audire. Nam quanto illi venerandi patres et apostolici commissarii amplius ut audirentur instarent, eo plus illi voces in altum extollentes ac tumultuantes auditum avertebant ne audirent voces salubriter incantancium. Cumque iam omnis spes demulcendi manifeste evanesceret, accedit propius dominus comes cui causa cordi erat vocatoque priore dixit: „Placet magis aperire ianuas ut ingredi valeamus, aut certe requisitus per hos venerandos patres ego aditum eis faciam ianuas simul et seras abrumpendo". Tandem post multam tergiversacionem ingressum eis concessit firmiter confidens, quod simul omnes illi sui [2]) confratres conspiracionem quam fecerant inviolabiliter observarent, ut et sic possent refutare visitacionis effectum arbitrantes eos non fore ausos mittere in ipsos manus quamquam se ad hoc missos allegassent; sed „mentita est iniquitas sibi".

Qualiter irreformati propter contumaciam incarcerati fuerunt, etc.

Nam postquam varii modi propositi essent ipsis monachis, scilicet si ipsi vellent reformacionem introducendam observare secundum mitigacionem satis humanam, ut s(cilicet) possent in ebdomada ter vesci carnibus, ut uterentur lineis, dormirent in plumeis [3]) lectulis et moderaretur ipsis abstinencia ieiuniorum, cet., aut certe ad alia loca non reformata transmitterentur cum provisione honesta, aut contenti pensione victualium de loco declinare vellent, et ad nullum predictorum assensum preberent nec auditum acquiescerent, sed in sua pertinacia et conspiracione indurati permanerent: tandem vene-

[1]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota.

[2]) In het HS. is hier doorgehaald: „ipsorum".

[3]) In het HS. is hier doorgehaald „lectibus".

randi illi patres replicantes eisdem omnia que prius oblata recusassent, accersito domino comite suisque satellitibus ipsis manus prius iniecerunt ut rebellibus et contemptoribus ecclesiasticarum censurarum et excommunicacionum, ad loca carceribus similia duxerunt, ibidem per aliquot dies detinuerunt, ut vel sic tandem ad se reversi sanum consilium proprie salutis ad cor admitterent [1]).

De priore irreformato scil(icet) Cralingen, etc.

Sed ecce eciam in talibus abditis locis inclusi et restricti sue demencie et exorbitancie signum ostenderunt. Nam tantis se invicem potacionibus ibidem ingurgitaverunt, ut vix quisquam ipsorum verbum requisitus formare posset, sed ut bestie irracionabiles agitabantur omni prorsus discrecione carentes. Inter ceteros quidam erat officio prior senior in annis sed sanior ceteris in consiliis non inveniebatur, quem seorsum similiter locarunt in loco proclivi, ut vel sic a ceptis conspiracionum machinamentis desisterent. Interim commissarii illi apostolici loca monasterii conventualia occupant se munientes brachio seculari, ne forte quisquam moliretur adversus eosdem insidias [2]).

Advenit dies Purificacionis Dei Genitricis et fit congregacio religiosorum diversorum quidem ordinum sed fervoris ac zeli eiusdem; hi occurrentes conantur solemnitatem peragere dici prout melius potuissent. Sequenti autem die monachi illi antiqui tedio iam victi speque vana frustrati optant et querunt, ut dimittantur de carceribus et pariter inter se conferre volunt quid agendum[3]) quidve arripiendum consulcius invenire possint. Interim duo ipsorum nacta oportunitate fugam ineunt se ad abbatem afferentes, ut ipsius adiutorio fulciantur si quod haberi posset. Sicque adunati suos merores mutuo narrant violencias, iniurias ceteraque gravamina que quidem molestissime erat ferre. Sed ut veritas est Deus hec iuste permittens nemini iniuriatur, sed reddit unicuique

[1]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota.
[2]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota.
[3]) In het HS. is hier doorgehaald „videant".

iuxta opera sua quamquam diu dissimulet delinquencium peccata iudicans iuste cum tempus acceperit oportunum. Est enim paciens redditor, longanimiter expectans ut convertantur aberrantes, nolentes autem reverti severiori crebrius ulciscitur vindicta, quam secundum duriciam nostram thesaurisamus.

(fol. 5 ro.) Postquam autem monachi qui remanserant per dies aliquot in carceribus decrevissent communi consensu, ut postularent dimitti de captivitate ut pariter conferentes invenire possent medium aliquod, quo nec reformacioni obsistant nec eciam approbare videantur hoc solum arbitrantes, ut tempus redimant donec auxilium aliquod quod minime diffidebant futurum undecumque afferatur; estimabant enim tantam iniuriam ipsis irrogatam inultam transire non posse. Audientes patres ipsorum postulacionem prebent consensum sub condicione tali, ut bona fide singuli promittant se nusquam digressuros sed pariter in domo que comitis dicitur permansuros, quo ad fecissent aliquam convencionem congruentem quo se gerere debeant. Sic transeunt aliqui dies et manent ipsi in domo prefata comedentes et bibentes atque diversa inter se revolventes semperque de die in diem spem protelantes nilque quid ipsis prodesset percipientes solummodo falsa consolacione mutuo confoventes attoniti semper, si forte aliquid fieret pro ipsorum defensione.

De citatione abbatis per commissarios facta.

Nec patres commissarii interim ocio torpuerunt, sed sagaciter cuncta disponebant que oportuna videbantur pro cause exigencia. Nam vocatum dominum abbatem loci et venire contempnentem denuo et iterum citant, movent, mandant, sed hac molicione nil proficiunt. Tandem servatis terminis consuetis quibuslibet processibus vocatur peremptorie ad audiendum et videndum se ob contumaciam et rebellionem declarari et privari beneficio et dignitate abbaciali, prout bulla commissionis canebat.

De decem fratribus missis pro reformatione.

Interim advenit dies sanctissime virginis Agathe, cuius

sanctissime reliquie in presenti basilica argentea includuntur archa, et ecce adveniunt fratres secundum ordinacionem prefatorum patrum numero decem de monasteriis iam approbate reformacionis, quos loco amotorum fratrum instituere disponebant. Hinc oritur rumor et confusio vocum, lugent et turbantur antiqui cernentes paulatim in maius augeri opus inductum, quod labi et in nichilum redigi post paululum opinabantur. Hinc strident dentibus in ipsos proculdubio hec et similia fabulantes: Ecce quam leti isti capuciati concurrunt nunc! Quomodo post discessum abbatum iterum ipsos proiciemus! hoc firmiter presupponentes, quod dominus comes faciliter flecteretur ad partem ipsorum, ut ipsius freti auxilio confusos refutent quos iam alacres gaudere vident. His applaudunt sodales et socii mense magis se facturos contra monachos iam inductos promittunt dummodo oportunitatem nacti fuerint.

De consensu irreformatorum super annua pensione.

Sed tandem cum iam remedium vel relevamen minime percipiunt a quoquam, conveniunt atque in id consenciunt, ut ipsis singulis prestetur pensio annua cum licenciatorio foris standi, et consenciunt omnes pariter de monasterio egredi et ipsis reformatoribus dimittere locum cum omnibus attinenciis quantum eorum interesse potuisset hoc pacto, ut unicuique certa taxa in presenciarum porrigatur quo se sustentare potuisset: et hec sic firmari ac roborari postulant, ne postea defraudari sua pensione possent. Quibus omnibus commissarii assensum prebuerunt.[1])

Quomodo Theodericus Bosman fuerit in prepositum positus.

In crastinum post primas conveniunt patres similiter et dominus comes sepefatus una cum aliis doctoribus et ecclesiarum monasteriorumque rectoribus necnon et con-

[1]) De officieele notarieele acte, gepasseerd 7 Februari 1491, waarbij de monniken een verklaring in dezen geest afleggen, berust in het Rijksarchief te 's-Gravenhage. Zie Bijlage V.

siliariis archiducis, qui eo tunc presentes affuerant, convocatisque fratribus iam inductis proferunt bullas apostolicas literasque regales, ut cunctis pateret qua auctoritate facta iam et fienda circa opus presens roboraretur. Lectisque commissionibus, ex his fratribus qui hesterno die advenerant unum [1]) quem iam dudum ad hoc elegerant ipso tamen ignorante evocant, ut in medium ante mattam veniat, qui novitatem facti stupens attonitus sic vocatus se ut obedienciarius presentat. Cui unus patrum omnium vice dixit: „Ecce, karissime frater, vides quoniam locus iste iam vacat caretque rectore eo quod dominus Iordanus propter contumaciam et inobedienciam ac rebellionem sedi apostolice hesterno die sit privatus beneficio et ab administracione amotus. Ne autem contingat locum hunc ob vacanciam pastoris incommoda sustinere, auctoritate apostolica simul et regali qua fungimur te huic loco preficimus, committentes tibi amministracionem omnium rerum huius monasterii et curam animarum, in nomine P(atris) et F(ilii) et S(piritus) s(ancti)". Quo audito frater ille pre stupore pene in amenciam lapsus est allegansque suam omnimodam insuffienciam infusus lacrimis supplicabatur ab his supportari, sed prevaluit auctoritas precipiencium. Et sic eundem prepositum ordinaverunt *(fol. 5 vo.)* iniungentes eidem, ut diligenter cuncta prospiceret, commissorum iam sollicite curam gerere deberet.[2])

Qualiter fratres vocati preposito manualem obedientiam prestiterunt, etc.

Deinde eundem prepositum accipientes et in locum presidencie in loco capitulari collocantes, fecerunt accedere ad eum singillatim omnes alios fratres, qui eidem manualem prestiterunt obedienciam seseque eidem subdiderunt, ut res inchoata sortiretur effectum optatum. Flebat igitur prepositus anxie nesciens quo se verteret perpendens, quam arduam sed gravem sed importabilem

[1]) In margine is met een andere hand geschreven: prepositum.

[2]) De origineele notarieele acte, gepasseerd 11 Februari 1491, waarbij deze aanstelling plaats had, berust onder de archivalia van Egmond in het Rijksarchief te 's-Gravenhage. Zie Bijlage VI.

accionem aggrederetur pugnaturus contra omnes et omnes contra eum. Quod quam verum fuerit subsecuta narracio declarabit.

De comite et ipsius verbis consolatoriis.

Pius comes Egmundensis videns prepositum sic anxiatum et amaricatum accessit eum talibus consolatoriis verbis eum alloquitur: „Nolite, inquit, mestus esse! Dei „opus est quod agitur, ipsius erit adiuvare in oportuni„tatibus", et adiecit dicens: „Me semper paratum habe„bitis et corpore et rebus vobis assistendum. Non for„midetis cuiusquam cursum aut insultum, si quiquam „contingerint vobis adversi paratus semper ero vim „vi pellere. Sed neque sollicitus sitis de pecuniis: omnia „mea vestra erunt quoadusque in pacificam deveneritis „possessionem". Quod non solum verbis sed et rebus effectualiter exhibuit. Nam statim iussit eidem prepositio dari sub cirographo centum aureos et post pusillum iterum et iterum quotquot habuit necessarios. Benedicatur a Deo, qui arma potencie et subsidia rerum sic promtissimo animo divino operi submisit! Et non solum tunc sed usque ad finem se in hac voluntate immobilem ostendit, quamquam multiplicibus subtilitatibus et industriis eum corrumpere et ad partem aliam flectere vel saltem facere neutralem quidam per antiquos abbatem et monachos conati sint. [1])

Qualiter aliqui nitebantur dominum comitem ut a reformatione desisteret prenectere, etc.

Nam ut in laudem ipsius comitis aliqua referam: contigit in ipso opere reformacionis, quod quidam de familia ipsius comitis accepta pecunia sponderet ipsum debere flectere ad alium partem, ut videlicet permitteret ammodo ipsos reformatores et reformandos inter se concertare subtrahens auxilium ceptum ab his, ut vel sic tandem superati iam introducti reformati monachi tedio ad sua remeare cogerentur. Quod ubi innotuit cuidam de consilio, videlicet domino ac magistro Cornelio dicto

[1]) In margine is bij deze alinea genoteerd: Nota bene.

die Jonge, animo commotus, zelo Dei accensus contra eos qui pecuniam acceperant, concitus dominum comitem adiit sicque alloquitur: „Vellem, inquit, me nunquam „huic negocio interfuisse, timeo enim quod scandalose „cum confusione terminabitur". Quod audiens comes cepit vehementer exasperari dicens: „Quid, inquit, dyabole „et vos seducti estis?" Ad quod ille volens tantum studiose comitem provocare, ut eo firmius in proposito persisteret: „Timeo, inquit, quod rem hanc imperfectam re- „linquetis prece vel precio victus, et si ut sic melius „utique foret non inchoasse eritque error ultimus peior „priore". „Cur, inquit comes, talia loquimini? Arbitramini „me in fraudem agere aut precio ab his revocari? Absit". Ad quod magister respondit: „Absque causa, inquit, „non loquor, nam sunt de hic stantibus qui iam precio „inducti sunt, ut dominacionem vestram a ceptis revo- „care pro posse promiserunt". Quod cum audisset comes tremens pre animi perturbacione dixit: „Per Deum, „inquit, dico si quis fuerit mihi locutus de hac re a die „ista et deinceps, ut agam contra reformacionem, eciam „si conthoralis mea esset pro inimico talem letali repu- „tabo". Hec verbo non tantum dixit sed pocius in audienciam omnium proclamavit. Quo audito consularis: „Bene, „inquit, facitis sic proponendo et Deus erit adiutor ves- „ter, ut opus istud usque ad perfectum ducere possitis". Sicque ab illo die usque in finem firmiter observabat.

Quomodo antiqui omnia suppellectilia secum abstulerunt etc. tamquam propria.

In crastinum quando monachi antiqui iam licenciatoria qualia ipsis concedi possent requisissent, domini commissarii omnibus adunatis, presentibus eciam notariis aliisque fidedignis, dixerunt denuo ipsis: „Ecce, fratres „karissimi, vos nostis quod monachi estis et quia iam „preelegistis etiam exire monasterium cum pensione „„vobis designata. Si quis vestrum aliqua haberet in mo- „nasterio que vestri iuris reputatis, hoc est que non sunt „nec abbatis nec conventus, illa concedimus vobis ut „tollatis vobiscum quo vos ire voltis". Et tali concessione accepta omnia pene utensilia omnemque suppellectulem in monasterio existencia abstulerunt, super quibus re-

quisiti fatebantur singuli, quod omnia iam sublata propria ipsorum forent, manifeste se proprietarios per hoc ostendentes. Ita actum est ut in toto monasterio non mansisset vel tantum de omnibus utensilibus stanneis aut aliis unde pauci homines necessitatem victus capere possent. Sicque omnibus que per abbatem prius non fuerant ablata subtractis unusquisque quo volebat iverunt, manseruntque prepositus cum illis introductis fratribus servicium Dei peragentes non tamen absque timore sed semper suspecti de molicione adversariorum; et pro cautela quosdam armigeros stipendio conduxerunt, qui die noctuque monasterium ab incursione custodierunt quousque certi aliquod percipere possent.

(fol. 6 ro.) Quomodo abbas Jordanus prohibuit colonis et reddituariis ne darent aliquod reformatis.

Dominus abbas loci audiens quomodo iam reputatus sit a monasterio quasi extraneus et locum suum alieni occupent graviter ferens, exquirit modum quomodo his obviare possit. Reputat secum dicens: „Habeo penes me „vasa aurea et argentea [1]), thesaurum pecuniarum, item „proventum fructuum ceteraque quibus de facili resistere „poteris his alienigenis qui inopes sunt. Claudentur ma„nus omnium colonorum [2]) et reddituriariorum ne quic„quam recipere possint, ut vel sic fame fatigati et inopia „quemadmodum Nabusardan princeps cocorum [3]) muros „destruxit Iherusalem, pari modo et hi cogentur dimittere „locum quando unde pascantur non invenerint". Et hec prudenter satis exacteque pro posse in effectum eduxit, sed fallebatur in uno, quia non oculum erigebat ad alta unde auxilium provenit sperantibus in Deum, sed tantum confidens in brachio carnis malediccionem comminatam talibus minime verebatur quando cuiusquam ita cor in homine confidit, ut a Domino recedat absque cuius nutu veritate teste nec folium in terram cadit.

---

[1]) In het HS. staat „argenta".

[2]) In het HS. staat „colonum".

[3]) Dit woord staat duidelijk in het HS. Wat er mede wordt bedoeld is ons niet duidelijk.

Qualiter inventa fuit informatio iudicis contra reformatos etc. per prepositum.

Primum tamen oportunum sibi providere volens de remedio quo confusi saltem iam introducti cogerentur deserere locum ac domum si vellint iuri stare, mittitur unus[1]) ad Romanam curiam promissione muneris sacrilegi pactus, ut si tale mandatum reportaverit tali ecclesiastico beneficio recompensabitur fatigacio. Itur ad curiam, grandia narrantur et permaxime spolium allegatur, ut vel sic veniant restituendi ubi narrata vera esse patuerit. Porrigitur mandatum secundum narrata, substituitur delegatus iudex quem iam spoliati asserti propicium sibi confidebant ultra quam equitatis racio poscebat. Nam mandatum apostolicum ea forte qua decebat reverencia suscipiens non sinceriter ut eque debebat execucioni mandabat. Nam nescio quo spiritu isdem iudex ductus non solum se iudicem sponte obtulit, sed quod turpe est nescio an prece aut precio inductus seipsum ipsorum iam actorum advocatum exhibuit in dedecus suum et in promocionem eorum quos ut patuit nocere nitebatur; incidit namque cum suis in foveam quam ipse aliis paraverat, ut patet per ea que subiciuntur. Cum enim isdem iudex vigore commissionis mandatum decrevisset citacionis adversus visitatores, commissarios et monachos iam tunc inductos tamquam spoliatores actorum ad certum diem prefixum intendens favorisare spoliatis, ut primitus in pristinum statum restitui debuissent: venit nuncius aut secretarius ipsius domini abbatis cum assumptis tabellione testibusque copiosis ad monasterium ipsum, ubi tunc visitatores presentes erant, et stomachanti animo insinuavit citacionem decretam non sine insultacione audiencium arbitrantes se iam iamque in victores evasisse. In tantum autem fama hec vulgus excitaverat, ut vix pre tumultuancium strepitu quicquam audire quis in monasterio posset populo parti eorum permaxime favente. Sed quid? Cum venerandi patres novitate rei huius quodammodo turbarentur pertimes-

[1]) Boven „unus" is in het HS. met een andere hand geschreven: „Otto". Bedoeld wordt hier de procurator van den abt Otto de Heemskerk. Zie de bijlagen.

centes ex eo posse non modi(c)um dispendium fieri negocio, perpendentesque nominati iudicis nimiam cautam experienciam magis ceperunt timere, quia hoc fama ferebat de ipso similem in Colonia vix inveniri, cum per plures annos in Romana curia consistorialis fuisset. Interim patres venerandi legunt et relegunt mandatum, singula ponderant deliberantes quid facto opus sit. Sic illis consistentibus casu accidit, ut prepositus nuper formatus fortuito descendens ad aulam posteriorem ex causa iret, qui cum statim regrediens per aulam inferiorem, que tam plena iam erat populi tumultuantis, ut vix quis absque pressura transire posset, veniens isdem prepositus ad ascensum graduum videt in terra iacentem cedulam papiream involutam; se inclinat eamque absque advertencia arripiens sicque in manu eam tenens, tandem eam explicat et cum videret eam quasi per articulos distinctam applicat visum scire cupiens, an forte alicuius ponderis sit quod ibi scriptum legebatur. Cumque pre festinacione eam perlegere nollet respicit in finem subscriptam cum nomine ipsius iudicis delegati, et erant scripta consilia per ipsum iudicem porrecta parti quomodo deberent se agere contra adversantes, quod minime eum facere decebat. Stupefactus prepositus presentat cedulam patribus, qui nescientes quid in ea sit legere dedignantur asserentes se gravioribus implicatos. Tandem inducti vident, legunt, stupent rei novitatem, vertitur eorum sollicitudo in risum pervidentes quemadmodum Deus ipsos actores confundere velit audientes quod cedulam hanc secretorum sic ab ipsis elapsam invenissent concluduntque statim velle comparere ad terminum prefixum asserentes, quod cum manus sit illius iudicis, cuius manus nota erat, qui se parcialem exhibuit dando consilium parti: statuunt in animo celare negocium quoadusque attemptaverit pro tribunali sedere et excipere contra eum tamquam parcialem; quod si supersedere non acquieverit vel visa propria manu confusus a ceptis desinat, quod per omnia ita factum fuit. Sicque misericors Deus vertit arma in seipsos, ut inciderent in laqeum quem tetenderunt nobis [1]).

[1]) In margine is bij deze alinea genoteerd: „Nota".

Qualiter iudex confusus propter cedulam sive informationem inventam quam dederit irreformatis contra reformatos renuntiavit actioni sive supersedit, etc.

Iudex nil suspicatus prefixo die, loco et hora determinatis comparuit, ut partibus auditis iudicialiter decerneret prout iam dudum ni fallor conceperat. Interim comparuerunt partes utreque, una quidem prosperum iter se tenere arbitrata, altera econversa caute sub silencio tegens quo obicem faceret processui sin aliter provocata appellaret. Iudex iam ad tribunal procedens ab uno venerabili patre in partem trahitur, quid agere velit interrogatur. Quo respondente: „Ministrabo iusticiam secundum exigenciam cause", ille protulit cedulam informacionis, quam ipse manu propria depinxerat, eique ostendit dicens: „Domine, cognoscitisne, inquit, hanc scriptu„ram?" Quo respondente: „Manus, inquit, mea est", monstrat ei contentum in cedula cum subscripsione. „Quo„modo, inquit, vos iudicem exhibetis, cum per hec vos „eciam advocatum probatis?" Ille vero visis auditisque his statim respondit: „Ego renuncio actioni et super„sedeo, quia fateor non me licet in hanc causa cognoscere „seu iudicare". Et alii confusi speque sua frustrati dimisso vultu abire coguntur, qui pene iam victores sua reputacione accesserant. Ecce quam mire actum est nimirum Deo disponente, quod cuncta sollicitacio cunctorumque consilia universa machinamenta tali incauta unius parve cedule perdicione frustrarentur, quasi caput Goliath ense proprio secaretur! Dum hoc fieret fit simul et processuum suffocacio quid reorum intocticacio parabatur. Ecce quam manifesta Dei operacio hic comprobatur, si tamen pie advertitur!

Qualiter Jordanus impetrat literas pro se ab alta curia principis contra reformatos ac dominum Johannem de Egmonda.

Sed his ita gestis quia iam rima una obstructa cernitur aliunde aditus contencionis sollicite investigatur. *Dominus Iordanus* videns, se turpiter circumventum ymmo circumquaque loris iudicialibus deceptum iam consilium accipit et ratificat, ut supplicacionem curie principis denuo porrigat, gravia et importabilia ymmo

enormia contra se actitata allegat,[1]) propinat preciosa, magna largitur, spondet maiora si quo quomodo ad sua ex quibus turpiter eiectum dolet posset reportari reputans pocius omnia monasterii bona pro huiusmodi exponi quam a sede dignitatis confusibiliter exulare. Mittuntur litere grandes grandia comminantes, si prefatum dominum diucius contigerit violenter ita detineri, itemque adversus dominum comitem Egmundensem litere mittuntur comminacionibus plene et iniuriis simul et mendaciis manifestis, quibus eundem quantum poterant[2]) infamare non verentur. Sed laude dignum se in his exhibens quasi leo nullius occursum pavescens digne secum reputans illud psalmi: „Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo", pedem a recto nunquam movit nec ad dexteram proprii commodi nec ad sinistram eventus adversi, sed solidus ut columna moveri non potuit.

De legatione episcopi Cameracensis pro parte Jordani.

Cumque post multa hinc inde scripta ac rescripta aliud minime sequeretur, tandem Iordanus abbas omnes vires suas extendens non parcens auro nec argento, precibus ac lamentis a consilio id invenit adiutorii, ut reverendissimus dominus et pater episcopus Cameracensis legacione fungeretur pro ipso abbate fultus auctoritate grandi, ut puta missus auctoritate illustrissimorum principum regis Romanorum, eius filii Philippi ducis Burgundie simul eciam cuiusdam ut asserebat delegacionis aliisque quampluribus insignitus titulis. Tendit ad Hollandiam intencione, ut primum iam inductos reformatos monachos cum suo preposito a loco amoveret, ipsum dominum abbatem cum adiunctis eidem quibusdam aliis Leodiensibus tamquam reformatis introduceret atque in suam possessionem denuo restitueret callide pertractans quomodo posset mereri nobilem assignacionem eidem per abbatem addictam. Veniens itaque prefatus reverendissimus dominus episcopus ad Hagam mittit ad monachos reformatos presertim ad prepositum, ut assumptis secum

[1]) In het HS. is hier doorgehaald „spondet".
[2]) In het HS. is hier doorgehaald „ipsum".

quibusdam maioribus ad Hagam quantocius veniant audituri visurique quomodo res disponi debeat, sic fraudulenter eos abstrahens a monasterio, ut dummodo ipsi quasi in Haga tractaturi morentur alii subdole in monasterium introducantur, sic possessione obtenta faciliter cuncta poterant ad libitum ordinare. Hec ex suspicione hic inseruntur, sed quasi certa experiencia manifeste cognita (postea patuerunt) [1]).

Item interim mittit prepositus celerem nuncium pro abbatibus Traiectensibus vocandis absque quorum consilio nil grande se agere posse sciebat, ut dignarentur celerius ad Hagam quo possent accurrere; quod factum est ita. Prepositus assumptis secum egregium virum doctorem decretorum syndicum monasterii aliisque illuc accedere festinat non absque metu et anxietate, quamvis prefatus syndicus vir magnanimus hortaretur semper non timendum quousque domini comitis non subtraheretur protectio valida. Sicque ventum est ad Hagam. Cumque reverendissimus commissionem suam demandare vellet execucioni venit ipse personaliter cum comitiva strepenti ad monasterium Hagense, ubi prefati domini abbates Traiectenses una cum preposito ac sindico aliisque suis fuerant. At salutacione digna premissa reverendissimus dominus episcopus ingreditur cameram *(fol. 7 ro.)* principalem secum habens notarios, ianitores et alios suo statui et iam officio legacionis necessarios [2]). Vocat dominos abbates ac ceteros consortes ac negocii factores ut ad se ingrediantur. Quibus ad se ingressis ipse dominus episcopus causas sui adventus aperit narrans, quam indebite sit processum contra dominum Iordanum abbatem cuius vices dolentes principes illustrissimi ipsum episcopum sua vice missum, ut auctoritate sua in hac parte exequeretur, ponendo primo abbatem in locum pristinum et in possessionem sui monasterii sicut prius, quia, ut aiebat, spoliatus ante omnia veniebat restituendus. Tunc si causa litis penderet ipse illuc se testabatur venisse ad audiendum et determinandum inter partes quid iustum foret, et super istis exigebat respon-

[1]) De tusschen () geplaatste woorden zijn door een andere hand bijgevoegd.

[2]) In het HS. staat „necessarii".

sum celeriter sibi dari. Postulant venerandi patres cum suis deliberare pro responso dando. Quo concesso non longe abiere, sed syndicus prenominatus ipsius prepositi requisitus a patribus dixit: Debere primitus appellari ab omnibus commissionibus reverendissimi domini episcopi nec quidem posse in ipsum consentire, cum ipse uteretur ut asseruit seculari commissione et ut sic ipsum non debere cognoscere in rebus mere ecclesiasticis; quod introgressi coram prefato episcopo pro responso reddiderunt. Accito notario publice protestati sunt, quod nullo modo nec vellent nec possent consentire in ipsum episcopum Cameracensem ut commissarium, et appellare ab omnibus processibus ab ipso factis et fiendis. Quo audito reverendissimus ille dominus episcopus animo turbatus rigidius loqui cepit: „An nescitis cuius auctoritatis sim? Asto, inquit, cum auctoritate principum missus unanimi consilio tocius curie. Et non sum quilibet consul sed sum episcopus, ut non me estimetis contempnendum alioquin, si essetis in territorio meo, omnes vos ponerem ad carceres", comminatus principaliter patres illos venerandos, quos nomine abiecto fraticellios vocavit, quod quidem minime decebat episcopalem maturitatem. Talique animi turbacione precepit, ut quantocius revocarent appellacionem et protestacionem, aut si facere recusarent eidem responsum sicco pede redderent. Cumque venerandi patres notassent gestus et verborum formam perpendentes quod non se ageret ut is qui iusticie serviret sed parti, super responso dando modicum se retrorsum convertentes confirmant prius dicta pro responso denuo danda. Quod cum magister Martinus doctor et sindicus eidem r(everendo) p(atri) mature dixisset adiciens et se nulla racione in episcopum Cameracensem et commissarium aut iudicem consentire, velle tamen in dominum Henricum Bergensem ut amicabilem pacis ac concordie compositorem libenter consentire, ut scilicet si quid amice tractaretur audirent. Ex his episcopus commotus comminando grandia absque vale cum suis abivit ad suum hospicium. [1])

[1]) De officieele notarieele acte, gepasseerd 24 Mei 1491, van deze verklaring berust in het Rijksarchief te 's-Gravenhage onder de archivalia der abdij van Egmond. Zie Bijlage IX.

Qualiter comes cepit vacillare propter metum sibi incussum per episcopum Cameracensem in reformatione monasterii Egmondensis, et consternatione patrum etc.

Statimque misit legatum fortasse cum scriptis ad dominum comitem interdicens sibi [1]) auctoritate principum sub pena amissionis omnium rerum et incursionis animadversionis eorum, ne ammodo presumat se aliquomodo intromittere de assistencia monachorum contra abbatem etc. Quo mandato comes Egmundensis prima fronte perculsus in perplexitatem versus facillare paulisper cepit dubius quid in his sibi elegendum. Cumque tarda esset hora videlicet circa nonam vesperi actus comes huiusmodi perplexitate accedit monasterium fratrum, ubi prepositus cum venerabilibus patribus hospicio erant, pulsat ianuas, tandem ingressus convocatis patribus allegat suam gravitatem propter metum per episcopum sibi incussum; monet ut si quomodo posset fieri aliquis modus composicionis melius fore talibus consentire quam totum negocium frustrari: „Non, inquit, possum agere „contra iussa principum propter iuramentum fidelitatis „quo ipsis affectus sum. Super his, inquit, deliberare po„testis et crastina quid agendum pariter si placet loque„mur". Sic recessit ad sua. Iam videres consternatos animos illorum reformatorum perpendentes, quod una post Deum spes adiutorii fluctuaret qui usque modo ut anchora fixus manebat. Hoc solum spei remanserat, ut omnipotentem Dominum attencius invocarent ut suo negocio prestaret exitum, cui nec potestas nec sapiencia vel queque incursio nocere posse constat, qui mille modos novit quo suos in anxietate constitutos liberare contra omnem spem potest; sicque dormitum est.

De fraude episcopi Cameracensis contra reformatos et comitem.

Mane facto omnes ad oracionem se quo melius poterant converterunt, qui apti erant ad sacram pacis hostiam offerendam se contulerunt, ut omnipotens Deus pro sua gloria rem disponeret supplicantes. Itaque missa-

[1]) Bedoeld wordt hier „ei", scil. comiti.

rum [1]) solemniis peractis ceteraque que ad Dei cultum pertinent, supervenit de Harlem magister noster sacre theologie egregius professor magna animi ammiracione et commocione: „Quid hic, inquit, sistitis moram? An „nescitis, quod hodie episcopus Cameracensis [2]) locum „et monasterium occupabit introducendo monachos Leodienses, qui iam actu in Harlem sunt?" Stupefacti patres una cum preposito interrogant, unde ista novit. Refert ille quod quadrigarius, qui monachos advexit et eciam iam conductus est, ut episcopum aut suos vehat retulisset quemadmodum audivisset ex ore ipsorum omnem factionem. „Caute, inquit, reservabit episcopus omnes in Haga „qui cum preposito illic sunt et ipse clanculo iter faciens „obtinebit locum".

De constantia arrepta per comitem in episcopum Cameracensem pro reformatis.

His auditis stupefacti omnes pariter consulent hec eadem domino comiti significanda. Vadunt festinato prepositus et magister Martinus sindicus ad comitem illo tunc ad mensam cum sua generosa conthorali prandente, referunt audita, consilium postulant. Audiens hec comes seviens pre perturbacione dixit: „Venit iste episcopus „huc ut traditor, inquit, per Deum non prevalebit! Vadat „illac cum suis et si ipse cum aliis suis locum obtinuerint „illo modo, ego eos hoc die eiciam aut perforatus morte „succumbam: sic me Deus adiuvet". *(fol. 7 vo.)* In tali furore spiritus statim manum retrahit a cibo, vocat ad se suum magistrum curie: „Vade, inquit, cito, dic do„mino de Wassenaer ut commodet michi suos equos et „famulos cum armis suis". Deinde vocato capitano iubet, ut cuncti satellites festinato accingant arma, currus preparentur et se ad iter versus Egmundam se parant". Dixitque preposito: „Vos, inquit, accelerate iter illac, „quia hac nocte pariter in monasterio cenabimus vel „sanguine meo respersus repeller per potenciam". Mittit prepositus suos famulos, ut quadrigos conducant et eos festinato vehere versus Egmundam possint; sed qui missi

[1]) In het HS. is hier doorgehaald: „oblacionibus completis".

[2]) In het HS. staat: episcopu*m* Cameracense*m*.

erant reversi nunciant omnes vectores fore conductos ab episcopo Cameracensi et neminem posse invenire, qui eciam replicata mercede preposito servire velit. Iam equi abbacie de Egmunda venerant lassi et periclitarentur, si denuo ad tantum iter cogerentur; tamen necessitate vigente compulsus iungit currum cum illis abbatibus ceterisque per litus maris peragunt iter suspicati, quod priusquam ad monasterium venire possent per alios ipsum preoccupatum fore eiectis inde suis. [1])

Sed dum modo dominus comes sic ad iter disponitur fiuntque concursus et occursus armigerorum rumor iam excreverat quidnam hoc significaret, fiunt hec nota episcopo dolet nimirim se preventum miraturque quomodo res hec in palam venerat quam subdole in occulto perficere proponebat. Interim duo de consilio domini dominum comitem adeunt perquirentes, quidnam cause sit ut tam properanter ad iter festinat; quibus per ordinem audita retulit quomodo episcopus preripere monasterium disposuisset et se omnibus viribus hoc velle prepedire. Qui dicunt episcopum adhuc nondum iter arripuisse suadentque utile, ut ad episcopum mittatur et veritas rei audire: „Fortasse inquiunt, audiens episcopus vestrum „zelum pro re ista cohibebit se ne proposita perficere „adtemptet". Audiens hec dominus comes consensit suasioni, hortatur hos consiliarios ut ipsi pro se eum adeant perquirentes vim factam [2]) referantque quam moleste ferat comes huiusmodi actionem, ita ut se preparet ad repellendam talem violenciam eciam usque ad armorum mocionem. Audiens reverendissimus pater et dominus episcopus dicit se omnino huius rei ignarum quasi unde tale suspicari possit ammiratus, seque nil facturum promittit in causa ista ubi comitem non prius avisaverit. Sicque sopiuntur precogitata, aurige contentantur et cuncta quasi non fuerint excogitata teguntur, quamquam testimonia eorum credibilia facta fuerant nimis que et signis probabilibus poterant palam probari. Nam ego ipse nescio quot monachos Leodienses vidi, qui in monasterio Carmelitarum Harlemensi reservabantur prestolantes introductionem suam eiectis prius eis qui

[1]) Bij deze alinea staat in margine genoteerd: Nota.

[2]) In het HS. staat: facta.

iam locum obtinuerant etc. Cumque prepositus cum venerandis patribus aliisque secum concomitantibus media nocte circa monasterium appropinquassent, suspicati quod iam sui vel locum deseruissent vel saltem suppressi sub aliorum regimine monasterium esset constitutum, audiunt sedentes in curru pulsari signum campanarum quod post nocturnas laudes premitti solet, exhilarati mutuo loquuntur: „Intelligo, inquit prepositus, ex signo „illo quod nostri fratres sunt in choro". Cumque pulsassent portas vix tandem ingressum consequerentur eo quod sollicicius porte modo custodirentur. Interrogant si qui alieni religiosi adessent; dicunt neminem se illic vidisse aut [1]) audivisse sed famam accepisse quosdam futuros esse. Mirantur leti stupentes amplius, quod nec dominum comitem invenissent quem iam ante aliquot horas venisse arbitrabantur. „Quidnam inquiunt, id cause „sit quod usque modo nullus comparuit?" Diversis diversa sencientibus nec rei veritatem cognoscentibus vadunt omnes cubitum eventum rei prestolantes attoniti quidnam novi superventurum esset, confidenciam tamen aliqualem concipientes eo quod res concepta saltem protelaretur eo quod formidabant per dominum comitem effusionem sanguinis posse fieri agnoscentes [2]) ipsum in rebus bellicis rigidum executorem.

Qualiter episcopus Cameracensis desideravit prepositum reverti ad Hagam frustratus sua fraude et dolo, etc.

In crastino advenit nuncius apportans literas ex Haga continentes quatenus episcopus Cameracensis desiderat ipsum prepositum cum suis ad Hagam reverti, ut tractent inter partes si quomodo laudum et composicionem inter partes componere possit. Audientes hec ne per dominum comitem reputentur contempnere denuo ad iter se disponunt, ut videant et audiant quid illic fieri possit. Cumque ad Hagam veniunt nunciatur ipsis, quod abbas Iordanus adesset et abbas sancti Trudonis et alius nescio quis abbas qui, ut dicebatur, constituti erant iudices delegati a sede apostolica. Quo audito non modicum

[1]) In het HS. staat: ut.

[2]) In het HS. staat: agnoscentem.

formidinis ingessit rumor iste, quamvis quid pretenderent aut attemtare velint cupiunt experiri. Transit dies unus et nichil agitur. Sequenti autem die mittit dominus episcopus pro preposito ut ad ipsum veniat ad colloquendum. Prepositus ex consilio patrum illuc vadit assumpto secum doctore sindico monasterii. Cum ad domum venissent nunciatur episcopo adesse prepositum, qui episcopus in conclavi sedens secum habuit dominum decanum Hagensem et magistrum Lampertum pastorem Antwerpiensem, qui multum pro parte domini abbatis Iordani erant. Cumque iubente episcopo prepositus vocaretur ut ingrederetur introivit pariter sindicus eius. Qui intus erant cum episcopo dixerunt preposito ut solus ingrederetur, quia vellent tantum amice secum loqui. Recusat prepositus absque suo sindico cum ipsis aliquid tractare eo quod non res de persona sua sed monasterii ageretur. Illi autem dixerunt: „Loquimur, inquiunt, tantum „pauca vobiscum absque subrepcione aut circumvencione „sermonum."

(fol. 8 ro.) De arbitrali compositione inter reformatos et irreformatos per episcopum et alios, etc.

Cumque unus loco omnium preposito dixisset: „Cur „cum sitis viri religiosi Deum ut dicitis et eius gloriam „querentes ita exacte de temporalibus contenditis? Item „cum pro pace tractanda convenimus cur tales vobiscum „ducitis, qui ad iurgia proni sunt?" Quibus prepositus verecunde respondit: „Domini mei quia constat primo „spiritualia sine temporalibus non posse subsistere de„cens est, ut qui altari [1]) deserviunt de altari vivant. „2o. Quia ego reor quod [2]) intencio fundatorum sit, ut res „monasterio date in solos usus serviencium Deo et re„gularem vitam agencium expendentur. Quod autem „dicitis me apportare tales, qui lites provocant etc. non „ipsos adduxi, ut lites excitent sed in dubiis consulent." Cumque sit dies transacta nullus processus ad finem tenderet, tandem partibus vocatis et consilio plurimo pro et contra res volverentur, tandem in arbitralem compo-

[1]) In het HS. staat: altario, terwijl hier „de" is doorgehaald.
[2]) In het HS. is hier doorgehaald „incensio".

sicionem convenerunt, ut quisque parte sua sibi assignata contentus staret, (abbati unam, preposito alteram assignantes, ut postea explicetur).[1]) Hoc autem per arbitralem sentenciam conclusum fuit, ut reformacio iam introducta in suo vigore remaneret, cui prepositus totaliter preesset, cui pro sua assignacione porcio assignata fuit ex certis bonis Kennemarie et aliorum officiorum scil(icet) custodie et memoriarum, que porcio pure et libere annue duo milia ducentorum florenorum renensium valeret, pro sustentacione conventus, conservacione edificiorum ac ceteris commoditatibus, alia autem remanencium reddituum abbati cederet porcio. Et quum antiqui monachi divisi erant, ut medietas sub abbate, alia vero sub preposito starent. Sic literis confectis desuper lis videretur decisa.[2])

Cum enim hec agerentur circa festum Iohannis erat et quia prepositus a Ianuario usque ad illud tempus de redditibus parum recepisset cautum fuit per episcopum Cameracensem, ut de preterito elapso tempore et pro expensis per prepositum factis dominus abbas dare deberet preposito mille quingentos florenos renenses quibus sua debita exsolveret contracta. Cumque abbas de summa illa contentus esset solum recusavit se non habere promptas pecunias, sed addixit preposito si vellet differre usque ad tempus scil(icet) Omnium Sanctorum esset contentus, quod tunc posset prepositus habere totalem summam scil(icet) duum milium et ducentorum florenorum. Cui assensit prepositus et hoc per secretarium episcopi ipsius iussu annotatum est et hic tractatus in publicam formam est redactus et amborum parcium sigillis episcopi similiter munitus. Sed hec omnia pretacta ad finem hunc respiciebant, ut litibus daretur finis et mutua pace fruentur. Sed quam[3]) dignum est, ut qui ad lucra superna acquirenda invigilant incommoda tem-

[1]) Het tusschen () geplaatste gedeelte is door een andere hand in den tekst ingelascht.

[2]) De origineele notarieele acten van deze overeenkomsten, gepasseerd 5, 8 en 12 Juni 1491, berusten in het Rijksarchief te 's-Gravenhage. Zie Bijlagen X, XI en XII.

[3]) In het HS. staat „quum", doch het zinsverband vraagt hier: quam.

poralia paciantur, et qui Deum pre oculis non habent fraudem et dolum machinantur!

Adhuc de dolo episcopi contra prepositum.

Advenit iam terminus festi Omnium Sanctorum quo prepositus iuxta condictum de sua iam summa accipienda absque fallacia gaudere deberet. Illi de parte et favore abbatis circumvencionem meditantes verba illius arbitralis sentencie in alium sensum reflectere nituntur dicentes debere prepositum ab illo festo Omnium Sanctorum solum iam cessa per annum sequentem sublevare, preposito suisque in contrarium sencientibus. Et quia ipso die Iohannis quando arbitrium expressum fuit debuit preposito abbas dare mille quingentos pro iam factis expensis et ex peticione abbatis assensum fuit, ut sicut tunc XVc debuit dari in presenti sic dilacione facta usque ad festum iam dictum eodem modo deberent preposito dari duo milia ducenti floreni. Cumque fautores abbatis hoc in dubium verterent, quamvis ut reor eorum consciencia aliud suadebat, referunt causam ad episcopum Cameracensem tamquam arbitratorem verius autem abbatis tutorem. Qui cum partes ad se vocasset per nuncios et scripta comparuit prepositus in comitiva secum habens magistros duos sacre theologie; cumque episcopus audivit prepositum advenisse propria in persona ipsum adiit et ut in crastino secum pranderet invitavit. In quo quidem prandio idem episcopus preposito multam familiaritatem (exhibuit) [1]) sed qua intencione eum latuit. Et inter loquendum tempore prandii episcopus propria sponte preposito dixit: „Miror, inquit, quod abbas qui tunc „vobis solvere debuit secundum meam determinacionem „mille quingentos florenos et sua sponte differri postu„lavit et tunc pollicebantur dare duo milia ducentos fl(o„renos) quomodo iam utroque vos privare contendit. „Hec mea intencio non fuit." Ecce prepositus de viri dignitate confisus nullam fraudem suspicatus ad requisicionem istius episcopi se resignavit, atque per manus stipulacionem in manus notarii, ut quicquid episcopus de

[1]) Dit woord of een ander van gelijke beteekenis is hier blijkbaar in het HS. uitgevallen.

hac re dubia determinaret ratum et gratum haberet, idque idem post adversa compromittebat cerciorem opinionem de episcopo habens ut exitus rei ostendebat. Nam constituto termino partes revertuntur ad consistorium; sed episcopus qui dudum se tam blandum preposito exhibuerat iam austero vultu et gestibus conceptum spiritum demonstrabat. Cumque is sedisset loco iudiciario ubi iusticia prestolabatur, in cedula conscripta sentenciam protulit hec verba: „Ad impeticionem qua prepo„situs ab abbate exposcit summam duorum milium flo„renorum et ducentorum dicimus abbatem esse liberum „et liberum esse decernimus". Ecce quanta et qualis sentencia de re tam manifesta! Indulgeat ei Deus si forte erravit, quia episcopus Domini erat cui maledicere non decet.[1])

His ita peractis ad requisicionem eciam partis abbatis cui ut patet fauorisabat, dictabat idem episcopus sub pena trecentarum marcarum argenti,[2]) ut vasa argentea que in deposito erant sub sigillis visitatorum Traiecti peremtorio brevi termino in monasterio deberent presentari; quod impossibile erat eo quod visitatores longe abessent et brevis prefixus terminus eos adire nullo modo permitteret. Ex quo patet manifeste, quod ex tali penali exactione caute vel certe fraudulenter prepositum ex monasterio expellerent, quia si talem penam incurreret et eam solvere non posset cogeretur de necessitate locum cum suis deserere.

(fol. 8 vo.) Sed misericors Deus qui facit cum temptacione proventum ut ostenderet quod res ad ipsius honorem inchoata ad ipsius disposicionem ageretur: ecce cum iam omnis spes preposito suisque ablata esset evadendi penam impositam cum clenodia defuissent, iam subito superveniunt visitatores de quorum adventu minima spes habebatur ex quorum presencia quasi nova stella spei oriebatur. Nam cum retulisset prepositus patribus machinacionem facti, concito mittunt fideles fra-

---

[1]) De origineele notarieele acte, gepasseerd 23 April 1493, berust in het Rijksarchief te 's-Gravenhage. Zie bijlage XVII. In het HS. is bij deze alinea genoteerd door een andere hand: 1493.

[2]) In margine staat hier in het HS. genoteerd: ut infra patet in instrumento. Zie bijlage XVII en XVIII.

tres cum suis sigillis Traiectum pro clenodiis reportandis. Erat enim conclusum quod clenodia nulli deberent tradi, nisi amborum visitatorum sigilla adessent. Cumque illi reportassent argentea [1]) magno tripudio Deum laudaverunt, qui novit calliditatem in sua astucia comprehendere. Advenit dies constitutus et ecce adveniunt missi ex parte abbatis in curribus et equis iam omnia salva sperantes, apportantes ianitores et notarios ut rem conceptam ad effectum perducerent, videlicet dum argentea non adessent quod impossibile arbitrabantur statim penam exegissent, que principi addicta fuit, atque ubi facultas non fuisset solvendi statim a loco avelli potuissent. Ecce quantus dolus! Sed misericors Dominus novit ex ipsorum subdola factione eligere profectum suorum et convertere consilium fraudulentum in auctores, ut incidant in foveam quam ipsi aliis foderunt. Advenit hora prefixa et prepositus omnia illa argentea in summo altari poni fecit appositis custodibus. Adveniunt illi predam iam cepisse arbitrantes, rumoribus claustrum replent venientes cum strepitu et cachinnis insultantes his, quos eiciendos suspicabantur, ironice invicem loquentes: Quam pulcra vasa hic videbitis argentea, que utique prepositus ut vir dignus optime custodivit! Quid plura. Pulsant ianuam ecclesie atque apertis foribus ingrediuntur, atque secretarius abbatis fraudulenti adulacione narrat quantam fiduciam habeant omnes de illis religiosis personis quod omnia commissa salva custodirent. Nichilominus asserit eos ad hoc missos, ut experimentaliter eciam probarent aspectu ita se res habere. Hec ipsos yronice dicta quis dubitaret? At prepositus simulata quadam gravitate duxit illos ad summum altare, ubi omnia deposita locata erant, dixit secretario ceterisque complicibus stomachanti animo: „Heccine sunt illa argentea que vendita et di-„stracta coram tot magnatibus [2]) testabamini? Si quid „deesse ex omnibus noveritis dicito in presenciarum, ne „ut consuetum est vobis mendose post dorsum meum „menciamini". His visis et auditis capitibus depressis et alterutrum se aspicientibus taciti et confusi redierunt sua se spe frustratos cernentes. Ecce quam evidens sig-

[1]) In het HS. is hier doorgehaald: „reliqui".
[2]) In het HS. staat: „magna*tos*".

num Dominus in hoc ostendit totam maliciam et fraudem conceptam in nichilum redigendo!

De multis adhuc fraudibus et dolis contra reformatos attemptatis.

Post hec dominus abbas et sui mille modos excogitaverunt contra reformatos, ut in aliquo rei viderentur agnoscentes favorabilem iudicem, qui utinam equa lance singulorum facta pensasset. Sed Dominus sua defensione dedit semper suos trimphare. Cumque comes Egmundensis et quidam de consilio doluissent vices reformatorum perpendentes quantas molestias et iniuriarum iacula quotidie preposito eiusque confratribus abbas suique intulissent nunc ista tunc illa attentantes aut certe provocantes, ut causam querele invenire potuissent, excogitaverunt fautores illi reformacionis callide consilium in hunc modum. Ipse dominus comes convocans eos qui de favore ipsius reformacionis erant fecit adesse unum quem scierunt abbati multum fuisse affectum. Illis sic congregatis dominus comes quasi consulendo proposuit hec verba: „Attento, inquit, quod illi monachi de refor-„macione multam molestiam sustineant ab illo ebrioso „abbate, nonne melius esset ipsum tradere in manus pre-„positi qui faceret ipsum servari in una camera cum „victu decenti, ut sic possent in pace vivere"? Hec cum proposuisset et alii quasi consentire viderentur sic suspensum consilium istud relinquentes revertebantur quasi super his deliberaturi. Nec intendebant hoc facere sed timorem abbati incutere. Is autem qui favebat abbati statim consilium hoc abbati clam nunciavit (ad hoc enim vocatus erat). At ubi abbas hec audit statim omnibus assumptis navem conscendens ad Brabanciam se transtulit ibique usque ad mortem permansit; nullis enim suasionibus aut promissis persuaderi posset ut reverteretur, prepositum semper suspectum habebat de capcione.

(fol. 9 ro.) De aureorum vasorum ac aliorum ablatione per Jordanum.

Numquam quoad vixit abbas cessavit sollicitare contra reformatos. Nullis laboribus parcens habebat aut saltem

certe faciebat multos fautores tam in curia principis quam apud sedem apostolicam, que magnis donariis ad suam traxit partem. Nam preter millia florenorum quos expendit subtraxit de monasterio secum tot vasa argentea vel aurea habencia valorem septem millium florenorum, que omnia in propinis et corruptelis expendebantur. Princeps ipse inductus per optimates suos mandata, minas et executorialia multa et sepe pro parte abbatis reformatis misit, sed prepositus munitus papalibus scriptis, prudencium usus consiliis, Domino cooperante ad nullum effectum deduxerunt, quamquam persepe tantus strepitus et insultus per ianitores aliosque principis mandata fulminantes confluxerunt, ut simplicium iudicio iam iamque locum relictum fugam inire minime dubitabant. Sed Dominus semper dedit suis contra impetus munimen constancie et fraudes machinantes tutamen.[1])

De preposito Leodiensi.

Sed abbas fultus auxilio cuiusdam tunc magni viri scilicet prepositi Leodensis, qui quasi consilium Achitofel erat cunctis, quia quod consuluit faciendum non solum consiliariis sed et principibus approbabatur. Hic se palam exhibuit parcialem ac publicum partis alterius defensorem ac promotorem et merito, quia grandi precio inductus; arbitror enim quod milia pro tuenda parte sinistra sit consecutus et eius consilio cuncta pene disponebantur. Mittitur quidam professione theologus, sed actione ut reor agnite veritatis impugnator, ad Romanam curiam munitus literis principum et copiis pecuniarum satagens, ut si quomodo posset reformacionem introductam ad nichilum deducere posset. Sed et prepositus non segniter agens misit quemdam fratrem de eadam reformacione, ut si que per predictum doctorem ordinis Carmelitarum actitaretur posset in contrarium agens annichillare. In hunc modum tempus pene duorum annorum transigitur. Tandem prefatus Carmelitus literas quasdam obtinet presidio suorum, que in favorem abbatis date referebantur; sed contentum earum ita cautelose

[1]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota.

custodiebatur ut a parti abbatis adherentibus [1]) solum agnosceretur. Quibus acceptis ille magister iter arripuit versus Almaniam ut magnifice dominum abbatem de obtentis privilegiis aut concessionibus letificaret; sed est iniquitas mentita sibi.

Exemplum ac miraculum quod contigit in terra monasterii in Braba(n)tia in Besoyen.

Ecce mirabile opus referam quo aperte agnosci valet, quod contra Dei disposicionem nichil possit humana molicio. Magister hic prefatus cum comitiva venit ad Buscum Ducis, qui quasi iam de prosperitate iocundus sociis vale dicens in vigilia Nativitatis Christi sociis eum deducentibus extra Buscum Ducis ad aliquod iter prosequuntur. At ubi ad viam tritam eum duxerant prospera imprecantes a se [2]) recesserunt. His qui eum magistrum prosecuti fuerant revertentibus, magister in equo sedens versus Bredam opidum tendit nimirum perpendens quantum gaudium domino abbati suisque sit allaturus. Sed vide mirabile opus Dei, is qui olim eos, qui Elizeum capere venerant, tanta cecitate percussit, ut eciam in Samariam ducti se ipsos adversariis offerrent inviti: sic isti magistro ut ex eius ore ipse audivi contigisse audietis. Postquam enim ut dictum est sui itineris comites terga verterent, magistrum in plano itinere constitutum dimisissent, cepit paulatim circa magistrum caligo nebulosa consurgere et iter paulatim deficere, ut tandem huc illucque se vertens nesciret quo se ageret, atque tandem de via nesciens quomodo aberrans devenit in paludem aquosam ubi frequencius cum equo suo incidit, ut descendens equum aliquantum per frenum deducens et denuo conscendens et paululum procedere cupiens in tantum deviavit, ut tandem pene submersum equum in palude dimittens solum frenum equo abstulit et anxius circumspiciens si alicubi domum aliquam videre posset satagit. Quid plura? Qui de tanta victor(ia) apportata dominum suum summe letificaturum estimabat, mirum in modum aberrans in quandam peciam paludis impegit,

[1]) In het HS. staat hier: a part*is* abbat*i* adheren*tes*.

[2]) Bedoeld is „ab eo" scil. magistro.

que monasterio Egmundensi propria fuit. Digna equidem retribucio, ut is qui monasterio suam terram retrahere voluit in terram monasterii errando invitus pervenit. Cumque iam advesperasset et noctis tenebre incumberent cepit magister adhuc ieiunus anhelare, si quo posset hospicium invenire ut saltem paucis contentus fami [1]) possit subvenire. Et se inclinans vidit a longe domum quamdam ad quam per abrupta gradiendo tandem pervenit. Pulsat ianuam sed pre timore qui intus erant aperire distulerunt; tandem aperto aditu lassus et famelicus ingreditur postulatque sibi ad vescendum aliquid exhiberi perhibens se illo die nil cibi gustasse. Et cum vix panem siccum habuisset scissitatus est ab his quantum adhuc a Breda distaret; cumque mulier non se noscere diceret Breda advocat famulum querens ubinam Breda iaceret. Cumque famulus stupens interrogasset, unde magister venisset et ille se de mane ex Busco egressum diceret, dixit ei famulus: „Si de Busco existis „et ad Bredam tenditis plus modo itineris abestis quam „hodie quando existis". Cumque indicasset quod errando equum in palude infixum dimississet [2]) novitatem mirati sunt. Et mane facto magister promisit si quis sibi equum reduceret precium laboris compensaret. Et ecce inveniunt equum super quemdam collem in medio paludis positum lutosum et deformem; et cum subtilius interrogasset ubinam equum reperissent dicunt famuli, quod in agro abbacie Egmundensis, quod ille stupens perpendit quidnam hoc esse vellet, quod in causa Egmundensi agens (licet indebita intencione) precise inter tot milia agrorum solum in agro Egmundensi impegisset. Et revera magnum signum fuit!

De morte ac subita infirmitate ipsius Jordani abbatis.

Sed sequitur aliquid, quod isto peramplius stupendum est et miserabile. Nam in ipsa nocte Nativitatis Domini, quando cuncta replentur gaudio et pax hominibus bone voluntatis pronunciatur, adveniente iam hora qua

[1]) In het HS. staat: fame.

[2]) In het HS. staat hier: dimisset.

creditur salus hominibus nata: surgit abbas, ut forte ad ecclesiam se transferat ubi divina agantur. Et ecce manus Domini tetigit ipsum atque ad terram usque prostravit! Nam venientibus famulis, ut forte aquam manibus eius porrigerent, iam eum in pavimento iacentem vident, accurrentesque quidnam ei esset sciscitantibus nichil aliud respondit nisi: *„'t Is al verloren"*. Levantes eum de terra ad locum reposuerunt ibique per triduum supervivens nullum intellectum in ipso deprehendere valuerunt, nullum in eo signum contricionis vel saltem attricionis deprehendere potuerunt. Die autem secundo supervenit ille magister estimans totam familiam letificare suis apportatis; sed iam abbas eum non agnovit aut aliquod minimum signum ostendit. Sic iam patet, quare omnipotens Deus illum a via errare fecit ne secus malum malo adderetur. Et ita abbas tercio die defunctus est, utinam bene! quod valde timendum est. Iam tristicia et dolor pro pace datur et omnis controversie transitorie abbati finis datur. Utinam pace eterna fruatur! Sed formidabile signum est si quis pacem vivens non concupiscit, quod raro ad pacem eternam pertingit. Non tamen est abbreviata manus Domini ut salvare non possit cui subest cum voluerit posse; sed raro bene mortuus invenitur qui semper male vixit. [1])

Hic abbas *Jordanus de Driel* accepit confirmationem suam anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, (alias octavo) decimo kalendas Februarii, a Syxto papa huius nominis quarto pontificatus ipsius anno undecimo etc. Eciam eodem anno bullam quoad munus benediccionis a quocumque maluerit catholico antistite graciam et communionem recipere valeat etc. [2])

(fol 9 vo.) De morte Jordani ac nova electione antiquorum etc. in dominum [3]) Otzerum de Cralinghen.

Abbate iam mortuo iam nova bella insurgunt, iam

[1]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: 1494.

[2]) Deze alinea is door een andere en latere hand geschreven.

[3]) Het HS. is hier zeer onduidelijk; mogelijk staat er een ander woord, ofschoon deze lezing ons de meest aannemelijke dunkt.

nova arma preparantur. Cavetur callide ne fama erumpat et in palam veniat. Concurrunt antiqui illi fratres et in domicilio conclusi clam quamdam electionem faciunt, unum ex illis seniorem, Cralingen nomine, preficientes, atque consilio secretarii aliorumque literas conficiunt, nuncium instruunt, quem pro confirmacione obtinenda versus curiam mittunt.

Post triduum fama percrebuit quod abbas mortuus sit. Quod cum preposito nunciatum fuisset primo quidem novitatem stupuit, sed silencio teneri mandavit ut cercius rei veritatem perciperet. Supervenit statim alius deferens a domino comite literas eadem referentes. Cumque prepositus statim possessionem abbacie aliorumque locorum cum assistencia ministrorum comitis recepisset, consilio usus iuris peritorum terminum legittimum prefixit pro futura electione fienda non obstante illa frivola electione per antiquos facta quamvis non parum timoris incuteret. Et prepositus statim quemdam sacerdotem mittit ad curiam dans literas procuratoriales precipue ad quemdam nomine *Andreas Venroed*, qui ante fuerat procurator abbatis. Et quum iste nil egit cum esset adversarius quo reformacio impediri posset, sed solum abbatem in suis concessis conservavit, qua de re prepositus de ipso confisus ipsum in procuratorem postulavit. Sed et illi antiqui eundem Venroed in suum similiter procuratorem nominaverunt. Cumque prepositus cognovisset, quod ante triduum nuncius ipsorum antiquorum monachorum iter arripuisset, animavit sacerdotem quem mittebat ipse ne expensis parceret nec laboribus donec illum alium nuncium preveniret, quod se facturum spopondit sicut et fecit. Nam ante duas ultimas dietas apud curiam in uno hospicio amborum nuncii convenerunt et mutuo colloquentes ignoravit ille eques propter quid alius ierat. Hic ergo nuncius prepositi maturius consurgens iter preoccupat et nesciente alio illum prevenit ad curiam. Cumque statim ut in commissis habuit dominum *Hermannum Venrode*[1]) accessit eique missivas prepositi legendas tradidit quas ubi aperuisset atque nomen pre-

[1]) Dezelfde persoon, die hier door den schrijver van het HS. genoemd wordt: *Hermannus Venrode*, wordt even te voren genoemd: *Andreas Venroed*.

positi subscriptum videret nuncium aspiciens ipsum errasse dicit asserens se esse procuratorem sue contrarie partis scilicet abbatis. Cui nuncius dixit: „Domine mi, „dominus abbas defunctus est et iam dominus prepositus „petit, ut vestra dominacio sibi [1]) fidelis esse velit sicut „predecessori fuit". Cui respondit: „Bene, inquit, faciam „si fidem in me habet tenebo ei fidem". Tunc nuncius duos ducatos pro arra dedit quos acceptavit. Tunc nuncius letus effectus causam suam effectualiter implesse exsultabat. At egresso illo alter supervenit nil mali suspicatus offerens eidem procuratori literas pecitorias ex parte Cralingen; sed acceptare recusat seque per prepositum preventum dicebat. Cumque nuncius anxie nesciret quid faceret interrogatus, si non alium procuratorem nisi ipsum unicum posuissent, respondit nuncius: „Non". Cui Venrode: „Hoc solum superest consilii, ut festinato „pede iter ad revertendum arripias". Et sic ille fecit. Ex consilio Venrode perpendi potest, quod iam doleret se preposito tradidisse; sed quia honestus erat non retractavit promissum. Cumque reversus hic nuncius sine effectu fuisset, fiunt discursus et sollicitaciones apud magnates principis, qui eum in suam partem inclinaverunt et pene omnes de curia applaudunt illi electo prece vel precio nimirum inducti. Et maxime ille prepositus Leodiensis, cuius nutu pene tota principis curia regebatur. Conficiuntur litere grandes nomine principis et ipsius instinctu inclinatur eciam rex Romanorum pro illo electo scribere ad sanctissimum, quorum quidem principum litere magna efficere solebant.

De electione reformatorum.

Statuto termino pro electione per reformatos fienda eligitur quidam religiosus nomine Henricus. Cuius decretum electionis statim cum fideli fratre eiusdem conventus ad curiam mittunt. Sed dummodo nuncius prioris electi venisset ad curiam exhibens principum literas permota sunt corda plurium ymmo pene tocius cetus cardinalium ad favendum precibus principum, qui priorem electum petunt confirmari. Dependet quidem causa

[1]) Bedoeld is hier „ei" scil. preposito.

suspensa donec procuratores utrorumque electorum meritum et difficultatem suis aperirent, ut si quis forciora posset adhibere munimenta sue cause posset adduci. Procurator autem reformatorum amplius timuit ne preces principum, ut solent, prevalerent.

At illi de parte illa intelligentes, quod difficultas propter scripta principum causaretur, submittunt quemdam religiosum virum, qui perveniens suggessit antique princesse scilicet relicte Karoli ducis consistenciam cause. Que concito vocat notarium seu secretarium curie Philippi et nomine principis confecit (literas) [1]) quas ipsa a Philippo archiduce poscit sigillari. Ipse princeps eam ut matrem honore habens sigillari precepit atque ille religiosus acceptis literis festinato se de loco amovit. Qui ut res preposito illi Leodiensi nota facta est queritur circumquaque sed minime reperitur. Cumque quidam doctor precio et precibus inductus cum predictis literis ad curiam devenisset et ostendisset eis qui priores viderant, parumper opinio cepit facillare attendentes, quod princeps scribit nunc pro parte una nunc pro alia atque in hunc modum res difficultabatur. Et tamen quia posteriores litere subrepticie suspicate fuerunt a pluribus et favor plurimorum priori electo consensit, non mirum si illi ex parte reformatorum in magna perplexitate fuerunt, et qui partis alterius iam quasi tuti et certi de victoria aliis insultabant et subsannando deridebant.

De confirmatione reformatorum obtenta etc. miraculose.[2])

Et quum religiosi confidenciam habentes preces continuas ad Dominum fundebant, qui non deserit sperantes in se, auxilium divinum postulantes, quia auxilium temporale deficere videbant: quid iam putares nisi quod omnia conamina hucusque deducta ad nichilum redigerentur, et ille electus qua de sua spe certus iam insignia suis familiaribus deferenda tradidit non recordans verbum illud: „Hereditas ad quam festinatur in principio, in fine benedictione carebit". Iam audires quomodo illi antiqui cum suo electo singula preponunt disponenda de mo-

[1]) In het HS. is het tusschen () geplaatste woord uitgevallen.
[2]) Dit laatste woord is later aan het opschrift toegevoegd.

nasterio postquam prepositum cum suis eiecerint. Quantum tripudium illis de futura victoria et quanta parti alteri trepidacio cum adiutoria perpauca videant! Sed videbis insperatam novitatem et inauditum modum processus. Erat illo tempore rex [1]) Francie in regno Napolitano cum magno robore exercitus. Qui cum regnum illud suo dominio subiugasset disposuit descendere per Romanam curiam; et cum sanctissimus eidem dissuasisset volens, ut per iter aliud pergeret, recusavit dicens se velle per curiam procedere, quod pape et cardinalibus metum non parvum incussit. Cumque tempore debito cetus cardinalium cum papa ad consilium convenisset, sanctissimus dixit de rege Francie: „Iste homo rebellis vult invitis „nobis per nos transire cum potencia armigerorum et „nescimus quid pretendat". Atque subiunxit: „Est hic de„pendencia cause confirmacionis [2]) cuiusdam monasterii „in Alamania, cuius una pars dicitur reformata alia non. „Conferimus illi electo de reformacione confirmacionem, „ut nobis propicietur Deus". *(fol. 10 ro.)* Ecce quam insperata salus, quam subita mutacio, mutacio dextre Excelsi! Cum tempus transierat quo finito consilio ad prandium patres properarent, quidam abbas Lutcenburgensis ante ianuas portarum prestolabatur cum aliis aliquid novi audire cupiens, sed de hac re minime suspicatus. Cumque quidam cardinalis, qui favebat parti reformatorum, ascenso mulo iter ad sua faceret videns predictum abbatem manu annuit, ut ad se veniret. Cui dominus cardinalis dixit: „Causa, inquit, vestra iam „finita est et confirmacio data.." Ille suspicatus quod ad alios sors cecidisset querulando dixit: „O reverendissime „pater, quomodo sic actum est cum habuerimus adhuc „contradicere ad obiecta"? Ille denuo dixit: „Et causa pro „vobis est, et vester electus confirmacionem accepit". Tunc abbas cum leticia dixit: „Vivat papa Alexander"! Et festinato accurrit ad illos qui de parte ipsius erant lete clamans: „Nova, nova"! At illi: „Que?" „Habemus con„firmacionem"! Qui merito stupefacti ceperunt pre gaudio exsultare et corridere vix veritatem credentes, quia non fuit modo solito factum. Perquirentes autem geste

[1]) In het HS. staat hier: res Francie.

[2]) In het HS. is hier doorgehaald: „reformacionis".

rei veritatem cognoverunt non via iuris sed occasionaliter obtinuisse intentum, ut Deo grates redderentur qui scit ex uno malo aliud elicere bonum. [1])

De rege Francorum.

Ecce quam mirabilis disposicio divina! Una pars fulta presidio principum in suo robore confidebant, non dubitantes quin pro favore principum, licet forte intencione minus bona informatorum, sanctissimus non denegaret consensum ignorans, quod Deus disposuit per alium regem non informatum eciam ex metu conferre parti alteri. Sic occasionaliter rex Francorum ad confirmacionem nos promovit. Gratias illi qui facit quando vult de tenebris lux splendescere et corda letificat querencium eum! [2])

Cumque confrater noster hilari gestu iter faceret occurrit illi quidam ba(n)charius Almanus nacione qui fratrem interrogat, quomodo iam vultus lecior appareret; hic enim fratrem nostrum diligebat. Respondit Iohannes cum leto vultu: „Habemus confirmacionem". Cui ille congratulabatur. Et adiecit Iohannes: „Sumus quidem „letificati pro beneficio confirmacionis, sed sumus per„plexi pro re alia". At ille: „Pro qua?" Respondit: „Sa„nctissimus in precincto est, ut egrediatur de urbe et nos „denarios non habemus, ut redimamus bullam". Ille benigne respondit: „Si, inquit, Deus iuvit pro confirma„cione, ego vos iuvabo pro denariis necessariis quantis". Ecce res insolita, quia cuncti lucrum sectantur. Hec ita gesta sunt. Quid putas iam agunt aut dicunt qui antea tanta fiducia obtinende confirmacionis [3]) aliis insultare non verebantur? Et nescientibus nobis quid ageretur in curia instetimus oracionibus continuis omnes fiduciam in Deum ponentes, quod non deserat sperantes in se. Nichilominus electus suam possibilitatem facit quantum potest, ne per negligenciam incommodum reportet.

Cumque iam fama percrebuisset quod parti alteri confirmacio data fuisset in tantum, ut eciam quidam de

---

[1]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota bene.

[2]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota.

[3]) In het HS. staat: *re*formacionis, doch uit het zinsverband blijkt duidelijk, dat hier bedoeld is „*con*firmacionis".

magno consilio preposito illic tunc constituto diceret: „Preposite, suadeo ut amicus, ut parcatis expensis am-„plius, quia confirmacio data est parti adverse". Cui pre-positus: „Non egre ferat dominus quod verbis vestris „fidem non adhibeo." At ille allegat se hoc audisse a preposito Leodiensi, quasi locus ab auctoritate foret quid ille diceret. Cui denuo prepositus: „Nec illi credo, sed „credo evangelio dicenti: Desiderium pauperum ex(audi-„vit) D(ominus)". Sic prepositus parum consolatus rediit ad eum qui misit illum nichil tamen de hac re dicens nisi solum adhortans, ut omnes devote et fiducialiter Deum rogarent. Fama tamen crebrescens pavidos reddit quos-dam in tantum, ut pridie quidam bonus frater de his qui ibi recepti erant prepositum cum tristicia cordis adiit[1]) querulando hec verba dixit: „Pater preposite, si res ita „evenerit sicut iam fama effert, quos nos divertemus? „Vos quidem habetis loca ad que confugietis, nos autem „quo deveniemus?' Cui prepositus respondit: „Karissime „frater, equanimis esto. Locus qui me recipiet et vos „bene conservabit". Tunc adiecit prepositus: „Ite ad „loca conventualia scilicet oratorium, dormitorium, re-„fectorium et claustrum, et si non videritis ibi aliquid „fieri contra decenciam locorum, confidite, et si esset „bulla confirmacionis Alcmarie adhuc Deus non permitte-„ret, ut in monasterium istud intraret". Cum frater illa verba audisset paululum in fide confortatus est.

Fama tamen tunc ferebatur, quod iam in festo Pente-costes ille electus alterius partis deberet summam cantare missam, quamvis precedentes vesperas ageremus. Fitque quod propheta dicit in psalma: „Ad vesperum[2]) demorabi-„tur fletus et ad matutinum leticia". Nam in vigilia solito more vesperas solemniter peragunt non tamen sine tristi-cia timoris. Et ecce finitis completoriis hora quasi nona venit quidam nuncius ianuam crebris ictibus pulsans, intromitti instancius petens. Cui cum portarius difficulta-tem ingressus faceret, ille inquit: „Videtis, inquit, quod „sol adhuc splendeat". Respondit nuncius[3]): „Dicite,

[1]) In het HS. staat: *ab*iit.

[2]) In het HS. stond hier aanvankelijk „matutinum", doch dit is door een latere hand veranderd in de juiste lezing „vesperum".

[3]) In het HS. staat: portarius.

inquit, electo quia venio de Romana curia, quod ante „occasum solis ante portam pulsavero". Cumque hec electo nunciata fuissent iubet vocari prepositum, qui iam in lectulo iacebat. Cumque vocatus scissitabatur quidnam esset, retulit que portarius dixerit. Cui prepositus: „Cito „intromittatur quia boni nuncii baiulus est" [1]). Cumque intromissus ante electum se flecteret dixit proferens cumulum literarum: „Ecce, inquit, domine salus vobis cum „vestra confirmacione". Cumque prepositus unam ex his missivis aperuisset hec scripta continebantur: „Venerabi- „lis pater, predicate et ubique dicite quia sanctissimus „vestre paternitati confirmacionem dedit non via iuris „sed miraculose ad gloriam suam et vestram salutem et „in confusionem omnium adversariorum vestrorum." O putas, quot lacrime devocionis fundebantur, quomodo voces iubilose noctem illam cum exultacione transigebant! Qualis lux oriebatur in cordibus illorum hesterno die pre tristicia vix se a lacrimis continencium! Iam nil audiebatur nisi gratis actio et vox laudis, quia consolatus est Dominus populum suum et misertus pauperum suorum, quia voluntatem timencium se facit. Sic hos iusticiam esurientes adimplevit bonis consolacionibus et sua opinione divites ad vota omnia arbitrantes hos famelicos dimisit et inanes. Videres mira mirabilibus coniungi! Mittitur prepositus cum summa pro bullis debita ad Mechelinium, ut terminum solucionis prevenirent ne penam incurrerent. Et ecce eadem hora vel momento intrat baiulus literarum cum bullis confirmacionis, cum tamen nil constaret preposito nisi solum quod confirmacio data esset et tanta summa solvi deberet.

(fol. 10 vo.) Cumque prepositus denarios solvisset et bullas numero ut reor septem recepisset, perpendit quod iuxta morem una bulla clausa et cum corda canopea sic clausa erat ut non nisi principi legenda porrigi deberet. Assumptis igitur omnibus bullis versus Lovaniam prepositus iter arripuit cum suis collegis. Et ubi opidum intraret obvium habuit quemdam armigerum domini comitis Egmundensis. Et quum idem comes magno favore ad reformacionem anhelabat, iam audita fama quod pars adversa confirmacionem obtinuisset dolebat graviter

[1]) Hierbij is in margine genoteerd: Notanda dignissimum.

potissime quando videbat quosdam de illis antiquis monachis quasi in eius despectum extento collo incedere torquebatur dolens. Cumque, ut prefatus sum, ille armiger preposito obvius factus fuisset et ipsum intuitus agnovisset, quasi dolens ait: „Domine preposite, quomodo res „acta est confirmacionis?" Prepositus respondit: „Bene". Ille intulit: „Illi ribaldi, inquit, vadunt cum tanta pompa „dicentes se habere confirmacionem". Cui prepositus: „Aliter est". Nam ostendens ei siscellam, quam sub brachio gestabat: „Ecce, inquit, hic est confirmacio". Quo audito concito cursu per plateam cucurrit cum clamore dicit domino comiti: „Propinam exigo! Adest prepositus „habens penes se bullam confirmacionis". Quod cum audisset pius comes quasi de sompno excitatus stupuit novitatem et amplectitur prosperam nunciacionem. Ingredienti preposito occurrit suscipiens prepositum cum tanto favore, ut animi iocunditas in vultu videretur. Dixit bonus dominus habens in manibus bullas: „Plus, inquit, „me letificant ista nova quasi castrum meum Bair iam „versum iterum in vigore staret". Cumque mane facto bulla principi presentari debuisset, dominus comes Egmundensis et Bergensis, qui precipui fautores fuerant reformacionis ac aderant, quibus mediis principi prepositus presentabat. Dux Philippus vocari iussit prepositum Leodiensem, ut coram ipso bullam legeret. Quam cum legisset accidit ipsi pene, quod olim coram Assuero Aman contigisse legimus, qui cum Mardocheo crucem parabat ut suspenderetur, iussu regis viceversa eum summo honore precedere cogebatur. Sic iste prepositus omni qua potuit sollercia pro irreformatis sollicitabat reformatos fugare intendens. Et ecce iam vocatur et cogitur ipse propalare bullam adverse parti concessam, ymmo hec bulla requirebat principis adiutorium et protectionem impendi illi iam confirmato. Et qui iam multa(m) diligencia(m) et sollicitacione(m) egerat pro istorum reformatorum expulsione, iam compellitur insinuare principi et expetere ipsorum protectionem. O si vidisses vultum viri pre dolore in pallorem versum et pre mentis amaritudine consistere non posse, et maxime cum illi duo domini assistentes, scilicet de Egmunda et de Bergis, congratulantes invicem dicerent: „Iam accepimus quod voleba„mus", et princeps responderet se velle mandatis sanctis-

simi obedire! Aderat venerandus pater reverendus episcopus confessor principis, qui magno gaudio exultabat. Ecce quam mestos vultus gerebant qui huius sancte religionis adversarii fuerunt, et quam leta colloquia habebant qui huic favebant! Vere tunc multe cogitaciones multorum ex cordibus revelabantur!

De adventu bulle confirmationis pro electo reformatorum.

Cum iam prepositus lecior consisteret solito in capella principis, vidit illum prepositus Traiectensis superioris. Hic erat qui nuper suadebat preposito non facere ulteriores expensas pro eo quod (ut fama erat) pars adversa iam confirmacionem habuerit. Iam nunc videns prepositum ad se advocat et leto vultu dicit: „Fateor, inquit, habetis „firmiorem fidem quam ego"; agnovit enim quod iam confirmacionem voto obtinuissent, et consilium Achitofel iam effectum non consequeretur. Cumque prepositus aliquanto diucius moraretur propter cause necessitatem iam opinio ferebatur, quod cum suis deprehensus ad Leodium esset missus, sicut scriptum est: „Qui cito credit levis est „corde". Populares [1]) enim et communitas ad reditum antiquorum pendebat [2]), de quorum conviviis soliti erant foveri, et ipsorum in quibus consorcio frui de quo melius tacetur quam aliquid dicitur, quia nimirum huiusmodi convivacio pudicicie detrimentum fuit, quod testantur proles saltem que cum solutis acquirebantur, ubi nullum subterfugium erat sicut sub regimine matrimoniali operiebantur. Proch pudor!

Et cum iam aliquamdiu tempus protractum iam reditum suadebat, venientes ad Harlem intelligunt quomodo fama mendosa esset dilatata. In crastino prepositus cum confratre suo et reddituario magistro Iacobo Gaud currum conscendens cum apud Egmundam venissent viridibus frendosis ramusculis currum constipaverunt atque per mediam villam vecti ammiracionem cunctis incuciunt. Concurrunt mulieres ad ianuas et senes scire cupientes

[1]) In het HS. stond hier: „Pulares", doch in margine staat hier met een verwijzing naar het woord in den tekst: Populares.

[2]) In het HS. staat hier: pendabat.

quidnam quadriga ille adveheret, plus Cralingen cum sua confirmacione advenisse affectarunt. Sed scissitantibus dictum est: „Prepositus est qui redit et nescio quid singu-„lare attulit". Cumque secundum consuetudinem non monasterium sed domum baliue intrarent apportantes bullam confirmacionis, iam domino electo reverso qui tunc aberat ceperunt campane baurizari in signum leticie, mirantibus villanis atque quibusdam adhuc dicentibus: „Quia forte recedere coguntur simulant leticiam se ex „hoc [1]) habere". Sed post paululum incipiunt ca(m)pane sonare magno strepitu. Et ecce dominus electus cum toto conventu cum indutis dalmaticis, cum crucibus et vexillis cum ea qua decuit reverencia [2]) bullas susceperunt et cum processione solempni ad monasterium induxerunt. Et facta proclamacione solempni hunc electum iam confirmatum omnes approbaverunt.

Sed quum hi qui partem antiquorum favebant concitaverunt controversiam nomine principis, volentes proventus monasterii in duas partes dividere et partem unam pro irreformatis, aliam pro reformatis deputari, ut saltem ostenderent qualem favorem forte pro acceptis muneribus exhiberent. Ut brevius perstringam: omnis controversio, ut suspicor, quidam magnatus extitit, qui potens apud principem pro suo placito cuncta disponebat. Cum quidam magister cum domino novo abbate consilium dedisset, ut illi summa satis notabilis propinaretur, statim lis finem accepit salvo quod ei qui antiquorum electus vocabatur annue summa sexcentorum florenorum solveretur, quod pro redimenda vexacione concessum fuit. Sicque omnia impedimenta et inquietudines cessaverunt, et electus modernus abbas Henricus pacificus factus est. De quo laus omnipotenti Deo, qui sua benignitate facit erigi iacentes et erectos elidit valide, qui est benedictus in secula.

Hec per prepositum prime reformacionis collecta omnium melius senciencium correctioni subduntur corrigenda, quamvis verisimile est quod alicui melius de

---

[1]) In het HS. is hier „se" herhaald.

[2]) In het HS. staat: „reveren*ter*".

his possit constare, qui ab inicio reformacionis usque in finem hec iuvit practicare. 1495. [1])

(fol. 11 ro.) De Henrico de Wytenhorst abbate Egmondensi XXXIIII primo vero in reformatione, etc.

Cum post hec venerabilis dominus Henricus iam quasi post multa naufragia et quassaciones, que navem hanc scil(icet) reformatum locum plurimum quassase(n)t et crebrius pre nimietate [2]) tempestatum, que instigante principe tenebrarum mota diversimode a diversis fuissent et quasi ad litus solidum applicuisset, iam quasi in portu quietissimo constitutus, cepit invocare queque confracta, recuperare deperdita, dilapidata colligere, atque primum opus a domo Domini inchoauit. Erat enim ecclesia inculta, non testudinata, habens testa distillancia et usque ad adventum huius reformate vite sine ornatu, altaria discooperta sicut loca profana. Omnis diligencia et studium erat prius disponere cameras suppellectili varia et domunculas in pomeriis preciosis vitris, urseis et poculis, ad quas muliercule plerumque convenerunt commessacionibus, ebrietatibus et impudicicie servientibus. Ibi quisque alium precellere nitebatur curiositate atque sumptuositate. In domunculis his signa studii reperta sunt eorum que illic exercebantur, videlicet baliste, arcus, taxille, carte, globi, vasa ebrietati apta. Ecce quale studium!

Arbitror non incongrue inserendum, quomodo inimicus operi reformacionis se opposuerit quod signis evidentissimis apparebat. Cum enim prepositus cum sibi iunctis fratribus quodam die pariter pomerium ingrederentur aura satis placida existente, pari voto omnes vitreas fenestras ex illis domunculis ymmo quod pudet dicere prostibulis auferre moliti sunt, ut paulatim ostenderent presanctam vitam in aliam permutare volentes, et si spes antiquis non remaneret cum licet inviti hec pati cogerentur. Mirum referam sed verum. Cumque iam fratres circa tempus vesperarum vitris iam pro maiore parte ablatis ad ecclesiam properarent, tanta subito tempestas excitatur ventorum,

---

[1]) Dit jaartal is door een andere hand bijgevoegd.

[2]) In het HS. staat: mimiate.

pluviarum, fulminum et tonitrui, ut vix inter tonitruum et ventum atque impetuosas pluvias [1]) discernere quis posset; confuse enim illa simul ferebantur, ut vix fratribus vis esset ad monasterium recto corpore gradiendi. Cumque ad chorum ventum esset vespere agerentur in tona, qui tamen vix alterutrum audire valerent. Ecce ut aperte pateret cuius amminiculo Deo permittente hec tempestas orta fuisset in vindictam, quod ex habitacionibus eius vitra abstulissemus, iste arreptam fenestram vitream cum annexis columnis in pavimentum ecclesie in opposito prepositi proiecit. Et paulo post idem aliam fenestram non longe distantem eque arripuit et foras ecclesiam proiecit. Ecce fenestre ille multis annorum curriculis intacte steterant, sed modo ut patet loco talionis inimicus propellebatur. At prepositus fratres finitis vesperis advocans hortabatur ex his sumere vires, quia eo propicium magis Dominum confidant quo appercius inimicum irritare perspiciunt.

Sequenti die assumens prepositus fratres eis loquitur dicens: „Karissimi fratres, perpendimus perspicue, quod „inimicus expelli de loco hoc fert graviter, qui signa sui „furoris quantum valet ostendit; sed Deum timentes il„lum non timeamus sed pocius inchoata animose perfi„ciamus". Fratres itaque hilares arrepta trabe parietes domuncularum violenter demoliti sunt et ad solum muros proiecerunt, in proximo eciam particulatim domos istas dimembrare proponentes; et die illo ab opere cessatum est. Sed quid? Immediata nocte sequenti murus pomerii ex grandibus lapidibus confectus et multis preteritis annis ante multorum hominum memoriam factus iam pro magna parte sic funditus eversus fuit et in fossam aquam proiectus, ut vix lapides perpauci videri possent, nec per interpolacionem locorum abreptus sed soletenus ita terre coequatus, ut quasi plano semite absque offensione transiri ab omnibus potuisset. Quod cum mane facto cellerarius [2]) retulisset respondit [3]): „Opus inimici est", addens: „Lateres ceciderunt, quadros edificabimus". Postmodum exhausta aqua de fossato lapides colligentes murum restaurant. Hec inserere statui ut patesceret,

---

[1]) In het HS. staat: impetuose pluvie.

[2]) In het HS. staat: „cellarius".

[3]) Vermoedelijk is hier in het HS. uitgevallen: prepositus.

quam patenter dyabolo locus subtractus et Deo redditus sit perpendatur.

Iam ad ordinem redeamus. Ille venerabilis dominus Henricus primus reformatus ecclesiam pulchra testudine ornavit, ornamenta ecclesie calicum ornamentorumque varietate instauravit. Et successive plures fratres collegit, qui angelorum mores sectantes in timore Domino servientes, quorum numerus ferme hodie usque quadraginta pervenit. Ecce quanta mutacio dextre Excelsi! Ut pauca referam: ante reformacionem numerus monachorum parvus, sed sacerdotum minor, missarum celebracio minima. Nam ut in deposicione testium inveniebatur exploratum quod ita monachi potacionibus vacabant, ut vix unus aut duo non ebrii in mane inveniri poterant [1]) qui iam digesto potu missam dicere valebat. Ymmo testabatur quidam sacerdos ex villa, quod sepe precium habere solebat ut conventualem missam diceret, eo quod adhuc omnes pene ebrii essent. Tunc sic. Nunc autem quotidie plus quam triginta misse devote dicuntur et ad laudem et gloriam Dei et ad edificacionem proximorum. Sed et timeo bonum prius fuisse, si nullus celebrasset, quorum infamis vita dedecus ecclesie fuit; de quibus melius tacere quam multa dicere arbitror. [2])

(fol. 11 vo.) Vidi ego neminem illorum antiquorum, qui reformacionem fugientes foras se contulerunt fuisse mortuos nisi horrenda morte, carentes ecclesiasticis sacramentis et confessione, ymmo vereor dicere non contricione sed et [3]) attricione, quorum tamen plures mortuos novi sed solum mortem horrentes salutem non sompniabant. Ecce proporcio consimilis, ut post vitam despectam mors desperata sequatur! Sed neque umquam aliquem vidi, qui exemplo alterius mortis ad salutis iter flectebatur, quamvis eis dici poterat: „Tunc tua res „agitur paries dum proximus [4]) ardet".

Merito ergo laudandus est Deus, qui locum hunc fecit, ut modo merito Egmunda quasi tota mundata dici potest. Iam enim prelatus non pomposo habitu multis

---

[1]) In het HS. staat: poterarant.

[2]) Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota bene.

[3]) In het HS. is door een andere hand boven „et" geschreven: nec.

[4]) In het HS. staat „prox*ius*".

clientibus stipatus incedit, non se ut olim ebriosorum se principem exhibet, sed habitu confratribus similis, humili gestu divina frequentat, sobrietati operam dat et religionis exemplum, studiose implens quod scriptum Benedictus reliquit: „Studeat abbas a suis plus amari quam „timeri". Videres eum non iam in conviviis privatis obsitum ministris diversa pocula fundentibus et supervacuis applausibus adulantibus, sed humili societate fratribus se confirmantem in refectorio regulari, sed sine aliqua exceepcione ciborum, potuum, ita ut non admitteret sibi ovum unum plus ceteris ministrari, sed hec non coacte sed sponte et ex devota exemplaritate agens. Si autem digni hospites supervenerant, tunc sicut decet prelatum caritative in sua mensa eos recipiens, aquam in manibus ipse per seipsum fundit, exhibens secundum statum eorum omnem humanitatem.

Iam videres fratres silencio deditos, quietos et hilares, virtutibus insistentes, ut merito pro lupis agni et pro discolis sancti mutati estimares. Nam quidam comes cum finito completorio videret omnes fratres postquam aquam benedictam (ut moris est) a superiore suscepissent[1]) insimul omnes cum summo silencio ad locum dormicionis conscendere, stupens atque laudans dixit: „Vidi hic, inquit, aliquando in loco demones habitantes, „nunc autem angelos". Quos utinam conditor Angelorum in suo timore et servicio in timore et reverencia conservare dignetur, per eundem (Christum Dominum nostrum)[2]).

---

[1]) In het HS. staat: suscepisse.

[2]) Deze in de liturgische oraties gebruikelijke conclusie is hier blijkbaar door den schrijver van het HS. bedoeld.

Bij deze alinea is in margine genoteerd: Nota.

BIJLAGE I. Paus Innocentius VIII geeft op verzoek van graaf Jan van Egmond aan de president-abten van het provinciaal kapittel Trier-Keulen het bevel, om de abdij van Egmond te doen visiteeren en reformeeren.

7 October 1490. [1])

Innocencius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis presidentibus [2]) capituli provincialis monachorum ordinis sancti Benedicti Treverensis [3]) et Coloniensis provinciarum [4]) sancti Panthaleonis necnon sancti Martini Coloniensis monasteriorum dicti ordinis [5]) abbatibus salutem et apostolicam benedictionem. Proprium habet apostolice sedis providencia circumspecta, ut deformatis [6]) in suisve [7]) iuribus et proprietatibus lesis ecclesiis, monasteriis et locis aliis ecclesiasticis presertim eidem sedi immediate subiectis illud apponat in oportunitate [8]) consilium per quod debitum [9]) reformationis optate consequantur [10]) effectum. Sane pro parte [11]) dilecti filii nobilis viri Johannis comitis de Egmunda nobis nuper exhibita peticio continebat, quod licet olim [12]) felicis recordacionis Nicolao pape [13]) V predecessori [14]) nostro pro [15]) parte quondam Wilhelmi de Egmunda quondam Arnoldi ducis Gelrie germani exposito, quod bone memorie Nicolaus titulo [16]) sancti Petri ad vincula presbyter

---

[1]) Voor onderstaande noten zie de inleiding.
[2]) H. *prioribus.*
[3]) H. Trevirensis.
[4]) H. en C. hebben hier ingevoegd *ac.*
[5]) In C. ontbreekt „dicti ordinis".
[6]) H. *re*formatis.
[7]) C. *suis.*
[8]) H. *illico apponatur oportunitate.*
[9]) In H. is oningevuld „consilium per quod debitum".
[10]) H. conse*quendi.*
[11]) H. *quapropter,* terwijl „pro parte" ontbreekt.
[12]) H. *dum.*
[13]) H. pap*a.*
[14]) H. predecessor*e.*
[15]) In H. ontbreekt „pro".
[16]) In H. ontbreekt „titulo".

cardinalis in partibus illis dicte [1]) sedis legatus laboribus et expensis non parcendo [2]) ad monasterium sancti Adalberti opidi Egmundensis temporali dominio ipsius Wilhelmi subiecto ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis dicte sedi immediate subiectum visitandi causa se contulerat [3]) et illius tunc abbatem et monachos eorum causante rebellione ad observationem regule ipsius sancti Benedicti quam professi fuerant iuxta primevam [4]) ipsius ordinis institutionem effectualiter reducere minime potuerat [5]) quinimo vitam eorum quam [6]) prefato cardinali apud eos manente emendare simulaverant eo abinde recedente servare non curaverant in animarum suarum periculum ordinis vilipendium [7]) et scandalum plurimorum, unde monasterium ipsum tam in capite quam in membris visitationis ac reformationis officium exposcebat salutare: idem predecessor ipsius Wilhelmi asserentis se [8]) protectorem et advocatum dicti monasterii fore supplicacionibus inclinatus abbati monasterii sancti Jacobi Leodensis eius proprio nomine non expresso suis [9]) dedit litteris in mandatis, ut ad monasterium ipsum quotiens opus foret aut alias per ipsum Wilhelmum eiusque successores eiusdem monasterii pro tempore advocatos seu procuratores requisitus foret personaliter accedens in [10]) illo tam in spiritualibus quam temporalibus necnon in capite et membris debite reformationis officium impendere et solicite exercere procuraret plenam [11]) sibi omnes et singulas dicti monasterii personas cuiuscumque etiam status vel conditionis forent illorum [12]) culpis et demeritis exigentibus prout id expedire cogno-

---

[1]) H. *sancte.*
[2]) In H. ontbreekt „non parcendo".
[3]) H. contuler*it.*
[4]) In C. ontbreekt „primevam".
[5]) H. potuer*it.*
[6]) H. *qua.*
[7]) In onzen tekst stond vilipen*dunt.*
[8]) In H. ontbreekt „se".
[9]) H. su*o.*
[10]) H. *pro.*
[11]) H. plen*a.*
[12]) C. illorum*que.*

visset reformandi illasque ac earum quamlibet iuxta criminum et excessuum per eas perpetratorum qualitatem et exigenciam sanctiones quoque [1]) canonicas et [2]) regularia dicti ordinis instituta ipsorumque monasterii et personarum statui commoditati et indemnitatibus congrue [3]) perspexisset [4]) corrigendi penisque debitis percellendi rebelles quoque et inobedientes eorum dignitatibus et officiis quibus [5]) preesse censerentur penitus privandi et destituendi et illorum loco alios ad hoc utiles et ydoneos inibi ponendi et instituendi et si a scandalis incontinenciis et dissoluta vita huiusmodi non desisterent de quibuscunque cum cura et [6]) sine cura beneficiis ecclesiasticis ad abbatis ipsius monasterii illiusque conventus predictorum collationem provisionem presentationem seu quamvis [7]) aliam dispositionem [8]) communiter vel divisim spectantibus vel pertinentibus cum [9]) vel si vacarent providendi et de illis etiam disponendi aliaque omnia et singula in premissis et [10]) circa ea necessaria seu quomodolibet oportuna faciendi exequendi et ordinandi invocato ad hoc si opus foret auxilio brachii secularis facultatem concedens prout in litteris ipsius Nicolai predecessoris plenius dicitur [11]) contineri [12]). Nichilominus modica reformatio monasterii antedicti facta fuit nullusque effectus exinde est secutus, quinimo monachi eiusdem monasterii excessus varios adhuc in dies committunt vitam corruptam regulari et monastice vite penitus difformem et contrariam gerere et ebrietati gule ingurgitationi [13]) dissolutioni ac aliis diversis viciis adeo

---

1) C. sanctiones*que*, terwijl „quoque" ontbreekt.
2) In H. ontbreekt „et".
3) C. en H. hebben hier de juiste lezing congru*ere*.
4) C. *pro*spexisset.
5) C. quibus*vis*.
6) C. *vel*.
7) H. qu*a*vis ali*a* dispositio*ne*.
8) H. heeft hier achter „seu".
9) In H. is „cum" oningevuld.
10) C. *ac*.
11) H. dic*a*tur.
12) C. conti*netur*.
13) In H. ontbreekt „ingurgutationi".

publice vacare non verentur ut non secundum regulam sancti patris Benedicti sed nec eciam secundum secularium clericorum morem et legem sed potius dissolutarum personarum sine lege viventium vivere videantur in religionis contemptum et animarum dampnabile periculum perniciosum exemplum et scandalum plurimorum. Quare pro parte dicti Johannis nobis fuit humiliter supplicatum ut monasterium ipsum et illius [1]) personas in capite et membris reformari mandare aliasque in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur.

Nos igitur dictum Johannem qui ut asserit carissimi in Christo filii nostri Maximiliani regis Romani [2]) semper augusti in Hollandia de qua opidum predictum [3]) existit gubernator ac dicti monasterii nunc advocatus et protector existit ab omnibus et singulis excommunicationis suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententciis censuris et penis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis si quibus quomodolibet innodatus existit ad effectum presentium dumtaxat consequendum harum serie [4]) absolventes et absolutum fore censentes huiusmodi supplicationibus inclinati discretioni vestre per [5]) apostolica scripta mandamus quatenus vos vel duo aut unus vestrum quotiens per dictum Johannem requisiti fueritis ad monasterium predictum personaliter accedentes illud in capite et membris visitetis necnon de vita et moribus ac conversationibus personarum eiusdem monasterii statuque illius in spiritualibus et temporalibus diligenter inquiratis et vos informetis ac omnia et singula que correctionis et emendationis officio prospexeritis indigere iuxta regularia dicti ordinis et canonica instituta tam in capite quam in membris debite reformetis [6]) utiles personas vite et observancie regularis de quibus vobis videtur [7]) loco amotorum ponendo et in eodem monasterio instituendo illisque ac eciam personis religiosis ibi-

---

[1]) C. *ipsius.*
[2]) C. Roman*orum.*
[3]) C. „de qua predictum existit opidum, existit gubernator".
[4]) In H. is „serie" oningevuld.
[5]) In H. is „vestre per" oningevuld.
[6]) H. reform*a*tis.
[7]) C. en H. vide*bitur,* wat waarschijnlijk wel de juiste lezing is.

dem pro tempore existentibus et professis si reformationi ipsius monasterii per se vel alium seu alios publice vel occulte non obviaverint seu restiterint de notabili provisione necessariorum pro sustentatione [1]) vite ipsorum de facultatibus ac bonis monasterii predicti providendo et monasterium atque personas eiusdem deinceps tempore procendente in vita et observancia regulari decenter conservando. Nos enim vobis et cuilibet vestrum ad quos visitationis huiusmodi officium inibi exercendum vacare contigerit prelatos regulares vel seculares qui circa [2]) huiusmodi pium et sanctum opus utiles fuerint advocandi et ad vobis [3]) assistendum censuris ecclesiasticis compellendi et cohercendi ac omnia que correctione et reformatione [4]) indigere cognoveritis reformandi et corrigendi necnon personas vestre reformationi [5]) subesse nolentes eciam abbaciali et quavis alia dignitate prefulgerent ab illis amovendi et loco amotarum alias ponendi et instituendi et que ordinaveritis sub censuris ecclesiasticis et aliis iuris remediis ac viis oportunis observari mandandi et faciendi auxilium brachii secularis si opus fuerit invocandi aliaque omnia et singula que in premissis et circa ea necessaria fuerint seu quomodolibet oportuna et que in dictis Nicolai predecessoris litteris dicto abbati sancti Jacobi commissa erant faciendi mandandi et exequendi ac personas [6]) dicti monasterii de Egmunda prout necessarium fuerit tam absolvendo quam dispensando in quibusvis [7]) eciam sedi apostolice reservatis casibus in foro consciencie una vice dumtaxat oportune providendi et si forte propter viarum [8]) discrimina parcialitatis et guerras [9]) in illis partibus in [10])

---

[1]) H. sust*inatione*.
[2]) H. *ar*ca.
[3]) H. *n*obis.
[4]) C. „quae correctionis et reformationis officio, cet.
[5]) H. reformatio*nis*.
[6]) H. person*is*.
[7]) C. quibus; H. quibuscunque.
[8]) H. *animarum*.
[9]) H. heeft ook partialitat*is*, doch C. de juiste lezing partialitat*es*. In H. is „guerras" niet ingevuld.
[10]) H. *vi*.

presenciarum vigentes[1]) vos ad prefatum monasterium de Egmunda vos transferre et illud visitare et alia premissa facere per vos ipsos non possitis ne propterea executio vobis[2]) facte commissionis huiusmodi retardetur, premissa omnia per alium seu alios abbatem seu abbates monasterii seu monasteriorum dicti ordinis adimplendi vicesque vestras illis committendi plenam[3]) et[4]) liberam tenore[5]) presencium concedimus facultatem[6]) non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac monasterii de Egmunda et ordinis predictorum iuramento[7]) confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus contrariis quibuscunque seu si abbati et conventui dicti monasterii sancti Adalberti vel quibusvis aliis communiter vel divisim a dicta sit sede indultum quod[8]) interdici suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indultu huiusmodi mentionem. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo nonagesimo, nonis Octobris pontificatus nostri anno septimo.

Collacionata est presens copia per me Johannem Zontfelt notarium publicum ordinaria admissione approbatum et concordat cum suo vero originali quod attestor hac scriptura manus mee proprie.

Per me Johannen Zontfelt notarium.

Collacionata est hec presens copia per me Henricum Arnoldi notarium publicum et concordat cum originali quod protestor manu et signeto privato meis propriis.

Henricus Arnoldi.

Notarieel vidimus op perkament der bulle van

---

[1]) H. vigen*tis*.
[2]) H. *no*bis.
[3]) C. plen*ariam*.
[4]) H. *ac*.
[5]) H. tenore*m*.
[6]) C. Facultatem concedimus.
[7]) C. iuramento predictorum.
[8]) In H. is „sede indultum quod" niet ingevuld.

paus Innocentius VIII, met de afhangende zegels in groen was van abt Adam van St.-Martinus te Keulen en Antonius abt van Werden. Het stuk is als transfix gehecht aan een ander charter, inhoudens de overeenkomst tusschen de beide genoemde abten en de monnikken van Egmond omtrent de reformatie der arbdij. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

BIJLAGE II. (Vidimus der bulle van) Paus Innocentius VIII (waarbij deze) beveelt (aan) den abt van St.-Pieter te Gent de abdij van Egmond te visiteeren en zooveel noodig te hervormen en vernietigt de brieven vroeger op aanstoken van graaf Jan van Egmond ten nadeele der abdij uitgegeven.
8 December 1490. [1])

Anthonius de Bergis abbas monasterii sancti Trudonis ordinis sancti Benedicti Leodiensis diocesis, commissarius seu executor ad infrascripta a sanctissimo in Christo patre et domino nostro domino Innocentio divina providencia papa octavo moderno eiusque sancta sede apostolica sub tytulo nostre abbacialis dignitatis proprio nostro nomine minime expresso, una cum nonnullis nostris in hac parte collegis cum clausulo: „Aut vos vel „duo aut unus verstrum etc." specialiter deputatus: Universis et singulis dominis abbatibus, prioribus, prepositis, decanis, archidiaconis, scolasticis, cantoribus, custodibus, thesaurariis, sacristis, succentoribus tam cathedralium quam collegiatarum canonicis parochialiumque ecclesiarum rectoribus seu loca tenentibus, earundem plebanis, viceplebanis, capellanis, curatis et non curatis, vicariis perpetuis, altaristis ceterisque presbyteris, clericis, notariis et tabellionibus publicis quibuscunque per civitates et dioceses Leodiensem, Coloniensem, Traiectensem, Treverensem, et Cameracensem ac alias ubilibet constitutis sancte sedi apostolice subiectis et earum cuilibet

[1]) De tusschen () geplaatste gedeelten staan niet in het regest.

insolidum illique vel illis ad quem vel quos presentes nostre littere pervenerint: salutem in Domino et nostris huiusmodi ymmo verius apostolicis firmiter obedire mandatis. Pridem siquidem litteras apostolicas prefati sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocencii pape octavi eius vera bulla plumbata cum cordulis canopeis more Romane curie impendenti bullatis, sanas et integras, non viciatas, non cancellatas neque in aliqua sui parte suspectas sed omnibus prorsus vicio et suspitione carentes, ut prima facie apparebat, nobis pro parte reverendi patris ac religiosorum fratrum abbatis et conventus monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti principalium in dictis litteris apostolicis commissorum principaliter nominatis coram notario et testibus fidedignis presentatis, nos cum ea qua decebat reverentia recepisse noveritis huiusmodi sub tenore:

Innocencius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis sancti Petri Gandensis et Tuiciensis ac sancti Trudonis Turnacensis et Coloniensis ac Leodiensis dyocesium monasteriorum abbatibus: salutem et apostolicam benedictionem. Humilibus supplicum votis illis presertim, quo personarum quarumlibet precipue sub suavi religionis iugo altissimo famulancium statui et quieti consulitur, libenter annuimus eaque favoribus prosequimur oportunis. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum abbatis et conventus monasterii sancti Adalberti Egmondensis ad Romanam ecclesiam nullo medio pertinentis ordinis sancti Benedicti in comitatu Hollandie Traiectensis dyocesis, peticio continebat, quod olim postquam nos monasterium predictum pro illius in capite et membris congrua reformatione, visitacioni, correctioni et reformationi abbatis pro tempore existentis monasterii sancti Petri Gandensis dicti ordinis Turnacensis dyocesis per quosdam submiseramus et subieceramus, statueramus quoque et ordinaveramus, quod per alium quam per abbatem pro tempore existentem dicti monasterii sancti Petri Gandensis ex tunc perpetuo visitari non posset et illud ab aliorum quorumcunque visitacione, correctione et reformatione prorsus exemeramus et liberaveramus, inhibentes eciam sub censuris ecclesiasticis quibuscunque visitatoribus, ne illud visitare vel reformare presumerent, ac

abbas monasterii sancti Adalberti et conventus prefati in aliqua parte reformati fuerant, quamvis propter guerras et varias turbationes illarum partium commode non potuissent totaliter reformari pro parte dicti filii nobilis viri Johannis comitis Egmondensis nobis suggesto, quod monachi dicti monasterii sancti Adalberti varios excessus in dies committere ac vitam corruptam regulari et monastice vite penitus deformem et contrariam gerere et aliis diversis viciis adeo publice vacare non verebantur, ut non solum secundum regulam eiusdem sancti Benedicti sed nec et secundum secularium clericorum morem et legem, sed pocius dissolutarum personarum sine lege vivencium vivere viderentur, in religionis contemptum et animarum dampnabile periculum, perniciosum quoque exemplum et scandalum plurimorum. Nos per alias nostras litteras dilectis filiis presidentibus capituli provincialis monachorum dicti ordinis Treverensis et Coloniensis provinciarum ac sancti Panthaleonis necnon sancti Martini Coloniensis monasteriorum dicti ordinis abbatibus dedimus in mandatum, ut ipsi vel duo aut unus eorum quociens per predictum comitem forent requisiti ad monasterium predictum sancti Adalberti personaliter accedentes illud in capite et in membris visitarent necnon de vita et moribus ac conversationibus personarum eiusdem monasterii sancti Adalberti statuque illius in spiritualibus et temporalibus diligenter inquirerent et se informarent, ac omnia et singula que correctionis et visitationis officio perspicerent indigere iuxta regularia dicti ordinis et canonica instituta tam in capite quam in membris debite reformarent, utiles personas vite et observancie regularis de quibus eis videretur in loco amotarum ponendo et in eodem monasterio instituendo ac alia tunc expressa facerent prout in singulis litteris predictis plenius continetur. Cum autem sicut eadem peticio subiungebat prefatus comes, qui multa bona ab eodem monasterii sancti Adalberti in feudum obtinet et illius vasallus existit et contra cuius genitorem predicti monasterii sancti Adalberti abbatem super certis bonis per ipsum genitorem tunc et post eius obitum per prefatum Johannem comitem detentis lis introducta existit, que adhuc coram magno consilio dicti comitatus cui prefatus Johannes comes presidere dinoscitur pendet

indecisa, non religionis vel reformacionis zelo ductus, sed sperans per prefatos commissarios dicti monasterii sancti Adalberti monachos, qui pro maiori parte de nobili et militari genere procreati existunt et ipsius comitis ambicioni resistunt, ab eo amoveri et loco illorum alios simplices institui qui verisimiliter facilius consentirent, ut dictus comes bona que obtinet in feudum, ut prefertur, libera et absoluta haberet et occupata non restitueret: abbas quoque et conventus dicti monasterii sancti Adalberti visitacionem et reformacionem non effugiant, quinymo desiderent congrue reformari, non tamen per commissarios predictos, qui nimis rigorosi et eis suspecti existunt: pro parte abbatis monasterii sancti Adalberti et conventus predictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut eis in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui nuper per alias nostras litteras omnes et singulas causas, quas abbas et conventus monasterii sancti Adalberti huiusmodi contra dictum comitem et illi adherentes super molestationibus, vexationibus, inquietationibus et impedimentis eis per comitem et adherentes prefatos iam forsan factis et fieri comminatis, ac surreptioni et obreptioni dictarum posteriorum litterarum illarumque nullitate et invaliditate movere intendebant certis iudicibus audiendas commisimus et fine debito terminandas, abbatem et conventum sancti Adalberti huiusmodi corumque singulos a quibuscunque excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sentenciis, censuris et penis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existunt ad effectum presencium dumtaxat consequendum harum serie absolventes et absolutos fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati discretioni vestre per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus tu fili abbas dicti monasterii sancti Petri cum altero eorum ad monasterium sancti Adalberti huiusmodi personaliter accedentes et solum Deum pre oculis habentes, illud tam in capite quam in membris eiusdem auctoritate nostra visitetis et ea que inibi reformationis et correctionis officio indigere cognoveritis congrue corrigatis et reformetis, ac omnia et singula alia circa hec necessaria et oportuna faciatis et exequamini prout secundum Deum animarum

saluti absque tamen scandalo noveritis expedire, ac vos vel duo aut unus vestrum interim presidentibus et aliis commissariis necnon comiti prefatis, ne de visitatione seu reformatione huiusmodi aut alias se in premissis intromittere presumant, eciam sub censuris ecclesiasticis dicta auctoritate inhibeatis, non obstantibus prefato comiti concessis, quas pro nullis et infectis haberi volumus et decernimus, necnon posterioribus litteris predictis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis statutis quoque et consuetudinibus monasterii sancti Adalberti et ordinis predictorum iuramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis ceterisque contrariis quibuscunque. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo monagesimo, sexto idus Decembris pontificatus nostri anno septimo.

Post quarum quidem preinsertarum commissariarum litterarum apostolicarum presentationem et receptionem nobis et per nos uti premittitur factas, fuimus pro parte prefatorum reverendi patris ac religiosorum fratrum abbatis et conventus monasterii sancti Adalberti Egmondensis principalium in dictis litteris apostolicis principaliter nominatorum debita cum instancia requisiti, quatenus onus in dictis preinsertis litteris apostolicis nobis commissum acceptare et ipsis abbati et conventui principalibus mandatum inhibitionis penale contra et adversus dominos Johannem comitem Egmondensem, abbatem sancti Martini Coloniensis fratresque assertos prepositum et intrusos ac alios de quibus eciam opus erit in executione presentium nominantes in forma iuris solita et consueta iuxta preinsertarum litterarum apostolicarum vim, formam et tenorem decernere et concedere vellemus et dignaremur. Nos igitur abbas commissarius seu executor prelibatus attendentes requisitionem huiusmodi iustam fore et racioni consonantem quodque iusta petenti non est denegandus assensus, idcirco auctoritate apostolica pretacta nobis commissa et qua fungimur in hac parte huiusmodi inhibitionis mandatum decernentes et concedentes ac favorabiliter annuentes, vobis omnibus et singulis supradictis et vestrum cuilibet insolidum in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis pena, quam in vos et vestrum quemlibet canonica monitione

premissa ferimus in hiis scriptis, si ea que vobis in hac parte committimus et mandamus neglexeritis seu distuleritis contumaciter adimplere, districte precipientes mandamus, quatenus infra trium dierum spacium post presentationem seu notificationem presencium vobis seu alteri vestrum factis et postquam pro parte dictorum reverendi patris ac religiosorum fratrum abbatis et conventus Egmondensis principalium vigore presencium super hoc fueritis requisiti seu alter vestrum requisitus fuerit immediate sequentes, quorum trium dierum unum pro primo, unum pro secundo et reliquum tercium dies, vobis omnibus et singulis supradictis pro tercio et peremptorio termino monitioneque canonica prefigimus et assignamus, ita tamen quod in hiis exequendis unus vestrum alium non exspectet nec alter pro alio se excuset prefatis dominis Johanni comiti Egmondensi et abbati sancti Martini Coloniensis aliisque pretensis presidentibus commissariis necnon asserto preposito.

Perkamenten charter, zonder datum, onderteekening, handteekening of zegel. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

BIJLAGE III. NOTARIEEL PROTEST EN APOSTOLORUM PETITIO VAN DEN ABT JORDANUS VAN DRIEL TEGEN DE GEWELDDADIGE HANDELINGEN DER DOOR OPSTOKING VAN JAN VAN EGMOND BENOEMDE COMMISSARISSEN, DE ABTEN VAN ST.-PANTALEON EN ST.-MARTIJN, WELKE ONDANKS DEN HERROEPINGSBRIEF HUNNER COMMISSIE SEDERT VAN DEN PAUS VERWORVEN VOORTGAAN DEN ABT EN ZIJN KLOOSTER TE BELEEDIGEN EN TE VERONGELIJKEN.
26 JANUARI 1491.

In nomine Domini amen. Tenore presentis publici instrumenti cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a nativitate eiusdem Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo indictione nona die vero Mercurii mensis Januarii vicesima sexta hora sexta post

occasum solis vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Innocentii divina providencia pape octavi anno septimo, in mei notarii publici subscripti testiumque infrascriptorum vocatorum propter hoc specialiter et rogatorum presentia personaliter constitutus reverendus in Christo pater et religiosus vir dominus Jordanus de Driell, permissione divina abbas monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis sancte sedi apostolice immediate subiecti, quandam papiri cedulam conscriptam notam seu formam appellationis, provocationis, apostolorum peticionis et alia in se continentem, animo et intencione, ut asseruit, appellandi, provocandi apostolosque petendi et recipiendi protestandique et alias faciendi, prout et quemadmodum in dicta papiri cedula lacius et plenius habetur, in medium ibidem exhibuit atque produxit, cuius quidem cedule tenor sequitur et est talis:

Animo et intentione appellandi, provocandi apostolosque petendi ac omnia alia et singula faciendi, agendi, gerendi, exercendi, intimandi, insinuandi et prosequendi que ad infrascripta fuerint necessaria seu quomodolibet oportuna, ac causam seu causas huiusmodi cum omnibus suis emergentibus, condependentibus, annexis et connexis ad sanctissimum nostrum papam modernum eiusque sanctam apostolicam sedem devolvendi seu eiusdem legatum aut alios ad quem vel ad quos de iure venit appellandum, licet explorati iuris exstat et sanctorum patrum decretis claret turpius eicere quam non admittere hospitem, ac de iure non posse quemcumque religiosum aut regularem compellere prescise nisi solum causative assumere debere artiorem seu strictiorem regularem observantiam quam antiquorum patrum sancti Benedicti et aliorum sanctissimorum apostolicorum declaracione, mitigacione seu innovacione cautum fuerit. Propterea ego Jordanus de Driell abbas monasterii sancti Adalberti Egmondensis Traiectensis diocesis dico coram te notario publico et testibus hic presentibus et astantibus pro me et meis religiosis professis et incorporatis predicte ecclesie Egmondensi et mihi in hac causa adherentibus in hiis scriptis, licet suggesta iniquitate et oppressa veritate nonnulli religiosi non zelo ut timetur caritatis precincti citra iniuriam cuiuscunque loquendo, semper salvis reve-

rentiis paternalibus, per medium cuiusdam oratoris nobilis viri Johannis comitis de Egmonda, eciam sua reverencia salva, per quamdam pretensam supplicacionis cedulam confectam falsis narracionibus sanctissimo domino nostro Innocentio moderno exhibitam, in mei detractionem et meorum fratrum quamplurima scandala sunt narrata, quod una cum conventu dolenter referimus. Sunt eciam in eadem supplicacione contenta, que sonant in intollerabilem innumerabilem mei et tocius conventus iniuriam super dissolucione tocius conventus narrata ad reformacionem tocius conventus concludentia, preter id et absque eo quod unquam nomine monasterii mei recusavi nec de presenti recuso sub regulari vita cum meis fratribus vivere iuxta indulta apostolica michi et meo conventui desuper declarata et apostolica auctoritate concessa. Unde sanctissimus noster papa favoribus supradicti nobilis viri Johannis comitis oratoris inclinatus, surrepticie et obrepticie quamdam pretensam commissionem in venerabiles et religiosos patres sanctorum Panthaleonis et Martini Colonienses abbates nulliter et de facto decrevit idem sanctissimus dominus noster papa, intellecta huius rei geste veritate, quandam aliam commissionem revocatoriam prioris commissionis posterioris date decrevit, utpote luculenter patet inspicienti eandem execucionemque huiusmodi commissionis officiali pro tempore Traiectensi commisit. Cumque de iure supradicti venerabiles asserti commissarii et reverentia aut officio abbatiali mecum sunt pares, nec ego aut conventus meus est in aliquo ditioni seu capitulo pretensorum patrum subiectus, nescitur tamen quo spiritu ducuntur supradicti pretensi patres abbates nimis animose procedentes superaddentes gravamen gravamini, iniquitatem super iniquitatem, malum malo, me nondum vocato seu legitime citato ausu temerario et sacrilega manu contra eorundem revocatam commissionem non veriti sunt accedere ecclesiam Egmondensem michi commissam precibus armatis atque manu militari et ut timeo nomine mei conventus religiosos meos contra Deum et omnem iusticiam iniuriari et angariari posse intollerabiliter, quas quidem iniurias intollerabiles in eventum quod Deus avertat alique illate fuerint exnunc prout extunc et extunc prout exnunc nomine monasterii mei ad animum revoco mal-

lemque perdere de facultatibus ecclesie mihi commisse quinquaginta milia ducatorum quam tales intollerabiles iniurias sustinere, sentioque me et totum meum conventum et que ex premissis quomodolibet colligi possunt enormiter gravatum, timeoque in eventum quo aliquid attemptatum fuerit in mei absentia nomine ecclesie mihi commisse plus in futurum gravari posse. Ob id coram te notario publico nomine meo et ecclesie mee in hiis scriptis appello ad sanctam apostolicam sedem aut eiusdem legatum aut ad illum vel illos ad quem vel ad quos de iure venit appellandum, petoque michi responderi de apostolis primo, secundo, tercio instanter, instantius et instantissime et saltem illos michi donari quos donare poteris testimoniales, subiciens me religiososque meos et ecclesiam michi commissam ac omnes nostros adherentes bona eorundem tuitioni, protectioni, defensioni, gubernationi dicte sancte sedis aut eiusdem legati, protestansque de presentis mee appellationis prosecucione, insinuacione, intimacione, publicacione suis loco et tempore congruis et oportunis, salvo iure addendi, mutandi, minuendi, augendi, corrigendi ut est moris, iuris et stili.

Qua quidem papiri appellationis cedula sic ut premittitur exhibita et producta, dominus Jordanus de Driell abbas Egmondensis prefatus appellavit, provocavit atque apostolos primo, secundo, tercio ac instanter, instantius et instantissime saltem testimoniales sibi super eadem appellacione sua sic interposita si quis esset qui sibi illos dare posset aut vellet dari petiit aliasque protestatus fuit et fecit prout in eadem cedula preinserta latius continebatur et continetur. Et cum dicto domino abbati apostolos petenti nemo quidquam respondit, ego notarius subscriptus dedi eidem apostolos testimoniales. Super quibus omnibus et singulis premissis supranominatus dominus abbas Egmondensis petiit sibi fieri et confici a me notario publico subscripto unum seu plura publicum seu publica instrumenta. Acta sunt hec Hagis in domo inhabitacionis honorabilis viri Johannis Meynardi reddituarii dicti domini abbatis sub anno, indictione, mense, die, hora et pontificatu superius descriptis, presentibus ibidem venerabili viro domino et magistro Theodrico Florentii curato de Arnemuydis presbytero necnon nobili viro

domino Johanne de Noirtich milite in armis et antedicto Johanne Meynardi testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Florentius de Dam clericus Traiectensis diocesis publicus apostolica et imperiali auctoritatibus ordinariaque admissione notarius, quia premissis appellationi, provocationi, apostolorum petitioni protestationique ac omnibus aliis et singulis dum ea sic ut premittitur agerentur et fierent una cum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi et audivi, idcirco hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum exinde confeci, subscripsi, publicavi et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

Flo. de Dam.

Notarieele akte op perkament met merk en handteekening van den notaris. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

BIJLAGE IV. *(Van het in de vorige bijlage afgedrukte notarieel protest is nog een tweede gelijkluidend exemplaar aanwezig.*

In dorso van dit protest is het volgende geschreven:)

Insinuata fuit presens appellatio a tergo conscripta et apostoli petitio per honorabilem et honestum virum dominum Oegerum, priorem et procuratorem specialem reverendi patris abbatis conventus Egmondensis domini Jordani, secundum tenorem et formam ipsius, relicta copia auctentica loco infrascripto coram me notario et testibus inferius designatis ac reverendis patribus dominis abbatibus conventus sancti Martini Coloniensis ac conventus Wardenensis, copiam antedicte appellationis ad se recipientibus, ac eadem appellatione prelecta et insinuata magna ipsius parte appellationis de mandato antedicti procuratoris recitata et lecta habentibus. Post cuius appellacionis insinuacionem prefati abbates, aliquali consilio inter eosdem prehabito fere ad quartallum unius

hore aut circiter, quasdam assertas suspensionis et excommunicationis sententias in antedictos appellantes et ad ipsas pretensas sententias audiendum minime citatos, hora et loco extraiudicialibus tulerunt. A quibus quidem pretensis sententiis dictus prior et procurator nomine sui reverendi patris et abbatis et conventus ad sanctissimum in Chisto patrem et dominum nostrum dominum Innocentium papam octavum sive ad eiusdem sanctam sedem apostolicam vivo sue vocis oracula appellavit, protestans super nullitate dictorum actuum et pretensarum sententiarum sic latarum. Cui procuratori antedicto ego notarius infrascriptus apostolos dedi testimoniales, protestanti eciam de inhonorando priori appellacioni seu appellacionibus emisse sive emissis, a quibus cum antedictis suis domino abbate et conventu recedere non intendit.

Acta erant hec in domo inhabitacionis prefati prioris in conventu sepedicto Egmondensi vicesimo octavo mensis Januarii anno presenti nonagesimo primo hora vespearum vel quasi in mei notarii et testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia constitutorum, videlicet magistri Jacobi Coen ac Cornelii filii Hermanni testium fidedignorum.

Nicolaus filius Gherardi Ihisp, sacra imperiali auctoritate notarius publicus.

BIJLAGE V. Oedzier van Cralingen, prior van Egmond cum suis, Aelbrecht van Wely, gasthuismeester, Gijsbrecht van Boetselair, koster, (Peter van Slingelant, Jan van der Does), Hendrik van der Son, Helyas van Zevender, Phillips van Hauffskercke, Hendrik van Overvecht, Simon Paedse, kokenmeester, en Jacob de Grebber, conventualen, als niet kunnende capitulariter aannemen de reformatie van hun klooster, ingevoerd door Adam, abt van St.-Martijn te Keulen en Anthony, abt van Werden, verklaren afstand te doen van alle hunne rechten op de abdij, stemmen in het kapittel, stallen in de kerk enz., beloven zich niet vijandig te zullen gedragen tegen de nieuwe religieusen van de ingevoerde orde, betuigen

ONDER EEDE, DAT ZIJ DEN GENOEMDEN VISITATEURS ALLE JUWEELEN, HEILIGDOMMEN, PRIVILEGIËN, ZEGEL, SLEUTELS, RENTEBOEKEN EN REGISTERS HEBBEN OVERGELEVERD EN GETROUWE OPGAVE GEDAAN VAN DE RENTEN EN BATEN DES KLOOSTERS.

7 FEBRUARI 1491.

(MET TRANSFIX EENER NOTARIEELE COPIE DER BULLE VAN INNOCENTIUS VIII VAN 7 OCT. 1490.)

Wy, Oedzier van Cralingen, prior, Aelbrecht van Wely, gasthuysmeester, Ghijsbrecht van Boetselair, coster, Pieter van Slingelandt, Jan vander Does, Henryck vander Son, Helyas van Zevender, Phillips van Hauffskercke, Henryck van Overvecht, Simon Paedze, kokenmeister ende Jacob die Grebber, conventualen vanden goidshuyse van sinte Aelbrecht tot Egmonde van sinte Benedictus oerde gelegen in den gestichte van Uutrecht, doen condt allen luyden, dat wy in den naem van den gemeenen convente wege van den goidshuyse voorsz., by tusschenspreken van den gebortigen ende mogenden heere heeren Jan grave tot Egmonde, heer tot Bair etc., stadhouder generael van Holland, Zeelland ende Vriesland, ende andere notabele ende geleerde personen beyde geestelick ende waerlyck, omme tselve convent te brengen tot eenen godlicken ende gereformeerden leven, minnelick, eendrachtelick ende elcx bysonder in den namen hiernae volgende overcomen ende gecomposeert zijn mitten eerwaerdigen vaders in Gode heren Adam, by der genade Goids abt van sinte Martins binnen Coelen, president des provinciaels cappittel der provincien van Trier ende van Colen voorsz., ende Anthonis, by derselver genade abt van Waerden, beyde van der voorsz. oerde van sinte Benedictus prelaten ende reformatoirs, die als commissarissen by onsen alreheilichsten vader den paeus gecommitteert ende geordineert sijn geweest, omme tvoorgenoemde convent te reformeeren, van welcke commissie die copie autentyck geteyckent ende gesubscribeert mit handen van tween notarien ende mit onse signature, by absentie van onsen grooten zegelen uuythangende besegelt ende duer desen tegewordigen brief getransfigiert is, ende dat in der manieren hiernae volgende.

Te weten, dat wy mit onsen vryen wille, wel bedocht ende mit goede deliberacie, zoe wy up dese tijt niet bedacht en sijn noch gestelt en vinden, omme de voorsz. reformacie an te nemen of te mogen houden, tsamentlick capitulariter ende elck bysonder geresigneert ende overgegeven hebben, resigneren ende geven over mits desen alle alsulcke actie, recht ende toeseggen, als wy tsamentlick ende elck bysonder gehadt hebben toten voorsz. convente, clooster ende goidshuyse oft noch in toecomenden tyden hebben ofte gebruycken soude mogen in wat manieren dattet zy. Vertiende voirt up alle des voorsz. convents, cloosters ende goidshuysen goeden geestelick ende waerlyck, roerende ende onroerende, tegenwordiche ende toecomende hoedanich die zijn ende wair die gelegen of bevonden moge worden, mitsgaders van stemmen int capittel, stallen te hebben in choro, rechten ende officien mit allen horen toebehoren sonder yet daervan te behouden. Ende hebben dair up ende dair van alle capitulariter ende elck bysonder gansselick vertegen ende mits desen vertyen alle tot proffyte, oorboere ende nutscap vanden gereformeerden religiosen, die in den voorsz. goidshuyse nu sijn ende komende werden, hebben voirt inder manieren voorsz. elck bysonder gesworen onse handen up onse borsten leggende, dat wy nu noch nemmermeer en sullen doen noch doen doen mit woerden noch mit wercken, directelick noch indirectelick, heymelick noch openbair tegens den voorsz. goidshuyse noch tegens den gereformeerde religiose persoonen dairinne wesende of die noch daerinne komen sullen, mair sullen hunluyden gunstelick ende vordelick wesen in allen horen zaken mit rade, promotie ende anders nae onse uuyterste ende beste vermogen dat ons mogelick wesen sal van doene.

Ende achtervolgende desen zoe hebben wy conventualen voorsz. denselven prelaten ende visitatoirs overgelevert alle die juweelen, heilichdommen, ornamenten, privilegien, tconvents zegel, mitsgaders die slotelen vanden selven, convente, brieven, registren ende renteboecken, die wy hadden in onse bewairnisse, ende voirt al tguent datten selven convent toebehoirde, omme hunluyden daermede te laten bewarden als dat behoirt. Ende indien yet meer tot onsen handen quame dat toten voorsz.

convente behoren mochte, dat sullen wy insgelijcx den gereformeerden religiosen vanden voorsz. goidshuyse overleveren. Item hebben voirt by goeden verclaringen in gescrifte gestelt alle alsulcke schulden als tgemeen convent voorsz. voir die reformacie schuldich mochte wesen, ende indien hier nae by den genen, die int voorsz. goidshuys in der reformacien zijn ende noch komen sullen bevonden worde, dat dat voorsz. gemeen convent meer schuldich waer dan wy in gescrifte overgelevert hebben die dat voorsz. goidshuys soude moeten betalen, dat in dien gevalle dieselve gereformeerde religiosen dat van onserluyden pencie sullen corten, die ons in derselver composicie by den voorsz. prelaten ende reformatoirs toegevonden zijn. Ende sullen mits desen alle schulden, die men den selven convente alsnu schuldich is oft noch werden sal commen tot proffyte van den gereformeerden religiosen. Ende elck van ons voornoemt sal betalen alsulcke schulden als elck in sijns selfs zake gemaict heeft, sonder den reformeerden religiosen daeromme eenichsins gemolesteert of gemoeyt te werden. Ende omme te volcommen tguent dat voorsz. is, soe hebben wy prior ende convent voorsz. capitulariter ende elck bysonder in der manieren voorsz. gelooft ende geloven mits desen in goeden ganssen gelove ende trouwe van waerden ende onverbrokelicken al dat voorsz. is te onderhouden ende nymmermeer daer tegen te doen noch te doen doen; ende indien ymant van ons ter contrarie van des voorsz. is yet attempteerde ofte dede ende dat duechtelick ende blyckelick bevonden worde, dattet selve wesen sal opt verlyes van sijn voorsz. jaerlicxe pencie sonder ymmermeer daer nae te mogen talen.

Des toirconde soe hebben wy prior ende conventualen voorsz. elcx onse handscrift ende handteycken hier onder gestelt. Ende tot meerder vasticheit ende zekerheyt van desen cappitulariter ende elck bysonder gebeden den voorgenoemden stadhouder generael ende rade van Hollant mittet zegel van Holland ende denselven stadhouder als grave van Egmonde tselve mit sijns selfs zegele over ons te willen besegelen, twelcke wy stadhouder generael ende rade van Holland gairne gedaen hebben ende tsignet van Holland in absencie vanden grooten zegele hier an doen hangen. Ende Jan grave van Eg-

monde voorsz. hebben onsen zegel ten versoucke als boven mede hier an doen hangen. Aldus gedaen tot Egmonde upten zevenden dach in Februario int jair ons Heren duysent vier hondert ende tnegentich nae tscryven des hoofs van Holland.

Oudzier van Cralingen, Albertus de Wely, Ghysbrecht van Boetselair, Peter van Slingelant, Jan vander Does, Heijnric vander Zon, Elyas van Zevender, Phillips van Haefskercke, Hendrich van Overvecht, Symon Paeds, Jacop dye Grebber.

In dorso: Concordia inter dominos abbates commissarios apostolicos et monachos in Egmunda super reformacione.

Item similiter copia aut litera ex commissione apostolica cum pretacta concordia concathenata.

Perkamenten charter met uithangende zegels in rood was van Jan van Egmond als stadhouder generaal en als graaf van Egmond (het laatste zegel is zeer geschonden). Bovendien de eigenhandige onderteekening van bovenvermelde monniken. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

BIJLAGE VI. Adam abt van St.-Martijn te Keulen, en Anton abt van St.-Ludgerus te Werden, gemachtigde van Andries abt van St.-Panthaleon, benoemd bij brieven van Innocentius VIII van 1490 (7 Oct.) ter visitatie en reformatie der abdij van Egmond ten verzoeke van Jan Grave van Egmond stadhouder, verklaren ten gevolge hunner visitatie den abt Jordanus van Driel te hebben gesuspendeerd in het beheer der abdij, en dat te hebben opgedragen aan broeder Diderikus van Haarlem als proost der abdij, wien zij als zoodanig bevelen te gehoorzamen.
11 Februari 1491.

Adam sancti Martini Coloniensis, et Anthonius sancti

Luydgeri Werdinensis subdelegatus, monasteriorum abbates ordinis sancti Benedicti, universis et singulis dominis abbatibus, prepositis, prioribus, decanis, cantoribus, thesaurariis, officialibus, provisoribus, decanis presidibus, balivis, schultetis ceterisque iudicibus, presbyteris, clericis, notariis et tabellionibus quibuscumque: Salutem in Domino sempiternam. Ad vestram et cuiuslibet vestrum noticiam deducimus et deduci volumus per presentes, quod nos visitatores et commissarii a dicta sede apostolica delegati et subdelegati ad visitandum et reformandum monasterium sancti Adalberti Egmondensis in capite et membris deputati auctoritate litterarum apostolicarum et litterarum subdelegacionis, quarum tenores sequuntur et sunt tales:

(Hierna volgt dan eerst het afschrift van de bulle van Paus Innocentius VIII van 7 October 1490, welke wij hiervóór in Bijlage I reeds afdrukten. Daarop volgt dan de door abt Andries van St.-Pantaleon te Keulen aan abt Antoon van St.-Ludger te Werden verstrekte subdelegatie.)

In nomine Domini. Amen. Anno a natiuitate eiusdem millesimo quadringentesimo nonagesimo primo indictione nona die lune decima septima mensis Januarii hora nona ante meridiem vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocentii divina providencia pape octavi, in mei notarii publici testiumque infrascriptorum et vocatorum presentia personaliter constitutus venerabilis et religiosus pater dominus Andreas, divina permissione abbas monasterii sancti Panthaleonis Coloniensis ordinis sancti Benedicti, et asseruit, quod licet dudum sanctissimus in Christo pater et dominus noster dominus Innocentius papa modernus sibi et venerabili domino Ade abbati monasterii sancti Martini Coloniensis presidentis capituli provincialis ordinis sancti Benedicti Treverensis et Coloniensis provinciarum, commiserit et nonnullis nostris in hac parte collegis mandaverit, ut quotiens per illustrem et generosum dominum Johannem comitem de Egmonda, locum tenentem serenissimi et illustrissimi principis Maximiliani regis Romanorum in partibus Hollandie, Zeelandie et Frisie requisiti fuerint,

ad monasterium sancti Adalberti Egmondensis prefati ordinis accedentes illud in capite et membris visitando necnon de vita et moribus ac conversacionibus personarum diligenter inquirendo eiusdem monasterii statum in temporalibus et spiritualibus reformando. Et quia prefatus dominus Andreas abbas aliis arduis monasterii sui et ordinis negotiis prepeditus commode personaliter interesse nequivit, de industria et circumspectione venerabilis et religiosi patris domini Anthonii abbatis monasterii sancti Luydgeri Werdinensis confisus, subdelegando vices suas eidem in hac parte duxit committendas et commisit per presentes donec et quousque eas ad se duxerit revocandas, transferens in eundem omnimodam potestatem sibi in ea parte quomodolibet attributam, hortans ut ad visitacionis et reformationis huiusmodi negotium supradictum monasterii Egmondensis quantocius accederet et effectualiter que a sancta sede apostolica circa huiusmodi saluberrimum opus exequenda necessaria forent et quomodolibet oportuna. Super quibus omnibus et singulis idem dominus Andreas commissarius delegatus peciit a me notario publico unum vel plura publicum seu publica confici instrumentum seu instrumenta. Acta sunt hec Colonie circa portam monasterii sancti Martini Coloniensis predicti anno, indictione, mense, die, hora et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem fidedignis viris Mathia de Hilleshem et Conrado de Gisenkirchen Treverensis et Coloniensis diocesis testibus ad premissa vocatis pariter et rogatis. Et quia ego Johannes Zontfelt de Rees sacra imperiali auctoritate notarius publicus ordinariaque admissione approbatus huiusmodi subdelegacionis [1]) constitucioni premissorum unacum prenominatis testibus interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideo hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum subscripsi et publicavi et in hanc publicam formam redegi signo et nomine meis solitis et consuetis signavi et roboravi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et requisitus.

Postquam in dicta visitacione ac reformacione iusticia mediante ad nonnullorum terminorum observanciam et

[1]) Er staat: subdelegacioni.

ad ipsius Jordani de Driell prefati monasterii sancti Adalberti Egmondensis abbatis propter causas pergraves et racionabiles in actis visitacionis et reformacionis lacius contentas suspensionem ab amministracione regiminis dicti monasterii tam in spiritualibus quam temporalibus processimus, considerantes extunc ecclesiarum diuturnam vacacionem periculosam et dampnosam, honorabilem et religiosum fratrem Theodricum de Harlem ordinis sancti Benedicti prefati incorporatum in eodem monasterio in prepositum, amministratorem, gubernatorem et rectorem et eundem in possessionem realem et formalem amministracionis et regiminis introduximus monachorum, conversorum, fratrum, personarum, rerum, bonorum, iurium et pertinenciarum ecclesie et monasterii sancti Adalberti predicti tam in spiritualibus quam temporalibus ordinavimus, fecimus, creavimus et instituimus curam animarum et regimen tocius monasterii et conventus personarum, rerum et bonorum in animam suam commisimus et tenore presencium creamus, ordinamus et committimus.

Quocirca in virtute sancte obediencie districte precipientes mandamus vobis omnibus suprascriptis presentibus requisitis aut alter vestrum requisitus fuerit, quatenus moneatis et requiratis vice et auctoritate nostris ymmoverius apostolicis primo, secundo et tercio sub excommunicacionis et inobediencie penis omnes fratres et obedienciarios, pensionarios, curciarios et creditores dicti monasterii, ut infra decem dies post presentium execucionem de debita obediencia redditibus, decimis, censibus, kurmedis et de omnibus et singulis proventibus rebus et bonis dicto preposito aut eius procuratoribus et servitoribus ad hoc mandatum habentibus respondeant et satisfaciant realiter et cum effectu et quilibet eorundem respondeat, solvat et satisfaciat, alioquin ipsos omnes et singulos in premissis negligentes et non satisfacientes si ecclesiastice persone fuerint a divinis suspendimus, quam suspensionem si sustinuerint animo, quod absit, indurato per tres dies sequentes post dictos dies in hiis scriptis unacum laicalibus personis excommunicamus, excommunicatos publice nuncietis et teneatis.

In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum has litteras nostras desuper fieri si-

gillorum nostrorum fecimus appensione communiri et per notarium infrascriptum iussimus subscribi. Datum et actum in monasterio Egmondensi prefato anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo undecima die mensis Februarii.

Et quia ego Johannes Zontfelt de Rees, clericus Coloniensis diocesis, sacra imperiali auctorite notarius publicus ordinariaque admissione approbatus, premissis amocioni, suspensioni amministracionis spiritualium et temporalium dicti domini Jordani abbatis per sentenciam latam per reverendos patres dominos commissarios prenominatos, et institucioni, creacioni novi prepositi, commissioni amministracionis spiritualium et temporalium personaliter cum venerabilibus dominis et magistris Anthonio de Castro et Andrea Hermanni, sacre theologie professoribus ordinis Predicatorum, testibus ad hoc requisitis presens interfui, eaque sic fieri vidi et audivi, ideo hanc institucionis, creacionis et ordinacionis novi prepositi litteram subscripsi, publicavi et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi et roboravi in fidem omnium et singulorum premissorum. Datum ut supra indictione pontificatus anno septimo rogatus et requisitus, rasuras vero manu mea propria correctas non vicio sed errore factas approbo.

Per me Johannem Zontfel notarium publicum.

Notarieele akte op perkament, met de afhangende zegels in groen was der beide abten, en de handteekening van den notaris. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

BIJLAGE VII. JAC. DE ANGULO, DEKEN DER ST.-PANCRATIUSKERK TE LEIDEN, JAC. RUYSCH, DEKEN VAN DEN HAAG, EN ALBERTUS, PRIOR VAN HET KLOOSTER DER CARMELIETEN TE HAARLEM LEGGEN EEN VERKLARING AF OVER HETGEEN DEN 18EN FEBRUARI 1491 VERHANDELD IS TUSSCHEN DE PARTIJGENOOTEN VAN DEN ABT VAN EGMOND, JORD. VAN DRIEL, EN DE ABTEN VAN KEULEN EN VAN WERDEN EN DEN GRAAF VAN EGMOND OVER DE VISITATIE EN REFORMATIE DER ABDIJ VAN EGMOND.
19 APRIL 1492.

Nos Jacobus de Angulo, sacre theologie et artium professor decanus ecclesie collegiate sancti Pancratii in Leydis, Jacobus Ruysch, utriusque iuris doctor decanus Hagensis et dominus de consulatu Hollandie, et Albertus, sacre theologie magister et prior conventus Harlemensis ordinis fratrum gloriosissime Dei Genitricis Marie de monte Carmelo Traiectensis diocesis, requisiti testimonium perhibere veritati, omnibus et singulis notificamus per presentes, quod anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo decima octava die Februarii in Haga Comitis in domo fratrum predicatorum nos una cum aliis notabilibus viris pro parte domini abbatis Egmondensis Jordani de Dryell, pro parte vero altera domini abbates sancti Martini Coloniensis et sancti Lutgeri Wardenensis et dominus comes Egmondensis cum certis aliis eciam insignibus viris iuxta condictum comparentes:

Ex parte domini abbatis Egmondensis primo fuit propositum, quod ipsi patres abbates ab inceptis ut merito deberent desistere ac cessare vellent, ipse dominus abbas Egmondensis vellet prout iam pridem sepius iam obtulit acceptare reformationem in se et suos sibi adherere volentes, placeret eciam sibi quod manerent in monasterio suo monachi per dictos abbates noviter deputati seu pocius intrusi et unus ex eis haberet directionem in spiritualibus. Item promittere quod nunquam ageret directe vel indirecte contra regularem observanciam eciam sub pena iacture dignitatis sue abbacialis, salvo quod ipse cum dicto moderamine teneret administrationem in spiritualibus et temporalibus a sede apostolica sibi conces-

sam, et quod sui monachi iam pensionibus annalibus decepti et extra suum monasterium in periculum animarum suarum dispersi qui vellent se subdere regulari discipline et reformationem acceptare possent ab eo in suum monasterium recipi.

Abbates vero suum frivolum processum contra abbatem Egmondensem et suos monachos observatum iustificare volentes responderunt se non debere cessare ab inceptis ymmo nec abbatem nec suos monachos recipere quia bibuli, incontinentes et aliis criminibus maculati erant, quare sancte reformationi se dare minus ydonei forent, sed de bona gracia vellent ipsi abbati certam annalem pensionem et locum habitationis extra suum monasterium assignare qua presentatione merito staret contentus.

Aliis econtra pro parte abbatis Egmondensis per multa replicantibus sed nichil proficientibus ad instanciam eiusdem citabantur dominus comes et abbates a(d) comparendum Colonie coram iudice delegato decano sancte Marie ad gradus vigore rescripti apostolici revocantis auctoritatem dictorum comitis et abbatum. Quo facto in hoc conventum est, ut postero aut altero die sequenti duo aut tres probi et docti viri convenirent ad discutiendum plenius presentem materiam.

Itaque vicesima Februarii nos tres prenominati pro parte abbatis Egmondensis comparuimus cum deputatis pro parte comitis et abbatum, qui fuerunt magister Thomas sacre theologie professor ordinis fratrum predicatorum provincie Saxonie vicarius, magister Theodricus Persijn, iuris doctor prior conventus prope Delff ordinis carthusiensis, et magister Jacobus de Almonda, quibus presentavimus nomine abbatis repetentes idem quod supra et constanter affirmantes, quod contra omnem legem nedum divinam et naturalem sed et humanam positivam est abbatem et suos monachos reformationem modo premisso acceptare volentes non velle ad suum monasterium admittere seu recipere sed eos cum pensionibus annalibus extra suum monasterium morari licenter permittere, maxime cum pretensa bulla apostolica cuius vigore talia attentantur id minime contineat. Nam quis non videat hoc non esse personas reformare et ad viam salutis dirigere sed magis deformare et periculo eterne

damnationis exponere prout hec et alia per longum probanda determinavimus solventes eciam argumenta deputatorum partis adverse que directe oppositum dicte propositionis asserebat nec tamen eis eorum iudicio probationes defuerunt. Cumque diu disceptando altercatum fuisset tandem proposuimus et presentavimus deputatis adverse partis, quod tres et tres simul aut singuli omnium nostrum scriberemus propositiones nostras et mitteremus eas examinandas iudicio magistrorum nostrorum et iurium doctorum universitatis Lovaniensis Coloniensis tamquam propinquioribus aut certe Parisiensis, et si non approbarentur scripta nostrum trium vellemus perpetuo stare confusi ymno maximam pecuniarum summam in penam supponere, et nichilominus dominus abbas staret contentus observare quicquid aliqua dictarum universitatum super illis determinaret, ut et ipsi similiter facerent. Sed ipsi deputati noluerunt acceptare dictam oblationem. Concilio autem concitato cum abbatibus et eorum complicibus responderunt se bene velle stare determinationi presidencium capitulorum de ordinibus aliquibus reformatis, que quidem capitula quia raro celebrantur suspicati sumus quod ad illud diffugium confugissent, ut interea possent ipsi in possessione permanere. Videntes igitur quod nichil proficeremus ab invicem cum animorum dissensu et corpore discessimus. In fidem omnium premissorum presentes litteras sigillorum nostrorum appensione et manuum nostrarum subscripsione firmavimus. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo die vero decima nona mensis aprilis.

Perkamenten charter, zegels en handteekeningen ontbreken. Vermoedelijk is dan ook dit exemplaar een copie naar het origineel. — Verzameling stukken betreffende de abdij van Egmond, bisschoppelijk seminarie te Warmond.

BIJLAGE VIII. David van Bourgondïe bisschop van Utrecht geeft een brief van inhibitie tegen alle provisors en dekens van zijn bisdom op excommunicatie en boete van 100 lb. grooten, welke, zooals geklaagd wordt ten gevalle der monniken, die zich aan de reformatie niet hebben onderworpen en daar buiten het klooster een zwervend leven leiden, beslag leggen op goederen en tienden aan het klooster behoorende of den proost en zijne hervormde monniken in 't gebruik of de inning daarvan belemmeren. 22 April 1491.

David de Burgundia, Dei et apostolice sedis gracia episcopus Traiectensis, universis et singulis presbyteris, capellanis, clericis et notariis publicis quibuscunque nobis subditis et vestrum cuilibet insolidum ad quem vel quos presens nostrum mandatum pervenerit: Salutem in Domino sempiternam. Ex parte dilectorum nobis in Christo fratrum sive monachorum de reformacione ordinis sancti Benedicti conventus Egmondensis nostre diocesis nobis est significatum, quod licet paucis effluxis temporibus de speciali et singulari commissione et auctoritate sancte sedis apostolice ob singulares causas sanctissimum in Christo patrem et dominum nostrum dominum Innocencium papam octavum et modernum ad hoc moventes et signanter ob dissolutam et vagam vitam a regula beati Benedicti alienam, quam fratres et monachi ante reformacionem huiusmodi ducere consueverant, conventus et monachi sive persone eiusdem plene et ex toto sint reformati atque alii devoti et religiosi eiusdem ordinis sancti Benedicti et de reformacione existentes per certos ad hoc ab eadem sancta sede apostolica deputatos commissarios ordinati sint et in eodem deputati veram religiosam et reformatam vitam ibidem pie ducentes, et sicut eadem querela subiunxit nonnulli monachi ac fratres ante reformacionem huiusmodi in dicto conventu Egmondensi vitam vagam ducentes et se reformacioni huiusmodi submittere nolentes extra dictum monasterium absque licencia prepositi et monachorum reformatorum in locis secularibus vagantes bona et redditus ad dictum conventum Egmondensem et personas ac fratres in

eodem existentes pleno iure spectantes et pertinentes auctoritate et potestate ecclesiastica arrestare et sub arresto detineri per nostros provisores et decanos faciunt et procurant aliasque eosdem prepositum et fratres reformatos in bonis et redditibus ad dictum conventum spectantibus et pertinentibus molestant, vexant et perturbant ac molestari, vexari et perturbari procurant in animarum suarum dampnabile periculum dictorumque prepositi et fratrum reformatorum preiudicium maximum. Quare fuimus pro parte eorundem prepositi et fratrum reformatorum debita cum instancia requisiti, ut eis super premissis paterne consulere et de remedio in Domino oportuno providere dignaremur.

Nos igitur attendentes requisicionem huiusmodi iustam fore et racioni consonam cupientesque, ut tenemur, ipsos fratres reformatos in eorum bono proposito perseverare aliisque viam vagandi et dissolute vivendi precludere, idcirco vobis omnibus et singulis supradictis et cuilibet vestrum insolidum in virtute sancte obediencie ac sub penis suspensionis et excommunicacionis districte precipientes mandamus, quatenus accedentes quo propterea fuerit accedendum et accedere fueritis requisiti seu alter vestrum fuerit requisitus, inhibeatis auctoritate nostra ordinaria omnibus et singulis nostris provisoribus et decanis ubilibet in nostra diocesi constitutis datis dandis deputatis ac deputandis quibus et eorum cuilibet nos eciam tenore presencium sic inhibemus, ne ipsi se eorum aliquis exnunc in antea sub excommunicacionis et centum librarum grossorum monete Flandrie ad usus pauperum Christi irremissibiliter applicandorum penis deinceps aliqua bona, redditus, terras, decimas, debita aliasque res et blada ad dictum conventum Egmondensem et illius personas spectantes et pertinencia ad instanciam fratrum seu monachorum dicti conventus non reformatorum seu vitam reformatam ducencium per se alium seu alios publice vel occulte directe vel indirecte quocumque quesito ingenio sive colore arrestare ac detinere ac arrestari et detineri facere procurent et mandent nec eos amplius per eosdem fratres non reformatos molestari et inquietari procurent ac sinant sed desuper abstineant realiter et cum effectu et quilibet eorum abstineat, alioquin contra eos et eorum

quemlibet ad excommunicacionis sentenciam peneque pecuniarie huiusmodi extorsionem procedemus ac procedi faciemus iusticia mediante, nisi dicti monachi non reformati seu eorum aliquis causam pretendere valeat efficacem quare premissa fieri non debeant, ad quam pretendendum citetis eosdem monachos non reformatos et quoscumque alios se desuper intromittere volentes nominatim in genere et in specie coram fidelissimo nostro consiliario magistro Stephano Petri de Haerlem decretorum licenciato curie nostre Traiectensis officiali, cui causam et causas huiusmodi cum omnibus et singulis suis emergentibus, incidentibus, dependentibus, connexis et annexis tenore presencium committimus audiendum, decidendum cognoscendum et fine debito terminandum ad consistorium nostrum episcopale Traiectense ad nonam diem vestram execucionem huiusmodi immediate sequentem, si dies ipsa nona iuridica fuerit, alioquin ad primam diem iuridicam extunc proxime et immediate sequentem, contra prefatos prepositum et monachos reformatos causamque et causas huiusmodi allegaturis aliasque facturis et audituris prout dictaverit iuris ordo cum intimacione tali, quod cetere execuciones aliorum nostrorum mandatorum circa presentem causam necessariorum fieri debent et possunt in valvis ecclesie nostre Traiectensis quas validas esse decernimus ipsosque inhibitos et citatos perinde arrestari debere ac si in eorum precenciis facte fuissent, diem vero sive dies execucionis presencium dicto nostro commissario fideliter rescribatis vos presencium executores. Datum nostro sub sigillo ad causas presentibus appenso anno Domini millesimo quadringentesimo monagesimo primo die vero vicesima secunda mensis Aprilis.

Buser.

Perkamenten charter, met uithangend, zeer geschonden zegel in rood was van den bisschop van Utrecht. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

BIJLAGE IX. Notarieele acte, waarbij Martinus de Visscher namens prior en convent van Egmond verklaart, dat hij als zoodanig compareerende niet verstaat in te stemmen met den bisschop Hendrik van Kamerijk als rechter commissaris in de zaak der reformatie van het convent door den Grooten Raad afgevaardigd, maar wel als minnelijk bemiddelaar.

24 Mei 1491.

In nomine Domini. Amen. Anno a nativitate eiusdem millesimo quadringentesimo nonagesimo primo indictione nona die vero Martis vicesima quarta mensis Maii hora vesperarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Innocentii divina providentia pape octavi anno septimo, in reverendi patris et domini domini Henrici episcopi Cameracensis ac mei notarii publici et testium infrascriptorum presentia personaliter constitutus egregius vir magister Martinus de Visscher legum doctor ac iuris canonici baccalarius et religiosorum dominorum Theoderici prepositi prioris et conventus Egmondensis ordinis sancti Benedicti sindicus ac procurator, protestavit, proposuit et dixit: Quatenus ipse procuratorio nomine quo supra per hanc comparitionem vel per quamcumque aliam verbo vel facto non intenderet neque vellet in prefatum dominum Henricum episcopum tamquam in iudicem commissarium ab alto seu magno consilio serenissimi domini M(a)ximiliani [1]) regis Romanorum et illustrissimi domini Philippi eius filii archiducum Austrie, Burgundie etcetera, factum seu deputatum in causa reformationis predicti conventus Egmondensis consentire, sed bene tamquam in amicabilem compositorem. Super quibus omnibus et singulis premissis antedictus magister Martinus sindicus et procurator sibi a me notario publico infrascripto unum vel pl(u)ra publicum s(eu) publica fieri peciit instrumentum ac instrumenta. Acta fuerunt hec in Haga Comitis in conventu fratrum ordinis predicatorum in camera hospitum ibidem sub anno, indictione, die, men(se) hora et ponti-

[1]) De gedeelten tusschen haakjes waren door vocht grootendeels onleesbaar geworden, en slechts door gissing aan te vullen.

ficatu prescriptis, presentibus ibidem honorabilibus et discretis viris domino Jacobo de Medemblick presbytero et Johanne Siveri laico Traiectensis (diocesis) testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Er ego Alexander Nepotis clericus Leodiensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius, quia dicte protestacioni omnibusque aliis et singulis premissis dum sic ut premittitur agerentur et fierent unacum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi et audivi, idcirco presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum exinde confeci subscripsi et in hanc publicam formam redigi signoque et nomine meis solitis signavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

A. Nepotis.

Notarieele akte op perkament, met het merk en de handteekening van den notaris. — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BIJLAGE X. UITSPRAAK IN HET GESCHIL TUSSCHEN JORDANUS, ABT VAN EGMOND, EN ZIJN MONNIKEN, EN DEN PROOST EN ZIJN MONNIKEN EX UNIONE ET REFORMATIONE, WELKE MET ONDERSTEUNING VAN DEN STADHOUDER JAN VAN EGMOND DE EERSTGENOEMDEN HADDEN VERJAAGD, BEHELZENDE BEPALING VAN HUN WEDERZIJDSCHE RECHTEN, EN DE INVOERING DER NIEUWE UNIE OF REFORMATIE IN HET KLOOSTER.
5 JUNI 1491.

Universis et singulis presentes litteras sive presens hoc publicum instrumentum visuris pariter et inspecturis. Henricus de Bergis, Dei et apostolice sedis gracia Cameracensis episcopus et comes Cameracensis: salutem in Domino sempiternam. Notum facimus quod nos die date presentium locoque et hora subscriptis ad infrascripta per partes inferius nominatas se in nos Henricum episcopum prefatum iterum et de novo super eisdem infrascriptis in quantum opus est submittentes et compromittentes sponte acceptatis nostram arbitralem senten-

tiam, laudum, declarationem sive tractatum amicabilem per organum secretarii nostri subscripti protulimus et promulgavimus ac proferimus et promulgamus prout sequitur.

Cum per et inter reverendum patrem dominum Jordanum abbatem ecclesie seu monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, tam suo quam suorum prioris et conventus seu religiosorum dicti monasterii nominibus ex una, et prepositum et religiosos de unione seu reformatione eiusdem ordinis pronunc in dicto monasterio existentes, patres quoque abbates et visitatores eorundem ex altera partibus, questionum et differenciarum materie fuissent exorte, dicente dicto abbate, patres abbates et visitatores prefati cum illustri domino domino Johanne comite Egmondensi locum tenente serenissimi domini nostri Romanorum regis et domini archiducis Philippi eius filii in suo comitatu Hollandie, manu armato suum intrarunt monasterium, priorem et religiosos eiusdem incarceraverunt et postea illos invitos a dicto monasterio abiecerunt, alios videlicet dictum prepositum et religiosos de reformatione in illo collocantes, feceruntque et faciunt per vim et violenciam, quominus ipse abbas et sui religiosi predicti hoc suum monasterium intrare in illo ut tenentur et decet remanere ac iuxta sui ordinis exigenciam Altissimo valeant famulari, per hec eos sua possessione spoliantes et in bono ac acquisito iure suo turbantes. Cuius occasione dictus abbas litteras serenissimi Romanorum regis et domini archiducis prefatorum, quorum predecessores Hollandie comites huius monasterii sunt fundatores, nobis Henrico de Bergis episcopo Cameracensi directas obtinuit, quibus nobis committitur et mandatur, quatenus singulis in debito et pristino statu abbate quoque et conventu predictis in monasterio ac possessione suis repositis et restitutis, nos iuxta tenorem litterarum apostolicarum desuper pro parte eorundem abbatis et conventus a sede apostolica impetratarum cum commissariis inibi nominatis et delegatis seu eorum altero illorum in capite et membris reformationi intenderemus, ut ad laudabilem regule et ordinis suorum vitam et observanciam reducantur: petens idem abbas per nos ad huiusmodi litterarum regiarum executionem procedi.

Ex adverso vero per syndicum dictorum patrum abbatum, prepositi et religiosorum de reformatione fuit allegatum, quod in hoc negocio per eosdem rite et legitime processum extitit, habentes ipsi patres mandatum apostolicum pro parte prefati domini comitis Egmondensis pro reformatione monasterii huiusmodi obtentum, in vim cuius prehabito debito processu ac terminis iuris iuxta consuetudinem sui ordinis rite observatis, dictum monasterium, quod omnino in regulari observancia et monastica religione perierat, ad debitam vitam et reformationem reduxerunt, monachos et religiosos inibi repertos caritative monentes, ut una cum eis in regulari observancia et reformatione huiusmodi illic permanerent. Sed quia hiis salutaribus monitis penitus restiterunt, illos ne alios impedirent abire permiserunt statuentes illis pro vite necessariis certam pensionem, loco quorum dictos alios religiosos de reformatione ne monasterium huiusmodi divinis careret obsequiis in illo collocarunt qui laudabilem vitam ducentes in illo die noctuque famulantur Altissimo adeo quod apud Deum et homines in hoc tam salubri et laudabili opere merito veniunt commendantes. Fuit quoque per processum tunc legitime agitatum dictus abbas Jordanus prius citatus et vocatus in suam contumaciam sententialiter ab administratione sue abbacialis dignitatis suspensus. Petentes ea propter omnia et singula per dictos patres et religiosos in vim apostolicarum litterarum predictarum et alias facta et gesta cum inde secutis tamquam valida et efficacia reputari et ipsos in suis possessione et iure conservari. Et si forsan aliqua per dictum abbatem Jordanum contra premissa tam a sede apostolica quam curia Romanorum regis et domini archiducis prefatorum comperiantur impetrata ab illis tamquam obrepticie et surrepticie obtentis pro eorum parte legitime tempore debito fuit appellatum, quas appellationes et causas suas huiusmodi via iuris prosequi et defendere volebant.

Dicto domino abbate replicante, quod prefati patres eorum reverencia salva in hac materia inique et precipitanter iuris ordine pretermisso eoque minime nec legitime vocato ac post appellationem per eum ad sedem apostolicam debite interiectam ac illis intimatam taliter qualiter processerunt et licet rite processissent tamen facultas

illis in vim litterarum apostolicarum predictarum competens seu attributa per alias litteras apostolicas pro parte eiusdem abbatis et sui conventus obtentas penitus extitit revocata, fuerunt quoque priores littere huiusmodi per litteras secundas nullius fore momenti seu efficacie declarate. Insistens igitur idem abbas sue peticioni predicte. Aliis vero patribus in suis allegacionibus persistentibus. Super quibus omnibus per partes hinc inde multe raciones et allegationes fuerunt proposite.

Tandem tamen pro bono pacis et concordie, ut laboribus parcatur et expensis ac dicti monasterii partiumque predictarum indempnitati prospiciatur, ne per varias processuum et litium involuciones tota dicti monasterii exhauriatur substancia, neque religiosis extra monasterium existentibus tamquam ovibus dispersis per loca diversa vagandi prebeatur occasio, quinymo tam ipsis quam aliis modus amicabili via statuatur quo animarum suarum saluti prospici possit: pro parte dictarum partium et eis quomodolibet adherencium et cuiuslibet earum, omissis et derelictis omnibus rigoris et processuum ordinariorum viis, in nos Henricum episcopum prefatum tamquam arbitrum arbitratorem et amicabilem pacis compositorem partium et differenciarum predictarum, pure simpliciter et de plano fuit et est compromissum, ut quidquid super premissis omnibus et singulis differenciis illarumque circumstanciis dependentibus et connexis, stante tamen et permanente vita reformationis in dicto monasterio nunc incepta per nos dictum, ordinatum, laudatum seu sentenciatum fuerit summario prout nobis videbitur expedire, desuper habito processu absque strepitu et figura iudicii partibus auditis vel non auditis per partes ipsas et quamlibet earum observari debeatur. Nos itaque Henricus episcopus Cameracensis prefatus, partium commoditatibus prospicere ac debitam reformationem ac regule monachalis observanciam in dicto monasterio continuari desiderantes, onus huiusmodi compromissi acceptavimus et super omnibus premissis et illarum circumstanciis inquisitionem fecimus diligentem summarie procedentes et communicato nobiscum iurisperitorum consilio, singulis rite et mature discussis et consideratis hiis que veniunt consideranda, die et loco subscriptis ad hoc per partes ipsas acceptatis ac illis

presentibus ad nostri laudi, pronunciationis sive ordinationis vel sentencie arbitralis promulgationem processimus illudque seu illam pronunciamus et promulgamus in hunc modum.

Pro pace et quiete utriusque partis et ut reformatio suum sorciatur effectum ab hiis que spiritualia concernunt inchoantes dicimus et declaramus, quod dominus abbas Jordanus prefatus presidebit monasterio suo in debito honore, regimine, preeminencia, auctoritate et administratione inferius sibi promissorum, in collatione beneficiorum, dispositione officiorum et feodalium receptione cum modificationibus infrascriptis, et in monasterio suo aut alibi quo voluerit residebit, habiturus secum dompnum Oudzerum de Cralinghen, qui erit ei capellanus simili cum eo libertate utentem, qui abbas et capellanus conformabunt reformando se saltem in esu carnium et ieiunio, ut infra sui religiosi reformantur, honeste eciam vivendo. Conventui vero presidebit dictus prepositus, et habebit sub se viginti sex religiosos, ut debitus numerus inibi servetur, quorum septendecim erunt de sua reformatione seu unione, alii novem de religiosis in dicto monasterio professis, quos nos redituros declarabimus. Erunt quoque tam antiqui quam novi religiosi sub obediencia absoluta prepositi, ita tamen quod antiquos non rigorose sed dulciter et pie tractabit eos in omni caritate et affectione obsecrans ut fratres et dure non corriget eos de ceremoniis male observatis que non sunt directe contra salutem, sed in hiis utetur pia dissimulacione, nec poterunt ad capitulum culparum plusquam semel in ebdomada obligari et ibi non proclamabuntur a quoquam quam a presidente et id breviter et dulciter magis observando quam increpando, nisi de criminibus. Si a matutinis aut a prima se per sompnolenciam abstraxerint dissimulabitur saltem ter vel quater in ebdomada de qualibet prefatarum horarum, sed et de diurnis horis fiet eis interdum pia dissimulacio. Ordinabitur locus honestus et conveniens per prepositum ubi antiqui carnibus vescentur in dominica, tercia et quinta feriis, et in hyeme quando novi servant strictum et continuum ieiunium dispensabitur ter vel quater in ebdomada, ut antiqui possint in loco predicto cenare preterquam in Adventu Domini et in Quadragesima. Item

lectione terminata post prandium poterunt antiqui convenire inter se aut cum supereminentibus aut familiaribus habere colloquium usque ad primum pulsum vesperarum, aliis horis petent licenciam loquendi, que non negabitur eis. Item tempore ieiuniorum quando ambe partes ieiunant non notabuntur, si ad ecclesiam tarde advenerint aut ex toto se abstraxerint, sed ad completorium venient nec ab eo se abstrahent sine licencia presidentis, et simul cum aliis dormitorium ascendent servaturi silencium. Item concedetur antiquis aliquando visitare amicos previa licencia prepositi, et tunc dabuntur eis pecunie pro honesta sustentatione et quod tunc poterunt uti cucullis. Item poterunt uti soleis sive galochiis, quamvis novi non utantur. Item antiqui conformabunt se novis in flocco portando in choro et conventualibus locis, aliis locis et horis poterunt uti cucullis. Habundanter tamen provideatur eis, quod non habeant racionalem querelam de frigore et verecundia, et ideo non prohibebuntur portare caligas nigras et galochias neque cogentur aliquomodo portare vestes laceratas aut nimium abiectas. Item omnes antiqui facient obedienciam preposito ut prefertur, qui secundum prescripta debet se regulare. Quoad lectisternia iste servabitur usus, ut unusquisque antiquus dormiat in dormitorio supra cultitram cum lintheaminibus laneis, indutus camisia lanea et cingulo cum scopulari, et quis ex honesta causa petierit dormire super lectum plumeum de facili cum ipso dispensabitur. Item prepositus et omnes de unione habebunt dominum abbatem in reverencia et honore et omnes antiquos similiter intra exigentiam status et etatis. Item dominus Johannes Does manebit pastor parrochie loci et ad conventualia onera non tenebitur. Dompnus eciam Albertus jubilens a communibus oneribus conventus supportabitur. Novitii vero deinceps in dicto monasterio recipiendi de consensu abbatis et conventus recipientur, et si quis cognitus fuerit ydoneus recipiendus a preposito et maiore parte conventus illum habebit abbas admittere absque contradictione, et tenebuntur novitii preposito profiteri et vitam vere reformationis aggredientur. Dicti vero prepositus et religiosi reformati divino cultui dicti monasterii tenebuntur intendere et illius onus subibunt iuxta morem sue reformationis, quibus sub modificacionibus

suprascriptis antiqui assistent et se conformabunt. Erit quoque monasterium predictum hoc modo reformatum et pro monasterio reformato reputabitur.

Deinde quia spiritualia sine temporalibus diu stare non possunt, ordinamus, dicimus et declaramus, quod dicti prepositus et conventus pro sustentacione viginti septem religiosorum predictorum, qui numerus ab institutione sive fundatione monasterii dicitur ordinatus, tam in victu quam vestitu et tam pro familia seu servitoribus conventus necessariis et consuetis, quam receptione hospitum, qui de amicis vel ex parte illorum de conventu supervenerint, et pro necessaria reparatione et manutentione ornamentorum, librorum, calicum et similium ecclesie predicte reedificatione sive reparatione edificiorum et structurarum monasterii tectorum et murorum seu fabrica eiusdem, habebunt et possidebunt annuo pure et libere absque aliquo onere summam quindecim centum florenorum renensium quolibet floreno pro XLta grossis Flandrie estimato, pro qua summa levanda, percipienda et habenda illico per dictum abbatem assignabuntur eisdem certa bona hereditaria ad dictum monasterium pertinencia infra methas territorii sive officii recepte de Kermelant scituata summan predictam per proborum virorum per nos si opus fuerit nominandorum estimationem annuo valencia, que sub totali administratione dictorum prepositi et conventus erunt et permanebunt, salvo quod traditiones ad censam per certos annos aliquorum ex eis per abbatem facte locum habebunt et suum effectum sortientur durantibus annis eisdem. Et si tot bona non comperiantur sub dicta recepta de Kermelant ordinamus, quod de eo quod deficiet per receptorem officii sive recepte de Delfflant dicto monasterio pertinentis suppleantur et in similibus bonis assignetur eisdem. Habebunt adhuc iidem prepositus et conventus omnem administrationem et dispositionem officii memoriarum per alterum ex conventu exerceri soliti et illius redditus et proventus et emolumenta recipient integraliter. Demum adhuc habebunt similem administrationem officii et bonorum custodie dicti monasterii ac bona illius similiter recipient in usus predictos convertenda. Que quidem bona in unam summam redacta valent annuo duo milia cum ducentis florenis renensibus vel eocirca prout

precedente debita informatione didicimus. Quorum solucionis terminus incipiet cursum habere a festo Pasche ultimo preterito ita quod primus annus finietur in festo Pasche proximo anno nonagesimo secundo.

Casu vero quo aliqui ex novem antiquis religiosis prefatis pro numero predicto complendo ad redeundum ad monasterium predictum induci non possent, tunc prepositus et conventus prefati tenebuntur illis qui de numero huiusmodi existunt providere annuo de summa sexaginta florenorum renensium qualium supra pro sustentatione eorum in aliquo monasterio aut studio per prepositum predictum ordinando ad alterum quorum tenebuntur accedere. Et si aliquos ex illis decedere contingat prepositus et conventus predicti a dicte pensionis annue solutione liberabuntur. Insuper dominus abbas prefatus tenebitur aliis religiosis suis numerum nonum predictum excedentibus de pensione annua sexaginta similium florenorum in aliquo monasterio aut studio ad hoc per nos deputando et ordinando providere. Et si aliqui ex eis postquam per duos annos in monasterio seu studio aliquo steterint ac honeste et laudabiliter vixerint ad eorum monasterium redire desiderent aliis correligiosis suis se conformaturi tenebitur prepositus Egmondensis illos sub sua obediencia modis pretactis recipere. Sed abbas de pensione sive assignatione eorundem iuxta taxam suprascriptam respondebit eidem et illis religiosis decedentibus liberabitur abbas a pensionis solutione predicta. Ex studio vero seu monasterio eis deputato religiosi non poterunt ad abbatem in dicto monasterio nisi semel in anno et ibidem non ultra triduum permanere pacifice ac religose conversantes. Si vero aliqui ex religiosis predictis ad monasterium vel locum per nos aut prepositum predictum respective ordinandum accedere aut in illo cum inibi sint collocati permanere nollent vel alias rebelles aut inobedientes se redderent, tunc ipsi dicta eorum pensione privabuntur et pro apostatis reputabuntur, nisi alias cum eis fuerit per suos superiores dispensatum. Deinde abbas statum sue dignitati congruentem intertenebit, nobiles et alios notabiles viros supervenientes recipiet hospitalitatem honestam servabit, omnia et singula onera ordinaria subibit. Debita quecumque per eum et suum conventum coniunctum hucusque

contracta et que per eum deinceps continget contrahi creditoribus solvet. De pensionibus annuis sive redditibus hereditariis et vitalibus in quibus monasterium obligatur satisfaciet ac expensas aggerum et stipendia receptorum et aliorum officiorum solvet. Pro quibus supportandis omnia et singula bona dicti monasterii alia a superius declaratis quecunque et ubicunque sint ad ipsius domini abbatis dispositionem et plenariam spectabunt administrationem, salvo quod anno quolibet tam abbas quam prepositus et conventus predicti de bonis omnibus pretactis sibi respective pertinentibus seu assignatis sibi mutuo compotum reddere tenebuntur. Quo ad alienationem iurium et bonorum immobilium quorumcunque dicti monasterii abbas sine prepositi et conventus et viceversa prepositus et conventus sine abbatis consensu nichil in preiudicium monasterii prefati presument attemptare. Administrationem vero officii pauperum sive hospitalis dicti monasterii dicto domino abbati aut suo ad hoc deputando relinquendam ducimus iniungentes dicto abbati, ut circa illam taliter versetur, quod sue conscientie prospiciatur et pauperes nullatenus fraudentur.

Per hanc enim nostram arbitralem sentenciam, laudum sive tractatum amicabilem omnes et singulas differencias questiones litis pendentes et inde secutas appellationes quascunque ac eciam priores pensionum assignationes penitus sopitas et terminatas esse declaramus et illas extinguimus et pro extinctis haberi volumus. Que premissa per nos sic ordinata precipimus per partes predictas et quamlibet earum observari sub pena sexcentarum marcharum argenti Romanorum regis et domini archiducis Philippi predictorum fisco et parti obtemperanti mediatim applicandarum. Si vero dubia aut difficultates imposterum oriantur occasione premissorum, nos illorum vel illarum interpretationem, decisionem et determinationem nobis reservamus in his scriptis, sancte sedis apostolice auctoritate, principum quoque seu comitum Hollandie et cuiuslibet alterius iure seu interesse semper salvis.

Post cuius sentencie arbitralis prolationem et promulgationem reverendi patres et religiosi viri domini Jordanus abbas pro seipso necnon domini Oudgerus Cralinghen prior, Petrus de Slingelant, Johannes de Trelont alias de

Bloijs, Henricus Son, Franciscus de Wadinghe, Elyas de Sevender presbyteri, Stephanus de Nivel, Philippus de Haeskercke subdiaconi, Arnoldus de Bruncost[1]), Henricus Vecht, Simon Page et Jacobus Grebber, religiosi professi dicti monasterii de Egmonda, conventum illius constituentes, dicti domini abbatis eorum prelati voluntatem ut dicebant adimplere volentes et de eius consensu ex una, necnon, dompni Theodricus nunc prepositus et frater Benedictus, religiosi de reformatione dicti monasterii Egmondensis, tam suis quam aliorum suorum correligiosorum nominibus, ac reverendi patres domini Jacobus abbas monasterii sancti Pauli Traiectensis et Albertus abbas monasterii sancti Laurencii in Oestbroeck dicti ordinis sancti Benedicti, nomine patrum abbatum et visitatorum dictorum prepositi et religiosorum de reformatione in suprascriptis personaliter interessentes et presentes ex altera partibus, eandem sententiam arbitralem, ordinationem, laudum seu tractatum amicabilem ac contenta in illa in quantum eorum quemlibet concernit aut concernere potest sponte emologaverunt, promittentes bona fide in manibus dicti secretarii nostri legitime stipulantis sententiam ipsam et omnia et singula in illa contenta et declarata tenere, adimplere et inviolabiliter observare. In quorum fidem et testimonium premissorum presentes litteras sive presens hoc publicum instrumentum per dictum secretarium nostrum signari et subscribi sigillique nostri iussimus et fecimus appensione communiri. Datum et actum in Haga Comitis patrie Hollandie dicte Traiectensis diocesis ac aula anteriori domus magistri Jacobi Cruesvic in qua tunc eramus hospitati anno Domini Mo. CCCCo. nonagesimo primo indictione nona mensis vero Junii die quinta circa horam quintam post prandium pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocentii divina providencia pape octavi anno septimo, presentibus ad hec reverendo in Christo patre domino Anthonio de Bergis abbate monasterii sancti Trudonis dicti ordinis sancti Benedicti Leodiensis diocesis, necnon illustri domino, honorabilibus, venerabilibus, discretis et providis viris domino Johanne comite de Egmonda, domino

[1]) Bedoeld wordt hier: Arnoldus de *Bronchorst*.

Reynero Borman canonico Leodiensi utriusque iuris doctore, magistro Jacobo de Almonde serenissimi regis Romanorum in camera consilii Hollandie consiliario, fratre Simone de Horn priore conventus predicatorum de Haga Comitis, dompnis Thilmanno de Oestbroeck et Hermanno sancti Pauli Traiectensis monasteriorum prefatorum religiosis, magistro Jacobo decano Casletensi, dominis Guillelmo de Boyaval et Johanne Dantheville canonicis ecclesie Gangerici Cameracensis, Johanne Salmon preposito Dinantensi, magistro Ottone de Heemskerke secretario et Nicolao Corf receptore dicti domini abbatis Egmondensis in Kermelant, aliisque pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis.

Et quia ego Gabriel Madoets clericus Cameracensis diocesis publicus sacris apostolica et imperiali auctoritatibus notarius, necnon reverendissimi in Christo patris et domini domini episcopi Cameracensis prefati secretarius, submissioni per partes superius nominatas in dictum reverendissimum dominum et patrem facte dieique, loci et hore pro laudo ferendo acceptationi laudi sive sentencie arbitralis per me de mandato dicti domini episcopi facte publicationi seu prolationi ac illius et in illa contentorum emologationi et partium promissioni ceterisque premissis omnibus et singulis dum sic ut supra scribuntur agerentur, dicerentur et fierent unacum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi, scivi et audivi, idcirco presentes litteras sive presens hoc publicum instrumentum desuper confectas seu confectum manuque alterius fideliter scriptas seu scriptum signo nostro solito hic mea propria manu subscribens una cum sigilli dicti reverendissimi patris appensione signavi requisitus in testimonium premissorum.

Madoets.

Notarieele akte op perkament met afhangend geschonden zegel in rood was van den bisschop van Kamerijk, alsmede het merk en de handteekening van den notaris.

Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BIJLAGE XI. Notarieele verklaring van Gabriel Madoets, volgens welke Jord. v. Driel, abt van Egmond, ter voldoening van een der punten van het laudum des bisschops van Kamerijk, negen zijner monniken benoemt en hunne onderwerping laat doen aan den proost van den nieuwen regel Diederik.

8 Juni 1491.

In nomine Domini. Amen. Per hoc presens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod cum per quamdam sentenciam arbitralem, laudum seu tractatum amicabilem nuper per reverendum in Christo patrem et dominum dominum Henricum de Bergis, Dei gracia Cameracensis episcopum et comitem Cameracensem, super differenciis et questionum materiis inter reverendum patrem dominum Jordanum, abbatem eiusque priorem et religiosos monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, tunc extra monasterium suum existentes ex una, ac prepositum et religiosos de reformatione in dicto monasterio existentes ac reverendos patres dominos abbates et visitatores eorundem ex altera partibus, latam et in scriptis promulgatam ac per partes ipsas seu saltem pro parte earum emologatum latumve, promulgatum et emologatum, inter cetera fuisset ordinatum, quod novem ex religiosis dicti domini Jordani abbatis monasterii predicti per eundem reverendum dominum Cameracensem eligendi et nominandi ad suum monasterium predictum redirent et inibi sub obediencia absoluta prefati prepositi de reformatione Deo famulaturi ac secundum regulam beati Benedicti sub modificationibus in dicta sentencia arbitrali contentis et declaratis victuri et acturi remanerent.

Hinc est quod anno Domini Mo CCCCo nonagesimo primo indictione nona mensis Junii die octava circa horam quintam post prandium pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocentii divina providencia pape octavi anno septimo, in mei notarii publici et testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia, prenominatus reverendissimus dominus episcopus Cameracensis habito aliquali cum dicto domino Jordano abbate Egmondensi colloquio,

ut dicta eius arbitralis sentencia debitum sorciatur effectum, novem ex religiosis dicti monasterii qui sub obediencia dicti domini abbatis hucusque steterunt, quos ad dictum monasterium redire et in illo manere et sub dicti prepositi obediencia fore volebat, nominavit, ordinavit et declaravit, videlicet dompnos Albertum Wely iubilentem, Johannem Does pastorem ecclesie parrochialis loci, Ghisbertum Butselair, Petrum Slinghelant, Henricum Son, Stephanum Nivelt, Philippum de Haeskerke, Henricum Vecht [1]) religiosos professos et Petrum Albrot novitium dicti monasterii Egmondensis, quam declarationem seu ordinationem tam abbati quam religiosis predictis, qui aderant, eciam et prefato preposito intimavit seu intimari fecit. Dictus vero dominus Jordanus abbas asserens se dicte sentencie arbitrali parere velle sponte et ex eius certa sciencia animoque deliberato quantum in eo fuit et est ac de iure potuit et potest huiusmodi nominationem seu declarationem ratam et gratam habens, dictos novem religiosos ab obediencia quam sibi per prius fecerant et sollempniter prestiterant sub spe melioris vite per eos amplectende absolvit penitus et liberavit, nullam in aut supra eos sibi reservans correctionis aut punitionis auctoritatem, quin pocius consenciit et consentit, quod ipsi religiosi dicto preposito de reformatione veram et absolutam prestent et faciant obedienciam iuxta tenorem sentencie prelibate. De et super quibus premissis pro parte tam abbatis quam prepositi predictorum fuit a me notario publico subscripto petitum publicum instrumentum unum vel plura. Acta fuerunt hec in dicto monasterio Egmondensi, ad quod idem reverendissimus dominus episcopus pro executione effectus sue sentencie arbitralis predicte se transtulerat, ac camera dormitionis dicti domini abbatis anno indictione mense die et pontificatu prescriptis, presentibus ibidem dicto reverendissimo domino episcopo Cameracensi, venerabilibus et egregiis dominis et magistris Alberto priore Carmelitarum de Harlem doctore, Lamberto Wilhelmi licenciato in sacra pagina, Johanne Balduini baccalario in decretis, Jacobo de Almonda consiliario regio in camera consilii Hollandie et dompno

[1]) Bedoeld is hier: Henricus van Overvecht.

Oudgero de Cralinghen nuper priore dicti monasterii testibus ad hoc vocatis et rogatis.

Illico vero post premissa ac post modici temporis intervallum coram prefato reverendissimo in Christo patre domino episcopo Cameracensi, reverendis patribus dominis Jacobo sancti Pauli Traiectensis et Alberto sancti Laurencii in Oestbroeck monasteriorum ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis abbatibus, necnon dompno Theodorico nunc preposito monasterii Egmondensis pretacti, in capitulo sive loco capitulari dicti monasterii cum religiosis de reformatione conventum eiusdem monasterii pro tunc constituentibus insimul congregatis et existentibus, comparuerunt personaliter discreti viri domini Johannes Does pastor ecclesie parrochialis de Egmonda, Petrus Slinghelant, Philippus Haeskerke, Henricus Son, Stephanus Nivelt et Henricus Vecht, sex ex novem religiosis superius nominatis, et ibidem post salutarem collationem per dictum reverendissimum dominum episcopum Cameracensem in dicto capitulo factam, dictus pastor primo deinde alii quinque successive unus post alium genibus flexis cum ea qua decet humilitate et reverencia prenominato preposito in loco preeminenciori propter hoc collocato et sedenti tamquam eorum superiori veram et debitam prestiterunt obedienciam quolibet eorum nomen proprium exprimente dicenteque et proferente hec verba:

„Ego frater N. promitto ore et opere vobis domino „Theoderico huius monasterii (preposito) [1]) obedienciam „secundum regulam beati Benedicti abbatis insequens „tenorem sentencie arbitralis per reverendissimum do„minum episcopum Cameracensem late".

Post que verba per quemlibet eorum sic prolata pacis osculum per prepositum ad genas cuiuslibet illorum est subsecutum. De et super quibus idem dominus prepositus peciit a me notario publico subscripto sibi fieri et edi publicum instrumentum unum vel plura. Acta fuerunt hec in dicto loco capitulari monasterii de Egmonda presentibus ibidem prenominatis re(verendissi)mis et re(veren)dis in Christo patribus, necnon illustrissimo domino

---

[1]) Het tusschen haakjes geplaatste woord ontbreekt in het HS.

domino Johanne comite de Egmonda, dominis et magistris Alberto priore Carmelitarum de Harlem, Lamberto Wilhelmi in sacra pagina professis, Johanne Balduini in decretis baccalario, magistro Jacobo de Almonda regio consiliario prefatis, dominis priore Carthusiensium de Delft, priore conventus de Haga Comitis, dominis et magistris Wychero de Torrente et Nicolao Petri canonicis ecclesie sancte Katharine Egmondensis dicte Traiectensis diocesis cum pluribus aliis testibus ad hec vocatis et regatis.

Et quia ego Gabriel Madoets clericus Cameracensis diocesis publicus sacris apostolica et imperiali auctoritatibus notarius ac reverendissimi in Christo patris et domini domini Henrici episcopi Cameracensis prefati secretarius, religiosorum sub obediencia prepositi predicti deputatorum nominationi ac illorum ab obediencia dicti domini abbatis per eundem abbatem facte liberationi et absolutioni necnon per reverendissimum dominum Cameracensem episcopum prefatum facte collationi et demum per dictos religiosos prefato preposito facte et prestite obediencie, ceterisque premissis omnibus et singulis dum sic ut suprascribuntur dicerentur, agerentur et fierent unacum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi, scivi et audivi, idcirco presens hoc publicum instrumentum desuper confectum manuque alterius fideliter scriptum signo meo solito et consueto hic me propria manu subscribens signavi requisitus in testimonium veritatis premissorum.

Madoets.

Notarieele akte op perkament met merk en handteekening van den notaris.

Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BIJLAGE XII. Arbitrale uitspraak van den bisschop van Kamerijk tusschen Jordanus abt en Dirk proost van Egmond wegens de benoeming van een rentmeester van Kennemerland en de verdeeling der renten tusschen beiden.
12 Juni 1491.

In nomine Domini. Amen. Per hoc presens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno eiusdem Domini millesimo CCCCo nonagesimo primo indictione nona mensis vero Junii die duodecima, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocentii divina providencia pape octavi anno septimo, coram reverendissimo in Christo patre et domino domino Henrico de Bergis Dei et apostolice sedis gracia episcopo Cameracensi et comite Cameracensi, in mei notarii publici testiumque infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia personaliter comparentes et constituti reverendus in Christo pater et religiosi viri dompnus Jordanus abbas ex una et Theodricus prepositus ecclesie seu monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis ex altera partibus, inter se proborum interventu ut inter eos litium futurarum ac questionum et differenciarum tollatur occasio firmaque pace et stabili quiete vivere et inter se mutuam valeant fovere caritatem, super punctis et articulis sequentibus convenerunt, concordarunt et assenserunt ac tenore presentis publici instrumenti conveniunt, concordant et assentiunt ut sequitur.

Primo videlicet quod dictus prepositus ordinabit et deputabit unum receptorem virum quidem laycum honestum et in facultatibus sufficientem pro bonis vulgariter dictis de Kermelant prefato monasterio pertinentibus utiliter regendis, gubernandis et recipiendis illis videlicet de quibus receptores eorundem bonorum hucusque in suis compotis mentionem facere et rationem reddere sunt consueti et non aliis, qui quidem receptor ex parte dicti prepositi plenariam dictorum bonorum habebit administrationem tam in receptis quam in misiis. Et exinde singulis annis solvet et expediet eidem preposito pro se et suo conventu summam mille quingentorum florenorum Renensium quadraginta grossis monete Flandrie

pro quolibet floreno computatis libere et absque aliquo onere iuxta tenorem sentencie arbitralis per dictum reverendissimum dominum episcopum Cameracensem inter partes late. Totum vero residuum reddituum et proventuum bonorum predictorum quale aut quantum fuerit seu in quo aut ubi consistat dictus receptor tenebitur prefato domino abbati seu eius deputato realiter et cum effectu solvere et deliberare singulis annis preter hoc quod prepositus in hoc aliquod obstaculum seu impedimentum poterit prestare. Et insuper idem receptor per prepositum sic instituendus sub ea debet conditione institui, quod si dicto domino abbati placuerit et ipse receptor desuper per abbatem aut eius ex parte fuerit requisitus tenebitur et tenetur idem receptor dare et prestare dicto domino abbati sufficientem et fideiussoriam cautionem de huiusmodi residuo sibi ut premittitur solvendo adeo quod ipse dominus abbas pro sue dicte quote solutione consequenda alium impetere non habeat quam receptorem predictum, super quo residuo sive quota predicta dictus dominus abbas omnia onera bonorum prefatorum de Kermelant tam officiariorum stipendia quam expensas aggerum et alia superveniencia subire et supportare debet. Qui quidem dominus abbas ex nunc pro tempore futuro cessit et cedit auctoritati et administrationi sive facultati ponendi et instituendi dictum receptorem in Kermelant illas dicto preposito modo quo supra transferendo. Quantum vero ad tempus seu terminum quo dictus prepositus pro se et suo conventu huiusmodi summam mille quingentorum florenorum accipere debeat singulis annis fuit et est per prefatum dominum abbatem dictum et accordatum, quod licet per dictam arbitralem sentenciam per prefatum rev(erendissimum) d(omin)um ep(iscop)um Camera(cense)m latam tempus solutionis summe predicte cursum inciperet in festo Pasche ultimo preterito adeo quod primus annus finiretur in eodem festo Pasche anno revoluto videlicet anno nonagesimo secundo quo dicta summa primum foret solvenda pro uno anno integro, nichilominus idem dominus abbas dictis preposito et conventui graciam facere volens consentiit et contentus est, quod in festo Omnium Sanctorum proxime venturo integer annus habeatur pro lapso quodque in eodem festo dictus

prepositus pro se et suo conventu dictam sùmmam quingentorum florenorum per manus receptoris per eum instituendi integraliter recipiat de redditibus et proventibus dictorum bonorum de Kermelant, qui in huiusmodi festo Omnium Sanctorum singulis annis recipi solent. Similiter eciam dictus prepositus in huiusmodi festo Omnium Sanctorum proximo recipiet totales redditus officiorum memoriarum et custodie dicti monasterii ascendentes ad summam septingentorum florenorum qualium supra, salvo quod si quos de his receperit id in diminutionem summe huiusmodi cedere debet. Si vero redditus et proventus officiorum memoriarum et custodie huiusmodi ad dictam summam septingentorum florenorum non ascendant aut se non extendant, promisit et promittit dictus dominus abbas in illo casu de eo quod deficiet dicto preposito usque summam predictam realiter satisfacere sine fraude, qui quidem prepositus sic deinceps singulis annis in dicto festo Omnium Sanctorum predictam summam quindecim centum florenorum super fructibus bonorum de Kermelant et septingentorum florenorum ex officiis predictis memoriarum et custodie recipere debebit et debet modo superius declarato.

Insuper quo ad pensiones et debita antiquorum religiosorum dicti monasterii Egmondensis conventum et accordatum fuit et est inter partes predictas, quod dominus abbas prefatus solvere et satisfacere tenetur dictis antiquis religiosis de pensionibus suis vel que illis deberi possunt usque festum Pasche ultimo preteritum de quibus pensionibus satisfaciet creditoribus eorundem et exinde debita solventur illorum. Casu quo vero iidem religiosi maiora debita contraxerint quam huiusmodi sue pensiones ascendant tunc idem dominus abbas illa tenebitur solvere dummodo sint legitima et honesta debita ac ante dictum festum Pasche contracta. Pensiones vero et debita que post dictum festum Pasche debentur et contracta sunt per eosdem, dominum videlicet abbatem pro suis religiosis et prepositum pro novem aliis sub eius obediencia existentibus solvende et solvenda erunt absque contradictione quacumque.

Deinde quia utraque partium predictarum pro materia reformationis monasterii predicti in prosequutione iuris sui et alias multipliciter graves sustinuit et adhuc

sustinere debet expensas, pro quibus supportandis partibus ipsis ad presens non suppetant facultates nisi mediante certorum vitalium aut hereditariorum reddituum redimibilium super bonis dicti monasterii venditione, conventum est et accordatum tam per dictum abbatem quam prepositum predictos, in quantum tamen idem prepositus potest, quod uterque ipsorum super bonis eiusdem monasterii sibi respective ut premittitur assignatis vendere poterit redditus annuos redimibiles qui pro supportatione et solutione dictorum onerum et expensarum sufficient. Et littere de et super huismodi venditione conficiende sigillis tam abbatis quam conventus dicti monasterii sigillabuntur absque alicuius parcium contradictione. Ne vero partes ipse huiusmodi venditione abutantur non poterunt abbas videlicet ultra mille quingentorum et prepositus predicti ultra mille florenorum renensium qualium supra summam in toto bona dicti monasterii obligare. Quam summam tenebuntur ipsi respective infra decennium redimere et bona dicti monasterii de huiusmodi summa absolvere penitus et liberare. Et pro gracia sive licentia vendendi super bonis dicti monasterii ab illustri domino domino Johanne comite Egmondensi tamquam locum tenente illustrissimi principis domini comitis Hollandie dicti monasterii fundatorum obtinenda et impetranda, dictus dominus abbas de primis denariis qui ex huiusmodi venditione sibi provenient solvet realiter et cum effectu dicto domino locum tenenti summam trecentorum florenorum renensium similium.

Demum fuit et est per dictas partes accordatum, quod vir ille, qui ad requesta serenissimi regis nostri Romanorum in dicto monasterio positus et collocatus est ibidem manebit, cui abbas de camera et vestibus necessariis providebit et quociens eundem abbatem in monasterio continget adesse permittet eum cum servitoribus cibum et potum sumere, sed eodem abbate absente dictus prepositus illum nutriet et portionem servitoribus dari consuetam ei ministrabit.

Que premissa omnia et singula prout superius sunt descripta dicte partes promiserunt et promittunt et quelibet earum in quantum eam concernit promisit et promittit iuramento et fide mediis per eas in manu mei

notarii publici infrascripti legitime stipulantis corporaliter prestitis et sub pena in dicta sentencia arbitrali reverendissimi domini episcopi Cameracensis contenta et declarata tenere et inviolabiliter observare nec contra ea aut eorum aliquod facere, dicere seu venire per se vel alium directe vel indirecte quovis quesito colore, ac renunciaverunt et renunciant partes ipse quoad hec omni exceptioni vis, doli, metus in factum actioni aliter dictum quam scriptum et omni iuri et privilegio quo contra premissa se possent tueri et specialiter exceptioni dicenti generalem renuntiationem non valere nisi precesserit specialis. De et super quibus eedem partes et quelibet earum pecierunt et peciit a me notario subscripto sibi fieri et edi instrumentum publicum unum vel plura. Acta fuerunt hec in Haga Comitis dicte Traiectensis diocesis ac domo honorabilis viri magistri Jacobi Cruesvick in qua dictùs reverendissimus dominus episcopus Cameracensis erat hospitatus, anno indictione mense die et pontificatu prescriptis, presentibus ad hec una cum prefato re(verendissi)mo d(omi)no e(pisco)po Camer(acen)si reverendo in Christo patre domino Anthonio de Bergis abbate monasterii sancti Trudonis de sancto Trudone ordinis sancti Benedicti Leodiensis diocesis, illustri domino domino Johanne comite Egmondensi, magistro Reynero Borman utriusque iuris doctore canonico Leodiensi, magistris Jacobo de Almonda et Cornelio de Jonghe in camera consilii Hollandie regiis consiliariis, domino Martino .....[1]), Nicolao Corf et pluribus aliis testibus ad hec vocatis specialiter et rogatis.

Et quia ego Gabriel Madoets clericus Cameracensis diocesis publicus sacris apostolica et imperiali auctoritatibus notarius necnon reverendissimi in Christo patris et domini domini Henrici de Bergis Dei gracia episcopi Cameracensis secretarius, parcium predictarum tractatui, concordie, conventioni et assensui ceterisque premissis omnibus et singulis dum sic ut suprascribuntur dicerentur, agerentur et fierent unacum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi, scivi et audivi, idcirco

---

[1]) Hier was in het HS. een ruimte open gelaten blijkbaar voor het invullen van een naam. Hoogstwaarschijnlijk zal hier moeten zijn ingevuld: „de Beverwyck", of: „de Visscher". Zie Bijl. VII.

presens hoc publicum instrumentum desuper confectum manuque alterius fideliter scriptum hic me propria manu subscribens signavi rogatus et requisitus in testimonium veritatis premissorum.

Madoets.

Notarieele akte op perkament met merk en handteekening van den notaris. Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BIJLAGE XIII. Jan Kloykeryme conservator van de rechten van de orde der Benedictijnen intimeert aan de dekens van St. Maarten te Utrecht, St. Andries te Keulen, (van Leiden), St. Victor te Xanten de bulle van paus Pius II van 3 Nov. 1465 ter handhaving van de bezittingen, rechten en eigendommen der Benedictijnen, en draagt met name het toezicht over de abdij van Egmond aan de vier genoemde dekens op.
29 Augustus 1491.

Johannes Kloykeryme utriusque iuris doctor decanus ecclesie sancti Severi Erffurdensis Maguntinensis diocesis, iudex et conservator iurium, privilegiorum, libertatum, rerum et bonorum reverendorum patrum honorabiliumque et religiosorum dominorum abbatum et conventuum necnon priorum prepositorum prelatorum et membrorum omnium et singulorum in infrainsertis litteris apostolicis descriptorum ceterorumque in sancta religionis observancia caritatis vinculo adunatorum et unitorum monasteriorum ordinis sancti Benedicti una cum certis nostris in hac parte collegis cum clausula„quatenus vos aut duo aut unus vestrum" etc.a sancta sede apostolica specialiter deputatus, venerabilibus et circumspectis viris dominis kathedralis sancti Martini Traiectensis, sancti Andree Coloniensis civitatum necnon Leydensis Traiectensis et sancti Victoris Xantensis Coloniensis diocesium ecclesiarum decanis et cuilibet eorum insolidum: salutem in Domino et nostris huiusmodi ymmoverius apostolicis firmiter obedire mandatis

litteras sanctissimi quondam in Christo patris et domini nostri domini Pii divina providencia pape secundi eius vera bulla plumbea in cordula canapis more Romane curie subimpendenti bullatas sanas et integras non viciatas non cancellatas neque in aliqua sua parte suspectas sed omni prorsus vicio et suspicione carentes nobis pro parte prefatorum patrum et dominorum abbatum et conventuum necnon priorum, prepositorum, prelatorum et membrorum coram notario publico infrascripto ac testibus fidedignis presentatas nos cum ea qua decuit reverencia accepisse noveritis huiusmodi sub tenore:

Pius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis sancti Johannis Maguntinensis et sancti Severi Erffurdensis Maguntinensis diocesis et sancte Crucis Hildesemensis ecclesiarum decanis: salutem ac apostolicam benedictionem. Militanti ecclesie licet immeriti disponente Domino presidentes circa curam ecclesiarum et monasteriorum omni solercia reddimur indefessa solliciti iuxta debitum pastoralis officii eorum occurramus dispendiis et profectibus divina cooperante clementia salubriter intendamus. Sane dilectorum filiorum sancti Thome Bursfeldensis, sancti Jacobi prope Maguntiam, sancti Mathie prope Treverim, sancti Panthaleonis et sancti Martini Coloniensis, sancti Cristofori in Reynhussen, sancti Petri Erffurdensis, sancti Michahelis Hildensemensis, sancti Stephani Herbipolensis, sancti Johannis in Rinckow necnon in Homborch, in Clusa, in Heysborch, in Schonaw, in Husaw, in Gotzow, in .....[1]) et in Cismaria Maguntinensis Treverensis Coloniensis Hildensemensis Spirensis Halberstadensis Magdeburgensis..... diocesium ceterorumque eis in religionis observancia caritatis vinculo adunatorum et unitorum monasteriorum ordinis sancti Benedicti abbatum et conventuum conquestionem percepimus, quod nonnulli archiepiscopi episcopi aliique ecclesiarum prelati et clerici ac ecclesiastice persone tam religiose quam seculares necnon duces marchiones comites barones nobiles milites et laici communia civitatum universitatum opidorum castrorum villarum et aliorum locorum ac alie singulares persone civitatum et diocesium

[1]) De ontbrekende gedeelten waren door vocht onleesbaar geworden.

et aliarum parcium diversarum occuparunt et occupari fecerunt castra villas et alia loca terras domos possessiones iura et iurisdictiones necnon fructus census redditus et proventus et nonnulla alia bona mobilia et immobilia spiritualia et temporalia ad prefatos abbates et conventus ac priores prepositos prelatos ac eis dependentes suppositos monasteria et membra et quemlibet eorum spectancia et ea detinent indebite occupata seu ea detinentibus prestare auxilium consilium vel favorem. Nonnulli eciam civitatum et diocesium et parcium predictarum, qui nomen Domini in vacuum recipere non formidant, eisdem abbatibus et conventibus prioribus prepositis prelatis dependentibus suppositis et membris et cuilibet eorum super predictis castris villis et locis aliis terris domibus possessionibus iuribus et iurisdictionibus fructibus censibus redditibus et proventibus eorundem et quibuscunque aliis bonis mobilibus et immobilibus spiritualibus et temporalibus et aliis rebus ad eosdem abbates et conventus monasteria prepositos priores prelatos dependentes suppositos et membra et quemlibet eorum spectantibus, multiplices molestias et iniurias inferunt et iacturas. Quare dicti abbates et conventus priores prepositi et prelati et quilibet eorum nobis humiliter supplicarunt, ut cum eisdem reddatur valde difficile pro singulis querelis ad apostolicam sedem habere accursum providere ipsis super hoc paterna diligencia curaremus. Nos igitur adversus occupatores detentores presumptores molestatores et iniuriatores huismodi illa volentes eisdem abbatibus conventibus monasteriis prioribus prepositis prelatis dependentibus suppositis membris eciam unitis et uniendis et cuilibet eorum remedio subvenire per quod ipsorum compescatur temeritas et aditus aliis committendi similia precludatur, discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum per vos vel alium seu alios eciam si sint extra loca in quibus deputati estis conservatores et iu(di)ces prefatis abbatibus et conventibus prioribus prepositis prelatis dependentibus suppositis et membris monasteriis eciam unitis et uniendis et cuilibet ipsorum efficacis defensionis presidio assistentes non permittatis eosdem super hiis et quibuslibet aliis bonis et iuribus ad abbates conventus priores prepositos prelatos monasteria

dependentes suppositos et membra eciam unita et unienda predicta et quodlibet eorum spectantibus ab eisdem et quibuslibet aliis indebite molestari vel eis gravamina seu dampna vel iniurias irrogari facturi dictis abbatibus et conventibus prioribus prepositis et prelatis et cuilibet eorum cum ab eis vel procuratoribus suis aut eorum aliquo fueritis requisiti de predictis et aliis personis quibuslibet super restitucione huiusmodi castrorum villarum terrarum et aliorum locorum iurisdictionum iurium et bonorum mobilium et immobilium reddituum quoque et proventuum et aliorum quorumcunque bonorùm, necnon de quibuslibet molestiis iniuriis atque dampnis presentibus et futuris in illis videlicet que iudicialem requirunt indagacionem summarie et de plano sine strepitu et figura iudicii in aliis vero prout qualitas exegerit iusticie complementum, occupatores seu detentores presumptores molestatores iniuriatores huiusmodi necnon contradictores quoslibet et rebelles cuiuscunque dignitatis, status, gradus ordinis vel condicionis extiterunt quandocunque et quocienscumque expedierit auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam appellacione postposita compescendo, invocato ad hoc si opus fuerit auxilo brachii secularis, non obstantibus tam felicis recordacionis Bonifacii pape octavi predecessoris nostri in quibus cavetur ne aliquis extra suam civitatem et diocesim nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad iudicium evocetur, seu ne iudices et conservatores et a sede deputati predicta extra civitatem vel diocesim in quibus deputati fuerint contra quoscumque procedere sive alii vel aliis vices suas committere aut aliquos ultra unam dietam a fine diocesis eorundem trahere presumant dummodo ultra duas dietas aliquis auctoritate presencium non trahatur, seu quod de aliis quam manifestis iniuriis et violenciis ac aliis que iudicialem requirunt indagacionem prius in eos si secus egerint et in id procurantes adiectis conservatores se nullatenus intromittant: quam aliis quibuscumque constitucionibus a predecessoribus nostris Romanis pontificibus tam de iudicibus delegatis et conservatoribus quam personis ultra certum numerum ad iudicium non vocandis aut aliis editis que vestre possent in hac parte iurisdictioni aut potestati eiusque libero exercitio quo-

modolibet obviare, seu si aliquibus communiter vel divisim a predicta sede sit indultum quod excommunicari suspendi vel interdici seu extra vel ultra certam dietam ad iudicium vocari non possunt per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi[1]) et eorum personis, locis, ordinibus et nominibus propriis mencionem et qualibet alia indulgencia dicte sedis generali vel speciali cuiuscumque tenoris existat per quam presentibus non expressam vel totaliter non inseratam vestre iurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri et de qua cuiusque toto tenore de verbo ad verbum in nostris litteris habenda sit mencio specialis. Ceterum volumus et auctoritate apostolica decernimus quod quilibet vestrum prosequi valeat articulum eciam per alium inchoatum quamvis idem inchoans nullo fuerit impedimento canonico prepeditus quodque a data presencium sit vobis unicuique vestrum in premissis omnibus et singulis ceptis et non ceptis presentibus et futuris perpetua potestas et iurisdictio attributa ut eo vigore eaque firmitate possitis in premissis omnibus et singulis ceptis et non ceptis presentibus et futuris et per predicta procedere ac si predicta omnia et singula coram vobis cepta fuissent et iurisdictio vestra et cuiuslibet vestrum in predictis omnibus et singulis per citationem vel modum alium perpetuata legitimum extitisset constitucione predicta super conservatoribus et alia qualibet in contrarium edita non obstantibus. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnacionis dominice millesimo quadringentesimo sexagesimo primo tercio nonas Novembris pontificatus nostri anno quarto.

Post quarum quidem litterarum apostolicarum preinsertarum presentacionem et acceptacionem nobis et per nos ut premittitur factas, fuimus pro parte reverendi patris et religiosorum domini prepositi amministratoris et conventus monasterii sancti Adalberti confessoris in Eckmunda in Holandia Traiectensis diocesis prefatorum ordinis sancti Benedicti et unionis et observancie Bursfeldensis ac monasteriis in preinsertis litteris apostolicis

---

[1]) In het HS. ontbreekt hier „mencionem" of een woord van gelijke beteekenis.

specificatis in religionis observancia caritatis vinculo adunati et uniti debita cum instancia requisiti, quatenus ad debitam earundem litterarum apostolicarum et contentorum in eisdem execucionem quo ad causas et negocia eos et monasterium eorum predictum concernentes et concernencia iuxta traditam seu directam per easdem litteras apostolicas nobis formam procedere dignaremur.

Nos igitur Johannes doctor decanus iudex et conservator predictus aliis nostris et ecclesie nostre negociis quamplurimum prepediti et propterea causis et negociis omnium monasteriorum ordinis sancti Benedicti et unionis Bursfeldensis supradictorum iuxta preinsertarum litterarum apostolicarum continenciam, vim, formam et tenorem commode personaliter interesse et intendere non valentes, auctoritate apostolica nobis commissa et qua fungimur in hac parte vobis quatuor dominis decanis suprascriptis de quorum circumspectione et legalitatibus in Domino plene confidimus et cuilibet vestrum insolidum in omnibus et singulis causis et negociis memoratorum dominorum prepositi amministratoris et conventus monasterii sancti Adalberti in Egkmunden dictorum ordinis et unionis ac prelatorum et membrorum eiusdem et cuiuslibet eorum tenore presencium committimus plenarie vices nostras donec eas ad nos duxerimus revocandas vosque et vestrum quemlibet in solidum quo ad causas et negocia predicta dumtaxat in locum nostrum subdeputamus surrogamus et subdelegamus Dei nomine presencium per tenorem, mandantes vobis et cuilibet vestrum auctoritate supradicta atque in Domino obsecrantes, quatenus cum pro parte sepedictorum dominorum prepositi amministratoris et conventus prelatorumque et membrorum monasterii in Egkmunden aut eorum sindicorum et procuratorum aut alterius eorundem communiter vel divisim fueritis requisiti contra quoscunque occupatores seu detentores bonorum et rerum ad eosdem aut alterum eorum vel monasterium predictum spectancium necnon presumptores molestatores iniuriatores aut alias personas quascunque in preinsertis litteris apostolicis contentas ac alias quascunque in quas vobis vigore dictarum litterarum iurisdictio quomodolibet competere dinoscitur quibuscunque nominibus nuncupentur aut cuiuscunque status vel condicionis existant iuxta traditam seu dire-

ctam in dictis litteris apostolicis nobis formam procedatis ipsisque dominis preposito amministratori et conventui ac membris et eorum cuilibet in eorundem et cuiuslibet ipsorum causis et negociis ob reverenciam dicte sedi apostolice debitam iusticie complementum faciatis et exhibeatis et alter vestrum requisitus procedat faciat et exhibeat facientes quod decreveritis per censuram ecclesiasticam firmiter observari testes quoque si qui in premissis nominati fuerint et se gracia odio amore fervore vel timore subtraxerint censura simili compellatis aut alter vestrum compellat veritati testimonium perhibere ac omnia et singula nobis in dictis litteris quomodolibet commissa quo ad causas et negocia dominorum prepositi amministratoris et conventus prelatorum et membrorum monasterii prelibati debite exequi curetis et quilibet vestrum curet iusticia mediante. Et si contingat nos in premissis aliquomodo procedere de quo nobis plenariam potestatem reservamus nolumus tamen propterea nec intendimus commissionem nostram huiusmodi in aliquo revocare nisi de revocacione huiusmodi specialem et expressam in nostris litteris fecerimus mentionem, neque per hanc commissionem volumus nostris preiudicare collegis quominus ipsi aut eorum alter huiusmodi tamen commissione vel subdelegacione salva remanente possint sive possit dicta auctoritate procedere ubi quociens et quando ipsis aut eorum alteri visum fuerit expedire.

In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes nostras litteras sive presens publicum instrumentum (hanc) subdelegacionem..... continentes sive continens exinde fieri per notarium publicum scribamque nostrum infrascriptum subscribi et publicari mandavimus nostrique sigilli iussimus et fecimus appensione communiri. Datum et actum Erffurd Maguntinensis diocesis in curia nostre solite residencie nobis .... hora vesperarum ..... consueta pro tribunali sedentibus, sub anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo indictione nona pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocencii divina providencia pape octavi anno septimo die vero lune vicesima nona mensis Augusti, presentibus ibidem venerabili et discreto viro domino Henrico Fischer arcium liberalium magistro ac

vicario dicte ecclesie sancti Severi Erffurdensis et Johanne Muris clerico Maguntinensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Paulus Huthenne clericus Maguntinensis publicus apostolica ac imperiali auctoritatibus prefatique venerabilis reverendissimi Johannis d(octoris) decani iudicis ac conservatoris ac causarum coram eo scriba (quia) preinsertarum litterarum apostolicarum presentacioni et recepcioni necnon prefate commissioni et subdelegacioni omnibusque aliis et singulis premissis dum sic ut premittitur fierent et agerentur una cum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, idcirco presens publicum instrumentum manu alterius me (notario) aliis legitime impedito negociis fideliter conscriptum exinde confeci subscripsi publicavi et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis unacum memorati domini decani sigilli appensione signavi et munivi in fidem et evidens testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et legitime requisitus.

Paulus Huthenne.

In dorso de volgende aanteekening:

Vigore conservatorie unionis Bursfeldensis, de qua an perpetua sit dubitatur.

Prepositus apostolorum Coloniensis dixit eam morte concedentis exspirasse, quia clausula: „presentibus perpetuis futuris temporibus duraturis" non est inserta.

Sed D. Laurentius Buccius abbreviator Rome dixit, eam perpetuam, quia expedita in forma „Militanti ecclesie".

Notarieele akte op perkament, door vocht beschadigd, met uithangend zegel in bruin was van den deken, alsmede merk en handteekening van den notaris. Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

BIJLAGE XIV. Notarieele akte, waarbij de voor de visitateurs gedaagde monniken Pieter Slingelant, Hendrik van der Zon en Philippus Hanskirchen beloven gehoorzaamheid aan den proost met onderwerping aan den regel der orde, zooals behoudens eenige wijzigingen bepaald is in de arbitrale uitspraak van den bisschop van Kamerijk.
25 October 1491.

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Anno a nativitate eiusdem millesimo quadringentesimo nonagesimo primo indictione nona die vero vicesima quinta mensis Octobris infra octavam et nonam horas ante meridiem, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocentii divina providencia pape octavi anno eius octavo, vicesima quarta mensis Octobris reverendis et religiosis patribus dominis Adam sancti Martini Coloniensis et Anthonio sancti Luydgeri Werdenensis monasteriorum abbatibus ordinis sancti Benedicti et Theodrico Harlem monasterii sancti Adelberti Egmondensis preposito eiusdem ordinis in camera inferiori domus comitis infra limites monasterii Egmondensis pro tribunali sedentibus, comparuit frater Wilhelmus monachus monasterii sancti Martini Coloniensis procurator ac promotor negociorum capituli provincialis Treverensis et Coloniensis provinciarum ordinis sancti Benedicti, et reproduxit quoddam citacionis mandatum, cuius tenor sequitur et est talis:

Adam sancti Martini Coloniensis et Anthonius sancti Luydgeri Werdenensis ordinis sancti Benedicti monasteriorum abbates, visitatores monasterii Egmondensis, et Theodricus prepositus eiusdem monasterii, universis et singulis prepositis, prioribus, presbyteris, clericis, notariis et quibuscunque nobis subditis, salutem in Domino. Quia Petrus Slingellant, Henricus vander Son, Philippus Haiskirchen, fratres professi ordinis et monasterii prefatorum infra certum terminum iam dudum effluxum caritative moniti peremptorie, ut preposito predicto secundum regulam sancti Benedicti salvis nonnullis modificationibus per dominum episcopum Cameracensem ipsis in quodam arbitramento seu laudo concessis realiter

et cum effectu obedirent, vere monitioni minime curarunt et propterea hora octava die lune vicesima quarta mensis Octobris anni datis presencium eis per nos peremptorie prefixa sub pena inobediencie ad comparandum coram nobis et ad dandum finale responsum antedicto preposito secundum regulam sancti Benedicti salvis modificationibus premissis obedire ac nonnulla puncta per nos visitatores edita eos concernentia observare vellent, minime comparuerunt sed contumaciter se absentarunt, propterea eosdem contumaces decernimus. Hinc est quod vos et unumquemque vestrum exhortamur pariter et requirimus, ut visis presentibus citetis peremptorie coram nobis ad aulam domus comitis predictos fratres et unumquemque eorum ad horam diei datis presencium ad videndum et audiendum eos declarari penam inobediencie contumaciter incurrisse et ipsos et unumquemque eorum ut et tamquam talem vel tales tractandum esse nisi eadem hora causam vel causas allegaverunt racionabiles quare premissa minime fieri debeant. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo vicesima quarta mensis Octobris alterius nostri sub sigillo signatum per me Johannem Zontfelt notarium publicum. Et accusavit contumaciam Petri Slingellant, Henrici vander Zon et Philippi Haiskirchen fratrum conventualium monasterii sancti Adalberti Egmondensis prenominati citatorum non comparencium et peciit eos contumaces declarari et penam inobediencie incurrisse et ut tales tractandos esse. Qua peticione proposita domini visitatores prelibati ad preces venerabilis et egregii viri magistri Johannis Bommell, decretorum doctoris decani Novomagensis, terminum citationis in eodem statu continuarunt et prorogarunt ad horam octavam diei sequentis. Quibus fratribus illa hora advenientibus et ipsis dominis visitatoribus in loco predicto pro tribunali sedentibus comparuerunt coram me notario publico et testibus infrascriptis presente domino Wilhelmo procuratore et promotore fratres Petrus Slingellant, Henricus vander Zon et Philippus Haiskirchen monachi professi monasterii Egmondensis antedicti, et unusquisque eorum singulatim se velle servare puncta infrascripta et vivere secundum regulam sancti Benedicti salvis modificationibus per reverendissimum in

Christo patrem dominum Henricum episcopum Cameracensem in quodam arbitramento seu laudo ut fertur factis sponte et libere non coacte suis propriis dilucidis vocibus ad manus dicti domini prepositi legittime stipulantes promiserunt nec dictis punctis eis vulgari sermone expositis renunciare intenderent. Tenor vero punctorum de quibus supra fit mencio sequitur et est talis:

In primis quod antiqui fratres observent mandata Dei et ecclesie et tria substancialia vota ordinis, ad que observanda omnes religiosi obligantur, videlicet paupertatem ita quod se exproprient de omnibus pecuniis, domibus, hortis, capsis et clavibus ac aliis rebus ita quod sine licentia prepositi de premissis et aliis nichil possideant et si qua credita redditus aut litteras reddituum habuerint easdem resignent iuxta formam iuris incontinenti: similiter et debita si qua habeant in scriptis assignent. Item secundum est castitas, item tercium est obediencia secundum regulam ita quod salvis eis graciis et indultis in quodam sentencia arbitraria ut fertur contentis in omnibus licitis et honestis domino preposito secundum regulam et modum reformacionis nunc institutam obediant. Item divinum officium visitent cum ceteris fratribus in cantando legendo serviendo in choro et in refectorio se eisdem conforment et ebdomadas suas observent salvis modificationibus sentencie de qua fertur late. Item continuum silencium in quatuor locis interdictis scilicet in ecclesia, dormitorio, refectorio et in ambitu diligenter observent ac eciam temporibus interdictis salvis modificationibus circa antiquos. Item statutis temporibus in apostolicis privilegiis et iure communi designatis confiteantur domino preposito aut confessariis ab eodem deputatis, reservatis casibus secundum consuetudinem ordinis domino preposito. Item ad minus semel in ebdomada videlicet sexta feria que si summo festo occupata fuerit die sequenti simul ad capitulum venient et quilibet de culpis suis iuxta morem religiosorum se proclament et penitenciam salutarem recipiant et peragent iuxta exigenciam culparum salva eciam modificatione. Item a venacionibus omnibus in iure prohibitis omnes abstineant et canes infra septa monasterii ipsi fratres non admittant neque servent. Coquinam, alias officinas et cellas aliorum fratrum nullus

sine licentia ingrediatur. Item terminos monasterii sine racionabili causa et licentia prepositi nullus exeat. Attento eciam quod post sentenciam latam de qua supra mulieres passim intromittuntur ad abbaciam et vise sunt de eadem abbacia intrare ad ambitum, prout in visitacione nunc facta compertum est, quod religiosis minime congruit, idcirco nullus fratrum qui stat sub obediencia prepositi ingrediatur abbaciam sine racionabili causa et licencia prepositi aut in eius absencia prioris.

Premissa omnia et singula diligenter observent et obediant in premissis et aliis licitis secundum regulam sub penis inobedientibus ac rebellibus in regula et sentencia ut fertur arbitraria contentis salvis modificacionibus in eadem sentencia specificatis. Que si contumaciter primo et secundo moniti observare et penitencias regulares recusaverint pro transgressionibus premissorum quod absit penam carceralem non evadant. Insuper promiserunt se modeste absque potacione, mulierum confabulacione curiam exteriorem ante abbaciam conversaturi; si reperti fuerint sedentes in potacione vel mulierum confabulacione et semel vel bis ammoniti non destiterint nec se emendaverint eo ipso amitterent modificationem quoad latum spaciantium, sed obligati essent stare infra primam portam que est in opposito domus comitis et exnunc prout extunc renunciabunt. Super quibus omnibus et singulis premissis iidem domini visitatores et prepositus monasterii Egmondensis sepedicti pecierunt a me notario publico infrascripto unum vel plura publicum seu publica confici instrumentum seu instrumenta in meliori forma. Acta sunt hec in aula domus comitis prefati sita infra emunitatem monasterii sancti Adalberti Egmondensis antedicti anno indictione mense die et hora et loco quibus supra presentibus ibidem venerabilibus et fidedignis viris magistro Johanne Bommell ecclesie collegiate Novomagensis decano et Wilhelmo Rietwiick balivo Egmondensi necnon religiosis fratribus Jaspero Hoichstraten et Henrico Rees monachis professis monasterii sancti Adalberti Egmondensis testibus ad premissa vocatis pariter et rogatis.

Er quia ego Johannes Zontfel de Rees clericus Coloniensis diocesis sacra imperiali auctoritate notarius publicus ordinaria admissione approbatus predictis terminis

citacionis et prorogationis, fratrum comparicioni, promissioni, stipulacioni atque aliis omnibus et singulis premissis presens personaliter unacum prenominatis testibus interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideo hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum subscripsi et in hanc publicam formam redegi signo et nomine meis solitis et consuetis sign(avi) et roboravi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum roga(tus) et requisitus rasuram factam et manu mea propria correctam non vicio sed errore factam approbo.

Per me Iohannem Zontfelt de Rees notarium publicum.

Notarieele akte op perkament, een weinig geschonden, met merk en handteekening van den notaris. Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BIJLAGE XV. Brief van abt Anthonius der St. Ludgerusabdij te Werden aan een zijner confraters te Rome betreffende de aangelegenheid der reformatie van de abdij te Egmond.
17 September 1492.

Sinceram in Domino charitatem. Noveritis frater charissime in crastino Exaltacionis sancte crucis duas me vestras recepisse litteras transmissas per d(ominum) abbatem sancti Martini unam XIX Junii et aliam XII die Julii ex Urbe datas una cum nonnullis secretis avisamentis inclusis. Quia autem ambarum principalis una est materia scilicet de monasterio Egmondensi et inprimis reformatione et conservatione cui ex animo favere me scitis gaudeo quamplurimum et consolatus sum super diligencia per venerabilem dominum abbatem Lutzenburgensem facta contra adversarios reformacionis emulos. Cui eciam congaudeo de honore ut scribitis assecuto quia ita visus et habitus apud maiores curie etcetera, et quia in tali honore positus monachum de reformacione laudabili sua conversatione non diffitetur, quod revera difficile ut in tanto personarum et causarum secularium strepitu regulares mores non paulatim desuescat prout de ipso

relatum extitit. Utinam autem Altissimi gracia tam ipsi quam vobis assit ut sic intendatis causis ordinis ne animarum vestrarum faciatis detrimentum.

Summarie igitur ad vestra scripta respondendo advertatis me dolere cordialiter super confusione v(enerabilis) p(atris) Lutzenburgensis et vellem rem istam maturiori consilio deductum fuisse. Sed ut verum fateor idem v(enerabilis) p(ater) minus caute circa CCC°. ducatos agens occasionem dedit. Novit utique quod sibi ad causam sui monasterii Lutzenburgensis fuerunt transmissi non sine gravamine monasteriorum aliorum, quare opus non erat prepropere contra commissionem bancarii usurpare. Scripsit etiam sollicitando pro ista pecunia et materiam suarum litterarum contrariis involvebat sentenciis prout legentes aperte poterant advertere nec ea que asseruit factum comprobavit. Insuper venerabilis d(ominus) abbas sancti Martini et ego bina vice ista estate ascendimus Maguntiam ad dietam prefixam cum domino presidente provincie Maguntis ad tractandum de unione dudum inter provincias inita conservanda pro defensione ordinis et monasteriorum ipsius, et cum inter alia offerret se materia calculi de expensis hincinde factis volebant Maguntinenses patres computare omnia exposita a primo die unionis inite usque nunc; nos autem in contrarium allegavimus nos non debere respondere nisi a tempore renovacionis nuper facte eo quod non fuimus requisiti nec fecimus constitucionem procuratoris cum ipsis etc. Sed allegaverunt quod simili modo nec ipsi constituerunt patrem Wilhelmum idcirco pari ratione non tenentur ad expensas per eundem factas sine ipsorum mandato cet. Fuimus demum coacti subire omnes expensas a principio unionis factas per eosdem patres quod opus non fuisset, sed Lutzenburgenses secundum ordinacionem patrum nostrorum pecunias nostras presentassent ad manus illorum patrum in suo ascensu cet. Quia autem de preteritis non est consilium nec fructuosa penitencia idcirco v(enerabilis) d(ominus) Lutzenburgensis agat adhuc sicuti testimonium vos de ipso perhibetis, quod ego et credo verum ac utatur auctoritate a tribus provinciis sibi per communem constitucionem concessa ad honorem et utilitatem ordinis et monasteriorum taliter ut non confundamus nos qui rem istam promotam habuimus

sicuti confido de qua constitucione et salario singulis annis habendo supersedeo lacius scribere sciens iam per alios patres sibi sufficienter singula intimata cum transmissione mandati ac pecuniarum iuxta conclusionem in novissima conventione patrum ad vincla Petri in Maguntis factam.

Quo ad factum monasterii Egmondensis quia dominus abbas Lutzenburgensis negocio favens integro corde invigilat cooperante Christi gracia cuius honor queritur, emuli confido casso labore tandem deficient. Non tamen dissuadeo de concordia si tollerabilis possit haberi tractanda et admittenda. Si primo per d(ominum) episcopum Cameracensem non subsistat corrigatur et fundetur in iure ita tamen quod reformationi non preiudicetur. Miror autem quod iterum et iterum scribitis de mandatis seu procuratorio ad concordandum seu litigandum cet., cum dudum ipse capituli provincialis dominica Iubilate in Colonia celebrati intellexerim a domino preposito Egmondensi, quod huiusmodi procuratorium esset missum. Si forte casu esset perditum vel per infidelitatem latorum detentum nec presentatum nescio. Intellexi novissime a domino abbate sancti Martini, quod dominus decanus Novomagensis, unus de precipuis consiliariis abbatis Egmondensis, proxime Colonie existens dixit se descensurum ad Hollandiam et omnimode abbati Egmondensi persuasurum de concordia non rescindenda in quantum nos de quo prius dubitabat eidem inherere velimus. Quodsi noluerunt procuratores animum ad concordiam accommodare aut in correcturam ipsius contra equitatem exorbitare, extunc fiat cause commissio et melius ut apparet in patria propter causas notas et in scriptis vestris tactas et defendatur cum consilio et auxilio amicorum et ordinis. Dominus prepositus Egmondensis cum conventu fuit in possessione levandi redditus sibi per episcopum Cameracensem assignatos, qui ut advertere possum ultra communes sumptus monasterii sufficiunt cet. de provisione ulteriori facienda ad obviendum periculis futuris puto cogitatum est aliquo modo. Quod autem prior carmelitarum accusat prepositum de iniuriis irrogatis abbati, frivolum magis estimo quam veritate subnixum prout vobis constant singula que usque ad vestrum decessum fuerunt facta, interim non audivi de

aliqua turbacione inter ipsos habita. Idem tamen prepositus non dubito singulis obiectionibus istis particulariter respondere poterit si nondum sit factum. Insuper perlegendo avisamenta perpendo multa merito ponderanda et si venissent tempore debito ad manus secundum informationes istas aliquid fuisset factum maxime quo ad incorporacionem capituli annalis, que licet per prepositum in capitulo proxime Erfordie celebrato presentem una cum littera domini locum tenentis cum appendenti sigillo facta sit fuisset res plus ad finem intentum directa. Quod autem patres capituli consentire debeant quatenus d(ominus) a(bbas) Lutzenburgensis tamquam orator imperatoris ac Romanorum regis sub expensis ordinis in Romana curia perseveret ac causas ordinis contra adversarios defendat, non video nunc posse deduci ante futurum capitulum, quia licet d(ominus) a(bbas) sancti Martini vellet inclinare et consentire non tamen stabit per ipsum, maxime quia factum tale magnificum maximas exigeret expensas quas ipse d(ominus) abbas non tenetur solvere de suo monasterio nec potest exigere ab aliis nisi de consensu capituli vel capitulorum trium provinciarum, qui in eo casu omnes haberent contribuere ad comportandum. Confido autem quod si in constitucione iam facta idem dominus Lutzenburgensis fidelis fuerit repertus patres trium provinciarum qui firmiter inherentes unioni decreverunt iura ordinis defendere nec expensis parcere, rem istam cum cautela proponendam usquequaque non deicient, dummodo medio tempore fiat avisatio de quantitate expensarum pro singulis annis. Constat quod magnus quidam cortisanus vobis bene notus idem dedit consilium, hoc est quod orator imperatoris et regis Romanorum in curia causam ordinis singulariter haberet commissam cet. Quo ad vestrum reditum, dilecte frater, ab Urbe dominus sancti Martini nescio quid senciat, ego tamen non consulo quod redeatis, nisi res deveniat ad alium statum hoc est quod committatur causa vel concordetur. Significavit michi nunc d(ominus) sancti Martini, quod dominus Egmondensis comes ostenderit scripta de conventu carmelitarum in Harlem continencia, quod prior illius conventus scripserit eidem suo conventui de duabus sentenciis contra nos obtentis cet., quod verum non credimus maxime quia mentionem nullam inde vos

facitis. Idem dominus locum tenens in priore mentis constancia circa manutentionem reformacionis animo perseverat. Dominus dux Saxonie informatus per magistrum Anthonium ordinis predicatorum doctorem cet. asseruit se aliter informatum sed omnino esse de sua voluntate quod maneat reformatio cet.: prepositus presumo lacius singula exponet. Agatis zelose et sitis infatigabilis rogando et animando venerabilem dominum Lutzenburgensem, de cuius descensu ad Franciam pro reformacione ibidem propaganda nichil occurrit ad scribendum presumens, quod tamquam vir prudens non velit manum mittere ad rem tam arduam que precipue sine patrum auxilio nequeat perfici, quorum non intelligo voluntates molinatas ut suas fimbrias in immensum extendentes fratres suos consenciant mittere ad Franciam, quod utique esset eosdem periculis exponere tamquam a corpore unionis dimembratos, cum non sit factibile ut puto ut monasteria illa propter distanciam et alias causas recipiantur ad unionem quia nec possent visitari cet. quare videtur res ista indigere deliberacione maturiori. Offeruntur per principes monasteria hic in partibus nec patres consenciunt sine gravitate ad acceptandum aliqua ex ipsis propter causas cet. Nichill demum scribitis de statu monasterii Lutzenburgensis et multis videtur absurdum quod idem dominus scribat se abbatem, cum ut ipse fatetur alii contendant de iure nec sit in possessione cet. Oro ut idem v(enerabilis) p(ater) michi cordialiter dilectus semper optime valeat et in cunctis commissis secundum timorem Dei prospere et fideliter agens post honorem et favorem temporales hic recipiendos pro suis laboribus eterne vite coronam una nobiscum pariter mereatur. Salutat eundem una nobiscum dominus Arnoldus cappellanus noster commendatum se faciens in charitate Christi, qui in cunctis vos dirigat et tandem cum salute ad propria reducat.

Ex Werdena in die sancti Lamberti episcopi et martyris anno etc. nonagesimo secundo. Salutem plurimam.

Frater Anthonius servitor fratrum monasterii sancti Ludgeri in Werdena.

Hermannus salutem plurimam.

HS. op papier. Verzameling stukken betref-

fende de abdij van Egmond, bisschoppelijk seminarie Warmond.

BIJLAGE XVI. NOTARIEEL PROCESVERBAAL DER DAGVAARDING VOOR DEN GROOTEN RAAD TEGEN GERARD VAN BERKENRODE, RENTMEESTER DER ABDIJ VAN EGMOND EN TEGEN DEN PROOST DIER ABDIJ TEN GEVOLGE DER BRIEVEN VERKREGEN DOOR DEN ABT VAN EGMOND VAN DEN RAAD TE MECHELEN WEGENS SCHENDING DER UITSPRAAK VAN DEN BISSCHOP VAN KAMERIJK IN ZOOVERRE DE PROOST C.S. DE RENTEN VAN HET KLOOSTER VOOR HUN EIGEN REKENING ONTVANGEN, DE SCHATKAMER DER ABDIJ VOOR DEN ABT SLUITEN, HEM ZIJN ZEGEL ONTHOUDEN EN DAARVAN BUITEN ZIJN TOESTEMMING GEBRUIK MAKEN, EN VERBIEDEN AAN IEMAND ANDERS GELDEN TE BETALEN DAN AAN HEN — WELKE BRIEVEN VAN DEN RAAD GEDAGTEEKEND ZIJN VAN 12 NOVEMBER 1491. 28—30 DECEMBER 1492.

In nomine Domini. Anno a nativitate eiusdem Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo indictione decima vicesima octava die mensis Decembris hora vesperarum vel quasi pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocentii divina providencia pape octavi anno pontificatus eius octavo, in mei notarii publici ac testium Heinrici de Missevar et Cornelii filii Heinrici et Cornelii filii Laurencii et Gherardi de Nortich presencia comparuerunt in domo capitulari monasterii Egmundensis Traiectensis diocesis Odzerus de Cralingen monachus et presbyter et magister Otto de Heemskerck cum omnibus aliis ut et tamquam procuratores familiares commensales cotidiani deputati et missi domini Jordani abbatis Egmundensis, ut ipse Otto suo ore asseruit et inter cetera haec vel in effectum verba similia ad Theotricum Busman presentem nomine et pro parte abbatis predicti dixit: Domine preposite, dominus meus prelatus ille dixit, quod ipse seu ego et seu alii eo nomine debeant recipere et levare coronas cessas hodie et solvendas in summo altari ecclesie presentis monasterii Egmundensis. Et ad illum finem et effectum ipse

Otto ostendit ei quoddam scriptum, quod ipse suo more vocabat concordata domini Cameracensis, et per quamdam clausulam in hoc scripto contentam suum nitebatur tueri propositum. Sed Martinus de Visker legis doctor ut et tamquam sindicus prepositi et prioris et conventus (predic)ti monasterii asseruit contrarium, quod receptio dictarum coronarum spectaret ad prepositum et quod illa clausula allegata per Ottonem hoc expresse innu(eret) cet. Et quod tunc ipse Otto requisivit quemdam Petrum de Meerkerck assertum executorem curie Hollandie, ut ipse Petrus contra Gherardum de Berkenrode reddituarium seu receptorem dicti monasterii exequeretur quoddam mandatum magne curie, cuius tenor sequitur et est talis:

MAXIMILIAEN bi der gracien Goeds roemske coninc altijts vermeerderer srijcx van Hongaryen van Dalmatien van Croatie etc. ende Philips bi der selver gracien (Goeds) hertoge van Oestenrijck hertoge van Borgongen van Lothric van Brabant van Limburch van Lutzenburch ende van Gelre grave van ..... [1]) van Tiroil van Artois van Borgongen palatine van Henegouen van Hollant Zelant van Namen ende van Zutphen marcgrave des helich rijcx heren van Frieslant van Zalijns ende van Mechelen, den yersten onsen duerwarder sargant van wapenen voerde exploiteerende in onsen cam(ere) vanden rade in Hollant ofte anderen onsen officieren hier op versocht: saluyt. Van wegen van onsen lieven ende getrouwen raedt here Jordan (van Dryel) abt van Egmont mitgaders van onsen procurator generael is ons vertoecht geweest, hoe dat zekere tijt is geleden die voirsz. abt supplieerde ..... die abten van Wairden ende sint Martijns tot Collen ende brueder Dirc vanden Busch ende anderen vreemden religiosen tot vervolge van .... dede veriagen vele edele mannen ende anderen religiosen van onsen landen bi hem ende sinen voersaten ontfangen ende dairin brengen ..... ende vanden gueden ende fundacien vanden zelven cloesteren gegeven bi ons ende onsen voersaten omme donderhouwenisse vanden edelen ende ..... en religiosen van onsen

[1]) De opengelaten en tusschen haakjes geplaatste gedeelten waren door de beschadiging van het HS. onleesbaar of slechts door gissing aan te vullen.

landen disposieren tot horen wille ende anders dan dair toe die bi ons ende bi onsen voersaten gegeven waren ende bi ons gecomen also men in desen sonder ons niet en behourde noch mochte procederen versoeckende omme provisie achtervolgende denwelke wi geordineert hebben gehadt den biscop van Camerijk, die welke aldair getogen is ende hevet bi onsen bevele ende commissie ende oeck bi der submissie van voirnoemde partie gemaect ende gegeven sekere appointemente condemnerende deselfde partien ende elcken van dien in den onderhoudenisse van denselffden appointemente upte peyne van zesse hondert marke sulvers tot elke stonde te verbueren die helfte tonser profijte ende dander helft tot den profite van den partie die dat onderhouden sal, welke appointemente die selfde voirsz. partien dat lieflic geaccepteert ende geemolegeert hebben nader welke acceptatie ende emolegatie die voirsz. biscop van Camerijk is gecomen bi ons ende den luyden van onsen groten raide rappoert doende van zijnder voirsz. commissie ende appointemente ende dat gehoert hebben ende dat oec gegratificeert hebben ende belieft ende ist alsoe dat die voirsz. abt edelen ende anderen religiosen van onsen voirsz. lande dat duechtlick onderhouden hebben. Nietemin die voirsz. abten van Wairden ende sinte Martijns tot Collen mitgaders brueder Dirc vanden Busch ende anderen vreemden religiosen willende verjagen den voirsz. abt suppl. edelen ende anderen religiosen van onsen lande hebben hemluyden onclanx vervoirdet af te sluyten zekeren cameren van den abdien, te versetten reliquien ende juwelen bi ons ende onsen voersaten gegeven, die renten vanden cloesteren up te bueren, dat zegele van den convente in haren handen te nemen ende dairmede te zegelen sonder den presencie wete deliberacie ende consente van den voirsz. abt suppl., te ontfoeren ende te onthouden die registeren ende rentebrieven van denzelfden cloesteren, te verbieden den renthiers ende pachtenairs niemant gelt te gheven dan hemluyden ende meer anderen actien te doen al in praeiudicie ende ter contrarie van den voirsz. appointemente ende incurrerende van den voirsz. peyne niet alleenlicke tot hinder ende praeiudicie van den abt voirsz. suppl. edelen ende religiosen van onsen lande mair geheel ende al totter enarvacie ende destructie van onsen voirsz. fundatie dat ons niet gehengen en .....

Alsoe die voirsz. suppl. seit ons versoeckende om provisie, soe is dat wi die zake voirsz. overmercken onbieden ende bevelen dair toe committerende mits desen, dat indien u blycke van tghene dat voirsz. is ende sonderlinge van den voirsz. appointemente acceptatie ende omoligacie ende dattet niet veriaert noch suspendeert en si bi appellacie of reformacie ghi tot versoecke van den voirsz. abt suppl. dat bestelt tot behoerlike executie realike ende bi feyten nae siinder forme ende intonacy ende dairtoe indien u blijcke van dat die abten brueder Dirc vanden Busch ende anderen alsoe tegens den voirsz. appointemente geattempteert hebben als voirsz. is dachvoirt te comen ende te compereren teenen zekeren ende tameliken dage voir onsen lieven ende getrouwen ridder ende cancellier den here van Campervans ende van Zere ende den anderen luyden van onsen groten raide, omme dair voir den voirsz. suppl. te verantwoirden hemluyden te zien verclaren geinsomeert te syne in den voirsz. somme van sesse hondert marcke selvers ende voert te procederen nae rechten overscrivende te voirsz. dage onsen voirsz. cancellier ende luyden van onsen voirsz. groten raede wes ghi hier inne gedaen sult hebben den welken wi ontbieden ende overmits dat dit rorende is den voirsz. appointemente gegeven bi den voirsz. biscop van Camerijk in desen onsen commissaris ende gedeputeerde committeren dat si partien die gehoert doen ende administreren guet cort recht ende ex(ecu)cie van iusticie, wanttet ons alsoe belieft niet teghenstaende enige letteren surreptiliter vercregen ofte vercrigen ter contrarie. Gegeven in onsen stede van Mechelen den XXIIen dach Novembri int jaer ons Heren dusent vier hondert een ende tnegentich ende van den rycke van onsen conicx te wetene vanden roemscke rycken tseste ende van dien van Hongarye cet. teerste. Aldus ondergescreven ende geteekent bi den coninck ter relacie vanden raede: de Cauwenhoigis.

Quo quidem mandato lecto ipse executor virtute dicti mandati citavit Gerardum de Berckenrode ad instanciam dicti abbatis et pro curia fiscali et ad magnam curiam, item et citavit prepositum et abbates ad eandem curiam, de quo magister Martinus de Visker peciit instrumentum. Et illico ipse executor instante et volente Otthone revocavit dictam executionem quo ad prepositum et abbates,

sed voluit illam viribus subsistere quo ad Gherardum de Berckenrode. Acta sunt hec sub anno indictione mense die hora loco et successive coram summo altari et pontificatu et testibus quibus supra.

Consequenter eadem die et hora et testibus prenominatis Heinrico de Missevar, Cornelio filio Laurencii et Gherardo de Noertich coram me notario dictus prepositus cum magistro Martino et aliis suis comparuerunt coram summo altari dicti monasterii Egmundensis animo et causa recipiendi coronas mentionatas et pariformiter Oedzerus de Cralingen et Otto nomine abbatis pecierunt ut eis nomine abbatis solutio coronarum fieret et quod tunc debitores presentes notantes hanc contro(vers)iam ut in plurimum solvere distulerunt et quod tunc idem executor virtute mandati premissi mandavit sub certis penis debitoribus omnibus et singulis ne alicui solverent nisi abbati. Cui executori dictus Martinus contradicebat et quod ipse perperam inique iniuste et contra suum iuramentum et in perniciem regie maiestatis dictum suum exequebatur mandatum nedum preter sed contra et adversus eius tenorem. Et desuper peciit a me notario instrumentum. Item quod tunc propter dictam executionem qualiter taliter factam debitores distulerunt solvere demptis aliquibus bonarum mentium et bono zelo et spiritu moti, qui dicto preposito ut debuerunt solverunt. Acta sunt hec sub anno indictione mense die hora loco et pontificatu et testibus quibus supra.

Consequenter vero anno indictione et pontificatu quibus supra descriptis die vero vicesima nona mensis Decembris hora vesperarum extra portam dicti monasterii versus ortum comparuit coram me notario magister Otto, et nomine premissi abbatis peciit a preposito presente et audiente, quatenus ipse prepositus iuxta tenorem contractus transactionis seu amicabilis compositionis facte per reverendum dominum Cameracensem inter dominum suum abbatem ablata utensilia et edificia constructa seu accepta iuxta tenorem predicti contractus demolire et restituere vellet. Cui Ottoni magister Martinus de Visker ut et tamquam sindicus et procurator prepositi presentis et consencientis et eius nomine hec et in effectum verba similia respondit: Dominus prepositus non credit aliqua utensilia aut edificia structa ..... ab abbatem contra

tenorem contractus abstulisse seu edificasse, quod contractum, ut ipse magister Martinus asseruit, dictus prepositus nedum vidit neque legit et credebat dictum abbatem in multis contra dictum contractum contravenisse et egisse et ipse prepositus in quantum inveniret postquam dicte littere contractus venerint ad manus suas aliquid contrarium fecisse totum in pristinum statum revocare et quod ipse in quantum in eo esset non intenderet venire contra dictum contractum et quod si aliquid repertum fuerit per eum contrarium innovatum hoc fuit ex carentia dictarum litterarum dicti contractus. Et quod tunc ad instanciam et peticionem magistri Otthonis dictus executor citavit prepositum ad instanciam procuratoris fiscalis magne curie ad dictam magnam curiam (regis) Romanorum ad primam diem iuridicam post Ponciani. Et desuper magister Martinus peciit a me notario instrumentum. Acta sunt hec sub anno indictione mense die hora loco et pontificatu quibus supra presentibus testibus Guilhelmo de Riedwijck balivo in Egmunda et Waltero Curtghe de Alcmaria.

Consequenter vero anno indictione et pontificatu quibus supra descriptis die vero tricesimo mensis Decembris hora nonarum ante cameram prepositure religiosus frater Hieronymus cellerarius monasterii Egmundensis pro tunc requisivit Petrum Meerbeeck executorem mandati magne curie ad dandum litteras testimoniales suarum executionum vigore dicti mandati factarum sub salario competenti, qui tunc recusavit dare. Et desuper dictus Hieronymus peciit a me notario instrumentum. Acta sunt hec sub anno indictione mense die hora loco pontificatu quibus supra presentibus testibus Nicolao filio Petri et Cornelio filio Laurencii ad premissa vocatis et rogatis.

Et quia ego Guigerus de Torrente clericus Traiectensis diocesis sacra imperiali auctoritate notarius publicus predictis recepcionis coronarum peticioni, cuiusdam scripti ostensioni executorum cet. constitucioni, citacionis contradictioni, revocacioni ac quibusvis aliis et singulis premissis una cum prenominatis testibus presens personaliter et successive interfui atque omnia alia et singula sicut premittitur fieri vidi et audivi idcirco hoc presens publicum instrumentum exinde confeci propria mea manu conscripsi subscripsi signavi signo et nomine meis solitis et consuetis atque in hanc publicam formam redegi

in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus ad hoc specialiter et requisitus.

G. de Torrente.

Notarieele akte op perkament, door vocht geschonden, met merk en handteekening van den notaris. Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BIJLAGE XVII. ARBITRALE UITSPRAAK OVER DE NIEUWE ONEENIGHEDEN TUSSCHEN DIRC BUSMAN PROOST DER ABDIJ VAN DE NIEUWE UNIE, EN JORD. DE DRIEL ABT: DIE GESCHILLEN BETROFFEN EEN VORDERING VAN DEN PROOST VAN ACHTERSTALLEN HEM DOOR DEN ABT TE BETALEN: DE SLUITING VAN HET KLOOSTER TEGEN PERSONEN EN VROUWEN, DIE DIKWIJLS STOORNIS TE WEEG BRACHTEN: DE BELEEDIGINGEN DOOR OTTO (*sic!*) VAN CRALINGEN DEN PROOST EN ZIJN MONNIKEN AANGEDAAN, HET BEZEGELEN DER VERKOOPEN DOOR DEN ABT GEWEIGERD ENZ. DE UITSPRAAK IS OVER HET GEHEEL BEMIDDELEND. DE PROOST WORDT AFGEWEZEN VAN ZIJN AANSPRAAK OP ACHTERSTALLEN: DE PORTIER DES KLOOSTERS ZAL VOORTAAN DOOR BEIDEN, ABT EN PROOST, WORDEN BENOEMD. DE ABT MOET ZEGELEN OOK ZONDER ZIJN AANDEEL UIT DEN VERKOOP TE ONTVANGEN.
VERDER REGELING VAN EENIGE BIJ DE VORIGE UITSPRAAK ONAFGEDANE PUNTEN.
23 APRIL 1493.

Universis et singulis presentes litteras inspecturis. Henricus de Bergis Dei et apostolice sedis gracia ep(i-scop)us Cameracensis et comes Cameracensis: salutem in Domino sempiternam. Ortis nuper per et inter reverendum patrem dominum Jordanum, abbatem ecclesie seu monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis ex una, et religiosos viros prepositum et conventum de reformatione dicti monasterii Egmondensis eiusdem ordinis ex altera partibus nonnullis querelis differenciis dubiis seu questionum materiis procedentibus seu originem sumentibus ex tenore laudi sive arbitralis sentencie alias per nos inter easdem partes

et super earum tunc motis differenciis et questionibus anno videlicet Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo quinta mensis Junii lati et promulgati seu late et promulgate nonnullorumque tractatuum expost in nostra presencia subsecutorum per ipsas partes approbatorum et emologatorum, quorum dubiorum interpretationem decisionem et declaracionem ad nos reservavimus, comparuerunt personaliter coram nobis in domo sive hospicio habitacionis nostre oppidi Bruxellensis nostre diocesis religiosus ac venerabiles viri domini Theodoricus Buysman prepositus et magister Martinus de Beverwijck decretorum doctor conventus Egmondensis assertus procurator ex una, et magister Otto de Heemskercke prenominati domini abbatis Egmondensis procurator ex altera partibus, dubia sive querelas suas hinc inde et contra se mutuo coram nobis in scriptis porrexerunt et exhibuerunt petentes requirentes et supplicantes a nobis et per nos super illis nostram interpretationem declarationem decisionem et determinationem fieri. Quorum seu quarum tenores sequuntur et sunt tales:

Et primo dubiorum seu querelarum dictorum prepositi et conventus. Reverendissime pater, petitur declaratio super punctis inferius exprimendis. Appunctuatum fuit in sentencia arbitrali per reverendissimam paternitatem vestram, quod prepositus cum suo conventu in festo Omnium Sanctorum tunc immediate sequenti reciperet ex redditibus Kermarie mille quingentos florenos et ex proventibus officiorum memoriarum et custodie summam septingentorum florenorum renensium. Sed non receperunt nisi forte ad summam centum viginti florenorum. Super hiis peciit prepositus sibi responderi de residuo prout reverendissime paternitati vestre equum videbitur. Promisit abbas pro monachis antiquis, qui tractatui non interfuerunt, si et in quantum de assignatione pensionis ultime minime contentarentur, ut scilicet secundum priorem assignationem octoginta florenos expeterent, tunc ipse abbas promisit de eo predictum prepositum exonerare. Sed quia dominus Ghisbertus Boetzeler expetit summam octoginta florenorum quam ei prepositus solvere per duos annos compulsus est sic quod ultra pensionem solitam ultimi tractatus dederit ei quadraginta

florenos. Item clausura monasterii male discipline custoditur, quia intromittuntur diversi homines ad ambitum eciam mulieres, qui multam molestiam inferunt fratribus precipue tempore capituli: petitur igitur ut decernatur clausura ab intra qua claudatur ianua abbacie absente abbate. Et pariformiter per portam exteriorem indifferenter intromittuntur quicumque ymmo raro clauditur: petitur igitur ut prepositus ordinare habeat ibi discretum portarium suis expensis. Item quod Cralingen deberet esse cum abbate ut capellanus, qui eciam sicut magister Otto et Jacobus Coen multis conviciis et contumeliis inquietat prepositum et conventum reformatum avertendo et sollicitando antiquos monachos nobis adiunctos ab obediencia et disciplina. Item renuit dominus abbas seu recusavit sigillare pro preposito et conventu in venditione reddituum redimibilium sicut appunctuatum fuit. Item specificetur certum tempus circa quod et prepositus abbati et abbas preposito et conventui computum faciant de singulis receptis et expositis secundum tenorem tractatus concordie. Item hospites secundum regulam suscipiendi non admittuntur ad abbaciam prout secundum tractatum fieri deberet: subveniatur igitur preposito et conventui in expensis et requisitis pro eorum honesta receptione. Item cum prepositus preesse debeat conventui et fratres eidem professi tam reformati quam irreformati sub ipsius prepositi erunt absoluta obedientia: decernatur ut nullus alius eos impediat in capitulis et tractatibus servandis secundum directionem regule preterquam in electione novi abbatis, ubi antiqui ad capitulum et electionem erunt vocandi nobiscum. Item petit illustris et magnificus dominus comes de Egmonda per Hollandiam preses trecentos florenos pro expensis per eum factis sibi per eandem vestram paternitatem reverendissimam assignatos exsolvi.

Pro evidencia primi articuli venerabilis domini prepositi Egmondensis quo petit ab abbate duo milia florenorum renensium vel circiter sciendum, quod monasterium fuit reformatum in capite et in membris et dominus Jordanus de Driel abbas ab administratione tam in spiritualibus quam temporalibus remotus auctoritate litterarum apostolicarum et venerabilis Theodricus Buysman presbyter et monachus professus ordinis beati

Benedicti in prepositum et administratorem in spiritualibus et in temporalibus dicti monasterii eadem auctoritate apostolica institutus anno Domini MoCCCCo nonagesimo primo in crastino Agathe virginis et quod pro tali fuit habitus nominatus tentus et servatus cet. Item quod si abbas Egmondensis tempore sue administrationis in Kermaria agros et pascuas agricolis et colonis non locasset et decimas dicti monasterii sed per se hominibus bona fide sibi et monasterio deservientibus coluisset et in mensibus Augusti Septembris Octobris annue in sua horrea cellaria frumentum blada hannonam et reliquos fructus provehi fecisset, nonne dicti fructus fuissent ibi annuatim in festo Omnium Sanctorum et eciam in eodem festo anni nonagesimi in finem et effectum, ut ministri monasterii et ecclesie fructibus ex illis vixissent et usque ad festum Omnium Sanctorum anni nonagesimi primi iuxta c. Residentium XVI.q.l. et s. „hiis itaque" XII.q.l. Modo prepositus cum suis fratribus reformatis intravit in crastino Agathe anni nonagesimi primi ut premittitur, debuit igitur vivere ex fructibus cessis in festo Omnium Sanctorum anni nonagesimi usque ad eundem diem anni nonagesimi primi. Nec obstat quod iam abbas tempore sue administrationis in Kermaria non coluit per se neque per servos aut homines bona fide sibi servientes sed locavit colonis et agricolis pro certa pecunia cedenda ipso die Omnium Sanctorum, quia dicte pecunie sunt in locum fructuum modo expertissimi iuris est, quod accessorium sapit naturam sui principalis: sicut igitur fuisset in fructibus si exstitissent, ita erit in pecuniis secundum ratum temporis et assignationem nisi haberetur de gracia. Nec obstat argumentum de clerico seculari moriente post diem quo cedunt fructus, cum ille fructus beneficii facit suos et non successori sicut eciam in vasallo, sed aliud in abbate, qui non facit fructus suos sed monasterio ut in ca. abb. l. llll. di.: ergo fructus cessos die Omnium Sanctorum anni nonagesimi abbas non fecit suos sed monasterio in usum monachorum et servitorum Dei et ecclesie per totum illum annum tunc futurum. Et cum premissis accordat sentencia arbitralis qua dicitur, quod quo ad prepositum et conventum reformatum ipso die Omnium Sanctorum anni nonagesimi primi annus habebitur pro lapso ac si per totum annum reformati ibi

fuissent et Deo et ecclesie ibi deservissent et ipso die pro anno elapso integram summam reciperent ut in c. obligare institu. de obliga. l. modo ille pecunie fuerunt pro anno tunc futuro ut premittitur et colliguntur per receptores et magistros rationum per totum illum annum futurum et magistri rationum prestant de illis suas ratiocinationes anno revoluto et propterea ex illis anno precedenti nemo vivere poterat cum non exstabant et quod premissa ita debent intelligi facit favor religionis facit eciam favor alimentorum et necessitatis iuxta l. „nec simul" s. „qui in habitacione" ff. quando di. le. ce.

Deinde dubiorum sive querelarum domini abbatis Egmondensis. Reverendissime pater. Ex quo prepositus Egmondensis cum suis multos articulos tractatus v(estre) r(everende) pa(ternitatis) sibi facit dubios et illo pretextu quamdiu non finiunt per eandem vestram reverendissimam paternitatem plenius et clarius declarati, non veretur contra illos facere in preiudicium dampnum et displicentiam abbatis Egmondensis, unde nove lites et discordia surrexerunt et in dies surgent: petitur ergo ab eadem v(estre) r(everentie) paternitate clarior interpretacio vel declaratio earundem si quo clarior dari potest. Primo istum articulum facit dubium. Dictus prepositus ordinavit et deputavit unum receptorem virum quidem laycum honestum et in facultatibus sufficientem pro bonis vulgariter dictis de Kermerlant prefato monasterio pertinentibus utiliter regendis gubernandis et recipiendis illis videlicet, de quibus receptores eorundem hucusque in suis compotis mentionem facere et rationem reddere sunt consueti et non aliis. Istum articulum prepositus non intelligit ut dicit et putat non solum recipere debere illos redditus de quibus receptor Kermerarie in sua computatione mentionem solet facere sed indifferenter omnes redditus Kermarie, non volens attendere ad illam clausulam „et non aliis", que tamen locum suum non videtur frustra occupare. Contra istam clausulam prepositus recepit iam duobus annis certos alios redditus ministerialium qui vulgariter vocantur „Dienstgelden", quos receptor Kermerarie non solitus fuit recipere neque in compotis suis quolibet anno mentionem inde facere, sed huiusmodi redditus quolibet anno recipere solet abbas per priorem suum aut alium in summo

altari in signum servitutis antique illorum de Egmonda. Preterito anno prepositus recepit istos redditus in despectum abbatis, qui tunc in abbacia Egmondensi presens erat et isto anno quidem magister Martinus per vim et violenciam pecuniam ministerialium in summo altari ecclesie Egmondensis positam inde arripuit et publice coram toto populo vociferavit dicendo: „Hec „facio per vim et violentiam et ita dominus Egmondensis vult et mandat". Creditur quod magister Martinus hec fecerit ex commissione prepositi, quia est sindicus suus: si bene fecerit petitur declarari. Secundo prepositus facit istum articulum dubium. Abbas Egmondensis habebit aulas cameras coquinam penu et alia edificia que semper abbatibus assignata et per eos possessa fuerunt cum utensilibus in illis existentibus et sibi pertinentibus. Contra istam clausulam prepositus et sui per positionem novi muri excluserunt a multis cameris abbacie sue et aliis edificiis item a duobus magnis solariis abbacie sue ubi triticum suum et alias segetes ponere solet ipse et sui predecessores nec habentur alia solaria ad hoc apta in tota abbacia. Prepositus clausis additibus a parte abbacie fregit murum a parte conventus novos additus et ianuas ordinando ibidem. Item utensilia abbacie nondum restituerunt ymno post recessum domini Cameracensis plures alias cameras et alia loca abbacie spoliaverunt de lectis et utensilibus aliis: nescitur quid faciant cum lectis cum in culcitris secundum reformationem suam dormire deberent. Petit abbas Egmondensis istum articulum preposito taliter declarari quod loca abbacie sue et singula utensilia restituantur sibi, alias habet unum mandatum via iusticie illas cameras et solaria recipiendi et novos additus a parte conventus ordinatos obstruendi, si velit prepositus potius sine scandalo fiat. Appunctuatum fuit per dominum Cameracensem, quod domus comitis, que nova domus appellatur, deberet utrique partium esse communis neque ad alium usum quam pro locandis et recipiendis dignis et egregiis aut nobilibus hospitibus quodque ibidem nulla convivia hospitalitates communes nec conversationes continue religiosorum haberentur et tenerentur. Istum eciam articulum non intelligit prepositus nisi fuerit per dominum reverendissimum adhuc semel declaratus, quia ista domus detinetur iam clausa

et penitus occupata per prepositum et illos de conventu et pro loco recreationis ipsorum: si ita fieri deberet petitur declarari.

Ista sunt puncta principaliora que displicent abbati et unde considerat se despici a preposito et isto novo conventu, quia eum deberent revereri et honorare secundum ordinationem domini Cameracensis. Preter illa puncta que viderentur omni pacifico viro satis clara sunt eciam aliqua alia puncta magis dubia videlicet de reddituario prepositi sallariando seu stipendiando. Prepositus dicit quod abbas debet hoc facere et ipse debet summam suam libere et absque omni onere recipere. Abbas putat quod prepositus tenebitur ei solvere ex quo est reddituarius suus et abbas illum sibi de gracia permisit post multas instancias et postquam in primo tractatu concordatum erat, quod abbas assignaret preposito bona quindecim centum florenorum quolibet anno libere valencia que ipse prepositus per se vel suos recipere potuisset. Quod dicit prepositus summam sibi ordinatam libere et absque omni onere recipere se debere hoc putat abbas intelligendum de oneribus terrarum et expensis aggerum: et super isto petit mentem domini Cameracensis partibus declarari. Item fuit appunctuatum per dominum Cameracensem quo ad alienationem iurium et bonorum immobilium monasterii, quod nec abbas sine consensu prepositi nec prepositus sine consensu abbatis aliquid presumeret attemptare. Istud fuit sic expresse ordinatum de immobilibus, de preciosis autem mobilibus nichil fuit expresse ordinatum, sed putat dominus abbas preciosa mobilia immobilibus bonis monasterii equiparari et parem esse rationem de istis non alienandis que est de immobilibus. Nichilominus dicitur quod prepositus clenodia aurea et argentea monasterii usque ad terciam partem vendidit: nescitur quid veritatis. Sed abbas hoc exploratum habet quod in summis festis quando solent cum reliquiis in summo altari pro decore et veneratione reliquiarum collocari vix tercia pars ostenditur neque plus multo tempore ostensum fuit, si non vendita sint sciat eciam dominus abbas ubi fuerint. Item de sigillo conventus abbas non potest habere clavem et dicuntur cum illo sigillo redditus ex monasterio vendidisse Carthusiensibus in Colonia absque scitu vel consensu abbatis pro mille

florenis renensibus aureis. Pro istorum autem dubiorum et suspicionum remotione dominus abbas petit per dominum reverendissimum Cameracensem certum tempus determinari et deputari preposito infra quod preciosa monasterii mobilia aurea et argentea cum cappis et ornamentis que eciam dicuntur in parte vendita teneatur abbati aut suo ad hoc deputando ostendere et presentare quodque sine licentia et scitu abbatis ea non poterit distrahere vel alienare aut extra patriam ammodo asportare. Et quod dominus abbas clavem habeat inantea de sigillo conventus similiter petit declarari.

Et insuper in quodam alio termino partibus assignato et per eas acceptato ad contenta in querelis seu dubiis predictis partes ipse respective et hincinde responderunt, et responsionibus earum scriptis exhibitis nonnullisque rationibus et causis per utrasque partes pro suis hincinde materiis iustificandis tam verbo quam scripto coram nobis propositis et allegatis: tandem quia de sufficienti mandato procuratorum predictorum minime constabat ipsis preposito et procuratoribus predictis iniunximus, ut ad diem locum et horam infrascriptos coram nobis procuratoria sufficientia, prepositus videlicet et conventus a superioribus et visitatoribus suis et magister Otto a domino abbate Egmondensi predicto afferrent et exhiberent assignantes eis et cuilibet eorum eosdem diem locum et horam ad super premissis nostram declarationem decisionem interpretationem et determinationem audiendum. Ad quos infrascriptos diem locum et horam comparuerunt personaliter coram nobis Henrico episcopo prefato prenominatus dominus Theodoricus prepositus et religiosus vir dominus Jacobus de Couwenwatere prior conventus dicti monasterii Egmondensis sufficienti mandato a suis superioribus emanato suffulti ex una, et venerabiles viri domini et magistri Lambertus de Harlem sacre theologie licenciatus, dominus Oetgerus de Cralinghen prior Egmondensis et magister Otto de Heemskercke procuratores et eo nomine dicti domini abbatis Egmondensis ex altera partibus, et procuratoria sive mandata sua hincinde coram nobis porrexerunt et exhibuerunt. Quorum tenores sequuntur et sunt tales. Et primo procuratorii domini abbatis.

Jordanus de Driell permissione divina abbas mona-

sterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis Romane ecclesie immediate subiecti, notum facimus universis, quod nos citra tamen quorumcumque procuratorum nostrorum hactenus per nos constitutorum revocationem omnibus melioribus modo via iure stilo causa et forma quibus melius et efficatius potuimus et debuimus ac possumus et debemus fecimus constituimus creavimus prout facimus constituimus creamus ac sollemniter ordinamus per presentes nostros veros certos legitimos et indubitatos procuratores actores factores negociorumque nostrorum infrascriptorum gestores videlicet venerabilem et egregium dominum magistrum Lambertum de Harlem sacre theologie licenciatum, honorabilem ac religiosum dominum Oetgerum de Cralinghen priorem ac conventualem nostrum, et magistrum Ottonem bastardum de Heemskercke secretarium nostrum et quemlibet eorum insolidum ad audiendum vice et nomine nostris declarationem reverendissimi domini episcopi Cameracensis super omnibus et singulis punctis vere aut quorumcumque fictione seu pretensione dubiis tractatus sui nuper inter nos et quosdam religiosos de reformatione nuncupatos per suam reverendissimam paternitatem editi, dantes et concedentes eisdem nostris procuratoribus et eorum cuilibet in solidum omnia et singula declaranda et exprimenda per eundem reverendissimum Cameracensem emologandi meram facultatem sub forma modo et penis in principali tractatu expressis gratum et ratum habentes et perpetuo habituri quidquid per dictos nostros procuratores seu quemlibet eorum factum fuerit in premissis. In quorum testimonium sigillum nostrum presentibus duximus impendendum anno Domini MoCCCCo nonagesimo tercio mensis Aprilis decima octava.

Deinde procuratorii sive mandati per prepositum Egmondensem exhibiti. Universis et singulis ad quos presentes littere pervenerint quosque presens tangit negocium seu tangere poterit quomodolibet in futurum. Nos Andreas permissione divina abbas monasterii sancti Panthaleonis Coloniensis ordinis sancti Benedicti, presidens capituli provincialis eiusdem ordinis Coloniensis et Traiectensis provinciarum et executor ac commissarius causarum et negociorum eiusdem capituli a reverendis

patribus dominis compresidentibus nostris specialiter deputatus. Adam, eadem permissione abbas monasterii sancti Martini Coloniensis ordinis predicti, monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis et capitulorum prefatorum visitatores ab eodem capitulo ordinati iuxta dispositionem iuris communis c. in singulis et ea que de statu monachorum in decretalibus apostolica auctoritate fulciti et iuxta privilegia apostolica Gregorii noni Benedicti pape duodecimi Sixti quarti, necnon commissarii in negocio reformationis ipsius monasterii Egmondensis a sancta sede apostolica specialiter deputati. Et Anthonius eadem permissione abbas monasterii sancti Luydgeri Werdinensis eiusdem ordinis Coloniensis diocesis presidens capituli annalis patrum reformatorum in Almania predicti ordinis Bursfeldensis appellati eadem apostolica auctoritate instituti et confirmati, notum facimus quod nos et respective quilibet nostrum omnibus melioribus modo via iure causa et forma quibus melius firmius tucius aptius et efficatius potuimus et debuimus atque possumus et debemus fecimus et constituimus necnon presentibus facimus et constituimus in nostros veros certos legitimos et indubitatos procuratores actores factores negociorumque infrascriptorum gestores ac nuncios speciales et generales ita tamen quod specialitas generalitati non deroget nec contra, videlicet venerabiles et honorabiles ac religiosos viros patrem Theodricum Buyssman prepositum et administratorem memorati monasterii Egmondensis per nos tempore reformationis dicti monasterii auctoritate prefata ordinatum, Jacobum de Ouwenwater priorem, Henricum Rees cellerarium presbyteros et monachos professos monasterii sancti Adalberti Egmondensis supradicti Traiectensis diocesis, necnon venerabilem magistrum Martinum de Beverwijck legum doctorem sindicum monasterii reformati Egmondensis antefati absentes tamquam presentes et quemlibet eorum in solidum ita eciam quod non sit pocior condicio primitus occupantis nec deterior subsequentis, sed quod unus eorum incepit id alter ipsorum prosequi possit ac mediare et finire, ad comparendum coram reverendissimo in Christo patre et domino domino Henrico episcopo Cameracensi cet. et alibi ubi id opus seu expediens fuerit, interpretationes seu declarationes dubiorum quorundam

articulorum in quadam sentencia arbitrali lata per dictum reverendissimum dominum episcopum Cameracensem inter venerabilem et religiosum in Christo dominum Jordanum de Driell abbatem ex una necnon prepositum atque administratorem priorem et conventum monasterii sancti Adalberti memorati partibus ex alia contentorum una cum omnibus et singulis differenciis mergentibus ex eisdem fieri petendum et audiendum ipsiusque reverendissimi domini episcopi Cameracensis interpretationes et declarationes atque sentenciam arbitralem pro bono pacis ipsius insignis monasterii Egmondensis et conservacionis reformacionis gracia Altissimi assistente magnis cum laboribus et expensis introducte emologandum acceptandum et approbandum et de observando dictam sentenciam arbitralem atque declarationem eiusdem et de non contraveniendo eisdem publice vel occulte directe vel indirecte quovis ad hoc quesito ingenio vel colore in animas nostras vel cuiuslibet nostrum iurandum aliaque omnia et singula faciendum dicendum gerendum exercendum procurandum atque pertractandum que circa id necessaria fuerint ac expediencia seu quomodolibet oportuna, et que nos ipsi facere possemus communiter ac divisim si premissis omnibus et singulis personaliter interessemus mandatumque a iure exigerent magis speciale quam presentibus est expressum unumque vel plures procuratorem seu procuratores loco sui ad premissa omnia et singula substituendum eumque vel eos revocandum et onus procurationis huiusmodi in se reassumendum tociens quociens opus fuerit ac ipsis seu eorum alteri placuerit ac visum fuerit expedire, promittentes nos harum serie et quilibet nostrum respective communiter et divisim pro nobis et capitulis nostris provinciali et annali supratactis ratum et gratum perpetuo habituros totum id et quicquid per dictos nostros procuratores seu substituendos ab eisdem ac quemlibet eorundem ut prefertur actum factum dictum gestumque fuerit in premissis relevantes ac relevare volentes eosdem et eorum quemlibet ut est iuris cum clausulis necessariis ac oportunis. In quorum fidem et testimonium premissorum has litteras nostras desuper fieri sigillorumque nostrorum abbacialium fecimus appensione communiri. Datum anno Domini MoCCCCo nonagesimo tercio die nona mensis Marcii.

Quibus mandatis sive procuratoriis sic exhibitis coram nobis alta et intelligibili voce presentibus partibus predictis per nostrum scribam et secretarium infrascriptum lectis, pecierunt supplicarunt et requisiverunt procuratores comparentes predicti nostram super dictis eorum dubiis ferri declarationem et determinationem. Nos vero Henricus episcopus prefatus dictum prepositum et procuratores coram nobis comparentes interrogavimus an in diem locum et horam presentes pro nostra super dubiis predictis declaratione seu decisione audienda consenciebant et illos acceptabant; an eciam promittere vellent sub penis in dicta prima arbitrali sentencia contentis et declaratis observare et inviolabiliter tenere ea que nos super dubiis predictis diceremus declararemus et interpretaremur. Qui prepositus et procuratores predicti publice et sponte responderunt quod ita, promiseruntque et promittunt sub penis predictis in dicta arbitrali sentencia contentis tenere et inviolabiliter observare totum id et quidquid per nos super premissis dictum declaratum interpretatum et determinatum fuerit. Et insuper ad peticionem et requestam dicti magistri Ottonis procuratoris domini abbatis Egmondensis prefati asserentis patres abbates et visitatores dictorum prepositi et conventus de reformatione nostram arbitralem sentenciam tractatusque subsecutos de quibus superius facta est mentio approbare seu emologare nunquam voluisse, eundem prepositum interrogavimus an ipse tam suo quam dictorum patrum abbatum superiorum suorum quorum procurator erat nominibus dictam arbitralem sentenciam et tractatus secutos approbaret et emologaret: qui prepositus desuper respondit quod ymno illam et illos emologabat et approbabat tam suo quam dictorum suorum superiorum nominibus. Et hiis sic actis ad instanciam et requisitionem parcium predictarum seu procuratorum predictorum nil aliud contra se mutuo dicere seu proponere volencium ad nostram super premissis ferendam determinationem declarationem decisionem et interpretationem processimus illamque in scriptis tulimus et promulgavimus ferimusque et promulgamus huiusmodi sub tenore:

Visis et diligenter inspectis sentencia arbitrali alias per nos anno nonagesimo primo quinta mensis Junii per et inter reverendum patrem dominum Jordanum abbatem

ecclesie seu monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis tam suo quam prioris et conventus seu religiosorum professorum dicti monasterii nominibus ex una, et prepositum ac religiosos de unione seu reformatione eiusdem ordinis in dicto monasterio existentes, patres quoque abbates et visitatores eorundem ex altera partibus super questionibus et differenciis tunc inter easdem partes ortis et motis lata aliisque tractatibus et concordiis ex post in nostra presencia subsecutis per easdem partes approbatis et emologatis necnon querelis dubiis et questionibus ex predictis sentencia et tractatibus ortum sumentibus coram nobis per easdem partes hincinde contra se mutuo exhibitis et porrectis super quibus partes ipse nostram pecierunt et petunt interpretationem declarationem et decisionem earundemque parcium desuper factis responsionibus cum ceteris circa hec attendendis de iure supplendum maturo iurisperitorum desuper consilio habito:

Dicimus, decernimus et declaramus super dubiis et querelis per dictos prepositum et conventum contra prefatum abbatem exhibitis. Et primo super primo illorum articulo de summa duorum milium florenorum vel eo circa per eundem prepositum a domino abbate petitorum mentionem faciente et aliis in addicionali articulo contentis, eundem dominum abbatem ab impetitione dictorum prepositi et conventus absolvendum fore et absolvimus. Quo ad contenta in secundo articulo incipiente: „Promisit abbas cet.", quia partes in facto sibi ipsis sunt contrarie non videmus absque alia cognicione et veritatis declaratione hunc articulum decidere posse. Super contentis in duobus sequentibus articulis de clausura monasterii mentionem facientibus incipientibus uno videlicet: „Item clausura monasterii cet.", alia vero: „Pariformiter cet.", formam tractatus desuper editi insequendum fore decernimus, quod videlicet unus per partes ipsas honestus deputetur portarius et discretus sciens recipere hospites et custodire portam ne aliqui intrent aut recipiantur, qui monasterio sint molesti aut religiosos et clausuram impediant. Super sequenti articulo incipienti: „Item quod Cralinghen cet.": Ipsum Cralinghen a conviciis et contumeliis preposito et conventui inferendis et a subtractione seu aversione antiquorum religiosorum sub obedien-

cia prepositi existencium abstinere debere decernimus. Super sequenti articulo incipiente: „Item renuit dominus abbas cet.", dicimus dominum abbatem dum requisitus erit ad sigillandas litteras venditionis reddituum per prepositum et conventum facte iuxta tenorem tractatus desuper editi fore obligatum preter et absque eo quod ipse abbas partem seu porcionem de pecuniis venditionis predicte recipere seu exigere possit. Super articulo sequenti incipiente: „Item specificetur cet.", declaramus quod dominus abbas preposito et conventui ac prepositus et conventus abbati de singulis receptis et expositis iuxta tenorem nostre sentencie arbitralis predicte infra quadraginta dies abhinc enumerandos compotum et rationem reddere teneantur. Super sequenti articulo incipiente: „Item hospites cet.": servent dominus abbas et prepositus ac conventus hospitalitatem secundum formam et tenorem nostre arbitralis sentencie predicte. Super sequenti articulo incipiente :„Item cum prepositus cet.": relinquimus indecisum quia de contentis in illo in nostra arbitrali sentencia tractatibusque subsecutis nullam comperimus mentionem factam fuisse. Demum super ultimo querelarum predicti prepositi articulo incipiente: „Item petit illustris cet.": servet prefatus dominus abbas tenorem tractatus desuper editi et iuxta illius formam domino comiti Egmondensi de summa trecentorum florenorum renensium satisfaciat.

Super dubiis vero et querelis per dominum abbatem contra prepositum et conventum predictos exhibitis. Et primo super primo illorum articulo incipiente: „Primo istum articulum facit dubium cet.", dicimus receptorem seu reddituarium de Kermelant per prepositum ordinatum seu ordinandum habere debere dumtaxat administrationem et receptam de bonis dumtaxat de quibus in compotis receptorum de Kermelant mencio fieri consuevit et non aliis et ne partes ex occasione lites contra se invicem moveant, ordinamus quod dominus abbas specificet et declaret bona illa que non consueverant in compotis receptorum poni nec inde fieri mentio, si vero redditus ministerialium per prepositum aut receptorem recipi possint vel non, quia partes in facto sibi sunt contrarie, discutiendum est an per reddituarios seu receptores predictos soliti sint computari vel non, quo cognito

serventur sentencia nostra arbitralis et tractatus predicti. Super secundo articulo incipiente: „Secundo prepositus cet.": habeat dominus abbas aulas cameras coquinam penu et alia edificia que semper abbatibus assignata et per eos possessa fuerunt cum utensilibus in illis existentibus et sibi pertinentibus iuxta tenorem tractatus predicti nec prestent prepositus et conventus per se vel alium in illis impedimentum. Et si aliqua utensilia contra tenorem dicti tractatus per prepositum et conventum abstracta fuerunt, illa infra viginti dies proxime sequentes reportent et abbati restituant. Super tercio sequenti articulo incipiente: „Appunctuatum fuit cet.": servetur de domo comitis forma dicti tractatus qui clarus est nec impedimentum partes sibi mutuo prestent contra tractatum predictum. Super quarto articulo incipiente: „Preter ista puncta cet.", dicimus receptorem de Kermerlant per prepositum electum et eligendum per dominum abbatem et expensis suis fore stipendiandum et salariandum prepositumque et conventum libere et absque aliquo onere salarii dicti receptoris pensionem sive provisionem eis assignatam assequi debere. Super sequenti articulo incipiente: „Item fuit appunctuatum cet.", declaramus, quod clenodia et mobilia preciosa monasterii Egmondensis alienari non possunt sine domini abbatis debita licencia prepositumque et conventum ad exhibendum et ostendendum ipsi abbati clenodia et mobilia huiusmodi infra viginti dies proxime sequentes obligatos fore decernimus. Demum super sequenti articulo incipiente: „Item de sigillo conventus cet.": ne prepositus et conventus illo abutantur decernimus illud in loco aliquo tuto deponendum ad quem non possit accedi sine consensu domini abbatis, quem tamen abbas requisitus prestare tenebitur in licitis et racionabilibus.

Hec autem premissa per nos declarata precipimus per partes predictas observari sub pensis in arbitrali nostra sentencia predicta declaratis. Lecta, lata et in scriptis promulgata fuit hec nostra sentencia declaratoria in aula domus sive hospicii nostri in opido Bruxellensi nostre diocesis, audientibus et videntibus prenominato preposito et domino Jacobo de Ouwenwatere priore religiosorum reformatorum ex una et dictis magistro Lamberto de Harlem, domino Oetgero Cralinghen priore et magistro

Ottone de Heemskercke quorum supra nominibus ex altera partibus, anno Domini MoCCCCo nonagesimo tercio indictione undecima mensis vero Aprilis die vicesima tercia pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini Alexandri divina providencia pape sexti anno primo, presentibus ibidem egregiis et venerandis dominis et magistris Brixio priore conventus Bruxellensis ordinis predicatorum sacre theologie professore, Arnoldo de Wymeersch utriusque (iuris) doctore officiali, Nicolao Nyspen secretario nostris Bruxellis residentibus, Johanne Salmon preposito Dinantensi Leodiensis diocesis, domino Jacobo de Oestwoud presbytero illustris domini comitis de Egmonda capellano, Ysore Sandrard clerico nostre diocesis et pluribus aliis testibus ad hec vocatis et rogatis.

Et quia ego Gabriel Madoets clericus Cameracensis diocesis sacris apostolica et imperiali auctoritatibus notarius necnon reverendissimi in Christo patris et domini episcopi Cameracensis prefati secretarius dubiorum sive querelarum superscriptarum exhibitioni interpretacionis et declarationis cet. peticioni et supplicationi ad easdem facte responsioni, terminarum observationi, procuratoriorum exhibicioni, procuratorum parcium predictarum de emologanda et observanda sentencia declaratoria super premissis promissioni, sentencie declaratorie huiusmodi presentacioni et promulgationi ceterisque premissis omnibus et singulis dum sic ut premittitur per dictum reverendissimum dominum episcopum Cameracensem et coram eo agerentur dicerentur et fierent unacum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi scivi et audivi, idcirco hiis presentibus litteris sive presenti publico instrumento desuper confectis seu confecto manuque alterius fideliter scriptis seu scripto signum nostrum solitum et consuetum unacum sigilli eiusdem domini episcopi appensione hic me propria manu subscribente apposui in testimonium veritatis premissorum.

Madoets.

Notarieele akte op perkament, zonder zegel maar met merk en handteekening van den notaris. Van deze akte is nog een tweede door vocht zeer geschonden exemplaar voorhanden met uithangend zegel in rood was van den bisschop van

Kamerijk en eveneens het merk en de handteekening van den notaris. Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

BIJLAGE XVIII. OEDZERUS DE CRALINGEN EN MAGISTER JACOBUS COY EISCHEN NAMENS JORD. V. DRIEL, ABT VAN EGMOND, VAN DEN PROOST DER ABDIJ VAN EGMOND THEODERICUS BUSMAN HUN TE TOONEN DE SIERADEN DER ABDIJ-KERK, DE VERSCHILLENDE KAMERS EN ZOLDER EN DEN OVERIGEN INBOEDEL DER ABDIJ, ALSOOK OM HUN OVER TE REIKEN DEN SLEUTEL VAN HET ZEGEL DER ABDIJ, AAN WELKEN EISCH DOOR DEN PROOST WORDT VOLDAAN.
13 MEI 1493.

In nomine Domini. Amen. Anno a nativitate eiusdem Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tercio indictione undecima decima tercia die mensis May hora primarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Alexandri divina providencia pape sexti anno pontificatus eius primo, in mei notarii publici ac testium infrascriptorumpresentia dominus Oedzerus de Cralingis et magister Jacobus (Coy) [1]) nomine domini Jordani de Driel abbatis Egmondensis pecierunt a Theoderico Busman preposito monasterii Egmondensis, ut eis ostenderet clenodia ecclesie monasterii Egmondensis, que omnia et singula eis in auro et argento et lapidibus preciosis in pondere et numero ostensa et presentata sunt in presentia multorum et in presentia Ghisberti de Boetzelair antiqui custodis, qui desuper requisitus respondit et confessus est publice, quod non constaret sibi aliquid deesse, et eciam frater Henricus Overvecht antiquus monachus similiter respondit, et dominus Oedzerus de Cralingis et magister Jacobus Coy confessi sunt publice non constare ipsis quod ibi aliquid defuisset. Super quibus omnibus et singulis dictus prepositus peciit a me notario publico sibi in meliori forma instrumentum [2]) seu instru-

---

[1]) In het HS. is hier de naam niet ingevuld, hoewel een kleine ruimte is opengelaten.

[2]) In het HS. is hier doorgehaald „fieri".

menta fieri. Acta sunt hec in capella beate Marie Virginis ecclesie monasterii Egmondensis et successive coram summo altari anno indictione mense die hora pontificatu ut supra, presentibus testibus Nicolao filio Petri et Petro de Lissa vocatis ad hoc et rogatis.

Consequenter anno indictione mense die hora et pontificatu quibus supra dominus Oedzerus de Cralingis et magister Jacobus Coy no(mine) domini Jordani de Driel abbatis monasterii Egmondensis pecierunt a Theotrico Busman preposito monasterii Egmondensis came(ras) seu aulas spectantes ad abbaciam et etiam solarium in quo solebant poni frumenta. Responsum est eis a magistro Marthino de Visker tamquam a sindico et procuratore prepositi et conventus monasterii Egmondensis, quod non constat preposito habere (ali)quas cameras nisi sibi per dominum Cameracensem adiudicatas, et de solario quia a multis vertitur in dubium an dictum solarium spectare solebat ad abbatem sive ad conventum, prepositus tamen pro bono pacis paratus est resignare dictum solarium abbati. Et desuper peciit dictus procurator nomine prepositi instrumentum fieri. (Acta sunt) hec in capella antedicta anno indictione mense die hora pontificatu quibus supra, presentibus testibus Nicolao filio Petri et Petro de Lissa ad premissa vocatis et rogatis.

Consequenter anno indictione mense die hora pontificatu quibus supra dominus Oedzerus de Cralingis et magister Jacobus Coy nomine domini Jordani de Driel abbatis Egmondensis pecierunt a magistro Martino de Visscher[1]) sindico prepositi conventus monasterii Egmondensis utensilia. Responsum est a dicto magistro Martino sindico et procuratore prepositi, quod et dudum similiter magister Otto de Hemskirch et magister Jacobus Coy similiter postulassent que ad abaciam pertinere viderentur. Concessum fuit eis quod omnia loca conventus lustrarent et si quid horum repertum fuerit quod poterant probabiliter dicere et affirmare quod ad ipsum dominum abbatem spectaret ipsi ad se libere recipere possent. Qui ubi aliqua recepissent dixerunt quod adhuc aliqua superessent scil. candelabra in altari-

[1]) In het HS. staat hier: „Martinus de *Busman*, hetgeen zeker een fout is van den kopyist van het origineel.

bus locata aut alibi, non tamen vellent ea auferre nec dominum abbatem dixerunt huiusmodi curare. Nichilominus prepositus adhuc dedit eis facultatem intrandi et si quid forte invenerint suorum tollerent, quia nichil horum contra voluntatem domini abbatis retinere vellet ne penam incurreret. Et sic illo contenti responso nichil acceperunt sed tamen dominus Oedzerus de Cralingis obtulit preposito quandam papiream cedulam per modum inventarii conscriptam ubi videbantur omnia et singula monasterii utensilia ut ipse dicebat notata. Responsum est ei a magistro Martino de Visker memorato an illa sunt in Abspoel vel in Brabancia translata prepositus ignorat. Et desuper prepositus peciit a me notario publico instrumentum fieri. Acta sunt hec in capella memorata dicti monasterii sub anno indictione mense die hora pontificatu ut supra, presentibus testibus Nicolao filio Petri et Petro de Lissa.

Consequenter anno indictione mense die hora et pontificatu quibus supra dominus Oedzerus de Cralingis et magister Jacobus Coey nomine abbatis pecierunt habere clavem sigilli conventualis. Responsum est eis a dicto magistro Martino de Visker: „Et licet numquam abbas „habere solet clavem sigilli conventualis, nichilominus „propter metum pene prepositus paratus est dare abbati „clavem quandocumque voluerit". Super quibus dictus prepositus peciit instrumentum. Acta sunt hec in capella beate Marie Virginis ecclesie Egmondensis monasterii sub anno indictione mense die hora pontificatu ut supra, presentibus testibus Wilhelmo de Beverwijck balivo et reddituario in Egmonda et magistro Cosma in Egmonda et Nicolao filio Petri ad premissa vocatis et rogatis.

Et quia ego Guigerus de Torrente clericus Traiectensis diocesis sacra imperiali auctoritate notarius publicus predicte clenodiorum ostensioni, confessioni camerarum et solarii, peticioni utensiliorum et clavis conventualis et responsioni ac omnibus aliis et singulis premissis una cum prenominatis testibus presens personaliter et successive interfui atque omnia alia et singula sicut premittitur fieri vidi et audivi, ideoque hoc presens publicum instrumentum exinde confeci propria manu mea conscripsi et subscripsi signavi signo et nomine meis solitis et consuetis atque in hanc publicam formam redegi,

in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum ad hoc rogatus specialiter et requisitus.

Copie eener notarieele akte op papier. Verzameling stukken betreffende de abdij van Egmond, bisschoppelijk seminarie Warmond.

BIJLAGE XIX. THEODRICUS BOSCHMAN, PROOST DER ABDIJ VAN EGMOND, C.S. LAAT DOOR MIDDEL VAN ENGELBERTUS FRANCISCI, ADVOCAAT VAN DEN HOOGEN RAAD TE MECHELEN, AAN OEDZER VAN CRALINGEN C.S. DE VERKLARING AFLEGGEN, DAT ER GEEN GROND IS VOOR HUN KLACHTEN OVER DE VOEDING VAN DE MONNIKEN DER ABDIJ VAN EGMOND, EN VERZOEKT HEM DIE KLACHTEN ACHTERWEGE TE LATEN EN IN VREDE MET HEN TE LEVEN VOLGENS DE OVEREENKOMST VAN DEN BISSCHOP VAN KAMERIJK.
19 MAART 1494.

In nomine Domini. Amen. Per hoc presens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto [1]) more curie Cameracensis indictione duodecima mensis vero Marcii die decima nona hora octava de mane vel circiter, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Alexandri divina providencia (pape sexti anno secundo), [2]) venerabilis et religiosus pater dominus Theodricus Boschman prepositus ecclesie monasterii seu abbatie in Egmonda ordinis sancti Benedicti tam nomine domini Henrici de Rees electi dicti monasterii suo quoque tamquam commissario quam nomine aliorum religiosorum sub obediencia reformationis nuper ibidem facte viventium, religiosis patribus dompnis Ogero Crallin, Francisco de Wadinck ac alio cognomine de Blois religiosis dicti monasterii unacum magistro Ottone pro procuratore eorundem ac aliorum religiosorum eis adherencium se gerente unacum certis aliis personis, per os magistri

---

[1]) Dit moet „tertio" zijn, want stilus Cameracensis is Paaschstijl, en blijkens de redactie en de omstandigheid dat Henricus van Rees nog geen abt is, is de akte van Maart 1494.

[2]) Deze woorden ontbreken in het HS.

Engelberti Francisci, in magno consilio advocati, in effectu declarare fecit et declaravit: Quod ipsi intellexerunt, quod dictus Crallin et consortes contra eosdem religiosos de reformatione querelas de alimentis in diversis locis faciebant dicentes, quod ipsi de reformatione ipsis alimenta negabant, contra tamen veritatem, cum semper parati fuerint illos alimentare iuxta tenorem laudi inter ipsas partes per reverendum in Christo patrem dominum episcopum Cameracensem modernum pronunciati, prout a dicto spacio alimentati et sustentati extiterant. Et propterea ut veritas singulis notesceret constaretque, quod ipsi nullam habebant causam contra eos querelandi, sed in omni caritate, amicicia et fraternitate cum ipsis vivendi, ipse prepositus nominibus prefatis illos alimentare ac tractare alimentari seu tractari facere secundum tenorem, modum et formam dicti laudi in presencia circumstancium eisdem offerebat, eciam sine preiudicio iuris per dictas partes pretensi, saltem quousque controversia mota inter eos ratione dignitatis prelature dicti monasterii seu abbacie aut alias per summum pontificem aliumve iudicem ecclesiasticum competentem seu via amicicie aut aliter qualitercunque decisa seu sedata fuerat. Rogantes ut vellent a talibus querelis cessare et ut boni religiosi tenentur saltem iuxta tenorem dicti laudi cum ipsis vivere, protestando si ultra contra illos procedant aut aliter attemptent de gravamine.

Qui quidem Ogerus Cralin cum sociis per os dicti magistri Ottonis in sentencia post certas inquisitiones ac declarationes sibi ac aliis super dictam declarationem factis preposito respondit, quod bene providerent et quod eciam invito preposito aliam provisionem a principe bene obtinerent, cum similibus verbis. Quibus factis persistendo per dominum prepositum in prefatis per eum declaratis et ab eodem Cralin et sociis recedens, prefatus prepositus peciit a me notario de dicta declaratione et aliis superius enarratis sibi fieri unum vel plura instrumentum seu instrumenta. Acta fuerunt hec in opido Mechliniensi in domo angulari in platea que dicitur „den wolle sacq" circa atrium ecclesie sancti Rumoldi, presentibus ibidem descretis viris fratre Vincencio de Amsterdamme priore conventus Harlemensis ordinis predicatorum et frater Anthonio Janssen religioso eiusdem

conventus testibus ad ea premissa vocatis et rogatis.

Et ego Adrianus de Buysseghem clericus Cameracensis diocesis sacra imperiali auctoritate notarius publicus, quia predicte declarationi aliisque superius enarratis dum sic ut premittitur fierent et agerentur unacum prenominatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi et audivi, idcirco hoc presens publicum instrumentum manu mea fideliter scriptum exinde confeci subscripsi et in publicam formam redegi in fidem et testimonium premissorum rogatus et requisitus.

A. Buysseghem.

Notarieele akte op perkament met onderteekening van den notaris. Verzameling stukken betreffende de abdij van Egmond, bisschoppelijk seminarie Warmond.

BIJLAGE XX. NOTARIEELE AKTE VAN PROTEST GEDAAN DOOR JOHANNES BORN, MONNIK VAN EGMOND, DAARTOE GEVOLMACHTIGD DOOR ADAM, ABT VAN ST. MARTIJN TE KEULEN, ALBERT, ABT VAN ST. LAURENS TE OOSTBROEK EN PROOST, PRIOR EN CONVENT VAN EGMOND, DEWELKE NA AANBIEDING VAN ALLE MOGELIJKE BEMIDDELING TEN EINDE TOT DE ALGEHEELE UITVOERING VAN HET LAUDUM DES BISSCHOPS VAN KAMERIJK TE GERAKEN EN DE NOG OVERIGE PUNTEN IN GESCHIL IN DER MINNE AF TE DOEN, NA AANBIEDING ZELFS VAN EEN ZEKERE SOM GELDS, MITS ZICH DE ABT VOORTAAN VAN ALLE TUSSCHENKOMST IN DE ONTVANGST DER LEENEN IN KENNEMERLANT ONTHIELD, DOOR DEN BROEDER DES ABTS AAN DE POORT VAN ZIJN KASTEEL YPELAIR OP EEN ONHEUSCHE WIJZE WAS AFGEWEZEN. 21 JUNI 1494.

In nomine Domini. Amen. Huius presentis publici instrumenti serie pateat cunctis evidenter, quod anno a nativitate eiusdem Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto indictione duodecima mensis Junii die vicesima prima hora diei eiusdem tercia vel circiter post meridiem, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Alexandri divina providencia pape sexti anno secundo in mei notarii publici testiumque infra-

scriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia personaliter constitutus honorabilis vir frater Johannes Born, presbyter et monachus professus monasterii sancti Adalberti Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, procurator et seu sindicus reverendorum patrum abbatum sancti Martini Coloniensis et sancti Laurencii in Oesbroeck Traiectensis diocesis ordinis predicti, et venerabilium patrum prepositi, prioris, cellerarii et conventus Egmondensis, prout in mandato in pergameno per honorabilem virum magistrum Guigerum de Torrente, notarium publicum, in forma instrumenti cum signi et nominis eiusdem notarii subscriptione et signatione conscripto ac appensione sigilli dicti domini abbatis sancti Martini in cordula pergameno cere viridis ac appensione sigillorum abbatis sancti Laurencii et prepositi, quo eciam conventus in hoc opere utebatur, in pressulis pergameni cere rubee, per eundem procuratorem et sindicum michi ostenso et presentato atque ad manus meas recepto, cuius tenor sequitur et est talis:

Nos Adam divina permissione abbas monasterii sancti Martini Coloniensis commissarius, et Albertus eadem permissione divina abbas monasterii sancti Laurencii in Oesbroeck Traiectensis diocesis pro collega assumptus auctoritate et secundum consuetudinem capitulorum provincialis Treverensis et Coloniensis provinciarum et annalis unionis Bursfeldensis ordinis sancti Benedicti visitatores deputati, et Theodericus Busman prepositus, Jacobus prior et conventus sive conventum representantes monasterii sancti Adalberti in Egmunda eiusdem ordinis, notum facimus universis et singulis presentibus presencia visuris: Quod nos citra tamen revocacionem quorumcunque procuratorum nostrorum hactenus constitutorum per nos omnibus melioribus modo via iure causa stilo et forma quibus melius firmius tucius aptius et efficacius potuimus (et debuimus) [1]) atque possumus et debemus, fecimus et constituimus, creavimus prout facimus, constituimus et creamus et solempniter ordinamus per presentes nostros veros certos legittimos et indubitatos procuratores actores factores negociorumque infrascrip-

[1]) De tusschen haakjes geplaatste woorden ontbreken in de origineele akte.

torum gestores ac nuncios speciales et generales, ita tamen quod specialitas generalitati non deroget nec econtra, honorabiles et religosos confratres nostros Henricum Rees cellerarium et Johannem Born professos (monachos) monasterii Egmondensis antedicti diocesis Traiectensis presentes et quemlibet eorum insolidum, ita tamen quod non sit potior condicio primitus occupantis nec deterior subsequentis sed quod unus eorum incep(er)it id alter ipsorum prosequi possit ac mediare et finire, ad comparendum coram reverendo in Christo patre domino Jordano de Dryel, apostolica auctoritate abbate prefati monasterii Egmondensis, ac coram quorumcumque iudicibus ecclesiasticis vel secularibus et communitatibus, ad exhibendum et presentandum seu assignandum eidem reverendo domino Jordano de Dryel) aut suo procuratori seu procuratoribus suis iuxta et secundum declaracionem laudi seu compromissi reverendissimi domini Cameracensis episcopi olim promulgati (per) pecunias levatas per nos ac alias res in predicta sentencia et eius declaracione specificatas, que in nostra consistunt potestate, ac ad conferendum et tractandum et concludendum cum eodem domino abbate super certis differenciis et de certis rebus et bonis nobis in certo procuratorio dicti domini abbatis specificatis, et ad petendum humiliter et suscipiendum omnia et singula que nobis in eadem sentencia et eius declaracione sive compromisso per prefatum reverendissimum dominum episcopum Cameracensem olim sunt adiudicata et promulgata unacum omnibus et singulis differenciis emergentibus ex eisdem fieri petendum pro bono pacis ipsius insignis monasterii Egmundensis et conservacione reformacionis gracia Altissimi assistente magnis cum laboribus et expensis introducte, et de certificacione dictam sentenciam arbitralem atque declaracionem eius certificandum et de non contraveniendo eisdem publice vel occulte directe vel indirecte quovis ad hoc quesito ingenio vel colore aliaque omnia et singula faciendum dicendum gerendum exercendum procurandum atque pertractandum que circa id et que circa alias causas prefati monasterii ex parte nostra in spiritualibus et temporalibus necessaria fuerint ac expediencia et seu quomodolibet oportuna et que nos ipsi facere possemus communiter et divisim si premissis

omnibus et singulis personaliter interessemus mandatumque a iure exigere magis speciale quam presentibus est expressum, unum quoque vel plures procuratorem seu procuratores loco (sui) ad premissa omnia et singula substituendum seu substituendos eumque vel eos revocandum (seu revocandos) et onus procuracionis huiusmodi in se reassumendum tociens quotiens opus fuerit ac ipsis seu eorum alteri placuerit ac visum fuerit expedire, promittentes nos harum serie et quilibet nostrum respective communiter et divisim pro nobis et conventu nostro ratum et gratum habituros totum id et quicquid per dictos nostros procuratores seu substituendos ab eisdem ac quemlibet eorum factum actum dictum gestumque fuerit in premissis relevantes vel relevare volentes eosdem et quemlibet eorum ut est iuris cum clausulis necessariis et oportunis. In quorum fidem et testimonium premissorum has litteras desuper fieri sigillorumque nostrorum abbatum et prepositi quibus nos prior et conventus quo ad presens coutimur ad preces nostras fecimus appensione communiri. Acta fuerunt hec in camera commensali prepositure Egmundensis antedicti anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto die tercia mensis Junii tercia hora vesperarum vel quasi indictione duodecima, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Alexandri divina providencia pape sexti anno pontificatus eius secundo, presentibus testibus Petro de Lyssa et Johanne filio Nicolai ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Et quia ego Guigerus de Torrente clericus Traiectensis diocesis sacra imperiali auctoritate notarius publicus, predictis procuratorum constitucioni ordinacioni promissioni relevacionis ac omnibus aliis et singulis premissis unacum prenominatis testibus presens personaliter interfui ac omnia et singula alia sicut premittitur fieri vidi et audivi, ideoque hoc presens publicum instrumentum sigillis abbatum et prepositi nominatorum sigillatum exinde confeci propria mea manu conscripsi subscripsi signavi signo et nomine meo solitis et consuetis atque in hanc publicam formam redegi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus ad hoc specialiter et requisitus.

Animo et intentione ac voluntate dicendi faciendi of-(feren)di protestandi petendi denarios numerandi atque

tradendi, prout in quadam cedula papirea inferius descripta continetur, et quod propterea una cum me notario publico et testibus infrascriptis accessit idem procurator et sindicus reverendum dominum abbatem de Dryell monasterii Egmondensis et portam castelli in quo residebat idem dominus abbas clausam idem procurator semel bis et iteratis vicibus pulsavit, cui pulsanti tandem comparuit Goeswinus de Dryell germanus dicti domini abbatis ex dicto castello Ypparleyr nomine, qui dixit hec vel in effectum verba similia: Dominus abbas sedet in domo crure infirmo nullum secretarium secum habens, cum magister Otto est in Antwerpia et magister Ghysbertus in Hollandia, propterea non patet vobis aditus ad eum. Et cum eidem Goswino insinuatum fuit, quod idem procurator nichil intenderet agere nisi tantum pecuniam sibi numerare et dicere protestari facere et offerre nonnulla nomine dominorum suorum causa sentencie arbitralis domini Cameracensis parite plusquam de iure parendum teneretur et omnem ambiguitatem et dubietatem removendi, respondit idem Goswinus se de hoc non intromittere nec plus quam arbor quam indicaverat intelligere. Et cum eidem Goswino insinuatum fuit, quod idem protato accessum ad dictum dominum abbatem habere potuit, fecit dixit obtulit protestabatur et requisivit prout in papirea cedula continebatur, cuius tenor sequitur et est talis:

Reverende pater, ad satisfaciendum articulis dudum per magistros Ottonem et Gysbertum nomine paternitatis vestre datis laudo etc.infra tempus in declaratione domini reverendissimi episcopi Cameracensis contentis, restituit prepositus utensilia que magister Otto secretarius eiusdem domini abbatis dudum specificavit et paratus fuerat et alia restituere si que amplius specificasset, de quo tunc protestatus idem prepositus et nunc protestatur denuo, quod ad specificacionem domini abbatis aut alicuius alterius suo nomine utensilia si que reperta fuerint de quibus non constat domino preposito et conventui. Nichilominus ad satisfaciendum sentencie et declaracioni idem prepositus et conventus parati sunt omnia offerre et restituere si que alia reperiri possent et ad vestram paternitatem pertinere dinoscuntur. Item de clavi una habenda per dominum abbatem de sigillo conventus iuxta declara-

cionem sentencie antedicte paratus fuit et obtulit magistro Ottoni infra tempus, et insuper tradidit unam de clavibus ad sigillum ad manum magistri Gisberti procuratoris abbatis ad hoc constituti. Item quamvis prepositus et conventus monasterii Egmundensis non credunt se habere aliquas cameras vel aulas vel solarium nisi eis per dominum episcopum Cameracensem arbitratorem et amicabilem compositorem adiudicatas si tamen vestra paternitas velit dicere in bona fide, quod prepositus et conventus habent aliquam cameram vel aulam vel solarium que semper ad abbates pertinere solent, quod prepositus non credit, tamen illam vel illas tam pacis et amicicie captande et paternitati vestre reverende condescendendo quousque aliter declaratum fuerit paratus est idem prepositus cum suo conventu paternitati vestre dimittere. Item licet dominus Cameracensis de camera que nunc calefactorium est pro conventu voluit facere coquinam et sic eam satis assignavit cum penu subtus existenti usui conventus, si tamen dominus abbas omnino noluerit ea carere idem prepositus pro pace captanda paratus est dimittere eam. Item quia alias, reverende pater, paternitas vestra requisivit prepositum et conventum per procuratores suos, ut in proclamacionibus in ecclesiis fiendis ad decimas partium Kermarie locandas et in earum locacionibus nomen paternitatis vestre primo loco exprimeretur. Sed verum, pater reverende, quod ipse prepositus et conventus reformatus reverende paternitati vestre reverenciam et honorem debitam officiosissime impendere volunt et eidem paternitati vestre in omnibus possibilibus ex caritate causa pacis et amicicie captande condescendere, sed habitis et premissis iurisperitorum et amicorum aliorum super hoc et aliis articulis atque communicatis consiliis et deliberacionibus, quas eadem reverenda vestra paternitas dicto domino preposito et conventui suo super hoc et articulis aliis dedit referentibus religiosis fratribus Henrico Rees cellerario et Johanne Born presbyteris et monachis dicti monasterii Egmundensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, missis propterea ad paternitatem vestram, quibus eadem paternitas vestra in presencia religiosorum virorum prioris conventus prope montem sancte Gertrudis et procuratoris conventus in Amsterdammis ordinis Carthusiensis dedit super predicto

puncto et aliis terminum deliberandi. Omnibus igitur et singulis circa predictum punctum diligenter visis et examinatis et precipue sentencia arbitrali presertim in illo articulo dum dicit pro qua summa levanda percipienda et habenda illico per dictum abbatem assignabuntur eisdem certa bona hereditaria ad dictum monasterium pertinencia infra methas territorii sive officii recepte de Kermelant situata, summam predictam per proborum virorum per nos si opus fuerit nominandorum estimacionem annuo valencia, que sub totali administracione dictorum prepositi et conventus erunt et permanebunt etc. Item in quarto instrumento sic habetur, quod prepositus ordinabit et deputabit unum receptorem virum quidem laycum honestum et in facultatibus sufficientem pro bonis dictis vulgariter de Kermelant prefato monasterio pertinentibus utiliter regendum gubernandum et recipiendum illis videlicet, de quibus receptores eorundem bonorum hucusque in suis computis mentionem facere et racionem reddere sunt consueti et non aliis, qui quidem receptor ex parte dicti prepositi plenariam bonorum dictorum habebit administrationem tam in receptis quam in etcet. Item infra in eodem instrumento sic habetur: Qui quidem dominus abbas ex nunc pro tempore futuro cessit et cedit auctoritati et administracioni sive facultati ponendi et instituendi dictum receptorem in Kermelant illas dicto preposito modo quo supra transferendo. Item in declaracione sic habetur: Dicimus receptorem seu reddituarium de Kermelant per prepositum ordinatum seu ordinandum habere debere dumtaxat administracionem et receptam de bonis dumtaxat de quibus in computis receptorum de Kermelant mentio fieri consuevit et non aliis, et ne partes ea occasione contra seinvicem (lites) [1]) moveant ordinamus, quod dominus abbas specificet et declaret bona illa que non consueverunt in computis receptorum poni nec inde fieri mentio. Si vero redditus ministerialium per prepositum aut receptorem recipi possunt vel non, quia partes in facto sibi sunt contrarie, discutiendum est an per reddituarios seu receptores predictos soliti sint computari vel non quo cognito

[1]) Het hier tusschen () geplaatste woord is in het HS. blijkbaar uitgevallen.

serventur sentencia nostra arbitralis et tractatus predicti. Dominus igitur prepositus et conventus reformatus nonnullis iustis et racionabilibus causis moti et precipue metu censurarum et penarum pecuniarum ac aliarum in sentencia arbitrali reverendissimi domini Cameracensis inter reverendam paternitatem vestram et prepositum et conventum elata ac in monitorio et citatorio et inhibitorio mandato contra eundem prepositum et conventum et suos ut dicitur executo contentorum, quibus laudo et sentencie arbitrali predictis contravenientibus et in forma non tenentibus censure et pene infliguntur, et cum administracio Kermarie et plena eius dispositio domino preposito et conventui reformato in sentencia arbitrali concessa est, et propterea si nomen vestre reverende paternitatis in proclamacionibus et locacionibus predictis exprimeretur timet prepositus, quod esset in destitutionem et minoracionem predicte administracionis sue sibi ut premittitur in sentencia arbitrali ac alias concesse. Et sic esset contra sentenciam arbitralem cui prepositus et conventus in nullo contravenire volunt neque intendunt eciam si nulle pene apposite essent maxime nunc minime intendunt contravenire cum pene apposite sint metu dictarum censurarum et penarum in dicto mandato citacione monicione et inhibicione atque sentencia arbitrali contentarum. Non audet igitur prepositus sinere, ut nomen vestre paternitatis reverende in proclamacionibus et locacionibus exprimatur, nisi in quantum ex sentencia arbitrali inveniretur obligatus, quod ipse idem prepositus non credit. Et desuper si et in quantum opus est refert se ad declaracionem domini Cameracensis vel reverendi patris et domini Egerdi Durkop episcopi Slesevicensis unius ex auditoribus causarum sacri palatii et pie exoratam habent ipse prepositus et conventus eandem reverendam paternitatem vestram hanc equitatis responsionem benigno suscipere velle affectu in nata humanitate benevolencia, de quibus omnibus et de observando sentenciam arbitralem predictam in omnibus et per omnia ego eo nomine quo supra dicti prepositi et conventus reformatus expresse protestor. Et si paternitas vestra habet aliquid ultra in quibus vel in quo credit prepositum et conventum contravenisse vel contravenire dicte sentencie arbitrali ac eius declaracioni facte vel fiende per reverendissimum

dominum Cameracensem vel quemcunque iudicem competentem, dictus prepositus et conventus parere intendunt, de quibus iterum protestor. Et in robur et in testimonium protestacionis premisse de observandis pro posse et nosse singulis contentis in punctis et articulis sentencie arbitralis et declaracionis, nomine quo supra peto et requiro humiliter ea qua decet reverencia, quatenus p(aternitas) v(estra) una cum preposito et conventu velit concurrere pro suo interesse, ut huiusmodi sentencia et declaracio aut singula contenta in istis confirmentur per sanctissimum dominum nostrum papam cum suppletione defectuum si qui intervenissent. Requiro insuper eo modo et nomine quibus supra r(everendam) p(aternitatem) v(estram), ut sentenciam arbitralem et eius declaracionem observare, litteram vendicionis sigillare, domino locum tenenti solvere ac rationem et computum de singulis receptis et expositis domino preposito et conventui reformato secundum tenorem tractatus facere dignetur petens in hiis pii patris responsum. Quod licet iam dudum monasterio sancti Adalberti Egmundensis auctoritate apostolica reformato et preposito et administratori in spiritualibus et temporalibus eadem auctoritate subsecuta fuit quedam sentencia arbitralis reverendissimi domini Cameracensis, qua administracio bonorum dicti monasterii Egmundensis per Kermariam venerabili domino preposito et suo conventui adiudicata fuit, quam eciam administracionem Kermarie reverendus (pater) dominus Jordanus de Dryell abbas dicti monasterii eidem domino preposito cessit et quamvis sub eodem districtu Kermarie nonnulla receptio coronarum continetur, dominus tamen abbas predictus de receptione et administracione dictarum coronarum nullatenus contentus dominum prepositum et reddituarium eius turbari et molestari curavit, cum tamen dicto domino abbati prepositum de dictis coronarum administracione molestandi nulla incumbebat facultas. Nichilominus prepositus et conventus volentes in hac et in aliis pro pace et caritate captanda eciam cum rerum temporalium iactura dicto reverendo patri domino abbati condescendere, hinc procurator et seu sindicus dictorum prepositi et conventus centum et sedecim florenos renenses et sex stuferos cum dimidio receptas coronas vobis reverendo patri numerare se offert et cum

effectu tradere ac pro parte dominorum suorum predictorum promittit se de cetero et in antea de dictarum coronarum administracione et receptione nullatenus intromittere velle, de quo expresse protestatur. Quo peracto idem procurator extraxit de bursa sua seu pera aurum et argentum in magna copia causa numerandi et cum effectu solvendi dicto domino abbati prout superius in ceduia papirea mentionatur. Et cum nemo erat qui dictam pecuniam nomine domini abbatis predicti recipere vellet protestabatur idem procurator dictam pecuniam se deponere velle apud illum apud quem de iure fieri debet.

De et super quibus omnibus et singulis idem dominus procurator a me notario publico subscripto sibi confici ac tradi peciit unum vel plura publicum vel publica instrumentum vel instrumenta in meliori forma. Acta fuerunt hec ante portam castri Ypelayr antedicti sub anno indictione mense die hora et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem providis et discretis viris Cornelio Walixsz et Jacobo Henrici Traiectensis et Leodiensis (diocesium) testibus ad premissa vocatis pariter et rogatis.

Et ego Johannes de Heerle presbyter Leodiensis diocesis publicus sacra imperiali auctoritate notarius, quia petitioni oblationique et protestationi premissis [1]) ceterisque omnibus aliis et singulis dum sic ut supra scribuntur fierent et agerentur una cum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, idcirco hoc presens publicum instrumentum manu alterius fideliter scriptum [2]) exinde confeci et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis hic me subscribens signavi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum vocatus specialiter et rogatus.

Notarieele akte op perkament met merk en handteekening van den notaris. Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief Den Haag.

---

[1]) De Warmondsche copie heeft hier: „qui insinuationi et pulsationi, protestationi et pecuniarum oblationi premissis".

[2]) De copie heeft hier: „manu mea propria scriptum".

Van deze akte berust nog een 16e. eeuwsche copie onder de stukken betreffende de abdij van Egmond in het bisschoppelijk seminarie te Warmond.

BIJLAGE XXI. JOHANNES BORN, MONNIK EN PROCURATOR DER ABDIJ VAN EGMOND, VERKLAART AAN OEDZER VAN CRALINGEN, PROCURATOR VAN ABT JORD. V. DRIEL, NAMENS ZIJN PRINCIPALEN DEN PROOST EN HET CONVENT VAN EGMOND TEN BEHOEVE VAN DEN ABT AFSTAND TE WILLEN DOEN VAN EENIGE KAMERS IN DE ABDIJ, WAAROP DE ABT MEENT RECHT TE HEBBEN, ALSOOK EEN SOM GELDS, WAAROP DEZE AANSPRAAK MAAKT, TE WILLEN UITBETALEN. ALS O. V. CRALINGEN HEM DAAROP NAAR DEN ABT ZELVEN VERWIJST, LAAT J. BORN DE BETREFFENDE KAMERS DOOR DEN NOTARIS INSPECTEEREN ALS BEWIJS, DAT DEZE LEDIG ZIJN EN TER BESCHIKKING VAN DEN ABT. 1 JULI 1494.

In nomine Domini. Amen. Anno a nativitate eiusdem Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto indictione duodecima die vero prima mensis Julii hora vesperarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Alexandri divina providencia pape sexti, anno pontificatus eius secundo, constitutus coram me notario publico et testibus infrascriptis religiosus vir frater Johannes Born, monachus professus monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, ut et tamquam procurator et sindicus venerabilis domini Teotrici Busman prepositi et administratoris dicti monasterii et religiosorum fratrum prioris cellerarii et conventus reformati eiusdem monasterii, animo et intencione protestandi offerendi dimittendi numerandi et alia faciendi eo nomine procuratorio predictorum dominorum suorum ostendendo suum mandatum procuratorium honorabili domino Oedzero de Cralingis, conventus antiqui irreformati dudum priori, reverendi domini patris Jordani de Driel abbatis Egmundensis procuratori, ut in procuratorio ipsius Oedzeri de Cralingis ibidem ostenso legebatur, hec vel in effectu dixit verba similia:

Honorabilis domine, quamvis prepositus et conventus monasterii Egmondensis non credunt se habere aliquas cameras solaria vel aulas nisi eis per dominum Cameracensem episcopum arbitratorem et amicabilem compositorem adiudicatas, quia tamen reverendus pater dominus Jordanus de Driel abbas sepe conquestus est adversus dominum meum prepositum et meum conventum reformatum de quibusdam cameris solariis et aulis ad eum ut ipse asseruit pertinentibus et per prepositum et conventum predictos occupatis, quod prepositus et conventus non credunt, cum dicte camere solaria et aule de quibus conqueritur sunt camere dudum vestre contigue, cum tamen vestra camera cum [1]) contiguis edificiis fuit preposito et conventui suo assignata ymmo tempore divisionis habitacionum facte per reverendissimum dominum Cameracensem disputatio fuit super et de camera supra refectorium constituta et illa ad preces memorati domini Cameracensis abbati fuit dimissa per prepositum et [2]) domus comitis fuit adiudicata communis et alia edificia versus conventum, inter que sunt iste camere, solaria et aule de quibus conqueritur dominus abbas fuerunt iudicate pro conventu reformato ex quo sunt dicte camere olim vestre contigue. Nichilominus prepositus et conventus predicti iam dudum causa pacis et amicicie captande paternitati eiusdem abbatis condescendendo miserunt nonnullos procuratores causa dimittendi sibi cameras solaria et aulas si quas dictus prepositus et conventus habent et que ad abbates semper pertinere solent que non fuerunt dicto conventui assignate, si tamen iphe dominus abbas in bona fide hoc asserere et affirmare voluisset quousque fuerit aliter declaratum. Sed quia dicti deputati oblationes et protestationes ante domum habitationis ipsius dictam Ypelair in Brabantia Leodiensis diocesis facientes adito ad abbatem ipsis interdicto nullum receperunt responsum. Hinc est honorabilis domine, quod ego procurator et sindicus et eo nomine venerabilium patrum prepositi prioris et conventus reformati predicti compareo coram vobis tamquam procurator dicti domini abbatis, cum de vestro mandato procuratoris mihi constat, animo insinuandi vobis nomine

[1]) In het HS. is hier doorgehaald „con".
[2]) In het HS. is hier doorgehaald „comes".

reverendi domini abbatis, quod quidem prepositus et conventus in finem et effectum predictos, prout latius in instrumento actorum et gestorum coram loco habitacionis dicti domini abbatis continetur, quod vobis legere dicere et facere nomine dominorum meorum me offero, evacuaverunt realiter et cum effectu cameram contiguam camere dudum vestre expresse in laudo camere Cralingis et granaria sita in contiguitate edificiorum camere predicte et unam cameram cum penu mediam inter refectorium et dormitorium fratrum quam dominus Cameracensis pro coquina [1]) reformati conventus ordinare voluit satis ad conventum pertinere. Diiudicando et insuper quia a dictis deputatis offerentibus realiter et cum effectu numerare pecuniam dictam coronarum ministerialium dicto domino abbati nemo recipere voluit, hinc est quod ego eo nomine quo supra dictam pecuniam domino vestro tamen minus debitam ex quo tamen conqueritur vobis ut et tamquam suo procuratori, si quitantiam dare deliberaveritis, tradere et numerare me offero. Et de utensilibus prout in alio instrumento edito per magistrum Johannem de Harle notarium publicum protestatus sum denuo protestor et precipue de servando laudum et eius declarationem.

Cui Johanni Born procuratori et sindico protestanti offerenti dicenti et facienti ut supra premissum est hec vel in effectum verba similia respondit ipse Oedzerus de Cralingis predictus: Et quia ego de premissis non habeo commissionem nichil facere scio et mittere ad dominum abbatem esset oneris et precii. Super quibus omnibus et singulis dictus frater Johannes Born procurator et sindicus peciit a me notario publico infrascripto instrumentum fieri. Acta fuerunt hec in porticu seu transitu aule abacialis presentibus testibus infrascriptis.

Quo peracto idem Johannes Born me notarium et testes infrascriptos requirens, ut dictas cameras solaria et aulas accederem et evacuatas viderem et quod propterea ego una cum testibus infrascriptis accessi primo cameram cum penu sitam inter refectorium et dormitorium, et ipse Johannes ostendit michi ianuam apertam sine clausura et seratione aliqua et ipsam cameram vacuam quod ego una cum testibus infrascriptis vidi et prospexi. Et quod denuo

[1]) In het HS. is hier doorgehaald „cam".

una ad requisitum eiusdem fratris Johannis accessi et inveni una cum testibus infrascriptis ad granaria aperta sine clausura et sera et quod annonam dimiserunt in liberariam seu bibliotecam libris vero ad locum dictum vulgariter toxael in ecclesia delatis et repositis. Deinde accessi cameram contiguam [1]) camere dudum Cralingis et una cum testibus inveni eam apertam sine sera et clausura cum aliquibus lectis et requisitis quas omnes cameras solaria et aulas predictas ipse dominus Johannes Born eo nomine quo supra se evacuare asseruit dixit et protestabatur. Et quia in laudo et eius declaratione declaratum fuit quod camere que semper ad abbates pertinere solent cum utensilibus in eis existentibus et ad abbates pertinentibus ad ipsum dominum Jordanum abbatem pertinerent, ipse prepositus et conventus lecticam compositam in infirmaria dicti monasterii in qua frater Johannes Wardena presbyter supprior et monachus professus eiusdem monasterii gravi infirmitate decubuit extra dorsum eiusdem trahere et in dictam cameram sitam inter dormitorium et refectorium collocare compulsi sunt ex quo dictam lecticam aliquando ibi locatam seu positam fuisse dicebatur ne aliquo modo contra laudum venisse iudicarentur et ut paci ipsius abbatis prorsus consulerent cum penuria et rerum suarum iactura non modica. Super quibus omnibus et singulis dictus frater Joannes Born procurator et sindicus peciit a me notario publico infrascripto unum vel plura instrumentum seu instrumenta fieri in meliori forma. Acta fuerunt hec locis supradictis anno indictione mense die hora pontificatu quibus supra presentibus viris Joanne de Reessa clerico et Johanne de Dorsten laico diocesis Coloniensis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et quia ego Guigerus de Torrente clericus Traiectensis diocesis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus predictis protestacionibus oblacionibus et conversionibus ac omnibus aliis singulisque premissis una cum prenominatis testibus presens personaliter interfui eaque omnia et singula alia sicut premittitur fieri vidi et audivi ideoque hoc presens publicum instrumentum exinde confeci

[1]) In het HS. is hier nogmaals „contiguam" geschreven doorgehaald.

propria mea manu conscripsi subscripsi signavi signo et nomine meis solitis et consuetis atque in hanc publicam formam redegi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus ad hoc specialiter et requisitus.

Copie uit het begin der 16e. eeuw eener notarieele akte op papier. Verzameling stukken betreffende de abdij van Egmond, bisschoppelijk seminarie Warmond.

BIJLAGE XXII. Paus Alexander verhaalt in deze bulle, gericht aan den abt Hendrik, hoe de door Innoc. VIII benoemde visitateurs bij de algeheele hervorming der abdij den abt Jord. v. Driel van het bestuur hadden verwijderd en de monniken, die zich aan den nieuwen regel niet wilden onderwerpen, door anderen hadden doen vervangen: terwijl gedurende het leven van Jord., die volgens gesloten overeenkomst een zeker vruchtgebruik bleef genieten, het klooster door den proost daartoe door de executeurs der pauselijke brieven benoemd was bestuurd. Na den dood nu van Jord. was hij, Hendrik, door de monniken van den nieuwen regel tot abt benoemd. Hiertegen hadden zich verzet de verwijderde monniken en zekeren Oudzer van Kralingen tot abt benoemd na beroep op den pauselijken Stoel gedaan tegen de onwettigheid van de verkiezing van den abt Hendrik. Daar nu Oudzer van Kralingen in dien tusschentijd van al zijn rechten aan den Paus afstand had gedaan, bevestigt Alexander opnieuw Hendrik als abt en verklaart de brieven daaromtrent vroeger gegeven van volle geldigheid.
23 Januari 1495.

Alexander episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Henrico abbati monasterii sancti Adalberti in Egmonda Romane ecclesie immediate subiecti ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis: Salutem et apostolicam benedictionem. Exigentibus meritis tue devotionis quad ad

nos et apostolicam sedem gerere comprobaris inducimur, ut te specialibus favoribus et gratiis prosequamur. Dudum siquidem felicis recordationis Innocentius papa VIII predecessor noster ad humilem supplicationis instanciam dilecti filii nobilis viri Johannis comitis Egmondensis Traiectensis diocesis presidentibus capituli provincialis monachorum ordinis sancti Benedicti Treverensis et Coloniensis provintiarum ac abbatibus sancti Panthaleonis et sancti Martini Coloniensis monasteriorum dicti ordinis eorum propriis nominibus non expressis suis litteris dedit in mandatis, ut ipsi vel duo aut unus eorum quotiens per dictum comitem requisiti forent ad monasterium sancti Adalberti in Egmonda sedi apostolice immediate subiectum ordinis predicti dicte diocesis personaliter accederent illudque in capite et membris visitarent necnon de moribus vita et conversatione personarum eiusdem monasterii in Egmonda et statu illius in spiritualibus et temporalibus diligenter inquirerent et se informarent ac omnia et singula que correctionis et reformationis officio indigere cognoscerent iuxta regularia dicti ordinis ac canonica instituta tam in capite quam in membris debite reformarent et reformari nolentes abinde amoverent utiles personas vite et observantie regularis de quibus ipsis videretur loco amotorum ponendo et in illo monasterio in Egmonda instituendo illisque ac eciam personis ibidem pro tempore existentibus et professis, si reformationi ipsius monasterii non resisterent, de provisione necessariorum pro sustentacione vite ipsorum de facultatibus et bonis dicti monasterii providendo ac predictum monasterium et illius personas tempore procedente in vita et observancia regularibus decenter conservando ipsisque et cuilibet ipsorum quos ad visitationis huiusmodi officium inibi exercendum vocari contingeret prelatos seculares vel regulares, qui circa huiusmodi pium et sanctum opus utiles forent, advocandi et ad ipsos assistendum censuris ecclesiasticis compellendi ac omnia que correctione et reformatione indigere cognoscerent reformandi et corrigendi necnon personas ipsorum reformationi subesse nolentes eciam si abbaciali aut quavis alia dignitate prefulgerent ab illis amovendi et loco amotorum alios ponendi et instituendi et que ordinarent sub censuris ecclesiasticis et aliis remediis oportunis eciam

cum invocatione brachii secularis observari mandandi omniaque alia et singula in premissis et circa ea necessaria et que in pie memorie Nicolai pape V eciam predecessoris nostri litteris super simili dicti monasterii reformatione commissa fuerant faciendi, mandandi et exequendi plenam et liberam facultatem concessit prout in litteris Innocentii predecessoris huiusmodi plenius continetur.

Et deinde sicut exhibita nobis pro parte tua peticio continebat tunc presidentes et abbates predicti sic deputati seu unus ipsorum ad executionem litterarum Innocentii predecessoris huiusmodi procedentes inter alia quondam Jordanum de Dryl tunc dicti monasterii in Egmonda abbatem ab illius administratione in spiritualibus et temporalibus suspenderunt ac monachos reformationi subesse nolentes inde amoverunt et eorum loco plures ex aliis monasteriis dicti ordinis vite et observantie regularis monachos in eodem posuerunt et instituerunt ipsique abbati et monachis amotis de notabili provisione necessariorum pro eorum vite sustentatione de facultatibus et bonis dicti monasterii in Egmonda provisum fuit et interim illud per unum ex dictis monachis de novo institutis per litterarum Innocentii predecessoris huiusmodi executores in prepositum assumptum et deputatum iuxta certam concordiam super hoc initam quamdiu ipse Jordanus vixit in spiritualibus et temporalibus laudabiliter gubernatum extitit. Et successive prefato Jordano abbate extra Romanam curiam vita functo dilecti filii monachi in eo de novo instituti et alii per dictum prepositum postmodum de dicti Jordani abbatis consensu in illo recepti pro futuri illius abbatis electione vocatis omnibus qui voluerunt, potuerunt seu eciam debuerunt electioni huiusmodi commode interesse die ad eligendum prefixa ut moris est convenientes in unum, te olim monachum monasterii in Werdena ordinis et Coloniensis diocesis predictorum observantie regularis de dicto monasterio de Werdena ad ipsum monasterium in Egmonda vigore litterarum Innocentii predecessoris huiusmodi translatum et in eo institutum et incorporatum concorditer elegerunt tuque electioni huiusmodi illius tibi presentato decreto consensisti et vigore electionis predicte in spiritualibus et temporalibus curam, regimen et administrationem dicti

monasterii gessisti fructus percipiendo ex eodem. Et demum electionis huiusmodi negocio coram nobis in consistorio pro parte tua proposito petendo electionem huiusmodi per nos auctoritate apostolica confirmari, in hiis omnibus statutis a iure temporibus observatis nos electionem huiusmodi quam de persona tua tunc invenimus canonice celebratam de fratrum nostrorum consilio auctoritate prefata approbavimus et confirmavimus teque eidem monasterio in Egmonda prefecimus in abbatem, curam, regimen et administrationem illius tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur.

Cum autem sicut eadem peticio subiungebat nonnulli ex olim dicti monasterii in Egmonda monachis ab illo ut prefertur amotis extra illud constituti dilectum filium Oudzerum de Cralingen unum ex ipsis monachis amotis in abbatem dicti monasterii in Egmonda elegerunt et ante electionem de persona tua factam huiusmodi a vocatione et processu ad electionem per priorem dicti monasterii in Egmonda et monachos prefatos faciendam ad sedem predictam inter alia appellaverint ac pro parte tua et conventus predictorum ab huiusmodi electione per dictos monachos amotos de ipso Oudzero sic facta aliisque gravaminibus tibi et conventui prefatis illatis et inferri cominatis ad sedem eandem eciam fuerit appellatum ac de iuribus suspensionis dicti Jordani olim abbatis et amotionis monachorum et institutionis aliorum ulteriorisque processus per dictos presidentes et abbates seu eorum alterum vigore litterarum Innocentii predecessoris huiusmodi hesitetur a confirmatione quoque et prefectione predictis ad sedem eandem similiter de novo fuerit ut dicitur appellatum et propterea dubites litteras nostras predictas de surreptionis vicio notari teque desuper molestari posse tempore procedente:

Nos in quorum manibus prefatus Oudzerus omni iuri sibi ad regimen et administrationem monasterii in Egmonda huiusmodi competenti nuper pro bono pacis et concordie per dilectum filium Hermannum Uuterdick clericum dicte Traiectensis diocesis procuratorem suum ad hoc ab eo specialiter constitutum sponte et libere cessit, quique cessionem ipsam duximus admittendam volentes te asserentem tam tu quam ipse Oudzerus et

alii monachi sibi adherentes, qui ut prefertur appellaverant, ab appellationibus huiusmodi illarumque prosecutione destitistis premissorum intuitu gracioso favore prosequi teque a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sentenciis, censuris et penis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis quibus quomodolibet innodati existis ad effectum presencium duntaxat consequendum harum serie absolventes et absolutum fore censentes, ac fructuum, redditum et proventuum dicti monasterii in Egmonda qui in liberis Camere apostolice ad ducentos et quinquaginta unum florenos auri de Camera taxati reperiuntur verum annuum valorem presentibus pro expresso habentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati volumus et prefata tibi auctoritate concedimus, quod littere posteriores ac approbatio, confirmatio et prefectio predicte a datis presencium valeant plenamque roboris firmitatem obtineant et tibi suffragentur in omnibus et per omnia perinde ac si in eisdem litteris posterioribus de omnibus et singulis premissis plena et expressa mentio facta fuisset, et eciam si dictum monasterium in Egmonda adhuc ut premittitur vel alias quovismodo aut ex alterius cuiuscunque persona vacet, eciam si eius provisio ex quavis causa ad sedem predictam specialiter vel generaliter pertineat, non obstantibus premissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, statutis quoque et consuetudinibus monasterii in Egmonda et ordinis predictorum iuramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre absolutionis, voluntatis et concessionis infringere vel ei ausui temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto decimo Kl. Februarii pontificatus nostri anno quarto [1]).

A. de Mucciavelli — L. de Bucino
D. Serrano — A. Casanova

Perkamenten charter met aan zijden koorden

[1]) Lees: tertio.

afhangende looden bulla van den paus. Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

In dorso:

Perinde etiam valere pro r(everen)do p(atre) d(omino) H. abbate monasterii Egmundensis.

Bulla apostolica pro domino Henrico de Wytenhorst abbate Egmondensis.

R(everendissimi)mus promotor consensit responsionem et litterarum expeditionem et jura.

Anno ab incarnacione d(omini) MCCCCLXXXXV die XVIII Novembris.

P. A. de Cugna F. Clementis.

Onder de plica:

Soluti atque positi sunt ducati viginti octo cum dimidio.

A. Calden.

BIJLAGE XXIII. BERNARDUS DE TYLA, DEKEN VAN ST.-MARIE TE UTRECHT, COMMISSARIUS AD HOC DELEGATUS, VERKLAART OP GROND VAN DE BULLE VAN ALEXANDER VI VAN 16 MEI 1495, TEN VERZOEKE VAN DEN ABT HENDRIK VERLEEND, (NA HERHAALDE CITATIE) ALLE DEZULKE IN DEN BAN, DIE KERKELIJKE SIERADEN DER ABDIJ EN ANDERE BEZITTINGEN ZOO IN HUIZEN ALS IN GOEDEREN ONDER ZICH HOUDEN, CANONICA MONITIONE PRAEMISSA.
1 AUGUSTUS 1495 [1]).

BERNARDUS de Tyla decanus ecclesie beate Marie Traiectensis, iudex et commissarius apostolicus ad in-

[1]) De hier vermelde inhoud van dit charter was door den inventarisator van het Rijksarchief aangegeven als inhoud van het charter van 13 Maart 1496, terwijl hij van dit charter van 1 Augustus 1495 slechts als inhoud heeft aangegeven: Bulle van Paus Alexander VI ten behoeve van het godshuis van Egmond. (Vidimus.)

frascripta unacum nonnullis nostris ad hoc deputatis collegis a sede apostolica deputatis, universis et singulis presbyteris perrochialium ecclesiarum capellarumque et divinorum rectoribus clericis notariis et tabellionibus publicis quibuscunque per civitatem et diocesim Traiectensem ac alias ubilibet constitutis: Salutem in Domino et nostris huiusmodi ymmo verius apostolicis firmiter obedire mandatis. Litteras sanctissimi in Christopatris et domini nostri domini Alexandri pape sexti cum cordula canapis vera bulla plumbea eiusdem domini nostri pape more romane curie impendenti bullatas sanas et integras non viciatas non cancellatas neque in aliqua sui parte suspectas sed omni prorsus vicio et suspicione carentes, nobis pro parte reverendi patris domini Henrici abbatis et religiosorum dominorum prioris et conventus monasterii sancti Adalberti Egmondensis Traiectensis diocesis exempti et sedi apostolice immediate subiecti coram notario et testibus infrascriptis presentatas nos cum ea qua decuit reverencia noveritis recepisse huiusmodi sub tenore:

ALEXANDER episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Leydensis Traiectensis diocesis et beate Marie decanis ac Hermanno Tuelman canonico maioris Traiectensis ecclesiarum: Salutem et apostolicam benedictionem. Significarunt nobis dilecti filii Henricus abbas et conventus monasterii in Egmunda ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis, quod nonnulli iniquitatis filii quos prorsus ignorat, mitram, baculum pastorale, cruces, calices, patenas, casulas, et alia ornamenta ecclesiastica, necnon decimas, primicias, census, fructus, redditus, arreragia, proventus, emolumenta, terras, domos, molendina, possessiones vineas, ortos, campos, prata, pascua, nemora, silvas, arbores, arborum fructus, ligna, postes, pisces, piscarias aquas, aquarum decursus, umi, bladi, frumenti, ordei, avene, cere, lini, lane, olei, auri, argenti monetati et non monetati quantitates, taffeas, ciphos, coclearia, discos, scutellos, vasa aurea, argentea, erea, cuprea, stannea, ferrea, pannos laneos, lineos, sericeos, vestes tunicas, foderaturas, mantellos, capucia, zonas, annulos, perlas, monilia, et alia iocalia, lectos, culcitras, linteamina, mappas, manutergia, domorum utensilia, equos, iumenta, boves, vaccas, vitulos, porcos, oves, mutones, et alia

animalia, libros, prothocolla, instrumenta, obligaciones, quitancias, contractus, computa, memorialia, cedulas, litteras et alias scripturas publicas et privatas, testamenta, codicillos, et alia documenta, debita, credita, legata, deposita, mutua, iura, iurisdictiones, homagia, feuda, pecuniarum summas et nonnulla alia mobilia et immobilia bona ad dictum monasterium legitime spectancia tenere et maliciose occultare et occulte detinere presument non curantes ea prefatis abbati et conventui exhibere in animarum suarum periculum et ipsorum abbatis et conventus ac monasterii non modicum detrimentum. super quo abbas et conventus prefati apostolice sedis remedium implorarunt. Quocirca discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus omnes huiusmodi mitre, baculi, calicum, crucium et aliorum ornamentorum ecclesiasticorum necnon censuum, fructuum et aliorum bonorum predictorum detentores et occultores ex parte nostra publice in ecclesiis coram populo per vos vel alium seu alios moneatis, ut infra competentem terminum quem eis prefixeritis ea prefatis abbati et conventui a se debita restituant et revelent ac de ipsis plenam et debitam satisfactionem impendant et si non adimpleverint infra alium competentem terminum quem eis ad hoc peremptorie duxeritis prefigendum extunc in eos generalem excommunicationis sentenciam proferatis et eam faciatis ubi et quando expedire videritis usque ad satisfactionem condignam solempniter publicari. Quodsi non omnes hiis exequendis potueritis interesse duo aut unus vestrum ea nichilominus exequantur. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnacionis dominice millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto pridie idus May pontificatus nostri anno tercio.

POST QUARUM quidem litterarum apostolicarum presentacionem et recepcionem nobis et per nos ut premittitur factas et postquam venerabiles domini Petrus decanus Leydensis Traiectensis diocesis necnon Hermannus Tuelman canonicus maioris Traiectensis ecclesiarum nostri in hiis litteris nobis condeputati college se de exequendis nobiscum litteras apostolicas preinsertas exonerarunt et eorum quilibet se exoneravit et de hoc coram nobis doctum fuit sufficienter, fuimus consequenter pro parte reverendi patris domini Henrici abbatis necnon domino-

rum prioris et conventus principalium supradictorum debita cum instancia requisiti, quatenus ad executionem preinsertarum litterarum apostolicarum procedere sibique monitoriales litteras penales contra quoscunque mitre, baculi, crucium, calicum aliorumque ornamentorum ecclesiasticorum necnon censuum, fructuum aliorumque rerum et bonorum in preinsertis litteris apostolicis lacius specificatorum et expressorum detentores et occupatores ad illa tradendum, exhibendum et restituendum necnon illa et eorum detentores et occupatores scientes et celantes ad revelandum infra terminum peremptorium ad hoc statuendum decernere et concedere atque sibi in hiis de oportuno iuris remedio similiter providere dignaremur iuxta predictarum litterarum apostolicarum vim, formam et tenorem. Nos igitur Bernardus decanus et iudex antefatus attendentes requisicionem huiusmodi fore iustam et conformem racioni volentesque litteras et mandata apostolica nobis in hac parte directa reverenter exequi ut tenemur, vobis universis et singulis supradictis et vestrum cuilibet in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis pena quam in vos et vestrum (quemlibet) ferimus in hiis scriptis nisi feceritis que mandamus districte precipiendo mandantes, quatenus infra tres dies dum et postquam pro parte prefatorum dominorum abbatis, prioris et conventus principalium desuper vigore presencium fueritis requisiti aut alter vestrum fuerit requisitus immediate sequentes, quos tres dies vobis et vestrum cuilibet pro omni dilacione terminoque peremptorio et canonica monicione assignamus, accedentes ad personas et loca ad que propterea accedere fueritis requisiti, ita quod in hiis exequendis unus vestrum alium non exspectet nec alter pro alio se excuset, precipue in et ad valvas quarumcunque cathedralium eciam metropolitanarum perrochialium et collegiatarum aliarumque ecclesiarum et capellarum inibique infra missarum aliarumque divinarum solempnia et extra illa per affixionem presencium ac alias ubi et prout desuper requisiti fueritis, omnes et singulos mitre, baculi, crucium, calicum aliorumque ornamentorum ecclesiasticorum necnon censuum, fructuum et aliorum rerum et bonorum in preinsertis litteris apostolicis expressorum et specificatorum aliasque ad monasterium, dominos abbatem, priorem et conven-

tum et illorum monasterium huiusmodi detinentes et qualitercunque occupantes seu res et bona ipsa eorumque detentores scientes et qualitercunque celantes nominatim ubi illi vobis nominati et designati fuerint in specie reliquos vero generaliter in supradictis ac in et sub quibus degunt et morantur parrochialibus ecclesiis aliisque locis publicis ubi verisimile fuerit preinsertas apostolicas et huiusmodi nostras litteras ad illorum noticiam pervenire auctoritate nostra ymmo verius apostolice publice coram populo sub excommunicationis in eos late sentencie publice et peremptorie moneatis et requiratis, prout et nos auctoritate prefata monemus et requirimus eosdem primo secundo tercio et peremptorie, quatenus infra duodecim dies monicionem et requisicionem vestras huiusmodi immediate sequentes, quorum quatuor pro primo, quator pro secundo et reliquos quatuor dies ipsis et eorum cuilibet pro tercio et peremptorio termino desuper assignetis, prout nos assignamus eisdem occupatores et detentores ipsi mitram, baculum, cruces, calices aliaque ornamenta ecclesiastica necnon census, fructus et alia bona supradicta in preinsertis litteris lacius expressa et pro parte dominorum abbatis, prioris et conventus predictorum vobis specificanda eisdem dominis aut eorum legitimo procuratori ad hoc mandato sufficienti fulcito exhibeant, tradant et effectualiter restituant, tandemque desuper debitam et plenariam satisfactionem impendant scientesque quoque res et bona predicta occultatores et eorum detentores et celatores illos et illa infra eundem terminum dominis abbati, priori et conventui vel saltem eorum procuratori huiusmodi denuncient, intiment et revelent sub excommunicationis pena auctoritate apostolica in illos lata ut prefertur comminata arrestantes nichilominus et in districtum arrestium locantes omnium et quorumcunque res et bona ubi vobis innotuerit penes quoscunque eorum detentores et occupatores, prout et nos auctoritate predicta illa arrestamus inhibentes nichilominus eorum occupatoribus et detentoribus huiusmodi sub eadem excommunicationis et mille auri de Camera florenorum pena, prout nos inhibemus eisdem ne res et bona ipsa seu aliqua ex illis cuiquam alteri quam dominis abbati, priori et conventui prefatis seu eorum procuratori vel nobis in eorum commodum et

usum alienare a se aut cuiquam alteri restituere, assignare audeant vel presumant, alioquin lapsis terminis huiusmodi et paricione neglecta ad promulgacionem et declaracionem excommunicationis sentencie aliarumque penarum predictarum et penas acriores contra monitos arrestatos et monitos huiusmodi lacius procedemus prout melius poterimus et debemus juxta vim et formam preinsertarum litterarum apostolicarum justicia mediante absolucionem vero omnium et singulorum, qui preinsertas sentencias et censuras comminatas inciderint prout per nos late sunt nobis et superiori nostro tantummodo reservamus.

In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes monicionis et inhibicionis litteras sive presens publicum instrumentum processum nostrum huiusmodi in se continentem sive continentes exinde fieri et per notarium publicum infrascriptum subscribi et publicari mandavimus nostrique sigilli jussimus et fecimus appensione communiri. Datum et actum Traiecti in domo habitacionis nostre sita infra emunitatem ecclesie beate Marie Traiectensis sub anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto indictione decima tercia die vero sabbati prima mensis Augusti, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Alexandri divina providencia pape sexti anno tercio, presentibus ibidem honestis et discretis viris Jacobo Gutenhues et Gerhardo up den Noert clericis Traiectensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter atque rogatis.

Et ego Andreas Kolver clericus Monasteriensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius, quia predictarum litterarum apostolicarum presentacioni et recepcioni, processus peticioni et decreto omnibusque aliis et singulis premissis, dum sicut premittitur per venerabilem virum dominum Bernardum decanum iudicem prefatum ac coram eo fierent et agerentur una cum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi ideoque presentes litteras sive presens publicum instrumentum exinde confeci, subscripsi, publicavi signoque et nomine meis solitis et consuetis una cum prefati domini decani et judicis sigilli appensione

signavi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et requisitus.

Notarieele akte op perkament, met uithangend zeer geschonden zegel in rood was van den deken. Het stuk draagt niet de handteekening van den notaris, maar wel diens merk, waarin zijn lijfspreuk: „In fine laus canitur." — Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, Den Haag.

In dorso van de akte:

Executum est presens mandatum per me magistrum Johannem filium Arnoldi presbyterum et capellanum ecclesie beate Marie in Leydis ipso die beati Martini scilicet obitus eius anno 1495.

Executum est presens mandatum Alcmarie publice de ambone cum affixione copie ad valvas ecclesie ibidem dominica ante Katherine per me Bartholomeum Naghel vicecuratum dicte ecclesie, quod protestor mea manu.

Executum in Leydis in ecclesia sancti Pancracii per affixionem copie collacionate et appensione originalis ad tempus ad valvas eiusdem ecclesie per me Mertinum Screvell de Alcmaria notarium publicum ipso die beati Martini anno XCVo presentibus ibidem Petro de Horn et Johanne de ..... scolaribus testibus, quod protestor manu mea sub propria.

Executum est presens mandatum in Haga Comitis ipso die beati Mertini in parrochiali ecclesia ibidem per affixionem copie collacionate cum appensione originalis ad tempus ad valvas eiusdem ecclesie per me Mertinum Screvell de Alcmaria notarium publicum anno XCVo, presentibus ibidem Nicolao de Lira et Theoderico de Aernhem testibus, quod protestor manu mea sub propria.

Executum est hoc presens mandatum Delff in antiqua ecclesia publice in ambone cum affixione copie ad valvas ecclesie predicte ipso die Thome apostoli per me Jacobum Citalinck capellanum prefate ecclesie ac notarium publicum teste manu mea proria.

Executum est presens mandatum in Delfft in nova ecclesia per affixionem copie et appensione originalis ad

tempus ad valvas antedicte ecclesie per me Mertinum Screvell de Alcmaria notarium publicum ipso die Thome anno XCVo, presentibus ibidem Nicolao Johannis pistore incola de Delfft et ..... (quod protestor manu mea sub propria) [1]).

Executum est presens mandatum in Breda decima quarta die mensis Decembris anno XCVo per affixionem copie collacionate et appensione originalis ad tempus ad valvas ecclesie parrochialis per me Mertinum Screvell de Alcmaria clericum Traiectensis diocesis publicum sacra imperiali auctoritate notarium, presentibus ibidem fratre Alberto Leydis conventuali in Haerlem ad Jacobitas de consensu sui prioris et Johanne de Amsterdammis et familiari hospicii in agno in Breda testibus fide dignis, quod protestor manu mea sub propria.

BIJLAGE XXIV. HERNIEUWDE CITATIE, DOOR BERNARDUS DE TYLA, DEKEN VAN ST.-MARIE TE UTRECHT, AAN AL DEGENEN, DIE KERKELIJKE SIERADEN DER ABDIJ VAN EGMOND EN ANDERE BEZITTINGEN ZOO IN HUIZEN ALS IN GOEDEREN ONDER ZICH HOUDEN, DEZE TEN SPOEDIGSTE IN TE LEVEREN OP STRAFFE VAN DEN KERKELIJKEN BAN.
13 MAART 1496 [2]).

Quarum quidem preinsertarum (litterarum) apostolicarum vigore et virtute postquam dudum pro parte reverendi patris domini domini Henrici dei gracia abbatis insignisque et regularis monasterii sancti Adalberti in Egmunda ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis requisiti, moniti et in eventum citationis litteras nostras contra et adversus omnes et singulos mitre [3]), baculi,

---

[1]) Het oningevulde gedeelte was in het HS. onleesbaar. Het gedeelte tekst tusschen haakjes kon door vergelijking met bovenstaanden gelijkluidenden tekst worden aangevuld.

[2]) Zie de noot bij de vorige Bijlage. De aanhef van deze notarieele akte was geheel gelijk aan dien van de in de vorige Bijlage afgedrukte akte.

[3]) In het HS. staat „mitr*am*".

crucis, calicum aliorumque ornamentorum ecclesiasticorum necnon censuum, fructuum aliorumque rerum et bonorum in preinsertis litteris apostolicis expressorum aliasque ad monasterium, dominos abbatem et conventum supradictos detinentes et occupantes necnon res et bona ipsa eorumque occupatores et detentores scientes et qualitercunque chelantes, quatenus infra certum per nos tunc ipsis prefixum et statutum terminum occupatores et detentores mitre, baculi, crucis, calicum aliorumque jocalium, clenodiorum, rerum et bonorum ad dominos abbatem et conventum predictos et illorum monasterium qualitercumque spectancium illa eisdem dominis abbati, conventui et monasterio reddere, restituere et effectualiter reportare et consignare scientesque occupatores, detentores ac obtentores eorundem revelare debuissent sub excommunicationis auctoritate apostolica late sentencie pena decreverimus et conferimus necnon in maiori Traiectensis ecclesia in Leydis, Delfft, Alcmaria, in Hagacomitis aliisque diversis parrochiis et locis publicis exequi fecerimus ita eciam publice et notorie, quod non licuerit alicui de hoc ignoranciam pretendere aut allegare, citantes eciam eosdem quodam certo ad hoc statuto et prefixo termino competenti coram nobis comparuisse seque litteris monitorii et mandati nostris huiusmodi paruisse docere debuissent cum effectu prout in litteris monitorii mandati et citationis huiusmodi desuper confectis et executis lacius continetur. Verum licet ipsis prefixus et statutus in citatione terminus huiusmodi iam dudum fuerit lapsus ipsi tamen moniti et requisiti nec in termino huiusmodi aut postea coram nobis comparere neque de paricione litterarum et mandatorum monitorii huiusmodi nos certificare curarunt, nos ad venerabilis egregiique viri domini Arnoldi Grundick in decretis licenciati canonici ecclesie beate Marie Traiectensis prefatorum dominorum abbatis et conventus et eorum monasterii sindici et procuratoris de cuius sindicatus seu procuracionis mandato coram nobis docuit sufficienter instanciam omnes et singulos sic monitos et citatos supradictos ad docendum et demonstrandum se litteris monitoriis nostris et mandatis premissis sufficienter obedivisse et paruisse aut certe ad videndum et audiendum se propterea sacrilegii et excommunicationis apostolicas penas dampnabi-

liter incurrisse declarari in valvis ecclesie Traiectensis ad hoc specialiter per nos in prioribus nostris monitorii et citacionis litteris et mandatis specialiter designatis per nostras certi tenoris litteras peremptorie citari fecimus ad certum peremptorium terminum competentem ad diem videlicet et horam infrascriptos in quibus occupantes comparant, coram nobis prelibatus venerabilis dominus Arnoldus Grundick sindicus et procurator predictus et reproducta citacione novissima huiusmodi in prefatis valvis executa una cum executionis eiusdem citatione eorundem non comparencium contumaciam accusavit et in eorum contumaciam eosdem tam coniunctim quam divisim et eorum quemlibet excommunicari sacrilegii et excommunicacionis papalis sentenciam atque penam incidisse declarari utque tales publice denunciari mandari per nos instanter postulavit. Nos itaque Bernardus iudex et commissarius apostolicus supradictos monitos et citatos non comparentes reputamus non immerito prout erant exigente iusticia contumaces et in eorum contumaciam eosdem ad prefati domini sindici et procuratoris instanciam eosdem sacrilegii et excommunicationis papalis sentenciam et penam dampnabiliter incidisse declaravimus necnon eosdem ut sacrilegos et sentencia papali innodatos publice denunciandos et ab omnibus Christi fidelibus arcius evitandos decrevimus litterasque nostras huiusmodi desuper concessimus, prout declaramus, denunciamus, decernimus et concedimus per presentes, mandantes propterea vobis universis et singulis supradictis et vestrum cuilibet in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis pena trium dierum canonica monicione premissa feruimus in hiis scriptis nisi feceritis que mandamus districte precipientes mandantes quatenus accedentes quo propterea fuerit accedendum eosdem sic per nos monitos tam occupatores et detentores rerum ornamentorum pertinenciarum rerum et pertinencia monasterii supradicti quam conscios illorum et non revelantes sacrilegos excommunicatos sentencia papali et declaratos ubi quando et quociens infra divinorum solempnia et extra publicetis et denunciatis facientes eciam eosdem ut tales ab aliis denunciari et ab omnibus Christi fidelibus arcius evitari donec satisfecerint dominis abbati conventui et monasterio prelibatis et sancte matris ecclesie

gremium desuper quoque a nobis vel superiori nostro absolucionis beneficium meruerunt obtinere. IN QUORUM omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes declaracionis et excommunicationis litteras exinde fieri et per notarium publicum infrascriptum subscribi et publicari mandamus nostrique sigilli iussimus et fecimus appensione communiri. Datum et actum Traiecti in domo habitacionis nostre quam infra emunitatem ecclesie beate Marie inhabitamus sub anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto indictione quartadecima die vero lune terciadecima mensis Marcii pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Alexandri divina providencia pape sexti anno quarto presentibus abinde honestis et discretis viris Theodrico Gotinck et Gerardo opten Oert clericis Traiectensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter atque rogatis.

Et ego Andreas Kolver clericus Monasteriensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius quia predictarum litterarum apostolicarum presentacioni, citacioni, reproductioni, contumacie reputacioni in scriptis declaracioni et excommunicationi omnibusque aliis et singulis premissis dum sicut premittitur per venerabilem dominum Bernardum decanum et iudicem ac coram eo agerentur et fierent una cum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula premissa sic fieri vidi et audivi ideo presentes litteras sive presens publicum instrumentum exinde confeci subscripsi publicavi et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis una cum prefati domini Bernardi decani et iudicis sigilli appensione signavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

In dorso der Warmondsche copie: Copia excommunicationis contra iniuste bona monasterii retinentes.

Excommunicatio super retinentes iniuste bona monasterii per sedem apostolicam.

Notarieele akte op perkament met afhangend zeer geschonden zegel van den deken, alsmede

het merk van den notaris met zijn lijfspreuk: „In fine laus canitur". Verzameling charters der abdij van Egmond, Rijksarchief, den Haag. [1])

BIJLAGE XXV. Otto de Hemskerck, weleer procurator van abt Jordaan van Driel, verbindt zich bij eede het hem door abt Henricus van Wittenhorst en de hervormde abdij van Egmond verleende ambt van procurator getrouw te zullen uitoefenen [2]).

Ego Otto de Hemskerck ab hac hora in antea fidelis ero monasterio reformato Sancti Adalberti in Egmunda Romane ecclesie immediate subiecto ordinis sancti Benedicti Traiectensis diocesis ac domino meo domino Henrico Wittenhorst abbati eiusdem monasterii suisque successoribus legittime intrantibus. Non ero in consilio aut consensu uel facto ut vitam perdant aut membrum seu capiantur aut in eos manus violenter quomodolibet ingerantur uel iniurie alique inferantur quouis quesito colore consilium michi creditum ad dampnum eorum nemini pandam. Iura dicti monasterii et res beati Adalberti adiutor eis ero ad retinendum et defendendum contra omnem hominem et eadem iura priuilegia et auctoritatem dicti domini mei abbatis et successorum predictorum conseruare defendere augere et promouere curabo. Nec ero in consilio facto uel tractatu in quibus contra ipsum dominum meum et successores predictos vel eius reformatum monasterium aliqua sinistra vel preiudicialia personarum iuris honoris status et potestatis eorum machinentur et si talia a quibuscunque procurari nouero vel tractari impe-

---

[1]) Van deze akte bezit het seminarie te Warmond onder de stukken betreffende de abdij van Egmond een copie uit de 16e eeuw. Door een andere (?) hand is hierop aangeteekend: „Hier worden in paeus banne gedaen alle die gheen die des cloesters guet van Egmunde onrechtueerdich onder hebben het sie bewechlick off onbewechlick ende die dat weten ende den cloester voirsz. nicht to kennen geuen".

[2]) Zie over dezen procurator hiervóór verschillende bijlagen, ook de kroniek van Th. Buschman, hiervóór blz. 144.

diam hoc pro posse et quantocius potero commode significabo eidem domino meo abbati uel alteri per quem ad ipsius noticiam [1]) possit peruenire.

Non impignorabo vendam aut alienabo in toto uel in parte sed in omni bonitate sua conseruabo requisitus seruicium et officium ratione dicti feudi michi concessi predicto domino meo suis successoribus et monasterio reformato debitum aut dicti domini mei predecessoribus vel alicui eorum vel monasterio prestitum per me nisi ordine vel alio legittimo inpedimento prepeditus fuero et tunc per alium fideliter inpendam. Sic me Deus adiuvet et hec sancta eius ewangelia.

Hs. op papier, half folio, zonder onderteekening. Verzameling stukken betreffende de abdij van Egmond, bisschoppelijk seminarie Warmond.

[1]) In het HS. is hier doorgehaald „possit et".

CORRIGENDA.

Blz. 194 r. 7 v. b. staat *Chisto*, lees *Christo*; r. 19 v. b. staat *vespearum*, lees *vesperarum*.

Blz. 288, laatste regel staat *quad*, lees *quam*.

INDEX VAN PERSOONSNAMEN.

A.

Acquoy, (J. G. R.), 66.
Adam, (abt te Keulen), 113, 131—133, 184, 189, 191, 193—195, 198, 203, 238, 248—249, 262, 274—275.
Aderkem, (Johannes de), 19, 41, 43.
Adrichem, (Nicolaus de), 41—42.
Aernhem, (Theodericus de), 299.
Albertus, (abt van St.-Laurentius te Oostbroek), 219, 223, 274—275.
„ (prior der Carmelieten te Haarlem), 203, 222, 224.
Albrot, (Petrus), 222.
Alcmade, (Helias de), 48, 55.
Alexander VI, 167, 268, 269, 274, 284, 287, 293, 294, 303.
Alkemade, (K. van), 111.
Almonda, (Jacobus de), 204, 220, 222—224, 229.
Amsterdam, (Vincentius de), 273.
Amsterdammis, (Johannes de), 300.
Andries, (abt te Keulen), 113, 132, 189, 191, 198—200, 261.
Angulo, (Jac. de), 202.
Anthonius, (magister, Dominicaan), 246.
„ (abt te Werden), 113, 132, 184, 193—195, 198—200, 203, 238, 242, 246, 248 249, 262.
Arnoldi, (Henricus), 183.
„ (Johannes), 299.
Arnoldus, (kapelaan van Antonius, abt van Werden), 246.
Auxtus, (C.), 110.

B.

Backer, (Ludolphus), 37.
Baec, (Gerardus), 48, 55.
Bagarothus, (H.), 108, 110.
Balduini, (Johannes), 79, 222—224.
Bartholomees zoons zoon, (Boudijn, Jan), 17—18.
Bartholomeeszoon(s zoon), (Jan), 5, 10—18, 46—50, 55—57, 59.
Beieren, (Jan van), 9, 13—14, 21, 26—30, 32, 36, 38—39, 45, 60—61.
Benedictus (XII), (paus), 262.
Berghen, (Wilhelmus), 49, 55.
Bergis, (Anthonius de), 184, 219, 229.
„ (Henricus de), 147—157, 209, 210—211, 213, 220, 223, 225, 229, 240, 253, 260, 262, 264.
Berkenrode, (Ger. van), 247—248, 250—251.
Bernardi, (P.), 102.
Beverwyck, (Martinus de), (zie onder Visscher, Mart. de).
„ (Wilhelmus de), 271.
Bloot, (Hugo), 49.
Boeckhorst, (Jacob van), 14, 47—48, 55.
Boetselair, (Gijsbrecht van), 194—195, 198, 222, 254, 269.
Bommell, (Johannes), 239, 241.
Bonifacius VIII, (paus), 233.
Borattus, (G.), 110.
Borman, (Reynerus), 220, 229.
Born, (Johannes), 274—275, 279, 284, 286—287.
Bosman, (Theodericus), (zie onder Buschman).
Bourgondië, (David van), 206.
Boyaval, (Guillelmus de), 220.
Branchaciis, (De, kardinaal,) 23, 64.
Bredenrode (Frans van), 133.
Brixius, (prior der Dominicanen te Brussel), 268.
Bronckhorst, (Arnoldus de), 219.
Buccius, (Laurentius), 237.
Bucino, (L. de), 292.
Busch, (Wilhelmus), 48, 55.
Buschman, (Theodericus), 112—114, 117—118, 139—141, 198, 201, 209, 219, 225, 238. 247—249, 253, 255, 262, 269—270, 272, 275, 284, 304.
Buser, 208.

Busman, (Theodericus), (zie onder Buschman).
Buysman, (Theodericus), (zie onder Buschman).
Buysseghem, (Adrianus de), 274.

C.

Calden, (A.), 293.
Campo, (Leonius de), 11, 55.
Casanova, (A.), 292.
Castello, (J. de), 110.
„ (P. de), 110.
Castro, (Anthonius de), 202.
Cauwenhogis, (de), 250.
Citalinck, (Jacobus), 299.
Clementis, (F.), 293.
Cleve, (N. de), 84.
Coen, (Jacobus), 194, 255.
Collis, (Jo. de), 76.
Coningh, (Tilmannus), 19, 22, 41, 43, 45.
Corf, (Nicolaus), 219, 229.
Cosmas, (magister), 271.
Couwenwatere, (Jacobus de), (zie onder Ouwenwater).
Coy, (Jac.), 269—271.
Cralingen, (Odzer van), 137, 163—165, 173, 193, 194, 195, 198, 214, 218, 223, 247, 251, 253, 255, 260—261, 265, 267, 269—271, 284, 286, 288, 291.
Cruesvick, (Jacobus), 219, 229.
Cugna, (P. A. de), 293.
Curtghe, (Walterus), 252.
Cusa, (Nic. van), 61, 71—73, 87, 91, 123, 178.

D.

Dam, (Florentius de), 193.
Dantheville, (Johannes), 220.
Dele, (S.), 102.
Dircszoon, (Wouter), 6, 16, 48, 51, 55.
Does, (Jan van der), 194, 195, 198, 219, 222—223.
Dorsten, (Johannes de), 287.
Driel, (Jordaan van), 3, 111, 114, 116—117, 146—147, 159, 162—163, 189—192, 193, 198, 201—203, 210, 212—214, 217, 221—222, 225, 247—248, 253, 255, 260, 263—264, 269—270, 276, 278, 282, 284—285, 288, 290—291, 304.

Dryell, (Goeswinus de), 278.
Durkop, (Egerdus), 281.

E.

Eelman, (Johannes), 48, 55.
Egmond II, (Jan van), 10, 12—14, 19, 28—30, 32—33, 38—39, 60 - 61.
Egmond III, (Jan van), 113, 116, 130—133, 135, 141—142, 150—153, 159, 170, 178, 181, 186, 188—189, 195, 197—198, 210—211, 219, 224, 289.
Egmond, (Willem van), 65, 72, 87—91, 93, 94—96, 178—179.
Enchusen, (Albertus de), 70, 81.

F.

Fischer, (Henricus), 236.
Florentii, (Theodricus,) 192.
Francisci, (Engelbertus), 272.
Franckonis, (Petrus), 42.

G.

Gaud, (Jacobus), 172.
Gelre, (Arnold van), 91, 178.
Gerijtzoon, (Wis), 46.
Gisenkirchen, (Conradus de), 200.
Gotinck, (Theodricus), 303.
Gouda, (Johannes de), 48, 55.
Grebber, (Jacob de), 194, 195, 198, 219.
Gregorius IX, (paus), 262.
Grieken, (Jacob van), 47.
Grifus, (L.), 102, 105.
Groote, (Geert), 1.
Grundick, (Arnoldus), 301—302.
Gutenhues, (Jacobus), 298.

H.

Halewijnsz., (Jan), 11, 28, 38, 46, 60.
Hamerth, (Arnoldus), 49, 55.
Haess(aaffs)kercke, (Fhilips van), 194—195, 198, 219, 222—223, 238—239.
Harle, (Johannes de), 286.

Harlem, (Lambertus de), 260—261, 267.
Harlem, (Theodericus de), (zie onder Buschman).
Heemskerk, (Otto de), 144, 220, 247—248, 251—252, 254—255, 260—261, 264, 268, 270—273, 278—279, 304.
Heerle, (Johannes de), 283.
Heilo, (Frederik van), 72.
Heinrici, (Cornelius), 247.
Helmer, (Nicolaas), 14—15, 47—48, 55, 57.
Henrici, (Jacobus), 283.
Henricus, (abt van Syloe), 67, 69, 76.
Hermanni, (Andreas), 202.
Hermannus, (monnik van St.-Paulus te Utrecht), 220.
Hermanni, (Cornelius), 194.
Heteren, (Dom W. van), 117.
Hey, (Wilhelmus), 49, 55.
Hieronymus, (frater, cellerarius der abdij van Egmond), 252.
Hilleshem, (Mathias), 200.
Hoichstraten, (Jasper), 241.
Horn, (Petrus de), 299.
„ (Simon de), 220.
Hüffer, (Maria), 66, 72, 111.
Huthenne, (Paulus), 237.

I.

Ihisp, (Gerardus), 194.
Innocentius VIII, (paus), 99—100, 106, 108, 117, 178, 184—185, 197, 198—199, 206, 219, 221, 236, 247, 288, 290.

J.

Jacobi, (Nycolaus), 48, 55.
Jacobus, (abt van St.-Paulus te Utrecht), 219, 223.
„ (deken van Cassel), 220.
Janssen, (Anthonius), 273.
Johannes, (abt van Trier), 67—71, 74—76, 80—84.
„ XXII, (paus), 101.
Johannis, (Bernardus), 59.
„ (Nicolaus), 300.
„ (Symon), 38, 61,
„ (Voppo), 48.
Jong Hzn., (Dr. M. de), 89.
Jonghe, (Corn. die), 141, 229.

K.

Kloykeryne, (Johannes), 229.
Kolver, (Andreas), 298, 303.

L.

Lampertus, (pastoor te Antwerpen), 154.
Laurencii, (Cornelius), 247, 251—252.
Legendorff, (P. de), 93.
Leydis, (Albertus), 303.
„ (J. a.), 1, 11—12, 25, 65, 67, 69, 72—73, 114, 115, 118.
Lira, (Nicolaus de), 299.
Lissa, (Petrus de), 270—271, 277.
Lottijns, (Simon), 47.
Loys, (Petrus), 41.
Ludekingh, (Conradus), 19, 41, 43.

M.

Maffelis, 102.
Madoets, (Gabriel), 220—221, 224, 229—230, 268.
Mancini, (L.), 102.
Martinus V, (paus), 5, 9, 31, 35, 37, 41, 43, 54, 65, 67.
Mathenes, (Willem van), 3, 65, 72, 85, 87.
Matthaeus, (A.), 1.
Maximilaan, (aartshertog), 100, 107, 181, 199, 209, 248.
Medemblick, (Jacobus de), 210.
Meerbeek, (Petrus), (zie onder Meerkerck).
Meerkerck, (Petrus de), 248, 252.
Mera, (Petrus de), 21—22, 24, 37, 45.
Meynardi, Johannes), 192—193.
Millinus, (M.), 102.
Missevar, (Henricus de), 247, 251.
Mucciavelli, (A. de), 292.
Muris, (Johannes), 237.

N.

Nagel, (Fredericus), 48, 55.
Naghel, (Bartholomeus), 299.
Nepe, (Ugolinus A. de), 76.
Nepotis, (Alexander), 210.
Nicolaas V, (paus), 66—67, 74—76, 80, 85 87, 91, 101, 178, 180, 182, 290.

Nicolai, (Johannes), 277.
Nilis, (Jo), 110.
Nivel, (Stephanus de), 219, 222—223.
Noert, (Gerhardus up den), 298, 303.
Noirtich, (Gherardus de), 247, 251.
„ (Johannes de), 192.
Noxeto, (Petrus de), 76, 93.
Nycolai, (Franco), 79.
„ (Johannes, 67, 76.
Nyspen, (Nicolaus), 268.

O.

Ockenbergh, (Gerard van), 3—6, 10, 19—22, 24—28, 31, 35, 37—41, 43, 45, 46, 48, 60—63.
Oestgeest, (Wilhelmus de), 79.
Oestwoud, (Jacobus de), 268.
Ouwenwater, (Jac. de), 260, 262, 267, 275.
Overvecht, (Hendrik van), 194—195, 198, 219, 222—223, 269.
Oyen, (Theodericus de), 67, 79.

P.

Paedse, (Simon), 194 195, 198, 219.
Paulus II, (paus), 99, 101—102.
Pele (G.), 105.
Peregrini, (Ghisebertus), 19, 41.
Persijn, (Theodorus), 204.
Perusia, (St. de), 108.
Petri, (Nicolaus), 224, 252, 270—271.
Petrus, (deken van Leiden), 295.
Philips de Goede, (hertog), 65, 66, 70—72, 80—81, 84, 87—90.
Philips de Schoone, 131, 147, 166, 171, 209, 211, 218, 248.
Pius II, (paus), 231.
Poelgeest, (Ger. van), 99, 103.
„ (Jacob van), 72.
Pool, (J. C.), 72.
Pyro, (Heynricus de), 58—59.

R.

Rees, (Henricus), 241, 262, 276, 279.
Reessa, (Joannes de), 287.

Reynier, (abt van St.-Jacob te Luik), 54.
Rietwick, (Wilhelmus), 241, 252.
Römer, (R. C. H.), 66—67, 69.
Ruysch, (Jac.), 203.

S.

Salmon, (Johannes), 220, 268.
Sandrard, (Ysor), 268.
Scatter, (Heinric), 6, 16, 18, 51, 54.
Schelling, (P. van der), 111.
Schotel, (G. J.), 66—67, 74—75.
Screvel, (Wilhelmus), 55.
Screvell, (Mertinus), 299—300.
Serrano, (D.), 292.
Simonis, (Witto), 58—59.
Simonszoon, (Willem,) 6, 16—18, 48, 51, 55.
Siveri, (Johannes), 210.
Sixtus XIV, (paus), 63, 99, 101—103, 111, 262.
Slee, (J. C. van), 66.
Slingelant, (Peter van), 194—195, 198, 218, 222—223, 238—239.
Son, (Hendrik van der), 194—195, 198, 219, 222—223, 238—239.
Stoppelaar, (Mr. J. H. de), 112.
Swalue, (E. B.), 66—67.

T.

Theoderici, (Hugo), 55.
„ (Joannes), 19, 37, 41—42, 44.
Thilmannus, (monnik van St-Laurentius te Oostbroek), 220.
Thomas, (magister), 204.
Tongues, (N. de), 105.
Torrente, (Wycherus de), 224, 252—253, 271, 275, 277, 287.
Trelont (Treslong), (de Bloijs, Johannes de), 218, 272.
Tu(e)lman, (Hermannus), 294—295.
Tyla, (Bernardus de), 293, 296, 298, 300, 302—303.

U.

Uuterdick, (Hermannus), 291.

V.

Venrode, (Hermannus), 164.
Venroed, (Andreas), 164—165.
Visscher, (Martinus de), 149, 151, 209, 229, 248, 250—252, 254, 258, 262, 270—271.
Viterbo, (Jo de), 93.
Vliet, (Gijsbert van), 14, 48, 55.

W.

Wadinghe, (Franciscus de), 219, 272.
Wachtendonck, (Joh.), 5, 19, 21—23, 41, 43—44.
Walixsz, (Cornelius), 283.
Wardena, (Johannes), 287.
Wely, (Aelbrecht van), 194—195, 198, 211, 217.
Wever, (Johannes), 19, 41, 43.
Wilhelmi, (Lambertus), 222, 224.
Wilhelmus, (frater, monnik van St.-Martinus te Keulen), 238.
Wittenhorst, (Hendrik van), 111, 114, 116, 173—174, 176, 288, 293, 294—295, 300, 304.
Wouter, (abt van Egmond), 117.
Wymeersch, (Arnoldus de), 268.
Wytenhorst, (Hendr. van), (zie onder Wittenhorst).

Z.

Zer(v)ender, (Helyas van), 194—195, 198, 219.
Zontfelt de Rees, (Johannes), 183, 200, 202, 239, 241—242.

INDEX VAN PLAATSNAMEN.

A.

Abspoel, 271.
Alkmaar, 127, 169, 252, 299, 300—301.
Amsterdam, 279.
Antwerpen, 154, 278.
Arnemuiden, 192.

B.

Bair, 171, 195.
Besoyen, 161.
Beverwijk, 128.
Breda, 161—162, 300,
Brussel, 267—268.
Bursfeld, 231, 235, 237, 262, 275.

C.

Campervans, 250.
Cassel, 220.
Cismaria, 231.
Clusa, 231.

D.

Delfland, 216.
Delft, 66—67, 69, 71, 79, 136, 224, 299, 300.
Dinant, 220, 268.
Doornik, 99, 101—102, 106, 109, 185.
Dordrecht, 132.

E.

Egmond, 1—4, 9—10, 20, 23—24, 26—27, 30, 32, 35, 37—38, 40—41, 43—45, 48—49, 52—54, 56—57, 60, 64—69, 71—73, 74—76, 80, 81, 83 87, 89—91,

93—106, 108—112, 113—115, 116—118, 127—128, 134, 147, 150—152, 159, 172, 176—179, 182—186, 188—193, 194—195, 198—208, 209—211, 219—224, 225, 227, 235, 238—239, 241—242, 244—245, 252—258, 260—265, 267, 269, 272, 274—276, 279, 282, 284—285, 288—294, 300, 304.
Egmond aan Zee, 69,
Erfurt, 230—231, 236, 237, 245.

F.

Florence, 9.

G.

Geertruidenberg, 279.
Gent, 71, 85, 86, 100, 106—109, 184, 185.
Gotzow, 231.
's-Gravenhage, 2—4, 134, 147, 148, 153, 192, 203, 209, 220, 224, 229, 299, 301.

H.

Haarlem, 12—14, 49, 56, 128, 151, 152, 172, 203, 245, 273, 300.
Halberstadt, 231.
Harghen, 46.
Heemskerk, 127—128.
's-Hertogenbosch, 161—162.
Heysborch, 231.
Hildesheim, 231.
Homborch, 231.
Husau, 231.

K.

Kennemerland, 127, 155, 216, 220, 225—227, 254, 256—257, 266—267, 274, 280—282.
Kamerijk, 147, 150—155, 185, 210—211, 220, 221, 224, 225, 229, 247, 249—250, 253, 258—263, 268, 270, 272—274, 276, 278, 281—282, 285.
Keulen, 25, 52, 58, 71, 85—86, 113, 131, 145, 178, 184—186, 188—189, 194—195, 198—199, 200—203, 230 231, 237—238, 241, 248—249, 259, 261—262, 275, 287, 289, 290.

L.

Leiden, 67, 79, 128, 203, 230, 294, 299, 300—301.
Leuven, 170.
Luik, 9, 26, 31, 37, 39, 54, 61, 71, 85—87, 89, 90—91, 94—97, 151, 152, 160, 165—166, 169, 172, 179, 185, 210, 219—220, 229, 268, 283, 285, 294.
Lutzenburg, 167, 242—243, 245—246.

M.

Maagdenburg, 231.
Mainz, 230—231, 236—237, 243—244.
Mechelen, 81, 170, 247—248, 250, 272—273.
Munster, 67, 76, 298, 303.

N.

Namen, 81, 248.
Napels, 167.
Nijmegen, 237, 241, 244.

O.

Oostbroek, 219—220.
Oudenborch, 71, 82.

R.

Rinckow, 231.
Reynhussen, 231.
Roermond, 19, 37, 41—42, 44.
Rome, 18—21, 24, 25, 52, 75, 82, 86, 90, 93, 102, 105, 108, 110, 145, 183, 188, 237, 242, 245, 292.
Rijnsburg (abdij van), 65—66, 69, 74—75, 80—82.

S.

Salins, 81, 248.
Schonau, 231.
Schoonhoven, 47.
Sion, (kapittel van), 1, 66—67.
„ (klooster), 66—67, 71.
Sleeswijk, 281.
Spiers, 231.
Syloe, 67, 77.

T.

Trier, 65, 67—71, 74, 76, 80, 81, 85, 89, 101, 178, 184, 186, 195, 199, 200, 230, 238, 275, 289.
Truijen (St.-), 184, 185, 220, 229.

U.

Utrecht, 10, 19—21, 24—26, 31—32, 35—45, 54, 59, 61, 67, 72, 74, 76, 79, 91, 96, 97—98, 100—101, 103, 106, 109, 157—158, 179, 184—185, 190, 203, 206, 210—211, 219—221, 224—225, 229—230, 234, 247, 253, 261—262, 265, 266, 275—277, 279, 283—284, 288, 291, 293—294, 298, 301—304.

W.

Warmond, 2—3, 66, 111, 117.
Werden, 113, 133, 184, 194—195, 198—200, 203, 238, 242, 246, 248—249, 262, 290.
Windesheim (kloostervereen. v.), 1, 66.

X.

Xanten, 230, 231.

Y.

Ypelair, 278, 283, 285.

Z.

Zere, 245.
Zierikzee, 9, 16, 26, 31, 39, 49, 54—55, 58, 61.
Zuetendale, 9, 10, 26, 31, 39, 49, 51, 54, 61.
Zutphen, 248.

INHOUD

	Bldz.
De Hervorming der Tucht in de Abdij van Egmond in de 15e eeuw	1
De poging tot Hervorming der Tucht onder Abt Gerard van Ockenbergh in het jaar 1421 . .	4
De poging tot Hervorming der Tucht onder Abt Willem van Mathenes in het jaar 1450	65
De poging tot Hervorming der Tucht onder Abt Willem van Mathenes in het jaar 1453	87
De verschillende pogingen tot Hervorming der Tucht in de jaren 1471, 1475 en 1487	99
De tot stand koming der Reformatie onder Abt Jordaan van Driel in de jaren 1490—1495 . . .	111
Processus Reformationis Monasterii Egmundensis	118
Bijlagen	178
Register	306